

**САҒАДАТ НҰРМАҒАМБЕТОВ АТЫНДАҒЫ
ҚҰРЛЫҚ ӘСКЕРЛЕРІНІҢ ӘСКЕРИ ИНСТИТУТЫ**

**“Білімді ұрпақ - ел тұрақты дамуының кепілі”
атты курсанттар, студенттер, магистранттар мен докторанттар арасындағы
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ
Том 1**

Алматы, 2022 ж.17.11.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚОРҒАНЫС МИНИСТРЛІГІ

**САҒАДАТА НҰРМАҒАМБЕТОВ АТЫНДАҒЫ
ҚҰРЛЫҚ ӘСКЕРЛЕРІНІҢ ӘСКЕРИ ИНСТИТУТЫ**

«БІЛІМДІ ҰРПАҚ ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕШЛІ»
курсанттар, студенттер, магистранттар мен докторанттар арасындағы
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы

The materials collection of cadets, students, undergraduates and postgraduates
International scientific and practical conference
**«THE EDUCATED GENERATION IS STATE STABLE
DEVELOPMENT GUARANTOR»**

Сборник материалов
Международной научно-теоретической конференции
курсантов, студентов, магистрантов и докторантов
«Образованное поколение – гарант стабильного развития страны»

Алматы, 2022ж. 17.11.

УДК 37.0
ББК 74.00
О-23

Редакция алқалары: **полковник Б.Ш. Ибатулин**
Сағадат Нұрмағамбетов атындағы
Құрлық әскерлері Әскери институтының бастығы,
әскери ісі мен қауіпсіздік магистрі;
подполковник Ж.С.Саргазин
экономика ғылымдарының магистрі
полковник Ш.К. Кадиркулов
әскери ғылымдарының кандидаты, философия докторы (PhD);
Қ.Ш. Нурмухаметова
философия ғылымдарының кандидаты;
сержант М.М. Мырзабекова
экономика ғылымдарының магистрі.

О-23 Білімді ұрпақ – ел тұрақты дамуының кепілі: атты курсанттар, студенттер, магистранттар мен докторанттар арасындағы Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы = **«The educated generation is state stable development guarantor»** cadets, students, undergraduates and postgraduates International scientific and theoretical conference materials collection = Сборник материалов Международной научно-практической конференции курсантов, студентов, магистрантов и докторантов: **«Образованное поколение – гарант стабильного развития страны».** - Алматы: Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты, 2022ж. 362 бет. Том 1. Қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978 – 601 – 269 – 146 – 7

Осы Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағында ұлттық қауіпсіздікке төнетін сын-қатерлер, ақпараттық, экономикалық, және геосаяси қауіпсіздік, сонымен қатар жаратылыстану пәндерді Қарулы Күштердің проблемаларын шешу жолындағы қолданылуы, келешек ұрпақтың білімін арттыру, сондай-ақ, тәрбие қиындықтары бойынша ғылыми еңбектер жарияланған.

Конференция материалдар жинағында ғылыми мақалалар авторлық редакциямен берілген.

ӘӨЖ 37.0
КБК 74.00

Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институты Ғылыми кеңесінің 2022 жылғы 4 қарашасындағы №5 хаттамасы шешімімен бекітілді және басылымға ұсынылды.

ISBN 978 – 601 – 269 – 146 – 7

© Құрлық әскерлерінің
Әскери институты, 2022

*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы
Құрлық әскерлері Әскери институтының бастығы
полковник
ИБАТУЛИН
Бауыржан Шарифуллаевич*

Алғы сөз!

Армысыздар офицер мырзалар, құрметті қонақтар және конференция қатысушылары !

Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерінің Әскери институтында ұйымдастырып отырған «Білімді ұрпақ – елдің тұрақты дамуының кепілі» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясына хош келдіңіздер!

Қазіргі кезде әлемдік деңгейде білім беру парадигмасының өзгеруі, ғылымның қарыштап дамуына бетбұрыс жасалғанын көруге болады.

Отандық білім беру мен ғылым жүйесіне келетін болсақ әлемде дамыған мемлекеттердің тәжірибесін басшылыққа ала отырып ғылыми қауымдастыққа бірігуге ұмтылу, еліміздің жас ғылымдардың үлес салмағын көбейтуге деген міндеттер тұр. Дүние жүзінің дамыған елдерінде соңғы ғылыми жаңалықтарды 20 жасқа дейінгі ғалымдар ашқан. Статистикалық мәлімет бойынша Қазақстанда 35 дейінгі 17 мыңнан аса ғалым бар. Соның азғантай 3% ғана әскери ғылым саласына тиесілі. Әскери ғылым саласын дамытуды қолға алу кезек күттірмейтін мәселелердің бірі болып отыр. Бүгінгі күнгі өтіп жатқан Халықаралық ғылыми конференцияның басты мақсаты әскери ғылым саласына басымдық таныту. Әскери ғылымды одан әрі дамыту, заман сұранысына сай жетілдіру, сондай-ақ жаһандық қауіпсіздікті нығайтуға атсалысу үшін техникалық, ақпараттық технологиялар жалпы алғанда біліммен қарулану, ғылыми жетістерге жету мүмкіндіктерін ұлғайту болмақ. Сондықтанда әскери жоғарғы оқу орнында курсанттарды ғылымға икемдеу, ақылы кең, ойы терең шығармашылық қабілетке икемді тұлғаны даярлау қажеттігі туындамақ. Ғылыми жетістіктері көп, білімі жетік айбынды Армия ғана тұғырлы тәуелсіздігіміздің кепілі, мемлекетіміздің мықты тірегі болары анық.

Бүгінгі күн тәжірибие алмасып ғылыми жаңалықпен бөлісу, әскери саланың мәселелерін көтеріп оның шешілу жолдарын талқылайтын жақсы бір отырыс болатынына сенім білдіремін.

Сонымен қатар, «Білімді ұрпақ – ел тұрақты дамуының кепілі» атты халықаралық конференциясы Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институты бұрынғы аңызды Алма-Аты жоғары жалпыәскери командалық

училищесінің базасында қарашаның 17 жұлдызына қойылуы да өте орынды өйткені, бүгін күн ерекше күн халықаралық студенттер күні.

Құрметті студенттер мерекелеріңізбен құттықтаймыз! Сіздерге алғыс айта отырып, шығармашылық шабыт, оқуда озат болуларыңызға тілек білдіреміз!

Уважаемые господа офицеры, уважаемые гости и участники конференции!

Добро пожаловать на Международную научно – практическую конференцию «Образованное поколение – гарант стабильного развития страны», организуемую в Военном институте Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова!

В настоящее время на мировом уровне можно увидеть изменение парадигмы образования, поворот в сторону ускоренного развития науки.

Что касается отечественной системы образования и науки, то в мире стоят задачи по стремлению объединиться в научное сообщество, руководствуясь опытом развитых государств, увеличить удельный вес молодых ученых страны. В развитых странах мира последние научные открытия были сделаны учеными в возрасте до 20 лет. По статистическим данным, в Казахстане насчитывается более 17 тысяч ученых до 35 лет. Из них лишь около 3% приходится на военную науку. Одним из неотложных вопросов является развитие военной науки. Главная цель прошедшей на сегодняшний день Международной научной конференции - популяризация военной науки. Для дальнейшего развития военной науки, совершенствования в соответствии с требованиями времени, а также содействия укреплению глобальной безопасности технические, информационные технологии в целом будут способствовать вооружению знаниями, увеличению возможностей научных достижений. Поэтому в военном вузе необходимо адаптировать курсантов к науке, подготовить гибкую личность к широкому, глубоко мыслящему творчеству. Ясно, что только армия с большим количеством научных достижений и знанием станет залогом независимости, крепкой опорой нашего государства.

Выражаю уверенность, что сегодня будет хорошее заседание, где можно обменяться опытом и научными открытиями, обсудить вопросы военной сферы и пути ее решения.

Также очень уместно, что международная конференция «Образованное поколение – гарант стабильного развития страны» организована 17 ноября, в международный день студентов на базе легендарного учебного заведения на постсоветском пространстве в Военном институте Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, бывшем Алматинском высшем общевойсковом командном училище.

Дорогие студенты поздравляем вас с праздником!

Благодарим Вас, желаем творческого вдохновения, успехов в учебе!

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті жанындағы
Сорбонна – Қазақстан институтының директоры,
заң ғылымдарының докторы, профессор*

СӘБИТОВА

Айнұр Әлімханқызы

ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗ

Қайырлы күн, құрметті конференцияға қатысушылар!

Қазіргі кезеңдегі білім берудің өзекті мәселелеріне арналған «Білімді ұрпақ – еліміздің тұрақты дамуының кепілі» атты курсанттар, студенттер, магистранттар мен докторанттар арасындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференцияға қатысушыларды құттықтаймын!

Құқықтық білім беруді реформалау мәселесі ондаған жылдар бойы пікірталас нысаны болып келді. Заңгерлерді дайындау тәсілі тарихта белсенді түрде және нақты оқиғаларға жауап ретінде дамып келе жатқанымен, уақыт өте келе академиялық әдебиеттерде, адвокаттар баяндамаларында және ғылыми мақалаларда құқықтық білім беруді реформалауға шақыру көп белең алды.

Құқықтық білім беруді реформалау жөніндегі кейінгі кездегі пікірлер, негізінен заң факультеттерінің оқу бағдарламаларының мазмұны мен әдістеріне, жұмыс берушілердің талаптарына және заң қызметтері саласындағы жалпы нарықтық үрдістерге сәйкес келтіру қажеттілігінен туындады.

Әлемдік нарықтың динамикасы бизнес клиенттері талап ететін заң қызметтерінің сипатына шынымен әсер етті, бұл өз кезегінде заң факультетінің түлектерінің білімі мен дағдыларға қатысты қойылатын талаптарды күшейтеді.

Заң мектебінен кейінгі мәнсап заңгер студенттердің санасына үлкен әсер ететінін ескеретін болсақ, бұл барлық құқықтық білім беруге мүдделі тараптарға қиындық тудыратыны сөзсіз.

Құқықтық білім беру мәселесі - бұл жүйенің заң мектебінің оқу бағдарламасын заң қызметтері нарығының динамикасына бейімдеудегі орасан зор қысымға қалай жауап бере алатындығымен өлшенеді, ол бойынша «студенттер өз инвестицияларының қайтарымын қалайды, ал жұмыс берушілер пайдалы әрі тиімді қызмет атқаратын білікті қызметкерлерді іздейді».

Құрметті қатысушылар, бүгінгі күні конференция белгілеген ғылыми вектор қажетті нәтижеге қол жеткізеді, пікірталас алаңы жыл сайын географиялық шекарасын кеңейтеді және мұндай кездесулер барысында талқыланған білім мен ғылымның жағдайы туралы ғылыми мәселелер жаңа бағытқа жол ашады деп үміттенемін.

ҚАЗАҚ ТІЛІ

Қазақ тілі баба үнін жырлаған.
Қазақ тілі жүрегімді ұрлаған
Мейлі тағы қайталауға тұрарлық,
Қазақ тілдің сұлулығына ұрланам ,

Қазақ тілі өзгелердің арманы
Қазақ тілі ата-баба жалғауы .
Қазағымның жеңісімен өрлеуі
Көк аспанда қыран құстың самғауы.

Туған тілім қазақ тілім мақтанам.
Қазақ бола тіл білместен жаттанам
Туған тілге құрметі жоқ қазірге -
Шала қазақ қазақтардан сақтанам.

Туған тілім желбірейтін айбыным
Сенсіз өтпес бұл жалғанда ай күнім.
Қазағымның шалт басқан сәтінде-
Қазақпын деп мақтадыңдар қай бірін

Қазақ тілдің орны бөлек қашанда
Ата -баба әруағынан асам ба?!
Әйтеке,Қазыбек,Төле бидің
Даналығын жерге таптап басам ба ?!

Қазақтың тілі менен жанында
Тарих жатыр сақтаулы сан ғасырға-
Ата- баба қалдырған дара жолды
Жас ұрпаққа жеткізе біл жасырма !

Қазақ тілі қасиетті киелі
Қазақ десе жан жүрекке тиеді.
Тіліміздің құдіреттілігі соншалық
Өзге ұлттар біздің тілді сүйед .

Туған тілім тарихымның бастауы
Қазақ елім барша әлемнің асқары
Бейбітшілік берекесі тарқамай
Әрқашанда ашық болған аспаны

Тәуелсіздік бұйырды ғой алашқа
Ей, қазағым көтер басты жасыма!
Қазақ елін қазақ жерін құрметтеп,
Биіктей бер асқарынан асыра.

*Айтқали Тілектес,
Сағадат Нұрмағамбетов атындағы
Құрлық әскерлері Әскери
институтының курсанты*

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Н. ЖҰЛДЫЗБАЙ

*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты,
курсанты*

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

ғылыми жетекші – Г.Қ. УСМАНОВА

*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты,
Тәрбие және идеологиялық жұмыстар кафедрасының оқытушысы,
тарих магистрі,*

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

e-mail: gulfairus.uk@gmail.com

**САҒАДАТ НҰРМАҒАМБЕТОВТИҢ ҰЛТ ҰЛАНДАРЫНЫҢ
ҚАЛЫПТАСУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ**

Сағадат Нұрмағамбетов – даңқты сардар, Кеңестер Одағының батыры, Халық Қаһарманы, қазақтан шыққан тұңғыш армия генералы, тәуелсіз Қазақстанның ең алғашқы Қорғаныс министрі, бар саналы ғұмырын туған елінің қауіпсіздігі мен қорғаныс саласын нығайтуға арнаған әскери қайраткер, танымы терең тарихи тұлға. Сұрапыл соғыстың аяқталуына сүбелі үлесін қосқан қазақ елінің біртуар перзенті, қазақтың зиялы азаматы. Қазақстанның тәуелсіздік алған алғашқы жылдарында Сағадат Нұрмағамбетов аумақтық тұтастықты қамтамасыз етуде, республиканың қарулы күштерін құруда, ұлттық кадрларды даярлауда үлкен еңбек сіңірді.

Армия генералы С.Нұрмағамбетов қоғамдық жұмыспен көп айналысты, жас офицерлермен және Отанымыздың болашақ қорғаушыларымен кездесулер өткізіп, өзінің мол тәжірибесімен таныстырып, әскери қызметтің қыр-сырын үйретіп, сыр шертіп отырды. Міне, бүгінгі күні үлгі алам деген өскелең ұрпағымыз бен ұланымызға үлгі болар аға буын – Сағадат Нұрмағамбетов әр сарбазға үлгі болары даусыз. Ол еліміздің өскелең жас ұрпағын патриоттық тұрғыда тәрбиелеу ісінен әсте жалыққан емес. Қазақстан әскерлерінің рухты, батыл, білімді де білікті болуын көксер, бар білгені мен түйгенін соларға үйретуге, шекарамызды шегендеп, қорғанысымызды бекемдеуге саналы өмірін сарп етті. Қорғаныстың басты талабы – жауапкершілік пен адалдық екенін өзінің өмір өткелегімен дәлелдеген С.Нұрмағамбетов дәуірінің шуақты кезеңін халық есінен шығармасы анық.

Кілт сөздер: Министр, армия, генерал, отан қорғаушы, академия, пулеметші, командир, шайқас, майдан, командир.

Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетов 1924 жылы 25 мамырда қазіргі Ақмола облысы Ақкөл ауданы Қосым ауылында туған. Әкесі – Қожахмет, анасы – Айса. Сағадат үйдің кенжесі болған. Алдында Сағит деген ағасы бар. Айса Сағадатқа жүкті кезінде күйеуі Қожахмет өмірден озады. Жесір әйел екі ұлын асырау үшін бар күш-жігерін арнайды. Ол жылдары заманның қиын уақыты. Елді ашаршылық жайлаған. 1932 жылы Сағит пен Сағадат аналарынан да айырылып, тұл жетім қалады. Ол кезде Сағадаттың жасы бар-жоғы 7-де еді. Бар ауыртпалық ағасы Сағиттың иығына артылады. Ол кішкентай інісіне әке де, шеше де бола білді. Сөйтіп жүргенде сұм соғыс басталды. Ағасы елді қорғау үшін майдан даласына алғашқылардың бірі болып аттанды. Жалғыз ағасы да Новгород түбіндегі шайқаста қаза табады. Отбасынан ерте айырылған Сағадат ерте есейді. Жастайынан өжет болып өсті. Туыс атасы Әлжанның айтқан жыр-дастандарын сүйсіне тыңдап өседі. Ол мектепте де алғыр болды. Екі сыныпты бір жылда бітіріп, зеректігімен де ерекшеленеді.

Сағадат армия генералы болуды емес, география және тарих пәнінің мұғалімі болуды армандаған. Бұл пәндерге деген ықыласы ерекше болыпты. Бірақ өмір ағысы оны мүлде басқа арнаға салып жіберді. Жұмулы көзбен ол әлем картасынан кез келген жерді көрсетіп бере алатын. Сол кезде картаны көрсеткіш таяқшамен емес, Еуропаны жаудан азат ете отырып, барлық қала мен даланы өзі жүріп өтетінін, кейіннен жас мемлекет үкіметінің мүшесі ретінде бүкіл әлемді шарлайтынын білді дейсің бе? Қырық бірінші жылы соғыс оның мұғалім болсам деген арманына тосқауыл қойды. Соғыс, әскер, әскери іс. Оның бүкіл өмірінің мәніне айналған іс. [1; 46]

Сағадат әскер қатарына алынғанда 18 жаста еді. Бұл 1942 жылдың шілде айы болатын. Алдымен Түрікменстанда пулеметшілер дайындайтын училищені үздік аяқтайды. Кейін взвод командирі ретінде майдан шебіне аттанады. Кубань, Дон, Молдавия жерінде, Одер, Шпрее өзені бойында жан алысып, жан беріскен шайқастардың нақ ортасында жүрді. 1945 жылдың 17 қаңтарында Польша жерінде жау қорғанысын бұзып өту кезіндегі жауынгерлік тапсырманы да ержүректікпен орындағандардың бел ортасында Сағадат болды. Ол басқаратын пулемет ротасы 2 күн ішінде 120 фашист пен 12 пулемет орналасқан орынды жояды. Варшава қаласынан 60 шақырым жерде орналасқан Магнушев қаласын жау әскерінен тазарту кезінде С.Нұрмағамбетов жауынгерлерді сауатты басқара білуімен көзге түсіп, ерекше ерлік көрсетеді. Осылайша, фашистердің жойқын шабуылына тойтарыс беріп, қаншама жау әскерінің көзін жояды. Сағадат батыр басқарған рота Польшаның Пилица өзенінен өтіп, 35 жау әскерін өлтіріп, 6 пулемет орналасқан жерді қиратады. Осынау ұрыстардағы көзсіз ерлігі үшін С.Нұрмағамбетовке Кеңес Одағының Батыры атағы берілген. Онда батырдың жасы – 21-де. Бұл 1945 жылдың 27 ақпаны болатын.

Елбасы – Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті қорының қолдауымен, республикалық «Генералдар кеңесі» қоғамдық қорының бастамасымен түсірілген Сағадат Нұрмағамбетовтің өмір өрнегіне салған ізінен сыр тарқататын «Долг. Честь. Отвага» деп аталатын деректі фильмде Сағадат Қожахметұлы жайында пікір білдірген азаматтар «Бауыржан Момышұлы оны «сыпайы генерал» дейтін еді» деп еске алады. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев: «Нұрмағамбетов қатысқан ұрысты Кеңес Одағының маршалы Жуков бақылапты. Ол Сағадат Нұрмағамбетовке Кеңес Одағының Батыры атағын беруге ұсынады. Бұл нақты ерлік еді» дейді. [2; 146]

1945 жылдың 31 мамырында С.Нұрмағамбетовке Қызыл Ту ордені берілді. Қаһарман соғысты Берлинде аяқтады. Одан кейін 1946-1949 жылдар аралығында Мәскеудегі Фрунзе атындағы Әскери академияны бітіріп, Орта Азиядағы Түркістан әскери округіне полк басқаруға жіберіледі. Кейін әртүрлі штабтық, командалық лауазымдарды атқарды. КСРО Қарулы Күштері Бас штабының академиясында курстарда білім алды.

Ол өз естеліктерінде: «1991 жылы Қорғаныс комитетінің төрағасы болдым. Қарулы Күшіміз әлі құрылмаған. Сол кезде кадр мәселесі төңірегінде ойлана бастадық. Себебі өзге ұлттың өкілдері елдеріне кеткісі келді. Оларды ұстап тұра алмайсың. Сол тұста жеке-жеке шаңырақ құрған республикалар өз жеріндегі әскерилерге «Ант қабылдаңдар. Қабылдамасандар, кетіңдер» деп өз елдерінің антын қабылдатып жатқанды. Біз Президентпен кеңесіп, елде қалған әскери қызметкерлердің бетін бері бұрдық» деп жазады.

Сөйтіп, 1992 жылы 7 мамырда ол Қорғаныс министрі болып тағайындалады. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Тәуелсіздік алған кезде елдің әскерін басқаратын бір генерал іздеп, жалғыз Нұрмағамбетовті таптым» дейтіні де сондықтан. Жаңа құрылған Қарулы Күштер саласына қажет мамандар жоқтың қасы. Бәрінен жаңадан даярлау керек. Не істеу керек? «Жаңадан құрылғалы тұрған Қарулы Күшімізге қажетті мамандарды «қайда даярлаймыз?» деген сұрақ туындай бастады. Ресейдің

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Бас штабымен республикаға кадр даярлау жөнінде шарт жасастық. Ресей әуелі келісім бере қойған жоқ. Біз түгілі Украина мен Белоруссияны да жолатпады. Не керек, түбінде келісімге келіп, жыл сайын 40 офицерді әскери академияға, 250-300 офицерді әскери училищеге оқуға қабылдайтын болды. Менің жіберген сол офицерлерімнің көбі қазіргі кезде генерал шенін алып, жоғары лауазымдарға ие болып отыр. Академияларға оқуға қазақтың офицерлерін іріктеп, елдің мүддесі үшін қызмет етер, қол бастар деп жібердім. Үміт ақталды» деп жазады сол кездер туралы Сағадат Нұрмағамбетов өз естеліктерінде. [2; 116]

Қазақстанның Қарулы Күштері осылай құрылған. Алғаш құрылған кездегі қиындықтар туралы Қарулы Күштер саласында жүрген генералдың көбі жыр қылып айтады. Тәуелсіздік алған тұста қорғаныс саласының кірпішін қалау кез келгенге де оңай соқпағаны анық. Сол қиындықтардың басы-қасында Сағадат Нұрмағамбетов жүрді. Жетімдіктің тауқыметін де, соғыстың қасыретін де көріп өскен қазақтың қаһарман ұлы өткен күндері туралы: «54 жыл армияда болдым. 54 жыл дегеннің не екенін білесіз бе?! Соғыста, одан кейін күні-түні әскермен бірге далада жүрдім. Армияда достық сезімі күшті болады. Соғыс кезінде окопта, оқтың астында тұрғанда сенің қасында досыңнан басқа ешкім болмайды, соған арқа сүйейсің». «Әскерде әділеттілік болу керек, бөліну дейтін сұмдық болмауы керек. Ауылдан келген жап-жас балаларға жекіріп, ұрысып сөйлеу – ең үлкен кемшілік әрі мәдениетсіздік. Армия қазір қазақ тіліне көшуде. Командирлер мемлекеттік тілді жетік біліп, әскерді қазақша сөйлетуі керек!». «Егемендіктің алғашқы жылдарында біздің әскери училищеге сол кездегі подполковник Абай Тасболатовты бастық етіп тағайындадым. Оған: «Жігіттерді өсіресің және көбіне қазақтың баласын аласың» деп міндет жүктедім. Қазір онда 95 пайыз қазақ жігіттері оқиды» деп жазады. [1;6,б]

Қазір қазақ баласы Отан қорғау жолында аянбай міндетін атқарып жүрсе, Нұрмағамбетовтің арманының орындалғаны. Оған 1994 жылдың 23 мамырында Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың Жарлығымен Халық Қаһарманы атағы берілді. 1995 жылы қараша айында армия генералы атағымен отставкаға шығып, Қазақстан Президентінің кеңесшісі болды. Оның жауынгерлік және қайраткерлік өмір жолындағы ерліктері мен еселі еңбектері ескерусіз қалған жоқ. Бірнеше рет марапатталып, көптеген КСРО наградаларымен, Қазақстанның және шет елдердің ордендеріне ие болған.

Халық Қаһарманы Алматы, Нұр-Сұлтан, Донецк қалаларының және Ақмола облысының, Ақкөл ауданының құрметті азаматы атанған. Соғыс пен әскер тарихын зерттеген кез келген адам Нұрмағамбетовті айналып өтпейтіні анық. Ол 21 жасында Кеңес Одағының батыры атағына ие болып, одан кейінгі саналы ғұмырын Тәуелсіз елдің әскерін жасақтауға арнады. Мемлекеттің қорғанысы мықты болмай, Тәуелсіздікті баянды ету мүмкін емес. Сол қорғанысты мықты етудің жолында аянбай еңбек еткен Сағадат Нұрмағамбетов қандай марапатқа да лайық тұлға.

С.Нұрмағамбетовтың сөзі бойынша, қазақстандық армияның қалыптасуы үлкен жолды жүріп өткенін, оны ойдағыдай жүзеге асыру үшін әскери білім мен ерен еңбек қажет болғанын байқамау мүмкін емес. “Бізде әскери кадр да, тәжірибе де болған жоқ. Тіпті Егемен Қазақстанның армиясы қандай болу керектігі туралы да түсінік болмады. Ел қорғайтын армияны құру бойынша жұмыс көп болғанына қарамастан, оларды қысқа мерзімнің ішінде жүзеге асыру керек болды.

Ол екінші дүниежүзілік соғыстың қан майданында етігімен су кешті.

Миллиондардың өмірін жалмаған алапат өрттің бел ортасында жүрген кезінде-ақ, даңқы алыстарға самғады. Белорусь, Солтүстік Кавказ, Украина, Молдавия, Польша, Германия майдандарында жан алысып, жан беріскен ұрысқа қатысты. Бауыржан Момышұлының қайталанбас ерліктерін басқа қырынан көрсеткен, өзге халықтарға қазақтың кім екенін мойындатқан қатардағы жауынгердің бірте - бірте өз ортасында сыйлы азамат ретінде танылып, ерліктері

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

арқылы айналасына ерте танылғаны мәлім. Оның ерлігі мен тапқырлығын, адалдығы мен сыйлылығын аңыз ғып айтар құжаттар мен архивтер қаншама?! Өзінің соғыс даласындағы көрген-білгенін жазған кітаптары кім-кімге де ой саларлық салмақты дүниелер екенін жұрт әлдеқашан мойындаған. Қазақ генаралы кім десе, Сағадат Нұрмағамбетовті көрсетуге, оның әрбір ісін, басып өткен шұғылалы ізін үлгі етуге тұрарлық. Маңғаздығы мен кішіпейілдігі, тәкаппарлығы мен қарапайымдылығы құп жарасып, мысы мен сұсы анадайдан өзін оқшау көрсетер еді. Сұхбаттасса, ойын жұптап, сөзін баптап, бұрынғының билерінше орнымен әңгіме өрбітетін. Елдегі түрлі мәселелерге ұшқарылықпен емес, арғы тініне үңіліп, жүректен толғап жауап қататын. Дуалы ауыздан шыққан сөздің қадірсіз болған кезін көрмедік. «Адам болып өмір сүрудің басты қағидасы – тәртіп пен талап, ел болудың да басты ережесі – сол», – дер еді абыз ақсақал – С.Нұрмағамбетов қолына қару ұстап, ел қорғаған барша қазақ сарбаздарына үлгі-өнеге көрсеткен адам еді. Өзінің адами қасиетімен баршамызды баурап алған абзал ағамыз тоқсанға қараған шағында қайтпас сапарға аттанды. Жүрек түкпірімізде «әлі де болса жүре тұрса» деген тілегіміз қалып барады. Сонау тоқсаныншы жылдары еліміздің Қарулы күштері қиын кезеңді бастан кешкенде Сағадат Нұрмағамбетов әскерімізді дағдарысқа ұрындырмай, өзінің әскери реформатор тұлға екенін танытты.

Еліміз Тәуелсіздігін алғанда жаңа жас мемлекеттің қорғаныс саласын құру, күшейту мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету Сағадат Нұрмағамбетовтің маңдайына жазылыпты. Дәл осындай сын сағаттарда ауыр да болса, абыройлы міндетті ұлт перзенті адал атқарды. Сол үшін де ол абырой биігіне көтеріліп, ұлтының біртуар перзенті атанды.

Генерал Нұрмағамбетовтің тәлімі мен тәрбиесін алған шәкірттер бұл күнде Қазақстанның Қарулы Күштері саласында әрқилы қызметтерді атқарып келеді. Бұның барлығы да оның мемлекет қауіпсіздігіне қосқан зор үлесі болып саналады. Осындай әрқилы қызметтері арқылы Сағадат Нұрмағамбетов мемлекет құрушы азаматтардың санатында болды. Тәуелсіз мемлекеттің шаңырағы мен керегесінің ортасында Нұрмағамбетовтің қадаған уығы бар деп зор сеніммен айтуымызға болады.

Сағадат Нұрмағамбетов Қазақ ұлтының, Қазақстан мемлекетінің аясында шектеліп қалған жоқ. Ол – берісі пост кеңестік елдерге, арысы жарты әлемге аты танылған айбынды тұлға. Сол себепті ұлт мақтанышы биігінде тұр. Ол «В памяти нет тишины» және «Мой передний край» атты кітаптар жазып қалдырды. Оның өнегеге толы өмір жолы мен атқарған қызметтері жайында құнды дүние ретінде жуырда ғана жарық көрген белгілі қаламгер Болат Жүнісбековтің «Отасу» романдилологиясын айтуымызға болады. [4;77,б]

Әскери қайраткер, Тәуелсіз еліміздің тұңғыш Қорғаныс министрі, армия генералы, Кеңес Одағының батыры және Халық қаһарманы Сағадат Қожахметұлы Нұрмағамбетов жан-дүниемізді шымырлатып 89 жасында 2013 жылдың 24 қыркүйегінде дүниеден озды. Ардақты азамат, халқымыздың төл перзенті артына болашақ ұрпаққа үлгі боларлықтай өнегелі өмірі мен өміршең істерін қалдырды. Қазақстан әскерлерінің рухты, батыл, білімді де білікті болуын көксеп, бар білгені мен түйгенін соларға үйретуге, шекарамызды шегендеп, қорғанысымызды бекемдеуге саналы өмірін сарп етті. Қорғаныстың басты талабы – жауапкершілік пен адалдық екенін өзінің өмір өткелегімен дәлелдеген Нұрмағамбетов дәуірінің шуақты кезеңін халық есінен шығармасы анық.

Қазақ деген ұлттың атын танытқан айдынды азаматын туған елі, ту тіккен мемлекеті ешқашанда ұмытпасы анық. Еліміздің әрбір азаматы тұғырлы тұлғаның есімін туған әкесіндей аялап, аяулы бейнесін мәңгі есте сақтайды.

Мен осы жұмысымда мірдің оғындай тік сөйлеп, ақиқатын айтар аңыз адам Б.Момышұлынан «сыпайы генерал» деп баға алған, Кеңес Одағының батыры, Халық

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

қаһарманы, тәуелсіз еліміздің тұңғыш Қорғаныс министрі, армия генералы атанған Сағадат Нұрмағамбетов өмірінің кейбір қырларына тоқталдым. Шын сардар туралы әлі талай дүниелер жазылатыны белгілі десек, өнегесін көріп, тәрбиесін алғысы келетін азамат ретінде ұрпақтар сабақтастығын жалғастыра түсуді шәкірттік борышымызға баладық.

Ұлы Отан соғысында ерекше ерлігімен көзге түскен қаһарман батыр Сағадат Нұрмағамбетовтің есімі тарихтың тамырына түйюлі, ерлігі алтын әріптермен жазулы.

Біздің Құрлық әскерлерінің Әскери Институтында тәрбиеленіп жатқан әр курсантымыз Сағадат Нұрмағамбетовтың өмір жолын өздеріне үлгі тұтады және ол кісінің атына кір келтірмеуге тырысады. Ол кісінің есімі берілген оқу орнында оқып жатқандарын мақтан етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Егемен Қазақстан» газеті, «Сағадат Нұрмағамбетов ескерткішінің ашылуы» № 18. 10 қыркүйек, 2022. – 5 бет.

2. Тарихи тұлғалар. Танымдық – көпшілік басылым. – Алматы. “Алматы кітап баспасы”, 2009жыл. -7 бет.

3. «Егемен Қазақстан» газеті, «Сыпайы генерал, шын сардар» №28. 29 мамыр, 2018. – 8 бет.

4. Б. Жүнісбеков «Отасу» – Алматы. «Алматы кітап баспасы», 2005.- 25 бет.

SAGADAT NURMAGAMBETOV'S CONTRIBUTION TO THE KAZAKH ARMY FORMATION

Sagadat Nurmagambetov is a glorious Sardar, hero of the Soviet Union, people's hero, the first general of the Kazakh Army, the First Minister of Defense of independent Kazakhstan, a military man who devoted his entire life to strengthening the security and defense of his native country, a deeply historical figure. A unique son of the Kazakh people, an intelligent citizen of the Kazakh people, who made a significant contribution to the end of the terrible war. In the first years of Kazakhstan's independence, Sagadat Nurmagambetov made a great contribution to ensuring territorial integrity, creating the Armed Forces of the Republic, and Training National Personnel.

General of the army S.Nurmagambetov did a lot of Public Work, held meetings with young officers and future defenders of the Fatherland, presented his extensive experience, taught and told about the basics of military service. Today, Sagadat Nurmagambetov will be an example for our younger generation and the older generation, who will be an example for every soldier. He did not underestimate the patriotic education of the younger generation of the country. He wanted the troops of Kazakhstan to be strong, brave, educated and competent, he spent his conscious life teaching them everything he knew and knew, limiting our borders and strengthening our defense. It is clear that the people remember the sunny period of the era of S. Nurmagambetov, who proved by his life that the main requirement of the foundation is responsibility and honesty.

Key words: Minister, army, general, defender of the Fatherland, Academy, machine gunner, commander, Battle, Front, commander.

С.А.МУРЗАКАНОВ

*Қазақстан республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Академиясы,
4 курс курсанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: sulti2002@mail.ru*

ғылыми жетекші – капитан А.Е.ДҮЙСЕМБАЙ

*Қазақстан республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Академиясы,
ТӘҚЖИЖБ офицері, заң ғылымдарының магистрі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: d.azamat1991@mail.ru*

БІЛІМДІ ҰРПАҚ ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК САБАҚТАСТЫҒЫ

Көрсетілген мақалада білімді жастардың қоғамдағы орны, білімнің ұлттық қауіпсіздікпен байланысы сипатталады. Тәуелсіздіктің тірегі болып саналатын жас ұрпақ бойындағы білімнің жоғары деңгейі ұлттық мүдде ретінде анықталуы, қоғамның қалыптасуы және мемлекеттің дамуы үшін септігін тигізетіні туралы дәлелдер келтіріліп, жастар үшін білімнің нақты орны баяндалады. Білімнің құлдырауы ұлттың құлдырауына алып келеді қағидаты басты орынға қойылады.

Кілт сөздер: ұлттық қауіпсіздік, ұлттық мүдделер, қауіптер, қатерлер, жастар, білім беру, елдің болашағы, рухани құндылықтар, білімді жастар, зияткерлік, білікті мамандар, әлемдік стандарттар, рухани қару, білімнің қуаты, рухани күш, патриотизмді қалыптастыру, әлеуметтік құндылықтар, ақыл-ой энергиясы, дамудың қозғаушы күші, стратегиялық мүдделер, мемлекеттік кеңістік, қоғам, азамат, қоғамдық қауіпсіздік, ақпараттық заман, мемлекет.

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы заңының 4-бабы «Ұлттық қауіпсіздік түрлері» сәйкес, заңнамамен Ұлттық қауіпсіздіктің түрлері көрсетілген. Атап айтқанда, қоғамдық қауіпсіздік, саяси қауіпсіздік, экономикалық қауіпсіздік, экологиялық қауіпсіздік, ақпараттық қауіпсіздік және әскери қауіпсіздік. Көрсетілген қауіпсіздік түрлері арасынан ерекше назарды қоғамдық қауіпсіздік қажет етеді. Осы заңға сәйкес, қоғамдық қауіпсіздік – қоғамның тұтастығы мен оның тұрақтылығы қамтамасыз етілетін азаматтар өмірінің, денсаулығының және амандығының, қазақстандық қоғамның рухани-имандылық құндылықтарының және әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің нақты әрі ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалуының жай-күйі. Осы орайда, ХХІ ғасыр ақпараттық қоғам мен білімділер заманы болғандықтан, қоғамның рухани-имандылық құндылықтары басты орындарға ие.

ҚР Ұлттық қауіпсіздік туралы заңында осы салаға байланысты ұлттық мүдделер мен қауіп-қатерлер айқындалған. Заңның 5-бабы «Қазақстан Республикасының негізгі ұлттық мүдделеріне» сәйкес, қазақстандық қоғамның материалдық және рухани-имандылық құндылықтарын сақтау мен еселей түсуі, елдің білім және ғылым әлеуетінің қоғам мен азаматтардың әлеуметтік-экономикалық, инновациялық және зияткерлік даму қажеттіліктеріне лайықты деңгейі мен сапасына қол жеткізу және оны сақтап тұру іспетті ұлттық мүдделер айқындалды. Заңда көрсетілгендей, білім және ғылым әлеуетінің дамуы әлеуметтік-экономикалық, инновациялық және зияткерлік даму қажеттіліктеріне лайықты деңгейде болуы, мемлекеттің халықаралық аренада беделі мен абыройын асқақтатып қана қоймай, болашаққа жарқын үмітпен қарауымызға да септігін тигізеді.

Аталған заңның 19-бабы «Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету», 1-тармағына сәйкес, қоғамдық қауіпсіздік мемлекеттік органдардың, ұйымдардың,

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

лауазымды адамдар мен азаматтардың елдің зияткерлік әлеуетінің төмендеуіне жол бермеуге, қазақстандық қоғамның тарихи, дәстүрлі, рухани және мәдени құндылықтарының сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған шешімдерімен және іс-қимылдарымен қамтамасыз етіледі. Осы баптың екінші тармағында қоғам тарапынан жүзеге асатын келесідей әрекетке тыйым салынған. Нақтылай айтқанда, білім беру деңгейі мен сапасының төмендеуі. Көріп отырғанымыздай, халықтың білім деңгейі заңнамада қауіпсіздіктің тұтас бір бөлігі ретінде қарастырылған [1].

Бүгінгі таңда білім мемлекет дамуының маңызды стратегиялық ресурсы деп танылады, өйткені білімді ұрпақ әлеуметтік қайта құру мен прогресстің негізгі түрткісі болып есептеледі. С.В. Демченко былай тұжырымдайды: "ұлттық қауіпсіздік жүйесі мемлекеттің жүргізіп жатқан инновациялық және білім беру саясатының тиімділігіне байланысты". Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін азаматтар қамтамасыз ететіндіктен, ұлттық қауіпсіздік адам факторымен байланысты. Қоғамның зияткерлік, адамгершілік, еңбек әлеуеті, даму мүмкіндігі білім беру деңгейінің жоғары болуымен байланысты [2; 2 б.].

Халқымыздың «Білекті бірді, білімді мыңды жығады» деген ұлағатты сөзін, білімнің шындығында да баға жетпес үлкен рухани қару екендігін, тек рухани қару ғана емес, сонымен қатар аса зор өндіргіш күш екенін білуіміз тиіс. Білімнің қуатына тең келетін басқа идеялық-рухани күш, қуат көзі жоқ екені белгілі. Өйткені, білім — тек ғылымның іргетасы ғана емес, сонымен бірге тасы өрге домалаған еңсесі биік елдермен терезесі тең мемлекет болудың күре тамыры, ел дамуының алтын қаруы. Білім бар жерде даму, жетілу, кемелдену үрдісі бір сәтке толастамайды. Жаңа заман тәуелсіз ел мұраты — жастардың білімі мен біліктілікке талпынып әрекеттенуін, еңбектеніп өсуін талап етіп отыр [3].

Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдарындағы тәрбиенің негізгі мақсаты - жастардың бойында азаматтық пен қазақстандық патриотизмді қалыптастыру, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін дәріптеуге, әлемдік және отандық мәдениет жетістіктерін оқып үйренуге, Конституцияға және қоғамға қарама-қайшы келетін әрекеттерге төзбеушілікке тәрбиелеу. Тәрбие қазіргі өзгермелі, сан салалы, көпмәдениетті, көпэтникалық үлкен өмірге еруге дайын қабілетті, тұлғаның дамуына бағытталған және рухани құндылықтарының негізінде құрылады. Тәрбие жұмысы – ол арнайы ұйымдастырылған қалыптастырушы үрдіс және ізгіліктілікті қабылдайтын, әлеуметтік құндылықтар мен азаматтық мінез-құлық үлгілері бола отырып, тек ғылыми негізделген тәрбие жүйесінің аясында ғана өзін іс жүзінде көрсетіп, өзін-өзі қалыптастырған тұлға үлгісіне жағдай жасайды. Қазіргі уақыт талабы жаңаша дүниелік көзқарас тұрғысынан жаңаша ойлап, шешім қабылдай алатын, креативті ойлау қабілеті дамыған тұлғаны, өз елі мен жерінің, туған тілінің жанашырын дайындауды міндеттеп отыр. Бұл міндет жаңа уақыт талаптарына төтеп бере алатын, кәсіби білікті, бәсекеге барынша қабілетті, ұлтжанды азамат тәрбиелеу ісінің өзектілігін алға тартады.

Қазіргі уақытта білім саясатын Президентіміз Қ.К.Тоқаев белсенді түрде қолдау үстінде. 2022 жылғы Қазақстан халқына жолдауында білім беру мәселесіне баса назар аударылды. Қасым-Жомарт Кемелұлы «Біздің күшіміз – жастардың білімінде» деп атап көрсеткен болатын. Қасым-Жомарт Тоқаев "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" заңға қол қойған болатын. Бұл арқылы білім берудің қолжетімдігін арттырған болатын. Заң нормалары арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысын енгізеді және білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтерінің жұмысын реттейді. Осыған байланысты, тәуелсіздік алғаннан бастап жоғары билікте отырғандар білім беруге аса назар аударған [4].

Ендігі кезекте, білім берудің ұлттық қауіпсіздікке әсерін қарастырайық. Білім берудің негізгі міндеттерінің бірі - "әлеуметтенуге қабілетті азаматтарды тәрбиелеу", яғни адамға қоғамдағы өмірі үшін қажетті қасиеттер мен тәжірибені алуға көмегін көрсету. Әлеуметтену адамның қоғамға бейімделуін ғана емес, сонымен бірге белгілі бір дәрежеде оның өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі растауға және өзін-өзі жүзеге асыруға кедергі келтіретін құбылыстар мен процестерге қарсы тұру қабілетін де қамтиды. Қазіргі қоғамда азаматтар ақпаратқа өте бай. XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басындағы өмір салтын басқаратын сендіру формалары кез-келген басқа ғасырдағы адамдардан мүлдем өзгеше. Бұқаралық ақпарат құралдарының арқасында адам ақпаратқа және әртүрлі сендіретін хабарламаларға қаныққан, көптеген маңызды өзекті мәселелердің мағынасын ойлауға және түсінуге қажетті уақыт пен ақыл-ой энергиясын беру қиынға соғып жатады. Тағы да атап өтетін жайт, б.з.д. III ғасырдағы грек мемлекетінің азаматтарының білімі, адамды сендіретін дәлелдерді түсінуге және өз дәлелдерін жасауға үйретуге арналған 4 жылдық риториканы қамтыды (кейінірек Римде де осындай жағдай орын алды). Егер ежелгі мәдениеттер сендіру түсінігін әрбір азаматқа мемлекет істеріне толыққанды қатысу үшін қажетті маңызды дағды ретінде қарастырса, онда "ақпараттық соғыстар" дәуірінде білім беру жүйесі адамды күнделікті сендіру психологиясын түсінуге және психологиялық қорғау әдістерімен қаруландыруға үйретуге міндетті. Бізге хабарлау және бағыттау емес, өзімізді хабардар ету және бағыттау қажет.

Мемлекетте билікті мұрагерлікке алуға болады, оны күшпен немесе сендіру арқылы алуға болады. Сайлауда саяси технолог емес, лайықты адам жеңіске жетуі үшін ел азаматтары олардың мінез-құлқын манипуляциялау тетіктерін түсінуі керек. Адамдар ұзақ уақыт бойы ақпараттан жақсы қару жоқ екенін түсінді. Надандық диктатураны нығайтады және демократияны әлсіретеді. Тек мәдениет пен білім диктатураға төтеп бере алады. Әлеуметтік ортаның жылдам өзгеруі жас ұрпақты жаңа жағдайда өмір сүруге дайындауы керек екенін айқын көрсетеді. Бізге түскен бақыланбайтын ақпарат ағыны жеке тұлғаның дамуына қауіп төндіріп қана қоймайды, сонымен қатар жалғыздық сезімін күшейтеді, адамдар арасындағы мәдени қарым-қатынас дағдыларын жоғалтуға әкелетін тірі қарым-қатынас тапшылығын тудырады [5].

Жастар еліміздің болашағы болғандықтан, оларға қатысты назарды аудару қажет. Барлық ғасырларда елдің болашағы жастар болды. Революцияның, прогресс пен дамудың қозғаушы күші болған жастар. Мемлекет соғыс кезінде, соғыстан кейінгі кезеңде, дағдарыс кезінде сене алатын ұлттың бір бөлігі жастар. Мемлекет жастарға салатын барлық нәрсе оған құрметпен беріледі. Білімді жастар-бұл ел әрқашан ұстанатын тіректер. Егер мектеп орындығынан жастарға патриотизм сезімін және өз Отанына деген сүйіспеншілікті ояту мүмкін болса, онда олар өз кезегінде оның дамуы мен әл-ауқатына жан салады. Жаңа технологиялардың пайда болуымен мемлекет енді жастардың физикалық күшіне ғана емес, олардың логикасына, білімі мен ақыл-ойына да мұқтаж болды. Сондықтан жекелеген елдер мен мемлекеттер қазіргі әлемде жаңа идеялар мен стратегиялық жоспарлар ел мен қоғамның дамуының негізгі себептері екенін түсінді. Жастар еліміздің болашағы қандай болатынына байланысты екенін түсінуі керек. Жақсы білім алу, шет тілдерін үйрену, адамның жағымды қасиеттеріне ие болу, салауатты өмір салтын ұстану-жас ұрпақтың басты міндеттерінің бірі.

Өкінішке орай, бүгінгі күні кейбір, тіпті жүздеген жастар адамзатты жоюға бағытталған, елдің тәртібіне қарсы адамдар тобына кіреді. Біздің міндетіміз – жас ұрпақты ақиқат, әділдік, білім мен еңбекқорлық жолына бағыттау. Осы мақсатта жаңа оқу орындары, үйірмелер және басқа да жүздеген білім орталықтары ашылуда.

Енді біздің еліміздің болашағы бізде екенін біле отырып, біз, жастар, еліміз бен қоғамымыздың өркендеуі үшін күш-жігерімізді аямауымыз керек. Біз еңбек

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

етуге, жұмыс істеуге, барлық жаңа технологияларды үйренуге және барлық білімімізді елімізді одан әрі дамыту үшін пайдалануға тиіспіз.

Білім берудің мәні оның стратегиялық мүдделер үшін белгілі бір мақсаттар мен құндылықтарға сәйкес жұмыс істеуінен тұрады. Оларға терең тарихи тамырлар, мәдениетпен байланыс, дәстүрлерді бір уақытта ұстану арқылы жаңару, патриотизм, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар тән. Қоғамның негізгі элементі бола отырып, білім оның өмір сүруі мен өзін-өзі сақтауының факторларының бірі болып табылады. Мемлекеттің өмірінде экономикалық әсерден кем емес қоғамның бір тұтас бөлігі білім болып табылады. Бүгінгі білім беру жағдайының төмендеуі ұлттық қауіпсіздікке тікелей қауіп төндіреді. Өмірдің алғашқы жылдарынан бастап, әлеуметтік баспалдақтың бірінші қабаттарында пайда болатын теңсіздік ішкі ыдырау мен деградацияны тудырады. Сыртқы қауіптер жағдайында, егер білім беру кеңістігі ыдырап кетсе, бірыңғай мемлекеттік кеңістікті сақтау мүмкін емес. Сондықтан да, жас ұрпақ білімге аса назар аударып, мемлекетіміздің болашағы үшін талмай жатпай білім алуы тиіс. Білімі құлдыраған ұлттың өзі құлдырайды деген тұжырым көпке мәлім. Сол себепті, ұлттық қауіпсіздігімізді нығайту мақсатында, аталған сала толығымен дамып, оң жаққа өзгеруі тиіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Ұлттық қауіпсіздігі туралы» [Текст]: Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы

2. Л. Г. Лаптев, О. А. Бельков, «Образование и национальная безопасность» [Текст]: /Л. Г. Лаптев, О. А. Бельков // Вест. Моск. Ун-та. – сер.14. Психология. – 2011. – №4

3. Сентаева Р.Т. / М. Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті / «Ел ертеңі - білімді жастар»/17.04.2017 жыл/ [Электронный ресурс] // URL: <https://e-history.kz/kz/history-of-kazakhstan/show/8922/>

4. Калиев А. / «Тоқаев инклюзивті білім беру туралы заңға қол қойды» / 26.06.2022 жыл / [Электронный ресурс] // URL: <https://sputnik.kz/20210626/Tokayev-inkluzivti-bilim-zan-17456104.html>

4. Гафнер Василий Викторович, «Образование и национальная безопасность» [Текст]: / Гафнер В.В. // «ОБЖ. Основы безопасности жизни» -2002. - №6 – С. 12–17

CONTINUITY OF THE EDUCATED GENERATION AND INDEPENDENCE

This article describes the place of educated youth in society, the relationship of education with national security. Evidence is given that the high level of education in the younger generation, which is the backbone of independence, is identified as a national interest, contributes to the formation of society and the development of the state, and the real place of education for young people is outlined. The principle that the decline of education leads to the decline of the nation is put at the forefront.

Key words: national security, national interests, threats, threats, youth, education, the future of the country, spiritual values, educated youth, intellectual, qualified specialists, world standards, spiritual weapons, the power of knowledge, spiritual strength, the formation of patriotism, social values, mental energy, the driving force of development, strategic interests, state space, society, citizen, public security, information age, state.

lieutenant colonel F.T. SHERMATOV

*Military institute of information communication technologies and signals Ministry of
Defense of the Republic of Uzbekistan,*

*Vice-commander of the Military institute on upbringing and ideological work
(PhD) on psychological sciences*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF EDUCATING YOUTH IN A PATRIOTIC SPIRIT AND THEIR PROBLEMS

*In modern conditions of confrontation in
the information space, the intensification of
the struggle for the “minds and hearts”,
especially of the younger generation, the
role and place of patriotic education are
significantly increasing.*

Sh. Mirziyoyev.

*In the article explains the important role and significance of patriotism in modern
conditions. The author analyzes the purposes and anticipated results of patriotic education
of development youth. Plus, in the article define the tasks and the principles, as well as the
tendencies and the problems of the young people's patriotic education at the present state
of Uzbek society.*

*Key words: Patriotism, patriotic spirit, directions of patriotic education of youth,
idea, education, history, Motherland, goal.*

The idea of patriotism and patriotic education in the history of Uzbekistan has always been one of the key positions. Historical facts show that patriotism acquires a role and a special place during periods of important turning points in the history of the country, when objective trends in the transformation of society are accompanied by an increase in the physical and spiritual strength of citizens, which is typical primarily during military and social conflicts, revolutionary upheavals and natural disasters. The manifestation of patriotism at this time is marked by high noble impulses, special sacrifice for the good of the people and their homeland.

The younger generation is responsible for the future of our country, for the preservation and continuity of culture, history, national and spiritual unity. The political and socio-economic future of the country depends on the position of young people in public life, their political and social activity. But the decline in the educational potential of education, culture and art has led to a change in the attitude of the younger generation to spiritual and moral values, patriotism, and the historical past. Of particular concern is the loss of modern youth of patriotic values. In this regard, the issues of modern patriotic education of youth are of particular importance, which requires clarifying the concept of "Patriot" and revealing the directions of patriotic education of youth at the present stage of development of our country. [1; p.2]

A patriot is a person who loves his Fatherland, is devoted to his people, and is also able to defend their interests.

Patriotism is a moral quality of a person, expressed in love and devotion to the Motherland, awareness of the greatness of the Fatherland and experiencing a spiritual connection with it. Patriotism is a social phenomenon that connects the basis of the existence and development of the state and the nation. The issues of patriotic education of youth are extremely relevant at the present time. If patriotism is underestimated as an important component of public consciousness, then this leads to a weakening of the

БИЛИМДИ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

spiritual, cultural, social, military, economic foundations of the development of the state and the priority of patriotic education of modern youth.

The goal of patriotic education is to educate a convinced patriot who loves his Motherland, devoted to the Fatherland, ready to serve him with his work and protect his interests. [4; p. 127-133]

Tasks of patriotic education of youth:

education of patriotic feelings;

formation on the basis of patriotic knowledge of the views and beliefs of a patriotic nature;

formation of a positive attitude towards patriotic activities;

the formation of practical skills and abilities necessary for independent activities of a patriotic nature.

The system of education of patriotism in universities should contribute to the creation of conditions for the educational process, allowing young people to independently form their attitude to patriotic values, such as:

development of independent work skills;

developing a sense of responsibility for public affairs;

individualization of the educational process.

The definition of "patriotism" in most cases is dominated by cognitive and emotional-holistic approaches to the content of this concept.

Recently, significant steps have been taken in our country to strengthen and develop the system of patriotic education of citizens of the Republic of Uzbekistan. Including, a resolution of the President of the Republic of Uzbekistan "on additional measures for the patriotic and physical education of young people and improving the procedure for training conscripts in military technical specialties" was developed and additional instructions were given to improve the system of military-patriotic education of the population. First of all, the involvement of young people in the process of reforms carried out in the country, the realization of their intellectual and creative potential. It should also be specially noted that on the issues of strengthening attention to young people, their wide involvement in culture, art and sports, the formation of skills in the use of information technologies, the promotion of reading books among the younger generation and the employment of women on May 24, 2019, was developed by the Head of the Republic of Uzbekistan 5 initiatives.

For this reason, the issues of youth policy in the field of patriotic education remain relevant, the current level of which fully meets the tasks of forming a patriotic mood.

Forms of realization of patriotic education of youth are: [5; p.103-106]

organizing meetings of young people (students, pupils) with veterans of the Great Patriotic War, participants in the war in Afghanistan and other hostilities, which makes it possible to get an idea of the high morale of the defenders, their readiness to fulfill their civic duty;

for first-year students, acquaintance with the history of the emergence and development of the university, with its place and role in the truth of higher education in the country;

holding open classes on legal issues, organizing meetings with well-known lawyers and human rights activists.

The essence of patriotism is connected with the spiritual, moral, political, social, humanitarian and national manifestation.

The characteristic features of Uzbek patriotism are:

self-esteem and self-respect that do not need proof;

vitality and courage, which are quantities that nourish the firmness of the spirit in difficult times for the fatherland;

the special love and affection of the Uzbek people for their native places and nature, which is keenly felt by compatriots who find themselves abroad.

The successful implementation of the areas of patriotic education of youth is based on the unification of the efforts of the activities of state authorities at all levels to solve the problems of patriotic education, taking into account a single state policy.

The problem of patriotic education of the younger generation is relevant at all stages of the development of human society. At present, in connection with cardinal transformations in all spheres of life of our society, this problem is of particular importance. The content of patriotism in unity reflects the key concepts of "Motherland" and "Fatherland", which is due, on the one hand, to the natural attachment of a person to his native land, and on the other hand, to the socio-political, economic and other features of a particular society. Important features of the content of patriotism in modern conditions are:

strengthening the personal significance of patriotism when combined with collectivism;

the focus of patriotism not only on the future, but also on the present;

development of national consciousness in unity with internationalism;

identification of the concept of "Motherland" as a key one, which determines the assignment of patriotism to the category of social and moral values.

Thus, my experimental research in considering the problem of patriotic education of youth in theory and practice can be an object for discussion. Based on the works of Sh. Mirziyoyev, and many other scientists, I would like to conclude that it is possible and expedient to consider and implement the patriotic education of youth as a comprehensive educational platform. It includes a set of means, forms, methods and techniques that ensure the achievement of the goals set. At the same time, the main burden of patriotic education of the younger generation should be borne by educational institutions, from preschool to higher educational institutions. Educational institutions of law enforcement agencies are called upon to play a special role. Considering the foregoing, it is legitimate to include the following components in the content of the concept of "patriotism":

love for the Motherland, native places, native language;

respect for the past of their Motherland, for the traditions and customs of their people, knowledge of the history of the Motherland, understanding of the tasks facing the country and their patriotic duty;

respect for other peoples, their customs and culture, intolerance for racial and national hostility;

the desire to strengthen the honor and dignity of the Motherland, respect for the army and readiness to defend the Motherland;

readiness to serve the interests of the Motherland, active and conscious participation in labor activity with a combination of personal and public interests.

REFERENCES:

1. Report of the President of the Republic of Uzbekistan during the holiday "Defenders of the Motherland Day" - 2022, January 10.

2. Protopopova V.A., Principles of Patriotic Education in an Innovative Educational Cluster // World of Science Internet Journal 2022, Volume 4, Number 4 <http://mir-nauki.com/PDF/30PDMN416.pdf>.4.

3. Gasenov Z.T., The main activity of the scientific school "Patriotic education of citizens of the Russian Federation" // Proceedings of the Dagestan State Pedagogical University. Psycho - pedagogical science. No2, 2019.-C.11-19.3.

4. Kulikova G.G., Modern approaches to patriotic education of students: research, experience, problems // Innovations in education. - 2018, - No. 8. S. - 127-133.

5. Zaitseva O.A., Patriotism in the sphere of youth // Monitoring of public opinion. – 2017. - No. 4 (104). pp. -103-106.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

6. Nikondrov N.D., Faith and morality: Orthodox traditions and modernity // Siberian Orthodox newspaper. (Electronic document). Access mode: [http:// www. ihus. ru](http://www.ihus.ru).
7. Tomilina S.N., Tuktarov R.R., State - patriotic education of youth as a pedagogical problem // Man and Education. - 2014.-№4 (41) pp. 31-36.
8. Sh. Shakirov. Ideological immunity as a professional quality of servicemen. Society and Innovation 1 (1/ s), 490-495-b. <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>.

Н. ШЫНЫБЕКҰЛЫ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: shynybekulyN@gmail.ru*

научный руководитель – полковник В.Н. ЧЕРНОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
доцент кафедры технического обеспечения, эксплуатации и ремонта,
магистр педагогических наук*

**КРЕАТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ КУРСАНТОВ –
КАК ГАРАНТ ОБРАЗОВАННОГО ПОКОЛЕНИЯ**

В статье рассматривается один из важных человеческих показателей как креативность. Жизнь в современном обществе требует от будущего специалиста гибкости мышления, умения применять неординарные способы решения проблем, предвидеть, прогнозировать, моделировать ситуацию, несмотря на возникающие трудности. Эти требования относятся и к системе подготовки военных специалистов. Анализ современных требований к офицерам и военно-образовательной среды дает возможность систематизировать наличие следующих предпосылок изучения проблемы развития творческих способностей курсантов учащихся в высших военно-учебных заведениях.

Ключевые слова: креативность; критическое мышление; анализ, моделирование, гибкость мышления.

Нельзя отрицать что жизнь в современном обществе требует от будущего специалиста умения критически мыслить, применять новые способы и методы решения проблем, предвидеть, прогнозировать, определять ситуацию, несмотря на возникающие трудности. Эти требования отражаются что в системе обучения в гражданской сфере так и в сфере подготовки военных специалистов.

Для достижения поставленной цели исследование проводилось с использованием общенаучных методов – анализа, сравнения и обобщения, а также специфических методов военной науки – системного анализа, структурно-функциональной методологии, исследования операций, моделирования и др.

Жизнь в современном обществе требует от будущего специалиста гибкости мышления, применения неординарных способов решения проблем, умения предвидеть, прогнозировать, моделировать ситуацию, несмотря на трудности. Эти требования относятся и к системе подготовки военных специалистов. Анализ современных требований к офицерам и военно-образовательной среды дает возможность систематизировать наличие следующих предпосылок изучения проблемы развития креативности курсантов в военных вузах. Это: экономические, социальные, военные, психологические, педагогические предпосылки.

В нынешних условиях развития военного образования Казахстана на первый план выходят не только физическая подготовка, не стрельба на поражение и не быстрое выполнение заданных алгоритмов повеления, но и умение выйти из

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

сложной ситуации неординарно, с максимальным результатом, несмотря на недостаточность информационной, теоретической или технической оснащенности. Поэтому сегодня все более значимую роль приобретает проблема формирования и развития такого качества будущих офицеров как креативность.

Проблема развития креативности мышления в психолого-педагогической литературе исследуется давно. Так, рассмотрены показатели, свойства, факторы, способствующие и препятствующие ее развитию (Дж. Гилфорд [1], П. Торренс [2]). Р. Стернберг выделяет следующие составляющие креативности: синтетическая способность видеть проблемы в новом свете и избегать привычного способа мышления; аналитическая способность, позволяющая оценивать стоят ли идеи дальнейшей разработки; практически-контекстуальная способность убедить других в ценности идеи [3]. Симпсон определяет креативность как "способность к разрушению общепринятого, обычного порядка следования идей в процессе мышления". Ф.Баррон и Д.Харрингтон, рассматривают креативность как способность адаптивно реагировать на необходимость в новых подходах и новых продуктах. Данная способность позволяет также осознавать новое в бытии, хотя сам процесс может носить как сознательный, так и бессознательный характер. При этом специфическими свойствами креативного процесса они выделяют оригинальность, состоятельность, валидность, адекватность задаче и еще одно свойство, которое может быть названо пригодностью - эстетической, экологической, оптимальной формой, правильной и оригинальной на данный момент.

В рамках осмысления теоретической базы исследования мы опирались на работы казахстанских исследователей, рассматривающих креативность студентов как практико-ориентированную, профессионально-значимую категорию, обеспечивающую продуктивные преобразования в профессиональной деятельности и в других сферах поведения личности и составляющее ядро ее развития (Б.А. Оспанова [6], К.М. Нагымжанова [5]). Касательно формирования креативности военных специалистов можно привести работу О.Н. Овсянниковой, посвященной данной проблеме в контексте изучения иностранного языка [4].

В целом, обзор имеющегося теоретического фонда по проблеме развития креативности позволяет сделать некоторые выводы. *Во-первых*, большинство психологов согласны, что креативность - это способность порождать необычные идеи, отклоняться в мышлении от традиционных схем, быстро разрешать проблемные ситуации. *Во-вторых*, креативность охватывает некоторую совокупность мыслительных и личностных качеств, необходимых для становления способности к творчеству. *В-третьих*, креативность более чем интеллект, определяется факторами среды. Все зависит от того, какие возможности предоставит окружение для реализации того потенциала, который в различной степени присущ каждому из нас.

Основная цель креативной системы образования - "разбудить" в человеке творца и развить в нем заложенный творческий потенциал, воспитать смелость мысли, уверенность в своих силах, способность генерировать новые нестандартные идеи, имеющие общечеловеческую ценность и в то же время не наносящие вреда природе, воспитать потребность в творческом образе жизни [7,8].

Отметим общие требования к процессу креативного мышления:

изменение структуры внешней информации и внутренних представлений с помощью формирования аналогий и соединения концептуальных пробелов.

постоянное переформулирование проблемы.

применение существующих знаний, воспоминаний и образов для создания нового и применения старых знаний и навыков в новом ключе.

использование невербальной модели мышления.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Процесс креативности требует внутреннего напряжения, которое может возникать тремя путями: в конфликте между традиционным и новым в каждом шаге креативного процесса; в самих идеях, в различных путях решения или предполагаемых продуктах; оно может создаваться между хаосом неопределенности и стремлением перейти на более высокий уровень организации и эффективности внутри индивидуальности или общества в целом. Возможно, все три вида напряжения возникают на разных этапах креативного процесса.

Доказано, что креативность представляет собой свойство не только личности, но и индивидуальности. Выделяются следующие признаки креативности мышления в основных сферах индивидуальности: в интеллектуальной сфере - гибкость, беглость, оригинальность, разработанность, критичность и нестандартность мышления; в мотивационной сфере - интеллектуальная потребность, стремление к трансферту, направленность на самостоятельный поиск решения проблем; в эмоциональной сфере - самооценка и тревожность обучающегося; в волевой сфере - проявление волевых качеств в ситуациях поиска, моделирования и создания собственных вариантов решения учебных и профессиональных задач; в предметно-практической сфере - интеллектуальные способности, познавательные умения и коммуникативная сторона общения.

Заключение

Таким образом, стратегию современного высшего военного образования составляют развитие и саморазвитие личности будущего офицера, способного не только обслуживать имеющиеся социальные технологии, но и выходить за пределы нормативной деятельности, осуществлять инновационные процессы, процессы творчества в широком смысле. Эта стратегия воплощается в принципиальной направленности содержания и форм учебного процесса высшей военной школы на приоритет личностно-развивающих технологий обучения и развития креативности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Guilford, J.P., 1967 The nature of human intelligence. N.Y.: Grawhill.
2. Torrance, T.P., 1988. The nature of creativity as measured in its testing. The nature of creativity. Ed. R.I. Sternberg. N.Y.: Cambridge Univ. Press, P.43 -75.
3. Barron, F., 1988. Putting creativity to work. R. Sternberg, T. Tardif (Eds.). The nature of creativity. Cambridge: Cambridge Press, P.76-98.
4. Овсянникова, О.Н. 2005. Психолого-педагогические условия развития креативных способностей у курсантов военного вуза (на материале изучения курса иностранного языка). Орел, 24 с.
5. Нагымжанова, К.М., 2010. Научные основы формирования педагогической креативности студентов университета в образовательной среде. Казахский государственный женский педагогический университет, 38 с.
6. Оспанова, Б.А., 2006. Педагогические основы формирования креативности будущего специалиста в системе университетского образования. Казахско-турецкий университет, 37 с.
7. Зиновкина, М.М., 1996. Инженерное мышление (Теория и инновационные педагогические технологии). Москва, 343 с.
8. Булатбаева, А.А. 2009. Методология исследовательской деятельности: теория и практика. Военный институт, 260 с.

CADETS CREATIVE ABILITIES - GUARANTOR OF AN EDUCATED GENERATION

Life in modern society requires future specialist mental flexibility, use unconventional ways to solve problems, the ability to anticipate, predict, simulate the situation, despite the difficulties. These requirements apply to the system of training of military specialists. Analysis of the current requirements for officers and military

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

educational environment gives opportunity to systematize the presence of the following prerequisites study the problem of development of creativity cadets in military academies.

Key words: creative; creative thinking; analyzing ; modeling ; thinking flexibility.

СЕКЦИЯ 1
ҰЛТТЫҚ ҚАУПСІЗДІК
NATIONAL SECURITY
НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ

майор Р.Н. АБДУЛЛАЕВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, магистрант
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: a.ruslan.84@inbox.ru*

научный руководитель - полковник С.Ж.КИНЖИКЕЕВ

*Военная кафедра «Astana IT University», д.ф. (PhD)
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: Kinzhikeyev.s@gmail.com*

**ПРОБЛЕМЫ ВОЕННО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ В НОВОЙ
ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ**

Военно-техническая политика является важнейшей составляющей военной политики государства и одним из механизмов обеспечения национальной безопасности страны. В современных условиях вопросы обеспечения войск необходимым вооружением и военной техникой, материальным имуществом значительно усложнились из-за мирового экономического кризиса, пандемии и введённых санкций к отдельным государствам, что привело к закрытию отдельных направлений логистики и к дефициту некоторых изделий и запасных частей. В статье рассматриваются основные проблемы военно-технической политики Казахстана и новые направления адаптации оборонно-промышленного комплекса в условиях международных санкций к России в связи с проводимой ею специальной военной операции (далее- СВО) на Украине.

Ключевые слова: Военно-техническая политика, вооружение и военная техника, оборонно-промышленный комплекс.

Военно-политическая обстановка в мире характеризуется высокой динамичностью и непредсказуемостью развития, усилением противостояния между мировыми и региональными "державами" за сферы влияния в мире, а также возрастанием роли военной силы в разрешении межгосударственных и внутригосударственных противоречий. [1]

В условиях резкого повышения уровня конфликтности и неопределенности в развитии современных международных отношений, сопровождаемых усилением традиционных вызовов, угроз и появлением целого ряда новых, особую актуальность приобретает разработка более эффективных средств, способов и методов обеспечения безопасности Республики Казахстан, в частности, за счет более полного и точного учета влияния военно-политических факторов последних десятилетий.

24 февраля 2022 года руководство Российской Федерации объявила о проведении СВО, её целью была обозначена: демилитаризация, денацификация Украины и выход на границы Донецкой и Луганской областей, после чего США,

Евросоюзом и их союзниками против России были введены дополнительные экономические санкции.

В соответствии с Уставом ООН территориальная целостность - один из основных принципов современного международного права, призванный стабилизировать международные отношения и противодействовать политике территориальных захватов. Этот принцип, сформулированный как территориальная неприкосновенность (в английском варианте – целостность), закреплен в Уставе ООН [2], в котором содержится положение о том, что «все члены Организации Объединенных Наций воздерживаются в их международных отношениях от угрозы силой или её применения как против территориальной неприкосновенности или политической независимости любого государства, так и каким-либо другим образом, несовместимым с целями Объединенных Наций».

По СВО Президент РК Касым-Жомарт Токаев в ходе выступления на Петербургском международном экономическом форуме в июне 2022 года заявил, что Казахстан не признает независимость Донецкой и Луганской народных республик. [3]

После чего, 5 июля районный суд Новороссийска на месяц ограничил работу Каспийского трубопроводного консорциума, в связи с чем у Казахстана возникли логистические проблемы, связанные с торговлей. [4]

В связи, с чем июле 2022 года Президент РК на совещание с участием членов правительства, отметил особую роль транспортно-логистической отрасли в казахстанской экономике: «...эта сфера имеет важное значение для активизации взаимодействия регионов. Тем не менее, геополитическая ситуация и санкционное противостояние привело к разрыву традиционных транспортно-логистических цепочек». [5]

Анализ специальной военной операции ВС России на Украине, показал, что в настоящее время существенной проблемой становятся все виды логистики, так как продолжает развиваться и совершенствоваться новый способ военных и невоенных действий, как блокада враждебной страны, изоляция её от других государств и лишение их поддержки, тем самым ограничивая возможности экономики государства.

Не вступая в полемику по данному факту, так как его изучением займутся политологи и эксперты различного толка и направления, Казахстану необходимо спрогнозировать ход дальнейших событий в мировой экономике и как это в дальнейшем может повлиять на военно-техническую политику Казахстана в целом и в частности на оборонно-промышленный комплекс.

Военно-техническая политика является важнейшей составляющей военной политики государства и одним из механизмов обеспечения национальной безопасности страны. [6]

Развитие мирового рынка вооружения показывает, что обновление систем вооружения наблюдается в течение каждых 10-15 лет. В этой связи, с целью поддержания баланса сил и средств темпы переоснащения основного вооружения должны составлять не менее 7% ежегодно.

Однако учитывая военно-техническую зависимость по вооружению и военной техники от военно-промышленного комплекса Российской Федерации, следует уже сейчас задуматься о решении проблем с поиском новых военно-логистических схем по импортной продукции, а также по её дальнейшему поэтапному импортозамещению и развитию военно-техническое сотрудничество с другими странами, не подверженных санкциям.

Безусловно, потенциальный военно-технический партнер не должен находиться в каком-либо блоковом статусе, но в тоже время обладать военно-техническим потенциалом, способным не только усилить Казахстан, но и иметь

возможности и желание передать новые военные технологии, которые в дальнейшем помогут Казахстану противостоять потенциальным военным угрозам.

Анализ зарубежной продукции военного назначения показал, что схожая с нашей линейкой вооружения (военной техникой) по стандартизации присутствует в Республике Сербия, кроме того ВПК Сербии присутствует модернизация вооружения, военной техники, боеприпасов и ракет старого образца (Таблица 1).

После распада СРЮ в 2006 году большинство единиц техники армии Сербии, принятые на вооружение 40 и 50 лет назад имели проблемы модернизации, а сербская военная промышленность находилась в упадке.

Однако в 2014 г. проблемы в ОПК Сербии были решены, а уже в 2018 году Сербия продемонстрировала 90 новых систем вооружения 29 из которых были приняты на вооружение сербской армии.

Таблица 1. Обзор продукции военного назначения (услуг) Республики Сербия по состоянию на 2022г.

№ п/п	Наименование	Общий вид (перечень)
1.	Самоходная гаубица калибров 155/52 мм «NORA» с автоматизированной системой управления огнем, на базе четырёхосного шасси автомобиля КАМАЗ 6560, с дальностью стрельбы до 28 км	
2.	Тактический ракетный комплекс ОТРК «Sumadija», с возможностью применения ракет 122 мм и 267 мм сербского производства, с дальностью поражения целей до 285 км	
3.	Тактические ракетные комплексы с дальностью поражения целей до 25 км – «ALAS»	
4.	Ракетные системы залпового огня РСЗО «Тамнава» с дальностью поражения целей от 40 до 70 км (в зависимости от типа боеприпасов)	
5.	Боевые бронированные машины и автомобили различных классов, среди которых в том числе: 1) Бронеавтомобиль BOV M16 «Milosh»,	1)

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

	2) БТРы с колесной формулой 8x8: «Lazar 3» и «Лазанский»	2)
6.	Производство боеприпасов и ракет:	- минометные боеприпасы всех калибров; - управляемые и неуправляемые ракеты; - авиабомбы, артиллерийские зерна, семейство боеприпасов 40 мм, боеприпасов 82 мм, кумулятивные мины, ручные гранаты, противотанковые мины, взрыватели и исходные изделия для них
7.	Ремонт и модернизация	- ремонт и модернизация всех видов боеприпасов; - контроль и технический ремонт с целью продления срока годности/эксплуатации ракетных систем; - модернизацию ПТУР «Малютка» 9М14 с пультом управления; - производство НУР 122 мм (ГРАД) на 20 км с двухкомпонентным топливом, а также ракеты С-5 и С-8.

Касательно, реализации проектов по народно – хозяйственной продукции в настоящее время между Казахстаном и Сербией действует «Соглашение о свободной торговле, поощрении и взаимной защите инвестиций, а также безвизовом режиме в связи, с чем Сербия экспортирует в Казахстан химическую промышленность, древесину, текстиль, бумагу и изделия из этих материалов. Казахстан экспортирует минеральные продукты, машины, оборудование, механизмы и электротехническое оборудование. В Казахстане работает около 10 совместных предприятий с участием сербского капитала: оптовая и розничная торговля, строительство зданий. Сербская компания «Энергопроект» занимается строительством двух станций метро в Алматы (Алмалинской и Абая), торговых и бизнес-центров в Актау, Уральске и Атырау, а также строительством жилого комплекса и винного завода в Сарыагаше. Объем товарооборота между Казахстаном и Сербией (2008- 2015гг.) представлен в таблице 2.

Таблица 2. Объем товарооборота между Казахстаном и Сербией (2008- 2015 г.г.)

№ п/п	Годы	\$ млн.
1.	2008	12,5
2.	2009	18,5
3.	2010	13
4.	2011	15,5
5.	2012	25,3
6.	2013	22,7
7.	2014	20
8.	2015 (два месяца)	1,7

В области военно-технического сотрудничества между оборонными ведомствами Казахстана и Сербией в 2019 году было подписано «Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Сербии о военно-техническом сотрудничестве», что позволяет силовым ведомствам Казахстана выйти на новый уровень по военно-техническому сотрудничеству в том числе:

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

1) по оружейным стволам, с последующей возможностью трансферта технологий производству их;

2) в связи с сокращением площадей аренды казахстанских военных полигонов Россией, возможность их передачи в аренду Сербии, для испытания боевых бронированных машин и проведения боевых стрельб, а также после испытания запуска совместного производства;

3) по трансферу технологий по производству ракетных тактических комплексов;

4) по разработке и реализации совместных научно-технических проектов.

При этом военно-техническая политика Казахстана должна быть направлена на выполнения следующих мероприятий:

1. Оснащение ВС РК производить только образцами вооружения, не уступающими по своим характеристикам зарубежным образцам.

2. Проведение модернизации высокотехнологического сектора промышленности и разработка перспективных систем вооружения обеспечение качественного переоснащения ВС РК современными вооружениями.

3. Доведение отечественных ОПК до уровня высокотехнологического комплекса, соответствующего требованиям, предъявляемым к нему МО РК и другими силовыми структурами страны и способствовать развитию научно-технической и экспериментальной базы оборонных отраслей промышленности.

4. Поддержание на необходимом уровне экспортного потенциала ОПК Казахстана.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Военная доктрина Республики Казахстан. Астана, 29.09.2017 г. (с изменениями от 12.10.2022 г.).

2. Устав Организации Объединенных Наций. Сан-Франциско. 26 июня 1945 года.

3. «Откровенный ответ». Токаев объяснил, почему Казахстан не признает ДНР и ЛНР. <https://www.gazeta.ru/politics/2022/06/17/15004898.shtml>. Опубликовано 17 июня 2022.

4. Смаилов рассказал о том, как решился вопрос с ограничением работы КТК. <https://www.zakon.kz/6019425-premer-ozvuchil-kak-veli-rabotu-posle-situatsii-s-ktk.html>. Опубликовано 12 июля 2022.

5. Токаев поручил проработать оптимальный вариант Транскаспийского маршрута. <https://www.aa.com.tr/мир/> Опубликовано 17 июля 2022 г.

6. Тогусов А.К., Беликов К.Л., Бердибеков А.Т. Основы военно-технической политики государства. Нур-Султан: НУО имени Первого Президента Республики Казахстан - Елбасы, 2022.

THE PROBLEMS OF MILITARY AND TECHNICAL POLICY IN NEW GEOPOLITICAL SITUATION

Military-technical policy is the most important component of the state's military policy and one of the mechanisms for ensuring the national security of the country. In modern conditions, the issues of providing troops with the necessary weapons and military equipment, material property have become much more complicated due to the global economic crisis, the pandemic and the sanctions imposed on individual states, which led to the closure of certain areas of logistics and the shortage of some products and spare parts. The article discusses the main problems of the military-technical policy of Kazakhstan and new directions of adaptation of the military-industrial complex in the context of international sanctions against Russia in connection with its special military operation (hereinafter - SVO) in Ukraine.

Keywords: *Military-technical policy, armament and military equipment, military-industrial complex.*

**А.А. АБИШЕВ¹,
М.С. МАХАНОВ¹,
А.Б. СМАГУЛОВ¹**

¹*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, магистранты,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: Makhanov_95nuo@mail.ru*

научный руководитель – подполковник А.А. АБИШЕВ
*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
преподаватель кафедры безопасности информационных систем,
Республика Казахстан, город Астана*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ КАК ГАРАНТ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена проблематика обеспечения информационной безопасности в государственных институтах власти, намечены основные направления построения системы информационной безопасности, рассмотрены уровни указанной системы и определена роль общества в протекающих процессах.

Ключевые слова: система информационной безопасности, информационные технологии, законодательный уровень, административный уровень, процедурный уровень, программно-технический уровень, оценка рисков.

Ведущие государства мира вступили в эру информационного общества, основывающегося на новых технологиях, новых методах и новых подходах. В конечном итоге использование новых информационных технологий должно способствовать адекватной новым реалиям реализации конституционных прав граждан, улучшению благосостояния населения, повышению конкурентоспособности, укреплению государственности. Для государственных органов информационное общество позволит эффективно преобразовать процедуры предоставления услуг гражданам, повысить эффективность работы государственного аппарата и уровень доверия к нему граждан [1].

Стабильное развитие государства в реалиях настоящего времени невозможно представить без должного обеспечения информационной безопасности государственных институтов власти. Что в свою очередь невозможно без реализации системного подхода, при котором средства защиты разных типов применяются совместно и под централизованным управлением.

При этом согласно [2] система обеспечения информации безопасности (СОИБ) предусматривает следующие уровни:

Законодательный уровень.

Административный уровень.

Процедурный уровень.

Программно-технический уровень.

На законодательном уровне взаимоотношения объектов и субъектов регламентируются соответствующими законодательными и нормативно-правовыми актами: Конституция Республики Казахстан (РК) – обладает высшей юридической силой, Нормы международного права, Кодексы РК, Законы РК, Указы Президента

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

РК, Постановления Правительства РК, Нормативные правовые приказы министров РК и другие ведомственные нормативные акты. Законодательный уровень можно условно разделить на две группы мер:

– меры созидательного характера, направленные на координацию работ в сфере информационной безопасности (ИБ), обучение и помощь в создании и использовании средств обеспечения информационной безопасности (законы, концепции, стандарты и др.);

– меры ограничительно-репрессивного характера, направленные на предотвращение нарушений, в том числе путем применения наказаний (Уголовный Кодекс и Кодекс об административных правонарушениях).

Главная цель мер административного уровня – сформировать программу работ в области ИБ и обеспечить ее выполнение, выделяя необходимые ресурсы и контролируя состояние дел. Основой программы работ является политика безопасности, отражающая подход организации к защите своих информационных активов, которая строится на основе анализа рисков, присущими для конкретных информационных систем органов военного управления.

Когда риски проанализированы, и стратегия защиты определена, составляется программа обеспечения информационной безопасности. Под эту программу выделяются ресурсы, назначаются ответственные, определяется порядок контроля выполнения программы и т.п.

Мер безопасности процедурного уровня – ориентированы на людей, а не на технические средства. Люди формируют режим информационной безопасности, и они же оказываются главной угрозой, поэтому "человеческий фактор" заслуживает особого внимания в общей СОИБ.

Под программно-техническими мерами понимаются меры, направленные на управление и контроль технических средств и программного обеспечения и образуют последний и немаловажный рубеж информационной безопасности [3].

Быстрое развитие информационных технологий не только предоставляет обороняющимся новые возможности, но и объективно затрудняет обеспечение надежной защиты, если опираться исключительно на меры программно-технического уровня. Причинами данной ситуации являются:

– повышение быстродействия микросхем, развитие архитектур с высокой степенью параллелизма позволяет методом грубой силы преодолевать барьеры (прежде всего криптографические), ранее казавшиеся неприступными;

– развитие сетей и сетевых технологий, увеличение числа связей между ИС, рост пропускной способности каналов расширяют круг злоумышленников, имеющих техническую возможность организовывать атаки;

– появление новых информационных сервисов ведет и к образованию новых уязвимых мест как "внутри" сервисов, так и на их стыках;

– конкуренция среди производителей программного обеспечения заставляет сокращать сроки разработки, что приводит к снижению качества тестирования и выпуску продуктов с дефектами защиты;

– навязываемая потребителям парадигма постоянного наращивания мощности аппаратного и программного обеспечения не позволяет долго оставаться в рамках надежных, апробированных конфигураций и, кроме того, вступает в конфликт с бюджетными ограничениями, из-за чего снижается доля ассигнований на безопасность.

Таким образом, степень развитости информационного общества непосредственно влияет на процесс функционирования государственных институтов, экономику и обороноспособность каждой страны. В реалиях современного мира наличие адекватного потребностям граждан информационного общества является необходимым условием состоятельности государства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. О Концепции информационной безопасности Республики Казахстан до 2016 года, Указ Президента Республики Казахстан от 14 ноября 2011 года № 174.
2. Единые требования в области информационно-телекоммуникационных технологий и обеспечения информационной безопасности, ПП РК № 882 от 20 декабря 2016 г.
3. Об утверждении технической документации по информационной безопасности МО РК, Приказ МО РК №506, 2021г.

**ENSURING THE INFORMATION SECURITY OF THE COUNTRY AS A
GUARANTOR OF STABLE DEVELOPMENT**

The article considers the problems of ensuring information security in state institutions of power, outlines the main directions of building an information security system, examines the levels of this system and defines the role of society in the ongoing processes.

Key words: information security system, information technology, legislative level, administrative level, procedural level, software and technical level, risk assessment.

**Т.Т. АДИБЕКОВ¹,
Д.Н. МУХАМЕТЖАНОВ¹**

*¹Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
кандидат технических наук, магистрант,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: nuokz22@mail.ru, danchik_muha@mail.ru*

научный руководитель –полковник К.Б. КОЖАХМЕТОВ
*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
начальник кафедры информационной безопасности
Республика Казахстан, город Астана*

**АКТУАЛЬНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕРЕЧНЯ УГРОЗ БЕЗОПАСНОСТИ
ИНФОРМАЦИОННЫМ СИСТЕМАМ ОБЪЕКТОВ ИНФОРМАТИЗАЦИИ
ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

В настоящее время актуальным является вопросы безопасности информации, циркулирующих в информационных системах различных организаций, в том числе циркулирующих в Вооруженных Силах РК. Любая информационная система не может быть полностью уверена, что она защищена от угроз, влияющих на безопасность информации. В целях формирования и актуализации угроз, влияющих на информационную безопасность, а также проведения качественного аудита, необходимо формирование перечня угроз безопасности информационной системы.

Ключевые слова: информационная безопасность, перечень угроз безопасности информационным системам, безопасность информационных систем.

С развитием информационных технологий появляется тенденция на применение информационного пространства как «нового» театра военных действий. В свете современных активных гибридных войн возрастает необходимость защиты

информационного пространства Вооруженных Сил Казахстана, как элемента общей информационной среды государства.

Для понимания процедур защиты информации в конкретных информационных системах необходимо систематизировать имеющиеся данные по угрозам для применяемых в ВС РК информационных систем. Если в целом под угрозой понимается возможный исход событий, которые могут привести к ущербу, то угрозой информационной безопасности являются потенциально возможные события, процессы или явления, которые посредством воздействия на информацию или компоненты информационной системы, или ресурса могут прямо или косвенно привести к нанесению ущерба интересам субъектов информационных отношений [1].

Таким образом, угрозами информационной безопасности в ВС РК являются действия, которые потенциально могут принести урон интересам Вооруженных сил РК посредством используемых информационных систем. Для построения адекватных мер защиты информации с целью исключения нарушения конфиденциальности, целостности и доступности информации циркулируемой в информационных системах ВС РК необходимо сформировать перечень угроз, т.е. провести анализ существующих угроз информационной безопасности в ВС РК и выполнить их классификацию применительно к защищаемым объектам информатизации.

Информационные угрозы могут быть обусловлены:

- естественными факторами (стихийные бедствия — пожар, наводнение, ураган, молния и другие причины);

- человеческими факторами. Последние, в свою очередь, подразделяются на:

а) угрозы, носящие случайный, неумышленный характер. Это угрозы, связанные с ошибками процесса подготовки, обработки и передачи информации (техническая, финансовая документация); Это угрозы, связанные с ошибками процесса подготовки и обработки информации (ошибки программистов и пользователей из-за недостаточной квалификации и некачественного обслуживания, ошибки операторов при подготовке, вводе и выводе данных, корректировке и обработке информации);

б) угрозы, обусловленные умышленными, преднамеренными действиями людей. Это угрозы, связанные с несанкционированным доступом к ресурсам автоматизированной информационной системы (внесение технических изменений в средства вычислительной техники и средства связи, подключение к средствам вычислительной техники и каналам связи, хищение носителей информации).

Умышленные угрозы преследуют цель нанесения ущерба пользователям ИС и, в свою очередь, подразделяются на активные и пассивные.

Пассивные угрозы, как правило, направлены на несанкционированное использование информационных ресурсов, не оказывая при этом влияния на их функционирование. Пассивной угрозой является, например, попытка получения информации, циркулирующей в каналах связи, посредством их прослушивания.

Активные угрозы имеют целью нарушение нормального процесса функционирования системы посредством целенаправленного воздействия на аппаратные, программные и информационные ресурсы. К активным угрозам относятся, например, разрушение или радиоэлектронное подавление линий связи, вывод из строя ПЭВМ или ее операционной системы, искажение сведений в базах данных либо в системной информации и т.д. Источниками активных угроз могут быть непосредственные действия злоумышленников, программные вирусы и т.п.

Умышленные угрозы подразделяются на внутренние, и внешние.

Внутренние угрозы чаще всего определяются социальной напряженностью и тяжелым моральным климатом.

Внешние угрозы могут определяться злонамеренными действиями конкурентов, экономическими условиями и другими причинами (например, стихийными бедствиями). По данным зарубежных источников, получил широкое распространение промышленный шпионаж - это наносящие ущерб владельцу коммерческой тайны, незаконный сбор, присвоение и передача сведений, составляющих коммерческую тайну, лицом, не уполномоченным на это ее владельцем. (рис. 1)

Рис.1. Классификация информационных угроз по факторам возникновения [4]

Реализация угроз является следствием одного из действий и событий: разглашения конфиденциальной информации, утечки конфиденциальной информации и несанкционированный доступ к защищаемой информации [4]

Перечень угроз должен содержать актуальные угрозы информационной безопасности и конкретно описывать воздействие на информационную систему, а также постоянно должно обновляться по мере появления новых угроз информационной безопасности, а отсутствие такого перечня или может, является само по себе угрозой безопасности информационной системы.

Таким образом, подводя итог, формирование Перечня угроз информационной безопасности информационной системы для ВС РК позволит построить актуальную защиту информационной безопасности ИС ВС РК.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 407 Об утверждении Концепции кибербезопасности ("Киберщит Казахстана"). [Электронный ресурс]–<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000407> (дата доступа 30.10.2022);

2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 20 декабря 2016 года № 832. «Об утверждении единых требований в области информационно-коммуникационных технологий и обеспечения информационной безопасности». [Электронный ресурс]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1600000832> (дата доступа 30.10.2022);

3. Банк данных угроз безопасности информации. [Электронный ресурс]. – URL: <https://bdu.fstec.ru> (дата доступа 27.10.2022)

4. М.И. Фалеев, Г.С. Черных. Угрозы национальной безопасности государства в информационной сфере URL: <http://www.iee.unn.ru/wp-content/uploads/sites/9/2018/02/2.Inf.ugrozy-red.programmykomp.prestupleniya.pdf> (дата доступа 30.10.2022)

THE RELEVANCE OF FORMING A LIST OF SECURITY THREATS TO INFORMATION SYSTEMS OBJECTS OF INFORMATIZATION OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Currently, the issues of security of information circulating in the information systems of various organizations, including those circulating in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan, are relevant. Any information system cannot be completely sure that it is protected from threats affecting the security of information. In order to form and update threats affecting information security, as well as to conduct a quality audit, it is necessary to form a list of threats to the security of the information system

Key words: information security, list of security threats to information systems, security of information systems.

Ж.Ж. АЙНАКУЛОВ^{1,2}

¹*Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
руководитель Ситуационного центра,*

²*Казахский национальный университет имени аль-Фараби, докторант
e-mail: zharas.ainakulov@kaznaru.edu.kz*

научный руководитель - Г.Е. КУРМАНКУЛОВА

*Казахский национальный аграрный исследовательский университет,
кандидат педагогических наук,
ассоциированный профессор кафедры IT-технологии и автоматизация
e-mail: kurmankulova.gulzhan@kaznaru.edu.kz*

МЕТОДЫ И ГИС-ТЕХНОЛОГИИ ПОИСКА И ОБНАРУЖЕНИЯ АНТРОПОГЕННЫХ И ТЕХНОГЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ТЕРРИТОРИЙ НА ОСНОВЕ АЭРО И КОСМИЧЕСКИХ ИЗОБРАЖЕНИЙ ДЛЯ ОХРАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЫ

Детальная геоинформационная система приграничной зоны РК и выявление изменений позволяет производить мониторинг таких процессов как: нарушение Государственной границы Республики Казахстан, проведение оперативно-розыскных мероприятий, оказание помощи при чрезвычайных ситуациях природного и техногенного характера, организация превентивных мер и принятия взвешенных оперативных решений по охране государственной границы. Своевременное получение снимков, их дешифрование, правильная оценка имеет особую значимость и актуальность. Выявление изменений особенно актуальны при инвентаризации объектов на территории подвергшейся стихийному бедствию или фиксации чрезвычайной ситуации природного или техногенного характера. Космическая разведка основной и наиболее надежный источник регулярного получения достоверной информации.

Ключевые слова: ГИС, ДЗЗ, граница, разведка, ортофотоплан, БПЛА.

Сегодня возможности коммерческих спутников дистанционного зондирования Земли по ряду параметров не отличаются от спутников разведки и обеспечивают съемку земной поверхности с высоким разрешением в радиолокационном, видимом и инфракрасном диапазонах. Например, инфракрасный режим позволяет идентифицировать замаскированную военную технику в лесных массивах и растительности; интерферометрическая радиолокационная визуализация может обнаруживать изменения наземных условий в миллиметровом масштабе.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Самое главное получить обновленные данные не 2-3 летней давности, а максимум 1-2 месяца.

Потребность в новых картах масштаба 1:25 000 и крупнее сегодня очень велика [1].

Космосъемка в оптическом диапазоне. Современные космические аппараты TerraSarX, CosmoSkyMed, KazGeoSat и др. позволяют получать обычные и стереоснимки с высоким пространственным разрешением – до 50-30 см/пикс. Обработка таких снимков дает возможность построить детальные ортофотопланы с привязкой точностью до десятков сантиметров, а также восстановить рельеф местности и построить горизонталы с шагом до одного метра.

Радиолокационная съемка. Радиолокационная съемка выполняется в следующих диапазонах длин волн:

- X-диапазон;
- C-диапазон;
- S-диапазон;
- L-диапазон.

На борт спутников-радиолокаторов устанавливается специальное оборудование.

Радиолокационная система бокового обзора позволяет получать изображения с разрешением до 1 м.

В основном на борту космических аппаратов устанавливаются системы с апертурным синтезом. Высокое разрешение достигается за счет генерации когерентного сигнала короткими импульсами. Излучаемый радиосигнал имеет разную частоту и поляризацию, поэтому в результате съемки можно получить несколько наборов изображений, повышающих шифрование объектов на местности.

По сравнению с оптическими и инфракрасными системами наблюдения радиолокационные системы имеют следующие преимущества:

- независимость фотосъемки от погодных условий и времени суток;
- возможность широкого обзора с высоким разрешением;
- гибкость управления и изменения параметров РЛС, что позволяет изменять положение и размер поля зрения, разрешающую способность и формы представления информации [2].

По радиолокационным данным можно определить миллиметровые изменения ситуации на снимке. Например, была зафиксирована стоячая техника. До следующей съемки техника уезжала и вернулась на свое место. Поскольку невозможно вернуть ее на тоже самое место с миллиметровой точностью, то можно определить факт ее временного отсутствия.

Целью являются методы обнаружения изменений обстановки в районах государственной границы по аэрокосмическим данным.

Способ достижения цели. Организация заказов космических снимков в видимом и радиоволновом спектральном диапазоне. Получение детальной информации по проблемным территориям с помощью БПЛА. Создание методических пособий для подразделений пограничной службы по выявлению информационных изменений снимков с использованием ПО ENVI, SAR Scape и др.

Основные задачи. Методы и технологий распознавания детальных временных изменений в структуре природных и техногенных пространственно распределенных комплексов с использованием данных РСА мониторинга и оптической съемки. Построение высоко детальных цифровых моделей местности с использованием радиолокационных и аэро данных.

Государственный пограничный контроль и механизмы управления техническими средствами контроля;

Механизмы управления техническими средствами наблюдения и контроля за периметром объектов;

Собирать, обрабатывать и визуализировать события с портативного оборудования мониторинга;

Прием, обработка и визуализация событий от дронов;

Классификация пограничных событий (передвижение пограничных нарядов, движение технических средств пограничной службы, выявление нарушителей границы и преступников, природные и техногенные изменения) [3];

Полученные результаты. Обработка, автоматизированный анализ и подготовка различных геопространственных продуктов на основе данных национальных спутников, коммерческого транспорта и бортовых платформ для сбора точной информации [4]. Разработка высокоточных подробных карт и цифровых моделей рельефа, определение координат стационарных и малоподвижных объектов, наземной инфраструктуры.

Отображение пространственных данных. Документ Microsoft Word, изображение в формате jpg, изображение с географической привязкой в формате программного обеспечения ГИС. Построение 3D модели местности.

Военные задачи, которые можно решить с помощью космических снимков:

- составление строительных карт района;
- опознавание и идентификация военных объектов;
- наблюдение за действиями группировок армий вероятного противника;
- уточнение особенностей местности при планировании боевых действий;
- наведение оружия;
- разведка населенных пунктов, инженерных сооружений, производственных объектов;
- исследование транспортных сетей.

По коммерческим снимкам точность привязки координат стационарных объектов составляет несколько метров, что достаточно для решения тактических задач.

Краткое пояснение. Выбор спутников и заказ поставляемых ими данных на территории государственной границы. Общая протяжённость границ Казахстана составляет 13 394,6 км. Учитывая, что полоса спутниковой съемки составляет порядка 60 км можно оценить количество снимков покрывающих всю границу. Это число равно 230-240.

Механизмы управления техническими средствами наблюдения и контроля государственной границы. Организация серверов хранилищ, данных объединенных в сеть оптически-волоконной связью.

Механизмы управления техническими средствами наблюдения и контроля периметров объектов.

Сбор, обработка и визуализация событий от переносных средств наблюдения.

К переносным средствам наблюдения относятся – приборы ночного и дневного видения, индивидуальные камеры, закрепленные на пограничнике радио маячки и др.

Применение БПЛА для охраны границ и получения пространственных данных.

Соединенные Штаты используют беспилотники на обеих границах уже более 10 лет. Это северная граница, отделяющая Соединенные Штаты от Канады, протяженностью 4121 миля, и южная граница, разделяющая Соединенные Штаты и Мексику, протяженностью 2062 мили. На обеих границах есть сотни официальных и неофициальных пунктов въезда и «бесчисленное количество неофициальных переходов». В Таможне и пограничной службе США работает более 10 000 сотрудников, но проблемы с наземным контролем остаются, учитывая, что часть

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

границы проходит через необитаемые и труднодоступные районы. Несмотря на безопасность с помощью видеокамер, наземных датчиков, физических барьеров, наземных транспортных средств и самолетов, незаконные пересечения границы и контрабанда наркотиков являются обычным явлением. Одной из важнейших задач является выявление террористов и нелегального ввоза оружия [5].

Классификация пограничных событий (передвижение пограничных нарядов, перемещение технических средств пограничников, выявление нарушителей границы и преступников, природные и техногенные изменения).

Подготовка отчетов, справок, резюме (рисунок 1).

Рис.1 – Отчет, справка, сводка

ГИС:

1. Ситуационный центр - предназначен для общего руководства всей системой охраны государственной границы, оперативного наблюдения за обстановкой в границе и пограничной зоне на всей территории республики, принятия своевременных и обоснованных решений при контроле, развитии и управлении операции. задержание правонарушителей, преступников.

2. Банк пространственных данных – банк для сбора, хранения и предоставления пользователям пространственной информации.

3. ГИС заставы - ГИС предназначена для управления системой охраны государственной границы на территории, закрепленной за заставой, контроля и предоставления информации об обстановке на границе и пограничной зоне в зоне ответственности заставы. и принятие своевременных решений при проведении операций по надзору, разработке и задержанию правонарушителей, преступников[3] [4].

Научная новизна заключается:

В методах интеллектуального анализа данных в больших информационных массивах, интеграции гетерогенной выборки информации в распределенной информационной среде, интеграция данных в системах мониторинга, технология построения интегрированных интеллектуальных ГИС.

Методы и системы мониторинга природных и техногенных опасностей на основе ГИС налагает новые ограничения на методы решения указанных задач, и одновременно открывает новые возможности для их эффективного решения.

Инновационные возможности радиолокационного зондирования заключаются в сверхвысокой чувствительности к изменениям природных и техногенных процессов изменение когерентности интерферометрических пар радиолокаторов. Что позволяет создавать регулярно обновляемые карты приграничных районов и обеспечение непрерывного мониторинга процессов, происходящих на земной поверхности. Причем использование именно радарных данных для такого мониторинга обеспечивает всепогодность и независимость от облачности и освещенности.

К недостаткам при прямом наблюдении границ можно отнести: необходимость присутствия наблюдателя, ограниченность дистанционной передачи данных, ограниченность по погодным и временным условиям, зависимость от субъективных качеств наблюдателя. Преимуществом же дистанционного метода является достаточная точность при определении нарушенности границ, разлива водоемов, оползневых процессов и динамики развития приграничных зон.

Защита и охрана государственной границы и пограничного пространства Республики Казахстан является неотъемлемой частью государственной системы обеспечения национальной безопасности страны.

Сложившаяся реальность требует принятия неотложных мер по обеспечению территориальной целостности и неприкосновенности государственной границы.

Как показывает мировой и особенно российский опыт (ГИС-Граница), наиболее эффективной системой обеспечения целостности и неприкосновенности государственной границы является создание геоинформационной системы для оперативного контроля за обстановкой и принятия обоснованных и своевременных решений по защите государственной границы [4].

Основу ГИС составляют оперативные пространственные данные, полученные в результате обработки материалов космической и аэрофотосъемки местности, в том числе данные беспилотных летательных аппаратов, данные оптической, многоспектральной, радиолокационной и лазерной съемки местности [3].

Методы выявления миллиметровых изменений по радиолокационным данным. Выявление изменений когерентности дают нам сведения об изменении свойств земной поверхности на интервале времени между двумя интерферометрическими съёмками. Исходными данными для выявления изменений являются пары комплексных изображений, полученных в режиме интерферометрической съёмки.

Принцип выявления изменений по радиолокационным данным основан на анализе разностно-фазовой информации, получаемой обработкой интерферометрических пар снимков. Поскольку фазовые характеристики обратного рассеяния радиолокационного сигнала зависят от длины волны, потенциально метод позволяет выявить изменения вплоть до нескольких миллиметров.

Выявление изменений когерентности позволяет производить мониторинг таких процессов как просадки грунта, вырубка леса, оползневые процессы, сельскохозяйственная обработка почвы, изменение береговой линии, разливы и т. д.

Результатом являются растровые и векторные карты в географической проекции, характеризующие наличие изменений.

Анализ тематической обработки радарных данных, позволят создать обучающие классы для идентификации самых разных природных и техногенных объектов земной поверхности (например, различных типов ландшафта, участков землепользования и невозделываемых земель, линейных объектов транспортной инфраструктуры, точечных объектов, таких, как здания и сооружения, и т.д.).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. https://news.liga.net/society/news/problemny_kartograficheskogo_obespecheniya_voennykh_v_zone_ato.
2. <https://mapgroup.com.ua/kosmicheskie-apparaty/1023-dejstvuyushchie-i-perspektivnye-radiolokatsionnye-sputniki>.
3. <https://gisinfo.ru/products/granica.htm>.
4. <http://gistechinik.ru/primenenie-gis/v-silovykh-strukturakh/gis-granitsa>.
5. <https://bp-la.ru/bespilotnye-letatelnye-apparaty-i-bezopasnost/>.

METHODS AND GIS-TECHNOLOGIES FOR SEARCH AND DETECTION OF ANTHROPOGENIC AND MAN-MADE CHANGES IN TERRITORIES ON THE BASIS OF AERIAL AND SPACE IMAGES FOR PROTECTION OF THE STATE BORDER

A detailed geographic information system of the border zone of the Republic of Kazakhstan and the identification of changes allows monitoring such processes as: violation of the State Border of the Republic of Kazakhstan, conducting operational search activities, providing assistance in emergency situations of a natural and man-made nature, organizing preventive measures and making informed operational decisions to protect the state border . Timely receipt of images, their decryption, correct assessment is of particular importance and relevance. The identification of changes is especially relevant when inventorying objects on the territory subjected to a natural disaster or fixing an emergency situation of a natural or man-made nature. Space intelligence is the main and most reliable source of reliable information on a regular basis.

Key words: GIS, remote sensing, border, reconnaissance, orthophotomap, UAV.

Р.А. АЙРИЯН

*Военный университет имени Вазгена Саргсяна
Министерства обороны Республики Армения, курсант,
Республика Армения, город Ереван
e-mail: hayryanr@gmail.com*

научный руководитель - Я.А. ЧОБАНИЯН

*начальник цикла Военного университета имени Вазгена Саргсяна
Министерства обороны Республики Армения,
аспирант Академии наук Республика Армения,
Республика Армения, город Ереван
e-mail: mi.vs@mil.am*

SOCIAL UNITY AS A FACTOR OF NATIONAL AND STATE SECURITY

The chosen theme examines the concept of social unity at 21st century, defining its nature, importance, and ways of maintenance as a means of national and state security, when subjected to an outside danger. Throughout the piece, social unity is considered a military potential of the state that, when put to justice, can be used to increase the fighting capabilities (morale, resistance, calmness) of the rear and the front. Having a notable influence on the subject, different approaches exist depending whether the state is democratic or semi-democratic. The piece greatly relies on the works of William A. Galston, and Margaret Gilbert whose work is reflective and was built on the toils of John Bodley Rawls in his work "Theory of Justice".

Keywords: Social, Unity, maintenance, national, security, ethical, morale, justice, narrative, identity.

The social institutes of human civilization have always been empowered and run by collective toils of people that make up the general society. As a unit of human civilization,

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

society, in general, has proven to be diverse and stratified unit of our civilization that is capable of uniting only when very niched statements are presented to the public, such as immorality of human murder and the importance of human lives, where the vast majority of human civilization (excluding certain cultural groups) see these concepts under the same moral and practical lens. Yet, it is also worth mentioning the efficiency in enforcing and attending a particular thing when that social unity is achieved, as the very efficiency of all those institutes that are powered by human work force, begins to experience a bursting success both in the quality and the quantity of those working for a particular goal. Therefore, this paper will discuss the nature of social unity, what is it, how can it be attained and maintained in the age of social globalization and diversity, and what role can it play in enforcing the national security and military might of a state. As a result the paper would stand as a suggestion both for democratic and semi-democratic regimes in understanding the social view point on any military hardship; thus, allowing for approximate comprehension of the social narrative that is needed for warring off any future social crises(immigration, social fear, social instability).

Unity. What is it, how to maintain it.

In general, a concept that can be barely reached, unity has long been propagated to be a state greatly dependent on the collective moral code that the masses should follow. For example, the Uncle Sam drafting propaganda in the US, or the Soviet calls to protect the motherland from the upcoming threat. Yet, many decades have passed since the days when the general public could so easily be influenced. With the acknowledgment of diversity persistent in social groups, rise of globalization, and development of new Social Medias that are much unregulated by the state authorities, people are less likely to relate their independent moral code and social needs with the state interest. Such social trend is only going to grow with the upcoming decades, as with every new outbreak of technology, people would less rely on their state and government for self-identification as a professionals and individuals, forming a new type of a collective society with the global world. Still, that is not to say that no unity can be achieved in this technologically sophisticated age, as many developed states of the world have well equipped and mastered the currents of human ethical and personal needs. We can easily state that it is generally considered immoral to deprive a living being from their born rights for their existence and prosperity as an individual, as those values are collectively shared and nourished by the masses. As a matter of fact, such an example not only proves, but also suggests on the nature of unity, and the conditions required for securing that unity in a long term perspective. Reflecting on the works of Rawls and Devlin, Margaret Gilbert who is well known for her contribution in the fields of analytical philosophy, continues Devlin's argument that social unity is impossible without acts of social judgment that are based on the ethical standpoint of a particular person. The conception is built on the idea that to unite on something, one has to agree to something, and to agree is to judge something in accordance to a set of values, where the values are important and shared in society if and only if "All or most of the population P believe that item I has that value" [3]. Thus, Social unity is the environment where the social judgment creates shared values in regards to their moral code, binding them together, and forcing them to act in a way that would benefit their judgment.

Yet, though good on paper, it is a much different thing to actually establish and support such a unity in a living, changing 21st century society. Certainly, the application discourse analysis, statistics, and general analytics in media would greatly aid in understanding of social trends and opinions, but it is nowhere near the aid headed for creating and supporting social unity. John Bodley Rawls, in his "Theory of Justice" has approached the issue with great depth, and as the time passed, his thought was in some parts expanded, and in others criticized by William A. Galston's "Pluralism and Social Unity", where the author discussed what is it in a society that can keep it moderately

united. Ultimately, the discussion led by Galston argued that a pluralist society can stay united only when it is not forced to do so. Such unification is led by the individual interest of each representative of a particular social construct—that individual interest being a summative manifestation of one’s moral needs and personal interest [2]. As an example of this definition, let's suppose that active mobilization was announced in a particular country X, where people have a much individualized sort of mentality that puts the individual interest over the national one. Since it would be both immoral and impractical for a person P who has such a mentality, to participate in the mobilization, it is reasonable that the person P would do all in his power to avoid an action that would only place them at a social and economic distress. That means that the country X would be left with no choice than to force its population to follow its drafting agenda, which in its turn would rapture any possibility of unifying the population over a certain goal. Another example would be the deliberate comprehension of killing as a crime, since it is today both immoral and impractical to harm another human being. With the majority having an idea of human life as a value, and agreeing over the moral fallacy of killing or harming a human being, the global society today is mostly united over the moral decision of valuing human lives.

Thus, to create and secure a united society, the state must insure a liberal approach in the matters of its interest by not forcing, but rather suggesting or proposing to participate in any program that it plans spreading into the public. It is most crucial that the participation in any government program is both beneficial, and morally acceptable for the society, with socially shared values being the things entangled in the state narrative and later awaited social discourse. Commonly if the conditions shown to the public are liberal and crucial enough for the public to participate and put aside its difference, a notable majority of those in favor would soon or late appear. It is also greatly important to consider the social background of the average social representative, as racial, ethnic, educational, language, geological, and other factors play a heavy role in assembling and disassembling great masses of people.

Unity as a tool for national and state security

When maintained, unity can be a dreadful tool thanks the ubiquitous social trend that with it brings great efficiency on all fronts. Strengthening the morale and helping avoid social destabilization, unity ensures the quickness of any process in the social circles of a state. Examples of effective use of united social institutes can be seen within the Vietnam war, Afghanistan wars against the Soviets and the U.S. and even in the latest Russian-Ukrainian war of 2022. All of these conflicts stand evident to the fact that no matter how mighty is one’s military potential, a disunited social opinion can topple down the entire war machine of a state, soon or late forcing that state to withdraw its troops from the soil where the military conflict was held.

Thus, by correctly establishing the social narrative of a certain legislative process, and providing solid and sound premises for the creation and support of social unity, the state will increase its vitality on the rear and front, as threats within and outside the state will be processed and solved not by one social institute, but as a collective of all social constructs and most individuals that take part in those social institutes.

REFERENCES:

1. Eakin, P. J. (2006). Narrative Identity and Narrative Imperialism: A Response to Galen Strawson and James Phelan. *Narrative*, 14(2), 180–187. <http://www.jstor.org/stable/30219645>
2. Galston, W. A. (1989). Pluralism and Social Unity. *Ethics*, 99(4), 711–726. <http://www.jstor.org/stable/2381231>
3. Gilbert, M. (2005). Shared Values, Social Unity, and Liberty. *Public Affairs Quarterly*, 19(1), 25–49. <http://www.jstor.org/stable/40441398>
4. Hammack, P. L., & Toolis, E. E. (2015). Putting the Social into Personal Identity: The Master Narrative as Root Metaphor for Psychological and Developmental Science:

Commentary on McLean and Syed. Human Development, 58(6), 350–364. <https://www.jstor.org/stable/26765124>

5. Hare, R. M. (1973). Rawls' Theory of Justice--I [Review of A Theory of Justice, by J.Rawls]. The Philosophical Quarterly (1950-), 23(91), 144–155. <https://doi.org/10.2307/2217486>

6. Williams, C. J. (2018). Unity in a Time of War: New York's First State Constitution, 1776–1777. New York History, 99(1), 38–67. <https://www.jstor.org/stable/26905089>

Ү.Қ. АЙТАҚЫНОВА

*Жоғары қазақ –түрік гуманитарлық-технологиялық колледжі, оқытушы,
Қазақстан Республикасы*

ТҮРКИЯ ӘСКЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІ МЕН ӘСКЕРИ ШЕНІ

Берілген мақалада қазіргі Түркия Республикасының әскери қызметі мен әскери атақ пені шені туралы таныстыру. Түркия әскерлері туралы мағлұмат беру.

Кілт сөздер: армия, әскери шен, әскери қызмет.

Түркия Қарулы Күштері (Türk Silahlı Kuvvetleri) - мемлекеттің бостандығын, тәуелсіздігін және аумақтық тұтастығын қорғауға арналған Түркия әскерлері мен күштерінің жиынтығы.. Олар әскери басқару органдарынан, құрлық әскерлерінен, әскери-теңіз күштерінен, әуе күштерінен, жандармериядан және жағалау күзетінен тұрады. Ұйымдық жағынан екі министрліктің — Қорғаныс министрлігі мен ішкі істер министрлігінің құрамына кіреді. Түркияның Құрлық әскерлері НАТО блогында АҚШ құрлық әскерлерінен кейін екінші орында тұр [2]. 2017 жылы резервшілерді есептегенде Түркия Қарулы Күштерінің жеке жауынгерлік құрамының саны 612 862 адамды құрады. Азаматтық персоналмен және Бас штаб пен Қорғаныс министрлігінің қызметкерлерімен бірге Түркия Қарулы Күштері кадрларының жалпы саны 743 415 адамды құрады. Құрлық әскерлері, Түркияның әскери-теңіз және әуе күштері қатарында 24 705 аға және кіші офицерлер, 62 781 прапорщиктер, 47 167 сержанттар және 16 018 қатардағы жауынгерлер қызмет етті (2017) [3]. Соғыс уақытында жылыстату үшін 378 000 адамға дейінгі әскери оқыту резервін пайдалануға болады. 2019 жылға Қарулы Күштердің жеке құрамының саны резервшілерді есептегенде 355 200 әскери қызметшіні құрады. Оның ішінде Құрлық әскерлерінде 260 200, әскери-теңіз күштерінде 45 000, әскери-әуе күштерінде 50 000 әскери қызметші болды. Резервшілер 378 700 адам болды, олар 258 700 Санкт-Петербургке, 55 000 Әскери-теңіз күштеріне, 65 000 запастағы әскери-әуе күштеріне тағайындалды.[1] Түркия қарулы күштері әскерге шақыру бойынша жасақталады, әскерге шақыру жасы 20-41 жас, міндетті әскери қызмет мерзімі 6 айдан 12 айға дейін. Әскерден босатылғаннан кейін азамат әскери міндеттілер болып саналады және 45 жасқа дейін запаста болады. Соғыс уақытында, заңға сәйкес, 16 мен 60 жас аралығындағы ер адамдар және қару алып жүруге қабілетті 20 мен 46 жас аралығындағы әйелдер әскерге шақырылуы мүмкін. Қарулы күштерді жедел басқарудың жоғарғы органы Қарулы Күштердің Бас қолбасшысы басқаратын Бас штаб болып табылады. Оны Президент Министрлер Кеңесінің ұсынысы бойынша тағайындайды. Оған Қарулы Күштер түрлерінің бас қолбасшылары бағынады: Құрлық әскерлері ,әскери-әуе күштері , Әскери-теңіз күштері , жандармерия (саны 1150 мың адамға дейін) және жағалау күзеті .Түрік дәрежелік кестесіне сәйкес, Бас штаб бастығы Президенттен, Парламент Төрағасынан және премьер-министрден кейінгі төртінші орында.

Әскери атақтары: дәрежесі мен міндеттері

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Атақ, лауазым, даңқ - бұл мемлекеттік қызметкерлерге, сарбаздарға және халықтың кейбір топтарына берілген атақ. Атақтар командалық атақты басқару, тәртіпті сақтау және әскери кәсіпте тәртіпті сақтау үшін құрылды. Сонымен қатар, мемлекеттік бұйрықтарды орындау үшін басшылар мен шенеуніктердің дәрежесін анықтайтын дәреже немесе Тізбек қажет болғандықтан, атақ мәселесі өткен ғасырда азаматтық ұйымдарда пайда болды және үлкен маңызға ие болды.

Түрік армиясындағы әскери атақтарды қарау кезінде атақтардың рейтингі белгілі бір еңбегі мен ережелеріне сәйкес берілген әр түрлі атақтардан тұрады, міндетті әскери қызметтегі қатардағы жауынгерлер мен сержанттардан бастап, құрлық, әуе және әскери-теңіз мектептерін бітіргеннен кейін беріледі.

Түрік армиясында қызмет ететін барлық сарбаздар атаққа ие. Әр сарбаздың атағы белгілі бір шектеулерге, дәрежелерге және сатыларға ие. Уақыт өте келе дәрежелер өзгеруі мүмкін сияқты, олар кейбір процестерде тұрақты болып қалуы мүмкін. Уақыт өте келе атақтар лайық және алынады. Бірнеше жоғары дәрежелерді әртүрлі атаулармен атауға болады, өйткені көптеген атақтар құрлық, әуе және теңіз күштеріне ортақ.

Бағыну тізбегімен қамтамасыз етілген әскери қызметте бұл атақ ең негізгі тіректердің бірі болып табылады. Сарбаздар бағынышты – ата-ана қарым-қатынасына сәйкес әрекет етеді. Бұйрық алған және оны орындаған сарбаздар алынған бұйрыққа бағынады. Бұл жағдай бағыныштылар талап ететін қажеттіліктің шарты – жоғарғы эшелон.

Түрік армиясының қазіргі әскери классификациясының тарихы Түрік құрлық армиясының негізін қалаушы Мета ханнан бастау алады. Мете хан жасаған " ондық жүйе " бүгінде әскери классификация ретінде қолданылады. Бұл жіктеу жүйесінде армия ондаған, жүздеген және мыңдаған топтарға бөлінеді. Бұл топтарды ефрейтор, капитан және майор басқарады. Армиядағы бұл тәртіп армияны басқаруды және бұйрықтарға бағынуды жеңілдетеді. Бұл мақалада біз түрік армиясының құрлық, әуе және теңіз күштері атқаратын атақтарды, атақтар мен лауазымдарды қарастырамыз. Құрлықтағы, әскери-теңіз күштеріндегі және әскери-әуе күштеріндегі атақтар жалпы бірдей болғанымен, олардың түсі мен формасы әртүрлі. Ең жоғары дәрежеден ең төменгі дәрежеге дейінгі сарбаздардың дәрежелері келесідей:

Түркия Қарулы Күштерінің Құрлық, әскери-теңіз және әуе күштері қолбасшылығының атақтары, атақтары мен міндеттері

Генерал және адмирал атақтары

Маршал /Mareşal/

"Маршал", Түркияның құрлықтағы, әуе және әскери-теңіз күштеріндегі ең жоғары әскери атақ, басқа атақтардан ерекшеленеді. Ол құрлық және әуе күштері маршалы мен Әскери-теңіз күштерінің үлкен адмиралының есімімен аталады.

НАТО коды: F-10 болып табылатын маршал атағы басқа атақтар сияқты уақыт пен тәжірибе бойынша алынбайды, сонымен қатар оқу немесе оқу нәтижесінде алынбайды. Бұл атақты Парламент тек тиісті заң негізінде шайқаста керемет жетістіктерге жеткен генерал-майор және адмирал шеніндегі офицерлерге береді. Бұл офицерлер кем дегенде үш жалпы шайқасты басқарып, ол басқарған шайқастардың бірін жеңуі керек. Қазіргі уақытта құрлықта, әуе күштерінде және әскери-теңіз күштерінде Маршал шенінде сарбаздар жоқ. Түркияның Ұлы Ұлттық Ассамблеясының тарихында бұл атақ тек Мұстафа Кемал Ататүрік пен Февзи Чакмакқа берілді. Маршал шенінде басқа дәрежелер сияқты жұлдыздар жоқ. Погонның үстінде қылышпен гүл шоқтары бар.

Армия генералы /Orgeneral/

Бұл Маршал атағынан кейін Түркия Қарулы Күштеріндегі ең жоғары атақ. Генерал-майордың өкілеттік мерзімі, 4 жыл. НАТО коды: of-9.Әскери-теңіз флотындағы әріптесі контр-адмирал болып табылатын атақ резерв үшін қол жетімді

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

ең жоғары және соңғы атақ болып табылады. Олар генерал шені, бас штаб бастығы, армия қолбасшылығы және әскерлер қолбасшылығы сияқты лауазымдарды атқара алады. Қазіргі уақытта Түркия Қарулы Күштерінде 14 генерал / адмирал қызмет етеді.

Генерал-лейтенант /Korgeneral/

Османлы кезеңінде әскери-теңіз флотында Ферик-и Аввел деп аталатын шен осы генерал-лейтенант шені. Генералдар санатына жататын бұл атақ Маршал мен генералдан кейінгі үшінші орында. Екінші жағынан, уақыт өте келе алынған дәрежелерден бұл генерал-майордан кейінгі екінші жоғары атақ. НАТО коды: -8. Түркия Қарулы Күштерінде олар армия қолбасшысы қызметін атқарады. Олар сонымен қатар дивизия командирлері қызметін атқарады. Өкілеттік мерзімі 4 жылды құрайды. Түркия Қарулы Күштерінің кадр кодексіне сәйкес, тек жауынгерлік топқа жататын генералдар ғана генерал-лейтенант шеніне дейін көтерілуі мүмкін. Генерал-лейтенант атағы-қылыштары бар үш жұлдызды гүл шоқтары.

Генерал-майор /Tümgeneral/

Генерал-майор атағы, уақыт өте келе алынған үшінші үлкен атақ-екі жұлдызды гүл шоқтары. Оның әскери-теңіз флотындағы баламасы - контр-адмирал. НАТО коды: of-7, генерал - майордың негізгі қызметі-дивизия командирі. Өкілеттік мерзімі-4 жыл. Генерал-лейтенант пен бригадир генералының арасында орналасқан контр-адмирал атағы Осман империясында ферик-және Сани ретінде декоммунизацияланған. Генерал-майор атағы-қылышпен екі жұлдызды гүл шоқтары.

Бригадалық генерал /Tuğgeneral/

Түрік Қарулы Күштерінде бұл генерал шендерінің ең төменгісі және уақыт өте келе берілетін төртінші үлкен атақ. НАТО коды: of-6, Әскери-теңіз флотындағы бригадалық генералдың баламасы - контр-адмирал. Бригадалық генерал, оның негізгі декоммунизациясы бригаданың қолбасшылығы, полковник пен генерал-майор арасында. Бұл 4 жылдық өкілеттік мерзімі бар генералдың ең төменгі шені. 4 жылдан кейін жоғарғы әскери кеңес оның мерзімін ұзарта алады немесе оны отставкаға жібере алады. Генерал-майор әскери-теңіз флотының контр-адмиралы дәрежесіне дейін көтерілуі мүмкін. Бригадалық генерал атағы-қылышпен бір жұлдызды гүл шоқтары.

Офицерлік шендер

Полковник

Қазіргі уақытта полк командирі болып табылатын полковник үшін НАТО коды: of-5. Олар полковник, бас штаб немесе күштер қолбасшылығы құрамында департамент бастығы және филиал бастығы лауазымдарын атқара алады Олардың өкілеттік мерзімі-6 жыл. Полковник шеніндегі офицерлер жалпы қызмет мерзімінің бесінші жылында жоғары әскери кеңестің ұсынысы бойынша жоғарылатылады. Жоғарылатуға жарамды деп саналатын полковниктер бригадалық генерал / контр-адмирал атағын алады.

Подполковник /Yarbay/

НАТО-ның декоммунизацияланған коды: of-4, подполковник дәрежесі арасында орын алады майор және полковник. Олар құрлық пен әуе күштерінде батальон командирлері ретінде қызмет етеді. Мерзімі 3 жыл болатын Подполковник жандармерия мен Құрлық әскерлерінде қолбасшының орынбасары, Әскери-теңіз флотында кемелінің қолбасшысы және әуе күштерінде флоттың қолбасшысы қызметтерін атқарады.

Майор /Binbaşı /

Палубасы рота немесе батальон командирі болып табылатын Майор-подполковник пен капитан арасындағы әскери атақ. Майордың өкілеттік мерзімі, 5 жыл. НАТО коды: Оф-3. Алайда, жұмыс өтілі жоғары және ерте көтерілгендіктен,

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

мерзім 2 жылға дейін қысқартылуы мүмкін. Олар аға офицерлер сыныбына кіреді. Құрлықта, Әскери-теңіз күштерінде және әуе күштерінде оларды батальон командирлері деп те атайды.

Капитан /Yüzbaşı/

Капитан аға лейтенанттан майорға дейін қызмет етеді және қызмет ету мерзімі 6 жыл. желтоқсан. Алғашқы 3 жыл олар капитан шенінде, ал соңғы 3 жыл аға капитан ретінде қызмет етеді. Майор лауазымы, НАТО коды: Оф-2, рота командирі. Олар атақ күтетін мерзім-6 жыл.

Аға лейтенант/ Üsteğmen /

Аға лейтенант-лейтенант пен Декк капитаны арасындағы әскери атақ. Аға лейтенанттың өкілеттік мерзімі 6 жыл. НАТО коды: Оф-1, Егер олар докторлық немесе магистрлік бағдарламаларды аяқтаса, бұл кезең 4 жылға дейін қысқаруы мүмкін. Оның құрлықтағы, әуе және Әскери-теңіз күштеріндегі миссиясы-взводты басқару.

Лейтенант/ Teğmen /

Түрік палубасы, шабуылдаушы, шабуылдаушы дегенді білдіреді, бұл лейтенант, кіші лейтенант және аға лейтенант арасындағы атақ. Оның Османлы есімі-Мулазим және Сани. Лейтенант лауазымы, НАТО коды: Of-1, взвод командирі. Лейтенанттың қызмет ету мерзімі-3 жыл, ал Гүлхане әскери-медициналық академиясының түлектері үшін - 1 жыл. Құрлық, теңіз және әуе колледждерінің курсанттары қайтадан лейтенант шенімен жоғары білім алады.

Мичман /Asteğmen/

Кіші сержантқа арналған НАТО коды, ең төменгі офицерлік шен: of-D. құрлық және әуе күштері, взвод командованиясі немесе бөлімшелері олардың құзыреті салалары болып табылады. Оның басқа міндеттеріне декк офицері және батарея офицері кіреді. Аға сержант пен лейтенант арасында орын алатын декдек қазіргі уақытта факультет түлектерінің арасынан таңдалады.

Старшина аға сержант-майор Олар аға сержант-старшина, аға сержант-старшина, рота старшинасы, застава командирі, бөлімшенің КЕҰ, Жағалау күзеті командирі және Әскери-теңіз күштері қолбасшылығындағы қайық командирі лауазымына тағайындалады, бұл КЕҰ-ның ең жоғары дәрежесі. Атақты күту мерзімі-6 жыл. Старшина аға сержант-майор алғашқы 3 жыл оқығаннан кейін старшина алады және олар КЕҰ дәрежесінде аға сержант-майор қызметін атқарады. Олар өз мерзімінің алтыншы жылында кезекшіліктен босатылады

Сілтемелер мен түсініктемелер

1. CIA Factbook Turkey.
2. NATO-Russia Compendium on Financial and Economic Data Relating to Defense, желтоқсан 18, 2006.
3. Economist Intelligence Unit: Turkey 2005 p.23.
4. NATO official website: "My country & NATO: Turkey".
5. The Economist: "Turkey, America and Europe: Who is losing Turkey?".
6. Turkish army crucial to EU power hopes - World - www.theage.com.au.
7. Cyprus Intercommunal Violence.
8. Cyprus - Intercommunal Violence.
9. Capabilities of the Turkish Armed Forces.
10. BBC NEWS|Europe|Excerpts of Turkish army statement.

TURKEY MILITARY SERVICE AND MILITARY RANKS

This article provides information about the military service and military rank of the modern Turkish Republic. Information about the Turkish troops.

Key words: Army, military ranks, military service.

Е.С. АЙТЖАН

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Шекара академиясы,
курсант,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші – подполковник Қ.О. ОРЫНБАСАРОВ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Шекара академиясы,
арнайы кафедрасының аға оқытушы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Берілген мақалада ұлттық саясаттың басты ұстанымдары мен ел қауіпсіздігін қамтамасыз ету сұрақтары қарастырылды. Сонымен қоса халықаралық қатынастар жүйесінде өзекті әлемдік және аймақтық мәселелерді шешу жолында іс-шаралар жүзеге асырылуы. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелеріне қатысты туындаған міндеттерді тиімді шешу жолдары көрсетілді.

Кілт сөздер: халықаралық саясат, халықаралық қатынастар, Ұжымдық қауіпсіздік, ұлттық қауіпсіздікті, ынтымақтастықты.

Қауіпсіздік мәселесі мемлекеттің өзекті мәселелерінің бірі болып саналады. Ол халықаралық саясаттың кез келген мәселесімен тығыз байланысты.

Қазіргі уақытта әр елдің даму барысында халықаралық саясаттың қауіпсіздік саласындағы көптеген өзекті мәселелері алдыңғы орынға шығуда. Мәселен, лаңкестік, діни экстремизм, ымырасыз сепаратизм секілді қазіргі заманғы қауіп-қатерлер мен бой көрсетулер мемлекеттің тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне қауіп төндіруде. Сонымен бірге заңсыз есірткі және қару-жарақ саудасы, заңсыз көші-қон, адам саудасы және ұйымдасқан қылмыс та ұлттық қауіпсіздіктің басты мәселелеріне айналды.

Соңғы кездердегі қауіп-қатерлер мен бой көрсетулер мемлекеттерді бірлесе қарсы тұруға итермелейді. Осыған орай, ортақ мәселелерді шешу жолындағы интеграциялық үдерістерді кеңейту және әлемдік қоғамдастықтың ісәрекетін үйлестіру мақсатында мемлекеттер өздеріне ерікті түрде міндеттемелер алып, өздерінің кейбір қызметтері мен өкілеттіктерін ұлттық биліктен жоғары деңгейде әрекет жасайтын халықаралық ұйымдарға беруі заман талабына сай келеді. Әр елдің өз дамуына негізделген ұлттық саясаты айқындалады. Ұлттық саясаттың басты ұстанымы – ұлттық құндылықтар негізінде әр ел өзінің экономикалық, саяси, рухани тәуелсіздігін, ел қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және аумақтың біртұтастығын мәңгі сақтауға, жер мен жер қойнауы байлығын тек халық игілігіне жұмсап, жұртының әлеуметтік жағдайын үнемі жақсартып отыруға негіздейді. Сондай елдердің қатарына Қазақстан Республикасы да ұмтылуда.

Бүгінгі күні Қазақстан халықаралық алаңда тұрақтылықтың негізін қалаушы елдердің бірі десе болады. Ол халықаралық қатынастар жүйесінде өзекті әлемдік және аймақтық мәселелерді шешуге, жаңа әлемдік тәртіпті құру ісіне белсенді түрде араласуда. Өзімен іргелес жатқан елдермен шекара мәселелерін толыққанды айқындаудың негізінде оны халықаралық шарттармен бекітіп, көршілес және әлемнің жетекші елдерімен достық және өзара пайдалы ынтымақтастық қатынастарын орнатты[1].

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Шетелдермен белсенді ынтымақтастықтың нәтижесінде мемлекетаралық, үкіметаралық және ведомствоаралық деңгейде үш мыңнан астам әртүрлі салалардағы халықаралық шарт жасалынды [2].

Қазақстанның аймақтағы және әлемдегі жетекші елдермен стратегиялық әріптестігі нығая түсуде, халықаралық ұйымдардағы белсенді қызметі және Қазақстанның экономикалық қуатының қарқынды өсуі, сыртқы әлеммен сауда-экономикалық, сондай-ақ инвестициялық байланыстардың үдемелі дамуына негіз болуда.

Солардың ішінде Қазақстанмен шекаралас жатқан Ресей Федерациясымен қол жеткізілген өзара ынтымақтастықтың басты жетістіктері аймақтық интеграцияда, сондай-ақ сауда-экономикалық әріптестікті кеңейту кеңістігінде жатыр. Екіжақты тығыз қарым-қатынастар Еуразия кеңістігіндегі тұрақтылық пен дамудың берік факторына айналып отыр.

Шығыстағы басты көршіміз – Қытай Халық Республикасымен барлық бағытты қамтитын стратегиялық ынтымақтастық қатынастарды нығайту Қазақстан сыртқы саясаты сындарлығының айғағы. Жаһандық ықпалы арта түсіп отырған осы елмен екіжақты сауда-экономикалық байланысты тереңдету арқылы еліміз әріптестік әлеуетін өз мүддесіне пайдалануға талпынуда. Сондайақ стратегиялық әріптестіктің қажеттіліктері Қазақстанды әлемдегі ең қуатты мемлекеттердің бірі - Америка Құрама Штаттарымен байланыстыруда. Өзара әрекеттестіктің қол жеткізілген деңгейі аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, ядролық қаруды таратпау тәртібін бекіту, халықаралық лаңкестік пен экстремизмге қарсы тұру, энергетикалық тепе-теңдікті сақтау мәселелеріндегі өзара тиімді және тең құқылы ынтымақтастыққа негізделуде.

Қазақстанның сыртқы саясатында қол жеткізілген табыстар ел әлеуетінің дамуына аса зор үлес қосуда. Еліміздің саяси-экономикалық, мәдени-әлеуметтік дамуы, ең алдымен, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етумен тығыз жүзеге асатындығы айқын. Сол ретте Қазақстан 1992 жылы ерікті түрде ядролық қарудан бас тартып, қарусыздану үдерісінің және жаппай қырыпжою қаруын таратпаудың белсенді жақтаушысы болды. Соның негізінде Қазақстан әлемнің жетекші ядролық державаларынан халықаралық қауіпсіздік кепілдіктерін алды. Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық табыстары сыртқы экономикалық байланыстардың негіздерін - экономикалық дипломатияны бекітті, елдің индустриялық-инновациялық бағдарламасын іске асыру мақсатында тікелей шетел инвестицияларын және жаңа технологияларын тарту үшін жағымды сыртқы ортаны құру оның басты басымдықтарының бірі болды.

Тәуелсіздік жылдары ішінде Қазақстан Орталық Азиядағы өз ұстанымдарын да нығайтты. Аймақтық экономиканы белсенді инвестициялау мен қазіргі кездегі ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесінде еліміз жаңа сынақтар мен қатерлерге бірге қарсы тұруда Орталық Азия елдерінің күш-жігерін біріктіру бойынша саясат жүргізуде. Қауіпсіздік, су-энергетикалық ресурстарды тиімді пайдалану, еңбек көші-қон мәселелері мен аймақ өмірінің басқа да өзекті мәселелері назардан тыс қалмауда. Қазақстан қазіргі кезеңдегі аймақ шеңберіндегі өзекті мәселелерді шешу арқылы ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саясатын белсенді түрде жүргізіп келеді.

2010 жылғы көктемде және жазда орын алған оқиғалардан кейін Қырғызстандағы әлеуметтік-экономикалық жағдайларға назар сала отырып, Қазақстанның бауырлас қырғыз халқына гуманитарлық жәрдем беруі және жан-жақты көмек берудің мемлекетаралық бағдарламасын дайындап, қабылдауы жөнінде ұсыныс жасауы да аймақтағы саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуден туындаған болатын.

Аумағынан халықаралық лаңкестік, есірткі тасымалы, діни экстремизм қатерлері шығатын Ауғанстанның тұрақты және орнықты дамуына еліміз әрқашан да мүдделі. Сол ретте Қазақстан Ауғанстанға ізгілікті көмек көрсету туралы шешім қабылдап, жүзеге асыра бастады. Осындай қазақстандық бастамалардың ең түпкі астарында еліміздің қауіпсіздік мәселесі жатыр. Осы бағыттағы бастамалардың бірқатарын әлемдік қоғамдастық қолдады, бұл еліміздің жағымды халықаралық беделінің қалыптасуына жәрдемдесті.

Қазақстан АӨСШК шеңберінде Азиядағы қауіпсіздік мәселелері бойынша пікір алмасулар мен кеңестер өткізу, мәмілеге келу үдерісін бір ретке келтіруге ұмтылуда. ЕҚЫҰ-дағы төрағалық және 2010 жылғы желтоқсандағы Астана саммиті қауіпсіздікті қамтамасыз етудің өзекті мәселелерін алға тартқан ХХІ ғасырдың бірінші онжылдығындағы ең ірі халықаралық оқиғалардың бірі болды.

Қазақстанның 2010-2011 жылдардағы Шанхай ынтымақтастық ұйымындағы төрағалығы, 2011 жылғы 15 маусымда Астанада өткен ШЫҰға мүше мемлекеттер басшыларының Саммит қорытындылары сыртқы саясаттың жаһандық және аймақтық мәселелерін шешуге өзіндік үлесін қосты. 2011 жылғы 28-30 маусымда Астанада өткен Ислам Ынтымақтастығы Ұйымы Сыртқы істер министрлері кеңесінің 38-отырысы барысында қазақстандық тараптан ислам әлемі мен Батыс арасындағы ынтымақтастықты кеңейту ұсынылған болатын.

Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы шеңберіндегі ынтымақтастық Қазақстан Республикасының сыртқы саяси басымдықтарының бірі ретінде қауіпсіздікті тиімді қамтамасыз етуге бағытталған. Біздің еліміз аймақтағы бейбітшілік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету мақсатында ҰҚШҰ шеңберіндегі өзара әрекеттестікті дамытуға өте мүдделі екендігін нақтылы білдіріп келеді.

Еуразиялық экономикалық қоғамдастық шеңберіндегі Қазақстанның ынтымақтастығы ірі жетістіктермен сипатталуда. Негізгі күшжігер Қазақстан Республикасының, Беларусь Республикасының және Ресей Федерациясының Кеден одағын құрумен айқындалды.

Өзінің ішкі тәжірибесін - ұлтаралық келісімді сақтаудың және нығайтудың үлгісін пайдаланып, Қазақстан Шығыс пен Батысты тығыз байланыстыруға атсалысуда. 2007 жылғы желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясы 62-сессиясының қарарында көрініс тапқан 2010 жылды Мәдениеттерді жақындастырудың халықаралық жылы деп жариялау туралы бастамасы әлем мәдениеті мен діндер арасындағы үнқатысуды дамытуға Қазақстанның қосқан маңызды үлесі болды. Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының құрылтайын шақыру туралы қазақстандық бастама халықаралық қақтығыстарды шешу және қазіргі кездегі қатерлерге қарсы тұру үшін әлемдік діндердің рухани және адамгершілік әлеуетін біріктірудегі Қазақстанның нақты үлесіне айналды.

Бүгінгі күні адамзатқа орасан зор қасірет әкеліп жатқан есірткі қатеріне қарсы тұруда БҰҰ-ға белсенді жәрдемдесуге шын ниеттілігін растай отырып, Қазақстан өз аумағында есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес жөніндегі орталықазиялық аймақтық ақпараттық және үйлестіру орталығын құру үшін барлық қажетті жағдайларды жасауда. Сонымен бірге Қазақстан лаңкестікке қарсы күрес жөніндегі барлық он үш халықаралық әмбебап конвенцияларға қосылды [3]. Мемлекетіміз БҰҰ-дағы Қауіпсіздік Кеңесінің шешімдерін бұлжытпай орындауда және жыл сайын БҰҰ-ның Лаңкестікке қарсы комитетіне жасалған жұмыс туралы Ұлттық баяндаманы ұсынуда.

Соңғы кездері Қазақстанның геосаяси ортасы сапалы өзгерістерді басынан кешіруде. Ел қауіпсіздігіне жаңа қатерлер пайда болуда. Атап айтқанда, экстремизмнің таралуы, әскери қақтығыстардың өршуі, біздің шекарамызға тікелей таяу жерде жаңа ядролық мемлекеттердің пайда болуы аймақтағы тұрақсыздануға әсер ететін елеулі факторлардың бірі болып отыр.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Ел қауіпсіздігіне осынау және басқа да жаңа қатерлердің қауіпті болуы, онымен санасуды және тиісті шаралар қабылдауды талап етеді. Бұған қоса, бүгінгі таңда қарулы күрес құралдары және қазіргі заманғы әскери қақтығыстардың сипаты сапалы өзгерістерге ұшырауда. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы өзінің Қарулы Күштерін өзгерген болмысқа бейімдеуге тиіс. Көпжақты әлемнің қалыптасу үдерісі дәйекті даму үстінде. Қару-жарақты бақылау, әлемдегі тұрақтылық пен қауіпсіздікті нығайту саласында айтарлықтай ілгерілеушілікке қол жеткізілді. Сонымен бірге әлемде өтіп жатқан орасан зор өзгерістерге кейбір күрделі және қарамақайшы үдерістер тән: бір жағынан, - әлемдік қоғамдастық ынтымақтастықты кеңейту және даулы мәселелерді бейбіт жолмен шешу, жанталаса қарулану мен ядролық қарудың таралуын шектеу жөнінде нақты шаралар қолдануда; екінші жағынан, қауіпсіздіктің жаңа қауіп-қатерлері пайда болуда, олардың ішінде әртүрлі әскери қақтығыстардың туындау мүмкіндігінің артуы, экстремизмнің, халықаралық лаңкестіктің, ұйымдасқан қылмыстың кең етек алуы, қару мен есірткінің заңсыз айналымы мейлінше қауіпті болып табылады. Осы орайда тәуелсіздіктің алғашқы күнінен бастап мемлекет елдің ұлттық қауіпсіздігіне аса жоғары жауапкершілікпен қарап келеді. Мұндай аса маңызды қызметті елдің Ұлттық қауіпсіздік комитеті де өз тарапынан тиімді атқарып келеді.

Тәуелсіздік жылдарында елдің бұл қызметі де даму мен қалыптасудың, тұрақты түрде жетілу үдерісінен өтті. Комитет құрылымындағы барлық өзгерістер әлемдегі және елдегі ахуалмен тығыз байланысты болды. Оның басты мақсаты – ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелеріне қатысты туындаған міндеттерді тиімді шешу, егемен Қазақстанның мүддесін қорғау [4]. Кез келген қатер мен сынаққа шұғыл да барабар жауап бере алуға икемді болуды қажет етеді. Ең бастысы мәселені уақтылы шеше білу қажет.

Өйткені мемлекеттердің даму барысында кез келген өзекті мәселелердің шешілмей жинақтала беруі болашақта қайшылықтар мен тартыстарға әкелуі мүмкін, бұл өз кезегінде ұлттық мемлекеттің саяси жүйесіне, тұтастығына қауіп-қатер төндіреті анық. Осындай қауіп-қатердің алдын алу үшін мемлекет тарапынан ең алдымен ұлттық саясатты құқықтық, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және білім беру, т.б. бағдарламаларымен тығыз байланыста кешенді түрде жүзеге асыру қажет. Сол ретте демократиялық құндылықтар сақталған елдің ішкі саяси-әлеуметтік жағдайы да тұрақты болатыны сөзсіз. Яғни, демократиялық даму бағытын таңдаған елдерде нәсіліне, этникалық тобына, тіліне, діни наным-сеніміне, сондай-ақ әлеуметтік топтар мен қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына қарамастан адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігі ең маңызды мәселелердің бірі болып қала бермек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазыханов Е. «Қазақстанның сыртқы саясатына – 20 жыл» // «Егемен Қазақстан» газеті. – 2011. 16 қараша. – 1 б.
2. Дипломатическая служба Республики Казахстан: учебное пособие / под общ. ред. К.К. Токаева. – А.: Дом Печати «Эдельвейс», 2004. – С. 59.
3. Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы Қазақстан Республикасының Заңы. – Алматы: Жеті Жарғы, 1998. – 3 б.

NATIONAL PROBLEMS OF SHARED SECURITY

This article discusses the basic principles of equity policy and issues of ensuring the county's security. It also considers measures to address urgent international and regional problems in the system of international relations. The ways of effective solution of the set tasks concerning the issues of ensuring national security are shown.

Key words: international politics, international relations, collective security, national security, cooperation.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Э.А.АКОПЯН

*Военный университет имени Вазгена Саргсяна
Министерства обороны Республики Армения,
Республика Армения, город Ереван
e-mail: erik.hakobyan.2020@gmail.com*

научный руководитель - А.В. САРГСЯН

*Военный университет имени Вазгена Саргсяна
Министерства обороны Республики Армения
старший преподаватель, доцент, к.п.н.
Республика Армения, город Ереван
e-mail: mi.vs@mil.am*

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВ СНГ**

Цель этой статьи - представить нашим коллегам некоторые важные функции коллективной безопасности государств СНГ – конкретно ОДКБ, чтобы они знали, какие привилегии и преимущества имеет их государство, как один из этой организации, какие преимущества дает членство в этой организации. принести в свою страну и какие выгоды эта страна могла бы иметь.

Ключевые слова - коллектив, безопасность, сотрудничество, миротворец, государство, соглашение.

Организация Договора о коллективной безопасности, созданная в 1992 году в Ташкенте, преследовала цель создания военно-политической организации коллективной безопасности во избежание возможной эскалации на постсоветском пространстве, что будет способствовать реализации интеграционных процессов между членами государств в различных областях, особенно в военной сфере. Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ) занимает особую нишу в системе международных отношений в Евразийском регионе. По сути дела, это – единственная интеграционная структура в Евразии, которая имеет выраженное военное измерение в рамках разносторонних усилий по созданию системы коллективной безопасности нескольких постсоветских государств. Организация функционирует, однако, в условиях, когда единого евразийского пространства безопасности и обороны как такового не существует, оно остается фрагментарным и размытым, внутренне противоречивым и потенциально конфликтным. [1]

Что касается постсоветского пространства, то здесь полномасштабной реализации идеи коллективной безопасности мешает отсутствие четкой однозначной объединяющей внешней угрозы, которую необходимо было бы парировать мерами именно в рамках системы коллективной безопасности, а также серьезные трения между государствами-членами ОДКБ по ряду вопросов.

С самого начала ОДКБ рассматривалась как неотъемлемая часть военно-политической интеграции СНГ. Однако замедление интеграционных процессов из-за внутренних и внешних проблем внутри СНГ сделало нереальным создание дееспособной системы коллективной безопасности в короткие сроки. После выхода Азербайджана, Грузии и Узбекистана из ОДКБ в 1999 году география зоны ответственности ОДКБ несколько изменилась. К концу 90-х гг. геополитическая ситуация вокруг участников ДКБ и в целом стран СНГ начала ухудшаться, а уровень безопасности – падать. Крайне беспокойно было на Кавказе: с конца 1994 г. Россия начала активные военные действия в Чечне, в 1999 г. угроза исламского радикализма

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

затронула Дагестан, затем началась вторая война в Чечне. С победой талибов в Афганистане в 1996 г. и особенно выдвижением их военных отрядов к границам СНГ в 1998 г. положение стран Центральной Азии усложнилось. Баткенские события 1999 г. и их повторение в 2000 г., когда вооруженные группировки исламистов сумели беспрепятственно вторгнуться через Таджикистан на территории Киргизии и Узбекистана, показали, что в Центральной Азии практически отсутствует действенная система безопасности. Позднее, по итогам нескольких заседаний Совета коллективной безопасности, состоявшихся в начале 2000-х гг., был принят ряд документов, которыми государства-члены продемонстрировали готовность углублять союзнические отношения и создавать эффективную систему коллективной обороны. Как заявили государства-члены ОДКБ на состоявшемся в 2001 году в Ереване заседании, они сформировали коалиционно-региональные группировки войск и их органы управления в составе сил и средств системы коллективной безопасности государств-участников. [2] Такая система коллективной безопасности по существу функционировала бы при согласовании и дополнении двусторонних и многосторонних договоров и соглашений между государствами-членами ОДКБ.

Сеть военных баз стран НАТО в Афганистане и центральноазиатских государствах обеспечивала им определенный контроль над регионом. В этих условиях были предприняты шаги по дальнейшей активизации ДКБ, превращения этой структуры в полноценное региональное объединение. На юбилейной сессии Совета коллективной безопасности, состоявшейся 14.05.2002 г. в Москве, президенты государств-участников ДКБ приняли решение о трансформации ДКБ в международную региональную организацию – ОДКБ. В 2002 году ОДКБ стала организацией, благодаря которой военно-политическая интеграция между государствами-членами получила новый импульс, а система коллективной безопасности начала функционировать и развиваться уже при режиме организации.

С 1 января 2004 г. начал функционировать Объединенный штаб вооруженных сил государств-участников ОДКБ. Его задача состоит в оперативном руководстве Коллективными силами быстрого развертывания. [3] В дальнейшем для решения других региональных задач государства-члены ОДКБ наращивали силы и средства коллективной безопасности. Это нашло отражение в подписанном в 2010 году соглашении о формировании и функционировании сил и средств системы коллективной безопасности. Как многофункциональная организация ОДКБ уделяет внимание сотрудничеству в гуманитарной сфере. В 2016 году на ереванском заседании Совета коллективной безопасности ОДКБ была принята Стратегия коллективной безопасности ОДКБ до 2025 года, в которой акцент сделан на развитие гуманитарных центров в регионах ОДКБ. [4] Соглашением, подписанным между правительствами Российской Федерации и Республики Армения, 19 мая 2015 года был создан Российско-армянский центр гуманитарного реагирования. Это важно для оперативного реагирования ОДКБ и повышения безопасности населения территорий, подведомственных ОДКБ. Такой центр гуманитарного реагирования даже способствовал отправке гуманитарной помощи в Сирийскую Арабскую Республику, куда впоследствии вошли и другие районы, а армянские отряды совместно с российскими вооруженными силами приступили к разминированию заминированных территорий, особенно в населенных армянами районах.

Что же касается миротворческой миссии, можем сказать, что миротворческая деятельность ОДКБ согласно ст.1 Соглашения 2007 г. включает меры, направленные на мирное урегулирование споров, а также коллективные действия, предпринимаемые государствами-членами с использованием военного, милицейского (полицейского) и гражданского персонала, направленные на предотвращение, сдерживание и прекращение военных действий между

государствами или в пределах государства посредством вмешательства третьей стороны и способствующие поддержанию мира и безопасности. Анализ указанного определения с точки зрения классификации, предлагаемой органами ООН, позволяет сделать вывод, что миротворческая деятельность ОДКБ включает меры по предотвращению конфликтов (conflict prevention), миростроительству (peace-making), миротворчеству (peacekeeping) и принуждению к миру (peace enforcement). Из определения следует, что миротворческая деятельность ОДКБ не включают меры по постконфликтному миростроительству (peacebuilding). [5] Армянская и российская стороны имеют общие подходы к военно-политической интеграции в рамках ОДКБ, что также выражается в приоритетах, принятых в период их председательства в организации. Доказательством тому является реализация миротворческой миссии ОДКБ в Казахстане в январе 2022 года. В период председательства Республики Армения решением Совета коллективной безопасности впервые были введены в строй миротворческие силы, которая осуществлялась с участием всех государств-членов ОДКБ. При этом ключевая роль Российской Федерации проявлялась на всем протяжении реализации миротворческой миссии ОДКБ в Казахстане. Эти процессы показали, что ОДКБ обладает достаточным потенциалом для защиты безопасности и суверенитета государств-членов.

Что касается отношений ОДКБ с другими международными организациями, то можно сказать, что ОДКБ в соответствии с положениями ст.4 Устава ОДКБ осуществляет сотрудничество с региональными организациями, действующими в области поддержания международного мира и безопасности. Особое внимание уделяется сотрудничеству с ОБСЕ и иными организациями, действующими на постсоветском пространстве (СНГ, ШОС, ЕврАзЭС, Совещанием по взаимодействию и мерам доверия в Азии, Центральнoазиатским региональным информационным координационным центром по борьбе с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, Союзным государством. [6]

ОДКБ имеет множество других институтов, каждый из которых имеет свои особенности. Упоминание о них очень важно. Однако нам необходимо констатировать, что нынешнее поколение сравнительно гораздо меньше интересуется такими важными международными организациями, как СНГ и особенно ОДКБ.

Некоторая информация о вышеуказанных положениях об ОДКБ была сообщена, потому что надежда статьи состоит на том важном принципе, согласно которому важно воспитание образованного поколения, которое является гарантом устойчивого развития страны и должно в первую очередь иметь осмотрительный подход к продвижению национальных интересов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Храмчихин А. «Бумажные тигры» НАТО и ОДКБ [Электронный ресурс] //Независимое военное обозрение.
2. «Протокол о порядке формирования и функционирования сил и средств системы коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года», <https://www.szrf.ru/szrf/doc.php?nb=102&issid=1022007002000&docid=2>
3. Тищенко М. Угроза надоям [Электронный ресурс], <http://lenta.ru/articles/2009/08/22/visit/>
4. «Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года», <https://odkb-csto.org/documents/statements/strategiya>

_kollektivnoy_bezopasnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_na_period_do_/#loaded

5. United Nations Peacekeeping operations: Principles and Guidelines. – UN Department for Peacekeeping Operations, 2008. – P.17-19

6. Bordyuzha, N., “The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview,” OSCE Yearbook 2010 (Hamburg: Inst. for Peace Research and Security, 2011), p. 339–350, p. 347-349.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE COLLECTIVE SECURITY OF THE CIS STATES

The Collective Security Treaty Organization, established in 1992 in Tashkent, pursued the goal of creating a military-political organization of collective security in order to avoid possible escalation in the post-Soviet space, which would contribute to the implementation of integration processes between member states in various fields, especially in the military sphere. The Collective Security Treaty Organization (CSTO) occupies a special niche in the system of international relations in the Eurasian region. In fact, this is the only integration structure in Eurasia that has a pronounced military dimension as part of the multifaceted efforts to create a system of collective security for several post-Soviet states.

The purpose of this article is to introduce our colleagues to some important functions of the CSTO, so that they know what privileges and advantages their state has as a member of this organization, what benefits membership in this organization provides and what benefits this country could have.

Key words: collective, security, cooperation, peacekeeper, state, agreement .

А.Н. АСАИНОВ

*Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті –
Елбасы атындағы Ұлттық қорғаныс университеті, магистрант,
Қазақстан Республикасы, Астана қаласы
e-mail: asylkan.asainov.80@mail.ru*

ғылыми жетекші – полковник К.Б. КОЖАХМЕТОВ

*Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті –
Елбасы атындағы Ұлттық қорғаныс университеті,
ақпараттық қауіпсіздік кафедрасының бастығы
Қазақстан Республикасы, Астана қаласы*

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛІМІЗДІҢ ДАМУЫ ЖОЛЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ

Жаһандану және жаңа технологиялардың қарқынды дамуы дәуірінде адами капиталға қойылатын талаптар өзгерді. Бүгінгі таңда сапалы білім-табысқа жету жолы және экономиканы дамытудың басты құралы. Отандық білім беру жүйесінің үздік дәстүрлерін сақтай отырып, Қазақстан бір орында тұрмауы тиіс. Басты үміт жаңа және прогрессивті барлық нәрсеге ашық ұрпақты тәрбиелеуге қабілетті мұғалімдерге жүктеледі.

Кілт сөздер: білім беру, сыни ойлау, шығармашылық ойлау, әлеуметтік интеллект, ойлаудың әмбебаптығы, мәдениетаралық құзыреттілік, виртуалды қарым-қатынас дағдылары.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев саясатының [1] басым бағыттарының бірі-ғылым мен білім беруді қолдау. Мемлекет басшысының "халық бірлігі және жүйелі **THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR**

реформалар – ел өркендеуінің берік негізі" екендігін айтты. Мемлекет басшысы ғылымды дамытудың негізгі бағыттарын айқындай отырып, іргелі ғылыммен айналысатын ғылыми-зерттеу институттарын тікелей қаржыландыруды енгізуді, ал бейінді министрлікке осындай ғылыми ұйымдарды іріктеу мен қаржыландырудың нақты және ашық қағидаларын әзірлеуді тапсырды. Мемлекеттік органдарда қағаз түріндегі құжат айналымын мүмкіндігінше азайтып, цифрландыруға көшіруді талап етті. Ол сондай-ақ инновациялық бәсекеге қабілетті зерттеулер жүргізуге және талантты жастарды ғылымға тартуға мүмкіндік беретін ғалымдардың лайықты еңбекақысын қамтамасыз етуді тапсырды.

Педагогтардың және ата-аналардың міндеті - еліміздің лайықты азаматтарын тәрбиелеу. Жаңа ұрпақты алдағы қиындықтарға дайындау, еңбексүйгіштік идеялары мен құндылықтарына тәрбиелеу қажет. Білім беру жүйесі жаңа көзқарастарға тез бейімделуді қажет етеді. Әлемнің жетекші білім беру ұйымдары білімгерлердің шығармашылық әлеуетін дамытумен қарқынды айналысады, цифрлық технологиялар мен нақты ғылымдарды үйретеді, әдістемелерді ойын форматтарына қарай өзгертеді.

Білім-бұл әлемдік аренада танудың кепілі, өйткені білім - бұл біржақтылықты бұзатын орасан зор күш. Бұл күш көкжиектерді кеңейтуге, стереотиптерді жоюға және абсолютті жаңа, революциялық жаңалық жасауға қабілетті. Білімі бар адамдар ешқашан көлеңкеде қалмайды, олар өздерін дамытады және айналасындағылардың бәрін дамытуға күш салады. Білім адамға сенімділік береді, ол стандарттар мен алалаушылықтардан тыс ойлауға мүмкіндік береді және бұл біздің қоғамға өте қажет нәрсе.

Адамзатқа экономикалық серпілістің таңғажайып мысалдарын көрсеткен білімді ұлттар болды. Мұндай ұлттар шоғырланумен және ортақ мақсаттарды түсінумен ерекшеленеді, оларды кейбір деструктивті идеологиялармен адастыру қиын. Тарих көрсеткендей, кез-келген "қараңғы" ілімдерге немесе ағымдарға надан адамдар ғана әсер етуі мүмкін. Жалпыға бірдей білім ол ағымдардан қорғайды. Бұл жеке адамдарға ғана емес, бүкіл ұлтқа бәсекеге қабілетті болуға және экономикалық иерархияда лайықты орын алуға мүмкіндік береді.

Айта кету керек, білім берудің бұл тәсілі ойдан шығарылған нәрсе емес. Ол әлемдегі ең озық жоғары әскери оқу орындарында, университеттер мен бизнес мектептерінде ұстанады. Кембриджде, Оксфордта, Гарвардта, Сорбоннада оқыту жүйесі осылай жолға қойылған. Білімгер оқитын негізгі мамандықпен қатар, ол көп нәрсені үйренуге көмектесетін гуманитарлық білімнің үлкен жиынтығын алады: қарым-қатынас жасау және өз көзқарасын алға жылжыту, қате пікірлер мен теорияларды тану, жалпы нәтижеге қол жеткізу үшін бір командада жұмыс істеу. Қазақстан Президенті білім берудің дәл осындай, көп деңгейлі тәсілін біздің елімізде, тек беделді университеттерде және жоғары әскери оқу орындарында ғана емес, әр жоғары оқу орындары деңгейінде де қолдану қажет деп санайды. Ол үшін Мемлекет басшысы әлемдегі жетекші университеттер мойындаған ең үздік 100 оқулықты қазақ тіліне аудару міндетін қойды. Негізінен біз гуманитарлық бағыттағы әдебиет туралы айтып отырмыз. Еліміздің барлық жоғары оқу орындары мен жоғары әскери оқу орындарында гуманитарлық ғылымдар кафедраларын қалпына келтіру және дамыту, гуманитарлық білімнің барлық бағыттары бойынша әлемнің жүз үздік оқулығын қазақ тіліне аудару, бұл үшін Ұлттық аударма бюросын құру – осының бәрі қазақстандық жоғары оқу орындары мен әскери жоғары оқу орындарының жаңа деңгейге шығуына көмектесуі тиіс.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесіндегі жауапкершілікті асыра бағалау қиын. Өйткені, Қазақстан Республикасы алға тартқан тұрақты оқыту және дамыту қағидаты жаңғыртудың басты стратегиялық құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады. Оның мәні-әр адам өзін жетілдіріп, дамытып, бәсекеге қабілеттілігін

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

сақтай білуі керек. Қазіргі дамыған елдер осылай өмір сүреді, олардың жетістігі шикізат ресурстары емес, жоғары технологиялық өнімдердің экспортына, "ақылды" экономикаға негізделген. Хайтек-индустрия - қазіргі заманғы кәсіпорындарда технологиялардың қарқынды дамуы жүріп жатыр, бұл қызметкерден үнемі білім алу қабілетін талап етеді. Жалпы алғанда, қазіргі экономиканың кез – келген саласында: бұл өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, медицина, медиа-қоғамдастық немесе басқа нәрсе болсын қарқынды өзгерістер орын алуда және инновациялар енгізілуде, нарықтың жаңа сегменттері пайда болуда. Егер білімнің жалпыға бірдей енгізу қағидаты барлық қазақстандықтар үшін табиғи, қалыпты болып қалмаса, онда біз әлемдік экономиканың кетіп бара жатқан пойызынан артта қаламыз ба, өсіп келе жатқан бәсекелестікке төтеп бере аламыз ба деген үлкен сұрақ туындайды. Жаһандық даму аясында қалу перспективасы Қазақстан үшін ең жақсы болмас еді.

XXI ғасырдағы білімді адам [2] келесі қасиеттер мен дағдыларға ие болуы керек:

Ақпараттық ресурстармен жұмыс. Бұл ақпаратты таңдау, оны талдау қабілетіне қатысты. Ақпарат ағындары үздіксіз өсуде. Сондықтан, деректерді талдауды үйрену, олардан тек маңызды, пайдалы нәрсені алу, белгілі бір мәселелерді шешуге көмектесу, қоғам мен табиғи салаға зиян келтірмеу маңызды. Ақпарат саналы түрде іріктеліп, қайта өңделуі керек.

Ойлаудың икемділігі. Бұл қазіргі заманғы әлем кәсіби және басқа да қызмет салаларында адамдарға үздіксіз, күрделі, көпқырлы міндеттерді шешу үшін қажет.

Шығармашылық ойлау. Әр түрлі мәселелерді шешудің стандартты емес әдістерін табу, әр түрлі қызмет түрлерін жүзеге асырудың стандартты емес тәсілдерін қолдану, қиын жағдайларда шешім қабылдау, үмітсіз жағдайлардан шығу жолдарын табу. Адамға іс-әрекеттің мағынасын оның өнімді іске асырылуы және осы іс-әрекеттің салдарының маңыздылығы туралы түсінік қажет. Мағынаны білу әр түрлі шығындардың қаупін азайтуы мүмкін, іс-әрекеттің моральдық бағытын сақтауды қамтамасыз етеді.

Ақпараттық коммуникативтік технологияларын меңгеру. Ақпараттық коммуникативтік технологияларын қоғам өмірінің барлық салаларын, соның ішінде әскери салаларды толық қамтиды және кез-келген қызметті жүзеге асыру үшін қажет. Сондықтан, осы технологияларды білу жеке тұлғаның даму деңгейін, оның белгілі бір қызмет саласында өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін арттырады.

Жобалау қызметінің негіздерін меңгеру. Бұл қызметтің мақсаттарын қою және оны жүзеге асыру жоспарын жобалау, сондай-ақ қолда бар ресурстарды ұтымды және орынды пайдалана отырып, өз жұмысын ұйымдастыра білу.

Әлеуметтік интеллект. Бұл адамның қоғамның басқа мүшелерімен қарым-қатынас жасау, мінез-құлықты жеткілікті түрде түсіну, әртүрлі әсерлерге барабар жауап беру қабілеттерінің болуын көрсетеді. Әлеуметтік интеллект жеке адамға сапалы әлеуметтік ортаны қалыптастыруға, айналасындағы адамдарға оң әсер етуге, олардың қызметін дұрыс, адамгершілікке бағытталған жолға бағыттауға мүмкіндік береді. Егер адамда біреудің көңіл-күйін, эмоционалды жағдайын тану дағдылары болса, онда әлеуметтік өзара әрекеттесудің өнімділігін оңай арттыруға болады. Ал бұл қызметтің түрлі бағыттарында табысқа жетудің кепілі болып табылады.

Ойлаудың әмбебаптығы. Бүгінгі таңда қызметтің бір бағыты бойынша мамандарды даярлау мүлдем маңызды емес. Өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі дамыту қажеттілігі бар адам ие болады. Қазір жан-жақты дамумен сипатталатын, әртүрлі салалар мен қызмет салаларында пайда әкелетін, жаңа және белгісіз нәрсені түсінуге, игеруге дайын адамдар бағаланады.

Виртуалды қарым-қатынас дағдылары. Олар кәсіби қызметтің барлық салаларында, қашықтан ынтымақтастық, ұйым қызметкерлерінің қашықтықтан жұмысы жүзеге асырылған кезде қажет. Бүгінгі таңда қашықтықтан оқыту

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

формаларының саны өте көп. Және олар әлемнің кез келген жерінде сапалы білім алуға мүмкіндік береді.

Мәдениетаралық құзыреттілік. Жаһандану жағдайында өзара әрекеттесуді жүзеге асыру үшін жеке тұлғалар қажет. Жеке тұлға әр түрлі халықтардың дамуының мәдени ерекшеліктерін, олардың ұлттық құндылықтары мен адамгершілік көзқарастарын кәсіби және өмірдің басқа салаларында олармен нәтижелі өзара әрекеттесуді жүзеге асыру үшін білуі керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мемлекет басшысы Қасым – Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 16 наурыздағы Қазақстан халқына жолдауы.

2. XXI ғасырдың білімді тұлғасы (spravochnik.ru)

THE EDUCATED GENERATION IS THE KEY TO THE STABILITY OF NATIONAL SECURITY ON THE WAY TO THE DEVELOPMENT OF OUR COUNTRY

In the era of globalization and the rapid development of new technologies, the requirements for human capital have changed. Today, high-quality education is the path to success and the main tool for economic development. Preserving the best traditions of the national education system, Kazakhstan should not stand still. The main hope is placed on teachers who are able to educate a generation open to everything new and progressive.

Key words: education, critical thinking, creative thinking, social intelligence, universality of thinking, intercultural competence, virtual communication skills.

М.А. АСЛАНЯН

*Военный университет имени Вазгена Саргсяна
Министерства обороны Республики Армения, курсант
Республика Армения, город Ереван*

научный руководитель - Н. С. АСАТРЯН

*Военный университет имени Вазгена Саргсяна
Министерства обороны Республики Армения,
научный сотрудник отдела науки, к.т.н.,
Республика Армения, город Ереван
e-mail: mi.vs@mil.am*

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВ ВО ВРЕМЯ ВОЙНЫ И СПОСОБАХ ЕГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье обсуждаются такой относительно новый вид национальной безопасности, как информационная и его особенности. Современные достижения инновационных технологии несут двойной характер; если с одной стороны они помогают решать гуманитарные проблемы, то с другой стороны они превращаются в новый инструмент и оружие против национальной безопасности государств. Анализируется практика информационных войн между стран, их особенности и тенденции развития, акты кибертерроризма, использование информационного оружия и защита от него. Предлагаются современные решения, связанные с модернизацией государственной политики в сфере информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная война, кибертерроризм, информационная безопасность.

Развитие информационных пространств в XXI веке и основание интернета привели человечество к новому уровню цивилизации. Информационные технологии начали проникнуть во все сферы деятельности человека. К сожалению, одной из этих сфер являются боевые действия и войны. В научной литературе можно найти разные определения информационной войны. Например, один из авторов определяет информационная война как открытые и скрытые целенаправленные информационные воздействия систем друг на друга с целью использования, разрушения или искажения вражеской информации, защите своей информации против подобных действий [1]. В Оксфордском словаре английского языка этот термин объясняется как «использование компьютерных технологий для подрыва деятельности государства или организация, особенно преднамеренная атака на системы связи другим государством или организацией» [2]. Несмотря на разновидности таких определений, все авторы целью таких войн считают информационное превосходство над противником.

В современных условиях роль интернета все больше и больше продолжает расти в общественной жизни. А такие независимые социальные платформы как Facebook, Telegram, YouTube стали неотъемлемой частью в ежедневной деятельности социума. Общеизвестный факт, что на этих платформах существует бесконечная возможность распространять информацию абсолютно любого характера. Целью распространения такой информации – заставить противника сомневаться, и манипулировать им. Таким образом, особенно во время классических военных действий, психическое манипулирование заставляет менять взгляды, ценности, не доверять и в конечном итоге окончательно разрушает моральный дух вооруженных сил и гражданского населения противника.

Во время военных действий кроме обычных манипуляции в Telegram каналах, часто организуются акты кибертерроризма. Голубев под кибертерроризмом понимает преднамеренную атаку на информацию, обрабатываемую компьютером, компьютерную систему или сеть, которая создает опасность для жизни и здоровья людей или наступления других тяжелых последствий, если такие действия были совершены с целью нарушения общественной безопасности, запугивания населения или провокации военного конфликта [3]. Ярким примером является деятельность группировки ИГИЛ, которая имеет большую сеть Telegram-каналов, с помощью которых распространяет свою пропаганду, публикует видеоролики сложения людей, схемы изготовления оружия и т.д. По данным Региональной антитеррористической структуры Шанхайской организации сотрудничества только в Twitter зарегистрировано более 45 тысяч аккаунтов «Исламского государства», что превращает их в мощный винтик пропагандистской машине террористов [4]. Приложение для обмена сообщениями, которое в прошлом году достигло миллиарда загрузок, превратилось в цифровое поле битвы [5].

Вышеизложенное позволяет прийти к простому выводу: информационная безопасность является одной из важнейших элементов национальной безопасности, без которой невозможно представить будущее любого государства. Для того, чтобы обеспечить безопасность государственных интересов, среди других целей в стратегии национальной безопасности должны войти:

1) Постоянное усовершенствование системы, методов и техники органов и служб национальной безопасности, особенно тех разделов, которые являются ответственными информационной сферы;

2) Финансирование медиа-специалистов и особая подготовка специальных групп, которым должна быть поставлена задача защищать государственные интересы в интернет-пространстве;

3) Информирование граждан о возможных информационных атаках противника и правила, которые нужно соблюдать.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ламинина О. Г., Информационные войны: миф или реальность, г. Москва, 2018
2. Оксфордский словарь английского языка, Oxford University Press, 2013.
3. Голубев В.А. Кибертерроризм – угроза национальной безопасности [электронный ресурс]. – Режим доступа: www.crive-research.ru, свободный (дата обращения: 24.05.2010)
4. Региональная антитеррористическая структура Шанхайской организации сотрудничества. URL: <http://ecrats.org/ru/situation/status/4880> (дата обращения: 22.10.2017).
5. How Telegram Became the Digital Battlefield in the Russia-Ukraine War, URL: <https://time.com/6158437/telegram-russia-ukraine-information-war/>

ABOUT SOME ISSUES OF THE INFORMATION SECURITY OF THE STATES IN TIME OF WAR AND THE METHODS OF ITS SECURITY

The article discusses a relatively new type of national security such as information and its features. Modern achievements of innovative technologies have a double character; if on the one hand they help to solve humanitarian problems, then on the other hand they turn into a new instrument and weapon against the national security of states. The practice of information wars between countries, their features and development trends, acts of cyberterrorism, the use of information weapons and protection from it are analyzed. Modern solutions related to the modernization of state policy in the sphere of information security are offered.

Key words: information war, cyberterrorism, information security.

С.К.АСЫЛХАНОВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, магистрант,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: sungat89west@list.ru*

научный руководитель –полковник А.К.КОЧЕШКОВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
заместитель начальника кафедры безопасности информационных систем, к.т.н.,
Республика Казахстан, город Астана*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КАК ЭЛЕМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

В статье рассмотрены система обеспечения информационной безопасности в Республике Казахстан. Показана важность первоочередного создания модели угроз информационной безопасности в дальнейшей реализации системы обеспечения информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная безопасность, модель угроз, автоматизированные системы управления, локально-вычислительная сеть, система обеспечения информационной безопасности.

Вооруженные конфликты последних лет наглядно показали актуальность подразделений информационной (кибер) безопасности для обеспечения противодействия кибератакам на этапах подготовки к конфликтам и в процессе их ведения. Данные подразделения должны комплектоваться

высококвалифицированными специалистами, имеющими необходимые (профильные) знания и навыки, так как специалисты информационной (кибер) безопасности являются «инструментом» государства в обеспечении своей безопасности.

Специалисты подразделений информационной (кибер) безопасности должны видеть общую картину системы обеспечения информационной безопасности государства в целом и Вооруженных Сил страны в частности.

Система обеспечения информационной безопасности – совокупность правовых, организационных и технических мер, реализуемых государственными органами в рамках обеспечения безопасности информации. Целью системы обеспечения информационной безопасности является надежное обеспечение информационной безопасности, недопущение нанесения материального, физического, морального или иного ущерба Вооруженным Силам в процессе информационной деятельности. [1]

Для качественной организации системы обеспечения информационной безопасности в Вооруженных Силах Республика Казахстан в первую очередь необходимо построить модель системы обеспечения информационной безопасности. Данная модель предусматривает определение:

объекта (информация, ее носители, объекты информатизации, системы автоматизированных систем управления и локально-вычислительных сетей);
субъектов, взаимодействующих с объектом, и доступ к ней;
модели угроз информационной безопасности (идентификация рисков и угроз, их оценка), комплексных методов по их предотвращению (в том числе преодолению последствий).

Точное определение модели угроз информационной безопасности в соответствии с особенностями функционирования информационных систем Вооруженных Сил Республики Казахстан является одним из наиболее важных направлений в построении системы обеспечения информационной безопасности. Модель угроз является первоочередным ключевым документом, который необходим на всех остальных этапах работ по защите информации, в чем главную роль сыграют специалисты подразделений информационной (кибер) безопасности.

Модель угроз применяют при решении ряда задач:

- выбор организационных и технических мер по обеспечению безопасности информации и их реализации в системе защиты информации;
- определение требуемого уровня защищенности информации;
- анализ защищенности от угроз безопасности информации в ходе организации и выполнения работ;
- разработка системы защиты информации, обеспечивающей нейтрализацию угроз с использованием организационных и технических мер обеспечения безопасности информации;
- проведение мероприятий, направленных на предотвращение несанкционированного доступа к информации и (или) передачи их лицам, не имеющим права доступа к такой информации;
- недопущение воздействия на технические средства информационных систем, в результате которого может быть нарушено их функционирование.

В модели угроз информационной безопасности должны содержаться:

- описание информационной системы, включая описание информационно-технологической инфраструктуры;
- структурно-функциональные характеристики;
- описание угроз безопасности;
- модель нарушителя;

- возможные уязвимости;
- способы реализации угроз;
- последствия нарушения безопасности информации.[3]

Специалисты подразделений информационной (кибер) безопасности на основе модели угроз информационной безопасности формируют требования к системе обеспечения информационной безопасности. Модель угроз обосновывает необходимость использования организационных и технических мер (типов и классов средств защиты информации), в целях предотвращения использования злоумышленниками определенных уязвимостей и наступления соответствующих рисков.

Таким образом, при последовательном выполнении предложений по созданию системы обеспечения информационной безопасности, в основе которой находится четко определенная и выверенная модель угроз информационной безопасности, и квалифицированной подготовки специалистов в области информатизации и информационной безопасности, возможно успешное решение вопросов информационной безопасности и стабильности всех процессов, происходящих в стране и Вооруженных Силах, что в конечном счете влияет на обеспечение национальной безопасности Республики Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан».
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 407 концепция кибербезопасности ("Киберщит Казахстана").
3. Разработка Модели угроз, или Как одолеть “Джомолунгму” информационной безопасности? Кто такая МУ и почему ею интересуются ФСБ и ФСТЭК, corpsft 24, <https://www.corpsft24.ru/about/blog/model-ugroz>.

THE ROLE OF IT SPECIALISTS IN THE INFORMATION SECURITY SYSTEM

The article considers the information security system in the Republic of Kazakhstan. The importance of the priority creation of a model of information security threats in the further implementation of the information security system is shown.

Key words: information security, threat model, automated control systems, local area network, information security system.

Н.А. АУБАКИРОВ¹, Д.Г. МАТАЕВ¹, К.Ж. АБЕУОВ¹

¹Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Республика Казахстан, город Астана

научный руководитель – полковник М.К. ЕГИЗБАЕВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, заместитель начальника кафедры мобилизационной подготовки и территориальной обороны общевоинского факультета,
Республика Казахстан, город Астана*

ОСОБЕННОСТИ КОМПЛЕКТОВАНИЯ СОЕДИНЕНИЙ, ЧАСТЕЙ И ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОБОРОНЫ ТРАНСПОРТНЫМИ СРЕДСТВАМИ

Реалии современной геополитики таковы, что наша Республика в осязаемом будущем может столкнуться с вызовами и угрозами, создаваемыми мировыми

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

гегемонами для борьбы друг с другом. Географическое положение Казахстана, его природные богатства и относительно низкая заселённость территории создает условия не только для качественного развития, но и является немаловажным фактором, чтобы оказаться в орбите мировой политики. На фоне разворачиваемых на постсоветском пространстве событий – специальная военная операция Российской Федерации на Украине, периодические вооруженные столкновения между Арменией и Азербайджаном, Кыргызстаном и Таджикистаном – перед Вооруженными Силами нашей страны стоит целый ворох нерешенных проблем. Остро возрастает потребность в укреплении ее обороноспособности, строительстве армии нового образца. Необходима глубокая реформа Вооруженных Сил. И одним из «кирпичиков» реформы должно стать изменение подхода к пониманию важности и необходимости системы территориальной обороны. Уделить внимание вопросам комплектования личным составом и техникой, оснащённости вооружением и, прежде всего, боевого применения территориальных войск. Опыт боевых действий сил территориальной обороны Украины показал, как много нам предстоит еще сделать.

Ключевые слова: территориальная оборона, территориальные войска, техника, мобилизационные ресурсы.

Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью переосмысления вопросов боевого применения и, соответственно, боевых возможностей территориальных войск, задач, которые перед ними стоят. Оснащение соединений, частей и подразделений территориальных войск вооружением, военной и другой техникой должно соответствовать боевым задачам, стоящим перед ними.

В различных источниках понятия «территориальная оборона», «территориальные войска», «военная техника» имеют незначительные различия.

Под словом «территориальная оборона» следует понимать составную часть системы обороны государства, которая организуется в целях защиты населения, объектов и коммуникаций от действий противника, диверсионных или террористических актов.

«Территориальные войска» - войсковые соединения и части вооруженных сил государства, создание которых основано на территориально-милиционном принципе комплектования, и предназначены для пополнения регулярной армии во время войны, охраны и обороны важных объектов. Кстати говоря, территориальные войска не совсем новое явление для постсоветских стран. В СССР такие войска существовали в период с 1923 по 1938 годы.

«Военная техника» - транспортные и другие различные технические средства, которыми оснащаются вооружённые силы для обеспечения их боевой и повседневной деятельности в зависимости от боевого предназначения.

В связи с этим комплектование территориальных войск транспортными и другими техническими средствами должно заключаться в соответствии задачам, выполняемым на территории конкретных административных единиц государства.

Но и здесь между общепринятым содержанием задач территориальной обороны и непосредственно задачами сил территориальной обороны Украины есть различия. Это связано, прежде всего с тем, что боевое применение сил территориальной обороны Украины предусматривается на территории всего государства, а также с тем, что охрана и оборона важнейших стратегических объектов и объектов критической инфраструктуры возложена на другие формирования, в частности, Государственную специальную службу транспорта или роты охраны местных военно-административных органов [1].

Территориальная оборона Украины является системой общегосударственных военных и специальных мероприятий, осуществляемых в период объявления

мобилизации, введения военного положения и в военное время с задачами: охраны и защиты государственной границы, обеспечения условий для надежного функционирования органов государственной власти, органов военного управления, стратегического (оперативного) развертывания войск (сил), охраны и обороны важных объектов и коммуникаций, борьбы с диверсионно-разведывательными силами, другими вооруженными формированиями агрессора и антигосударственными незаконно образованными вооруженными формированиями, поддержание правового режима военного положения [2].

Территориальную оборону на всей территории Украины организует и непосредственно руководит ею Генеральный штаб Вооруженных Сил Украины, а в административно-территориальных единицах – соответствующие территориальные государственные администрации и органы местного самоуправления в пределах своих полномочий.

К выполнению задач территориальной обороны в пределах их делегированных им полномочий привлекаются соединения и части Вооруженных Сил Украины, другие вооруженные формирования, образованные в соответствии с законодательством страны, органы Национальной полиции, подразделения Государственной специальной службы транспорта, Государственной службы специальной связи и защиты информации и другие правоохранительные и специальные органы.

Основным органом военного управления территориальной обороной страны являются Силы территориальной обороны как отдельный род войск в составе Вооруженных Сил Украины [3].

В данной статье рассмотрим отдельные вопросы комплектования транспортными средствами частей и подразделений сил территориальной обороны Украины.

В связи с началом специальной военной операции Вооруженных Сил Российской Федерации в Украине была объявлена всеобщая мобилизация и введено военное положение. Это означало, что в этот период предприятия, учреждения, организации и граждане будут привлечены к практическому выполнению военно-транспортной обязанности. Военно-транспортная обязанность заключается в удовлетворении в военное время потребностей Вооруженных Сил Украины, других вооруженных формирований, создаваемых в период введения военного положения и в военное время, правоохранительных органов специального назначения, органов Государственной специальной связи, органов Государственной специальной службы транспорта транспортными средствами и другой техникой как отечественного, так и иностранного производства. Следует отметить, что данная процедура предусмотрена законодательством Украины и в мирное время для того, чтобы поддерживать уровень обеспечения техникой воинских частей и вооруженных формирований территориальной обороны на должном уровне. Порядок изъятия транспортных средств для удовлетворения потребностей воинских частей и других вооруженных формирований во время мобилизации определяется Положением о военно-транспортной обязанности, утвержденным Постановлением Кабинета Министров Украины от 28.12.2000 года № 1921 (далее – Положение) [4].

В соответствии с вышеуказанным Положением военно-транспортная обязанность распространяется на органы исполнительной власти, органы местного самоуправления, предприятия, учреждения и организации независимо от формы собственности и подчиненности, граждан – владельцев транспортных средств.

Действие Положения не распространяется на дипломатические представительства и консульские учреждения иностранных государств, представительства иностранных и международных организаций, иностранцев и лиц без гражданства. От передачи транспортных средств и другой техники

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Вооруженным Силам Украины и другим военным формированиям при мобилизации могут освобождаться предприятия, учреждения и организации в связи с выполнением ими установленных мобилизационных задач и заказов. В этом случае следует заключить с Министерством обороны договор на выполнение таких задач, при условии, что транспорт задействован в производственном процессе выполнения этих задач предприятиями, учреждениями и организациями. Перечень таких предприятий, учреждений и организаций строго лимитирован и утверждается Кабинетом Министров Украины по представлению Министерства обороны Украины.

В целях удовлетворения потребностей воинских частей и вооруженных формирований транспортными средствами и другой техникой Кабинет Министров Украины распределяет и утверждает для областных и Киевской городской государственных администраций лимиты и нормы безвозмездного привлечения, изъятия и принудительного отчуждения транспортных средств и техники на период мобилизации, военного положения и в военное время. Распоряжениями областных и Киевской городской государственных администраций по представлению соответствующих территориальных центров комплектования и социальной поддержки такие лимиты доводятся районным государственным администрациям, предприятиям, учреждениям и организациям городов областного значения. Процедура расчета, распределения и утверждения лимитов изъятия транспортных средств в Украине схожа с нашей. Это и не удивительно, учитывая общее прошлое. Местные государственные администрации доводят задачи по подготовке к передаче и передаче транспортных средств и другой техники до сведения руководителей предприятий, учреждений и организаций и граждан во время мобилизации – по представлению и только через территориальные центры комплектования и социальной поддержки путем вручения соответствующих документов, называемых частными нарядами.

То есть, частный наряд и является тем распорядительным документом главы местной государственной администрации, в котором определены задачи по передаче воинским частям и вооруженным формированиям транспортных средств и другой техники, а также порядок, пункты и сроки передачи. Частный наряд скрепляется подписями и печатями главы местной администрации и руководителя территориального центра комплектования и социальной поддержки. Предприятия, учреждения и организации, а также граждане могут получить запросы от местных органов исполнительной власти (обеспечивающих мобилизацию на местах) о предоставлении информации о состоянии мобилизационной подготовки, то есть о наличии и техническом состоянии имеющихся транспортных средств и техники, которая может быть изъята на нужды вооруженных формирований или сразу получить частный наряд с указанием конкретных транспортных средств, пунктов и сроков их передачи и других необходимых сведений.

Что касается процедуры отбора транспортных средств, подлежащих передаче в состав формирований территориальной обороны, по типам и маркам, она серьезно претерпела изменения. Это связано, в первую очередь, с особенностями ведения боевых действий мобильными, легкими и малочисленными подразделениями, коими являются силы территориальной обороны. Опыт боевых действий на Украине наглядно показал необходимость отбора и предназначения в территориальные войска пикапов, легковых автомобилей повышенной проходимости, вне зависимости от страны их выпуска.

При отборе транспорта обязательно учитываются интересы владельца. В случае получения как запроса, так и частного наряда руководители предприятий и граждане не столько имеют право, но и обязаны участвовать в отборе техники, подлежащей изъятию, учитывая потребности в транспорте для осуществления

хозяйственной (предпринимательской) деятельности. В случае, если такой отбор уже произведен и частный наряд сформирован, предприятие или гражданин может потребовать пересмотра такого решения и формирования нового частного наряда. Подлежащий изъятию транспорт подлежит строгому учету. Изъятие в период объявления мобилизации, военного положения и в военное время транспортных средств и техники оформляется актом приема-передачи по установленной Положением форме с указанием остаточной (балансовой) стоимости транспортного средства или техники предприятия, учреждения и организации. Стоимость определяется из данных баланса предприятия, составленного на последнюю отчетную дату (последний день квартала (года)). Если данная ситуация касается граждан, то стоимость изъятых транспортных средств берется из документов, свидетельствующих о приобретении права собственности на этот транспорт. Стоимость имущества, подлежащего изъятию, может определяться и путем проведения экспертизы. Такая независимая экспертиза (оценка) транспортного средства или техники проводится по инициативе владельца транспортного средства и за его счет, путем привлечения эксперта-субъекта оценочной деятельности.

Кроме того, изъятые во время мобилизации в условиях особого периода транспортные средства подлежат обязательной постановке на учет в установленном порядке в соответствующей воинской части (подразделении) сил территориальной обороны, учреждении и организации других вооруженных формирований и проводится их ведомственная регистрация с осуществлением обязательного технического контроля (в случае отсутствия документов, подтверждающих его осуществление). И, что очень важно, изымают не навсегда. Положением предусмотрено возвращение предприятиям, учреждениям, организациям и гражданам транспортных средств и техники в течение 30 календарных дней с даты объявления демобилизации через территориальные центры комплектования и социальной поддержки, через которые проводилось привлечение (изъятие). Владелец транспорта имеет право на возмещение ему ущерба, причиненного транспортным средствам вследствие их привлечения для нужд различных вооруженных формирований. Такой ущерб возмещается за счет средств государственного бюджета, направленных на финансирование воинских частей и вооруженных формирований, для нужд которых привлекалась техника. В данном случае обязанность по возмещению стоимости поврежденной техники возлагается на командование сил территориальной обороны.

Однако, не следует забывать, что на Украине продолжаются боевые действия, в связи с чем, лица, выполняющие свою военно-транспортную обязанность могут быть лишены привычного алгоритма возмещения причиненного вреда (в случае, если транспортные средства повреждены или уничтожены в результате боевых действий).

Опыт боевых действий на Украине показывает успешность выполнения боевых задач малочисленными, мобильными подразделениями сил территориальной обороны, осуществляющими дерзкие вылазки в тылы противника на глубину до 30 километров. Это дает основания полагать о необходимости комплектования территориальных войск легковыми автомобилями повышенной проходимости, высокой маневренности, позволяющими устанавливать на шасси стрелковое, а также противотанковое или зенитно-ракетное вооружение малого калибра, по типу многоцелевых бронированных колесных машин «Арлан», вместо грузовых (бортовых) автомобилей, количество (как и качество) которых в народном хозяйстве не соответствует потребностям войск.

Заключение. На основании опыта ведения боевых действий формированиями территориальной обороны Украины необходимо пересмотреть подход к вопросам учета и предназначения транспортных средств в местных органах военного

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

управления. Особое внимание уделить соответствию предназначенной техники (по типам, маркам, количеству) задачам, стоящим перед территориальными войсками. Предлагаем, организовать и вести учет в местных органах военного управления легковых автомобилей повышенной проходимости (пикапы, внедорожники), а также дорожно-строительной техники вне зависимости от страны происхождения и предназначать в территориальные войска по мобилизационной потребности сверх установленных лимитов изъятия. При объявлении мобилизации, в период военного положения и военное время организовать учет, предназначение и изъятие транспортных средств, временно ввезенных на территорию Республики Казахстан и зарегистрированных в уполномоченных органах на резидентов Республики Казахстан. Для этого есть необходимость в разработке правил учета автотракторной, дорожно-строительной, подъемно-транспортной и другой техники в местных органах военного управления.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Украины от 05.02.2004 № 1449-IV "О Государственной специальной службе транспорта", <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Ukrainian Military Pages, <https://www.ukrmilitary.com/p/territorial-defense-forces.html>.
3. Закон Украины от 06.12.1991 № 1932-XII «Об обороне Украины», <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Постановление Кабинета Министров Украины от 28.12.2000 года № 1921 «Об утверждении Положения о военно-транспортной обязанности в Украине», <https://zakon.rada.gov.ua>.

FEATURES OF COMPLETING FORMATIONS, UNITS AND SUBDIVISIONS OF THE TERRITORIAL DEFENSE WITH VEHICLES

The realities of modern geopolitics are such that our Republic in the tangible future may face challenges and threats created by world hegemony to fight each other. The geographical position of Kazakhstan, its natural resources and relatively low population of the territory creates conditions not only for qualitative development, but is also an important factor to be in the orbit of world politics. Against the background of the events unfolding in the post-Soviet space – the special military operation of the Russian Federation in Ukraine, periodic armed clashes between Armenia and Azerbaijan, Kyrgyzstan and Tajikistan - the Armed Forces of our country face a whole heap of unresolved problems. The need to strengthen its defense capability and build a new type of army is growing acutely. A deep reform of the Armed Forces is needed. And one of the "building blocks" of the reform should be a change in the approach to understanding the importance and necessity of the territorial defense system. Pay attention to the issues of staffing and equipment, equipment with weapons and, above all, the combat use of territorial troops. The experience of combat operations of the territorial Defense Forces of Ukraine has shown how much we still have to do.

Key words: territorial defense, territorial troops, equipment, mobilization resources.

К.С. ӘМІРЖАН

*АҚ «Ақпараттық технологиялар халықаралық университеті» Әскери кафедрасы,
студент, Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: kanat.amirzhan2003@gmail.com*

ғылыми жетекші – запастағы полковник С.Н. ЧУКЕИТОВ

*АҚ «Ақпараттық технологиялар халықаралық университеті» Әскери кафедрасы,
цикл бастығы, техника ғылымдарының магистрі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: chukeitov.saparhan@mail.ru*

РЕЛЬСОТРОННЫҢ ӘУЕ ҚОРҒАНЫСЫНДА ҚОЛДАНЫЛУЫ

Көрші елдер арасындағы жергілікті әскери қақтығыстар тоқтамайды, оның үстіне олар тек адам күшін ғана емес, сонымен бірге бейбіт тұрғындарды да ауыр жоғалтумен өршіп тұр. Жергілікті әскери қақтығыстардағы күшті қарулардың бірі - ұшқышсыз ұшу аппараттары.

Шабуыл, барлау ұшқышсыз ұшу аппараттарын жаппай қолдану ұрыс қимылдарының нәтижесіне айтарлықтай әсер етіп, ұрыс даласындағы жағдайды түбегейлі өзгертеді.

Бұл баяндамада әскери дрондар мен қанатты ракеталарға қарсы әуе қорғанысындағы қолданылатын Рельсотронмен байланысқан жаңа жүйе туралы сөз болады. Жобаның программалық жүйемен біріктірілген және толық жүйенің жұмыс жасау принципі айтылады. Әскери дрондар мен басқа да әуе шабуылында қолданылатын заманауи қару жарақтың жойқындылығы мен қауіптілігі сипатталады. Қазіргі кездегі мемлекеттер арасындағы әскери қақтығыстар мен соғыс тактикасында қолданылатын қару жарақ базасына талдау жасалған.

Ключевые слова: әскери әуе күштері, ұшқышсыз ұшу аппараттар, рельсотрон, әскери дрондар, компьютерлік жүйе, Гаусс зеңбірегі, пайдалы әрекет коэффициенті (ПӘК).

Қазіргі кезде соғыс мәселесі өте ауқымды проблемаға айналды. Осыған дейінгі Сирия, Ауғанстан және т.б. елдердегі соғыс мәселеріне қарағанда Ресей мен Украина сияқты мемлекеттердің арасындағы қарым қатынастар барлығын алаңдатып отыр. Ш дүниежүзілік соғыстың басталмауына ешкім кепіл бермейді және бұл соғыстың қаншалықты жалғасатынын ешкім білмейді. Бұл тұста тек Ресей мен Украина арасындағы соғыс жайдарлары ғана емес, сонымен қатар, Қырғызстан мен Тәжікстан мемлекеттерінің арасындағы соғыста шиеленісіп кету әбден мүмкін.

Осы соғыс жағдайлары басқа мемлекеттердің қарулы күштеріне үлкен сын болып тұр. Мәселен, Қытай Халық Республикасының Қорғаныс министрі әскердің әркез соғыс жағдайларына дайын болуды ескертіп жатыр. Басқа да мемлекеттер соғыс жағдайына дайындалып жатқаны анық.

Әскери жағдайда әскери әуе күштері үлкен рол ойнайды. Дүние жүзіндегі әскери күштер жауынгерлік ұшақтарды шабуылдау және қорғаныс мақсатында пайдаланады. Шабуыл рөлінде бұл ұшақтар жаудың маңызды нысандарын, ұшу-кону жолақтарын, оқ-дәрі қоймаларын және керек-жарақтарды жою үшін қолданылады. Қорғаныс рөлінде ол құрлық армиясының тікелей әуе қолдауын қамтамасыз етеді, сонымен қатар жаудың әуе шабуылының қаупін тежейді. Теңіз соғысында әскери авиация теңіз жағалауын жаудың шабуылынан қорғау үшін сүңгуір қайықтар мен әскери кемелерді анықтауда және бейтараптандыруда маңызды рөл атқарады. Әскери авиация сонымен қатар алдыңғы қатарлы базаларды

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

материалдық-техникалық қамтамасыз етеді, әуе тасымалын (жүктер мен әскерлерді) жүзеге асырады және Табиғи апаттар кезінде құтқару жұмыстарына қатысады. Әскери авиация көліктік және әскери авиацияны қамтиды және бекітілген қанатты ұшақтардан, тікұшақтардан және ұшқышсыз ұшу аппараттарынан (ұшқышсыз ұшу аппараттарынан) тұрады. Дүниежүзілік соғыстың алғашқы күндерінен бастап авиацияның артықшылығы соғыста жеңіске жету үшін, сондай-ақ кез-келген елдің егемендігін сақтау үшін өте маңызды екендігі белгілі болды.

Әскери сонымен қатар әскери және бейбіт уақытта шабуыл және қорғаныс авиациясының артықшылықтарын растайды. Бүгінгі таңда әуе күші бейбіт уақытта елдің егемендігін сақтау үшін кез-келген елдің әскери басымдылығының мәніне айналды және жаудың маңызды нысандарын жою, әскерлер мен әскери жеткізілімдерді тоқтату арқылы соғыста жеңіске жету үшін шабуыл жасау қабілетіне айналды.

Ұшқышсыз ұшуды әскери қолдану

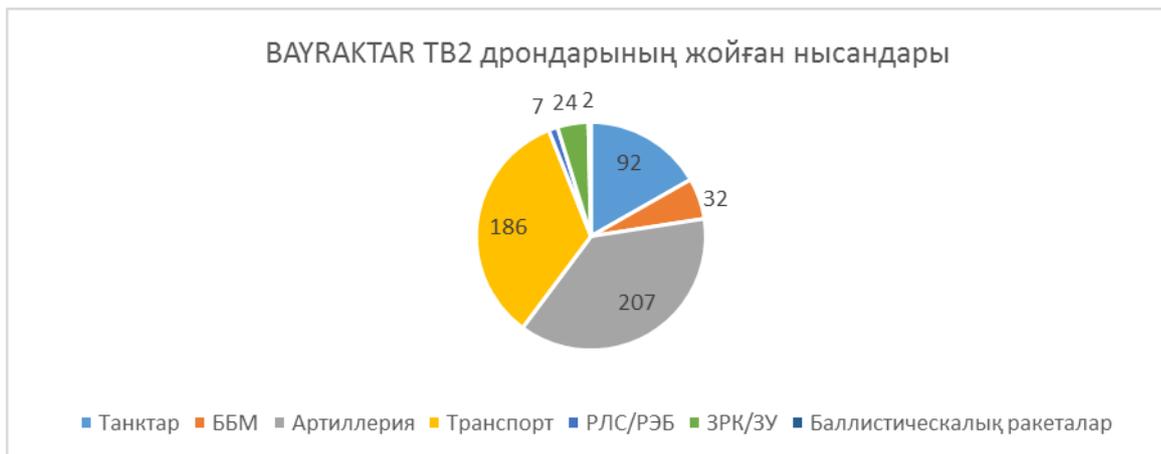
Қарулы Күштердегі ұшқышсыз ұшу аппараттары ұзақ уақытқа созылатын және басқарылатын рейстер үшін өте қауіпті миссияларды орындау үшін күш еселігі ретінде қолданылады. Бұл міндеттердің кейбіреулері тәулік бойы барлау, бақылау және мақсатты анықтау; ядролық, биологиялық және химиялық соғыс; және жауынгерлік іздеу-құтқару. Шабуыл рөлінде ҰҰА қару-жарақты тастау үшін, сондай-ақ жаудың әуе қорғанысын басу үшін қолданыла алады.

Ұшқышсыз жауынгерлік ұшу аппараты (ұшқышсыз ұшу аппараты) шабуылдаушы бо үшін қолданылады. Олар иеленуге арналған:

- жоғары дәлдік және "нысанаға тигізу"ықтималдығы;
- барлық ауа-райын пайдалану;
- соғыс аймағына ену үшін жоғары жылдамдық пен ептілік;
- қайта бағыттау мүмкіндігі бар офлайн бағдарлама.

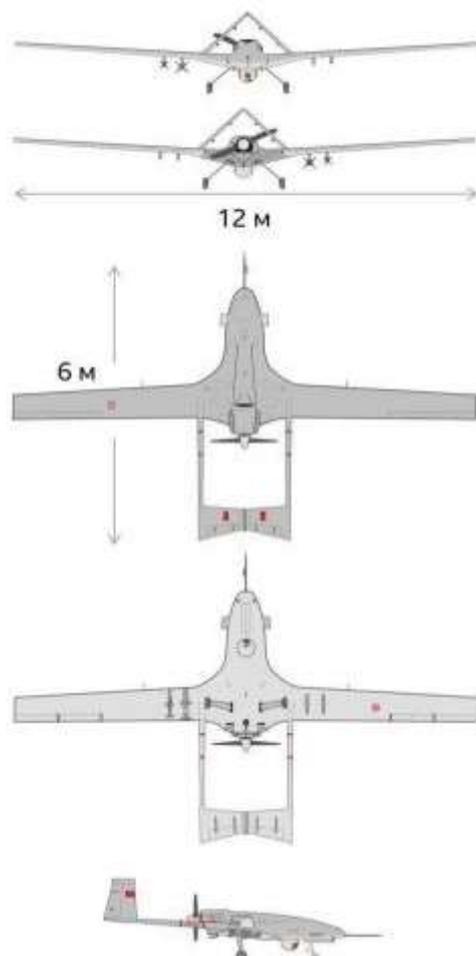
Енді Ресей мен Украинадағы әскери қақтығысқа оралайық. Бұл қақтығыста басты әскери барлаушы ретінде әскери дрондардың ықпалы өте жоғары. Қазіргі таңда кеңінен таралып келе жатқан әскери мақсаттағы дрондардың төндіретін қауіпі күннен күнге артып келеді. Украина мен Ресей арасындағы соғыста Ресей мемлекеті қазан айында Ирандық "Шахед" әскери камикадзе дрондарын қолданды. Бұл дрондар өзімен қоса жаудың маңызды нысандарын жояды. [1] Тіпті Азербайжан мен Армения арасындағы соғыста да әскери дрондардың ықпалы зор болды.

Нысан түрлері	Саны
Танктар	92
ББМ	32
Артиллерия	207
Транспорт	186
РЛС/РЭБ	7
ЗРК/ЗУ	24
Баллистикалық ракеталар	2

Сур.1. Азербайжан мемлекетінің әскери дрондарының жойған нысандары [2]

Бұл суретте Азербайжан мемлекетінің Армения мемлекетімен болған соғыс жағдайында әуе шабуылы мен қорғанысында тиімті тактика қолдана отырып жеткен жегістіктер. Азербайжан мемлекеті Туркия мемлекетінің әскер дрондары БАЙРАКТАР ТВ 2 тиімді пайдалана отырып, жоғарғы соғыс тактикасын көрсете білді. Мына деректерге сүйенсек, бұл соғыста Азербайжан елінен тек 2-3 дронның ғана көзі жойылған, бірақ жаудың 550 маңызды нысандарын жойған.

радиус	150 км
крейсерская скорость	70 узлов (130 км/ч)
макс. скорость	135 узлов (250 км/ч)
рабочая высота	22500 футов
потолок	25000 футов
продолж. полета	24 часа
размах крыльев	12 м
длина	6,5 м
взлет/посадка	взл.-пос. полоса (автопилот)
макс. взлетный вес	650 кг
грузоподъемность	55-155 кг
тип топлива	Mogas Avgas

Сур. 2. БАЙРАКТАР ТВ 2 әскери дронының жалпы сипаттамалары. [3]

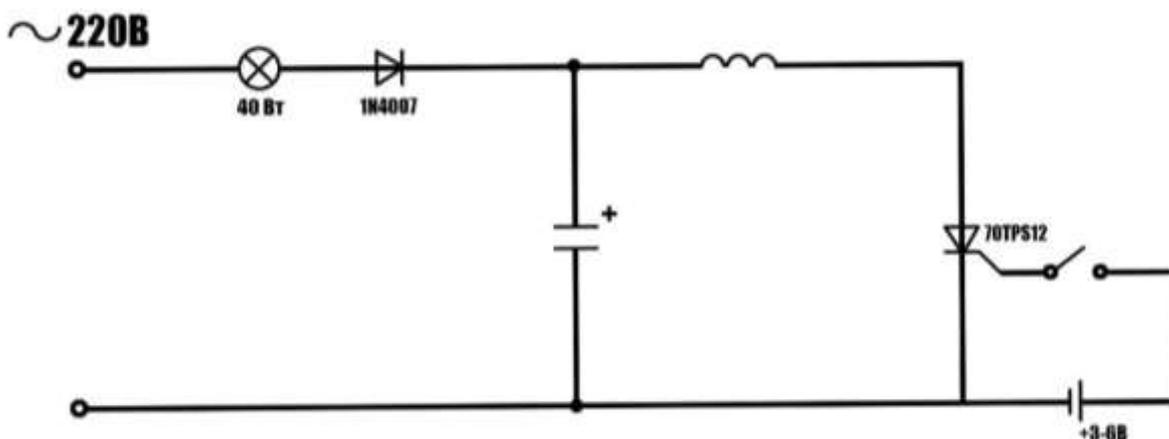
Бұл суретте Түркия мемлекетінің БАЙРАКТАР ТВ-2 әскери дрондарының жалпы сипаттамалары көрсетілген. Ғылым саласының өсуі мен әскери қажеттілікке байланысты Түркия мемлекеті бұдан да басқа жоғарғы сипаттамаларға ие камикадзе дрондарын шығарып жатыр. [4]

Зерттеудің мақсаты

Әуе қорғанысында әскери дрондар мен қанатты ракетеларға қарсы жаңа жүйені енгізу. Әуе қорғанысындағы қолданылып жатқан техника мен технология түрлері қазіргі кездегі әскери дрондарды бақылауда осалдық танытып жатыр. БАЙРАКТАР ТВ2 сияқты заманауи дрондар өзінің кішігірім көлеміне байланысты радарлар мен камераларда білінбейді. Оның үстіне, дрондар арнайы тепловизорлық 360 градус бағыттағы заманауи бақылау камераларымен жабдықталған. Әуе қорғанысының операторлары мен бақылаушылары дронды анықтағаннан кейін, арнайы іс шара қабылдағанша, жаудың дрондары оларға қарағанда бақылау базасының координатасын ерте анықтап, оны спутниктік жүйе арқылы қарсылас базасына жіберіп үлгереді. Қазіргі соғыс тактикасында спутниктік жүйесі бар мемлекеттер үлкен артықшылыққа ие. Сол себепті, әуе қорғанысында дрондар мен қанатты ракетеларға қарсы жаңа жүйені ойлап табу үлкен қажеттілік танытып отыр.

Зерттеу объектісі

Рельсатрон электромагниттік масса үдеткіштерің бір түрі. Бұл топта Гаусс зеңбірегі, YAK(Үлкен Адронды Коллайдер), Томсон катушкасы және т.б. жатады. Рельсатрон Ампер күшімен екі металл бағыттаушы бойымен өткізгіш снарядты үдететін электромагниттік масса үдеткіші.

Сур. 3. Рельсотронның қарапайым схемасы.

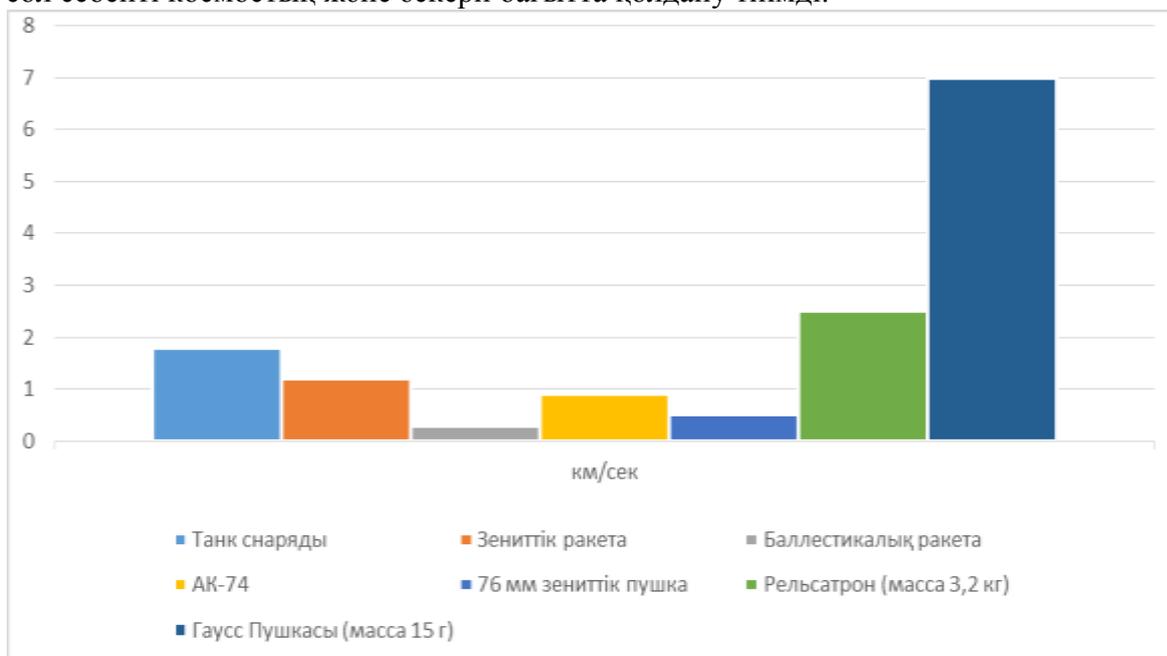
Схема негізінен қарапайым тербелмелі контурға ұқсайды. Рельсотронның басты айырмашылығы басқаларына қарағанда пайдалы әрекет коэффициенті (ПӘК) жоғарырақ. Бұл энергияны үнемдеуге және барлығын максималды түрде қолдануға мүмкіндік береді.

Артықшылықтары

Рельсатрон әртүрлі геометриядағы және әртүрлі материалдардағы денелерді баллистикалық қондырғылар үшін қол жетімді емес жылдамдыққа дейін үдетуге мүмкіндік береді. Берілген қондырғыдағы қоршаған ортаның атмосфералық қысымымен алуға болатын Мах шекті сандары $M = 14$ құрайды. Плазмалық поршень технологиясын қолдану контейнерге салынған корпустың деформациясын болдырмайды. Ол соқтығысу сәтіне дейін жеделдетіледі. Таратылған ток импульстарының сериясын қолдана отырып, рельсті каналда денені тегіс үдеткіш технологиясы жасалды, Бұл канал қабырғаларының бұзылу дәрежесін азайтады және оны қайта пайдалануға мүмкіндік береді. [5]

Қондырғы	км/с ек
Танк снаряды	1,8
Зениток ракета	1,2
Баллистикалық ракета	0,28
АК-74	0,9
76 мм зениттік пушка	0,5
Рельса трон (масса 3,2 кг)	2,5
Гаусс Пушковы (масса 15 г)	7

Қазіргі таңда Рельса трон қондырғысында жеткен жетітіктерге көз жүгіртсек. Масабты жұмыстар Ресей мен Америка елдерінде жасалды. АҚШ бұл қондырғыны өздерінің әскери қарулар базасына енгізбекші. Олар 10 кг снарядты 2-5 км/сек аралығында атқан. Рельсатрон басқа масса үдеткіштеріне қарағанда ПӘК жоғарырақ, сол себепті космостық және әскери бағытта қолдану тиімді.

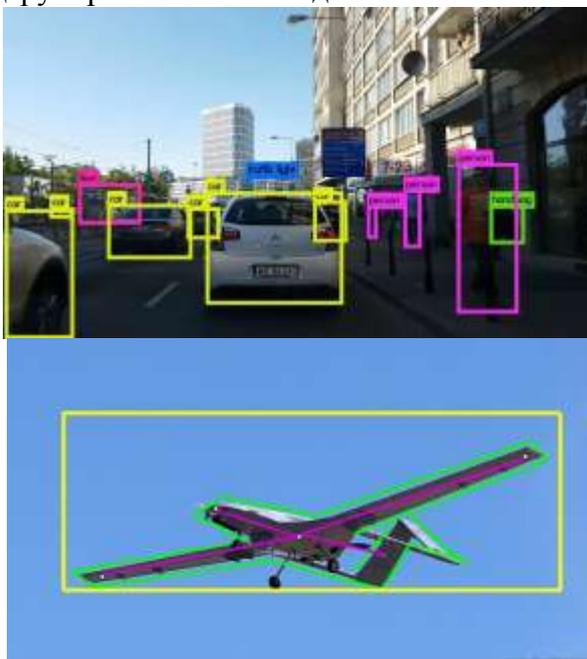
Сур.4. Ату жылдамдықтарына байланысты салыстырмалы талдау

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Берілген талдау заманауи әскери қару жарақтар базасына жасалған. Талдау тек ату жылдамдықтарына ғана жасалған. Мұнда снаряд массасы, жойғындық күші және ату қашықтығы қарастырылмаған.

Шешу жолдары

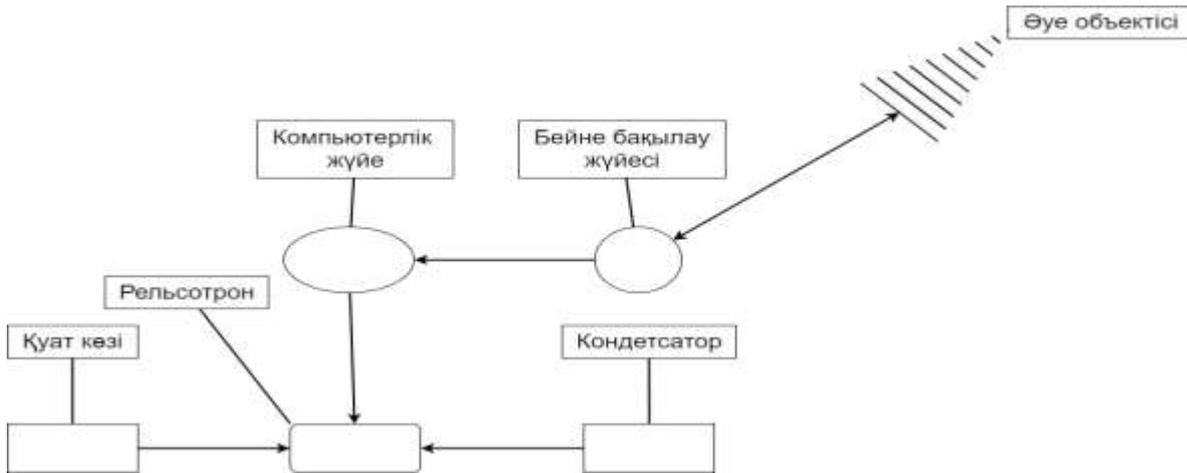
Рельсатрон орнатылған Әуе қорғанысындағы арнайы жүйе. Бұл жүйе арнайы жоғары дәрежелі радарлар мен камералармен қамтамасыз етіледі. Нысандардың көзін жою автоматты түрде жүзеге асырылады. Бұл тұста жоғарғы сапалы компьютерлік жүйе, машиналық оқыту және жасанды интеллект қолданылады. Автоматтандырылған жүйе әуе объектілерін анықтап қана қоймай, олардың көзін автоматты түрде көзін жояды. Барлығы арнайы операторлармен бақыланып отырады. Ату жылдамдығының жоғарлығына байлысты, әскери дрондар мен қанатты ракеталар қарсы бағытталған шабуылға байланысты арнайы маневр жасап үлгермейді. Бұл санатта Рельсатронның снаряды ретінде сынық снарядты (осколочный снаряд) қолдануға болады. Сынықтың бірнеше бөлігі әуе объектісін жанаса жеткілікті, ол өз бағытын траектория бойынша өзгертіп, нысанға дәл жетпейді немесе басқару жүйесі істен шығады.

Сур.5. Программалық жүйедегі әскери дрондардың бақылануы

Суретте қазіргі кездегі жол жүру ережесін бақылауда қолданылатын СЕРГЕК камераларының бақылау жүйесіне ұқсатылып жасалған әуе қорғанысындағы қарастылып отырған тақырыптың жүйесінің программасы көрсетілген. СЕРГЕК камерасындағыдай жүйедегі программада барлық жағдайлар қарастырылады. Мысал келтіретін болсақ, программа құсты, ұшақтар мен тік ұшақтарды және басқа да әуе объектісін ажырата алатын жағдайда жасалады. Программаның камерасы әскери радарлар мен әскери бейне бақылау камералары орнатылады.

Бұл жоба бастапқыда ғарыш кеңістігіне байланысты жасалған. 2019 жылдан бері зерттеу, талдау және тәжірибе жасалып келе жатыр. Зерттеу нәтижесі бойынша космостық жағдайда Рельсатронның мүмкіндігі жерге қарағанда аз деген тұжырымға келдік. Тағы зерттеулер жасай келе, қазіргі мемлекеттер арасындағы қақтығыстарға тоқтала отырып, осындай идея туындады. Осы уақытқа дейінгі білікті ғалымдардың жасаған тәжірибелері мен жаңалықтарына сүйене отырып және оны программалық жүйемен байланыстыра отырып, әуе қорғанысында үлкен жетістіктерге жетуге болады. Жоба әлі де терең талдаулар мен тәжірибелік жұмыстарды талап етеді.

Сур.6. Жобаның блок схема бойынша жұмыс жасауы

Берілген суретте жобаның барлық компоненттерімен байланысқан түрі және жұмыс жасау принципі көрсетілген.

Қорытынды

Қазіргі соғыста авиация шабуылда да, елдің құрлық пен су кеңістігін қорғауда да өте маңызды рөл атқарады. Жауынгерлік және жауынгерлік емес ұшақтардың әртүрлі түрлерінің ақылға қонымды үйлесімі армияның да, флоттың да жауынгерлік күшін арттырады. Осылайша, тиімді авиациялық қаруды жасаудағы бәсекелестік ешқашан тоқтамайды. Жоғары дәлдіктегі навигациясы бар, қару-жарақ пен нысанаға бағытталған күрделі жауынгерлік ұшақтарды әзірлеуге, сондай-ақ авиациялық қару-жарактың таңқаларлық қабілетін арттыруға үлкен ғылыми күш жұмсалады.

Өуе қорғанысында қазіргі кезде жаңа жүйе пайдалану соғыс жағдайында жеңіске жетудің мүмкіндігін одан әрі арттырады. Қазақстанның қорғаныс істерінде жаңа технологияны қолдану. Отандық өнімнің елмізді қорғауда қолданылуы жарқын болашаққа жол ашпақ. Әр азаматтың міндеті өз Отанын қорғау және әр азамат өз елінің патриоты болуы тиіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://www.bbc.com/russian/features-63322739>.
2. <https://www.oryxspioenkop.com/>.
3. <https://www.unian.net/weapons/bayraktar-harakteristika-i-osobnosti-dronov-bayraktar-poslednie-novosti-11275730.html>.
4. <https://building-tech.org/%D0%A1%D0%BE%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE/v-turtsyy-predstavyly-noviy-dron-kamykadze-deli-s-povishennoy-zashchytoy-ot-pomekh>.
5. <https://www.vesvks.ru/vks/article/dinamicheskie-uskoriteli-massy--iz-proshlogo-v-bud-16567>.

APPLICATION OF RAILSOTRON IN AIR DEFENSE

Local military conflicts between neighboring countries do not stop, moreover, they continue to escalate with heavy loss of not only manpower, but also civilians. One of the most powerful weapons in local military conflicts is drones.

Mass use of attack and reconnaissance drones significantly affects the outcome of combat operations and radically changes the situation on the battlefield.

This report will discuss a new Relsotron-linked system used in air defense against military drones and cruise missiles. The project is integrated with the software system and the principle of operation of the complete system is mentioned. Military drones and other modern weapons used in air strikes are described as destructive and dangerous. An

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

analysis of the weapon base used in modern military conflicts and war tactics between states has been made.

Key words: military air force, unmanned aerial vehicles, relsatron, combat drones, computer system, Gaussian cannon, useful action factor.

А. БАҚЫТЖАНҰЛЫ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара академиясы,
курсант,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші – подполковник Қ.О. ОРЫНБАСАРОВ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара академиясы,
арнайы кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ КИБЕР СОҒЫС

Берілген мақалада қауіпсіздік мәселесі және ақпараттық соғыс кезеңінде кез келген азаматқа үлкен жауапкершілік жүктелетіндігі және кибершабуылдардың да үдегені қарастырылды. Бұл ұлттық мүдделерді қорғау шараларының шегін анықтауға және мақсатты болуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Технологиялық прогрестің жетістігі әлеуметтік желілердің пайдасы мен зияны бірдей болып отырғандығы көрсетілді.

Кілт сөздер: ақпараттық қауіпсіздік, кибер соғыс, кибершабуылдар, ақпараттық-желілік соғыс.

Қауіпсіздік мәселесін сөз еткенде біз ең алдымен «соғыс» деген ұғымды көз алдымызға елестетеміз. Қазір соғыссыз, бейбіт заман. Бірақ, бұл жау-жардан мүлде аламыз деген сөз емес. Есесіне мылтықсыз майдан қызып тұр. Қазіргі соғыс бұрынғы соғыстан өзгереді. Бүгінгі әлем оқ атпай отарлайтын ақпараттық соғыс заманы.

Елімізде соңғы кездері кибершабуылдар көбейіп кеткендігі туралы ақпарат тарағандығы белгілі. Оны Абай облысына сапары кезінде Мемлекет басшысының өзі айтты.

Жалпы ғалымдар «постшындық» деп атаған осы кезеңде гибридік соғыс әлемде өршіп тұр. Мұндай мылтықсыз майдан кезінде дабыра-дабыл, анықталмаған ақпарат, дәйексіз деректер көп жағдайда жұртты шатастырады. Сондықтан осындай ақпараттық шабуылдың қазір біз Қазақстанға да бағытталғанын көріп отырмыз. Шын мәнінде бұл ақпараттық соғыс кезінде елдегі бірлікті, берекені, жалпы тәуелсіздікті тұғырлы ету үшін тек қана жазарман қауымға ғана емес, тұтынушыға да үлкен жауапкершілік жүктеледі. Өйткені біз сол ақпаратты тарату арқылы кейде заң бұзушылық жасап отырғанымызды немесе тексерілмеген деректі таратып отырғанымызды аңғармай қалуымыз мүмкін.

Осыған байланысты жалпы ақпараттық соғыс кезеңінде кез келген азаматқа үлкен жауапкершілік жүктеледі. Өткенде DoS-шабуыл деп техникалық жағы да айтылды. Содан кейін кибершабуылдардың да үдегенін көріп отырмыз. Соңғы бір айды алып қарасақ, отыз күннің ішінде Діндер съезі өтті, Рим папасы келді. Қазақстан Президентінің Нью-Йоркке, Лондонға сыртқы сапарлары өте үлкен резонансқа ие болды. Сондықтан Қазақстанды біреулер тұрақсыздықтың аралына айналдырғысы келетін сияқты. Мұның сайлауалды кезеңмен тұспа-тұс келуі де ойландырмай қоймайды. Сол үшін мұны арнайы жүйелер жасап жатқанын байқау қиын емес.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Жаңа дәуірдегі компьютерлік, ақпараттық-желілік «соғыстың» басты ерекшелігі – ол тыл мен майданға бөлінбейді және онда шекара жоқ. Сондықтан, дәстүрлі соғыстарға қарағанда қаржы аз жұмсалғанымен қауіп мен зардабы ұшан-теңіз. Себебі, бұл соғыста адам баласы көпке-көрінеу оққа ұшып, шейіт болып, жарақат алып, мүгедектікке айналмаса да сананы улайтындығымен бұрынғысынан әлде қайда қатерлі. Тән жарасын емдеуге болады, ал, жан жарасы мен рухани мүгедекті сауықтыру қоғам үшін аса қымбатқа түсетінін ерте бастан түсінуіміз керек. Қазіргі ақпараттық технологияның көптеген пайдасы мен артықшылықтары бар. Оны әуелгі кезекте санамалап өтейік: бірінші - жеделдік, екінші - экономикалық тиімділігі мен үнемділігі, үшінші - алыс қашықтықтан қызмет көрсете алатындығы, төртінші - ақпарат тарату мен қабылдаудың тұтастық сипаты, бесінші - ақпаратқа қол жеткізу, оны тұтыну мүмкіндіктің кеңдігі. Осындай артықшылықтары мен игіліктеріне қарамастан ақпараттық технология арқылы атқарылатын қоғамдық түрлі қызметтер елеулі қауіп-қатерді де тудырып отыр. Осы себептен, қоғамдағы пайдалы іс-қызметтердің ырғақтылығын қамтамасыз ету, ықтимал шығын мен залалды азайту, инвестициялық тиімділік пен бизнес мүмкіндіктерін кеңейту үшін ақпараттық түрлі қауіп пен зауалдардан қорғану қажеттілігі туындайды.

Жалпы, қазіргі таңда ақпараттық қауіпті айналып өте алмайтындай күрделі кезеңде өмір сүріп отырмыз. Ең бергісі, жеке компьютеріңіздегі маңызды ақпаратыңыз өшіп қалса, бір өзіңіз ғана емес оның зардабын ұжымыңыз, оған қатысты өзге де мекемелер тартады. Ал, егер мемлекеттік басқарушы органдардың бірі ондай жағдайға ұшыраса, оның барлық құрылымдары жаппай ауырпашылыққа тап болады. Елдің басты мәселелерін шешетін буындардың аппараттарындағы ақпараттардың ұрлануы, өшірілуі тіпті төтенше оқиға саналмақ. Себебі, ондай жағдай қоғам мүддесіне, ұлттық қауіпсіздікке, елдің тәуелсіздігі мен дербестігіне де елеулі нұқсан келтіреді.

Олай болса, ақпарат дегеніміз - белгілі бір ұйымның құнды мүлкі мен құрылғылары секілді іс-қызмет жүргізуге, жұмыстың қалыптылығын үйлестіретін негізгі капитал болып саналатындықтан, ол – міндетті түрде қорғалуы қажет. Бұрын біз ақпаратты қағаз бетіне түсіріп, сақтап, өзгеге таратып келдік. Қазіргі таңда компьютер, интернет желілерінің қолданысқа кеңінен енуі оны электрондық, онлайн түрдегі ресурс ретінде сақтап, таратуға көштік. Бүгінгі таңдағы ақпараттық жүйе аса күрделі әрі синтездік сипатта көрініс табатындықтан кейде адам факторынан тыс қауіптерді де тудыратын болды. Қазіргі әлем елдерінің байланыс пен қарым-қатынас құралы – Интернет болғандықтан оған ірілі-ұсақты миллиондаған жүйе өзара тіркеліп, қосылады. Нәтижесінде, қыруар уақыт пен шығын үнемделгенімен қаскөйлердің қылмыстық жолмен пайда табуына да мүмкіндік беріп отыр. Сондай-ақ, алапат қиратуларды әкелетін зиянды бағдарламалар да интернет арқылы кең таралып жатыр. Интернетте мемлекеттік шекара мен шектеу атаулы болмайтындықтан ақпараттық қауіпсіздік мәселесі – бірер ұжым, аймақ, құрлық немесе жеке бір мемлекеттің ғана проблемасы емес. Бұл шын мәнінде, бүкіләлемдік өткір мәселеге айналды. Компьютер, ақпараттық-желілік соғыстың зардабына келсек, табиғи апаттан кем түспейтін жайы бар. Тіпті, оны жаппай қырып жоятын атом, ядролық қарудың ықтимал қауіпімен де салыстыруға болады.

Ақпарат – әскери бұйрықтай ауадай қажет екенін білеміз. Егер, ақпарат болмаса, бес қаруы сай қандай керемет жасағың да тырп ете алмай қалады. Олай болса, компьютер, ақпараттық-желілік жүйедегі қауіпсіздік мәселесі қорғаныс саласында да елеулі рөлге ие болады. Жаңа ғасырда ғылым мен технология қарыштап дамудың биік белестерін бағындырды. Коммуникация, ақпарат алмасу мүмкіндік пен жеделдік мейлінше артып, көз жетпес алып әлемді барынша «кішірейтіп» алақанымызға салып берді. Нәтижесінде, еларалық, ұлттаралық байланыс мейлінше нығайып, қоян-қолтық араласып «доспен» де, «дұшпанмен»

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

бетпе-бет келетін болдық. Ақпараттық соғыстың сипаты, шеңбері, алаңы компьютерлік техника, бағдарламамен қамтамасыз ету секілді уақытпен жарыса дамып отыр. Даму барысында жаңарып, өзгеріп барған сайын күрделене түсуде. Осының өзі істі қалыпты түрде жүргізудің, қауіптің алдын алудың техникасы мен тәсілдерін қысқа мерзімде жедел жасап жетілдіруді талап етіп отыр. Ақпараттық техника құралдарына, желілерге, бағдарламамен қамтамасыз ету қызметтеріне қасақана шабуыл жасау – ұлттық қауіпсіздікке, қорғаныстық қабілетке зауал төндірумен қатар елімізге қарсы қолданылатын күрес пен теке-тірестің бір түрі екендігін де жоққа шығара алмаймыз. Компьютерлік, ақпараттық-желі арқылы жүретін соғыстың құралы ядролық шайқаспен салыстырғанда оның қамтитын аумағы, мерзімі, зардабы мен шығыны тобымен емес, жаппай қырып күйрететін сипатты танытып отыр. «Жаппай қырып-жою» қаруының түрі ретінде ендігі жерде ақпараттық жүйені де жатқызбасқа лаж жоқ.

Компьютерлік, ақпараттық-желі соғысының өзіндік шабуыл түрлері бар, атап айтқанда:

- бірінші, E-mail (электрондық пошта) хат түріндегі шабуыл;
- екінші, DOS-шабуыл;
- үшінші, компьютер вирустарының шабуылдары.

Оның салдарынан: ақпараттық қорлар зақымдалады; ақпараттық қызмет үзіледі; ақпаратты олжалау, ұрлау орын алады.

Технологиялық прогрестің тағы бір жетістігі болып саналатын әлеуметтік желілердің (facebook, myspace, biznetwork, ВК т.с.с) де пайдасы мен зияны бірдей болып отыр. Оның салдарынан азаматтарымыз жеке құпияларынан айырылумен қатар кері әрекеттерге, қылмысқа, бейберекеттікке, діни секталарға да тартылып жатыр. Ақпараттық қызметті үзіп тастайтын шабуылдардың да зардаптары баршылық. Зерттеушілер ұсынған мәліметке қарағанда, зиян кодтардың 60 пайызын АҚШ және Еуропа одағы елдері, 25 пайызын ҚХР, 15 пайызын өзге елдерінен жіберіледі екен. Бұл тек біздің ел үшін ғана қауіпті құбылыс емес. Зиян кодтардың белсенділігі барған сайын артып келе жатқандығы ғаламдық проблема. Бұл трансұлттық деңгейдегі ұйымдасқан қылмыс болғандықтан онымен бүкіл әлем болып күресіп, ақпараттық қауіпсіздікті күшейтуді талап етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Киберқауіпсіздік тұжырымдамасын ("Қазақстанның киберқалқаны") бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 407 қаулысы.
2. Булатбаева А.А. Зарубежная практика организации кибербезопасности. //Шекара, 2021 - №1.

INFORMATION SECURITY AND CYBER WARFARE

This article discussed security issues and the fact that during the information war any citizen has a great responsibility, as well as the acceleration of cyber- attacks. This will determine the limits and ensure the focus of measures to protect national interests. It has been shown that the success of that the benefits and harms of social networks remain unchanged.

Key words: information security, cyber war, cyber- attacks, information network war.

А.Е. АХМЕД

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті жанындағы
Сорбонна – Қазақстан институты, 3 курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: almagul2002inbox@gmail.com*

ғылыми жетекшісі – А.Ә. САБИТОВА

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті жанындағы
Сорбонна – Қазақстан институтының директоры,
заң ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: a.sabitova@sorbonne.kz*

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ӘЙЕЛДЕР ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ НЕГІЗГІ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

«Әйел құқығының» мағынасы уақыт пен мәдениеттер бойынша өзгеріп отырды. Бүгінгі таңда әйелдер құқығының нені құрайтыны туралы консенсус әлі де жоқ. Кейбіреулер әйелдің отбасының отбасының ұйытқысы болу мүмкіндігін әйелдердің негізгі құқығы деп санайды. Басқалары әйелдердің құқықтары жұмыс орнындағы теңдікке немесе ерлер сияқты әскерде қызмет ету мүмкіндігіне жатады деп даулайды. Көпшілік жоғарыда айтылғандардың барлығын әйелдер құқығы деп санау керек деп дауласады. Халқымызда әйел адамдарын сұлулықтың символына балап әдемілік деген атауға сәйкес деп таныған. Сұлулық әлемді құтқарады десек әйел адамы әлемді сонымен қоса отбасын бір ортаға жинап жылулығын сыйлап отырғаны белгілі болады. Әйел әдемілік символы деген сөз бекерден айтылмаған теңеу. Ол әйел адамының сұлу болғанына қарай отырып берілген емес, өйткені әйел адамы ер азаматының қабырғасынан жаратылады десек оның сырын түсіне алу көбіне бұйырмаған. Ол құнын түсінгенге – патшайым, құнына жетпегендер үшін жай ғана әлсіз тіршілік иесі.

Кілт сөздер: Әйелдер құқы, әйелдердің сайлау құқығы, саяси құқықтар, конституциялық құқық, әйелдерге қатысты кемсітушіліктің түрлері.

Көптеген жылдар бойы әйелдер құқығын қорғау қозғалыстары бұл теңсіздікпен күресіп, заңдарды өзгерту үшін үгіт-насихат жұмыстарын жүргізді немесе олардың құқықтарын сақтауды талап етіп көшеге шықты. Цифрлық дәуірде гендерлік зорлық-зомбылық пен жыныстық қудалаудың таралуын көрсететін көптеген науқандар жүзеге асырылып отырады және де жаңа қозғалыстар дамып келеді. Әйелдердің сайлау құқығына тоқталып өтер болсақ, 19-шы және 20-шы ғасырдың басында адамдар әйелдердің дауыс беру құқығын насихаттай бастады. 1893 жылы Жаңа Зеландия әйелдерге ұлттық деңгейде дауыс беру құқығын берген алғашқы ел болды. Бұл қозғалыс бүкіл әлемге таралды және осы күреске қатысқандардың барлығының күш-жігерінің арқасында бүгінде әйелдердің сайлау құқығы әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы Конвенцияға сәйкес құқық болып табылады (1979).

Алайда, осы өзгерістерге қарамастан, әлемде әйелдерге бұл құқықты пайдалану өте қиын болатын көптеген орындар бар. Мысалы, Сирияны алайық, онда әйелдер саяси өмірге, соның ішінде жалғасып жатқан бейбітшілік процесіне қатысудан бас тартты.

Пәкістанда дауыс беру конституциялық құқық болғанымен, кейбір аудандарда әйелдерге дауыс беруге тыйым салынады, өйткені олардың

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

қауымдастықтарындағы ықпалды қайраткерлер оларды сайлау учаскелеріне кіргізбеу үшін патриархалдық жергілікті әдет-ғұрыптарды қолданады.

Жақында Ауғанстанда билік сайлау учаскелеріндегі фотосуреттерді міндетті түрде қарауды енгізуге шешім қабылдады, бұл әйелдердің көпшілігі көпшілік алдында беттерін жауып тастайтын консервативті аймақтардағы әйелдер үшін дауыс беруді қиындатады.

Әрбір әйел мен қыздың жыныстық және репродуктивті құқықтары бар. Бұл олардың контрацепция және қауіпсіз түсік түсіру сияқты медициналық қызметтерге тең қол жеткізуге, қашан және кіммен некеге тұруды таңдауға және балалы болғысы келетін-келмейтінін, егер солай болса, қанша, қашан және кіммен болатынын шешуге құқылы екенін білдіреді.

Әйелдер гендерлік зорлық-зомбылықтан, соның ішінде зорлау мен жыныстық зорлық-зомбылықтың басқа түрлерінен, әйелдердің жыныс мүшелерін кесу операцияларынан (КЖПО), мәжбүрлі некеден, мәжбүрлі жүктіліктен, мәжбүрлі түсік жасатудан немесе мәжбүрлі зарарсыздандырудан қорықпай өмір сүре алуы керек.

Бірақ барлық әйелдер бұл құқықтарды пайдалана алмас бұрын ұзақ жол бар.

Мысалы, дүние жүзіндегі көптеген әйелдер мен қыздар әлі де қауіпсіз және заңды түсік жасауға қол жеткізе алмайды. Бірнеше елдерде жүктілікті тоқтатқысы келетін немесе қажет ететін адамдар көбінесе мүмкін емес таңдау жасауға мәжбүр болады: өз өміріне қауіп төндіреді немесе түрмеге жабылады.

Аргентинада Халықаралық рақымшылық құқық қорғаушылармен бірге елдің аборт туралы қатаң заңдарын өзгерту үшін үгіт жүргізді. Алға қарай бірнеше маңызды қадамдар жасалды, бірақ әйелдер мен қыздар әлі де өз денелеріне қатысты таңдау жасай алмайтындығын білдіретін заңдардан зардап шегеді.

Оңтүстік Корея жақында көптеген топтардың ұзақ мерзімді науқанынан кейін жыныстық және репродуктивті құқықтар саласында айтарлықтай жетістіктерге жетті, бұл Оңтүстік Корея Конституциялық сотының Үкіметке елдегі түсік жасатуды қылмыстық жауапкершіліктен босатуды және 2020 жылдың соңына дейін елдің түсік жасату туралы өте шектеулі заңдарын реформалауды бұйырған шешімімен аяқталды.

Буркина-Фасода Халықаралық рақымшылық әйелдер мен қыздарды мәжбүрлі некеге қарсы күресте қолдады, бұл көптеген қыздарға әсер етеді, әсіресе ауылдық жерлерде.

Ал Сьерра-Леонеде Халықаралық рақымшылық адам құқықтары жөніндегі білім беру бағдарламамыздың бөлігі ретінде жергілікті қауымдастықтармен жұмыс істейді, ол адам құқықтарының бірқатар мәселелеріне, соның ішінде әйел жыныс мүшелерін кесуге бағытталған.

Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше көптеген мемлекеттер қол қойған әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы 1979 жылғы Конвенция әйелдердің құқықтары "саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық" салаларға жатады деп мәлімдейді. 1981 жылы халықаралық шартқа айналған Конвенцияның мәтініне сәйкес: "Саяси, экономикалық, ерлер мен әйелдердің адам құқықтары мен негізгі бостандықтарының теңдігі негізінде әйелдердің отбасылық жағдайына қарамастан, олардың танылуын, пайдалануын немесе жүзеге асырылуын төмендету немесе жоққа шығару салдары немесе мақсаты бар жыныс белгісі бойынша жүргізілетін кез келген айырмашылық, алып тастау немесе шектеу. әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе кез келген басқа ..."

Декларацияда мемлекеттік білім беру саласындағы алалаушылықты жою, әйелдерге дауыс беруге және мемлекеттік лауазымдарға үміткер болуға толық саяси құқықтар беру, сондай-ақ некеге тұру және ажырасу құқықтары туралы нақты айтылған. Сондай-ақ, құжатта жыныстық қанау мақсатында балалардың некесі мен

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Адам саудасын жоюға шақыру бар, сонымен қатар қылмыстық сот төрелігі жүйесі мен жұмыс орнындағы әйелдердің теңдігі туралы айтылады. 1700 жылдары ықпалды әйелдер де әйелдердің құқықтары туралы айтты.

Ханна Мур, Мэри Уолстонкрафт және Джудит Сарджент Мюррей әйелдердің тиісті білім алу құқығына ерекше назар аударды. Олар өз жазбаларын әлеуметтік, діни, моральдық және саяси шешімдерге әсер ететін әйелдердің құқықтарын қорғау үшін пайдаланды. "Әйелдер құқығын қорғауда" (1791-1792) Уолстонкрафт әйелдерді білім алуға, некеде теңдікке ие болуға және отбасы мөлшерін бақылауға шақырды.

1791 жылы француз революциясы кезінде Олимпия де Гуж "әйелдер мен азаматтардың құқықтары туралы декларация" жазды және жариялады. Бұл құжатта ол әйелдердің сөз бостандығына, соның ішінде балаларының әкесіне ат қою құқығына және некесіз балалар үшін теңдікке ие болуға шақырды, бұл әйелдердің некеден тыс жыныстық қатынасқа түсуге еркектермен бірдей құқығы бар деген талап.

Тақырыпты қорытындылай келе әйел адамы ол жәй ғана әлсіз жаратылыс емес ол болашақ ана ол ұрпақ тәрбиелейтін жан ол отбасының ұйытқысы оның да қоғамға білдірер ой пікірі бар. Жоғарыда көрсетіліп кеткен мысалдар бұл жәй ғана бергі зерттеулер оны толық ашып қарайтын болсақ қазіргі қоғамда өткен ғасырларда да әйел адамының құқықтары шектеулі болғаны мәлім. Соған қарамастан бір қолымен әлемді бір қолымен бесікті тербейтін әйел азаматшаларын қорғайық. Әйел құқықтарына оң көзбен қарауды өзімізден бастасақ қоғамда да пікір өзгермей қоймайтыны белгілі.

Әйел адамы ол отбасының ұйытқысы қоғамның жанашыры...

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_).

2. Қазақстан Республикасының Әйелдердің саяси құқықтары туралы конвенцияға қосылуы туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 1999 жылғы 30 желтоқсан N 18-II (https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000018_).

3. Бүгінгі күнде әйел құқығы қаншалықты қорғалған (https://online.zakon.kz/Document/doc_id=35691600&pos=4;-88#pos=4;-88).

MAIN ISSUES OF INTERNATIONAL PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS

The meaning of "women's rights" has varied over time and cultures. Today, there is still no consensus on what constitutes women's rights. Some consider the possibility of a woman's family to be the breeding ground for a family to be a fundamental right of women. Others argue that women's rights belong to equality in the workplace or the ability to serve in the military, as do men. Many argue that all of the above should be considered women's rights. The people recognized women as a symbol of beauty according to the name of beauty. If we say that beauty saves the world, it becomes clear that a woman brings warmth to the world, as well as bringing her family together in one environment. The saying that a woman is a symbol of beauty is not for nothing an analogy. He was not given to the fact that a woman is beautiful, because if a woman is created from the walls of a man, he is often not ordered to understand his secret. She was a queen, just a weak creature for those who did not have enough value.

Key words: Women's rights, women's suffrage, political rights, constitutional law, forms of discrimination against women.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

А.Е. АЯТХАНОВ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
курсант,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекшісі – подполковник Ж.Г. ДЖАМПЕИСОВА

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
доцент, әлеуметтік ғылымдар магистрі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
байланыс e-mail: Zhu_Dzhampeisova@mail.ru*

**ҚАЗАҚ ТІЛІН КОММУНИКАЦИЯДА ҚОЛДАНУДЫҢ
НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Қазіргі дәуір – қарқынды даму, жаһандану кезеңі зой. Осы даму кезеңіне куә болып отырған: түрлі дүниежүзілік дамулар, ағымдар, ұғымдар мен түсініктер бүгінгі жастың салт-санасын жойып жіберуіне бір жол.

Кілт сөздер: әлеуметтік желілер, ғаламтор, мемлекеттік тіл, жастар, даму, мүмкіндік

Қазіргі таңда қазақ тілінің мәселесі алғашқы орнында тұрғанын білеміз. Барлық жастар қазақша қарым-қатынастың қызығушылығын жоғалтады деп бір дауыспен айтады. Елбасымыз да бір рет атап өткендей, «бір бөлмеде 100 қазақ және 10 орыс болса да, барлығы орыс тілін пайдаланады». Бұның себебі әлі күнге шейін түсініксіз. Бұл адамның психологиясымен немесе кейбіреулері орыс тілінде сөйлеген беделді көрінеді деген тұжырымдармен байланысты болуы мүмкін. Сонымен қатар, ғаламтордың дамуы қазақ тілінің жағдайына әсер етеді. Мысалы, замануи халқымыз әлеуметтік желілер арқылы керек ақпаратты көбінесе орыс не ағылшын тілінде тауып оқиды. Ал жастар болса, ғаламтор арқылы негізінен орысша хаттамалар жазып бірін-бірімен орыс тілінде араласады.

Негізіннен атап өтетін болсақ, еліміздің тілдік жағдайына әсер ететін факторлар көп.

Біріншіден, мемлекеттің тілдік ахуалына ең бірінші тілдік саясаттан бұрын ұлттық ерекшелік әсер ететіні белгілі. Сол себепті Қазақстанда қазақ тілінің беделін арттырамыз десек, қазақ ұлтының санын арттыруымыз қажет. Қазақстан халқы соңғы санақ бойынша, Елдегі жалпы халық саны – 18 миллион 962 мың 892 адамға жетті, 2009 жылы – 16 млн, 1999 жылы – 14,9 млн., 1989 жылы – 16,2 млн.-ды құраған. Әрине, Қазақстанның тілдік жағдайына мекен етуші ұлт өкілдері әсер ететіні де белгілі. Ал санақ бойынша байырғы халық – қазақ халқының саны: 2009 жылы – 10098,6 (63,1%), 1999 жылы – 7985,0 (53,4%), 1989 жылы – 6535,0 (39,7%), 1979 жылы – 5289,0 (36,0%). Қазіргі уақытта қазақ халқының өсуіне тікелей табиғи өсім (75,1%) мен алыс-жақын шетелдерден оралған қазақтардың келуімен байланысты (қазақ халқының өсімінің 24,6%-ін құрайды). Қазақ халқының өсуі өз кезегінде қазақ тілінің таралуы мен ықпал ету аясын қалыптастырмақ, статусына негіз болмақ.

Екіншіден, ғаламтордың әсері. Ресми мәліметтерге сүйенсек, қазіргі кезде қазақ тіліндегі сайттардың саны жалпы еліміздегі сайттардың 12 пайызын құрап отыр. Жыл сайын қазақ тіліндегі жаңа ресурстар пайда болып жатыр, әр түрлі семинарлар, конференциялар, тренингілер, конкурстар өткізілуде, бірақ, ғаламтор қолданушыларының ойынша, мемлекеттік тілдегі контенттерді танымал етудің жаңа жолдарын іздестіру қажет.

Соңғы жылдары қазақ тіліндегі ресурстар санының өсу динамикасы көрініп тұр. Қазіргі таңда оқушылардың 70 пайызы мемлекеттік тілді біледі және олар – сапалы қазақ тіліндегі ресурстардың нақты қолданушылары болып табылады. Қазақ тілін білетін жастардың буыны өсті, бірақ олардың мәліметтерді қазақ тілінде алуға мүмкіндіктері жоқ. Бұған техникалық жағдайлар да әсерін тигізуде. Мәселен, қазақша интерфейсі бар сайттарды тегін құруға мүмкіншілік жоқтығынан көп мәселе шешімін таппай отыр. Жаңа гаджеттерде – планшет және смартфондарда көбінесе қазақша әріптер жоқ. Оны қолданушылар амалсыздан латын немесе кириллица әрпін қолданып, қателермен жазады.

Отандық сайттарды қолдаудың мемлекеттік бағдарламасы үлкен масштабты болу керек және тек қана хостингпен шектелмеуі тиіс. Менің ойымша, мемлекеттік тілімізді белсенді насихаттаумен қоса қазақ тілінде контент құруға қолайлы жағдайлар жасау қажет (блог, видеоблог және т.б. жүргізуді үйрететін бағдарламалар). Себебі, қазіргі ХХІ ғасыр – инновациялық технологияларды қолдану заманында бұл мәселе өте өзекті. Шындыққа тура қарасақ, смартфондар, ғаламтор және т.б. технологиялар өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды.

Қазнетте қазақша ресурстарды дамытатын қауым бар деп есептеймін. Тек соларды дұрыс үйлестіретін арнайы бір бейресми ұйым қажет секілді. Әрі сол ұйымның бірден-бір жұмысы қазақша контентті өз бетінше дамытып жатқандарға қаржылай және техникалық қолдау көрсету болса, іс тезірек алға басар еді. Үлкен кедергінің бірі – ол Қазнеттегі қазақша контентті дамытуға пейілді орта өз ішінде әзірге бірін-бірі дұрыс танымайды. Сондықтан іс жүйелі түрде жүргізілмей отыр.

Расында, ғаламторда мемлекеттік тілді дамыту мәселесі көп уақыттан бері қозғалып келеді. Дегенмен, бұл мәселеде мемлекет пен қоғамның ынтымақтасу үрдісі әзірге байқалмайды. Сол себепті қазақтілді ресурстардың жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне толықтай жол ашылды деп айта алмаймыз.

Қазіргі кезде қазақ тілінде сайт жасайын деген әрбір веб-мастер бүкіл интерфейсін қазақ тіліне өздігінен аударуға мәжбүр болып отыр. Бұған көп уақыт, күш жұмсалып ғана қоймай, жұмыстың қымбаттауына да алып келуде. Сондай-ақ, сайт жасаушылар, терминдердің аудармаларындағы келіспеушіліктер қазақ тілінде сайт жасау үшін қандай кедергі келтіретінін де біледі.

Бүгінгі күні, осы ақпараттық технологияларға байланысты орыс, ағылшын тілінен қазақ тіліне бірнеше сөздік шығарылып қойылған. Бірақ түсініксіз сөздер мен аудармалар сол баспаларда да кездеседі. Мұның себебі – олардың ғаламтор қауымының қатысуынсыз жасалуында.

Үшіншіден, қазіргі таңда жастардың батысқа еліктеу мәселесі ді өте өзекті. Қазақ тіліне жат «слэнг, жаргон» сөздер қазақ жастарының күнделікті өміріне тамырымен еніп кеткен.

Мағынасы тереңде жатқан тарихымызға бір сәт көз жүгіртіп қарайтын болсақ, кешегі хан-батырларымыздың ерліктері, ата-бабамыздың армандағаны еліміздің егемендігі еді ғой. Ал қазір, бір бөлек ел болып өз еліміз бен дініміздің тізгіні қолымызға келген уақытта өз мәдениетімізге келген жабайы көріністердің себебі неде?

Осы сұрақтың жауабын іздеп көруге тырысайық. Қазіргі дәуір – қарқынды даму, жаһандану кезеңі ғой. Осы даму кезеңіне куә болып отырған: түрлі дүниежүзілік дамулар, ағымдар, ұғымдар мен түсініктер бүгінгі жастың салт-санасын жойып жіберуіне бір жол. «ХХІ ғасыр емес па, дамып жатырмыз ғой» – деген ақталушылық жауаптарды көп естіміз. Бірақ, шынымен бәрінің түпнегізінде «еліктеушілік» – деген ұғым жатқаны бәрімізге мәлім.

Қоғамыздағы азаматтардың бір бөлігі ұлттық тілімізді, мәдениетімізді ұрандатып жүрсе, енді бір жартысы жат елдің мәдениетін біздің елге жарыса кіргізіп жатыр. Батыс үлгілері біздің қазақ жастарының басын айналдырған. Біздің жастар

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

осыны қуана қабылдап, қазақ мәдениетін қалдық ретінде қабылдайты жаныңды қынжылтады. Бәрі де қалмайық деп шет тілдерге өз тілдерін сындырып жатады. Жоқ, мен тіл білуді жаман демеймін. Керісінше. Тек, өзіміздің мемлекеттік тіл солардың көлеңкесінде қалып қоятынына алаңдаймын.

Қазіргі таңда біздің жастардың арасында қарапайым қазақ баласы, орысша сөйлеп, ит жыртқан жыртқық шалбар кигендердің беделі бір саты жоғары болып тұрады.

«Ойбай, Батыс» дегенге олардың бәрі жаман деп ойлап қалмаңыздар. Керісінше, барлық бастаулар мен даму үрдістері соларда.

Біздің Батысқа еліктеуіміздің себебі ол тек қана "заманнан" қалмау. Ал шыны керек болса біз қазақ халқы басқа шет елдерден қарағанда, ой санамыз түзу, қанымыз таза, ақ пен қараны ажырата алатын, үлкенді де, кішіні де сыйлай алатын, саналық тәрбиеміз жоғары халықпыз.

Негізі бағандан бері талқылаған «Батыстан» үйренеріміз де көп. Бастысы, ақ пен қараны саралай білсек болғаны. Еліктеудің де естісі бар, есері бар демекші...

Жоғарыда айтылған сөздер жастарға қатыста болса да, барлық түзетудің төркінін жоғарыдан бастау керек. Яғни тәрбиенің барлығы бесіктен.

Бірақ егер біз осы мәселеге басқа жағынан қарасақ, ұлттық тіліміздің жағдайы сонша нашар емес. Мысалы, мен жеріміздің шығыс өңірінен шыққанмын. Көпшіліктің пікірі, солтүстіктің адамы, міндетті түрде орысша сөйлейді. Алайда, бұл қате тұжырымдама. Мысалы, қалаларда қазақ тіліндегі мектептердің, балабақшалардың саны жыл сайын өсуде. Ата-аналар өз балаларын қазақ тіліндегі оқуларға беруге тырысады. Сонымен қатар, басқа ұлт өкілдері арасында да қазақ тілінде білім алуға ұмтылатындар кездеседі. Мемлекеттік жұмыс орындарындағы жұмысшылар қазақ тілін меңгеріп, ұлттық тілде сөйлеуге тырысады. Қазіргі кезде бүкіл құжаттар, жазбалар, есептер-қисаптар қазақ тілінде тапсырылады. Осының барлығы қазақ тілінің дамуын көрсетеді. Әрине, әрбір азамат өз ана тілін маңыздылығын түсініп, оның дамуына үлес қосуға тырысады деп ойлаймын.

Меніңше, қазақ халқы ұлттық тілдің құндылығын жақсы түсінеді және оны меңгеруге талпынады. Орыс сыныптарында оқыған қазақтарға реніш білдіре бергенше, ана тілін жақсырақ білуі үшін керекті мүмкіндіктерді жасауға ат салысқан дұрыс болар еді. Мысалы, олимпиадаға немесе емтихандарға дайындалатын кезде қазақ сыныптарының оқушылары орыс әдебиетін қолданады. Бұның себебі неде? Өйткені, жоғары сынып материалдары көбінесе орыс немесе ағылшын тілдерінде. Ғаламторда да сондай жағдайда, алайда ғаламтор – әлемді танудың жолы екендігін бәріміз білейміз. Сондықтан, қазақ тілінде сөйлейтін тұлғаларға бұл мәселе үлкен кедергі болып табылады.

Тіпті, біз қызмет ететін Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті Шекара қызметінде барлық құжаттама, баянаттар қазақ тілінде жазылуда. Академияның қабырғасында қазақ тілін кәсіби түрде оқытады. Соның жолында оқу құралдары, сөздіктер көптеп басылып, шығарылуда. Былайша айтқанда, курсанттарға қазақ тілінде білім алу үшін барлық жағдайлар жасалған.

Қорытындылай келе, сіздер байқағандай қазақ тілінің даму деңгейі айтарлықтай жаман емес. Халықтың басым бөлігі қазақ тілін күнделікті тұрмыста, жұмыста, оқу орындарында қолданысқа енгізуге ат салысып жатыр. Менің ойымша, қазіргі уақытта қазақ тілінің қолданысын жоғарылату мақсатында, жұмыстың басым көпшілігін ғаламторда қазақша контентті ұлғайтуға бағыттау керек. Себебі, күнделікті өмірімізде байқайтынымыздай, бесіктен белі шықпаған балаларды тыныштандыру үшін, көптеген адамдар теледидар, планшет немесе смартфоннан мультфильм қосып береді. Ал сапалы мультфильмдердің барлығы дерлік орыс және ағылшын тілінде шығарылады. Бұл қарапайым халықтың ғана кінәсі емес. Олар амалдың жоқтығынан осындай қадамға баруға мәжбүр. Ғаламтордан қанша зиян

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

келсе де, біз оған көнуіміз қажет. Себебі бұл біздің ата-аналарымыз өмір сүрген, далада ойын ойнап, үйге кірмеймін деп жылайтын заман емес. Тіпті 4-5 жасар баланың өзі телефонның құлағында ойнайды, кез келген қосымшаларға өздігінен кіріп, қалаған нәрсесін қарай береді. Сонымен қатар, соңғы жылдардағы эпидемиологиялық жағдай, күнделікті өмірдің қарқынын төмендетіп жіберді. Оқудың барлығы онлайн режимге ауысты. Жастардың ғаламторда бұрынғыдан көбірек отыруына себеп табылды. Сондықтан да, қазақ тілінің күнделікті қолданыстағы ролін арттыру үшін басты назарды заманның қазіргі талабына сай, ғаламтор жаққа аударуымыз қажет деп санаймын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://massaget.kz/layfstayl/alemтанu/Qazaqstanym/65306/>
2. http://www.rusnauka.com/20_TSN_2016/Philologia/6_214034.doc.htm
3. <https://kazgazeta.kz/news/55257>
4. <https://massaget.kz/blogs/25709/>
5. <https://massaget.kz/blogs/16576/>

MAIN PROBLEMS OF USING KAZAKH LANGUAGE IN COMMUNICATION

The modern era is a period of rapid development and globalization. Witnessing of this period of development: various global developments, currents, concepts and understandings are the one way to destroy the traditions of today's youth.

Key words: social networks, Internet, national language, youth, development, opportunity.

А. БАҒДАТҰЛЫ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
2-курс курсанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші – аға лейтенант М.М. САДВАКАСОВА

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
14-арнайы кафедрасының оқытушысы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: Aida_mira@mail.ru*

ЖАСТАР – ЕРТЕҢГІ ЕЛДІҢ ТІРЕГІ

Патриоттық сана мен рухани-ұлттық құндылықтарды жаңғыртуды ынталандыру, жастардың отан сүйгіштік тәрбиесін жаңғырту, ұлттық сана-сезімін ояту, өскелең ұрпақтың санасына туган халқын құрметтеуге, Отанға деген сүйіспеншілікке баулу, мақтаныш пен ұлттық патриотизм сезімін ояту.

Кілт сөздер: Жастар, болашақ, өскелең ұрпақ, ғылым, тәрбие

Адамзат алдында тұратын ұлы мұрат – міндеттердің ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы, рухани бай және ақыл - парасаты мол, мәдени - ғылыми өресі озық азамат тәрбиелеу. Бұл біздің қоғам алдындағы борышымыз. Бүгінгі әлемдегі елдер мен халықтардың өзара тарихи байланысының дамуы, экономика, мәдениет пен ғылымның әлемдік деңгейге бет бұруы, ертеңгі күннің бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күдіретті күш тек білім мен тәрбиеге ғана тән. Әрбір мемлекеттің болашағы оқу орындарында шыңдалады. Ертең осы елге ие болып тізгінін ұстар азаматтар бүгінгі

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

жас ұрпақ болғандықтан қазақстандық барлық білім беру мекемелердің бүгінгі жайы, даму бағыты мемлекеттің назарында.

ҚР тәуелсіздік алған қысқа тарихи кезең ішінде әлемдік қауымдастыққа кіре отырып, экономикада айтарлықтай табысқа қол жеткізді. Осы ретте қоғамдық даму деңгейінің, елдің экономикалық қуаты мен ұлттық қауіпсіздігінің өлшемдері ретінде білім беру жүйесінің адам ресурстарының рөлі мен маңызы арта түседі. Қоғамдық қатынастар жүйесіндегі өзгерістер білім беруге, одан ұтқырлықты жаңа тарихи кезеңінің болмысына парапар әрекет етуді және экономиканың даму қажеттіліктеріне сай болуды талап ете отырып, оған өз әсерін тигізеді.

Еліміздегі білім берудің ағымдық жағдайына талдау жасау, осы уақытқа дейін қалыптасқан білім беру жүйесінің ескіргендігін, оны ұйымдастыру және құрылымдық жағынан түбегейлі өзгертудің, білім мазмұнының жаңартудың, қазіргі республика дамуының әлеуметтік - экономикалық және саяси, сол сияқты дамыған елдердің прогрессивті тәжірибесіне отырып, мамандарды даярлай сапасын жетілдірудің қажет екендігін көрсетті. Еліміздің алдағы ұзақ мерзімді дамуындағы басым бағыттардың бірі – білім мен ғылымды дамыту болмақ. Себебі мемлекет басшысы қойып отырған басты талаптарының бірі – өркениеттің шалқар көшінде бәсекелестікке қол жеткізу үшін білім мен ғылымды жаңа өрістерге шығарып, интеллектуалдық серпіліс жасау.

Ұлы Абайдың: «Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады» - деген сөздері бүгінгі күні ұрпақтың әлемдік ғылыммен прогресс заңдылықтарына сәйкес бәсекеге қабілетті болып қалыптастыру үрдісінде де өзекті болып отыр. Қазақстандық білім беру жүйесіндегі реформалар білім беру мекемелеріне тәрбиелеу жүйесі мен жоғары оқу орнындағы білім беру жүйесін қамтиды.

Білім беру ұзақ мерзімді «Қазақстан – 2030» Стратегиясының негізгі мақсаты болып отыр. Қазақстандағы білім беру реформаларының ортақ мақсаты білім беру жүйесінің жана әлеуметтік – экономикалық ортаға бейімделуі болып табылады. Жаңа мақсаттарды шешу үшін Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2005 - 2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасындағы техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2008 - 2012 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, «Қазақстан балалары» бағдарламасы секілді бірқатар бағдарламалық құжаттар мен нормативті актілер қабылданды. Елбасымыз жас дарынды қазақстандықтарға әлемдегі үздік университеттерде білім алуға мүмкіндік беретін «Болашақ» бағдарламасы еліміздегі адам капиталының дамуына қосылған елеулі үлес болды.

«Халықты халықпен, адамды адаммен теңестіретін - білім», - деп ұлы жазушымыз М. Әуезов айтқандай, білімді жастардың санын көбейтуге тырысайық. Білімді ұрпақ – еліміздің болашағы, ертеңі. Тәуелсіз еліміз қанатын кере жайып, ел мәдениеті өркендеген қазіргі заманда тек білімді жастар ғана ұлтымызды асқақ, елімізді көкке көтереді. Қоғамның негізгі өзегі – жастар. Қазақстанның болашағы жастар еншісінде екенін ескерсек, сол жастардың сапалы білім алып, тәрбиелі, парасатты азамат болып қалыптасуына қоғамның да ықпалы зор екені анық. Саналы қоғамда білімді азаматтармен бірлесе өмір сүрген жастар өз бойында білімге деген құштарлық пен ізгі сезімдерді қалыптастыратыны сөзсіз. Болашақ мемлекетіміз ұрпаққа деген сабақтастықтан туындайтын дүние болғандықтан, әр халықтың болашағы жастарына тәуелді екені даусыз мәселе. Егер бүгін жастар өз халқының рухымен тәрбиеленіп өспесе, онда елдің келешегі бұлыңғыр болмақ. Өйткені, ұлттың барша мұрасы жастарға аманат етіледі. Ал, жастар оны сақтамаса және өзінен кейінгілерге тапсырып кетпесе, біртіндеп ұлттың атауы да өшіп жоғалмақ.

Қай ғасырда болсын ұлт өмірін өркендетуші саналы да салауатты, ұлтжанды, рухы биік парасатты ұрпақты тәрбиелеу – қоғам алдындағы басты міндеттердің бірі.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

"Ел боламын десен, бесігінді түзе",-дегендей, еңсесін енді ғана көтеріп келе жатқан біздің еліміз үшін дарынды, білімді, жігерлі ұрпақтардың орны бөлек. Расында, бүгінгі жас – ертеңгі елдің тірегі, келешектің келбеті емес пе? Сол себепті олардың білімді, алғыр, бәсекеге қабілетті болып өсуі ел дамуындағы аса маңызды фактор. Қазақстанның алдағы болашағы қандай болатыны көп жағдайда білім алып жатқан студенттерге, жастарға тікелей байланысты. Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру – бүгінгі күннің басты талабы. Қайсар рух пен қара күшті қару етіп, еркіндік үшін күрескен бабаларымыздың ерлік жолындағы күресі бүгінгі таңда айбыны аспан тіреген тәуелсіздік тұғырын биіктетті. Қазіргі таңда жаңа көзқараспен қарайтын жалынды жастар еліміздің жаңару үдерістеріне белсене қатысып келеді. Алысқа қол сермеп, әлемдік деңгейдегі ұстанымды игеріп, келешектің кілтін өз қолдарына алуда. Әрбір өскелең ұрпақ жеке қабілетіне және кәсіби біліміне сай қоғамымызда өз орнын табуы қажет. Біздің әлеуметтік-экономикалық даму жолындағы қарқынымыз, жастардың қоғамдық-саяси өмірдегі ұстанымына, олардың ертеңгі күнге деген сенімі мен белсенділігіне тікелей байланысты. Ендігі кезекте тәрбие мазмұны мен жастарды тәрбиелеу ісі олардың дүниетанымын қалыптастыру және ақпараттық-саяси мәдениетін көтеруге баса көңіл аударуға тиіспіз. Әрбір қазақ жастары өздерін ұлтжандымын деп ұғынып, өн бойларында ұлттық намысын жоғары қою керек. Еліміздің бейбіт аспанында қазақ жастары тәуелсіз елдің айқын мақсаттарымен жігерленіп, тек қана алға ұмтылуға жұмыс жасаймыз. Сонымен қатар, елдің өркениет деңгейі де азаматтардың парасаттылығымен, олардың ішкі рухани құндылығымен өлшенеді. Бұл орайда, әлемдік тәжірибе көрсеткендей, жалпы халықтың басым бөлігін жастар құрайтын және білім беру жүйесі орнықты қалыптасқан елдердің табысқа жету мүмкіндігі өзгелерге қарағанда әлдеқайда жоғары екенін сан рет дәлелденген. «Қазақстан-2050» Стратегиясында айқындалған міндеттер мен мақсаттарға сәйкес, мемлекет дамуының жаңа бағытына бет бұрды. Оның мақсаты – берекелі қоғам құру, Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарында болуы. Бұл мақсаттарға жету үшін «Қазақстан-2050» стратегиясы ұзақмерзімді басымдықтарды іске асыруды қарастырады. Басымдықтардың бірі ретінде жастардың жан-жақты даму жолдарын да айтуға болар. Жастарды тәрбиелеуде жауапты азамат бейнесін қалыптастыру да жеке айтылған. «Біздің жастарымыз оқуға, жаңа ғылым-білімді игеруге, жаңа машықтар алуға, білім мен технологияны күнделікті өмірде шебер де тиімді пайдалануға тиіс. Мемлекеттің осы бастамалары кезінде аға буынның орнын басу үшін жаңа толқын келуде және ол толығымен табиғи заңдылық. Осы орайда, жастардың өзімен бірге жаңа леп, интеллектуалдық жаңашылдықты ала келуі, жастардың білімділігі, олардың рухани құндылықтарды бойына сіңірген жаңаша көзқарастары, саяси мәдениеті біздің қоғамымыздың дамуының беталысын айқындайтыны да белгілі.

Қорытындылай келе саналы қоғамда білімді азаматтармен бірлесе өмір сүрген жастар өз бойында білімге деген құштарлық пен ізгі сезімдерді қалыптастыратыны сөзсіз. Сондықтан, Қазақстанның жарқын болашағы тек білімді жастармен ғана қалыптаспақ!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан — 2030 " Жолдау.
2. Қазақстан Республикасының Білім заңы.
3. Ж.З.Әділбекова «Білім беру үрдісіне жаңа технологияларды енгізу».
4. Білім технологиялары.2012 ж.
5. Егемен Қазақстан 2012 ж.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

YOUTH IS THE BACKBONE OF TOMORROW'S COUNTRY

Stimulant modernization of patriotic consciousness and spiritually-national values; modernization of patriotic education of young people, привития of awakening of national consciousness, in consciousness of the young generation, respect to the native people, love to the motherland, growing sense of pride and national patriotism.

Key words: the youth, future, the science, upbringing.

Е.Б.ӘТЕКЕ

*Бауыржан Момышұлы атындағы Алматы республикалық «Жас ұлан» мектебі,
тәрбиеленуші,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші – Н.С. ЖҰМАБЕКОВА,

*Бауыржан Момышұлы атындағы Алматы республикалық «Жас ұлан» мектебі,
тарих пәні мұғалімі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: naz_91kz@list.ru*

**КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ ЖӘНЕ ЖЫРАУЛАРДЫҢ БАТЫРЛЫҚТЫ
ДӘРІПТЕУ ИДЕОЛОГИЯСЫ**

Батырлар жыры-ауыз әдебиетіндегі ең бай да көне жанрлардың бірі және қаһармандық эпос деп те аталады. Ал қаһармандық эпос –тарихтағы оқиғалардың халықтық тұрғыдан бейнеленген, оның халық санасындағы көркем тілмен баяндаған шежіресі. Батырлық жырлар халық өмірінің тұтас бір дәуірін жан-жақты қамти отырып, сол тарихи кезеңдегі батырлардың сыртқы жауларға қарсы ерлік күресін, ел ішіндегі элеуметтік қайшылықтар мен тартыстарды бейнелеп береді. Бірақ онда тарихи оқиғалар тізбегі өмірде болған қалпында емес, жырдың көркемдік шешіміне лайықты өріледі.

Жыраулар туындыларындағы, өнері қазақ халқының әскери ісі және өнерімен, батырлар сословиесімен тікелей байланысты. Жыраулар да осы қоғамдық жіктің өкілдері. Біріншіден, олардың бәрі дерлік батырлар әулетінен шыққан. Екіншіден, олардың өздеріде батыр болған адамдар. Мысалы, Қазтуған қолбасшы болған, Жиёмбет жырау-Есім ханның әскербасы. Шалкиіз Темір бидің батыры, Доспанбет-көптеген жорықтарға қатысқан батыр т.б. Үшіншіден, олардың ұрпақтары да батыр болған. Төртіншіден, батыр ретінде хан ордасында жүріп, хан кеңесіне қатысып, мемлекет басқару ісіне араласқан. Яғни, батырларға қатысты міндеттердің барлығы абыроймен атқарылған.

Сонымен қоса олар өз жырларымен айқас алдында жауынгерлердің рухын көтеріп, ерлікпен аты шыққан батыр, қолбасшыларға мадақ жыр айтып, олардың даңқын көтерген. Асан, Сыпыра, Бұхар сияқты жыраулар хандарға, батырларға, қолбасшыларға ақыл-өсиет айтып, болашақты болжайтын. Батырлар қоғамдық жігінің пайда болуымен бірге шыққан жыраулар өнері тікелей батыршылық идеологиясымен тығыз байланысты болды. Сол себепті жыраулар батырлық рухтың жаршысы, батырлық идеологияны дәріптеуші. Батыр-жырау Ақтамбердінің «Күлдір де күлдір кісінетіп» деп басталатын толғаулары осы батырлық рухтың әнұраны деседе болады. Бұл толғауларда батырлардың басты мақсат-мүдделері (жорықта жүру, қол басту, қару асыну, сауыт киіп, майдан жасау, жауды жеңіп олжа түсіру, елді асырау, халықты тойғызу, тұлпар міну, қару соқтыру, әскери өнер үйрену, оны жан-жақты меңгеру, елге қорған болу) жыр етіледі.

Жыраулар тудырған жырлар, батырлық эпостар да-осы әскерилер қоғамдық жігімен байланысты өнер. Көптеген ғалымдар эпостық жырлар батырлардың өз

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

толғауларынан, оларға айтылған мадақ жырлардан, өлгенде шығарылған жоқтаулардан т.б. құралып қалыптасқан деген пікір айтады.

Қазақ қоғамында жыраудың атқарған ісі көп, қоғамдағы алған орны алабөтен. Олардың қазақ тарихында, әсіресе аса бір беделді, аса бір өтімді болған тұсы Қазақ хандығы дәуірі болып болды. Қазақ хандығы дәуірі-айырықша қаһармандық дәуір, батырлар заманы.

Үмбетей жырау Бөгенбай батырдың бейнесін сомдаса, Шалкиіз, Тәттіқара әр елдің атақты батырларын дәріптейді. Қожаберген елінің тірегі мен тілегі солар екенін толғайды.

Жырау-қаһармандық эпосты туғызушы, батырлар бейнесін сомдаушы ғана емес, қолбасшы батыр. Оның шығармаларының басты сарыны жауынгерлік рух, ұлт-азаттық күрес, бостандық жолындағы арман. Негізінен жыраулық өнер жаугершілік заманда туғандықтан, әскери өмір мен өнерді, ел қорғау, ел қорғау, жауға тойтарыс беру мәселелерін, батырлықты, ерлікті жыр етіп толғауы заңды құбылыс. Осы дәуірде дара ақындар жасаған ерлік-жорық жортуыл жырлары болды. Жаугершілік замандағы соғыс сәтін суреттегенде сауыт-сайманмен құрсанған әскер жасағын, жауынгердің айбынын күш-қуатын, ерік-жігерін көзбен көріп, қолмен ұстағандай боласын. Суырылып нысанаға ұшқалы тұрған оқтың суылын естисін. Мылсалы, Қазтуған:

Балдағы алты құрыш болат
Ашылып шапсам деп тартар,
Сусыным қанға қанар деп...,-
деп жырлайды.

Жыраулар поэзиясының басты тақырыптары Қазақ хандығын құрған тайпалардың топқасқандығы мен бірлігі, мемлекетті және оның әскери күш-қуатын нығайту мәселелері болды. Мұның өзі жыраулар поэзиясында ерлік тақырыбының басымдық алып, өз мемлекетінің тәуелсіздігі мен оның даңқын арттыру жолындағы күрескен батырлардың ержүректігі мен қайтас қайсарлығын жырлауға жеткізді. Олардың туындыларында асыл текті жауынгер-батырлардың құдыретті тұлғасы бар болысымен көрінді. Мылсалы, өлеңдерінде өз өмірінің негізгі оқиғаларын бейнелей білген талантты жауынгер ақын Доспанбет жырау өзін ең алдымен:

«Қалаға қаблан жаулар тигей ме,
Қабырғадан дұшпан жалдап жүргей ме,
Қатарланып, қарланып,
Қайран ер қарт күренге мінге ме!
Қабырғадан қараған
Достым менен дұшпаным:
Апырым, ер Доспамбет! дегей ме!...»
дейтін ер жігіт етіп көрсетеді.

Ол атақты әскербасының отбасында туған, көптеген соғыс жорықтарына қатысқан. Ақын-жырау Сарыарқа даласындағы кескілескен шайқаста қаза табатын жауынгерді пір тұтады. Жорық жыршысы болған Доспанбет жырау шығармаларынан ортағасырлық жауынгер көшпендінің өр тұлғасы, ерлік кейпі көрінеді, оның асқақ рухы, берік дәті, өмірлік мұраты танылады. Оның жырларында жаугершілік заман түрі, соғыс сәті, адырна, садақ, алдаспан қылыш артар жүк, жорық мұраты, жауынгердің жан арманы түскен сөздер керемет: от болып өрттеніп, теңіз боп толқып, мұз боп құрсанып, ақ түтек боп буырқанып жатыр. Ақын-жыраудың өлеңдерінде сол замандағы көшпелі қазақтар жауына қарсы қолданған көптеген қару-жарақтардың аты аталып, түсі айқын көрсетіледі:

Сақетер тиді саныма,
Сақсырым толды қаныма..
Күдеріден бау тағып,

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Кіреуке киер күн қайда,
Күмбір, күмбір кісінетіп
Күренді мінер күн қайда,
Толғамды ақ батаға
Толғап ұстар күн қайда,
Алты құлаш ақ найза
Ұсынып шаншар күн қайда,
Садақ толған сайгез оқ
Масағынан өткеріп,
Басын қолға жеткеріп
Созып тартар күн қайда!
Ту құйрығы бір тұтам
Тұлпар міндім, өкінбен,
Туған айдай нұрланып
Дулыға кидім, өкінбен.

Профессор С.Аманжоловтың көрсетуінше, сақетер-қылыштың бір түрі. Бұл сөзді қырғыз тіліндегі шалк етме «шынжыр, тәрізді ескілікті қарудың түрі» дегенмен салыстыруға болатын тәрізді. Сақетер-қылыш орнына да қолданылады. Бос мойын шоқпар. Ал сақсыр шалбардың ескіше атауы. Күдері-жұмсақ тері, былғарыларының бір түрлі. Кіреуке-жейде түрінде жасалған, дөңгелек металл шығыршықтардан өрілген торлы сауыт. Оның шөже көз сауыт, торғай көз сауыт, бадана сауыт т.б түрлері болған. Омырау жағасы ашық жасалып, қайыс баумен немесе темір ілгекпен байланады. Кіреукенің шығыршықтары темір сымнан сақина тәрізді етіп жасалып, ұштары түйіскен жерлері шегелеу немесе пісіріп дәнекерлеу арқылы бекітіледі. Бұл шығыршықтар көз деп аталады. Көздердің диатері мен қалыңдығы әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір кіреукелердің жағалары, кейде бүкіл сауыт тұтасымен берік болу үшін шығыршықтарын екі-екіден қосып өреді. Денеге найза, семсер бойламас үшін кіреукенің кеуде, арқа тұсына, екі бүйіріне темір тақташалар бекітіледі. Кіреуке сауыттарының жеңдері көбінесе шынтаққа дейін ғана жететіндей қысқа келеді, етектері де ұзын емес. Жағасы кейде болады кейде болады, кейде болмайды. Етектері қозғалысқа кедергі келтірмес үшін алды-артынан немесе екі бүйірінен жырылып жасалады. Кереукемен, негізінен, жеңіл әскер түрі жарақтанған. Беріктігі нашарлау болғандықтан басқа сауыттардың астынан да киген. Сайгез-садақ оғының бір түрі. Жез айыр, сұр жебе, нарсыз, сайгез т.б. Дулыға-соғыста оқтан сақтану үшін киетін бас киім. Дулығаның екі жағы мен артқы етегіне темір тор ілініп, адамның мойны мен иығын тымақ тәрізді тұтас жауып тұрады. Дулыға батырдың басын сойыл, шоқпар, қылыш және садақ оғынан сақтауға арналған.

Батырлардың қоғамдағы функциясы, олардың басты қызметі жауынгерлік қызмет, ел қорғау, соғыс өнерін, әскери тәлім-тәжірибені ұрпақтан ұрпаққа жеткізу болып табылады. Соғыс ісі батырлардың негізгі кәсібі болғанымен, бұл кәсіптің мақсаты Отанды жаудан қорғау, елді басқыншылардан азат ету, халықтың қонысын, жерін кеңейту, тұтқынға түскен отандастарын азат ету, жау қолынан қаза тапқан ата кегін қайтару болды. Осы халық алдындағы атқарып жүрген адал борышын жауынгер жырау былайша жырлайды:

Жауға шаптым ту байлап,
Шепті бұздым айғайлап,
Дұшпаннан көрген қорлықтан
Жалынды жүрек қан қайнап,
Ел-жұртты қорғайлап,
Өлімге жүрміз бас байлап

Жыр жолдарында орын алып отырған қазақ жасағының әскери іс-қимылдарындағы тудың орны мен рөліне баға берейік. Ту-жауынгерлік рухты

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

белгілейтін қасиетті рәміз. Ту-киелі рәміз. Тіліміздегі «ту қылып ұстау», «ту қылып көтеру» сияқты сөз тіркестері бір нәрсені қасиеттеуді, қадірлеуді, қайрат беретін күш санауды білдіреді. Ту үлкен матадан түсті желек түрінде жасалып, найзаға,оның сабына тағылып көтерілетін. Әскерге, жауынгерлерге күш беріп, қорғау үшін оған киелі белгілер салынған. Мылсалы, мұсылмандарда ай,кұран сөздері, Алланың аты,христиандарда крест, екі басты самұрық, Христос бейнесі, қытайларда қасетті айдаһар. Ту әскер үстінде желбіреп тұрса, әскерді жеңіске жеткізеді деп түсіндірілгендіктен, оны қорғап, сақтап, тудың құлауын жеңілумен бірдей көрген. Туды әскердің киесі санағандықтан көшпелілерде айқас кезінде туды ұстауға ең батыр адамдар сайланған.

Қорыта келгенде, әскери тақырып, көшпелілердің әскери өнері жыраулар поэзиясының дәстүрлі арнасы болып табылады. Қазақтардың жонғар жаулаушыларына қарсы ұзаққа созылған күресі дәуірінде халықты жауға топтасып, тойтарыс беруге шақырған жыраулар поэзиясының зор маңызы болды. Жыраулар бұл міндетті лайықты атқарып, мықты қазақ мемлекеттілігі олар туған жерді, елді қорғаушылардың батырлық қасиеттерін жырлап, олардың ерліктері мен іс-әрекетін дәріптеді, оларға өз туындыларын арнады. Негізінен алғанда идеологиялық рөл атқарып, мықты қазақ мемлекеттігі мен оны жатжерлік басқыншылардан қорғау идеясын жырлаған жыраулар поэзиясы басты орын алды. Жыраулар мемлекетке қызмет етіп, хан билігін қолдап отырады. Олар халықты бірлікке, жаулап алушыларға қарсы күреске шақырды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақ тарихи жырларының мәселелері-Алматы:Ғылым,1979.
2. Қазақ әдебиетәнәі қысқаша тарихы. 1-кітап-Алматы:Қазақ университеті,2001.
3. Қазақстан тарихы 5томдық-Т.2.Алматы:Жазушы,1989.
4. Бес ғасыр жырлайды.2 томдық-Т-1
5. Қазақ этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия-Т.3.

MILITARY ART OF NOMADS AND IDEOLOGY OF GLORIFICATION OF HEROISM OF ZHYRAU

Zhyrau is a harbinger of the heroic spirit, a glorifier of heroic ideology. Military Art Of Nomads the traditional channel of zhyrau poetry is the military theme. Zhyrau called on the people to unite and repel the enemy. They sang the heroic qualities of the defenders of the country and played mainly an ideological role. In addition, they sang about the idea of a strong Kazakh statehood and its protection from foreign invaders.

Б.А. БЕКТАЙ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара академиясы,
курсант,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші майор - Т.Б. НОҒАЙБЕКОВ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара академиясы,
оқытушы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК

Мақалада экономикалық қауіпсіздіктің кейбір мәселелрі және оның мемлекеттің тұрақты дамуындағы рөлі қарастырылады. Экономикалық

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

қауіпсіздікке төнетін қатерлер мен олардың жолын кесу жөніндегі іс-шаралары белгіленді.

Кілт сөздер: ұлттық қауіпсіздік, экономикалық қауіпсіздік, мемлекеттік саясат, қатерлер, мүдделерді қорғау, қоғамдық қауіпсіздік, оларды шешу мүмкіндіктері.

Экономикалық қауіпсіздік – тұрақты экономикалық өсу, қоғамдық қажеттердің тиімді түрде қанағаттандырылуы, басқарудың жоғары сапасы, экономикалық мүдделердің ұлттық және халықаралық деңгейлерде қорғалуы қамтамасыз етілетін жай-күйі. Экономикалық қауіпсіздік-ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі, оның іргетасы, материалдық негізі. Тарихи және қисынды тұрғыда Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі мемлекеттіліктің қалыптасуымен, қоғамның экономикалық мүдделерін сезінумен қатар пайда болады.

Қазақстанның экономикалық қауіпсіздік дамуының аса мүмкін қауіп қатерлеріне жататын Қазақстанның экономикалық даму әркелкілігінің жоғарлау қауіптері. Қауіп – қатерлеріне жататын Қазақстан аймақтарының әлеуметтік – экономикалық даму әркелкілігінің жоғарлау қауіптері. Қауіп қатерлердің маңызды факторлары:

- аймақтар дамуының әлеуметтік – экономикалық деңгейінде объективті бар айырмашылықтар, өнеркәсіп өндірісіндегі құрылымдық өзгерістер фонында экономикалық қатынастарда депрессиялық, дағдарысты, артта қалған аудандардың болуы:

- Қазақстанның жеке қалаларының кәсіпорындары арасында өндірістік-техникалық байланыстардың бұзылуы;

- ҚР жеке аймақтарының арасында жан басына шаққандағы ұлттық табысты өндіру деңгейінде алшақтықтың үлкеюі;

- ал егер қазіргі кезде Қазақстан экономикасының өсуіне байланысты жағдай кішкене өзгерген болса, аудандар дамуындағы диспропорция сақталуда.

Олардың өзара байланысы қозғалмалы және қоғамдық қатынастардың сипатымен, саяси және экономикалық құрылымдармен, құқықтық мемлекет пен азаматтық қоғамның даму деңгейімен анықталады. Ұлттық қауіпсіздіктің мемлекет пен қоғам қауіпсіздігі өзіндік мақсат емес, жеке адамның қауіпсіздігін қамтамасыз ету қызметіне айналған жағдайда толық жүзеге асырылады. Сыртқы ұлттық қауіпсіздік-ұлттық мүдделердің, ұлттық құндылықтардың, байлықтың және өмір салтының сырттан келетін қауіп-қатерден қорғалуы. Ұлттық қауіпсіздік әскери жолмен де, басқа да әдістермен бұзылуы мүмкін, мысалы, шекара арқылы заңсыз шикізат, ресурстар, валюта, көркем және өзге құндылықтарды енгізу, алып өту, өнеркәсіптік немесе өзге де тыңшылық, рухани басакөктеу, іріткілік ақпарат тарату және тағы басқа. Қазақстанның сыртқы қауіпсіздігі халықаралық құқықтың негізгі қағидаттарын мойындап, қорғауға негізделеді және белсенді сыртқы саяси және өзге де әрекеттермен жүзеге асырылады. ішкі ұлттық қауіпсіздік жеке тұлғаның, қоғамның, мемлекеттің тұрақты қызмет етіп, дамуына эсер ететін қауіпқатерден қорғануы. Қазіргі уақытта жоғарда айтылған мысалдың барлығын, біз өзіміздің мемлекетімізде орын алып жатқаның көре аламыз.

Қауіпсіздіктің түрлері өте көп: экономикалық, қоғамдық, өнеркәсіптік, әлеуметтік, кибер, терроризім және экстремизім тағыда басқалары бары сөзсіз.

Ұлттық қауіпсіздік қорғаныс немесе ішкі саясатта ғана емес, сонымен қатар экономика, өскелең ұрпаққа тәрбие беру және басқа да барлық салаларда қамтамасыз етілуге тиіс. Оның шешімдерін табу үшін сәйкес күш, құралдар, қорлар, арнайы құрылымдар, басқарушы кадрлар мен үздік мамандар, ғылыми, ұйымдастырушылық, құқықтық және басқа да қамсыздандыру, біртұтас ең мемлекеттің іс-әрекеттерін қамтитын ұлттық қауіпсіздік саясаты талап етіледі.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Сонымен қатар, ұлттық қауіпсіздікті жүзеге асыру заңнамалық тұрғыда да қамтамасыз етілуі керек. Бұл заң «Ұлттық қауіпсіздік туралы» адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге; елде қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылықты сақтауды, қазақстандық отаншылдық және Қазақстан халқының бірлігін сақтауға бағытталған. «Ұлттық қауіпсіздікті:

1) басқа мемлекеттерден де, өз елінің аумағынан шыққан қауіпқатерге қарсы тұру үшін ұлттың жеткілікті экономикалық және әскери күшпен қамтамасыз етілу жағдайы;

2) «сыртқы қауіптен арылуға нақты мүмкіндік», – деп А.И. Овчинников, А.Ю. Мамычев және тағы да басқалары дәлелдеген болатын. Негізгі қауіпсіздік объектілеріне қолданылатын заң: адам – оның құқықтары мен бостандықтары; қоғам – оның материалдық және рухани құндылықтары; мемлекет конституциялық жүйе, егемендік және аумақтық тұтастық болып табылады.

Ресейлік ғалым А.И. Архипов азық-түлік қауіпсіздігі халықтың ауыл шаруашылығы өнімдерімен үздіксіз жабдықталуына, денсаулықты және қажетті физиологиялық қажеттіліктерді қолдау үшін тікелей әсер ететінін айтады. Азық-түлік қауіпсіздігі мемлекеттің экономикалық дамуының тұрақтылығына айтарлықтай әсер етеді. Бұл ретте, аграрлық саланы мемлекеттік реттеу маңызды рөл атқарады. А.А. Кайгородцевтің пікірінше, ұзаққа созылған экономикалық дағдарыс жағдайында экономикалық өсім баяулады. Бұл дағдарыстан кейінгі кезеңде экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің төмендеуіне алып келеді. Осыған байланысты Қазақстанда материалдық өндірісті индустрияландыру бойынша іс-шаралар өткізу қажет. Макроэкономикалық тұрақтандыруды және ұлттық қауіпсіздікті қолдау үшін қазіргі заманғы жағдайларда АӨК-ді дамыту маңызды өзектілікке ие болады. Экономиканы әртараптандыруды және агроөнеркәсіптік кешенге инвестициялар тартуды күшейту тауарларды өндіруді және шетелдік ауыл шаруашылығы нарықтарына қол жетімділікті арттыру үшін алғышарттар жасайды. Қауіпсіздік саясатының өзегі ұлттың және ғасырлар бойы қалыптасқан мемлекеттік институттар арқылы мемлекеттік құрылыс мәселелерін өздігінен шешіп, тұлғаның және қоғамның мүдделері үшін тәуелсіз ішкі және сыртқы саясатты жүргізу қабілеті мен мүмкіншілігінен тұрады. Яғни, ұлттық қауіпсіздік тек қана ұлттың аман қалу жағдайын ғана емес, сонымен қатар қоғамның, мемлекеттің және тұлғаның толыққанды өмір сүруі үшін қажетті жағдайды анықтап, түсінуге мүмкіндік беретін, саяси, әскери, экономикалық, элеуметтік, экологиялық, рухани және басқа факторлардың біртұтас кешенді жүйесін білдіреді. Ұлттық қауіпсіздіктің келесідей түрлерін бөліп көрсетуге болады: Соңғы уақытта Қазақстан үшін, тиімді және бәсекеге қабілетті экономиканы құру факторы ретінде, ұлттық қауіпсіздіктің экономикалық аспектілері маңызды болып табылады. Ұлттық қауіпсіздіктің негізгі іргетасы және материалдық негізі болып экономикалық қауіпсіздік саналады. Сондықтан да, экономикалық қауіпсіздік көрсеткіштеріне талдау жасау маңызды. Ол елдегі ұлттық қауіпсіздіктің жағдайын анықтайды. Экономикалық қауіпсіздік көрсеткіштері – жалпы экономикалық жүйенің жай-күйі, оның орнықтылығы мен жұмылғыштығы туралы жалпы түсінік беретін ең елеулі параметрлер.

Демек, экономиканың қауіпсіздігі жайлы мәселенің туындауы заңды. Осындай жағдай қоғамның экономикалық, саяси, мәдени жақтарын қамтыған терең және өте маңызды трансформациялау кезеңінде қалыптасты.

Бұл экономикалық қауіпсіздікті мемлекет жағынан қамтамасыз ету мен оның тұжырымдамасын жасау жөнінде сөз қозғауды қажет етеді. Экономикалық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің ажырамас бөлігі болып саналады.

"Ұлттық қауіпсіздік" деген ұғым баршаға түсінікті. Ол XX ғасырдың II жартысындағы қоғамның постиндустриалық даму кезеңіне сәйкес келеді және әлемдегі көптеген елдердің қазіргі кезеңдегі өмірде берік орныққан, олардың ішкі

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

және сыртқы саясатының ажырамас бөлігіне айналған. Бұдан басқа АҚШ пен басқа шетелдік мемлекеттер өздерінің ұлттық қауіпсіздігінің стратегиясын жасап жатыр.

Саяси лексиконда ұлттық қауіпсіздік ұғымы бірінші рет 1904 жылы Президент Т.Рузвельттің Панама каналын ұлттық қауіпсіздік мүддесімен біріктіруді негізге алып АҚШ Конгресіне жасаған Жолдауында қолданылды.

Кейінгі жылдары бұл тақырып американдық саясаттанушылардың зерттеулерінде өзекті болып келді. Американдық авторлар ұлттық қауіпсіздік ұғымының қайнар көзі ұлттық мүдде жайлы теорияда деп біледі. Бұл пікірді саясаттанушы У.Липпман айтқан. Қазіргі кезде ұлттық қауіпсіздік мәселесі стратегиялық талдау жасау мектебіндегі ең басты зерттеу болып отыр. Біздің елімізде "Ұлттық қауіпсіздік" мәселесі туралы 1998 жылдан бері Заң аясында реттеліп, қорғаныс және мемлекеттік қауіпсіздік бойынша қолға алынды.

Ұлттық қауіпсіздік әлеуметтік-саяси, экономикалық, мәдени және басқа да байланыстарға негізделген ұлттар қауіпсіздігімен, яғни белгілі бір аймақтық-мемлекеттік ортақтықпен байланысты көрсетеді. Ұлт өздерінің дәстүрлері, әдеттері, мәдениеті бар адамдардың этникалық жиынтығы ретінде қалыптасқан ұлыстардан тұрады.

Бұл тұрғыдан алғанда, ұлттық қауіпсіздік сол ұлттың жағдайын қоғамдық қатынастар мен қоғамдық санадан, қоғамдық институттар мен олардың әрекеттерінен тұратын тұтас жүйе ретінде сипаттайды. Ал бұл жүйе нақты тарихи жағдайда ұлттық мүддені жүзеге асырады немесе оған кедергі келтіреді. Ұлттық мүдде, ең бірінші, қоғам ішінде немесе одан сырт жерде қалыптасқан және мемлекеттің, жеке адамның және қоғамның талап-тілегіне кесірін тигізетін кез келген деструктивті ашу-ызаға қарсы әрекет пен оның өтемін жасаудан тұрады.

Ұлттық қауіпсіздіктің үш деңгейі анықталған: жеке адам, қоғам және мемлекет. Олардың орындары мен рөлдері динамикалық және оның сипаты қоғамдық қатынастарға, экономикалық-саяси құрылымға, ішкі және сыртқы қатердің деңгейіне тікелей байланысты. Ол ұлттар үшін дағдарыстағы және қауіпті кезеңдерде қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігінен де жоғары тұруы да мүмкін. Ереже бойынша, үнемі қиындық туғызып отыратын авторитарлық және тоталитарлық тәртіп (бұрынғы КСРО) мемлекеттік қауіпсіздікті жеке адамның қауіпсіздігі есебінен бірінші етіп қойып отырды. Ал демократиялық қоғам үшін жеке адамның бостандығы мен қауіпсіздігі анағұрлым құнды болып табылады. Мемлекет пен қоғамның қауіпсіздігі жалаң өзіндік мақсат қана емес, жеке адамның бостандығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету функциясы да.

Экономикалық қауіпсіздік елдің ұлттық қауіпсіздігі құрылымының ең маңызды құраушысы, өйткені қауіпсіздіктің барлық қалған түрлері жеткілікті экономикалық қамсыздандырусыз әрекет ете алмайды. Экономикалық қауіпсіздік – бұл экономиканың жай-күйі, онда жеке тұлғаның, қоғамның, мемлекеттің, аймақтың немесе кәсіпорынның экономикалық мүдделері ішкі және сыртқы қауіптерден сенімді түрде қорғалуы; ол елдің де, жеке адамның да, кәсіпорынның да тұрақтылығының негізі. Экономикалық қауіпсіздік дәстүрлі түрде экономикалық жүйенің сапалы маңызды сипаттамасы ретін - де қарастырылады, экономикалық жүйе халық өмірінің қалыпты жағдайын қолдау, халық шаруашылығының дамуын ресурстармен тұрақты қамтамасыз ету, сондай-ақ ұлттық-мемлекеттік мүдделерді тізбекті түрде жүзеге асыру қабілетін анықтайды.

Әрине, экономикалық қауіпсіздіктің қауіптерін болдырмау, оларға қарсы шығу және олардың жағымсыз әсерін жоққа шығару қабілеті де болуы тиіс. Қауіптер жалпы экономикаға ғана емес, сонымен бірге оның құрамдас бөліктері болып табылатын салаларға, өнеркәсіптік аудандарға, жекелеген кәсіпорындарға және т.б. бағытталуы мүмкін. Басқаша айтқанда, экономикалық қауіпсіздік ұлттық экономиканың тиімді динамикалық өсуіне, қоғамның, мемлекеттің сұраныстарын

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

қанағаттандыруға, әртүрлі қауіптер мен залалдардан кепілдендіруші ішкі және сыртқы нарықтардағы бәсеке қабілетін қамтамасыз ету қабілетіне жағымды ықпал ететін ішкі және сыртқы жағдайлардың жиынтығы.

Кірістер концентрациясының ең ортасында «экономикалық үшбұрыш» - АҚШ, Европа Одағы, Оңтүстік-Шығыс Азия – тұратыны белгілі.

Қортынды. Қазіргі ұлттық экономиканың қуаттылығы өндіргіш күштердің даму деңгейімен ғана анықталмай, бірінші кезекте мемлекеттің сол өндіргіш күштердің немесе ұлттық экономиканың белсенді дамуына жағдай жасап, ұлттық мүдде лерді анықтап, оларды қорғау мүмкіндігімен көрінді. Жаһандану үрдісінің ұлттық экономикаға тигізетін оң ықпалын барынша тиімді пайдалану мен оның теріс әсеріне тойтарыс беру мемлекеттің белсенді іс-әрекетімен жүзеге асады.

Мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі елдің ұлттық мүдделерінің нақты және әлуетті қатерлерден қорғалған жағдайында өз құрамына экономикалық, қорғаныс, білім, ақпараттық және т.б. құрамдас бөліктерді біріктіреді. Ашық экономика бағытында дамып келе жатқан Қазақстан Республикасына, осы жағдайларда ұлттық экономикалық мүдделерді қалыптастыру, оны қорғау мен жүзеге асыру қажет. Ұлттық экономикалық мүдделерді жүзеге асыру мен оларды қорғаудың дәстүрлі құралы протекционистік саясат. Әлемдік рыноктағы шиеленісті бәсеке барысында талаптарына сай түрленгендіктен, біздің еліміздің алдында әлемдік тәжірибеге сүйеніп, экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мүмкін болатын шаралар жүйесін жасақтау өзекті болып табылады. Себебі, әлемде ғаламдану үрдістері кең құлашын жайып отырған кезеңде, Қазақстан Республикасының экономикалық өсуінің әлемдік экономикалық кеңістікке интеграциялануынсыз өтуі мүмкін емес. Интеграция барысында ел экономикасы оң нәтижелерін, ұтымды тұстарын, қауіпсіздігін жоғалтып алмауы керек. Осы тұрғыдан елдің экономикалық қауіпсіздігін макро-микроденгейлерде қамтамасыз ете білу бүгінгі күннің өзекті талабы болып отыр. Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету арқылы ұлттық қауіпсіздікке қол жеткізуге үлес қосылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының 2015–2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы. – Астана: Ақорда, 2015.
2. Овчинников А.И., Мамычев А.Ю., Кравченко А.Г. Основы теории национальной безопасности: учебное пособие. – М.: РИОР, 2014.
3. Сырымбаев Е.А., Мензюк Г.А. Правовое регулирование обеспечения экономической безопасности. Вестник КАСУ №3 -2006.
4. Социально-экономические приоритеты в системе финансовых координат. // Под ред. А.А. Рогачева. – Алматы: Ғылым -1999.

ECONOMIC SECURITY

The article considers some issues of economic security and its role in the sustainable development of the state. Threats to economic security and measures to prevent them have been determined.

Key words: national security, economical security, state policy, threats, society security, ways of solution.

Р.Д. БЕЛЯЛОВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан - Елбасы, докторант второго курса
Республика Казахстан, город Астана,
e-mail: KonvoiBB@mail.ru*

Д.Р. БЕЛЯЛОВА

*Костанайская академия Министерства внутренних дел
Республики Казахстан имени Ш.Кабылбекова, магистрант первого курса,
Республика Казахстан, город Костанай,
e-mail: KonvoiBB@mail.ru*

научный консультант - полковник Т.К. САУРБАЕВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан - Елбасы, начальник кафедры общественных дисциплин и
педагогике факультета военно-гуманитарных наук, доктор философии (PhD),
Республика Казахстан, город Астана,
e-mail: KonvoiBB@mail.ru*

**МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ
СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ГВАРДИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, КАК МОЩНЫЙ ФАКТОР
ФОРМИРОВАНИЯ ВЫСОКИХ МОРАЛЬНО-БОЕВЫХ И
ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ ЗАЩИТНИКОВ ОТЕЧЕСТВА**

В статье рассмотрены вопросы организации морально-психологического обеспечения боевой (служебно-боевой) деятельности Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований. Проведен анализ условий и факторов, влияющих на морально-психологическое обеспечение служебно-боевой деятельности Национальной гвардии, а также анализ актуальных проблем связанных с ее организацией.

Рассмотрена служебно-боевая деятельность войск, ее задачи, выполняемые войсками в условиях режима чрезвычайного положения.

Ключевые слова: Национальная гвардия, служебно-боевая деятельность, служебно-боевая задача, военные действия, морально- психологическое состояние, морально-психологическое обеспечение, чрезвычайные ситуации, чрезвычайное положение.

В условиях современности подвергается испытанию на прочность система морально-психологического обеспечения, а именно психологической готовности к применению войск в различных видах боевой (служебно- боевой) деятельности: при чрезвычайных ситуациях и обеспечении режима чрезвычайного положения, специальных и антитеррористических операциях, боевых действиях в режиме военного положения.

Условия реформирования страны, становления рыночных отношений накладывают неизгладимый отпечаток на процесс морально-психологического обеспечения, требуют соответствия его содержания и организации новым ценностям и ориентирам, олицетворяющим собой современное состояние духовно-нравственной общественной жизни в другие противоречия [3].

Совершенно очевидно, что современные условия, влияющие на боевую деятельность Вооруженных Сил, служебно-боевую деятельность Национальной гвардии Республики Казахстан остаются очень сложными и эти условия для войск

Национальной гвардии стали новыми. Данные условия также влияют на организацию морально-психологического обеспечения этой деятельности.

Такие условия в первую очередь, были вызваны прежде всего неблагоприятной эпидемиологической ситуацией в стране, вызванной распространением коронавирусной инфекции в 2019 году.

По мнению ряда отечественных и зарубежных ученых, на организацию морально-психологического обеспечения существенное влияние оказывают следующие условия [2]:

- особенности военно-политической и оперативно-стратегической обстановки на ТВД (СН) и в регионе;
- количественный и качественный состав войск противника, основные цели и характер его возможных действий;
- социально-политический состав населения района операции, особенности политико-экономического состояния этого региона;
- характер, цели и направленность действий сил и средств психологических операций противника;
- наличие времени на организацию планирования и проведение мероприятий по наращиванию морально-психологической готовности войск
- к выполнению задач операции.

В ходе январских событий 2022 года, произошедших в Казахстане, когда Президентом страны было поэтапно введено чрезвычайное положение в большинстве регионов страны, обнажились ряд проблем возникших при совместном выполнении задач правоохранительными органами, а в последствии и подразделениями Вооруженных Сил по его поддержанию.

Выполнение боевых (служебно-боевых) задач были затруднены рядом сложившихся обстоятельств:

Во-первых: противоборствующей стороной являлось население.

Во-вторых: порядок применения оружия силовыми структурами против своего населения в нормативных правовых актах не было закреплено и решение на его применение было принято не своевременно.

В-третьих: недостаточно проработанный алгоритм совместных действий силовых структур при перерастании одной чрезвычайной ситуации в другую. Соответственно в этих условиях от личного состава требовалось проявить моральную стойкость и устойчивость.

Несомненно, что именно морально-психологическое обеспечение боевой (служебно-боевой) деятельности как раз и разрешает задачи по поддержанию морально-психологической готовности личного состава силовых структур выполнить поставленные боевые (служебно-боевые) задачи. От устойчивого морально-психологического состояния военнослужащих, сотрудников, зависит успех выполнения задач.

Поэтому, сегодня нам необходимо по иному взглянуть на организацию боевой и служебно-боевой деятельности и ее морально-психологическое обеспечение, пересмотреть нормативные правовые акты, регламентирующие совместное выполнение боевых (служебно-боевых) задач различными силовыми структурами по поддержанию правового режима чрезвычайного положения.

Следует сказать, что формирование у военнослужащих высоких морально-психологических качеств сегодня сопряжено со значительными трудностями.

По нашему мнению, основными условиями, влияющими на организацию морально-психологического обеспечения служебно-боевой деятельности Национальной гвардии при участии в поддержании правового режима чрезвычайного положения будут следующими:

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- дефицит информированности о произошедших событиях, причинах введения режима чрезвычайного положения;
- неясность сложившейся общественной обстановки в районе чрезвычайного положения;
- короткие сроки подготовки и недостаточная ясность и четкость в постановке задач по морально-психологическому обеспечению;
- неопределенность ситуации и невозможность точного прогнозирования действий нарушителей общественного порядка;
- разнородный социальный (этнический) состав населения областей (городов);
- особенности экономического состояния регионов;
- недостаточное количество сил и средств морально-психологического обеспечения;
- количественный и качественный состав противоборствующей стороны (бесчинствующие элементы, нарушители общественного порядка, незаконные воинские формирования, террористические группы, деструктивные силы), основные цели и характер их возможных действий;
- не достаточное правовое обеспечение служебно-боевой деятельности Национальной гвардии в условиях режима чрезвычайного положения;
- значительное удаление подразделений выполняющих служебно-боевых задачи от воинских частей;
- не до оснащенность создаваемых группировок войск, не укомплектованность личным составом, оружием, боевой и другой техникой, боеприпасами;
- низкий уровень религиозной грамотности, морально-нравственного и патриотического воспитания населения региона выполнения служебно - боевых задач;
- усиление активности действий международных террористических и экстремистских организаций в регионе.

Таким образом, условия представляют собой результат совокупного действия не зависящих от состояния подчиненных войск (сил) процессов, происходящих как внутри страны (районе выполнения служебно-боевых задач), так и за ее пределами.

Из проведенного анализа условий, влияющих на организацию морально-психологического обеспечения служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Республики Казахстан при участии в поддержании правового режима чрезвычайного положения можно сделать ряд выводов:

во-первых, научно обоснованные в данном исследовании условия будут непосредственно влиять на организацию морально-психологического обеспечения служебно-боевой деятельности;

во-вторых, под условиями выполнения служебно-боевых задач в режиме чрезвычайного положения следует понимать совокупность факторов оперативно-тактической и физико-географической обстановки, в которых выполняется служебно-боевая задача и которые определенным образом могут повлиять на организацию морально-психологического обеспечения служебно-боевой деятельности;

в-третьих, для успешного разрешения задач морально психологического обеспечения служебно-боевой деятельности Национальной гвардией на современном этапе и в условиях режима чрезвычайного положения, требуется достаточное правовое ее обеспечение. Правовое обеспечение создает достаточные условия правового характера в целях успешной служебно-боевой деятельности и

обеспечение законности действий военнослужащих, при исполнении возложенных на них обязанностей;

в-четвертых, одним из важных условий успешности организации морально-психологического обеспечения служебно-боевой деятельности соединений и воинских частей Национальной гвардии, несомненно, выступает военно-профессиональная компетентность и психологическая подготовленность органов управления: командиров, заместителей по воспитательной и социально-правовой работе, офицеров - психологов;

в-пятых, в современных условиях немаловажную роль играет проведение идеологической работы с военнослужащими в целях достижения высокого уровня морально-политического и психологического состояния войск (сил).

Также на выполнение служебно-боевых задач подразделениями Национальной гвардии могут оказывать влияние различные факторы, вызванные рядом причин:

негативным воздействием оппозиционных средств массовой информации, деморализующих личный состав;

негативными последствиями влияния стрессовых ситуаций на военнослужащих, а также нарастанием физической и морально-психологической усталости личного состава при выполнении служебно-боевых задач;

увеличением темпа действий, быстрым пополнением количества противоборствующей стороны (бесчинствующие элементы, нарушители общественного порядка, незаконные воинские формирования, террористические группы, деструктивные силы);

наблюдаемыми человеческими потерями, гибелью людей;

большой общественной значимостью выполнения служебно-боевых задач, пониманием личным составом причастности к происходящим событиям;

опасностью для здоровья и жизни населения, находящегося в зоне чрезвычайного положения, а также своих сослуживцев и себя лично;

выполнением военнослужащими своих обязанностей с применением оружия, боеприпасов, в том числе в городских условиях.

Из опыта применения войск Национальной гвардии Республики Казахстан по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций социального характера, прослеживается некая тенденция, заключающаяся в том, что войскам при выполнении служебно-боевых задач зачастую противостоят не вооруженные формирования противника, а сограждане. При этом обычно им же принадлежит и инициатива в развитии ситуации, в том числе и при выходе ее за рамки дозволенных действий.

Это и очевидно, ведь согласно закону Республики Казахстан, № 274 -V от 10 января 2015 «О Национальной гвардии Республики Казахстан», на войска возложены задачи по участию совместно с органами внутренних дел в охране общественного порядка, пресечении массовых беспорядков, обеспечении общественной безопасности и правовых режимов чрезвычайного и военного положения [4].

Особо значимое влияние на организацию морально-психологического обеспечения служебно-боевой деятельности соединений и воинских частей Национальной гвардии в условиях режима чрезвычайного положения оказывают факторы противоправной деятельности. К ним относятся:

подготовка и осуществление несанкционированных митингов с экстремистскими лозунгами, погромы и поджоги;

распространение листовок антиобщественного характера и содержания;

рекогносцировка местности погромщиками и организаторами;

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

заготовка митингующими палок, камней, бутылок с зажигательной смесью, так называемых «Коктель Молотова», огнестрельного и холодного оружия;
распространение различных провокационных слухов;
нападение на военнослужащих и сотрудников правоохранительных органов;
стремление захватить государственные учреждения, такие как акиматы, вокзалы, аэропорты, банки, телевизионные станции и др.;

попытки освободить осужденных из следственных изоляторов и учреждений уголовно-исполнительной системы;

попытки нападения на воинские части и органы внутренних дел, комитета национальной безопасности с целью завладения оружием;

блокирование аэропортов и путей движения железнодорожного и автотранспорта.

Таким образом, современные подходы к пониманию сущности, содержания и организации морально-психологического обеспечения боевой (служебно- боевой) деятельности приводят к пониманию необходимости более полного учета морально-психологического фактора в деятельности Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан, совершенствования органов управления системой морально- психологического обеспечения, создания условий для реализации научных достижений в гуманитарной сфере в практике профессиональной деятельности офицеров органов воспитательной и социально-правовой работы, а также целенаправленной подготовки соответствующих специалистов в системе высшего военного профессионального образования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Арзамаскин Ю.Н., Вакаров А.Ф., Капель О.В. Оптимизация морально - психологического обеспечения деятельности ВС РФ. - Москва: ВУ, 2006.- С. 4.
2. Военная доктрина Республики Казахстан. Указ Президента РК № 554 от 29.09.2017 г. - URL: <https://adilet.zan.kz> (дата обращения 14.02.2022 г.).
3. Планирование и организация морально-психологического обеспечения в современных фронтовых (армейских) операциях. Министерство обороны Российской Федерации Главное управление воспитательной работы Вооруженных Сил Российской Федерации: Методические рекомендации. - Москва, 1998. - С 8.
4. Закон Республики Казахстан «О Национальной гвардии Республики Казахстан» от 10 января 2015 года, № 274 - V // ИПС Эділет.

MORAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES OF THE NATIONAL GUARD OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN, AS A POWERFUL FACTOR IN THE FORMATION OF HIGH MORAL, COMBAT AND PSYCHOLOGICAL QUALITIES OF DEFENDERS OF THE FATHERLAND.

The article deals with the issues of the organization of moral and psychological support of combat (service and combat) activities of the Armed Forces, other troops and military formations.

The analysis of conditions and factors affecting the moral and psychological support of the service and combat activities of the National Guard, as well as the analysis of current problems related to its organization, is carried out.

Keywords: National Guard, service and combat activities, service and combat mission, morale, moral and psychological support, emergency, state of emergency, public order.

Д. БЕРИКОВ

*Академия Комитета национальной безопасности Республики Казахстан,
слушатель, магистр юридических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: academy@knb.kz*

научный руководитель – полковник У. РАХЫМБАЕВ

*Академия Комитета национальной безопасности Республики Казахстан,
профессор Управления воспитательной, социально-правовой и идеологической
работы, кандидат педагогических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: academy@knb.kz*

научный руководитель – подполковник Р.А. АСАУБАЕВ

*Академия Комитета национальной безопасности Республики Казахстан,
доцент Управления воспитательной, социально-правовой и идеологической работы
магистр педагогических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: academy@knb.kz*

**МЕДИЙНАЯ И ИНФОРМАЦИОННАЯ ГРАМОТНОСТЬ МОЛОДОГО
ПОКОЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Обусловленные информационным развитием системные изменения, происходящие в современном обществе, вызывают необходимость введения инноваций и в образовательную деятельность.

В настоящей статье рассмотрен вопрос актуальности внедрения систематизированной учебной программы в систему среднего и высшего образования. Приведены примеры исследований специалистов в области медийной и информационной грамотности. Формирование у молодого поколения страны (учащихся старших классов, студентов колледжей и ВУЗов) - критического мышления и способности первичной правовой оценки информации, размещенной в открытых источниках.

Ключевые слова: информация, медийная и информационная грамотность, информационной гигиены в интернет-пространстве, медиаобразование, инновационное развитие.

Тезис «21 век – век цифровых технологий», плотно проник не только в наше сознание, но и в практическую сторону нашей жизни, когда сложно представить решение самых простых бытовых задач без использования различных гаджетов и систем коммуникации. Технический прогресс затронул все направления жизнедеятельности как отдельного человека, так и целых организаций, государственных институтов, размывая пространственно-временные границы при реализации поставленных задач.

В таких условиях, для нас как для пользователей различных продуктов прогресса, «информация» обрела особую ценность, одновременно являясь способом получения новых знаний, инструментом государственного управления и инструментом влияния на международные процессы.

Учитывая вызовы современности, сложившиеся в следствии изменения геополитической ситуации, эскалации международных конфликтов, а также постковидных ограничений перед нашим государством, гражданским обществом стоит важная стратегическая задача – сохранение суверенитета на пути стабильного

развития страны. В соответствии с вышеизложенным, «информация» является как инструментом дестабилизации внутривнутриполитической ситуации в государстве, так и инструментом обеспечения безопасности национальных интересов.

Согласно статистическим данным опубликованным на официальном сайте Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, за 3-й квартал 2022 года, доля пользователей сети интернет от общего числа населения в возрасте от 6 до 74 лет, составила 88,2% [3]. На основании полученных данных и ранее упомянутых реалий, медийная и информационная грамотность населения страны является приоритетной задачей в рамках достижения поставленных стратегических целей государства.

В настоящий момент идет процесс внедрения и апробации учебной программы «Медийной и информационной грамотности» в систему среднего образования, в рамках которых была проведена экспертиза методических и учебных пособий Республиканским научно-практическим центром «Учебник» при Министерстве образования и науки Республики Казахстан, по результатам которой, содержание учебного пособия соответствует современным научным представлениям о системе медиа и медиасферы [1]. Авторы данных учебных пособий, позиционируют свою цель, как привитие учащимся базовых знаний информационной гигиены в интернет-пространстве, развитие навыков критического мышления и распознавание недостоверной информации. В настоящий момент учебная программа предусматривает неформальный формат обучения (тренинги, игры, конкурсы), а в отдельных средних учебных заведениях, учитывая статус апробации, данный предмет является предметом по выбору, необязательный к посещению.

Разработкой содержания учебных пособий для 9-11 классов, занималась экспертная группа из Казахстана, Кыргызстана, России, Литвы и Украины по проекту Международного центра журналистики MediaNet при поддержке Агентства США по международному развитию (USAID) [2]. Данные международные организации проводят аналогичную деятельность по внедрению медийной и информационной грамотности и в других странах: Таджикистане, Узбекистане. К примеру, в Соединенных Штатах Америки, странах Европейского союза, данная учебная дисциплина является обязательной составляющей среднего образования, подтверждая факт необходимости владения предметом медийной и информационной грамотности, молодым поколением страны [5].

Учитывая специфику вопроса, инициативное участие международных организаций при разработке проекта внедрения медийной и информационной грамотности в систему среднего образования, способно не в полной мере удовлетворить ментальную потребность в определенных знаниях. Так, в рамках грантового проекта «Разработка национальной модели казахстанского медиаобразования в контексте модернизации общественного сознания и реализации приоритетов «Мәңгілік ел»» Министерства образования и науки Республики Казахстан, в 2019 году был выпущен сборник научных трудов: «Медийная и информационная грамотность среди молодежи в сфере обеспечения национальной безопасности». Авторами данного сборника является профессорско-преподавательский состав Казахского Национального Университета имени Аль-Фараби: Ахметова Л.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю. Объектом их исследования являются: средства массовой информации и коммуникации как один из важнейших механизмов формирования общественного сознания; предметом исследования: теоретико-методологические, методические и дидактические аспекты формирования информационной грамотности в молодежной среде. Целью проекта выступает: разработка обновленной концепции медийной и информационной грамотности молодежи Казахстана и учебно-методических материалов по формированию

медиаграмотности, адаптированных для интеграции в систему среднего и высшего образования в контексте инновационного развития социально-сетевых технологий [4] [7].

В результате исследований, отраженных в вышеуказанном сборнике, авторы приводят ряд рекомендаций, отдельные из которых, отражают предмет настоящей статьи, а именно: создание, обсуждение и утверждение сборника кратких руководящих принципов медиаобразования в Казахстане, а также учебников и пособий для преподавателей и родителей, материалов, публикаций, наборов инструментария, адаптированного к региональной специфике.

В соответствии с вышеизложенным, сложно переоценить роль «информации» в глобальных и региональных социально-политических процессах. Как нам известно из трудов французского социолога, психолога и историка Гюстава Лебона (1831-1941 гг.) «Психология народов и масс», «Политическая психология» [8] - идеи начинают оказывать влияние только тогда, когда преобразовались в чувства, эмоции у народа. Таким образом, вытекает закономерность поведения масс: индивиду поступает определенная информация, на основе которой формируются соответствующие эмоции, переходящие в определенные действия. В данном случае под «действиями» подразумевается образование деструктивных народных масс, управляемые эмоциями, так как отличающиеся в толпе индивиды по своему уровню образования, интеллекту и вероисповеданию, способны одинаково испытывать эмоции.

Вновь возникает взаимозависимость между понятием «информация» и внутривнутриполитической стабильностью государства, которая (информация) в концептуально оформленном решении представляет собой идеологию, объединяющая субъектов политики и гражданское общество, активными членами которого, в ближайшем будущем является подрастающее поколение нашей страны. Упоминая идеологию как о концептуально оформленной информации, речь идет о реализации среднесрочного плана развития Республики Казахстан «Стратегический план до 2025 года», в рамках долгосрочной стратегии «Казахстан-2050». Данный среднесрочный план, разработан в соответствии с накопленным национальным опытом планирования и продолжает курс на вхождение в «тридцатку» самых развитых стран мира, в новейших мировых условиях, с учетом новых глобальных вызовов, с преодолением посткризисных последствий 2007-2009 годов. Помимо «Стратегического плана до 2025 года», в рамках долгосрочной стратегии развития «Казахстан-2050» (далее - Стратегия), параллельно реализуются три основополагающих программы: «ПЛАН НАЦИЙ: 100 конкретных шагов, 5 институциональных реформ»; «Третья модернизация Казахстана»; «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру». Данные программы и стратегические планы сопровождаются документами I уровня (Прогнозная схема территориально-пространственного развития), II уровня (Государственные программы), III уровня (Стратегические планы государственных органов, Программы развития территорий). Учитывая содержательность и объемность каждой составляющей Стратегии, их сопровождение многочисленными нормативно-правовыми актами и разделение организационной структуры исполнения, необходимо подготовить структурированное методическое пособие, адаптированное для внедрения в систему среднего образования, что позволит сформировать у подрастающего поколения, четкое видение дорожной карты развития нашей страны. Объединенное общими целями, эмоциональный фон подрастающего поколения Казахстана, столь же устойчивый, как и анатомические, лингвистические особенности, обеспечит непринятие последними, деструктивной идеологии информационных атак, фейков, дезинформации и вбросов организованных противником как внутри страны, так и за ее пределами.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Помимо освещения вышеуказанных программ, необходимо организовать комплекс информационно-разъяснительных мероприятий среди учащихся старших классов, студентов колледжей и вузов, по своему учебно-методическому содержанию направленных на:

- осведомление учащихся о значении и роли медийной и информационной грамотности в системе обеспечения национальной безопасности, привив понимание предмета и методов дезинформирования, как инструмента дестабилизации ситуации в стране, умело применяя на практике методы и формы фактчекинга;

- формирование скептического отношения молодого поколения, к призывам их участия в несанкционированных митингах, собраниях, шествиях, тем самым исключив случайных участников деструктивных движений;

- укрепление традиционных для нашей страны духовно-нравственных и культурных ценностей в сознании учащихся, напоминая, что семейное благополучие напрямую зависит от внутривнутриполитической обстановки нашего государства;

- получение базовых знаний в области обеспечения национальной безопасности, где каждый учащийся должен знать национальные интересы нашего государства, не углубляясь в предметы политологии и социологии (к примеру, достаточно объяснить, что «оппозиция» присутствует в каждом развитом государстве, и нужно воспринимать этот факт, как показатель высокого уровня демократии в нашей молодой стране).

Реализация данных мер, должна носить агрессивно-стабильный характер продвижения, по частоте ротаций соответствующих материалов в СМИ, числу публикаций в социальных сетях, количеству академических часов в учебных заведениях. При этом учебно-методические пособия должны быть разработаны с учетом результатов маркетинговой экспертизы, исключив нецелостную подачу и объемность соответствующего материала, по аналогии с работой художника Томаса Наста, чья политическая карикатура «Uncle Sam» агитирующая вступление в ряды вооруженных сил США, является олицетворением патриотического духа. Данный примитивный пример, является показателем того, как компетентно преподнесенная информация, способна благоприятно влиять на политически значимые процессы в стране.

Вышеизложенная информационно-разъяснительная работа, подразумевает создание соответствующей учебно-методической базы, подготовку специалистов и создание структурированного подхода в вопросе формирования устойчивых знаний у молодого поколения нашей страны, в вопросах медийной и информационной грамотности. Тем самым, будет обеспечена безопасность и стабильность реализации поставленных стратегических целей государства, ведь информация прямо и косвенно освещает нам прошлое, формирует настоящее и определяет будущее страны, молодого поколения. Вопросы и задачи, затронутые в настоящей статье, соответствуют базовым целям экономической политики нашего государства, которые были озвучены 1 сентября 2022 года Президентом Казахстана Касым-Жомарт Токаевым на совместном заседании палат Парламента выступая с Посланием народу Казахстана: «Базовая цель нашей экономической политики остается неизменной – качественный и инклюзивный рост благосостояния наших граждан» (к.ц.), вступая в прямое и косвенную взаимозависимость со сферой образования, которое традиционно было затронуто в вышеупомянутом Послании, цитата: «в целом перед казахстанским образованием и наукой стоит масштабная, неотложная задача – не просто поспевать за новыми веяниями, а быть на шаг впереди, генерировать тренды» [6]. Таким образом, в соответствии с вышеизложенным, вытекает закономерность: «Образованное поколение – гарант стабильного развития страны!».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Предмет «медиаграмотности» в системе среднего образования / Публикация / СМИ. [Электронный ресурс] // URL: <https://ru.internews.kz/2021/06/18/mediagramotnost-vpervye-mozhet-byt-vklyuchena-v-shkolnuyu-programmu-v-kazahstane/> (дата обращения 26.10.2022).
3. Анонс интервью / Публикация / СМИ. [Электронный ресурс] // URL: <https://ru.internews.kz/2021/10/kak-razvivaetsya-mediagramotnost-v-kazahstane-tadzhikistane-i-uzbekistane/> (дата обращения 26.10.2022).
4. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан / Статистические данные. [Электронный ресурс] // URL: https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=103&slug=6-74&cat_id=11&lang=ru (дата обращения 27.10.2022).
5. Сборник научных трудов: «Медийная и информационная грамотность среди молодежи в сфере обеспечения национальной безопасности / Публикация/PDF-формат. [Электронный ресурс] // URL: <https://pps.kaznu.kz/kz/Main/FileShow2/167270//1/0/2019//> (дата обращения 27.10.2022).
6. Освещение вопроса медийной и информационной грамотности. [Электронный ресурс] // URL: <http://ru.unesco.kz/kazakhstan-media-and-information-literacy-week-at-the-fall-school-of-public-relations> (дата обращения 28.10.2022).
7. Краткое содержание ежегодного Послания народу Казахстана Президента страны/ Публикация / СМИ. [Электронный ресурс] // URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048> (дата обращения 28.10.2022).
8. Сборник научных трудов: «Медийная и информационная грамотность среди молодежи в сфере обеспечения национальной безопасности / Авторы: Ахметова Л.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю. / Бумажный носитель.
9. «Психология народов и масс» / Автор: Гюстав Лебон / Бумажный носитель.

MEDIA AND INFORMATION LITERACY OF THE YOUNG GENERATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The systemic changes taking place in modern society due to information development necessitate the introduction of innovations in educational activities as well.

In Article deals with the issue of introducing a systematized curriculum into the system of secondary and higher education. Examples of research by specialists in the field of media and information literacy are given. The formation of critical thinking among the young generation of the country and the ability of the primary legal assessment of information posted in open sources.

Key words: Information, media and information literacy, information solidarity in internet space, media education, innovative development.

Д.А. ВАСЕНКОВ

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель – Д.А. КСЕНОФОНТОВ

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи,
доцент - начальник цикла специальной радиотехники кафедры
основ военной радиотехники и электроники,
магистр технических наук,
Республика Казахстан, город Алматы*

ОБРАЗОВАННОЕ ПОКОЛЕНИЕ – ГАРАНТ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

В данной статье рассказывается о значимости современного образования, его необходимости, а также технических составляющих, без которых оно не будет столь объемным. Приведены статистические данные о развитии молодежной политики государства.

Ключевые слова: педагогика, образование, гуманизм, молодежь, поколение, развитие, специалист.

Будущее любой страны определяет молодое поколение, и в большинстве государств молодежная политика является главным направлением инвестиций, ведь оно имеет решающее значение в создании устойчивого общества в будущем.

Сегодня в мире проживает больше молодых людей в возрасте от 10 до 24 лет, чем, когда бы то ни было за всю историю человечества, это чуть меньше 1,8 млрд. человек. К тому же в некоторых регионах мира растет не только численность молодежи, но и ее доля в населении. А на Азиатско-Тихоокеанский регион, включая страны Центральной Азии, приходится более 60% молодых людей в мире.

В последние годы резко возросло число призывов осуществлять инвестиции в молодежь. Между тем все больше стран признают, что политика, помогающая молодым людям раскрыть свой потенциал, может также обеспечить экономическое развитие. Лидеры и правительства государств начинают воспринимать инвестиции в молодежь не просто как действия по удовлетворению потребностей молодых людей, но и как необходимое условие развития страны.

Таким образом, вектор развития молодежи может оказать огромное влияние на любую страну. Будет ли это влияние носить положительный или отрицательный характер, зависит в основном от того, насколько хорошо правительство реагирует на нужды молодежи и позволяет ей вносить полноценный вклад в жизнь общества и развитие экономики.

Но для того, чтобы будущая молодежь могла конкурировать и развивать государство в целом ей нужно дать полное и качественное образование. Согласно труду «Военная педагогика», изданному под редакцией О.Ю.Ефремова, образование-процесс и результат освоения определенных обществом уровней культурного наследия, овладения учащимися системой знаний, навыков и умений, формирование на их основе мировоззрения, нравственных и других качеств личности, развитие творческих сил и способностей, педагогически организованный процесс передачи, накопленной людьми культуры и связанный с ним уровень индивидуального развития.

Современные вызовы и реалии требуют не только того, чтобы обучающийся просто присутствовал на занятиях или парах, он должен взаимодействовать с окружением. Понятие «педагогическое взаимодействие» обозначает слияние работы

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

преподавателя и обучающегося для полноценного взаимодействия. При этом обучающийся не просто присутствует в педагогическом процессе, он, как и педагог, выступает действующим лицом или, еще точнее, взаимодействующим, поскольку активно отзывается на действия педагога, а тот строит дальнейшую работу с учетом отклика ученика на эти действия.

В Казахстане молодое поколение, будучи наиболее активной частью населения, является важным фактором повышения национальной конкурентоспособности. Согласно официальной статистике сегодня в Казахстане численность молодежи в возрасте 14-29 лет составляет порядка 4млн человек, из которых в городской местности проживает 2,3 млн., сельской-1,7млн человек. Количество занятого населения в возрасте 15-28 лет в Казахстане составляет 2038,8 тыс.человек. Уровень молодежной безработицы – 3.9%

На сегодняшний день в Казахстане создано множество программ и проектов, направленных на предоставление помощи и государственных услуг молодежи, реализацию социально значимых интересов молодежи и предоставление возможности получить квалифицированное образование молодежи из сел.

Это такие программы как:

- 1) Государственная молодежная премия «Дарын»
- 2) Программа «Серкін»
- 3) Проект «С дипломом в село»
- 4) Проект «Молодежная практика»
- 5) Проект «Жасыл Ел»
- 6) Программа «Болашак»

В 2021 году по поручению Главы государства реализованы важные мероприятия в сфере молодежной и семейной политики. Так началась реализация национального проекта «Ұлттық рухани жанғыру», который состоит из 3 направлений, 7 задач и 66 масштабных мероприятий.

Глава государства Касым-Жомарт Токаев впервые вручил гранты победителям «Тәуелсіздік ұрпақтары» в целях поддержки талантливой молодежи по номинациям «Наука», «Культура», «Информационные технологии», «Бизнес» и «Медиа».

Молодежная премия «Дарын» была учреждена Постановлением Кабинетов Министров РК от 11.08.1992 г. с целью поддержки талантливой молодежи за плодотворную научную, творческую, общественную деятельность. Она присуждается по 10 номинациям, в которые входят такие как литература, наука, культура, дизайн и др.

Проект «С дипломом в село» реализуется с 2009г. Его цель- стимулирование и закрепление дипломированных специалистов в области здравоохранения, образования, культуры и спорта.

Программа «Болашак» позволяет гражданам Казахстана пройти обучение в лучших вузах мира за счет бюджета страны. Существует с 1993г. при поддержке Президента РК и направлена на подготовку кадров по направлениям.

Но так же в современное время мы не должны забывать и о культурном богатстве нашей страны и нашего народа. Ведь образованный человек –это в первую очередь культурный и воспитанный гражданин своей страны. Для этого нужно уже с детских лет воспитывать в ребенке чувства долга, ответственности и гуманизма.

Гуманизм сегодня – это совокупность идей и ценностей, утверждающих универсальную значимость человеческого бытия в целом и отдельной личности в частности. Первичным по отношению к понятию «гуманизм» является понятие гуманность, в котором отражена одна из важнейших черт личности, заключающаяся

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

в готовности и стремлении помогать другим людям, оказывать уважение, проявлять заботу, соучастие, без которых невозможно существование человеческого рода.

В настоящее время гуманизация образования рассматривается как важнейший социально-педагогический институт, отражающий современные общественные тенденции развития системы современного образовательного процесса. Основным смыслом образования в этом случае становится развитие личности, активизация ее познавательного, духовного, деятельностного потенциала.

С содержательной стороны реализация принципов гуманизма в образовании и воспитании означает проявление общечеловеческих ценностей, которые необходимо рассматривать в двух взаимодополняющих друг друга смыслах.

При определении целей воспитания каждое общество в большей или меньшей степени ориентируется на свои традиционные ценности и нравы, и в этом заключается важное средство сохранения культурного и национального своеобразия, неповторимости, самоидентификации нации.

Современный Казахстан является развитым и все еще быстроразвивающимся государством. За годы независимости были достигнуты большие успехи и прорывы. Наша молодежь стоит во главе разработки и курирования современных решений в разных областях науки и промышленности, участвует в международных конференциях и форумах, что, несомненно, говорит о правильном направлении и рабочей методике образования и воспитания.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. «Военная педагогика», под редакцией О.Ю.Ефремова, с 53-54, 62.
2. Программа по развитию государства «Казахстан-2050».
3. Информационный портал molodezh.kz. Дата обращения 31.10.22г.

**THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT
GUARANTOR**

This article talks about the importance of modern education, it is necessity, as well as those components without which it will not be so voluminous. Statistical date on the development of the youth policy of the state are given.

Keywords: pedagogy, education, humanism, youth, generation, development, specialist.

А.Д. ЖОЛДЫБЕКОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, курсант
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель – полковник Х.С. АДЫЛХАНОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
доцент кафедры войсковой разведки и десантно-штурмовых войск,
магистр военного дела и безопасности
Республика Казахстан, город Алматы*

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВЕДЕНИЯ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ В ГОРНОЙ
МЕСТНОСТИ**

В статье рассматривается влияние горной местности на ведение боевых действий и вытекающие из них особенности, которые необходимо учитывать при подготовке и организации боя. В частности, рассмотрены элементы боевого порядка, которые необходимо создавать дополнительно, для успешного выполнения боевых задач при ведении боевых действий в горах, а также определены требования для дополнительной подготовки личного состава.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Ключевые слова: децентрализация управления, опыт боевых действий, сводные тактические группы, войсковой поиск.

Характер вооружённого противостояния в горах определяют географические и климатические условия высокогорного ландшафта, а сложность боевых действий обусловлена не столько сопротивлением противника, сколько необходимостью ориентироваться, выживать и решать боевые задачи в суровых природных условиях на труднодоступной местности.

Горные районы отличаются бездорожьем, труднодоступностью некоторых направлений, крутизной подъемов и спусков, наличием значительного количества естественных препятствий, скалистых гор, нагромождением камней, густыми зарослями и буреломом, внезапных подъемов воды в горных реках с крутыми берегами, наличием теснин, пронизывающими ветрами и резкими колебаниями температуры, а зимой, кроме того, — снежными метелями и лавинами.

Для горной местности практически в любом географическом регионе планеты обыкновенным является общая труднодоступность, низкое качество инфраструктуры, редкая сеть дорог с недостаточной пропускной способностью и большим количеством крутых подъёмов, опасных участков, узких дефиле, перевалов и т. п. Горная гидрография хорошо развита, реки характеризуется сильным течением, высокими перепадами уровня воды в течение суточного цикла и частыми изменениями формы русла и берегов. Погодные условия переменчивы и труднопредсказуемы, при этом общая климатическая обстановка, как правило, определяется не географическими координатами данного района, а направлением горных хребтов относительно господствующих атмосферных потоков [1].

Сложный рельеф местности разобщает воинские части, ограничивает манёвр, обзор и зрительную связь, затрудняет взаимодействие и наблюдение, создавая большое количество непростреливаемых зон и скрытых подступов. В таких условиях устойчивая линия фронта обычно отсутствует, а боевые действия ведутся мелкими подразделениями и носят разобщённый характер, что выдвигает повышенные требования к индивидуальной подготовке рядового и младшего командного состава. Особую ценность приобретает захват и удержание доминирующих высот, а также элементов транспортной инфраструктуры: дорог, мостов, переправ, перевалов и т. п.

По представлениям американского командования организации боевых действий в горной местности должна оставаться в рамках традиционной концепции общевойскового боя, но с рядом существенных особенностей. Одна из основных — общая децентрализация управления подразделениями, что, с одной стороны, предполагает самостоятельность и инициативность командиров младшего и среднего звена, с другой — требует от штабных офицеров тщательного прорабатывания любых деталей предстоящих боевых операций в соответствии со сложившейся обстановкой. Хотя децентрализованное управление частями выстраивается на общих принципах, тем не менее, для обеспечения устойчивой связи рекомендуется выносить пункты управления всех командных инстанций ближе к своим подразделениям. Поскольку сильная пересечённость местности в горах исключает введение в бой крупных масс войск, то основной единицей становится усиленный мотострелковый батальон. Из особенностей применения средств огневой поддержки выделяют то, что допускается начало артподготовки на разных направлениях в разное время; при этом, как же отмечают сложности с использованием в горной местности бронетехники и увеличение роли подразделений, оснащённых вертолётами, которые могут быть использованы для разведки, связи, доставки грузов, высадки десантов и т. д. [2].

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Основными тактическими элементами построения являются отряды на основе мотострелковых, десантно-штурмовых батальонов, усиленных танками, инженерными подразделениями, артиллерией, огнемётами, миномётами, с приданием им корректировщиков артиллерийского огня и авиационных наводчиков. Помимо отрядов, определённая тактическая ниша в боевом построении отводится войсковым маневренным разведывательно-поисковым, вертолётно-рейдовым, ударно-огневым, блокирующим группам, бронегруппам, инженерным группам разграбления и подвижным группам минирования на вертолётах.

Такая тактика возникла на основе опыта боевых действий на Северном Кавказе в условиях необходимости противостоять незаконным вооружённым формированиям, которые делали ставку на мобильные огневые группы, вооружённые пусковыми установками противотанковых управляемых ракет (ПТУР), крупнокалиберными пулемётами, гранатомётами, миномётами на шасси автомашин повышенной проходимости.

Одним из важнейших условий успешного выполнения войсками боевых задач в горах является подготовка личного состава. Крайне желательно обучение личного состава навыкам и приёмам:

- ориентирования в горах, особенно в ночное время суток и в условиях тумана;
- организации маршей по горной местности и сплава по горным рекам;
- преодоления горных препятствий: крутых склонов, ледников, осыпей, рек и т. п.;
- ведения действенного огня из различных видов оружия по целям на больших углах возвышения;
- приёмам самостоятельного оказания медицинской помощи при обморожениях, солнечных ударах и ожогах, горной болезни, травмах и т. п.;
- использования естественных укрытий (скалы и пещеры) в целях обустройства военно-походного быта.

Части и подразделения, должны найти время для проведения специальной подготовки к действиям в горах, которая включает в себя:

- тактическую подготовку;
- огневую подготовку;
- горную подготовку и физическую закалку личного состава;
- топографическую подготовку;
- материально-техническую и санитарную подготовку.

Ввиду того, что в горах боевые соприкосновения часто происходят на удалённых и труднодоступных участках в отрыве от главных сил, необходимо обеспечить тактическую и огневую автономность частей.

Исходя из опыта вооружённых конфликтов на Северном Кавказе, эта задача решалась развёртыванием сводных тактических групп по функциональному назначению (рейдовых, разведывательных, штурмовых, поисковых и т. п.). Помимо этого, были проведены реструктуризация и переоснащение тыловых частей и подразделений обеспечения (инженерных, связи, РХБЗ и т. п.) таким образом, чтобы они могли самостоятельно решать задачи «самообороны» от диверсантов.

С другой стороны, по опыту боевых столкновений в Афганистане штатная структура подразделений была существенным образом изменена. В мотострелковых ротах появился дополнительный пулемётно-гранатомётный взвод в составе 20 человек на двух БТР-70, вооружённый тремя едиными пулемётами ПКМ на сошках и тремя автоматическими гранатомётами АГС-17. В мае 1985 года была проведена реорганизация: один из гранатомётов АГС-17 был заменён на крупнокалиберный пулемёт НСВТ. Ввиду того, что на горной местности возможности артиллерии ограничены, то пулемётно-гранатомётный взвод в подчинении командира роты

решал задачи непосредственной огневой поддержки, реализуя проникающий огонь - посредством НСВТ, навесной огонь - посредством АГС-17 и огонь на подавление [3].

Как известно, одним из основных методов действий войск в горах по борьбе с незаконными вооруженными формированиями является войсковой поиск противника. В горных условиях войсковой поиск производится отдельными разведывательно-поисковыми группами, количество и численность которых определяется обстановкой и зависит главным образом от общего плана операции, количества объектов, которые надо разыскать, численности банд и характера их действий, рельефа местности и других условий.

Горный рельеф обычно затрудняет осуществление сплошного поиска, поэтому разведывательно-поисковые группы ведут выборочный поиск по отдельным направлениям, определяемым старшим начальником, или по участкам. Ввиду того, что в условиях гор незаконные вооруженные формирования, используя естественные укрытия, могут скрываться в очень многих местах, поиск в горах обычно производится в большом районе несколькими разведывательно-поисковыми группами, каждая из которых действует в границах, предусмотренных оперативным планом.

Поиск производится, как правило, вблизи водных источников, на командных высотах, вдоль дорог, троп, в пещерах, в лесных и кустарниковых участках, в каменных нагромождениях, в руслах высохших ручьев и т.д. [4].

На востоке Казахстана возвышаются горы Алтай и Тарбагатай, разделённые озером Зайсан. От южной до восточной части Казахстана вдоль границ с Киргизией и Китаем протягиваются хребты северной окраины Тянь-Шаня, достигая на стыке границ Казахстана, Киргизии и Китая почти 7 тыс. метров над уровнем моря (пик Хан-Тенгри, 6995 м). На юго-востоке страны расположены хребты Джунгарский Алатау и Заилийский Алатау, 10% рельефа местности нашей республики занимают горы. В связи с этим, учитывая военно-политическую обстановку в мире считаю, что выпускник Военного института Сухопутных войск обязан знать основы ведения боевых действий в горах для выполнения своей главной задачи – защиты нашей Родины - Республики Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Клементьев В. Г. Боевые действия горных войск. — Москва: Государственное Военное Издательство Наркомата Обороны СССР, 1940.
2. Рыжков А. Боевые действия в горах (по взглядам военных специалистов США). Зарубежное военное обозрение: журнал. — 1981. — Январь (№ 1). — С. 27-31.
3. Воробьев И. Н., Киселёв В. А. Бой в горах. // Армейский сборник: журнал. — 2014. — Июль (№ 07). — С. 3-4.
4. Байер А.Г. Подготовка и ведение операции в изолированной горной долине Панджшер (май 1982 г.). - М.: ВАФ, 1998.

SOME FEATURES OF WARFARE IN MOUNTAINOUS TERRAIN

The article examines the influence of mountainous terrain on the conduct of hostilities and the resulting features that must be taken into account when preparing and organizing a battle. In particular, the elements of the order of battle that need to be created additionally for the successful performance of combat missions when conducting combat operations in the mountains are considered, as well as the requirements for additional training of personnel are determined.

Keywords: decentralization of management, combat experience, consolidated tactical groups, military search.

Д.Р. ЗАДЕРИЙ

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель – А.Х. ЖУРКОБАЕВА

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, профессор 5 специальной кафедры,
Республика Казахстан, город Алматы*

ОБРАЗОВАННОЕ ПОКОЛЕНИЕ – ГАРАНТ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ. «МЯГКАЯ СИЛА» КАК ОДИН ИЗ ИНСТРУМЕНТОВ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЕ

Коренные изменения, происходящие в мировом сообществе, а также современная система международных отношений формируют новый порядок в мире. Группа стран, в число которых входит и Казахстан, осуществляют планомерные преобразования в обществе. От того, насколько успешно эти государства войдут в мировое сообщество, зависит их дальнейшее развитие. В ходе этих событий смещаются приоритеты, меняются инструменты и источники власти, на смену традиционным моделям приходят нетрадиционные. Так, к традиционным инструментам влияния на мировую политику можно отнести военную мощь, силу, ядерное оружие, экономическое давление, характеризующиеся как составные жесткой силы. Напротив, в современном мире все больше и больше используются такие формы как экономический успех, идеологическая пропаганда, культурная привлекательность государства, развитая система образования, которые являются инструментами «мягкой силы», новыми методами воздействия в системе международных отношений. Еще недавно в ходе военных действий достижение победы осуществлялось захватом территории противника. Напротив, в современном противоборстве окончательной победой является полное господство над умами поверженных. И хотя силовые методы не вышли из арсенала воздействия, возможности «мягкой силы» вызывают повышенный интерес.

Современный Казахстан движется в общем русле развития мировых тенденций в области международных отношений. За годы государственной независимости он заявил о себе как полноценное государство. Соответственно, в ходе дальнейшего развития Казахстан использует все возможные методы и средства, способствующие упрочению и обновлению внешнеполитического инструментария. Одним из легитимных инструментов, который содействует реализации внешней политики государства, выступает «мягкая сила». По мнению политолога, Леоновой О.Г., каждая страна обладает «мягкой силой», которая в концентрированном виде является выражением суммы двух понятий: образ (имидж) государства плюс действия (использование инструментов «мягкой силы») [1].

В истории было немало примеров, когда в качестве «мягкой силы» выступали образование, здравоохранение, туризм, кинематограф, спорт, культура государства в целом. К примеру, в ходе развития достижения различных цивилизаций, культур способствовали формированию «языка науки». Язык науки - это язык, признанный в мире, на котором издаются и публикуются основные достижения в различных областях знания. В истории статусом «языка науки» в разные периоды были отмечены: латинский язык, греческий, арабский, немецкий, английский языки. На современном этапе английский язык является вторым языком в мире по количеству говорящих. Почему в современном мире английский язык достиг международного статуса? Среди множества факторов можно выделить основные: 1. появление

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

компьютера и интернета; 2. мода на американский образ жизни (в СССР страна США выступала как «американская мечта»); 3. английский - это язык торговли и бизнеса, путешествия и образования и т.д. Ни один язык не достигал таких показателей как английский. Следовательно, через язык как средство массового употребления можно стирать границы между государствами, способствовать объединению народов, стран, цивилизаций тем самым повышая интерес к своей культуре, экономике, образованию и т.д.

Что необходимо, чтобы казахский язык, казахская культура приобрела такой статус в мире? На казахском языке говорят более 17 миллионов человек. Почти 1,8 млн. представителей других народов также владеет казахским, в той или иной степени. Наибольший процент владения наблюдается среди родственных тюркских народов: узбеков, уйгуров, киргизов, турок, азербайджанцев, татар. Казахский используется в Иране, в Турции, в Монголии, в Афганистане, в Германии. Казахский язык является едва ли не первым языком мира, для которого была создана уникальная компьютерная азбука под названием «казновица». Владая казахским языком, вы сможете понимать в той или иной степени турецкий, азербайджанский, киргизский и др. языки. Но всего этого не достаточно, чтобы он выступил в роли «мягкой силы».

По словам введшего этот термин американского политолога Джозефа Ная (1990), язык и культура страны – это «мягкая сила» (soft power), которая играет ключевую роль в международных отношениях, влияя напрямую, или косвенно, на мировую политику и деловые связи [2]. Мягкая сила – это способ привлечения других государств на свою сторону, путем демонстрации своих культурно-просветительских ценностей и политико-экономических взглядов; это один из важнейших инструментов мировой политики. В качестве ее главного ресурса выступает образование.

Государственная ценность образования заключается в том, что нравственный, интеллектуальный, экономический, культурный потенциал государства непосредственно зависит от состояния образовательной сферы и возможностей его прогрессивного развития. В нашей стране престиж образования высок, существуют конкретные программы развития образования, моральные обязательства и материальные инвестиции. Но при этом образование все еще не является приоритетной сферой. Каковы же основные критерии конкурентоспособности и привлекательности образования в Казахстане?

Основными критериями в ходе анализа образования как «мягкой силы» являются:

финансирование сферы образования;

академическая мобильность обучаемых и профессорско-преподавательского состава;

участие в международном рейтинге вузов;

проектирование образовательных программ в ВУЗе и др.

Образование - это стратегически важная сфера жизни общества. Являясь фундаментальным условием осуществления человеком своих гражданских, политических, экономических и культурных прав. Образование выступает как важнейший фактор развития и усиления интеллектуального потенциала нации, гарант ее конкурентоспособности.

1. Уровень расходов на образование выражается в процентах от валового внутреннего продукта (ВВП). Показатель рассчитывается на основе данных национальной статистики и международных организаций. В качестве источника информации выступает база данных Всемирного банка «World Development Indicators», которая обновляется ежегодно и использует показатели национальных расходов на образование. Эти данные аккумулируются Институтом статистики

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Юнеско (UNESCO Institute for Statistics) на международном уровне. К примеру, в Казахстане, расходы государственного бюджета на образование в 2022 году составили 1,8 трлн. (около \$4 млрд), по итогам 12 месяцев 2021 года вложения достигли 3,7 трлн. тенге – на 17,2% больше, чем годом ранее. Доля расходов госбюджета на образование от ВВП РК относительно невелика: так, по итогам трех кварталов 2021 года показатель составил 4,8%, в 2020-м - 5,2%, в 2015-м – 4,1%. По данным Юнеско, в 2020 году в странах Африки, в Намибии, доля расходов на образование от ВВП составила 9,41%, в Сьерра-Леоне – 9,26%, в Белизе – 7,94%, в Лесото – 7,38%, в ЮАР – 6,84%. Для сравнения - правительство США ежегодно вкладывает более 800 миллиардов долларов в развитие образования, а диплом американского вуза признан и служит гарантией востребованности его владельца в любой стране мира. Имеет место отток «интеллектуальных мозгов» в США и другие страны с целью проведения исследований, ведь Штаты входят в топ стран по числу вложений в науку [3].

2. Следующим критерием образования как «мягкой силы» является академическая мобильность обучаемых и профессорско-преподавательского состава того или иного учебного заведения. Под академической мобильностью понимается перемещение обучающихся или преподавателей-исследователей на определенный академический период в другое образовательное или научное учреждение (в своей стране или за рубежом) для обучения, преподавания, проведения исследований или повышения квалификации. Реализация академической мобильности соответствует основным принципам Болонской декларации. Правила и процедуры реализации академической мобильности распространяются на студентов, магистрантов и докторантов очного обучения, а также штатных преподавателей и сотрудников университета. Внешняя академическая мобильность обучающихся и преподавателей реализуется, как правило, в форме командирования за пределы РК, т.е. выезд на определенный срок для выполнения служебного задания. Внутренняя академическая мобильность обучающихся и преподавателей реализуется в форме командировки в пределах РК при наличии договора в рамках академической мобильности с вузом-партнером.

Так, в рамках Пограничной академии КНБ РК академическая мобильность осуществляется на основании приказа Председателя Комитета национальной безопасности РК №051 от 21 декабря 2020 ДСП. Во исполнении данного приказа курсанты 1-х, 3-х, 4-х курсов осуществляют прохождение стажировки по региональным управлениям, согласно утвержденного плана. В ходе прохождения стажировки курсанты имеют возможность сформировать представление о разносторонней деятельности офицера пограничной службы.

3. Наряду с уже перечисленными, важным критерием конкурентоспособности ВУЗа является его рейтинг. Рейтинг ведущих вузов мира включает три важных составляющих: условия для получения качественного образования в вузе (вес=0,5); уровень востребованности работодателями выпускников вуза (вес=0,3); уровень научно-исследовательской деятельности вуза (вес=0,2). Весомым показателем является способность вузов конкурировать между собой как внутри государства, так и с зарубежными вузами, в том числе с элитными учебными заведениями, с вузами Центральной и Восточной Европы. К примеру, Казахский Национальный университет имени аль-Фараби в 2020 году вошел в топ-200 лучших университетов мира и занял 165 место, а в 2021 году - 176 место среди Азиатско-Тихоокеанского региона. На постсоветском пространстве только два университета вошли в эту группу – МГУ им. Ломоносова и КазНУ. Наряду с гражданскими вузами Пограничная академия КНБ РК является кузницей офицерских кадров, наследницей лучших традиций Алма-атинского пограничного училища, уровень обучения в котором приравнивался в советское время к Московскому - Галицинскому. В

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

военных вузах подготовка кадров для ВС РК является одной из первостепенных задач. Благодаря этому в стране действуют несколько видов учебных заведений, включающих среднее и высшее военное образование. Среди военных учебных заведений можно назвать следующие – ПА КНБ РК, Академия МВД, ВИ Сухопутных войск, ВИРС и др. Каждый из них представлен в единственном экземпляре в нашей республике, и готовит «штучный, элитный товар».

4. Педагогическое проектирование образовательных программ вуза – еще один критерий конкурентоспособности образования. Под педагогическим проектированием понимается вид системной наукоемкой образовательной деятельности, направленной на создание инновационных моделей педагогического процесса, реализация которых обеспечит более высокий уровень его качества (высокая корреляция «цель-результат») и эффективности (оптимальность ресурсозатрат) [4]. Проектирование образовательной программы в вузе - это процесс создания модели образовательного процесса профессиональной подготовки конкурентоспособного выпускника в конкретной области знаний, науки и техники. Так, образовательная программа послевузовского образования по специальности «Педагогика высшей военной школы» в ПА КНБ РК ставит своей целью - подготовку научных и педагогических кадров, обладающих углубленной научно-педагогической подготовкой, способных к самостоятельному осуществлению профессиональной деятельности в военных, специальных учебных заведениях органов национальной безопасности. Компетенции магистра образовательной программы по специальности «Педагогика высшей военной школы» ПА КНБ РК формируются на основе модели компетенций, которая включает: Общепрофессиональные компетенции (ОПК): способность реализовать теорию защиты и охраны Государственной границы в практической деятельности; способность к осуществлению социального взаимодействия, пониманию философских основ развития современной науки и общества. Профессиональные компетенции (ПК): способность к анализу противоречий в образовательном процессе военного специального учебного заведения и моделированию педагогических систем компетентностно-ориентированного обучения; способность проектировать содержание идеологической работы и осуществлять ее мероприятия в пограничном управлении; способность определять методологию и проектирование педагогических исследований по поиску путей решения проблем образовательной деятельности; способность проведения занятий на основе индивидуального стиля преподавания в военном специальном учебном заведении.

В целом, содержание образовательной программы магистратуры имеет профессиональную и научно-педагогическую направленность и предполагает управленческую, образовательную, методологическую и исследовательскую подготовку и углубленное изучение дисциплин по соответствующему направлению науки для системы высшего и послевузовского образования, научной сферы в области защиты и охраны Государственной границы. Учебные занятия, практики, стажировка в ходе обучения предоставят магистрантам широкие возможности для формирования и развития компетенций.

Таким образом, если все перечисленные критерии образования как «мягкой силы» будут планомерно функционировать, то это поможет каждому государству осуществлять качественную подготовку кадров по различным специальностям. Ведь тогда образование будет выступать как многоаспектный феномен, способствующий развитию личности и общества как основного формообразующего элемента, придающего обществу соответствующий социокультурный статус. Это та область, которая на уровне теории и практики способна определить основные направления развития во всех сферах, а также просчитать и изменить нарастающие негативные тенденции. При этом логически легко построить прогноз: чем больше вложений в

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

сферу образования и науки, тем более грамотным и онаученным будет подход в построении культурной, политической, экономической, социальной сфер жизни общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Рсаев М. Педагогические условия формирования учебных достижений курсантов в образовательной среде военного вуза. ДСП. № 844 от 15.06.19г., 117с.
2. Абдиракинов Н. Формирование культуры самоорганизации учебно-исследовательской деятельности курсантов Академии ПС КНБ РК. ДСП. № 755 от 08.06.20г., 162с.
3. Шагиев М. Развитие индивидуальных образовательных маршрутов у офицеров ПФ //Магистерская диссертация, ДСП. №1019 от 03.06.21г., 134 с.
4. Колесникова И.А. Педагогическое проектирование: Учебное пособие для высших учебных заведений /под ред. И.А. Колесниковой. – М.:, 2005г. С.189.

подполковник М.Д БИСЕНОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмаганбетова,
преподаватель кафедры артиллерии, магистр педагогики,
Республика Казахстан, город Алматы*

подполковник А.Е.КЕНЖЕБАЕВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, магистрант,
Республика Казахстан, город Астана*

**ВЕДЕНИЕ РАЗВЕДКИ БПЛА SKAILARK 1 LEX.
ВЕДЕНИЕ РАЗВЕДКИ НОЧЬЮ.
ПРИЕМ И УЧЕТ РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНЫХ ДАННЫХ.**

В данной статье расписывается комплекс Skailark 1 LEX. Порядок применения, предназначения и ведения разведки.

Кроме того рассмотрены действия личного состава и работа расчетов БЛС по организации разведки и задач решаемых с помощью БПЛА.

Ключевые слова: беспилотный летательный аппарат, применение, средства воздушного нападения, средства защиты от БПЛА, радиоэлектронного подавления.

Стимулом к развитию беспилотной авиации во всем мире послужило успешное и широкое использование БПЛА современными армиями в ходе военных операций (Персидский залив, Югославия, Ближний Восток, арабо-израильские войны, Нагорный Карабах). При этом «беспилотники» зарекомендовали себя как эффективное средство разведки, сопровождения боя, в качестве ложных мишеней для обнаружения зенитных установок противника, доставки грузов, для выполнения прочих боевых задач.

Объект исследования: предназначение, порядок применения и ведение разведки БПЛА Skailark 1 LEX, ведение разведки, прием и учет разведывательных данных.

Предмет исследования: анализ применения беспилотных летательных аппаратов при ведении разведки.

Стремительное развитие научно-технического прогресса привело к тому, что в вооруженных конфликтах последнего десятилетия большое распространение получил класс малоразмерных воздушных целей. Основными представителями этого класса являются крылатые ракеты (КР), беспилотные летательные аппараты (БПЛА), управляемые авиационные бомбы (УАБ), противорадиолокационные ракеты (ПРР) и

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

ложные воздушные цели (ЛВЦ). Применение этих типов МРЦ в вооруженных конфликтах является эффективным, безопасным и экономически выгодным для выполнения боевых задач по причине беспилотного способа управления, малых геометрических размеров, низкой тепловой контрастности, малой заметности в радиолокационном диапазоне (ЭПР в пределах от 0,001 до 0,3 м²), возможности действовать на предельно малых высотах. Наиболее важными из вышеперечисленных типов МРЦ с точки зрения ПВО являются БПЛА ввиду их массовости и высокой эффективности выполнения боевых задач по опыту локальных конфликтов.

Многие страны сегодня принимают на вооружении комплексы тактических разведывательных БПЛА. Анализ состояния и развития армий иностранных государств говорит о том, что количество БПЛА в составе типовых общевойсковых формирований может составлять от нескольких штук до нескольких десятков [1].

Перечень задач решаемых с помощью БПЛА довольно большой. Основным назначением этих аппаратов является разведка, наблюдение за полем боя и передача этой информации на пункты управления в реальном масштабе времени. Получение информации с помощью БПЛА о состоянии, точном местоположении и характере действий объектов в дальнейшем может привести к тому, что противником будут приняты контрмеры в отношении этих объектов. Например, вскрытые объекты и могут быть подвержены огневому воздействию артиллерии или авиации.

Уничтожение БПЛА разведчиков или создание условий препятствующих их эффективному применению позволит снизить вероятность вскрытия прикрываемых объектов и собственно зенитных формирований, тем самым лишая противника возможности эффективно применять наземные и воздушные средства поражения и позволит повысить предотвращенный ущерб общевойсковых формирований.

В зависимости от технических характеристик самого летательного аппарата зависит тип установленной на него полезной нагрузки. В настоящее время в Вооруженных Силах Республики Казахстан широко используется оперативно-тактический разведывательных БПЛА. «Skylark 1-LEX».

БПЛА «SKYLARK 1-LEX» Производитель Государство ИЗРАИЛЬ

Переносной БПЛА с ручным запуском, предназначенный для наблюдения за территорией площадью 40 км².

Электронная аппаратура способна с высоты в несколько сотен метров «разглядеть» отдельных людей на земле и передать картинку на монитор оператора. Посадка осуществляется вводом БПЛА в плоский штопор на надувную подушку.

Skylark 1 LEX - взлетный вес 7,5 кг, практический потолок 5000 метров, время нахождения в воздухе - до 180 минут. Привод электрический. При подъёме на высоту более чем 100 м - на земле не слышен.

Параметры	Значения
Размах крыла	2.74 м
Длина	1.83 м
Масса	7,5кг
- полезной нагрузки	0.9 кг
- максимальная взлетная	4.55 кг
Максимальная скорость	80 км/ч
Радиус действия	до 40 км
Продолжительность полета	до 180 мин
Практический потолок	5000 м

С помощью БПЛА «SKYLARK 1-LEX» возможно определение координат объектов на основе точного фотограмметрического расчета, выполняемого в

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

реальном масштабе времени с компенсацией влияния как угловой динамики БПЛА, так и рельефа местности при этом на экране монитора наземной станции управления на изображении динамически, без задержек, пересчитывается в координаты на местности как в системе координат СК-42, так и в системах ПЗ-90 и WGS-84.

В пилотажно-навигационной системе таких ведется инерциальное счисление координат с частотой до 50 Гц при непосредственном измерении параметров углового положения. Это позволяет реализовывать достижение предельной, принципиально возможной, точности определения координат объектов по изображениям: до 15 м в абсолютном выражении и до единиц метров в относительном выражении. А так же выполняет следующие задачи:

- картографирование, аэрофотосъемка и видеосъемка;
- осуществление поиска и топографической привязки мест разрывов боеприпасов ствольной и реактивной артиллерии реальном времени, т.е. БПЛА в этом случае выступает как измерительное средство;
- проведение паспортизации измерительных пунктов (объектов);
- проведение облетов зенитно-ракетных комплексов, звуко-тепловых, оптико-электронных и радиолокационных средств разведки;

Однако при этом существуют ограничения на минимальную высоту полета вызванные рядом требований:

- обеспечение прямой радиовидимости с БПЛА при передаче команд управления и получения телеметрической и видовой информации;
- обеспечение безопасного полета на сложных рельефах и при наличии высотных сооружений (вышки, мачты, опоры);
- обеспечение безопасного пролета БПЛА над местами разрывов при ведении огня ствольной артиллерией, минометами и РСЗО.
- огневого, радиоэлектронного и информационного противодействия противника. [1].

На данный момент одной из важнейших задач, возлагаемых на комплексы с БПЛА вооруженными силами зарубежных стран, является обслуживание артиллерийских подразделений при выполнении огневой задачи в качестве средства целеуказания и корректировки.

Изучение опыта зарубежных вооруженных сил в данном вопросе является важным с точки зрения разработки способов стрельбы и управления огнем артиллерии по типовым объектам поражения с помощью комплексов воздушной разведки на БПЛА, принятых на вооружение в Республики Казахстан

Уже на сегодняшний день беспилотные комплексы воздушной разведки (в зависимости от класса и звена боевого применения) способны решать большинство задач, связанных с ведением артиллерийской разведки и обслуживанием стрельбы артиллерии.

В этом случае артиллерийскому командиру передают координаты разрыва (ЦГР), или отклонения по странам света (координатной сетке (Δx , Δy)). При функционировании единой системы тактического звена (ЕСУТЗ) данные для корректирования огня передаётся стандартной кодограммой.

Порядок пристрелки и форма представления информации определяется на этапе организации взаимодействия с командиром артиллерийского формирования [2].

Возможности комплекса воздушной разведки (КВР) оснащенного БПЛА по обслуживанию стрельбы артиллерии существенно зависят от типа КВР, программного обеспечения и характеристик БПЛА, ним относятся изделия типа SKYLARK 1-LEX и т.д. Комплекс – носимый. Старт такого БПЛА, как правило, осуществляется с рук.

Планер снабжён электродвигателем. Полетное время – до нескольких часов. Посадка – на воздушной подушке плавным штопором. Расчет, обычно 2-3 человека. Действует в интересах батальона – дивизиона;

В зависимости от масштаба боевых действий и задач, стоящих перед формированиями, а также штатного предназначения комплекса, следует рассматривать три группы задач:

– вызов и корректирование огня в интересах тактического подразделения типа рота, при условии наличия прямой связи с артиллерийским подразделением, имеющего БПЛА 1-го или 3-го типа.

– вызова огня артиллерии для самообороны, или для уничтожения важного объекта противника;

– вызов и корректирование огня артиллерийского формирования (батареи, дивизиона, артиллерии бригады и т.д.) в интересах поражения отдельных важных целей (например, ведения контрбатарейной борьбы, уничтожения бандформирования, пунктов управления и т.д.) на всю глубину зоны ответственности общевойсковой формирования. Поражение важных объектов высокоточными боеприпасами.

Такая задача, как правило, решается с помощью КВР 2-го типа; самостоятельное выполнение огневой задачи артиллерийским подразделением (дивизион, артиллерийская, минометная батарея). При этом в качестве оператора БПЛА обычно, работает артиллерийский командир (корректировщик). Такая задача, как правило, решается с помощью КВР 3-го типа. Дистанционно-пилотируемые (беспилотные) летательные аппараты применяются в составе комплексов воздушной разведки.

Комплекс воздушной разведки может быть использован в интересах артиллерии для, разведки и определения координат целей [3].

Подводя итог можно сделать некоторые выводы: разница между вертолётном и дистанционно-пилотируемым летательным аппаратом (БПЛА) для обнаружения и обеспечения эффективного поражения наземных целей состоит в том, что кроме риска утраты дорогостоящего пилотируемого вертолета, при обслуживании стрельбы с высот ниже границы облачности, всегда будет присутствовать риск гибели его экипажа, что в рамках конструкции войн «нового» типа следует считать недопустимым.

Более того, работу экипажа вертолета в условиях боевого стресса, вызванного более чем реальными опасениями экипажа за свою жизнь, заранее следует считать неэффективной, по сравнению с работой оператора БПЛА, обслуживающего стрельбу наземного пункта дистанционного управления (НПДУ), который может находиться за десятки километров от цели и средств поражения; особо следует отметить то обстоятельство, что применение БПЛА превращает ненаблюдаемые цели в наблюдаемые, что объективно приводит к изменению порядка стрельбы на поражение этих целей и снижению расхода боеприпасов, потребного для поражения цели в разы.

Необходимо отметить, что применение БПЛА для проведения разведывательных мероприятий требует чёткого взаимодействия командиров всех степеней.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Сидорин и др. Вооруженные силы США в XXI веке/Сидорин А.Н., Прищепов В.М., Акуленко В.П., Военная книга, 2013. 798 с.

2. «Применение цифровых оптических систем для беспилотных летательных аппаратов» <https://www.uav.ru>. 2 Farticles 2Fopteq_uav.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

3. Венцель Е.С. Теория вероятностей: Учебник для студентов вузов. М., Академия, 2003. 576 с.

4. Карпович А.В., Круковский А.С. Выполнение огневой задачи с помощью комплекса воздушной разведки с БПЛА // Актуальные проблемы защиты и безопасности. Труды XVII ВНПК. – Том № 6. –СПб.: НПО «Спецматериалы», 2014. –222 с.

**CONDUCTING RECONNAISSANCE OF THE SKYLARK 1 LEX UAV.
CONDUCTING RECONNAISSANCE AT NIGHT.
RECEPTION AND ACCOUNTING OF INTELLIGENCE DATA.**

This article describes the Skylark 1 LEX complex. The order of application, purpose and conduct of exploration.

In addition, the actions of the personnel and the work of the BLS calculations on the organization of reconnaissance and tasks solved with the help of UAVs are considered.

Keywords: unmanned aerial vehicle, application, means of air attack, means of protection against UAVs, electronic suppression.

В.В. КОШЕЛЕВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, магистрант,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: Koshelev_oku@mail.ru*

научный руководитель – полковник в отставке В.Н. МЕТЕЛЕВ

*Национального университета обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
преподаватель кафедры безопасности информационных систем,
Республика Казахстан, город Астана*

**РОЛЬ ИТ-СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОЦЕССАХ АВТОМАТИЗАЦИИ
КОНТРОЛЯ ДОПУСКА К ГОСУДАРСТВЕННЫМ СЕКРЕТАМ
В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

В статье рассмотрены вопросы важности подготовки специалистов в области информатизации и информационной безопасности (далее – ИТ-специалисты) в процессах автоматизации контроля допуска к государственным секретам в Вооруженных Силах Республики Казахстан. Показана трудоемкость процессов и снижение коэффициента полезного действия с течением времени в случае выполнения указанных мероприятий неавтоматизированным способом. Обоснован вывод о необходимости автоматизации процедур в частности и обеспечения высокого качества подготовки специалистов в области информатизации и информационной безопасности в общем.

Ключевые слова: информационная безопасность, информатизация, автоматизация процессов, процедуры контроля допуска к государственным секретам, журнал учета карточек на допуск.

Мировая история показывает, что стабильное развитие государства возможно только в условиях обеспечения его безопасности. В соответствии с Законом [1] одним из видов национальной безопасности является информационная безопасность, под которой понимается «состояние защищенности информационного пространства Республики Казахстан, а также прав и интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере от реальных и потенциальных угроз, при

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

котором обеспечивается устойчивое развитие и информационная независимость страны» [1; с.4]. При этом информационное пространство – это наукоемкая сфера деятельности человека, требующая глубоких знаний узконаправленных специалистов.

Поддержание информационной безопасности в Республике Казахстан возлагается, в том числе, и на Вооруженные Силы Республики Казахстан, для чего в их составе создаются структурные подразделения по защите государственных секретов.

Вместе с тем, в традиционных сферах деятельности указанных подразделений ввиду увеличения объема задач при неизменном количестве личного состава возникает потребность в автоматизации существующих процессов и процедур. Одной из таких процедур в соответствии с Законом [2] для государственных органов и организаций является обеспечение в пределах своей компетенции проведения проверочных мероприятий в отношении граждан, допускаемых к сведениям, составляющим государственные секреты [2; с.9]. В настоящее время наименее автоматизированными остаются процедуры контроля допуска граждан к государственным секретам ввиду изменения анкетных данных и в ходе служебной деятельности. При этом от формы и обстоятельств допуска к государственным секретам должностных лиц и граждан зависит объем проверочных мероприятий, сроки и порядок оформления или переоформления допуска [2; с. 30].

Не имея целью всестороннее описание процедур контроля допускной работы в государственных органах и организациях Республики Казахстан, смоделируем схожие условия и, на примере контроля отдельных параметров, рассмотрим необходимость автоматизации процессов.

За исходные данные примем:

- формулировки в рамках моделируемого процесса соответствуют Закону [2];
- допускная работа осуществляется в государственных организациях и соответствует требованиям Инструкции [3];
- формы учетной документации соответствуют Инструкции [3];
- количество должностных лиц, допускаемых к государственным секретам (далее – секретоносители) условное – 250, 400, 800, 1000 человек.

После оформления допуска к государственным секретам данные о проведении проверочных мероприятий указываются в графе 6 Карточки (Форма 5) и графе 4 Журнала учета карточек на допуск работников (Форма 12), а распоряжение о допуске оформляется только в графе 7 Карточки (Форма 5). При снижении формы допуска распоряжение оформляется также только записью в графе 7 Карточки (Форма 5). Таким образом, существующая учетная документация не несет сведений о фактических сроках окончания действия допусков к государственным секретам.

Тем не менее, в целях своевременного переоформления допуска к государственным секретам, не менее одного раз в год необходимо проводить проверку сроков действия допусков с составлением списков лиц, подлежащих переоформлению.

Ввиду отсутствия в учетных документах сводных сведений сроки действия допусков рассчитываются каждый раз «в уме» при проверке условий, предусмотренных п. 119, 122 Инструкции [3; с.33-34] путем сопоставления графы 7 (фактическая форма допуска) Карточки (Форма 5), даты оформления допуска указанных в графе 6 Карточки (Форма 5) либо графе 4 Журнала (Форма 12) и сложения с последними срока действия допуска.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

При этом время на проведение проверки T (без учета времени на формирование списка) будет рассчитываться по формуле:

$$T = t_k \times N, \quad (1)$$

где;

t_k – время на проверку одной Карточке;

N – количество Карточек (Форма 5), находящихся на учете.

Как видим, время на проведение проверки прямо пропорционально количеству карточек. При $t_k = 25$ секунд (среднее время, найденное экспериментальным путем) и $N = 250$ карточек время проведения проверки составит 1 час 44 минуты, а для $N = 1000$ – потребуется 6 часов 56 минут без учета времени на выполнение других задач и перерывов. Результаты расчетов представлены на рисунке 1. В реальной же ситуации потребуется гораздо большее время.

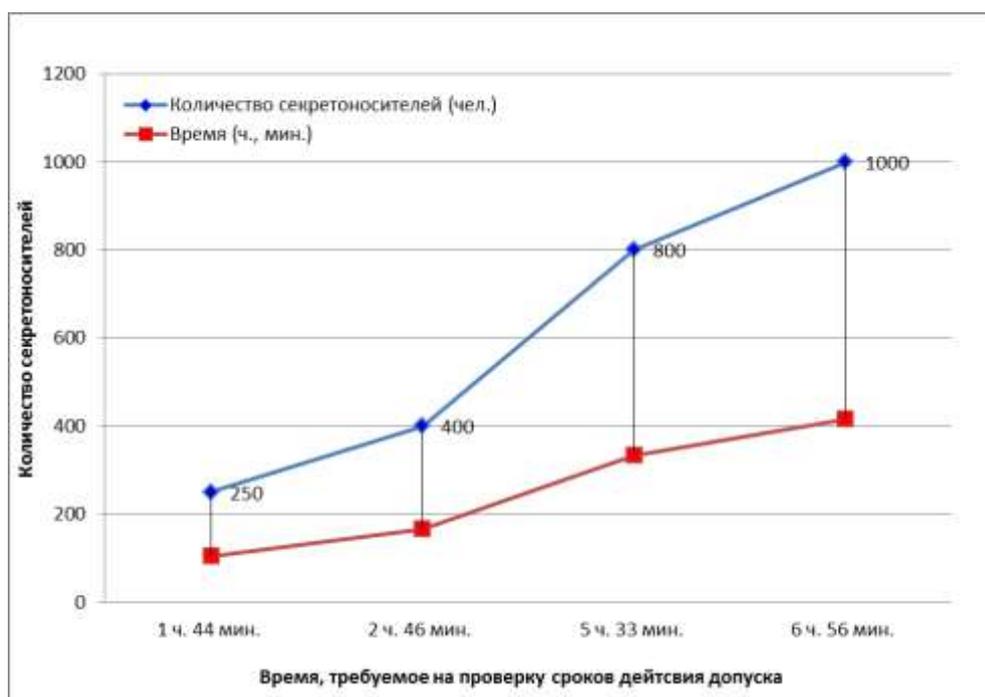

Рис.1 – Проверка сроков действия допуска

При этом необходимо учитывать, что если результаты работы не внести в какие-либо вспомогательные формы учета аналогичную работу необходимо проводить каждый раз в полном объеме. При этом коэффициент полезного действия K_η сильно зависит от количества секретноносителей n , подлежащих переоформлению:

$$K_\eta = \frac{n}{N} \times 100\% \quad (2)$$

То есть, при первичной разработке Номенклатуры должностей работников, подлежащих оформлению на допуск к государственным секретам (Форма 1), ввиду того, что оформлению на допуск подлежат все сотрудники, указанные в Номенклатуре (Форма 1) $K_\eta = 100\%$. В последующем КПД данного мероприятия будет неуклонно снижаться по причине уменьшения количества допусков, подлежащих переоформлению. Так при среднем $n = 10$ в год и $N = 250$, $K_\eta = 4\%$.

Помимо этого, контролю подлежат сроки хранения Карточек (Форма 5), а также другие аспекты деятельности в данной области. При этом Журналом (Форма 12) учет таких сведений также не предусмотрен. Организация работы по хранению таких карточек и систематизации их по срокам хранения

руководящими документами не предусмотрена и сильно зависит от профессионализма работников.

Альтернативой ручной проверке сроков окончания действия допусков является использование для хранения информации о формах, сроках оформления (переоформления, снижения, восстановления и прекращения) допуска к государственным секретам в базе данных, что позволит получать актуальные данные немедленно по первому требованию.

Вместе с тем, программное обеспечение, решающее подобного рода задачи, не поставляется «из коробки». Создание баз данных требует профессиональных навыков программирования, детального изучения процессов, учета особенностей взаимодействия подразделений на различных этапах ведения работы, а в последующем поддержки внедренной информационной системы и обеспечение ее информационной безопасности.

В настоящее время в Вооруженных Силах Республики Казахстан имеются подразделения, укомплектованные личным составом, способным решать подобного рода задачи и высшие учебные заведения, обучающие специалистов требуемого уровня.

Таким образом, решение одной прикладной задачи в области информатизации процессов, может повысить эффективность деятельности подразделений по защите государственных секретов на отдельном направлении, высвобождая время на решение приоритетных задач. А высокое качество подготовки специалистов в области информатизации и информационной безопасности позволяет автоматизировать большой круг подобных задач, обеспечивая при этом безопасность информационных систем, что, в конечном счете, влияет на обеспечение национальной безопасности Республики Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан».
2. Закон Республики Казахстан от 15 марта 1999 года N 349-1 «О государственных секретах».
3. Инструкция по защите государственных секретов Республики Казахстан, утвержденная Постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 октября 2021 года N 776дсп.

THE ROLE OF IT-SPECIALISTS IN THE AUTOMATION OF ACCESS CONTROL TO STATE SECRETS IN THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article discusses the importance of training specialists in the field of informatization and information security (hereinafter referred to as IT-specialists) in the processes of automation of access control to state secrets in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. The complexity of the processes and the reduction of the efficiency over time in the case of the implementation of these measures in a non-automated way are shown. The conclusion about the need to automate procedures in particular and to ensure high quality training of specialists in the field of informatization and information security in general is substantiated.

Key words: information security, informatization, automation of processes, procedures for controlling access to state secrets, logbook of admission cards.

С.Ш. ҚОНЫСБЕК

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, курсант
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель – подполковник К.О. ОРЫНБАСАРОВ
*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, старший преподаватель специальной кафедры,
Республика Казахстан, город Алматы*

МОДЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье изучается вопрос, модели этапа становления государственности Казахстана. Изложены основные средства достижения поставленной цели, что обеспечивает целостное восприятие национальной безопасности как функции государства. При этом в процессе исследования сами нормы закона для объективности картины также подвергаются критическому анализу с точки зрения соответствия современным научным представлениям и практики их реализации.

Ключевые слова: модель национальной безопасности, реальные и потенциальные угрозы, Стратегия развития государства, национальные интересы.

В рамках правовых норм первая модель национальной безопасности была представлена в Законе Республики Казахстан от 28 июня 1998 года «О национальной безопасности Республики Казахстан» [1]. Данная модель характерна для этапа становления государственности и со временем претерпела изменения. Вторая модель, отражающая современный уровень развития государства, увидела свет в новой редакции Закона Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 года [2]. Сравнивая названные модели, прежде всего, необходимо обратить внимание на изменившиеся стратегические ориентиры в обеспечении национальной безопасности. В настоящее время национальная безопасность определяется как «состояние защищенности национальных интересов Республики Казахстан от реальных и потенциальных угроз, обеспечивающее динамическое развитие человека и гражданина, общества и государства» [2]. В отличие от прежнего аналогичного понятия, рассматриваемое определение дополнено указанием на то, что состояние защищенности национальных интересов обеспечивает «динамическое развитие человека и гражданина, общества и государства». Таким образом, изменилось само понимание национальной безопасности как функции государства. Сегодня национальная безопасность Казахстана непосредственно ориентирована на его развитие. В свою очередь приоритеты и цели развития страны определяются документами Системы государственного планирования [3]. Иными словами, защищенность национальных интересов в целом либо в отдельных отраслях государственного строительства, прежде всего направлена на полную и последовательную реализацию приоритетов и целей программных и плановых документов [4, с. 61]. 20 Документы Системы государственного планирования представляют собой целостную систему, где необходимость и правомерность разработки документов нижестоящего уровня вытекают из документов, стоящих на уровень выше, а разработка, реализация, мониторинг, оценка и контроль документов, стоящих на уровень выше, осуществляются на основе документов нижестоящих уровней [3]. На вершине иерархии документов Системы государственного планирования находится

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Стратегия развития государства. В период с 1997 по 2012 годы глобальное видение развития страны определялось Стратегией «Казахстан – 2030 процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» («Казахстан 2030») [5].

Начиная с декабря 2012 года, таким документом является Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» («Казахстан-2050») [6]. В общей проекции на сферу обеспечения национальной безопасности указанное означает, что с учетом изменения стратегических приоритетов и целей государственного строительства будет меняться и содержание деятельности государства по обеспечению национальной безопасности. В Стратегии «Казахстан-2030» было определено, что «изначальным из всех необходимых условий, в рамках которых осуществляется поступательный и устойчивый рост государства, является безопасность его нации и сохранение государственности». Национальная безопасность, как первый в числе долгосрочных приоритетов данного документа, предусматривала, прежде всего обеспечение развития Казахстана как независимого суверенного государства при сохранении полной территориальной целостности [5]. В последующем Республика Казахстан перешла на новый уровень развития.

Подводя итоги реализации Стратегии «Казахстан – 2030», ставя соответствующие современному этапу приоритеты и цели в Стратегии «Казахстан – 2050», первый Президент – Н.А. Назарбаев отметил, что «наше главное достижение – мы создали независимый Казахстан». Сегодня Казахстан – это сильное успешное государство. Согласно достигнутым результатам, «сильное государство занимается не политикой выживания, а политикой планирования, долгосрочного развития и экономического роста» [6]. Из указанного применительно к обеспечению национальной безопасности, следует, что Республикой Казахстан в целом создана безопасная внешняя и внутренняя среда. Казахстан решил задачу сохранения суверенитета и территориальной целостности и в дальнейшем должен сосредоточить усилия не только на защите, но и на активном продвижении национальных интересов. В то же время в документе подчеркивается, что «среди развивающихся стран конкуренция за место в этом клубе будет ожесточенной. Нация должна быть готова к глобальному экономическому противостоянию, ясно осознавая, что место под солнцем гарантировано лишь сильнейшим» [6]. В отличие от Стратегии «Казахстан – 2030» в Стратегии «Казахстан – 2050» национальная безопасность не обозначена в качестве первого приоритета. В видении основных направлений Стратегии «Казахстан – 2050» вопросы обеспечения безопасности занимают шестую позицию в формулировке: «Последовательная и предсказуемая внешняя политика – продвижение национальных интересов и укрепление региональной и глобальной безопасности» [6].

Таким образом, акцент в политике безопасности Казахстана достаточно явно сместился на внешний контур, где обеспечение национальной безопасности, не теряя своей актуальности, выступает в роли неотъемлемого элемента развития всех сфер государственного строительства в векторе конкурентного противостояния с другими развивающимися странами.

Из изложенного последовательно вытекают следующие выводы:

1) национальная безопасность есть не перманентное состояние «отсутствия угроз» национальным интересам Республики Казахстан; это категория, отражающая развитие государства с четкими целевыми установками, выстроенными в определенной иерархии;

2) через документы Системы государственного планирования (государственные программы, планы и др.) обеспечение национальной безопасности органически встраивается во все сферы общественных отношений;

3) срыв реализации какого-либо из программных и плановых документов Системы государственного планирования в той или иной мере отдаляет Казахстан от достижения стратегической цели развития – вхождения страны в тридцатку наиболее конкурентоспособных стран мира;

4) недостижение стратегической цели развития представляет собой главную непреодолимую потенциальную угрозу существованию Республики Казахстан как суверенного государства, поскольку другие развивающиеся страны, заняв соответствующую позицию, получают возможность прямо или опосредованно подчинять политику Казахстана своим национальным интересам.

Далее, рассматривая непосредственно содержание модели национальной безопасности Республики Казахстан, следует отметить, что в соответствии с приведенным выше законодательным определением, национальная безопасность – это состояние защищенности национальных интересов Республики Казахстан от реальных и потенциальных угроз [2].

Таким образом, анализ понятия «национальная безопасность» изначально предполагает характеристику двух ключевых структурных элементов, раскрывающих его содержание, – «национальные интересы» и «угрозы». Под национальными интересами Республики Казахстан понимается совокупность законодательно признанных политических, экономических, социальных и других потребностей Республики Казахстан, от реализации которых зависит способность государства обеспечивать защиту прав человека и гражданина, ценностей казахстанского общества и основ конституционного строя [2]. То есть, исходя из данного определения, национальные интересы представляют собой потребности страны, нашедшие отражение в законодательстве. Такой подход исключает выдвижение в качестве «национальных» любых других интересов (личных, групповых и т.п.), которые не соответствуют параметрам казахстанской государственности, закрепленным в Конституции и законодательных актах, чем бы они не мотивировались. В правовом поле указанное делает незаконными любые действия по реформированию государства и общества, если они осуществляются вне установленных законодательными актами процедур. Еще одним важным аспектом является то, что «законодательное признание» соответствующих потребностей обеспечивает связь Закона с иными законодательными актами, затрагивающими вопросы обеспечения национальной безопасности. То есть, положения Закона «О национальной безопасности Республики Казахстан» в рамках установления национальных интересов – основные, но не исчерпывающие. В частности, данным Законом предусмотрено, что национальные интересы Республики Казахстан могут дополняться законодательными актами и детализироваться документами системы государственного планирования Республики Казахстан [2]. В свою очередь, угрозами национальной безопасности является «совокупность внешних и внутренних факторов (процессов и явлений), препятствующих или могущих препятствовать реализации национальных интересов Республики Казахстан» [2]. Как следует из определения, понятие «угрозы национальной безопасности» в сравнении с прежней законодательной редакцией содержит указание на то, что относящиеся к данным угрозам факторы (процессы и явления) могут быть внешними и внутренними. Указанное означает, что одни и те же угрозы могут формироваться как вне, так и на территории Республики Казахстан. Изложенный подход повлиял не только на формирование перечня угроз, но и на видовую классификацию национальной безопасности. В частности, из видов национальной безопасности, обозначенных в прежней редакции Закона [1], были исключены «внешняя безопасность» и связанная с ней «безопасность государственных институтов». В настоящее время названные категории охватываются новым законодательным понятием «политическая безопасность» [2]. В то же время и «внешняя

безопасность», и «безопасность государственных институтов» по-прежнему характеризуют основную составляющую родового объекта наиболее опасных противоправных посягательств на «государственные интересы» в рамках главы «Уголовные правонарушения против основ конституционного строя и безопасности государства» Уголовного кодекса Республики Казахстан (например, государственная измена, шпионаж) [7]. Таким образом, выбор терминологии как в Законе «О национальной безопасности Республики Казахстан», так и в его проекции на Уголовный кодекс следует признать сбалансированным и адекватным складывающейся обстановке. Раскрывая семантические связи между национальными интересами и угрозами, необходимо отметить, что в рамках законодательного определения, национальная безопасность есть «состояние защищенности национальных интересов от реальных и потенциальных угроз» [2].

По результатам проведенного в настоящей статье анализа, можно сделать выводы, что стратегических ориентиров модели национальной безопасности Республики Казахстан, такое «состояние» определяется документами Системы государственного планирования.

Из этого вытекает другой вывод: национальная безопасность представляет собой результат государственной политики в соответствующей сфере, который должен иметь конкретные (измеримые) количественные и качественные показатели [4, с. 61]. Априори национальная безопасность как в роли результата на уровне стратегического целеполагания, так и в отдельных сферах общественных отношений (включая конкретные временные отрезки) достигается не сама по себе, а посредством функционирования системы обеспечения национальной безопасности. При этом мониторинг, анализ, оценка и прогнозирование влияния угроз на национальные интересы в рамках разработки и реализации документов Системы государственного планирования непосредственно определяют структурно-функциональное содержание системы обеспечения национальной безопасности на текущий период и ее перспективы в будущем. Следовательно, даже при отсутствии упоминания в законодательном определении понятия «национальная безопасность» система обеспечения национальной безопасности, наряду с национальными интересами и угрозами, выступает в качестве неотъемлемого элемента модели национальной безопасности Республики Казахстан. Об этом, в частности, свидетельствуют положения главы 2 «Система обеспечения национальной безопасности и ее основные функции» Закона «О национальной безопасности Республики Казахстан», которая охватывает 2/3 регуляторных и охранительных норм данного закона[2].

Под системой обеспечения национальной безопасности Республики Казахстан понимается совокупность правовых, организационных, экономических, технических и иных мер, реализуемых субъектами национальной безопасности в рамках государственной политики в области национальной безопасности [2]. С позиции глобального видения развитие мер обеспечения национальной безопасности подчинено лишь одному нормативному требованию – «Республика Казахстан обеспечивает свою национальную безопасность всеми имеющимися в ее распоряжении средствами и методами, в том числе экономическими, политическими, военными, правовыми, специальными (разведка, контрразведка), применяемыми односторонне или в соответствии с международными договорами [2]. В свою очередь, субъективный состав системы обеспечения национальной безопасности, осуществляющий соответствующие меры, подлежит постоянной модернизации. Следует отметить, что одной из главных новаций действующей редакции Закона «О национальной безопасности Республики Казахстан» явилось закрепление полномочий государственных органов в области обеспечения национальной безопасности [2]. Установление сфер ответственности

государственных органов, включая отраслевые (министерства и ведомства), позволяет исключить распространённое ранее восприятие обеспечения национальной безопасности как деятельности только сил обеспечения национальной безопасности (спецслужб, Вооружённых Сил, правоохранительных органов) или же в ещё более зауженной трактовке – органов национальной безопасности. Одновременно получили развитие координационные механизмы совместной работы государственных органов по защите национальных интересов, предусматривающие возможность создания межведомственных комиссий, советов или штабов по вопросам, относящимся к предмету совместного ведения. В настоящее время на вершине механизма, обеспечивающего согласованность действий государственного аппарата, находится конституционный орган – Совет Безопасности Республики Казахстан. Данный орган координирует проведение единой государственной политики в сфере обеспечения национальной безопасности и обороноспособности в целях сохранения внутривнутриполитической стабильности, защиты конституционного строя, государственной независимости, территориальной целостности и национальных интересов Казахстана на международной арене [8]. В целом, обобщение основных выводов настоящего подраздела позволяет представить современную модель национальной безопасности Республики Казахстан следующим образом.

Данная модель отражает новые подходы к защите интересов личности, общества и государства, сохраняя при этом преемственность ранее сложившихся и проверенных временем идей. Она направлена на системное решение крупных общегосударственных задач при активном участии всех наделённых соответствующими полномочиями государственных органов, организаций и граждан. Структурными элементами модели национальной безопасности Республики Казахстан являются:

- национальные интересы;
- угрозы национальной безопасности;
- система обеспечения национальной безопасности.

Указанные элементы находятся в неразрывной взаимосвязи, где свойства одного элемента лежат в основе другого. Так, только опираясь на знания сущностных свойств национальных интересов возможно определение угроз национальной безопасности. В свою очередь, понимание сущности угроз определяет то, какой должна быть в своих основах система обеспечения национальной безопасности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 28 июня 1998 года «О национальной безопасности Республики Казахстан» (утратил силу) [Электронный ресурс] // Информационно правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL: adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000233 (15.05.2020).

2. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года «О национальной безопасности Республики Казахстан» [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL: adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527 (15.05.2020).

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 ноября 2017 года №790 «Об утверждении Системы государственного планирования в Республике Казахстан» 32 [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000790> (15.05.2020).

4. Мамонов В.В. Комментарий к законодательному определению понятия «транспортная безопасность» // Вестник КазНУ. Серия юридическая. – 2014. – №3(71). – С. 60-64.

5. Послание Президента страны народу Казахстана 1997 года «Казахстан-2030 Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL:<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K970002030> (11.05.2020).

6. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» (14 декабря 2012 г.) [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL:<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (11.05.2020).

7. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL:<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (16.05.2020).

8. Закон Республики Казахстан от 5 июля 2018 года «О Совете Безопасности Республики Казахстан» [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет» // URL:adilet.zan.kz/rus/docs/Z180000178 (15.08.2020).

9. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. Статья Главы государства [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. – 2017. – 12 апреля // URL:<https://www.akorda.kz/ru/events/-statuya-glavy-gosudarstva-bolashaqqa-baghdar-rukhanizhanhghyru> (21.05.2020).

10. Семь граней Великой степи. Статья Главы государства [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. – 2018. – 21 ноября // URL:<https://www.akorda.kz/ru/events/statuya-glavy-gosudarstvasem-granei-velikoi-stepi> (21.05.2020).

MODEL OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article outlines the issues of the model of the stage of formation of the statehood of Kazakhstan. The main means of achieving the set goals are outlined, which ensures the integrity of the perception of national security as a function of the state. At the same time, in the process of research, the very norms of the law for the objectivity of the picture are also subjected to critical analysis from the point of view of the corresponding modern scientific understand and practice of their implementation.

Key words: national security model, real and potential threats, state development strategy, national interests.

полковник запаса В.А. КСЕНОФОНТОВ

*Военная академия Республики Беларусь,
кандидат философских наук, доцент, докторант,
Республика Беларусь, город Минск
e-mail: nksena777@gmail.com*

ЗНАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ВОЕННОГО НАСИЛИЯ КАК ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье обосновывается необходимость дальнейшего научного исследования технологий современных военных конфликтов в интересах обеспечения национальной безопасности. Показаны основные особенности неклассической войны. Рассмотрена «лестница эскалации» конфликта, а также специфика гибридной войны. Обоснована необходимость коррекции подготовки управленческих кадров в контексте военной безопасности.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Ключевые слова: национальная безопасность, военное насилие, неклассическая война, законы войны, «лестница эскалации», гибридная война, когнитивная война, образование.

Стремление геополитических центров силы к расширению зон своего стратегического влияния привело к ущемлению и блокированию интересов других государств, провоцированию военно-политической напряженности. Это способствовало усилению межгосударственных противоречий, нарастанию как внутренних, так и внешних военных опасностей, способных трансформироваться в военные угрозы государству и военные конфликты. Объективно военное насилие вошло в ткань человеческого бытия.

Закономерности развития социума свидетельствуют нам о том, что в обозримом будущем использование военно-силового фактора будет только нарастать. Анализ и прогнозирование потенциальных типов военных конфликтов, которые могут быть развязаны или в которые может быть вовлечено государство, а также сущностное определение характера и особенностей перспективной войны, является целью исследования.

Решение поставленной задачи позволит ответить на жизненно важные вопросы развития военной сферы национальной безопасности (НБ): с какими типами военных конфликтов предстоит встретиться государству в перспективе, каковы пути повышения эффективности подготовки военных кадров, а также приоритетные направления совершенствования системы подготовки государственного организма в интересах НБ.

Наметилась тенденция трансформации войны: она переходит от классической к неклассической. Напомним, что сущностным признаком войны выступает политика и вооруженная борьба. Речь идет о классическом подходе. В межгосударственном противоборстве активно используются различные способы и формы насильственных действий в отношении суверенных государств, не вписывающихся в парадигму классической войны. Сущность войны осталась неизменной – это политика, а вот ее содержание постоянно меняется.

Напомним, что «война – это акт насилия, имеющий целью заставить противника выполнить нашу волю» – одно из определений войны К. Клаузевица. Эта формулировка в современных условиях оказалась приоритетной [1].

В современном межгосударственном противоборстве вооруженное насилие в определенной степени отодвигается на второй план и становится своеобразным страховочным элементом сложного феномена войны. Этот переход аналитики именуют неклассической парадигмой войны. Несмотря на то, что данного термина нет в нормативных правовых документах, регулирующих сферу военной безопасности, данные тенденции учтены в процессе военного строительства в Республике Беларусь.

Для четкого понимания предмета анализа, важно уточнить понятийный аппарат. Обратимся к современным научным исследованиям. В монографии «Технологии неклассической войны. Генезис. Эволюция. Практика» неклассическая, или неинтервенционная война трактуется как «осуществление насильственного контроля над объектом мишенью без полномасштабного применения прямой военной силы (т. е. ВС) агрессором, результат которой сопоставим с результатом от прямой интервенции» [2, с. 14]. В свою очередь, «неинтервенционные элементы насильственного контроля (войны) – составляющие насильственного контроля, не относящиеся к применению ВС. К ним относятся информационно-психологические операции (информационная война), экономическое давление, санкции, торговые войны, финансовые атаки, политико-дипломатическое агрессивное воздействие, применение сетевых групп, подрывная работа спецслужб, массовое использование

НКО, НПО, работающих в интересах агрессора, и т. п. Если в прямой интервенции они выполняли второстепенную роль, то в неклассической войне их роль доминирующая» [2, с. 15].

Неклассическая война, так же, как и классическая [3] имеет свои законы. А. В. Манойло и К. С. Стригунов сформулировали три закона неклассической войны [2, с. 53].

Первый закон. В ходе неклассической войны возможно достижение насильственного контроля над объектом-мишенью, по результату сопоставимому с применением прямой военной силы, если воздействие ее неинтервенционных элементов достигает необходимого синергетического эффекта.

Второй закон. Необходимый уровень синергетического эффекта от применения неинтервенционных элементов достигается тогда, когда в основе использования их важнейшего компонента – сетевых групп – лежит рефлексивное управление, а количество управляющих команд в отношении их составляющих обеспечивает точность воздействия вплоть до индивидуума, благодаря чему становится возможным контролируемо направлять сетевые группы согласованно с другими неинтервенционными элементами с целью перехвата управления над объектом-мишенью в соответствии с замыслом агрессора.

Третий закон. Сохранение объектом мишенью устойчивости своей социальной и государственной системы под действием развязанной против него неклассической войны ведет к использованию агрессором все более разрушительных ее типов, когда в пределе ставится задача достигнуть системно-тотального и перманентно деструктивного воздействия на объект-мишень для осуществления насильственного контроля над ним.

Авторы отмечают, что «системно-тотальное и перманентное воздействие в неклассической войне недостижимо без соответствующей теоретической базы, основанной на парадигме применении теории хаоса в сфере национальной стратегии и синергетического эффекта от использования ее неинтервенционных элементов» [2, с. 54]. Переход к экстремальным формам неклассической войны основывается на оценке агрессором стратегической выгоды и издержек. Если выгода будет превосходить издержки, то вероятность перехода к экстремальной стадии стремится к единице.

Кроме понимания неклассической войны, важнейшее условие прогнозирования конфликта – определение возможностей его эскалации и развязывания [4]. В середине 60-х годов американский ученый Герман Кан разработал «лестницу эскалации», состоящую из 44 ступеней, отражающую масштабность и разрушительность войны, на которой верхний уровень именовался «спазматической войной», в ходе которой применялось бы неограниченно ядерное оружие [4, с. 55]. Ученые и военные эксперты России разработали современную «лестницу эскалации», которая не имеет законченного характера и включает 17 ступеней. Ступени лестницы снизу-вверх выглядят так:

1. **Обострение обстановки**, включающее в себя активизацию информационного противоборства, в том числе информационные операции по дестабилизации внутривнутриполитического положения противоположной стороны, экономические санкции и др.

2. **Обмен угрожающими заявлениями** о возможном применении военной силы, в том числе для защиты своих друзей и союзников.

3. **Обостряющийся политический кризис** с повышенной интенсивностью ведения информационного противоборства, демонстрации военной силы в «серой зоне», но без ее боевого применения. (В целом активизация противоборства в «серой зоне», которое предполагает и горизонтальную эскалацию).

4. **«Гибридная война»**, неотъемлемой частью которой является ограниченное боевое применение военной силы (особенно сил спецопераций, а также наемников («прокси»), ЧВК и т. п.) наряду с широкомасштабным использованием политических, информационно-психологических, экономических и пр. средств, свойственных «гибридной войне».

5. **Преднамеренная или непреднамеренная провокация (инцидент)** во взаимодействии великих держав, повлекшая (повлекший) за собой гибель людей и серьезный ущерб военной технике.

6. **Локальная «обычная война»** с ограниченными политическими целями противоборствующих сторон и ограниченным применением военной силы по времени и месту, без использования средств массового поражения и без широкомасштабного применения боевых киберопераций применительно к гражданским объектам, с задействованием лишь определенной части сил общего назначения и обычных средств поражения.

7. **Региональная война с ведением боевых действий на суше, в воздухе и на море** без поражения любых космических аппаратов (КА), с проведением боевых киберопераций более широких масштабов, нежели в случае с локальной войной. Такая война в условиях возрастающего уровня взаимозависимости в мировой экономике, в производстве промышленной и сельскохозяйственной продукции, в энергетике и пр. чревата разрушением цепочек поставок, нарушением торговых путей, потрясениями финансовых рынков и в целом мировым экономическим кризисом огромных масштабов.

8. **Ограниченная «обычная война» с поражением (физическим уничтожением или функциональным поражением) в тех или иных масштабах КА** без поражения спутников системы предупреждения о ракетном нападении.

9. **Крупномасштабная «обычная война»** без поражения крупных городских агломераций, химпроизводств, атомных электростанций и т. п., с применением «кибероружия» лишь против объектов военного назначения как на ТВД, так и за их пределами.

10. **Крупномасштабная «обычная война» с проведением боевых киберопераций**, направленных на нарушение системы государственного управления и на поражение важных гражданских элементов инфраструктуры другой стороны.

11. **«Обычная война»** с поражением крупных городских агломераций, с разрушением химпроизводств и атомных электростанций (при этом поражение крупных объектов химического производства, атомных электростанций с масштабным химическим и радиационным заражением, чреватым гибелью множества людей, что можно приравнять к применению оружия массового поражения).

12. **«Ядерный конфликт»** – кризисная ситуация, в которую вовлечены один или несколько обладателей ядерного оружия, а противостояние доходит до уровня, когда одна или более сторон начинают использовать ядерное оружие в качестве инструмента прямого политико-военного давления. «Ядерный конфликт» может возникнуть скачкообразно, без прохождения отмеченных выше стадий локальной «обычной войны», региональной войны и др.

13. **Преднамеренное или непреднамеренное уничтожение обычными средствами (средствами ПЛО) ПЛАРБ** одной из великих держав (в т. ч. не опознанной «третьей стороной»).

14. **Демонстрационное применение ядерного оружия** в пустынной местности без поражения людей, военных и экономических объектов.

15. **Война с ограниченным применением ядерного оружия** по реальным военным объектам, вооруженным силам другой стороны.

16. Война с применением стратегических ядерных сил в «контрсиловом» варианте с попыткой избежать поражения гражданского населения и важных объектов экономики противника.

17. Война с массированным применением ядерного оружия и других видов оружия массового поражения, в том числе по крупным городским агломерациям [4, с. 60–65].

Понимание «лестницы эскалации» политическими и военными управленцами позволяет не допустить развития ситуации, ведущей к потере управляемости в конфликте. Как отмечают разработчики: «Управление эскалацией – это и политико-дипломатическая, и оперативно-стратегическая задача; действия и политиков (и дипломатов), и военных должны быть направлены на недопущение перехода конфликта в неуправляемую стадию, чреватую взаимоуничтожающей войной» [4, с. 83].

Аналитики и практики говорят об использовании гибридных технологий (войны) для достижения военно-политических целей. Гибридная война (ГВ) не относится к классической войне, ее трудно идентифицировать как агрессию. Вместе с тем, ГВ сегодня это уже очевидный фактор социального развития планеты и противоборства, требующий адекватной реакции и системного противодействия со стороны всех органов и сил обеспечения НБ. Необходимо изучение и понимание данного феномена на всех уровнях государственного и военного управления, разработка теории, стратегий и контрстратегий ГВ, подготовка кадров, способных решать задачи защиты Отечества в условиях применения противником изоощренных комбинаций силовых и несиловых действий [5, с. 6].

Современные технологии насилия в отношении государств придают особую остроту конфликтам. Точного определения ГВ нет. При этом цель ГВ совпадает с классической (традиционной) – военное поражение, уничтожение или капитуляция противника. Разделяем точку зрения военного эксперта А. А. Бартоша, что «ГВ это координированное использование страной-агрессором многочисленных видов (инструментов) насилия, нацеленных на уязвимые места страны-мишени с охватом всего спектра социальных функций для достижения синергетического эффекта и подчинения противника своей воле» [5, с. 16]. ГВ как неклассическая форма противоборства имеет собственные законы ведения: формирования серой зоны (СЗ) как театра ГВ; отрицания факта ведения ГВ; многосферного сдерживания; скрытности применения противником комплекса гибридных угроз; использования продажных местных элит в качестве важного инструмента ослабления и развала государства; всеобъемлющего охвата территории государства при проведении операций ГВ, включая космическое и киберпространство; опережающего отражения при разработке стратегии ГВ, основанном на перспективном видении развития военного конфликта; приоритетности операций по оказанию когнитивного разрушительного воздействия на сознание и психику людей, использование технологий цветной революции в качестве катализатора операций ГВ с целью манипуляций сознанием людей и ускорения развала государства; специфичности развития военной техносферы гибридного военного конфликта [5, с. 60].

Законы ГВ в отличие от классической отражают ее определенную новизну, стратегия которой строится на способности агрессора синхронизировать по месту, времени, видам и интенсивности использование рукотворных гибридных угроз против уязвимостей государства-жертвы агрессии на всей его территории. Обратим внимание на термин «серая зона» (СЗ), под которым понимается промежуточная среда между черным и белым, между войной и миром. СЗ как театр ГВ представляет собой стратегическое пространство, в пределах которого международная система реформируется под правила нового миропорядка. СЗ – это среда скрытого противоборства государственных и негосударственных образований,

осуществляемого на грани международного вооруженного конфликта, но не переходящего данную грань.

Нарастающая актуальность ГВ делает такой вид противоборства одной из наиболее значимых угроз для НБ Беларуси. Инициаторы гибридной агрессии стремятся к контролю всех видов пространства государства-жертвы. Посредством воздействия на информационное пространство противостоящей стороны государство-агрессор достигает своих стратегических целей за счет хаотизации ключевых сфер деятельности людей: сферы административно-государственного (политического) управления, культурно-мировоззренческой сферы, социально-экономической сферы. Основной акцент уделяется размыванию философской и методологической познавательной (когнитивной) деятельности народа государства-противника, хаотизации его сознания, подрыву доверия к лидерам и уверенности в будущем, разрушению системы национальных ценностей и интересов, внедрению ложных экономических и нравственных установок [5, с.248].

Следовательно, современные конфликты приобретают многомерный характер, сочетая в себе информационное, финансовое, экономическое, дипломатическое и специальное воздействие на противника в реальном масштабе времени. ГВ во многом совпадает с системной войной [6].

Одним из измерений ГВ является когнитивная война (КВ), которая добавляет к физическому и информационному измерению еще и когнитивное. Это создает поле противоборства за сознание. По утверждению аналитика А. А. Бартоша «смысл КВ заключается в том, чтобы захватить контроль над сознанием людей, над сознанием правящих элит и целых наций, над идеями, психологией, особенно поведенческими, мыслями, а также окружающей средой, значительно расширить традиционные конфликты и привести к желаемым результатам с меньшими затратами. Благодаря совместным действиям, которые КВ оказывает в трех пространствах (физическом, информационном и когнитивном), она воплощает идею завоевания победы без боя, изложенную в трактате Сунь-цзы «О военном искусстве» [5, с.261].

Внедрение в сознание правящей элиты, всего гражданского населения и военных необходимого государством-агрессором понимания внутренних целей и сопереживания в их достижении является важной составляющей стратегии ГВ. Технология КВ позволяет обойти классическое (традиционное) поле боя со значительными стратегическими результатами, внедрив необходимые смыслы, используемые для трансформации социального пространства под параметры государства-агрессора.

Таким образом, обеспечение НБ требует глубокого научного осмысления технологий как классического, так и неклассического военного насилия. Противостоять операциям современного насилия способен разум человека. В целях достижения успеха в противодействии неклассическому насилию особенно важно внимание к системе образования как военного, так и гражданского, являющейся одним из основных объектов операций КВ. Рациональная модернизация образования с акцентом на социогуманитарное осмысление реалий происходящего в современных международных отношениях – это важнейшее условие обеспечения НБ. Чтобы развеять «туман войны» (К. Клаузевиц) в интересах функционирования военной сферы НБ следует системно наращивать исследования по неклассическому противоборству [7] и перспективному облику войны и вооруженной борьбы [8]. Необходимо уточнить и содержание военного образования с возможным включением спецкурсов военно-философской направленности для курсантов (слушателей) «Философия современной войны», «Неклассические войны», «Информационные и гибридные конфликты». Предусмотреть возможность открытия в системе подготовки кадров для НБ подготовку магистрантов по направлению – неклассическая война. Непрерывное и системное научно-аналитическое осмысление

технологий военного насилия, практические действия на всех уровнях государственного и военного управления по защите от него позволят обеспечить военную безопасность Республики Беларусь.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ксенофонов В.А., Управление волей человека как цель и важнейший принцип ведения войны / В. А. Ксенофонов // Труды БГТУ. Сер. 6, История, философия. – 2020. – № 2. – С. 104 – 110.
2. Манойло А.В., Технологии неклассической войны. Генезис. Эволюция. Практика/А.В. Манойло, К.С. Стригунов. – М.: Горячая линия–Телеком, 2020 – 378с.
3. Тюшкевич С.А., О законах войны (вопросы военной теории и методологии) / С. А. Тюшкевич – 2-е изд. перераб. и доп. – Москва: Проспект, 2018. – 352 с.
4. Кокошин А.А., Вопросы эскалации и деэскалации кризисных ситуаций, вооруженных конфликтов и войн / А.А. Кокошин, Ю.Н. Балухевский, В.И. Есин, А.В. Шляхтуров. – М.: ЛЕНАНД, 2021. – 88 с.
5. Бартош А.А., Вопросы теории гибридной войны / А.А. Бартош – М.: Горячая линия – Телеком, 2022. – 324 с.
6. Репко С.И., Национальная безопасность: моногр. / С. И. Репко. – М.: Акад. геополитики, 2012. – 290 с.
7. Понкин И.В., Неклассические войны: моногр. / И. В Понкин. – Москва: ИНФРА-М, 2021. – 87 с.
8. Попов И.М., Хамзатов М.М., Война будущего: Концептуальные основы и практические выводы. Очерки стратегической мысли / И.М. Попов, М.М. Хамзатов. – М.: Кучково поле, 2016. – 832 с.

KNOWLEDGE OF MILITARY VIOLENCE TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF NATIONAL SECURITY

The article substantiates the need for further scientific research of technologies of modern military conflicts in the interests of national security. The main features of non-classical warfare are shown. The "escalation ladder" of the conflict is considered, as well as the specifics of hybrid warfare. The necessity of correcting the training of managerial personnel in the context of military security is substantiated.

Key words: national security, military violence, non-classical warfare, laws of war, "escalation ladder", hybrid warfare, cognitive warfare, education.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

полковник Н.Н. ЛЕВЧУК

*ГУ «НИИ Вооруженных Сил Республики Беларусь»,
начальник научно-исследовательского отдела (проблем военной безопасности)
научно-исследовательского управления (военно-гуманитарных исследований),
кандидат политических наук,
Республика Беларусь, город Минск
e-mail: 1234_73@list.ru*

Д.Ф. МУРАВЬЕВ

*научный сотрудник научно-исследовательского отдела
(проблем военной безопасности) научно-исследовательского управления
(военно-гуманитарных исследований)
ГУ «НИИ Вооруженных Сил Республики Беларусь»
Республика Беларусь, город Минск
e-mail: niivs@mod.mil.by*

**КИБЕРПРОСТРАНСТВО КАК СРЕДА ВОЕННОГО ПРОТИВОБОРСТВА:
ПОДХОДЫ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ**

В статье киберпространство рассматривается как среда геополитического противоборства и одна из сред проведения военных операций наряду с наземной, морской, воздушной и космической. Представлены подходы к обеспечению национальной безопасности в контексте Концепции информационной безопасности Республики Беларусь. Решающим фактором в современной войне становится технологическое превосходство, позволяющее при помощи высокоточных средств удаленно поражать объекты и живую силу противника. К таким средствам относится и кибероружие.

Ключевые слова: кибербезопасность, кибератака, киберинцидент, кибертерроризм, киберпространство.

Во время совещания по кибербезопасности 25 октября 2022 года Президент Беларуси Александр Лукашенко заявил, что кибератаки являются частью гибридной войны, ведущейся против Республики Беларусь и ее союзников. Основной целью таких атак является нанесение максимального ущерба экономике страны и дестабилизация всего общества. Важнейшей проблемой, которая получила правовое осмысление в Концепции информационной безопасности Республики Беларусь, принятой 18 марта 2019 года, стало именно обеспечение кибербезопасности. Киберпространство сегодня рассматривается как одна из сред проведения военных операций наряду с наземной, морской, воздушной и космической и в целом как среда геополитического противоборства. В настоящей статье рассматривается сущность противоборства в киберпространстве в свете названной концепции.

Кибероружие современной войны

В Концепции информационной безопасности Республики Беларусь **кибербезопасность** определена как состояние защищенности информационной инфраструктуры и содержащейся в ней информации от внешних и внутренних угроз [1]. Представлен ряд производных понятий. Так, **кибератака** – это целенаправленное воздействие программных и (или) программно-аппаратных средств на объекты информационной инфраструктуры, сети электросвязи, используемые для организации взаимодействия таких объектов, в целях нарушения и (или) прекращения их функционирования и (или) создания угрозы безопасности обрабатываемой такими объектами информации. **Киберинцидент** – событие,

которое фактически или потенциально угрожает конфиденциальности, целостности, подлинности, доступности и сохранности информации, а также представляет собой нарушение (угрозу нарушения) политики безопасности. **Кибертерроризм** – атаки на информационные системы, несущие угрозу здоровью и жизни людей, а также способные спровоцировать серьезные нарушения функционирования критически важных объектов в целях оказания воздействия на принятие решений органами власти, либо воспрепятствования политической или иной общественной деятельности, либо устрашения населения, либо дестабилизации общественного порядка [1]. Данный инструментарий активно используется в процессе современных войн и может рассматриваться в контексте вооруженного противоборства.

Как показывает международный опыт, через информационное пространство фактически происходит вмешательство во внутренние дела государства, преднамеренная дискредитация его конституционных основ, побуждение к гражданскому неповиновению [2], что также является неотъемлемой частью современных войн и вооруженных конфликтов. В чисто технологическом измерении они сопровождаются увеличением объема передаваемой информации, ростом требований к системам разведки и управления, сокращением циклов управления войсковыми формированиями. При этом сами по себе средства ведения и обеспечения вооруженной борьбы являются сложными автоматизированными устройствами, связанными между собой по сетевому принципу.

Средства ведения противоборства в киберпространстве – это так называемое кибероружие. Ущерб от его использования может приводить к техногенным катастрофам на критически важных объектах промышленности, экономики, энергетики и транспорта, к финансовому коллапсу и системному экономическому кризису. Задействование такого боевого средства способно существенно дезорганизовать государственное и военное управление, деморализовать и дезориентировать население, создать массовую панику и хаос [3]. То есть применение кибероружия нацелено на подрыв системных основ управления государством.

Разработка и создание образцов кибероружия обходятся значительно дешевле, чем иных видов оружия, применение которых приводит к аналогичному ущербу. В настоящее время этим занимаются в более чем 120 странах, межгосударственных объединениях, организациях и сообществах хакеров, в то время как разработкой ядерного оружия – максимум в двадцати. В первой четверти XXI века в ряде зарубежных концептуальных и нормативно-правовых документов устоялись такие термины, как «кибервойна» (cyber war), «боевые действия в киберпространстве» (cyber warfare), «кибератака» (cyber attack) и ряд других схожих с ними, содержательная часть которых подразумевает противоборство и решение боевых задач в киберпространстве (cyberspace). Перечисленные термины имеют общую составляющую – «кибер», показывающую их принадлежность к информационной сфере.

Согласно взглядам американских военных специалистов, киберпространство (cyberspace) – глобальная сфера в пределах информационного пространства, состоящая из взаимозависимой сети информационных технологических инфраструктур, включая глобальную информационную сеть Интернет, телекоммуникационные сети, компьютерные системы, а также встроенные в них процессоры и контроллеры. Военно-политическим руководством ведущих государств мира противоборство в киберпространстве по-прежнему рассматривается как одно из решающих условий реализации национальных интересов и выгодного урегулирования кризисных ситуаций. С учетом решения этой задачи развиваются национальные и межгосударственные органы управления, силы и средства

кибервойн, реализуются новые подходы к построению системы противоборства в киберпространстве на всех уровнях.

Противоборство в киберпространстве ведется и в рамках информационных операций, при этом, по взглядам американских экспертов, термин «операция» подразумевает действия как на стратегическом и оперативном, так и на тактическом уровне. Защита киберпространства становится одной из главных задач государства, экономики и общества как на национальном, так и на международном уровнях.

В силовых структурах ряда зарубежных стран созданы и развиваются соответствующие командования и структуры, создаются и совершенствуются силы и средства противоборства в киберпространстве. Основная причина этого связана с тем, что указанная форма ведения боевых действий требует существенно меньших затрат, чем «традиционные» войны и вооруженные конфликты.

Один из самых масштабных актов киберсаботажа новейшей истории пережила Венесуэла, где в марте 2019 года почти вся территория (22 из 23 штатов) была обесточена из-за неполадок на крупнейшей в стране гидроэлектростанции «Гури». Из-за сбоя приостановили свою работу аэропорты и метро, выключились светофоры и уличное освещение, перестала работать телефонная связь. Есть основания полагать, что к кибератаке на гидроэлектростанцию причастны силы специальных операций США. Средства кибератак, как правило, представляют собой аппаратно-программные и радиоэлектронные инструменты воздействия на объекты противника (защиты своих объектов) в любой точке глобального киберпространства [4], превращаясь в политический фактор международных отношений.

В ходе упомянутого выше совещания Президент Беларуси А.Г. Лукашенко указал, что на сегодняшний день во всем мире наблюдается рост кибератак. По его словам, атакуют, прежде всего, стратегические объекты, государственные органы, предприятия, банковские системы. Ранее белорусский лидер заявил о том, что гибридная война развязана Западом против всех стран СНГ. В КГБ Беларуси сообщили о намерении Запада расколоть ОДКБ и ЕАЭС, но совместная работа органов власти направлена на недопущение подобного сценария.

Интерактивное поле боя

Исходя из природы киберпространства, средства противоборства в нем условно можно разделить на программные, аппаратные, радиоэлектронные и комбинированные. По своему назначению они, в свою очередь, подразделяются на средства кибератаки, киберзащиты и киберразведки (обеспечения). Дополняется этот арсенал данных средств кибертехникой – совокупностью технических устройств (компьютеров, процессоров, контроллеров, сетевого оборудования) для обеспечения боевого применения сил киберопераций (рисунок 1).

Стремительно развивающиеся ИКТ не могут не влиять на ход подготовки и ведения военных действий, что подтверждает аксиому – нет таких двух войн, которые протекали бы одинаково. Поэтому очень вероятно, что новая война с переносом части военных действий в киберпространство может оказаться совершенно непохожей ни на одну из войн, уже пережитых человечеством. Она, очевидно, потребует новых идей не только в области стратегии, но и в области тактики. В частности, возникает ряд новых задач не только для отдельных специалистов, но и для органов военного управления, воинских подразделений, частей и соединений вооруженных сил.

Рис.1. Типология действий в киберпространстве в военных целях [5].

Это хорошо заметно на примере изменения задач сил специального назначения (сил специальных операций), воинские подразделения, части и соединения которых присутствуют в вооруженных силах практически всех ведущих зарубежных стран. До настоящего времени основными задачами таких формирований являлись уничтожение или вывод из строя важнейших экономических и военных объектов противника, насаждение хаоса в его военном и государственном управлении, создание помех работе связи, нарушение энергоснабжения, ликвидация транспортных узлов и другие.

Раньше такие задачи решались исключительно прямым силовым (огневым) воздействием на объекты. Сегодня важнейшей составной частью операций по решению данных задач становится участие спецназа в специальных действиях в киберпространстве. В ходе военных действий возможно наличие широкого круга локальных киберсистем (сетей), как специально созданных, так и сложившихся к определенному времени в силу тех или иных причин.

Рассматривая вопрос, какими средствами, как и где будут вестись войны будущего, следует обратиться к разработанной на основе Стратегии национальной безопасности США 2015 года «Оперативной концепции армии США «Победа в сложном мире 2020 – 2040». Анализ концепции позволяет утверждать, что США намерены вести военные действия на основе доктрины пяти полей боя и семи сфер противоборства. Полями боя (доменами) являются суша, водная среда, воздух, космос и электромагнитная среда, привычно называемая киберпространством. В качестве семи сфер противоборства выделяются традиционные огневые военные действия, внешнеполитическая борьба, воздействие на внутреннюю политику, финансово-экономическое воздействие, информационное воздействие, «поведенческие войны» и сфера технологического противоборства [6]. В этой связи вызывает интерес сообщение СМИ о том, что управление перспективных исследований Пентагона «Дарпа» (DARPA) проводит испытания кибероружия, способного вводить специальные коды, даже когда аппаратура не подключена к сети Интернет или вообще выключена. Такие возможности не только повышают роль сил специального назначения в кибероперациях, но и усугубляют проблему защиты собственных киберсистем от подобных действий противника.

Элементная база кибербезопасности

В настоящее время информационное пространство Республики Беларусь представляет собой одну из составляющих мирового информационного пространства, которое при определенных условиях может рассматриваться в качестве нового театра военных действий. Надо быть готовыми к тому, что кибератаки будут проведены против объектов военного назначения и критической

гражданской инфраструктуры Республики Беларусь. Особую актуальность это приобретает с началом эксплуатации Белорусской АЭС.

Как отмечается в Концепции информационной безопасности, перед Республикой Беларусь стоит стратегическая цель развития системы обеспечения кибербезопасности, базирующейся на передовых международных подходах управления рисками и предназначенной для реализации долгосрочных мер по их сокращению до приемлемого уровня. Национальная система обеспечения кибербезопасности должна реализовывать весь возможный комплекс правовых, организационных и технических мер по обеспечению безопасности национальной информационной инфраструктуры [1].

В Республике Беларусь обеспечение кибербезопасности связано с вполне осязаемыми на сегодня рисками и вызовами, и действия государства по их выявлению и локализации должны быть не только активными и последовательными, но определенными и закрепленными на перспективу. Причем эти риски и вызовы уже оказывают негативное влияние на состояние национальной безопасности [7]. Фиксируются попытки несанкционированного доступа к информационным системам государственных органов и организаций, внедрения в информационную инфраструктуру вредоносного программного обеспечения.

Увеличивается количество правонарушений и преступлений с использованием информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Усложняются процессы и технологии, требующие все более высокой квалификации работников. Пока не складывается общего понимания необходимости особой защиты критически важных объектов информатизации (КВОИ), и поэтому не вполне срабатывают соответствующие нормативные и организационные меры. Сохраняется высокая зависимость Республики Беларусь от импорта информационных технологий, средств информатизации и защиты информации, продолжается использование несертифицированных импортных программно-технических средств [2].

С точки зрения обеспечения кибербезопасности, любая информационная система в конечном счете уязвима благодаря наличию такого ее элемента, как пользователь. Именно человеческому фактору при проведении операции по внедрению программного агента отводится важная роль. Использование методов «социальной инженерии», несмотря на их относительную простоту, на протяжении многих лет подтверждает свою эффективность. Именно за счет пользователей, нарушающих правила безопасности информации, в информационную систему Бушерской АЭС и комплекса по обогащению урана в г. Натанза (Иран) в 2010 году была внедрена упомянутая выше вредоносная программа Stuxnet.

При этом структура, функциональные возможности, способы маскировки этого вируса заслуживают отдельного рассмотрения. Эти и другие инциденты свидетельствуют о том, что обеспечение кибербезопасности требует системного подхода, регулярной отработки деструктивных сценариев как в ходе крупнейших в мире учения Locked Shields 2019, которые прошли с 8 по 12 апреля в Таллине. Их целью стала тренировка специалистов в области защиты информационных систем и критической инфраструктуры от кибератак [8].

Таким образом, очевидно, что в современных условиях проведение операций в киберпространстве становится одной из перспективных форм применения вооруженных сил. Большинство ведущих зарубежных государств имеют и реализуют программы и планы как по обеспечению кибербезопасности, так и по подготовке вооруженных сил к организации и проведению таких операций. И белорусские Вооруженные Силы здесь не являются исключением, однако утвержденная Концепция информационной безопасности позволяет оценить проблему на новом методологическом уровне.

Как отмечают сами разработчики, принятие Концепции информационной безопасности не требует срочного и обязательного внесения изменений в действующее законодательство. В то же время ее положения послужат основой для дальнейшего нормотворчества в информационной сфере. Разработанная система концептуальных взглядов может учитываться при подготовке иных документов стратегического планирования [2]. В отношении Вооруженных Сил первоочередной нормативной адаптации требуют кибербезопасность и производные от нее понятия, что, в первую очередь, может быть реализовано в научном обосновании основных положений концепции строительства и развития Вооруженных Сил, развитии теории и методологии стратегического сдерживания.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Концепция информационной безопасности Республики Беларусь // Президент Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа: <http://president.gov.by/uploads/documents/2019/1post.pdf>. – Дата доступа: 18.04.2019.
2. Арчаков, В. Концепция информационной безопасности Республики Беларусь – взгляд в будущее / В. Арчаков, О. Макаров, А. Баньковский // Беларуская думка. – 2019. – №3. – С. 24–31.
3. Смирнов, И. Противоборство в киберпространстве по взглядам военно-политического руководства ведущих зарубежных государств / И. Смирнов, Г. Алексеев // Зарубежное военное обозрение. 2017, №6 С. 8 – 14.
4. Колосков, С. Стратегия действий министерства обороны США в киберпространстве / С. Колосков, Г. Смирнов, Г. Алексеев // Зарубежное военное обозрение. 2016, №10, С. 3–7.
5. Война в киберпространстве: уроки и выводы для России / Военно-политическое обозрение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nvo.ng.ru/> – Дата доступа: 11.06.2018.
6. Киселев, В.А. К каким войнам необходимо готовить Вооруженные Силы России / В.А. Киселев // Военная мысль. – 2017, – № 3, – С. 37–46.
7. Концепция национальной безопасности Республики Беларусь [Электронный ресурс]: Указ Президента Респ. Беларусь, 9 нояб. 2010 г., № 575: в ред. Указа Президента Респ. Беларусь от 24.01.2014 г. // КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.
8. Крупнейшие в мире учения по кибербезопасности Locked Shields 2019 начинаются в Эстонии / www.arms-expo.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arms-expo.ru/news/mezhdunarodnye-ucheniya/krupneyshie-v-mire-ucheniya-po-kiberbezopasnosti-locked-shields-2019-nachinayutsya-v-estonii/>. – Дата доступа: 18.04.2019.

CYBERSPACE AS AN ENVIRONMENT OF MILITARY CONFRONTATION: APPROACHES IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF INFORMATION SECURITY OF THE REPUBLIC OF BELARUS

The article considers cyberspace as an environment of geopolitical confrontation and one of the environments for military operations along with land, sea, air and space. Approaches to ensuring national security in the context of the Information Security Concept of the Republic of Belarus are presented. The decisive factor in modern warfare is technological superiority, which allows using high-precision means to remotely hit objects and enemy manpower. Such means include cyber weapons.

Key words: cybersecurity, cyber attack, cyber incident, cyber terrorism, cyberspace.

**Д.Г. МАТАЕВ¹,
Н.А. АУБАКИРОВ¹,
Т.А. МУХАТОВ¹**

*¹Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
Республика Казахстан, город Астана*

научный руководитель – полковник запаса О.К. МАССАЛИМОВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
преподаватель кафедры мобилизационной подготовки и территориальной обороны
общевоинского факультета,
Республика Казахстан, город Астана*

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПЕРЕДОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КОМПЕТЕНЦИИ БОЕВОГО СЛАЖИВАНИЯ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В современных условиях, когда перед Республикой Казахстан стоит комплекс задач, возрастает потребность в укреплении ее обороноспособности, строительстве новой армии, что требует глубокой реформы военного образования, подготовки будущих военнослужащих к боевому слаживанию, использование современных образовательных технологий. Система подготовки органов управления и войск должна стать более качественной, более интенсивной и комплексной. Выпускник военного вуза должен быть подготовлен к выполнению различных видов профессиональной воинской деятельности, в том числе военно-педагогической, заключающейся в организации и проведении занятий боевой подготовки на высоком уровне с подчиненным личным составом.

Ключевые слова: боевое слаживание, военные, офицеры, компетенции, образовательные технологии.

Под словом «слаживание» в словаре русских синонимов понимается сыгровка, согласование, где согласование — взаимодействие, координация, регулирование [1].

В научно-педагогической литературе нет однозначного определения понятия «боевая слаженность». Например, А. М. Худяков рассматривает боевое слаживание как процесс обучения личного состава выполнению задач в бою, а также согласованных действий [2].

Словарь военных терминов трактует это понятие как комплекс учебных мероприятий по обучению военнослужащих, мобилизованных, согласованным действиям в составе части [3].

Боевую слаженность будем рассматривать как целенаправленную подготовку военнослужащих к слаженным действиям в составе подразделения, с целью формирования навыков, необходимых для четкого выполнения функциональных функций, согласованного выполнения боевых задач на основе использования информационных технологий, средств связи с учетом особенностей десанта, географической обстановки, конкретных особенностей местности, времени года, применяемых средств поражения, в соответствии с поставленной боевой задачей в режиме реального времени [4].

Офицер, осуществляющий боевое слаживание, должен обладать соответствующими мотивами, знаниями и навыками - компетенцией боевого слаживания.

Компетенцию боевого слаживания мы рассматриваем как особенность личности офицера, определяющую наличие у него мотивов, высокий уровень знаний и умений в области целенаправленной подготовки военнослужащих к слаженным действиям в рамках подразделения, согласованному осуществлению решения боевых задач на основе использования информационных технологий и современных средств связи с учетом особенностей местности, сезона, предстоящей миссии [4].

Компетенция боевой координации включает в себя комплекс компонентов мотивационного, функционального, информационно-коммуникативного и учебно-рефлексивного значения. Мы выделили их исходя из требований к офицеру-координатору в современных условиях. Выделение в структуре компетенций компонента мотивационного значения обосновывается тем, что в современных условиях офицеры должны стремиться к поиску путей и средств постоянного совершенствования организации и ведения боевого слаживания, должны обладать волевыми качествами (терпение, настойчивость, целеустремленность), интерес к профессиональной деятельности в области боевого слаживания, причины профессионального роста.

Важно, чтобы офицер умел организовать свою деятельность в области боевого слаживания эффективно, с минимальными временными затратами, на основе системы знаний, опыта с учетом функциональных обязанностей. Все это заставляет выделить функциональную составляющую. Успех деятельности определяется знанием способов непрерывного, гибкого и оперативного руководства подразделениями, слаженностью в бою и умением четко выполнять свои функциональные обязанности в слаженности боя.

Информационно-коммуникационная составляющая предполагает наличие у офицеров возможности непрерывного сбора, анализа и оценки информации, необходимой для всестороннего учета реальных условий ведения боевого слаживания, принятия решений по управлению подразделениями, эффективного взаимодействия; умение своевременно ставить задачи координации, боевые задачи, отдавать боевые приказы и распоряжения. Также необходимо знать требования документов, принятых для руководства, по которым осуществляется согласование подразделений и подразделений.

Для организации и оценки учебно-воспитательной деятельности и работы военнослужащего, коллективных действий личного состава необходимо выделить учебно-рефлексивный компонент. Успех педагогической деятельности зависит от умения строить процесс обучения на научной основе с использованием новейших достижений науки и техники, военной теории, педагогики, опыта войн, военных конфликтов, передового опыта боевого слаживания, наглядности и максимальной приближение к реальной боевой обстановке. Для эффективной оценки процесса обучения офицер должен уметь сознательно проверять результаты своей деятельности, уровень своего развития, личные достижения и успехи подчиненных; овладеть методами самопознания и определения личных и профессиональных качеств подчиненных для определения направлений профессионального роста, повышения воинских способностей [4].

Считаем, что образовательные технологии, используемые при формировании слаженно-боевой компетенции, должны выбираться с учетом тенденций модернизации Вооруженных Сил Республики Казахстан и принципов профессионального руководства и воссоздания условий современного общевойскового боя. Технология интерпретируется как совокупность методов и

средств для достижения желаемого результата. Он включает в себя способы работы, режим, последовательность действий и т.д.

Под образовательными технологиями в научно-педагогической литературе понимается система действий учителя и учащихся в образовательном процессе, построенная на определенной идее в соответствии с определенными принципами организации и соотношения целей - содержания методов [5].

В процессе подготовки будущих офицеров к боевому слаживанию целесообразно использовать компьютеры, обучающие, интерактивные технологии и те, которые воссоздают условия современного общевойскового боя. Использование игровых технологий способствует эффективному формированию боевой координационной компетенции, поскольку эти технологии представляют собой форму игрового взаимодействия педагога и учащихся посредством реализации определенного сюжета (игры, делового общения и т.п.). Образовательные задания включены в содержание игры [5]. А с будущими офицерами очень важно проводить деловые игры для «воссоздания» сюжета координации, так как в ходе игры они «оттачивают» элементы организации взаимодействия на поле боя, согласовывая выполненные боевые задачи.

Например, на занятии «Управление взаимодействием взвода, его действиями при перехвате объекта противника» в увлекательной форме можно повторить и закрепить с курсантами вопросы организации взаимодействия при высадке десанта, личного состава, их участия в битва. В ходе игры по организации боя используются план местности, различные классы техники, формализованные документы и варианты документов, создается динамичная тактическая обстановка. Учителем является командир роты. Курсанты выполняют роль командира взвода и военнослужащих. Курсанты в роли командира взвода самостоятельно собирают данные об обстановке и принимают решения. Руководитель занятия выслушивает приказы, распоряжения и доклад старшему командиру. Затем руководитель занятия в роли командира роты утверждает обдуманное решение и дает согласие на практическую разработку тактического эпизода. В ходе урока преподаватель, путем оснащения аудитории и средств общения, выстраивает ситуацию, контролирует деятельность студентов по управлению подразделениями [6].

Компьютерные технологии внедряются в процесс формирования компетенций боевой координации на основе различных программ: образовательных (информационных, обучающих, контрольных, развивающих и др.); выполнение расчетов (Microsoft Excel и др.), моделирование процессов координации (геоинформационные системы военного назначения), интегрированные среды управления подразделением и т. д.

Диалоговые технологии связаны с созданием коммуникативной среды, расширением пространства сотрудничества на уровне «обучающий — обучающийся», «обучающийся — обучающийся», «обучающий — автор», «обучающийся — автор» в ходе постановки и решения учебно-познавательных задач [5].

Поскольку процесс координации требует постоянного общения и организации диалога, диалоговые технологии должны активно использоваться в обучении боевой координации.

Технологии обучения представляют собой организацию в процессе обучения деятельности студентов с целью выработки конкретных алгоритмов учебно-познавательной деятельности и методов решения общих задач (тестов и практических занятий) [5]. В процессе боевой координации тренировки проводятся на программно-аппаратных тренажерах, обеспечивающих создание динамичной учебной среды.

Для отработки элементов координации на основе современных средств связи используется комплекс учебно-тренировочных средств связи. Позволяет решать задачи по координации действий экипажей десантных машин, боевых машин и командиров частей; организация и управление подчиненными подразделениями (отделением - взводом - ротой) при выполнении задач координации.

Учебно-тренировочные средства обеспечивают совместную работу с реальной боевой техникой, что позволяет обучаемым эффективно отрабатывать координационные элементы на полевой или стационарной учебно-экипажной базе, находясь в уникальном информационном пространстве. Кейс-метод позволяет применить теоретические знания к решению практических задач, а также позволяет более эффективно усваивать материал за счет сильной эмоциональной вовлеченности и активного участия обучаемых в обсуждении ситуаций профессионального боевого слаживания.

Боевая подготовка казахстанской армии находится под пристальным вниманием Министра обороны Республики Казахстан. Начальник оборонного ведомства всегда отмечает, что боеготовность части или подразделения складывается из профессионализма каждого офицера, контрактника и призывника.

Докторант Академии пограничной службы КНБ РК полковник А.Е. Илиманов в своей статье «Содержание профессиональной деятельности офицера как основа развития его профессиональных навыков» отмечает, что «компетентностная модель выпускника военного вуза должна строиться с учетом особенностей профессиональной деятельности офицера. Его характеристика и содержание вместе с усвоением профессиональных знаний и умений должны формировать отношение будущего чиновника к предстоящей профессиональной деятельности, в то же время выявленные характеристики могут служить основой для критериев оценки уровня подготовки к профессиональной деятельности, разработка педагогических условий и основных методов ее реализации» [7].

Министр обороны Республики Казахстан Р.Ф. Жаксылыков в своей статье «Методика анализа профессиональной деятельности офицеров Национальной гвардии как условия качества военного образования» отмечает, что «конечной целью деятельности офицеров является поддержание боеготовности и боеспособности войск. Она достигается путем своевременная подготовка частей и соединений к выполнению боевых задач по выполнению боевой задачи, их всестороннее обеспечение, а также высокая компетентность всех категорий военных специалистов и органов управления в решении задач» [8].

В столице в период с 14 по 23 июня прошли воинские сборы в плановом порядке [9] в соответствии со статьей 33 Закона Республики Казахстан «О воинской службе и статусе военнослужащих» [10]. Целью учебных воинских сборов явилась:

1. Подготовка и переподготовка мобилизационных ресурсов, совершенствование местной подготовки и координации действий.
2. Совершенствование знаний и практических навыков по организации и проведению мероприятий боевого слаживания, а также по организации управления войсками при выполнении поставленных боевых задач.

В ходе сборов с военнообязанными запаса были проведены занятия на тему «Проведение специального развертывания роты охраны. Проведение боевого слаживания. Организация охраны и обороны объектов. Ведение борьбы с диверсионными группами».

По мнению преподавателей военного вуза, для эффективного ведения боевого слаживания офицер должен [11]:

- понимать основные направления развития ВС РК, формирования армий иностранных государств, осознавать важность мероприятий по обеспечению и укреплению безопасности страны, реорганизации и перевооружению войск;

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- стремиться к профессиональному росту в процессе обучения и в иной профессиональной деятельности, что позволяет успешно выполнять профессиональные задачи в соответствии с боевой задачей, понимать необходимость восхождения личности (самостоятельной и воинской) на высокий уровень компетентности;

- уметь определять уровень подготовки личного состава и подразделений, по разработанным критериям (качество и время выполнения нормативов; умение работать в группах и т.д.);

- уметь проводить коллективную подготовку военнослужащих к действиям в составе подразделения и воинской части с целью отработки коллективных навыков работы со средствами связи и штатным вооружением, определяемых стоящими перед ними задачами;

- стремиться изыскивать пути и средства постоянного совершенствования организации и ведения боевого слаживания, достижения более высокого уровня готовности личного состава, частей (подразделений), запасов техники подразделений, воинских частей и соединений к ведению боевых (специальных) действий;

- знать свои функциональные боевые слаженные обязанности, уметь четко их выполнять с учетом специфики предстоящих боевых действий, местности и времени года;

- знать приемы, приемы, принципы организации деятельности боевого слаживания, уметь систематически и целенаправленно проводить мероприятия, направленные на развитие слаженности подразделений и их подготовку к боевым действиям, уметь контролировать деятельность военнослужащих, воинских частей (закрепленные за ними подразделения);

- уметь извлекать, собирать, анализировать и оценивать информацию, необходимую для всестороннего представления реальных условий боевого слаживания, принятия решений (данные, характеризующие обстановку, необходимые расчеты, предложения и т.п.);

- овладеть приемами работы с заранее разработанной высоконадежной и мобильной системой связи, средствами автоматизации, вычислительной техникой, приемами совместной работы по сигналам оповещения;

- уметь строить научно-обоснованный процесс обучения с использованием последних достижений науки и техники, военной теории, педагогики, опыта войн, военных конфликтов, проводить комплекс обучающих мероприятий, конкурсов, игр и многое другое;

- уметь сознательно контролировать результаты своей деятельности, уровень собственного развития, личные достижения и достижения подчиненных.

Следует отметить, что действующая система подготовки будущих офицеров в военных вузах страны характеризуется отсутствием в образовательных программах специальных дисциплин или внеаудиторных занятий, в рамках которых осуществляется целевая подготовка в области полевого боевого слаживания. на основе использования современных информационных и коммуникационных технологий. Поэтому молодые казахстанские офицеры недостаточно подготовлены к решению профессиональных задач в области боевого слаживания, использованию современных методов, форм и средств обучения слаженным действиям военнослужащих в рамках подготовки и ведения боевых действий.

Глобальные трансформационные процессы, происходящие в мире, несут в себе различные риски. В условиях мировых экономических и иных потрясений значительно повышается уровень потребности общества в профессиональной компетентности будущих военнослужащих, особенно в области боевой подготовки и

боевой слаженной подготовки, для организации и проведения курсов по тематике боевой подготовки, в том числе обучение боевой координации на высоком уровне.

То есть современный офицер должен обладать компетенциями боевого слаживания, под которым понимается интегрирующая характеристика человека, гарантирующая его способность и готовность эффективно осуществлять целенаправленную подготовку военнослужащих к слаженным действиям в составе подразделений.

Для формирования и развития данной компетенции предлагается внести изменения в учебные планы по проработке элементов координации (увеличение количества занятий с эффективным выполнением практических заданий); организовать обучение курсантов по элективному курсу «Боевое слаживание в современных условиях. Основы боевого слаживания».

В элективную программу должны быть включены следующие вопросы: организация эффективной боевой подготовки как важное мероприятие по обеспечению и укреплению безопасности страны; боевое слаживание — один из важнейших элементов боевой подготовки; история боевого слаживания; организация боевого слаживания в современных условиях. Основы боевого слаживания - подходы, принципы, методы, формы и средства и др.

Проведение элективного курса строится на основе лекций и практических занятий в тесной связи с военными дисциплинами. Особое внимание следует уделить обучению работе в команде с использованием современных информационных технологий и средств коммуникации и предусмотреть организацию самообразования, индивидуальных консультаций, конкурсов, мастер-классов, групповых проектов и т.д.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Словарь синонимов русского языка : в 2 т. / под ред. А. П. Евгеньевой. — М.: Астрель: АСТ, 2001. — 127 с.
2. Худяков А. М. Методические рекомендации по организации и выполнению мероприятий повседневной деятельности в воинской части. Кн. 1: Организация боевой подготовки — М.: Воениздат, 2003. — 152 с.
3. Словарь военных терминов / сост. А. М. Плехов, ред. С. Г. Шапкин. — М. : Воениздат, 1989. — С. 27–28.
4. Богомолова, Е. В. Подходы к формированию компетенции по боевому слаживанию у будущих офицеров / Е. В. Богомолова, С. В. Киселев // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 4. – С. 96. – EDN TGVJIW.
5. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика : учеб. пособие. — СПб. : Питер, 2006. — 304 с.
6. Богомолова, Е. В. Использование современных образовательных технологий в процессе формирования компетенции боевого слаживания у будущих офицеров / Е. В. Богомолова, С. В. Киселев // Психолого-педагогический поиск. – 2021. – № 1(57). – С. 53-65. – DOI 10.37724/RSU.2021.57.1.005. – EDN KGJZNE.
7. Илиманов А. Е. Содержание профессиональной деятельности офицера как основа разработки его профессиональных компетенций. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы Әскери институтының ХАБАРШЫСЫ, №1 (19), қантар 2016 ж., с.100
8. Жаксылыков Р.Ф. Методология анализа профессиональной деятельности офицеров Национальной гвардии как условие качества военного образования // Теория и практика общественного развития. 2015. №14. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-analiza-professionalnoy-deyatelnosti-ofitserov-natsionalnoy-gvardii-kak-uslovie-kachestva-voennogo-obrazovaniya> (дата обращения: 05.07.2022).
9. В Нур-Султане с 14 по 23 июня проводятся воинские сборы <https://elorda.info/novosti-stolicy/18962-1655274737/>

10. Закон Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года № 561-IV «О воинской службе и статусе военнослужащих» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 15.04.2022 г.)

11. Киселев, С. В. Методика проведения факультатива "боевое слаживание в современных условиях. Основы проведения боевого слаживания" / С. В. Киселев // Развитие и актуальные вопросы современной науки. – 2019. – № 5(24). – С. 17-19. – EDN XCMOVP.

APPLICATION OF MODERN ADVANCED TECHNOLOGIES IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE FORMATION OF COMBAT COORDINATION COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In modern conditions, when the Republic of Kazakhstan faces a set of tasks, there is an increasing need to strengthen its defense capability, build a new army, which requires a deep reform of military education, training future military personnel for combat coordination, and the use of modern educational technologies. The system of training of management bodies and troops should become more qualitative, intensive and all-encompassing. A graduate of a military university should be prepared to perform various types of military professional activities, including military pedagogical, which consists in organizing and conducting high-level classes in combat training subjects with subordinate personnel.

Key words: combat coordination, military, officers, competencies, educational technologies.

Д.Г. МАТАЕВ¹

Ш.А. ОНГАРБЕКОВ¹

К.Ж. АБЕУОВ¹

*¹Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Елбасы,
Республика Казахстан, город Астана*

научный руководитель – полковник запаса О.К. МАССАЛИМОВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Елбасы,
преподаватель кафедры мобилизационной подготовки и территориальной обороны
общевоинского факультета,
Республика Казахстан, город Астана*

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРИМЕРЫ СЛАЖЕННОСТИ ДЕЙСТВИЙ ВО ВРЕМЯ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ, ТЕХНОГЕННЫХ КАТАСТРОФ, ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ

Война является, одним из величайших механизмов обучения, в истории человечества. В девятнадцатом веке, когда война приняла крупномасштабные формы, в которых участвовало огромное количество людей, как в боевых, так и во вспомогательных ролях, «слаженность» стала решающим фактором национального выживания.

В статье наглядно показана слаженность действий во время Великой Отечественной Войны. Отмечено, что в годы ВОВ существовала слаженность, и не только военных, но и ученых, промышленников, строителей, железнодорожников и т.д. Установлено, что именно этот факт сыграл огромную роль в победе над фашизмом.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Кроме того, выявлены проблемы, которые возникают на пути эффективного «слаживания» у войск из разных государств на современном этапе.

Ключевые слова: слаженность действий, война, история, техногенные катастрофы, чрезвычайные ситуации.

Война является, одним из величайших механизмов обучения, в истории человечества. В девятнадцатом веке, когда война приняла крупномасштабные формы, в которых участвовало огромное количество людей, как в боевых, так и во вспомогательных ролях, «слаженность» стала решающим фактором национального выживания.

Для того, чтобы наглядно показать слаженность действий во время реальной войны, в частности, Великой Отечественной, нам необходимо показать, какая обстановка была в вооруженных силах СССР накануне ВОВ.

Вооруженные силы формировались, на основе всеобщей воинской повинности. В 1932 г. началась реорганизация Красной Армии. Ее численность к 1939 г. возросла почти в 4 раза. На 1 мая 1940 г. личный состав Красной Армии составлял 3991 тыс. человек [1].

Важная роль в поддержании вооруженных сил, на уровне современных требований, принадлежала военной науке, в которой разрабатывалась система взглядов на стратегию и тактику вооруженных сил.

В 1932 г., в Красной Армии, впервые в мире были сформированы механизированные корпуса, а в 1934—1935 гг., бронетанковые и механизированные части выделены в специальный род войск. Это было смелое революционное решение, исходившее из правильных предпосылок, о возрастающей роли названного рода войск, в грядущей войне.

Уничтожение опытных командных кадров привело к резкому снижению уровня военно-теоретической мысли (маршалы Тухачевский, Блюхер, Егоров, Якир, Путьна, Уборевич, Корк, Эйдеман, Фельдман) [2].

В 1939 г., сделан неправильный вывод из опыта применения танков во время войны в Испании — признано нецелесообразным, сохранение крупных бронетанковых соединений, механизированные корпуса были расформированы. Нарком обороны Ворошилов даже в 1938 г. продолжал утверждать: «Красная кавалерия по-прежнему является победоносной и сокрушающей силой, и может решать большие задачи на всех боевых фронтах».

По мнению иностранных экспертов, Красная Армия являлась, в середине 1930-х годов, одной из самых передовых и современных армий мира.

Советская военная наука придавала большое значение моральному фактору, и эта правильная ориентация оправдала себя во время войны с Германией и при обороне, и в наступлении. Огромное внимание уделялось физической подготовке бойцов [3].

Предполагалось, что война будет вестись на чужой территории и победа будет достигнута малой кровью. Эти положения имели существенные изъяны — исключалась возможность, ведения войны на своей территории и больших людских потерь.

Однако, стратегия не оправдалась. Для победы над маленькой Финляндией потребовалось 105 дней. Весь мир увидел, что Красная Армия не является серьезной военной силой, не способна вести современную войну.

Мало внимания уделялось вопросам стратегической обороны. Предполагалось, что оборона будет иметь местный характер, строиться лишь на отдельных участках, а не на всем фронте вооруженной борьбы.

Исходя из опыта боев с японцами и финнами в 1940 и первой половине 1941 г., советское правительство приняло ряд решений, в которых обращалось внимание

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

на серьезные недостатки в подготовке войск, в техническом оснащении, в подготовке приграничных оборонительных рубежей.

В результате, возросло общее число стрелковых дивизий. Вновь стали создаваться механизированные корпуса, отдельные танковые и механизированные дивизии. За период с 1939 по июнь 1941 г. сформировано 125 новых дивизий. Большое внимание уделялось увеличению численности авиадесантных корпусов. Расширялась сеть ПВО. Формировались новые части инженерных войск, войск связи и др.

Серьезная ошибка допущена, когда в 1939 г. приняли решение о разоружении старой границы, в связи со строительством новых оборонительных рубежей. Поскольку, в случае войны, предусматривалось отражение удара врага и перенесение военных действий на его территорию, основные склады и мобилизационные запасы размещались неподалеку от старой границы, в Белоруссии, на Украине, под Смоленском.

В 1940 г., при рассмотрении правительством вопроса, о месте размещения мобилизационных запасов, представители центральных довольствующих управлений и Генерального штаба предлагали разместить их за Волгой. Однако, Сталин отверг эти предложения и дал указание сосредоточивать мобилизационные запасы на территории приграничных военных округов.

Тимошенко, будучи сторонником единоначалия в армии, сумел убедить И.В. Сталина отменить, введенный в 1937 г. институт военных комиссаров, который приводил к двоевластию в армии. 12 августа 1940 г. Президиум Верховного Совета СССР издал Указ «Об укреплении единоначалия в Красной Армии и Военно-морском флоте». В 1940—1941 гг. партия и правительство провели ряд мероприятий по укреплению воинской дисциплины в армии и во флоте.

Осенью 1939 г. Генеральный штаб, по личному указанию И. Сталина, приступил к разработке плана обороны страны и мобилизационного развертывания вооруженных сил. Его основная идея заключалась в обеспечении готовности, вести борьбу на два фронта: в Европе - против Германии и ее союзников, и на Дальнем Востоке — против Японии.

Предполагалось, что западный театр военных действий будет основным. В качестве доктринальной задачи выдвигалось, что главные силы обороны на госгранице, на базе полевых укреплений, не должны допустить вторжения противника на нашу территорию, обеспечить время для отмотилизования и затем, мощными контрударами отрезать наступление противника, перенести боевые действия на его территорию.

Главной ошибкой было то, что не было уделено должного внимания стратегической оборонительной операции. Фактически, исключалась возможность прорыва крупных сил противника на большую глубину. Предусматривалось равномерное построение войск: в первом эшелоне — 57, во втором — 52, в резерве — 62 дивизии. С началом войны, это привело к тому, что соединения вступали в сражение поочередно и противник получил возможность вести их уничтожение по частям.

В условиях нарастания военной угрозы, территориальная система комплектования войск вошла в противоречие с потребностями обороны страны. В вооруженные силы, в большом количестве, поступала сложная боевая техника, для качественного освоения которой, требовалось увеличение сроков военной службы и повышение качества обучения. Если к 1 января 1937 г. в сухопутных войсках было 58 кадровых, 4 смешанных и 35 территориальных стрелковых дивизий, то через два года, в 1939 г., все 98 дивизий и 5 бригад стали кадровыми.

Необходимо упомянуть, вышесказанную «чистку», в рядах Красной Армии, это было похоже на диверсию, было репрессировано 40 тыс. человек офицерского

состава (Г. А. Куманев называет 50 тыс.). Красная Армия потеряла своих лучших командиров, как раз в тот момент, когда на горизонте все более сгущались тучи войны. Около 85% командного состава армии и флота были моложе 35 лет. Высшее военное образование, к началу войны, имели лишь 7% офицеров, 37% не имели полного среднего военного образования [2].

Рассекреченные документы показывают: накануне войны, у СССР была блестящая разведка. Информацию давали точную, подробную, многоплановую. Дипломатическая борьба последнего предвоенного года строилась вокруг вопроса: на кого первым нападёт Гитлер? И то, что война неизбежна и будет идти на два фронта, было для всех очевидно. Советский Союз, безуспешно пытаясь достичь с Западом всеобъемлющего договора против Гитлера, в последний момент переиграл Запад. Бывший американский госсекретарь Генри Киссинджер признает, что «мерой достижения Сталина можно считать изменение расписания войны и приоритетов Гитлера» [4, с. 4-5].

Подготовка любой войны требует времени, поскольку необходимо разработать планы операций, сосредоточить войска, развернуть их в боевые порядки, провести мобилизационные мероприятия и т.д.

В результате подписания в 1939 году Договора о ненападении между Германией и Советским Союзом, СССР вернул утраченные во время Гражданской войны территории, укрепил границы, установил контроль над стратегически важным регионом и выиграл время для подготовки к войне [4, с.4-5].

На рассвете 22 июня 1941 г. фашистская Германия, вероломно нарушив договор о ненападении, вместе со своими союзниками по плану «Барбаросса» (директива № 21) совершила акт вооруженной агрессии против СССР, получив в результате весьма значительные преимущества.

Директива о приведении войск в боевую готовность поступила по телеграфу в 23 часа 45 минут 21 июня, т.е. за 4 часа 15 минут до начала войны.

Армия вторжения насчитывала 5,5 миллиона человек, 4,3 тыс. танков и штурмовых орудий, 4980 боевых самолетов, 47,2 тыс. орудий и минометов. Ей противостояли силы пяти советских западных приграничных военных округов и трех флотов. Они в 1,7 раза уступали противнику в людях, имели несколько меньшее количество артиллерии.

Приведем наиболее известные факты слаженности действий в этой войне.

В условиях начавшейся войны, советское политическое и военное руководство сумело провести мобилизационные мероприятия за короткий срок, чтобы дать отпор врагу. Нападение Германии на Советский Союз дало толчок Великобритании и США к оказанию помощи СССР.

11 июня 1942 года было подписано «Соглашение о принципах, применяемых к взаимной помощи в ведении войны против агрессии» между США и СССР.

12 июля 1941 года было подписано «Соглашение между правительствами СССР и Великобритании о совместных действиях в войне против Германии».

Союзнические поставки в Советский Союз осуществлялись по четырем маршрутам. По северному — из США и Великобритании, через арктические моря шли транспортные конвои, отбиваясь от «волчьих стай» (свыше 100) немецких подводных лодок, они следовали в Мурманск и Архангельск (северные конвои).

Южный маршрут проходил через Южную Атлантику, Персидский залив, Иран, Ирак по железной дороге, по воздуху, автомагистралям в Советское Закавказье. Тихоокеанский или Дальневосточный — из Калифорнии на Дальний Восток (был самым стабильным и безопасным, по нему прибыло 50% грузов). По воздушному маршруту, из Аляски (Фербэнкс) в Восточную Сибирь (сокращенно АЛСИБ), перегоняли самолеты (доставлено 50% самолетов). Конечный пункт

авиатрассы — Красноярск, откуда прибывшие самолеты переправлялись группами по воздуху на фронт [1].

В августе, на смежных позициях, у побережья Норвегии, вместе с советскими подводными лодками были развернуты две английские — «Тайгрис» и «Трайидент», базировавшиеся в Полярном. Планы их использования, разработанные штабом британской миссии, согласовывались со штабом Северного флота. С 24 августа по 18 октября 1941 г. небо над Кольским заливом, совместно с североморскими летчиками защищали две эскадрильи английских летчиков. Англичане, в 365 боевых вылетах, сбили 12 самолетов противника, потеряв всего один свой. За боевые успехи, в небе Заполярья, майор Э. Миллер и сержант Ч. Хоу были награждены орденом В. Ленина. К весне 1942 г., в 12 конвоях из 103 судов, входивших в их состав, погибло одно [1].

Примером боевого взаимодействия военно-морских флотов можно назвать проводку конвоя PQ-18. Для его сопровождения, английское командование выделило 35 боевых кораблей, а советская сторона — около 300 самолетов, основные силы надводных кораблей и подводных лодок Северного флота и Беломорской военной флотилии. Несмотря на то, что германская авиация и подводные лодки совершали многократные нападения на него, 27 судов из 40 достигли конечного пункта.

Противник понес ощутимые потери: было сбито 24 самолета из 100 и потоплены 3 фашистские подводные лодки из 12. Ряд советских моряков военного и торгового флота были награждены орденами Великобритании, а значительная группа английских моряков — орденами СССР. Англо-американские и советские корабли и самолеты, действовавшие в Арктике, потопили 27 подводных лодок, 2 линкора, 3 эсминца. Но и потери были немалые [1].

Через южное направление в СССР переправлялись самолеты, танки, автомобили, взрывчатые вещества, порох, а также, авиационный бензин и другие необходимые фронту материалы. Силами английских и американских войск, здесь, в короткие сроки, были капитально реконструированы иранские и иракские порты, улучшены железные и автомобильные дороги, построены авто- и авиа - сборочные заводы и площадки.

Для приемки собираемых в Иране и Ираке самолетов, а также перегонки их по воздуху в Советский Союз, была создана авиабаза в Абадане, где совместно с советскими офицерами, сержантами и рядовыми работали иностранные военные, и гражданские авиаспециалисты.

Командиром авиабазы был назначен полковник И. Муравьев, а после его гибели в авиакатастрофе — генерал-майор И. Образков. Транзитом грузов через Иран руководил генерал-майор Л. Зорин. Для технического осмотра самолетов и подготовки их к перелету в СССР, в Тегеране создали промежуточную авиабазу. В Азербайджанской ССР были оборудованы аэродромы, организованы занятия по обучению советских летчиков, инженеров, техников боевому использованию американских и английских самолетов, налаживалось техническое обслуживание [1].

В годы войны, советская авиационная промышленность выпустила 122,1 тыс. самолетов всех типов, а по ленд-лизу поступило 18 300, т.е. 15% всего самолетного парка. Поставленные союзниками танки составили 12% от объема выпуска советских танковых заводов. И хотя, по своим боевым качествам, даже лучшие из них (например, М4-А2 «Шерман») уступали таким советским танкам, как Т-34, КВ-1, ИС, первые партии, прибывшие в конце 1941 г. (501 танк), сыграли немалую роль. То было время, когда каждый танк был на счету [1].

Важными для Красной Армии и народного хозяйства стали поставки автомобилей. По мнению историка А. С. Орлова, 427 тыс. машин (в СССР за войну произведено 219 тыс., многие машиностроительные заводы переключились на

выпуск другой военной техники) придали Красной Армии мобильность и подвижность, столь необходимые в наступательных операциях 1943—1945 гг. Они составили 70% всех автомобилей, которыми располагала Красная Армия.

В военные годы, существенную помощь по ленд-лизу получил и советский ВМФ — 596 боевых кораблей и судов, или 22% от общего количества кораблей и судов, произведенных тогда отечественной промышленностью. Немалое значение для ведения вооруженной борьбы имели поставленные союзниками мотоциклы, средства радио- и телефонной связи, автоматическое оружие и противотанковые ружья и т.д. Нарращивание собственного производства оружия и военной техники, с использованием сырья и материалов, станков и оборудования, поступавших по ленд-лизу, сыграло, пожалуй, не меньшую роль, чем готовая американская и английская техника и оружие. Свою роль играл и обмен военно-технической информацией с союзниками, в соответствии с американским законом о ленд-лизе.

Советский Союз по мере сил помогал своим партнерам по антигитлеровской коалиции. США получили из СССР 300 тыс. т хромовой руды, 32 тыс. т марганцевой руды, значительное количество платины, золота и т.д. на общую сумму 2,2 млн. долларов.

Необходимо также отметить, что только 6 июня 1944 года союзники открыли «второй фронт» в Европе, вторгшись в Нормандию. Они долго выжидали, на чьей стороне будет «перевес». «Наша страна ведет освободительную войну в одиночку», — жаловался Сталин в 1941 году [5].

С 1942 по 1944 год в стратегических дебатах союзников доминировала одна тема — создание Второго фронта в Европе. В эти годы, Советский Союз в одиночку сопротивлялся массивному немецкому вторжению. И. Сталин требовал от своих союзников, нанести удар в самое сердце гитлеровской империи на северо-западе Европы, создав «второй фронт». Однако, У. Черчилль и Ф. Рузвельт утверждали, что любая попытка высадить войска в Западной Европе приведет к тяжелым потерям. Запад оказывал только материальную помощь, в виде вооружения [5].

Таким образом, как мы видим, уже в годы ВОВ существовала слаженность, и не только военных, но и ученых, промышленников, строителей, железнодорожников и т.д. По нашему мнению, именно этот факт сыграл огромную роль в победе над фашизмом.

Ухудшение отношений, между западными державами и СССР, которое все явственнее просматривалось в конце войны в Европе, особенно после смерти Ф. Рузвельта (12 апреля 1945 г.), отразилось и на программе ленд-лиза. 11 мая 1945 г. президент США Г. Трумэн распорядился приостановить эти поставки в СССР.

В последнее время, идет открытая фальсификация истории Великой Отечественной войны, не только в дальнем зарубежье, но и в ближнем. Основными направлениями фальсификации истории войны, на сегодняшний день, являются мифы «о превентивной войне» со стороны Германии, о решающем вкладе США, в разгром фашистской Германии и ее союзников, и т.д. Попытки некоторых политиков и историков ставить знак тождества между коммунизмом и фашизмом и т.д. Идет информационная война, история умышленно искажается. Мы видим попытки переписать историю под нужды сиюминутной политической конъюнктуры.

Рассмотрим ситуацию в Сирии и проблемы, которые возникают на пути эффективного «слаживания» у войск из разных государств.

Сайт <https://politicalviolenceataglance.org/2016/09/22/8196/> в публикации «Проблемы американо-российской военной координации в Сирии» отмечается, что многонациональные войны следуют знакомой схеме: начиная с относительно независимых вооруженных сил, участвующие в них вооруженные силы координируют свои действия гораздо теснее, по мере ухудшения условий на поле боя. Движение к большей военной координации часто идет рука об руку со сдвигом

в сторону более интегрированных механизмов и структур командования и управления. Обычно, конечно, такая картина разворачивается среди стран, которые уже находятся в союзе или воюют на одной стороне [6].

Но Соединенные Штаты и Россия, с самого начала были на противоположных сторонах в сирийском конфликте, преследуя разные цели и сражаясь с разными группами боевиков. Россия не является членом НАТО, и у Соединенных Штатов и России ограниченный опыт обмена коммуникациями во время войны. Можно отметить и политическую безграмотность сегодняшних руководителей западных государств, в сравнении с гигантами – политиками – Ф. Рузвельтом, У. Черчиллем, Шарлем де Голлем и т.д.

Проблемы функциональной совместимости и стандартизации, исторически были главным препятствием для эффективности коалиций. Несоответствия в военном снаряжении и боеприпасах между вооруженными силами затрудняют проведение совместных операций: обмен боеприпасами невозможен, и одна страна не может помочь пополнить запасы другой. Например, во время Второй мировой войны британское и американское стрелковое оружие и артиллерия использовали боеприпасы разного калибра, что мешало объединенным боевым действиям союзников в Северной Африке и Италии на ранних этапах войны.

Многонациональные военные операции нуждаются в стандартизированном оборудовании связи и процедурах, чтобы быть эффективными. Без безопасных и интероперабельных коммуникационных интерфейсов многонациональные силы не могут осуществлять оперативное и динамичное наведение на объекты противника. Например, во время первой войны в Персидском заливе, Соединенным Штатам пришлось предоставить Соединенному Королевству критически важное оборудование связи из-за проблем с совместимостью. Соединенным Штатам пришлось привлечь дополнительные ресурсы для обеспечения совместимости связи с членами коалиции, не входящими в НАТО.

Хотя НАТО является самым интегрированным военным альянсом в истории, связь и обмен разведывательными данными на протяжении многих лет были серьезной проблемой для членов. Во время операции «Запретить полет», миссии НАТО в Боснии в 1993–1995 годах, на некоторых истребителях союзников не было криптографического оборудования, позволяющего пилотам осуществлять защищенную радиопередачу [6].

Проблемы, в способности НАТО обмениваться секретной информацией, такой как, приказы о воздушных задачах и изображения наблюдения, и разведки, также возникли совсем недавно, во время воздушной кампании альянса в Ливии в 2011 году. Командующий Объединенным авиационным командованием НАТО генерал М. Уэлш позже охарактеризовал неспособность Североатлантического союза передавать целе-указания и другую разведывательную информацию среди членов как «критический недостаток» миссии.

Но, более сложной задачей было доведение информации о задачах до не членов НАТО. Шведские ВВС, например, не могли подключиться к коммуникационным и информационным системам НАТО, поэтому, они полагались на датских курьеров-велосипедов, на военно-морской авиабазе Сигонелла в Италии, которые доставляли туда и обратно USB-накопители с оперативной информацией (включая приказы о задании).

Как показывают эти короткие виньетки, «военная координация» может быть затруднена, даже среди друзей. Скорее всего, это еще труднее среди соперников и бывших врагов — реальность, с которой официальные лица США и России столкнулись, пытаясь скоординировать свои действия в Сирии.

Военные часто играют важную роль в усилиях по оказанию гуманитарной помощи, иногда обеспечивая поисково-спасательные работы и воздушные перевозки

или, восстанавливая поврежденную инфраструктуру. Действительно, в большинстве современных кризисов, гуманитарные организации действуют в той же среде, что и ряд военных и негосударственных вооруженных субъектов.

Так, на сайте <https://www.manchesteropenhive.com/> отмечается [7], что координировать действия, зачастую проще, в условиях стихийных бедствий, чем в условиях конфликта, поскольку, существует срочная общая цель (спасение жизней, особенно в критические первые дни после стихийного бедствия) [8].

Тем не менее, это не означает, что нет никаких проблем с военно-гражданской координацией, не в последнюю очередь, когда реагирует большое количество участников. Примером этого является землетрясение и цунами в Индийском океане в 2008 г. в Ачехе, Индонезия, к которым, по сообщениям, в оказании гуманитарной помощи привлекались 14 агентств ООН, 16 иностранных военных и 195 иностранных гуманитарных организаций [9].

Однако, при реагировании на бедствия возникают другие проблемы, и они больше связаны с тем, как организовать эффективную координацию, чем с поиском компромиссов при взаимодействии с вооруженными субъектами в зоне активного конфликта [10].

Гуманитарные организации должны сбалансировать потенциальные выгоды от сотрудничества с вооруженными силами (например, доступ в труднодоступные места, защита персонала и имущества) с потенциальными рисками (такими как, риски для репутации и доступ, если будет замечено, что они связаны с вооруженным субъектом, особенно если в конфликте участвуют и военные).

Эффективное взаимодействие между вооруженными силами и агентствами, по оказанию гуманитарной помощи, может способствовать своевременной доставке помощи. Это взаимодействие может принимать различные формы, от простого сосуществования до общения, координации и прямого сотрудничества. Это также часто неизбежно при попытке получить доступ к районам, контролируемым военными или негосударственными вооруженными субъектами. Однако, такое взаимодействие также сопряжено с риском. Иногда, это риски безопасности или риски для гуманитарных принципов беспристрастности и нейтралитета. Важно отметить, что трудно оценить эти риски и/или потенциальные выгоды, в отсутствие показателей для измерения взаимодействия между гражданскими и военными.

Краткий обзор соответствующей литературы показывает следующее.

Хислип и Барбер (2016) сосредоточены на гуманитарной логистике и управлении цепочками поставок. Они утверждали, что улучшение координации должно иметь место не только на этапе реагирования на стихийные бедствия, но также во время восстановления после стихийных бедствий и во время передачи операций пострадавшей стране [11].

В отдельной работе Барбер (2012) отмечает, что, несмотря на многие различия между гуманитарными и военными организациями, на самом деле они очень похожи в своем подходе к логистике [12].

В своем исследовании гражданского и военного участия в наводнениях 2010 г. в Пакистане Мадивале и Вирк (2011 г.) обнаружили, что национальные вооруженные силы часто первыми реагируют на стихийные бедствия, а не только дополняют меры реагирования гражданских лиц [13].

Форестье, Кокс и Хорн (2016) проводят анализ координации между гражданскими и военными во время кризиса, вызванного лихорадкой Эбола в 2014–2016 годах в Сьерра-Леоне, и рисуют общую положительную картину координации, которая частично может быть объяснена тем, что военные и гуманитарные службы реагирования имеют тесно связанные цели. в этом ответе. Это одна из немногих публикаций, в которых прямо говорится о положительных результатах военно-гражданской координации, в то время как многие другие сосредоточены на

описании недостатков и проблем только в текущем военно-гражданском взаимодействии [14].

Некоторые авторы специально обсуждают руководящие принципы взаимодействия между гражданскими и военными [15, 16, 17, 18].

Ллойд и Ван Дайк (2007) предоставили интересное представление о рабочей среде и необходимых навыках офицеров военно-гражданского координации (CIMIC). Они утверждают, что офицеры CIMIC сталкиваются с когнитивными, эмоциональными и социальными стрессорами, что отличает их требования к работе от требований других офицеров, поскольку координация между гражданскими и военными является особенно сложной задачей [19].

Rietjens, Soeters и van Fenema (2013) изучили сотрудничество между голландскими военными и гражданскими лицами, включая неправительственные организации (НПО), в Афганистане в период с 2006 по 2010 год. В их статье предлагается «компас» для военных о том, как устанавливать и поддерживать отношения с гражданскими организациями. Они также отмечают, что гражданские или неправительственные организации не следует рассматривать как единый сектор, но что взгляды на взаимодействие с вооруженными силами различаются. Цель IF связана с компасом военно-гражданского взаимодействия, предложенным Rietjens et al. , хотя IF разработан специально для оценки взаимодействия между военными и гуманитарными организациями и, следовательно, не, например, гражданскими агентствами, действующими в этой области, такими как министерства иностранных дел [20].

Как указал Зик, одной из основных проблем гуманитарных организаций является то, что обмен любой информацией с военными может нарушить гуманитарные принципы и подвергнуть их большому риску нападения (Zuck, 2013). Это подтверждают и другие, и не только в отношении обмена информацией. В комментарии к обновленной версии 2010 года Обзора передовой практики 8 Группы по гуманитарной политике « Управление оперативной безопасностью в условиях насилия » Фаст и О'Нил отмечают, что действия военных субъектов могут подорвать безопасность гуманитарных организаций, даже тех, которые в целом признаны за свою работу [21].

В то время как отдельная организация вполне может установить эффективный подход, основанный на принятии, это с трудом завоеванное признание, может быть сведено на нет, поведением, принадлежностью или другими атрибутами другой, не связанной с ней организации. Таким образом, в таких местах, как Афганистан и Чад, где военные и гражданские субъекты работают в непосредственной близости друг от друга, действия негуманитарных организаций могут подорвать безопасность гуманитарных организаций [22].

Клейнман и Брэдбери, пишущие в том же номере, обнаруживают, что проекты помощи, осуществляемые самими вооруженными силами, такими как вооруженные силы США в Ираке и Афганистане, а также в странах, не затронутых в настоящее время активными конфликтами, служат для «завоевания сердец и умов местных сообществ», тем самым, в конечном счете, служащие военно-стратегическим интересам [23].

Здесь они подчеркивают принципиальное различие между военной и гуманитарной помощью: хотя и та, и другая оказывают помощь нуждающимся, военная помощь очень редко делает это нейтрально и беспристрастно, но всегда со стратегической целью, такой как победа, поддержка военного присутствия в регионе или сбор информации о действиях противника. Это некоторые из причин, по которым военно-гражданское взаимодействие трудно осуществить, а также сложно, как предмет изучения.

В данной статье мы рассмотрели исторические примеры слаженности действий во время боевых действий, техногенных катастроф, чрезвычайных ситуаций.

Во время ВОВ существовала слаженность, и не только военных, но и ученых, промышленников, строителей, железнодорожников и т.д. По моему мнению, именно этот факт сыграл огромную роль в победе над фашизмом.

Установлено, что на современном этапе несоответствия в военном снаряжении и боеприпасах между вооруженными силами затрудняют проведение совместных операций.

По мнению большинства специалистов, координировать действия, зачастую проще, в условиях стихийных бедствий, чем в условиях конфликта, поскольку, существует срочная общая цель (спасение жизней, особенно в критические первые дни после стихийного бедствия).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Хисамутдинова Р. Р. Великая Отечественная война Советского Союза (1941—1945 годы): военно-исторические очерки / Р.Р. Хисамутдинова; Мин-во образования и науки Рос. Федерации, ФГБОУ ВПО «Оренб. гос. пед. ун-т». — Оренбург : Изд-во ОГПУ, 2014. — 476 с.

2. Мягков, М. Ю. От Мюнхенского соглашения до советско-германского пакта 1939 г.: предыстория Второй мировой войны / М. Ю. Мягков // Преподавание истории в школе. 2009. № 7.

3. Момыш-Улы Б. Психология войны / Б. Момыш-Улы. Алма-Ата, 1990

4. Нарочницкая, Н. Сталин изменил расписание войны / Н. Нарочницкая // Комсомольская правда. 2009. 27 авг. — 3 сент. С. 4—5.

5. Geoffrey Warner. The Road to D-Day. Geoffrey Warner looks at the reasons for the delay in opening a second Allied Front. Published in History Today Volume 34 Issue 6 June 1984

6. Проблемы американо-российской военной координации в Сирии. <https://politicalviolenceataglance.org/2016/09/22/8196/>

7. Боллеттино, В., и Андерс, Б. (2020). Гражданско-военная координация, Журнал по гуманитарным вопросам , 2 (1), 3–10. Получено 17 августа 2022 г. с <https://www.manchesteropenhive.com/view/journals/jha/2/1/article-p3.xml>

8. Forestier, C., Cox, A. T. and Horne, S. (2016), 'Coordination and Relationships between Organizations during the Civil–Military International Response against Ebola in Sierra Leone: An Observational Discussion' Journal of the Royal Army Medical Corps, 162:3, doi: 10.1136/jramc-2015-000612.

9. Wiharta, S., Ahmad, H., Haine, J-Y., Löfgren, J. and Randall, T. (2008), The Effectiveness of Foreign Military Assets in Natural Disaster Response Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/236476AD3257088DC125741000474F20-sipri_mar2008.pdf

10. Bollettino, V. and Anders, B. (2018), 'Radcliffe Institute Exploratory Seminar: The Military in Humanitarian Relief. Towards a New Normal?' Unpublished Seminar Report Cambridge, MA 20–21 September 2018, Radcliffe Institute for Advanced Study, Harvard University.

11. Heaslip, G. and Barber, E. (2016), 'Improving Civil–Military Coordination in Humanitarian Logistics: The Challenge' Irish Journal of Management, 35:2, 143–58, doi: 10.1515/ijm-2016-0011.

12. Barber, E. (2012), 'Military Involvement in Humanitarian Supply Chains', in Kovács, G. and Spens, K. M. (eds), Relief Supply Chain Management for Disasters: Humanitarian Aid and Emergency Logistics (Hershey, PA: Business Science Reference), pp. 123–46, doi: 10.4018/978-1-60960-824-8.

13. Madiwale, A. and Virk, K. (2011), 'Civil-Military Relations in Natural Disasters: A Case Study of the 2010 Pakistan Floods' International Review of the Red Cross, 93:884, 1085–105, doi: 10.1017/S181638311200032X.

14. Forestier, C., Cox, A. T. and Horne, S. (2016), 'Coordination and Relationships between Organizations during the Civil–Military International Response against Ebola in Sierra Leone: An Observational Discussion' Journal of the Royal Army Medical Corps, 162:3, doi: 10.1136/jramc-2015-000612.

15. Madiwale, A. and Virk, K. (2011), 'Civil-Military Relations in Natural Disasters: A Case Study of the 2010 Pakistan Floods' International Review of the Red Cross, 93:884, 1085–105, doi: 10.1017/S181638311200032X.

16. Bollettino, V. (2016), 'Civil-Military Engagement: An Empirical Account of Humanitarian Perceptions of Civil-Military Coordination during the Response to Typhoon Haiyan' Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 10:1, 7–10, doi: 10.1017/dmp.2015.85.

17. Svoboda, E. (2014), 'The Interaction between Humanitarian and Military Actors: Where Do We Go from Here?' Policy Brief, (London: HPG/Overseas Development Institute).

18. Haysom, S. and Jackson, A. (2013), "'You Don't Need to Love Us", Civil-Military Relations in Afghanistan, 2002–13' Stability: International Journal of Security and Development, 2:2, Art. 38, doi: 10.5334/sta.by.

19. Lloyd, G. and Van Dyk, G. (2007), 'The Challenges, Roles and Functions of Civil Military Coordination Officers in Peace Support Operations: A Theoretical Discussion' Scientia Militaria: South African Journal of Military Studies, 35:2, 68–94, doi: 10.5787/35-2-38.

20. Rietjens, S., Soeters, J. and van Fenema, P. C. (2013), 'Learning from Afghanistan: Towards a Compass for Civil–Military Coordination' Small Wars & Insurgencies, 24:2, 257–77, doi: 10.1080/09592318.2013.778027.

21. Zyck, S. A. (2013), 'Towards More Effective Civil-Military Information-Sharing in Stabilisation Contexts' Humanitarian Exchange Magazine, 56, 20–2. <https://odihpn.org/magazine/towards-more-effective-civil-military-information-sharing-in-stabilisation-contexts>

22. Fast, L. and O'Neill, M. (2010), 'A Closer Look at Acceptance' Humanitarian Exchange Magazine, 47, 4–6.

23. Kleinman, M. and Bradbury, M. (2010), 'Local Perceptions of US Hearts and Minds Activities in Kenya' Humanitarian Exchange Magazine, 47, 28–30.

HISTORICAL EXAMPLES OF COORDINATION OF ACTIONS DURING MILITARY OPERATIONS, MAN-MADE DISASTERS, EMERGENCIES

War is one of the greatest learning mechanisms in the history of mankind. In the nineteenth century, when the war took large-scale forms, in which a huge number of people participated, both in combat and in auxiliary roles, "coherence" became a decisive factor for national survival.

The article clearly shows the coherence of actions during the Great Patriotic War. It is noted that during the Second World War there was coherence, and not only the military, but also scientists, industrialists, builders, railway workers, etc. It is established that this fact played a huge role in the victory over fascism.

In addition, the problems that arise in the way of effective "coordination" of troops from different states at the present stage are identified.

Key words: coherence of actions, war, history, man-made disasters, emergencies

М.М. МАШРАПОВА

*Евразийский Национальный университет им.Л.Н.Гумилева,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: madinamuratkyzy00@gmail.com*

Научный руководитель- Д.Б.КАЛМАГАНБЕТОВА

*Евразийский Национальный университет им.Л.Н.Гумилева,
старший преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического
факультета, доктор PhD,
Республика Казахстан, город Астана*

**УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
ЗА ЖЕСТОКОЕ ОБРАЩЕНИЕ С ЖИВОТНЫМИ**

Статья посвящена детальному анализу проблем правового регулирования и уголовной ответственности за жестокое обращение с животными. Дается сравнение отечественного и зарубежного опыта в отношении защиты прав животных. Выявляются недостатки законодательства в отношении животных. Автором предложены методы и решения проблем связанной с животными.

Ключевые слова: животные, защита прав животных, зооцидизм, жестокое обращение с животными, уголовная ответственность за жестокое обращение с животными, жестокость, издевательства над животными, цирк, живодеры.

Актуальность темы исследования заключается в том, что, с каждым днем в нашей стране значительно выросло число нарушений против животных. Стоит отметить, что жестокое обращение с животными является одной из главных проблем Казахстана. Настал момент, посмотреть на эти проблемы серьезнее. Так, как и для общества и для человечество это имеет прямое отношение.

В исследованиях Игоря Ивановича, говорится что, многие лица совершившие насильственные преступления (убийства, тяжкие телесные повреждения, разбои, хулиганства), будучи в малолетнем возрасте неоднократно мучили, истязали или бессмысленно убивали животных: кошек, собак и т.д. Это показывает, что не получая должной правовой оценки, жестокость принимала устойчивый характер и постепенно превращалась в черту личности, что в последствии способствовало совершению антиобщественных поступков, а в дальнейшем нередко и преступлений.

Если сравнить законодательство США и Казахстана в отношении животных, то можно легко заметить, что наша законодательство не только отстает, но и мы не можем даже сравнивать. Доказательство тому, шокирующие инциденты которые появились на просторах интернета. Только за месяц можно сделать “подборку” случаев ужасного отношения к животным--12 марта видео с жестоко убитыми собаками “тазы” шокировало казахстанцев, 8 февраля алматинец жестоко избивал кошку и издевался над ней, 16 февраля в Нур-Султане корову подняли на крышу строительным краном, а 18 февраля в Костанаве мужчина выбросил на обочину полумертвую собаку, 6 января в село Алматинской области сняли замерзшую насмерть овцу, автор видео снимает ее на камеру, затем толкает ногой, и та падает. А 17 декабря 2020 года Брижит Бардо обратилась президенту с открытым письмом. Она заявила, что в Атырау и Уральске животных сжигают живьем. Таких случаев полно, но обидчики продолжают жить без наказания. Из этих ситуаций можно понять, что на практике наша законодательство бессильна и не дает никакого эффекта. Для этого думаю, нужны изменения в диспозиции и санкции в статье 316 УК РК “Жестокое обращение с животными”. На нынешний момент статья мягкая и поэтому требует ужесточения. Например, если в США жестокое обращение к

животным является преступлением, то у нас уголовным проступком. Если в законах США (Preventing Animal cruelty and Torture (РАСТ)) за жестокое обращение с животными грозит штраф и тюремное заключение сроком до семи лет за избиение, утопление, удушение, убийство или сексуальную эксплуатацию животных, а также за создание и распространение фото и видеоконтента, на которой изображаются насильственные действия, то у нас за убийство и избиения грозит либо штраф, либо исправительные работы, а другие пункты у нас даже не предусмотрено (ст.316 УК РК). А также при редактировании нашей статьи нужно учитывать зарубежный опыт. Например, статья закона АС 11.61.140 штата Аляска была дополнена подразделом 5-сознательного убийства или ранение животного с целью запугивания, угрозы или шантажа другого человека. В такой формулировке статья закона защищает одновременно людей и животных. Согласно закону о защите прав животных штата с в качестве меры наказания предусмотрено не только штраф и лишение свободы, но и добавлена изъятие животного у владельца и запрет на владение животными. А по закону штата Илинойс (510 ILCS 70/16.3) с обидчика взыскают компенсацию за лечение пострадавшего животного. Выплата может достигать 25 000 долларов. Вот такие изменения и дополнения нужны для нашего законодательство.

Главной нашей проблемой является не эффективное законодательство в борьбе с жестокостью с животными. Доказательством этого может выступить что, по официальным данным, с 2015-го по 2019-й год из 800 зарегистрированных дел по статье 316 (жестокое обращение с животными) Уголовного кодекса республики только 11 дошли до суда. Вдобавок к этому, за жестокое обращение с животными в 2019, 2018 и 2017 гг. были осуждены по одному человеку. При этом в адрес только одной зоозащитной организации «KARE-Забота» в месяц поступает до 500 жалоб на жестокое обращение людей с животными. Это говорит о том, что статья сформулирована таким образом, что позволяет уйти от ответственности даже в случаях, которые очевидны гражданам как жестокое обращение.

Для решение этой проблемы, мы предлагаем:

1) Внести изменения в статью:

- ч.1 316 УК РК: исключить из обязательных признаков состава преступления, наступление последствий в виде увечья или гибели животного, и добавить в нее корыстные побуждения с целью причинения боли или мучений животному.

-в ч.2 316 УК РК добавить:

1) двух или более животных
2) совершенное с особой жестокостью;
3) совершенное неоднократно
4) совершенное с целью издевательства
5) совершенное публично или с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций”. Помимо этого, нужно снизить возраст наступления уголовной ответственности до 14 лет.

Само преступление перевести из категорий уголовных проступков в преступление средней тяжести.

В настоящий момент проблема жестокого обращения с животными распространена во всех городах Казахстана. Показателем этого является такие инциденты: летом 2020 года, в Мойынкумском районе Жамбылской области, двое молодых людей, возраста 19 лет, жестоко расправились над несколькими волчатами.

Другой случай произошел в Актау. Школьники издевались над домашними животными, отрезая им уши и хвосты, а после продавали собак сжалившимся над ними одноклассникам. А в Атырау школьники в возрасте 14 лет прилюдно издевались над кроликом, они перевязали шею животного капроновыми колготами, протасили по земле и после повесили кролика на забор. В Атырау мужчина, едва не задушил собаку дверцей холодильника. В Нур-Султане малолетний ребенок

выбросил из окна верхнего этажа котенка, а взрослый мужчина закрыл щенков в плотных мешках и оставил умирать в кузове машины. В Мангистауской области камнями и палками забили тюленя, в Шымкенте мужчина на глазах у детей застрелил котенка на улице, а в Нур-Султане неизвестные повесили на заборе кошку. Этот список можно продолжать еще долго, но нужно понять что последствиями таких инцидентов гораздо серьезнее, чем кажутся на первый взгляд: Северо-восточный университет и Массачусетская организация в США в 1997 году провели анализ и выяснили, что те, кто жестоко относятся к животным, в пять раз чаще совершают жестокие преступления в отношении человека, в четыре раза более склонны к совершению имущественных преступлений. Американская психиатрическая ассоциация считает жестокое обращение с животными одним из диагностических критериев расстройства поведения.

В целях профилактики таких преступлений предлагается воспитательные работы в отношении школьников, студентов. В образовательных учреждениях: в школах, в университетах и в колледжах ежегодно проводить классные часы, семинары и тренинги. Как считает психолог Наталья Санарова, такое новшество в школьной и университетской программе, как экологическое образование, несомненно нужно. Потому что эти основы нужно закладывать с раннего детства. И если ребенку всего этого не рассказывают и не объясняют дома, то соответствующие знания он должен получать в школе или в университете, чтобы выработать в себе сострадательное отношение к окружающему миру и животным.

Также предлагается ввести разъяснительные меры среди владельцев животных, родителей и лиц ответственных за воспитательную работу в образовательных учреждениях. Так как, родители и лица, ответственные за воспитательную работу в школах и университетах, зачастую не представляют, что их дети участвуют в деструктивных группах, занимающихся убийством животных. При этом какое-либо информационное и методическое обеспечение по указанной проблематике отсутствуют. Среди владельцев животных также отмечается низкий уровень правовой информированности в части ответственного обращения с животными, незнание правил выгула и содержания животных, незнание обязанности владельца передать животное в приют, в случае отсутствия возможности его дальнейшего содержания.

Еще одной из серьезных проблем является отсутствие единого закона, который бы охватывал правовой защитой всех видов животных. Законы «О ветеринарии», «Об охране, воспроизводстве и сохранении животного мира» и другие не в достаточной мере регулируют отношение с животными. Например, в действующем законодательстве отсутствует понятие приютов для животных и стандартов их строительства, отсутствуют правила выгула и содержания домашних животных, а правила отлова и уничтожения бродячих собак и кошек разнятся по разным городам и населенным пунктам. Вызывает немало нареканий общественности и сам процесс отстрела бродячих животных. Также действующее законодательство не учитывает факты выброса животных, оставления их без воды и еды во время длительного отсутствия хозяев, непредставление животному ветеринарной помощи во время болезни, приносящей страдания, и т. д.

Для решение данной проблемы рекомендуется, создать законопроект. Где задачами являются установление общих и специальных требований при обращении с животными, утверждения правил содержания животных, правил содержания и выгула собак и кошек, правил отлова и уничтожения бродячих собак и кошек, создание животным при их содержании условий, соответствующих биологическим и индивидуальным особенностям животного, определяет обязанности владельцев животных удовлетворять потребности животных в полнорационном сбалансированном питании, чистой воде, сне, движении и естественной активности,

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

устанавливает обязанности к выгулу собак, использованию служебных собак, перевозке животных, умерщвлению (эвтаназии) животных. Введение государственных регистраций всех животных, а также ведение реестра и/или базы данных зарегистрированных животных. Для формирования ответственного владения животными и гуманного обращения с ними, профилактики особо опасных и заразных заболеваний, общих для человека и животных, регулирования численности животных, поиска потерявшихся животных и ведения единой базы данных животных.

Для предотвращения и снижения преступности против животных, дополнительно предлагаются:

- создание и распространение посредством социальных сетей и статей в СМИ о мерах и наказаниях в различных случаях жестокого обращения с животными;
- формирование гуманного отношения к животным и повысить уровень информированности населения Казахстана о правилах содержания и выгула животных, об уголовной ответственности за жестокое обращение с животными, при помощи статей, видеороликов и интернета;
- также рекомендуется участковым уполномоченным полициям - при несении службы на административном участке обязывать ежеквартально осуществление контроль за соблюдением правил содержания владельцами своих животных.

Мы не должны забывать, что животные являются частью нашей жизни, что и у них есть права на жизнь, как и у нас. Научно доказано что животные могут чувствовать боль, и мы должны обеспечить безопасность как человеку, так и к животным.

В данной исследовании были выявлены ряд проблем связанной с жестоким обращением в отношении животных:

- мягкое наказание за жестокое обращение с животными;
- отсутствие закона охватывающий правовой защитой всех видов животных;
- бездействие должностных лиц в данном виде преступлений;
- демонстрация сцен жестокого обращение с животными в просторах интернета;
- не эффективность действующего законодательства за жестокое обращение с животными.

Для решение данных проблемы, было предложено следующие решения:

- познать серьезность проблемы с жестокими отношениями с животными
- внести изменения и дополнения к статье 316 УК РК “жестокое обращение с животными”
- создать законы о животных, где будут рассмотрены: приюты для животных и стандартов их строительства, правила выгула и содержания домашних животных, правила отлова и уничтожения бродячих собак и кошек, выброса животных, оставления их без воды и еды во время длительного отсутствия хозяев, непредставление животному ветеринарной помощи во время болезни, приносящей страдания, и т. д.
- воспитательные и разъяснительные меры среди школьников, студентов, родителей, владельцев животных и т.д.
- повысить уровень информированности населения Казахстана о правилах содержания и выгула животных, об уголовной ответственности за жестокое обращение с животными.

И в заключении хочу сказать зверями становимся мы, а не они, давайте остановимся и остановим других.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года с изменениями и дополнениями от 2 февраля 2011 г. Алматы: Норма, 2011.
2. УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2020 г.).
3. И.И. Лобова «Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными» (2000 г.).
4. О.В. Саратовой «Предупреждение преступлений, связанных с жестоким обращением с животными» (2012 г.).
5. В.С. Мирошниченко «Жестокое обращение с животными (уголовно-правовые и криминологические аспекты)» (2013 г.).
6. Е.Ю. Гаевская («Уголовно-правовая охрана животного мира», (2005).
7. Ю.И. Мечетин («Уголовно-правовая охрана животного мира», (2006).
8. Preventing Animal cruelty and Torture (РАСТ), Илинойс (510 ILCS 70/16.3), Илинойс (510 ILCS 70/16.3).
9. Л.И.Иванович “Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными” (2000 г).
10. Б.Е.Валентинович “Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными” (2013).

подполковник Т.М. МОЛДАБАЕВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан - Елбасы, докторант 2 курса,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: talgat802@mail.ru*

научный руководитель - полковник Т.К. САУРБАЕВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан - Елбасы,
доктор философии (PhD), ассоциированный профессор,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: talgat802@mail.ru*

ПРЕДПОСЫЛКИ ОБОСТРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОТИВОБОРСТВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В данной статье авторы рассматривают обострения информационного противоборства на международной арене, конкуренция между Китаем и США происходящее на двух плоскостях. С одной стороны, двусторонняя конкуренция за развитие промышленных, военных, вычислительных мощностей и контроля над новыми технологиями. В условиях, когда общество, государство и население, все больше зависят от информации, обеспечение кибер-безопасности становится стратегическим вопросом.

Ключевые слова: информационное противоборство, стратегический соперник, военное господство, социальная сеть, информационное воздействие, средства массовой информации, легитимные и нелегитимные акторы мировой политики, информационные технологии.

Информационное противоборство - это крупномасштабное применение разрушительной силы против информационных активов и систем, против компьютеров и сетей, поддерживающих четыре критически важные инфраструктуры (электро-систему, связь, финансовую и транспортную).

На современном этапе, информационное противоборство обострилось и к этому привели многие факторы. Соперничество между Соединенными Штатами и Китаем является центральным вопросом на международной арене.

Администрация Трампа сосредоточила свои усилия на изменении коммерческих, технологических и геополитических отношений с Китаем, который отныне рассматривается как «стратегический соперник» (см. «Стратегия национальной безопасности», Белый дом, 2017 г.) [1].

В то же время, в Европе, проект федеральной ориентации, возглавляемый Германией и Францией в течение последних трех десятилетий, показал признаки ослабления. Идея восстановления суверенитета, за счет приоритета межправительственных соглашений, набирает обороты в европейской политике. Старая идея Шарля де Голля о «Европе наций» вернулась с удвоенной силой.

В последнее время, обострились напряженность и споры между Китаем и другими прибрежными государствами Восточного и Южно-Китайского морей (Бруней, Филиппины, Япония, Индонезия, Малайзия, Тайвань и Вьетнам). Тесные отношения Соединенных Штатов с Тайванем и военно-морской контроль, который их Седьмой флот осуществляет над региональными морскими перевозками, особенно над Малаккским проливом, через который ежедневно проходит более 20% мировой нефти, раздражают Китай.

Азиатский гигант увеличил свой военно-морской потенциал в регионе и пытается расширить свои суверенные права, за счет строительства военных объектов на островах, усиления контроля над воздушным пространством и агрессивного проецирования своих коммерческих интересов (газ, нефть).

В течение нескольких десятилетий США способствовали экономическому подъему Китая, в то время, как последний, молчаливо принимал военное господство США в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Тот период закончился, и сегодня, китайские геополитические амбиции и американский националистический ревизионизм, сталкиваются друг с другом.

Китайское руководство опасается военно-морского окружения США и подозревает, что американцы хотят ограничить его экономический и технологический прогресс, чтобы задержать его подъем. Они с подозрением относятся к попыткам США продвигать движения за независимость в Гонконге, Тибете, Тайване и Синьцзяне, а также к тому, что продвижение демократии и прав человека может в будущем способствовать политической либерализации, способной дестабилизировать режим.

В настоящее время, конкуренция между Китаем и США происходит в двух разных плоскостях. С одной стороны, двусторонняя конкуренция за развитие промышленных, военных, вычислительных мощностей и контроля над новыми технология «Проект Китай 2025», который выделяет значительную государственную помощь на развитие десяти передовых технологических секторов (телекоммуникации, вычислительная техника, искусственный интеллект, робототехника, возобновляемые источники энергии и т. д.), является символом стратегии Китая по борьбе за лидерство в мировых технологиях.

Медленно, но неумолимо, в течение следующего десятилетия, экономическое, политическое и военное соперничество будет усиливаться, а биполярность будет укрепляться. Новая биполярность потянет за собой остальные страны. В биполярном мире, границы свободы действий в военных вопросах, будут ограничены,

Североамериканская военная коалиция, вероятно, в общих чертах повторит структуру «западного альянса» последней холодной войны, включающую страны НАТО, Японию, Канаду, Австралию и некоторые азиатские страны. В то время, как китайская коалиция будет включать Камбоджу, Северную Корею, Лаос, возможно,

Пакистан и Иран, а также азиатские или развивающиеся страны, сильно зависящие от китайской экономики и финансирования.

Риск всеобщей войны между Китаем и США пока невелик. Взаимное ядерное сдерживание эффективно, потому что обе державы обладают военными возможностями уничтожить другую в случае тотальной войны. Военный конфликт через третьи стороны кажется маловероятным. Китай использует свою растущую экономическую мощь, в качестве привилегированного инструмента своих международных действий и предпочитает расширять свое геополитическое влияние посредством займов, инвестиций и торговых соглашений.

Азиатский гигант не сможет реализовать свои глобальные амбиции, не став главной азиатской державой, а американцы не смогут сохранить свой статус великой мировой державы, если они будут вытеснены из Азии, самого густонаселенного и быстрорастущего региона мира. В экономической сфере, продолжающийся процесс экономической глобализации не остановится, поскольку и США, и Китай глубоко интегрированы в мировую экономику.

Процесс мировой экономической интеграции, вероятно, замедлится, а будущая глобализация будет носить более беспорядочный характер. Конфликт повлияет на расположение некоторых потоков прямых иностранных инвестиций, как это уже происходит в Юго-Восточной Азии, в основном на Тайване и во Вьетнаме. Двусторонние переговоры станут общей валютой между государствами.

Будут созданы пересекающиеся сферы влияния, но будут многочисленные телекоммуникаций, где в мировой экономике могут произойти серьезные разломы, вызванные тем, что Китай предпочитает политически контролировать доступ к информации, и опасениями США по поводу военных последствий кибер-шпионажа.

По мере расширения виртуальных отношений, растет и роль информационной безопасности. В условиях, когда общество, государство и население, все больше зависят от информации, обеспечение кибер-безопасности становится стратегическим вопросом.

В настоящее время, интересы каждого государства находятся, не только в географическом пространстве, но и в виртуальном мире. Информационная безопасность стала одним из важнейших направлений защиты национального суверенитета [2].

Социальные сети уже стали глобальным полем битвы и пространством для перемен. Во время «арабской весны» все увидели силу социальных сетей, способную вызвать большие политические изменения. В то время, Twitter и Facebook стали одним из основных средств организации протестов. Позже ИГИЛ начал получать поддержку с помощью социальных сетей.

Использование ИИ (искусственный интеллект), путём целевого высокотехнологичного информационного воздействия на массовое сознание в виде распространения в средствах массовой коммуникации (прежде всего в социальных сетях) фальшивых сведений и частично фальшивых сюжетов несёт в себе большие риски с точки зрения социальной и политической стабильности [3].

Кроме того, террористическая организация использовала социальные сети для пропаганды и запугивания. Организация осуществляла свою пропаганду более простым и дешевым способом, распространяя видео и фото своих атак и шагов в социальных сетях. Используя социальные сети, ИГИЛ удалось привлечь не менее 30 000 иностранных боевиков из примерно 100 стран в зоны боевых действий в Сирии и Ираке.

Опасения по поводу опасности социальных сетей и Интернета, в целом, не новы. Около 30 лет назад два военных аналитика из Rand Corporation всерьез задумались о том, как противостоять Интернету. «Кибервойна грядет!», выпущенная в 1993 году. Через два года после создания первого веб-сайта Д. Аркилла и Д.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Ронфельдт предсказали будущее военных операций, в которых, программный код будет использоваться как средство нападения [4].

Достаточно отчётливо, витки информационного противоборства с использованием технологий ИИ, проявились в период распространения пересечения интересов в коммерческих и экономических вопросах. Исключение составят вопросы цифровых технологий коронавируса нового типа в период половине 2020 г. Уже с января США начали активную информационную кампанию против Китая.

Следует сказать, что отдельные государства, в частности Соединённые Штаты Америки, используют контроль над информационными ресурсами и глобальным интернет-пространством для оправдания собственной кибернетической политики, а также, как рычаг управления мировым общественным мнением. В настоящее время, большинство социальных платформ, где активно применяются технологии ИИ, непосредственно в процессе общения, принадлежит США.

Так, "Фейсбук" вместе со своей социальной сетью "Инстаграм" и мессенджером "Ватсап" располагает аудиторией, насчитывающей около 3 млрд чел. по всему миру (в Индии число пользователей составляет 280 млн, в США - 190 млн, Индонезии - 130 млн, Бразилии - 120 млн, Мексике – 86 млн, на Филиппинах - 72 млн и пр.). Более того, даже центры обработки данных такого китайского технологического гиганта, как "ТикТок", расположены не на территории КНР, а в США.

В условиях трансформации миропорядка можно достаточно уверенно прогнозировать усиление вовлечения в информационное противоборство негосударственных акторов мировой политики, деятельность которых связана с формированием и обработкой информации, развитием и использованием названных технологий, обеспечением информационной безопасности.

Таблица 1 – Субъекты информационного противоборства

Легитимные	Нелегитимные
государство	террористические и экстремистские группировки
международные организация	нелегальные вооруженные формирования
неправительственные организация	хакерские и активистские сообщества
средства массовой информации	стихийные социальные движения
отдельные личности	отдельные личности

Примечание – таблица составлена по материалам [5]

Таким образом, все сказанное позволяет сделать вывод, что процессы информационного противоборства будут все более усложняться, следуя нелинейной траектории, в силу расширяющегося использования легитимными и нелегитимными акторами мировой политики (таб.1), технологий искусственного интеллекта и машинного обучения для управления общественным мнением, в отдельных странах или даже регионах мира. Реализация данного сценария потребует, не только дополнительных затрат ресурсов на развитие соответствующих средств противодействия, но и активизации мер, по повышению осведомлённости граждан о существующих сетевых угрозах [5].

Взглянув на ход многочисленных конфликтов и войн по всему миру, мы увидим, что конечную точку ставит сильная сторона. Новейшим примером этого является 44-дневная Отечественная война азербайджанского народа за Карабах.

Сегодня эксперты горячо дискутируют об изменении соотношения вклада военных и невоенных способов противоборства в общий политический результат войны. По некоторым оценкам, оно составляет 1:4 в пользу невоенных способов. Соответственно, действенным инструментом достижения или удержания военного превосходства над противником считается "размывание" границ военных конфликтов, т.е. использование гибридного подхода к ведению противоборства.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ужкенов Е.М., Есназаров Т.М. Характер современной информационной войны. Взгляд китайских исследователей. KazNU Bulletin. Oriental series. №1(62). 2013.
2. Дубовцев Г.Ф. Военная безопасность Республики Казахстан: опыт, актуальные проблемы, основные направления обеспечения: Монография. - Астана: КИСИ при Президенте РК, 2018. - 218 с.
3. A New National Security Strategy for a New Era. 2017. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/articles/new-national-security-strategy-new-era>. (дата обращения 15.09.2022 г.).
4. Леушкин Р.В. - Информационное противостояние в контексте информатизации и виртуализации общества: социально-коммуникативный подход // Социо-динамика. - 2018. - № 12. - С. 122 - 134. DOI: 10.25136/2409-7144.2018.12.28324.
5. Виловатых А. В. Искусственный интеллект и проблема информационной безопасности. ПРОБЛЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ № 2 (65) 2021, 10.52311/2079-3359_2021_2_13.

PREREQUISITES FOR THE AGGRAVATION OF INFORMATION CONFRONTATION THE PRESENT STAGE

In the article, the authors consider the aggravation of information confrontation in the international arena, the competition between China and United State taking place on two planes. On the one hand, bilateral competition for the development of industrial, military, computing power and control over new technologies. In an environment where society, the state and population are increasingly dependent on information, ensuring cyber security is becoming a strategic issue.

Key words: information confrontation, strategic rival, military dominance, social network, information impact, mass media, legitimate and illegitimate actor of world politics, information technology.

А.Б.МУКАШЕВ

*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, докторант,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: adilmukashev@mail.ru*

научный руководитель - полковник С.Ж.КИНЖИКЕЕВ

*Военная кафедра «Astana IT University»
профессор, д.ф. (PhD),
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: Kinzhikeyev.s@gmail.com*

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ СЛУЖБЫ ВОЕННЫХ СООБЩЕНИЙ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РК

Служба военных сообщений является одной из старейших служб Вооруженных сил. В ведении службы ВОСО находится организация перевозок, включая подготовку путей сообщения для решения задач Вооруженных Сил. В настоящей статье описываются основные этапы истории образования службы ВОСО Вооруженных Сил Республики Казахстан, её участие при транспортном обеспечении в Великой Отечественной войне и ключевые реформы органов ВОСО на современном этапе.

Ключевые слова: Служба военных сообщений, воинские перевозки, транспорт.

Военными сообщениями называются сухопутные, водные и воздушные пути сообщения (коммуникации), используемые для передвижения войск и выполнения всех видов воинских перевозок в мирное и военное время. Для взаимодействия с гражданскими транспортными учреждениями по вопросам использования путей сообщения в интересах Вооруженных Сил развёртываются органы военных сообщений.[1]

В 2022 году Служба военных сообщений Вооруженных Сил Республики Казахстан отмечает 30-летие со дня образования. Но прежде, чем начать экскурс в историю образования службы военных сообщений независимого Казахстана, нельзя не упомянуть заслуги военнослужащих военно-транспортных органов в Великой Отечественной войне.

В годы великих испытаний транспорт выполнял важнейшую задачу, являясь военным фактором первостепенного значения и «важнейшим материальным фактором войны». [2]

С окончанием строительства Туркестанско-Сибирской магистрали (Арысь, Алма-Ата, Семипалатинск) стратегическое значение железных дорог Казахстана значительно возросло, в связи с чем, в ноябре 1938 года было сформировано управление передвижения войск в городе Алматы и управления военных комендатур на станциях Арысь, Джамбул, Семей. [3]

Народ Казахстана и транспорт сыграл немаловажную роль в Великой Отечественной войне, так в связи оккупацией врагом важнейших экономических районов СССР, в то время был выполнен большой объём эвакуационных перевозок населения, промышленного оборудования на территорию Казахстана, после чего, Казахстан стал крупнейшим военным арсеналом, поставляющим фронту всё необходимое для достижения победы над фашизмом.

На территории Казахстана сформировано и перевезено в районы боевых действий 5-ть кавалерийских дивизий и управление кавалерийского корпуса в составе 96-ти эшелонов. В октябре 1941 года сформирована в г. Алматы и переброшена на волоколамское направление легендарная 316 стрелковая дивизия (командир - генерал- майор И.В. Панфилов) первый воинский эшелон этой дивизии по железной дороге был отправлен 18 июля 1941 года. На рисунке 1 показаны фронтальные направления железных дорог Казахстана, выделенных для перевозки 20А.

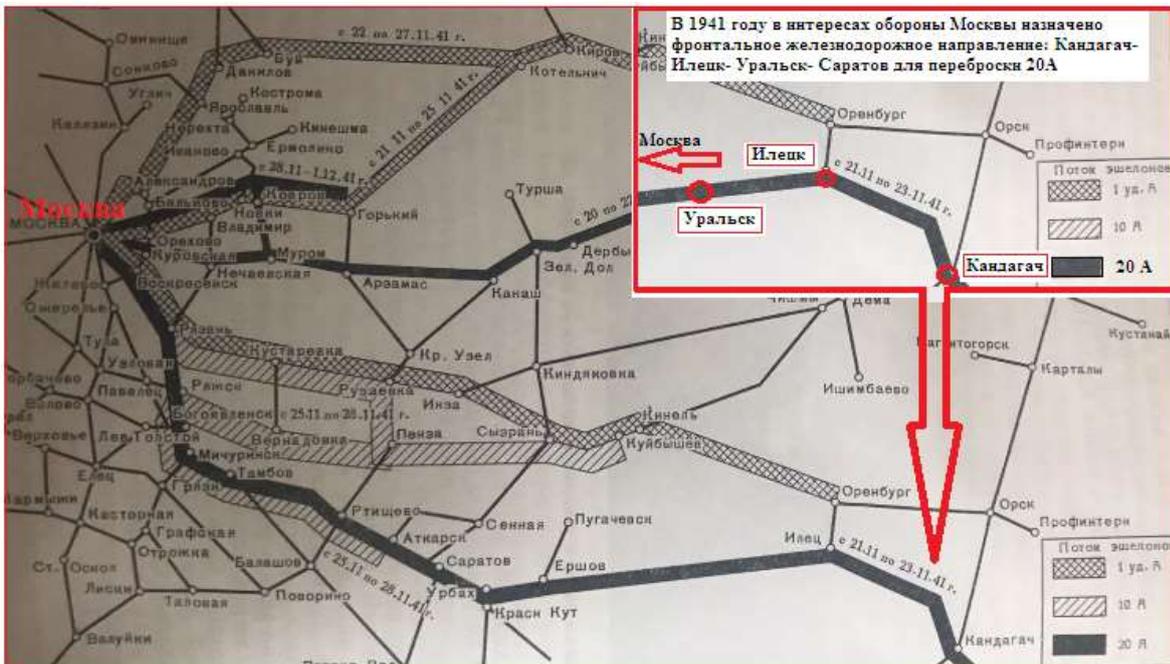

Рис.1. Фронтальные направления железных дорог Казахстана, выделенных для перевозки 20А

А из районов, временно оккупированных врагом, в Казахстан шли эшелоны с оборудованием промышленных предприятий, эвакуированным населением (28 сентября 1941 года в г. Акмолинск прибыл первый эшелон со 165 заводчанами и оборудованием Мелитопольского станкостроительного завода, прибытие последнего 18 октября). Также были эвакуированы заводы: "Ростельмаш", Киевский "Арсенал", Таганрогский комбайновый и др.

Великая Отечественная война также потребовала и от службы военных сообщений напряженной работы по организации массовых воинских перевозок, что было службой с честью выполнено.

Возвращаясь к теме образования органов военных сообщений Казахстана, хотелось бы отметить, что после подписания Президентом Республики Казахстан Указа № 745 от 7 мая 1992 года «О создании Вооруженных Сил Республики Казахстан», начался отчёт строительства Казахстанской Армии.

После утверждения оргштатной структуры Главного штаба ВС РК первым начальником Службы военных сообщений Главного штаба ВС РК был назначен почётный железнодорожник, полковник Кусмулдин Анвар Айтжанович (Приказ Министра обороны РК от 9 сентября 1992 года № 0228).

О назначении полковника Кусмулдина А.А. в своей книге «Мой передний край» упоминал Герой Советского Союза, Народный Герой Казахстана, Генерал армии Сагатат Кожаметович Нурмагамбетов: «После преобразования Государственного комитета обороны в Министерство, ...были назначены на основные должности: полковник Кусмулдин А.А., и ряд других офицеров, которые и вынесли на своих плечах основную тяжесть работы по созданию основ Вооруженных Сил суверенного Казахстана. [4]

Исходя из вышеуказанного и проведенного анализа о профессиональных праздниках управлений, Главных управлений, родов, видов войск ВС РК и др. - «9 сентября 2022 года» можно считать отправной точкой истории ВОСО ВС РК и днём образования органов военных сообщений.

Следует отметить, что ранее свой профессиональный праздник военнослужащие, служащие и ветераны органов ВОСО, отмечали 5 марта, в этот день в 1918 году в структуре Высшего военного совета новообразованного Союза

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Советских Социалистических Республик было образовано Управление военных сообщений.

В 1992 году линейные органы военных сообщений имели типовые штаты и были представлены: управлением ВОСО на Алматинской железной дороге; управлением ВОСО на Западно-Казахстанской железной дороге; управлением ВОСО на Целинной железной дороге и управлением ВОСО на воздушных трассах Республики Казахстан и подчинёнными им комендатурами и военно-продовольственными пунктами, кроме того ВОСО имели штатные единицы в войсковом звене к примеру в в/ч 30212 (старший офицер комплектования – начальник ВОСО дивизии), также на территории Казахстана дислоцировались органы ВОСО РВСН МО РФ и Космодрома «Байконур».

Тогда, основной объём воинских перевозок составляли межгосударственные перевозки: в интересах обеспечения охраны государственной границы стран СНГ, БЖРК, частей подразделений РВСН в связи с выводом с территории РК, а также перевозки для обеспечения жизнедеятельности космодрома «Байконур».

В связи с отсутствием национальных НПА по вопросам организации воинских перевозок Службой ВОСО ГШ ВС РК, велась переработка приказов бывшего СССР, так первым среди органов ВОСО стран СНГ, 5 апреля 1994г. был введен в действие «Устав воинских железнодорожных, морских, речных и воздушных перевозок Республики Казахстан» утвержденный Постановлением Кабинета Министров РК, в котором были определены основные полномочия и обязанности органов ВОСО и транспорта.

С 1997 по 2022 годы продолжились мероприятия по реформированию органов ВОСО основные из них указаны в таблице 1.

Таблица 1. Хронология основных событий в истории ВОСО Казахстана

№ п/п	Наименование	Год	Примечание
1.	В соответствии с Директивой МО РК, Комендатуры ВОСО железнодорожных станций Эмба и Есиль, сокращены	1997	
2.	Служба ВОСО реформирована в Управление ВОСО ГШ ВС РК и переподчинена Департаменту оперативного обеспечения ГШ ВС РК	1998	
3.	Сформирована Комендатура военных сообщений международного аэропорта Астана	1999	
4.	В соответствии с Директивой МО РК «Управление ВОСО на воздушных трассах Республики Казахстан» - ликвидирована	2002	
5.	Комендатуры военных сообщений международных аэропортов города Алматы и Астана подчинены ЦКП КНШ МО РК	2003	
6.	Управление ВОСО МО РК реформировано в отдел ВОСО Департамента специальных войск Комитета начальников штабов МО РК передислоцировано из г. Алматы в г. Астана	2003	
7.	Сформирована комендатура ВОСО железнодорожного участка и станции Мангышлак	2003	Изначально планировалось создание Комендатуры ВОСО морского порта Актау
8.	Отдел ВОСО Департамента специальных войск КНШ МО РК реформирован в Главное управление ВОСО ВС РК	2005	
9.	Главное управление ВОСО ВС РК реформировано в	2007	

	управление ВОСО ВС РК и подчиненно УНТ ВС РК		
10.	За счёт сокращения Комендатуры ВОСО ж/д ст. Тюра-Там, Служб ВОСО на железных дорогах РК «Юг» и «Запад» и выделенных штатных единиц УНТВ ВС РК сформированы: - Служба ВОСО на железной дороге РК (представительство при АО «НК «КТЖ»); - Главные комендатуры ВОСО по регионам; - комендатура ВОСО ж.д. участка и станции Усть-Каменогорск; - увеличены штаты линейных комендатур, в связи с чем они переведены на круглосуточное дежурство	2007	
11.	Должности служащих линейных органов ВОСО переведены на штат военнослужащих	2008	
12.	Сформирована Комендатура ВОСО ж.д. участка и станции Шымкент	2011	
13.	В соответствии, Соглашением между государствами-членами Шанхайской организации сотрудничества о Региональной антитеррористической структуре, подписан протокол о безвозмездной передаче мобильной погрузочно-выгрузочной платформы S-05	2014	2016 г. мобильная погрузочно-выгрузочная платформа S-05 передана УНТ ВС РК
14.	В соответствии с проведенной работой УВОСО и ДВОН МО РК по подготовке офицеров ВОСО на военных кафедрах ВУЗов Казахстана, МОН РК одобрил введение Военных кафедр и Циклов по подготовке офицеров ВОСО запаса	2015	О формировании военных кафедр и циклов ВОСО Исх. 01-4-03-3/566-И от 26.02.2015г. МОН РК
15.	Управление ВОСО УНТ ВС РК реформировано в Главное военно-транспортное управление с переподчинением Автотранспортного отдела и комендатур международных аэропортов Астана и Алматы	2017	
16.	Главная военно-транспортная комендатура Запад передислоцирована из г.Актобе в г.Атырау	2017	
17.	Комендатура ВОСО железнодорожной станции Арысь передислоцирована в пгт. Отар	2017	
18.	Служба военных сообщений на железных дорогах Республики Казахстан (представительство при АО «НК «КТЖ») реформирована в Центр воинских перевозок	2017	
19.	Центр воинских перевозок и Военно-транспортная комендатура Оскемен ликвидированы	2019	
20.	Главное военно-транспортное управление реформировано в Главное управление ВОСО	2022	

Служба военных сообщений на современном этапе выполняет задачи в соответствии с планом мероприятий ВС РК и ежегодными планами подготовки вооруженных сил. В первую очередь это относится к удовлетворению потребностей вооруженных сил в воинских перевозках, направленных на поддержание боевой готовности войск (сил) и обеспечению их жизнедеятельности

Подводя итог по основным этапам развития органов ВОСО, необходимо отметить, что проводимая реорганизация военных сообщений должна быть, направлена на создание единого органа по управлению воинскими перевозками в интересах всех силовых ведомств. Выполнение данного решения позволит сократить управленческий аппарат, расходы на его содержание, улучшить контроль над выполнением воинских перевозок в интересах этих ведомств.[5]

И в заключении статьи хотелось бы привести слова американского военачальника, единственного, кто при жизни получил высшее персональное

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

воинское звание в армии США- Генерал армии Соединённых Штатов Д.Д.Першинга: «Пехота выигрывает сражения, а логистика выигрывает войны», которые актуальны и ныне.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Плехов А.М., Шапкин С.Г. Словарь военных терминов. - Москва: Воениздат. 1988.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т.20, с. 171.
3. Службе военных сообщений Вооруженных Сил 91 год. <https://nomad.su>. Опубликовано: 6 марта 2009 г.
4. Герой Советского Союза, Народного Героя Казахстана, Генерал армии Сагадат Кожахметович Нурмагамбетов, «Мой передний край», 1995. Алматы.
5. Акшулаков К.Ж., Касенов Д.Д. Перевозка воинских подразделений железнодорожным транспортом, в том числе при проведении аварийно-спасательных работ. Сборник тезисов и докладов Международной научно-практической конференции адъюнктов, магистрантов, курсантов и студентов. – Кокшетау: РГУ «КТИ МЧС РК». 2021.

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ СЛУЖБЫ ВОЕННЫХ СООБЩЕНИЙ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РК

The Military Communications Service is one of the oldest services in the Armed Forces. The VOSO service is responsible for the organization of transportation, including the preparation of means of communication for solving the problems of the Armed Forces. This article describes the main stages in the history of the formation of the VOSO service of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan, its participation in transport support in the Great Patriotic War and the key reforms of the VOSO bodies at the present stage.

Key words: Military communications service, military transportation, transport.

Т.А. МУХАТОВ¹

Д.Г. МАТАЕВ¹

Н.А. АУБАКИРОВ¹

¹Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Республика Казахстан, город Астана

научный руководитель – полковник Н.С. САМАНОВ

¹Национальный университет обороны имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, старший преподаватель кафедры мобилизационной подготовки и территориальной обороны общевоинского факультета, Республика Казахстан, город Астана

МОБИЛИЗАЦИОННАЯ ПОДГОТОВКА ПС КНБ РК

Статья посвящена актуальной в настоящее время теме определения состояния мобилизационной подготовки пограничной службы КНБ РК. Опасность для нашего государства представляют как внешние, так и внутренние угрозы, среди которых военные угрозы занимают далеко не последнее место. В связи с этим, необходимо знать состояние боевых возможностей пограничных подразделений, их оснащение вооружением и боевой техникой. Так как основной задачей пограничной службы при угрозе возникновения военных конфликтов является способность своевременно вскрыть намерения противника и комплексом

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

решительных мер пресечь любые попытки посягательства на национальную безопасность нашего государства.

Ключевые слова: пограничная служба, мобилизация, подготовка, военный конфликт.

Актуальность темы исследования связана с необходимостью определить состояние мобилизационной подготовки пограничной службы КНБ РК, которое позволит установить сегодняшнее состояние боевых возможностей пограничных подразделений, их оснащение вооружением и боевой техникой, которые необходимы для решения боевых задач в военных конфликтах.

При этом основной задачей ПС КНБ РК при угрозе возникновения военных конфликтов является способность своевременно вскрыть намерения противника и комплексом решительных мер пресечь любые попытки посягательства на национальную безопасность нашего государства.

Цель исследования – определить состояние мобилизационной подготовки пограничной службы КНБ РК.

Задачи исследования:

1. Изучить текущую ситуацию в мире, основные угрозы для безопасности Казахстана.
2. Провести анализ расходов на оборону, предусмотренные Республиканским бюджетом Республики Казахстан на 2022-2024 годы.
3. Определить состояние мобилизационной подготовки пограничной службы КНБ РК.

Исследование проводилось путем изучения литературных источников и нормативно-правовой базы в области мобилизационной подготовки пограничной службы.

Нестабильность в мире заставляет руководство многих государств принимать адекватные меры по обеспечению своей национальной, и в частности, военной безопасности. Это наглядно иллюстрируется динамикой роста военных расходов таких крупных государств как Китай, Россия, США, других государств, стран Центральной Азии.

Республика Казахстан, являясь равноправным членом мирового сообщества и игроком на региональной арене, не изолирована от процессов, происходящих в современном мире. Она заботится о своей безопасности, и первым приоритетом в послании народу Казахстана «Стратегия развития Казахстана до 2050 года» являлась именно региональная и национальная безопасность.

На совещании в Министерстве обороны в марте 2022 года Президент Касым-Жомарт Токаев – Верховный Главнокомандующий Вооруженными Силами РК подтвердил приверженность обозначенному курсу, поручив руководству военного ведомства модернизировать структуру и состав Вооруженных сил с учетом актуальных угроз военной безопасности. На совещании также были обсуждены вопросы переоснащения казахстанской армии современными и высокотехнологичными образцами вооружения и военной техники [1].

Республиканским бюджетом Казахстана на оборону ежегодно выделяются финансовые средства, как правило, в размере 1% от валового внутреннего продукта страны. При этом мировая практика предусматривает выделение на военные нужды от 2 до 5% от ВВП страны.

Краткий анализ расходов на оборону, предусмотренные Республиканским бюджетом Республики Казахстан на 2022-2024 годы [2], приведен в таблице 1.

Таблица 1 - Расходы на оборону, предусмотренные Республиканским бюджетом Республики Казахстан на 2022-2024 годы, в млрд. тенге

	Наименование затрат	2022	2023	2024
1	Обеспечение боевой, мобилизационной готовности ВС РК	491	381	392
2	Обеспечение исполнения государственного оборонного заказа	341	171	140

Примечание: составлено автором

Исходя из основных положений Военной Доктрины Республики Казахстан, опасность для нашего государства представляют как внешние, так и внутренние угрозы, среди которых военные угрозы занимают далеко не последнее место. Следовательно, при возникновении вооруженных и иных социальных конфликтов, перерастающих в полномасштабный военный конфликт, представляющих непосредственную угрозу безопасности жизни и здоровью людей, территориальной целостности и существованию государства, могут появиться обстоятельства, устранение которых невозможно без применения чрезвычайных мер и введения военного положения.

Исторический опыт деятельности пограничных войск показывает, что при выполнении задач в районах, где ведутся боевые действия, существенно изменяются содержание и режим служебно-боевой деятельности пограничников. При этом предопределяется необходимость использования специальных организационных форм, новых тактических способов, методов управления и руководства.

В этих условиях изменяются приоритеты повседневно выполняемых пограничными подразделениями служебно-боевых задач, резко повышаются роль и значимость оперативности и мобильности в их действиях, концентрируются и задействуются дополнительные силы и средства для разрешения возникающих боевых ситуаций, возрастают требования к взаимодействию и боевому обеспечению в районе вооруженного вторжения, исключению внезапного нападения и проникновения диверсионно-разведывательных групп противника в районы сосредоточения и расположения войск, а также на важные объекты приграничья.

Однако в настоящее время существует определенная диспропорция между требуемым количеством сил и средств для выполнения боевых задач в условиях крупномасштабной военной агрессии и имеющимися силами для выполнения служебно-боевых задач в повседневных условиях.

Анализ текущей ситуации в мире показывает, что сегодняшнее состояние боевых возможностей пограничных подразделений, их оснащение вооружением и боевой техникой, которые необходимы для решения боевых задач в военных конфликтах, не совсем отвечают требованиям времени. Тактика действий должна постоянно совершенствоваться и апробироваться в ходе учений. Недостаточная разработанность этой проблемы компенсируется попытками наложения шаблонов ведения боевых действий в войнах и вооруженных конфликтах прошедших исторических периодов. Теория боевого применения подразделений отстает от современной практики, при этом нередко устаревшие взгляды утверждаются в существующих руководящих документах. При этом крайне необходимо учитывать геополитическую специфику регионов Республики Казахстан и отдельных оперативных направлений, а также вопросы организации полноценного межведомственного взаимодействия и особенности служебной, боевой и оперативной деятельности Пограничной службы КНБ Республики Казахстан (ПС КНБ РК). Все это определяет необходимость изыскания оптимальных подходов к решению проблем, связанных с участием ПС КНБ РК в военных конфликтах [3].

В настоящее время, с учетом наличия очагов напряженности в непосредственной близости от границ нашей страны, на новый уровень важности выходит вопрос о совершенствовании форм и методов защиты и охраны Государственной границы Республики Казахстан. Остро стоит необходимость освещения проблем совершенствования тактики различных подразделений в военных конфликтах и дальнейшее развитие служебных, боевых и оперативных действий пограничных формирований, а также развитие теоретических положений, научно обосновывающих эти действия.

Закон Республики Казахстан «О мобилизационной подготовке и мобилизации» регулирует общественные отношения в области мобилизационной подготовки и мобилизации в Республике Казахстан [4].

Согласно этому закону «мобилизация – комплекс общегосударственных мероприятий, связанных с переводом государственных органов, организаций, Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований, населения, территории и экономики Республики Казахстан на режим военного положения (общая мобилизация) или какой-либо их части (частичная мобилизация)».

«Мобилизационная подготовка – комплекс мероприятий, проводимых в мирное время и направленных на устойчивое управление государством в военное время, организованный перевод экономики страны на обеспечение потребностей Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований, специальных государственных органов и населения Республики Казахстан, вооруженную защиту и оборону страны, обеспечение функционирования административно-территориальных единиц в период мобилизации, военного положения и в военное время».

Целями мобилизационной подготовки Республики Казахстан являются устойчивое управление государством в военное время, осуществление организованного перевода экономики государства с мирного на режим военного положения, обеспечение потребностей военной организации государства и населения страны, функционирование отраслей экономики и административно-территориальных единиц в зонах боевых действий и территориальной обороны в интересах вооруженной защиты Республики Казахстан [5].

Мобилизационная подготовка пограничной службы КНБ РК проводится на регулярной основе.

Так, согласно сайту <https://yujanka.kz/94523-2/> 28 марта 2022 года командно-штабные мобилизационные учения завершились в Шымкентской бригаде территориальной обороны. Во время учений были отработаны вопросы специального развертывания, организации и выполнения мероприятий при введении и обеспечении режима чрезвычайной ситуации. В учениях участвовали помощники по вопросам безопасности и обороны акимов Шымкента, Туркестанской, Жамбылской и Кызылординской областей, личный состав бригады территориальной обороны, представители управления мобилизационной подготовки департамента по делам обороны, департаментов полиции, по чрезвычайным ситуациям и пограничной службы КНБ РК Шымкента [6].

В ходе учений отработана ликвидация последствий условной аварии на шымкентском НПЗ: развернуты пункты приема личного состава и военной техники, проведены мероприятия по мобилизации и приведению в боевую готовность личного состава бригады. Проверена слаженность действий органов управления по сбору и анализу данных, принятию решений, планированию и доведению задач подчиненным подразделениям.

Согласно сайту <https://zhaikpress.kz/ru/news/pogransluzhba-planiruet-provesti-voinskije-sbory/> КНБ РК 09 июня 2022 года подготовил приказ «О призыве военнообязанных на воинские сборы в 2022 году» [7].

ПС КНБ РК как неотъемлемая часть Вооруженных Сил Республики Казахстан (далее ВС РК), выполняя задачи по охране границы, должна быть в постоянной готовности к предотвращению, локализации и пресечению пограничных вооруженных конфликтов и выполнению более сложных боевых и специальных задач в случае их перерастания в военный конфликт низкой и средней интенсивности.

При этом основной задачей ПС КНБ РК при угрозе возникновения военных конфликтов является способность своевременно вскрыть намерения противника и комплексом решительных мер пресечь любые попытки посягательства на национальную безопасность нашего государства.

Вопросы совершенствования организационно-штатной структуры подразделений, их технического оснащения, системы управления, боевой выучки, боевого, технического и тылового обеспечения, укрепления морально-психологического состояния личного состава, дисциплины и организованности - все это направлено на то, чтобы подготовить войска к организованному вступлению в бой в случае войны, их умению отразить удар противника и разгромить его.

Далее необходимо отметить, что все большую роль в мире стали приобретать небольшие по численности, компактные, оснащенные современным вооружением, хорошо обученные вооруженные формирования, защищенные в социальном и экономическом плане. Основой военной мощи ведущих держав мира к настоящему времени становятся не многочисленные подразделения недостаточно обученных солдат, а компактные профессиональные части высокого уровня подготовки и специализации, способные самостоятельно решать задачи от тактического до стратегического уровня, в том числе дистанционного поражения значительных масс войск.

По мнению авторов книги «Война будущего» Попова И.М. и Хамзатова М.М. – «сегодня маловероятно, что военный конфликт будет иметь четкие характеристики только регулярного или иррегулярного типа. Опыт последних лет со всей убедительностью свидетельствует, что для «регуляров» вероятность столкнуться на поле боя с иррегулярными вооруженными формированиями значительно выше, чем встретиться с регулярными войсками противника. Очевидно, что для борьбы с иррегулярными противниками разного типа современные вооруженные силы «избыточны» по многим параметрам, то есть они не соответствуют критерию рациональности (соотношение «стоимость – эффективность»). Для борьбы с «иррегулярами» требуются специфические контингенты войск, основными особенностями которых должны быть: меньшая численность, наличие легких и эффективных систем специального вооружения и оснащения, гибкая организационная структура, большая свобода действий командиров на местах, нестандартность тактики действий, а также высокий моральный дух» [8].

Как показывает мировая практика, военные расходы государства распределяются, как правило, следующим образом: на содержание Вооруженных Сил тратится до 70% от общего военного бюджета, а на строительство и развитие армии – остальные 30% [9].

Иначе говоря, сократив численность ВС, можно высвободившуюся часть финансовых средств от их содержания перенаправить на приобретение современного вооружения и военной техники, новых тренажеров для подготовки личного состава. А это достаточно немалая сумма. При этом финансирование обороны должно оставаться в прежних размерах, только тогда возможен желаемый эффект.

Нами проведен краткий анализ мобилизационной подготовки пограничной службы КНБ РК.

Отмечено, что согласно законодательству РК, «мобилизационная подготовка

– комплекс мероприятий, проводимых в мирное время и направленных на устойчивое управление государством в военное время, организованный перевод экономики страны на обеспечение потребностей Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований, специальных государственных органов и населения Республики Казахстан, вооруженную защиту и оборону страны, обеспечение функционирования административно-территориальных единиц в период мобилизации, военного положения и в военное время».

Установлено, что мобилизационная подготовка пограничной службы КНБ РК проводится на регулярной основе.

Состояние мобилизационной подготовки пограничной службы КНБ РК позволяет определить сегодняшнее состояние боевых возможностей пограничных подразделений, их оснащение вооружением и боевой техникой, которые необходимы для решения боевых задач в военных конфликтах.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Президент Токаев поручил модернизировать Вооруженные силы с учетом угроз военной безопасности. - URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/prezident-tokaev-poruchil-modernizirovat-voorujennyie-silyi-463338/

2. О республиканском бюджете на 2022 – 2024 годы. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2100000077>

3. Миргалимов Ф.А., Мартикьян А.С., Псарев В.Н. Проблемы, связанные с участием подразделений пограничной службы КНБ РК в военном конфликте на современном этапе. БАҒДАР ОРИЕНТИР № 2, 2022

4. https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/zakon-respubliki-kazakhstan-o-mobilizacionnoy-podgotovke-i-mobilizacii

5. https://www.akorda.kz/ru/security_council/national_security/voennuyu-doktrinu-respubliki-kazakhstan

6. Командно-штабные мобилизационные учения завершились в Шымкентской бригаде территориальной обороны <https://yujanka.kz/94523-2/>

7. Погранслужба планирует провести воинские сборы <https://zhaikpress.kz/ru/news/pogransluzhba-planiruet-provesti-voinskie-sbory/>

8. Попов И.М., Хамзатов М.М. Война будущего: Концептуальные основы и практические выводы. Очерки стратегической мысли. - М.: Кучково поле, 2016. - 832 с.

9. Каймуратов Е.Т., Есбергенов К.Б. Некоторые взгляды на облик вооруженных сил Республики Казахстан на современном этапе. БАҒДАР ОРИЕНТИР № 2, 2022

MOBILIZATION TRAINING OF THE BORDER SERVICE OF THE NATIONAL SECURITY COMMITTEE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article is devoted to the currently relevant topic of determining the state of mobilization training of the Border service of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan. Both external and internal threats pose a danger to our state, among which military threats occupy far from the last place. In this regard, it is necessary to know the state of combat capabilities of border units, their equipment with weapons and military equipment. Since the main task of the border service in the event of a threat of military conflicts is the ability to timely reveal the intentions of the enemy and a set of decisive measures to stop any attempts to encroach on the national security of our state.

Key words: border service, mobilization, training, military conflict.

С.Ш. МУХАМЕДЖАНОВА

*Национальный университет обороны имени первого Президента Республики
Казахстан – Елбасы,
Республика Казахстан, город Астана*

Д.А. АКОБИРЗОДА

*Министерство обороны Республики Таджикистан,
Республика Таджикистан, город Душанбе*

ФОРМИРОВАНИЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ БАЗЫ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

В статье проведен исторический анализ создания нормативно-правовой базы в военной области Республики Таджикистан. Выявлены основные принципы формирования нормативно-правовой базы строительства Вооруженных Сил Республики Таджикистан. Согласно нормативно-правовых актов обоснованы значение, роль, задачи и место ВС РТ в обеспечении военной безопасности в общей системе национальной безопасности страны.

Ключевые слова: Вооруженные Силы Республики Таджикистан, нормативно-правовая база, законодательства Республики Таджикистан, строительства Вооруженных Сил РТ.

В начале 90-х годов XX века в результате распада Советского Союза образовались новые независимые государства, перед которым возникли судьбоносные задачи – укрепление своего суверенитета, формирование основ и приоритетов внутренней и внешней политики на основе современных цивилизованных моделей. К числу этих независимых государств относится и Республика Таджикистан, перед которой также стояли задачи самостоятельно определить новые структуры национально-государственного строительства и основы своей внутренней и внешней политики [1, с.454].

С обретением государственной независимости и переход от одной политико-экономической модели к другой в Таджикистане сложилась сложная социально-политическая ситуация, которая привела к гражданской войне. В этих условиях вопросы обеспечения национальной безопасности, защита государственной независимости и территориальной целостности, обеспечение мира и стабильности в стране стала важнейшими для того времени.

Отметим, что в этой ситуации на политическое руководство государства были возложены сложные и важные задачи по стабилизации политической обстановки, восстановлению разрушенных экономических связей и обеспечению деятельности государственных органов. Возможность решения этих вопросов могла быть обеспечена при наличии у государства собственных Вооруженных Сил, которые могли бы защитить ее интересы.

Руководством страны были приняты меры по созданию военной организация государства. Так по Указу Президента Республики Таджикистан Р.Н. Набиева 4 января 1992 года был образован Комитет обороны Республики Таджикистан [2, с.40].

17 сентября 1992 года в соответствии с Указом Президиума Верховного Совета Республики Таджикистан Комитет обороны был преобразован в Министерство обороны Республики Таджикистан [3]. Вместе с тем, сложная социально-политическая обстановка, вооруженное противостояние различных политических сил, хозяйственная разруха, борьба за власть между политическими

группировками различной направленности не позволили в 1992 году создать единые Вооруженные Силы.

В такой сложнейшей обстановке 16 ноября 1992 года состоялась историческая XVI Сессия Верховного Совета Республики Таджикистан [4, с.462]. Роль данной Сессии в создании новых государственных структур очень велика. Именно после ее проведения были созданы основные государственные структуры управления: Министерство иностранных дел, Министерство внешней торговли и ряд других министерств и государственных комитетов. В том числе ускорился процесс дальнейшего создания Вооруженных сил Республики Таджикистан и пограничных войск. Одним словом, XVI Сессия Верховного Совета Республики Таджикистан успешно выполнила свою историческую задачу, определила основные направления развития и поступательного движения таджикского демократического, правового и светского общества в ближайшем будущем. Фактически она обсуждала самые необходимые, неотложные, первоочередные вопросы, стабилизирующие обстановку в стране, вывод страны из глубокого экономического и социально-политического кризиса [1, с. 462].

12 декабря 1992 года председатель Верховного Совета Республики Таджикистан Эмомали Рахмон обратился к народу Таджикистана где он сказал: «...жизненно важным и стратегическим я считаю работу над основополагающими для каждого суверенного государства проблемами. Это, в частности»:

- обновление законодательной базы республики и приведение ее в соответствие с международными и правовыми нормами;
- формирование нового демократического, правового, светского Таджикистана;
- формирование собственной национальной армии и усиление охраны государственных границ Таджикистана;
- вхождение республики в мировое сообщество и установление дипломатических отношений со всеми странами, которые хотят развивать равноправное и взаимовыгодное сотрудничество с Таджикистаном;
- вступление в международные организации, укрепление и дальнейшее развитие добрососедских связей и всестороннего сотрудничества с государствами Содружество Независимых Государств, прежде всего – Российской Федерацией, Узбекистаном, Казахстаном, Кыргызстаном, Туркменистаном и другими [4, с.7].

18 декабря 1992 году проходило совместное заседание Президиума Верховного Совета и Совета Министров Республики Таджикистан, в работе которого участвовали все главы министерств и ведомств республики. На этом заседании были приняты ряд важных указов, среди них Указ Президиума Верховного Совета Республики Таджикистан «О создании Вооруженные Силы Республики Таджикистан».

В статье 1 данного указа определено, что на основе подразделений Народного фронта Республики Таджикистан и других вооруженных формирований поддерживающих правительство страны, в том числе за счет призыва молодежи на действительную военную службу создать Вооруженные Силы Республики Таджикистана. 28 декабря 1992 года было принято постановление Президиума Верховного Совета Республики Таджикистан о первом призыве граждан на действительную военную службу в Вооруженных силах Республики Таджикистан. Также были приняты Указы «О мерах по улучшению охраны государственной границы Республики Таджикистан», «О введении чрезвычайный положения на территории города Душанбе» и др [5, с.116,117]. 23 февраля 1993 года состоялся первый военный парад Вооруженных Сил, и этот день официально был объявлен днем образования Вооруженных Сил Республики Таджикистан.

Строительство Вооруженных Сил РТ непосредственно связано с политикой государства и потребовало выработки принципиально новой законодательной основы. Необходимо было разработать и создать нормативно-правовую базу Вооруженных Сил, определить юридическую однозначность и трактовку вопросов статуса военнослужащих, видов, сроков и содержания военной службы, перемещение по службе и присвоение воинских званий. В связи с этим 23 июня 1993 года в соответствии с постановлением Совета Министров Республики Таджикистан было создано Управление делами МО РТ. В последующем, с 1 января 2004 года оно преобразовано в Аппарат министра обороны Республики Таджикистан. Аппарат министра обороны с первых дней своего создания начал разработку и подготовку нормативных правовых актов для регулирования деятельности Министерства обороны [6, с. 38].

Таким образом, в 1993 году, были разработаны и направлены в Правительство Республики Таджикистан проекты законов «Об обороне» [7], «О Вооруженных силах Республики Таджикистан» [8], «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» [9], «О статусе, гарантиях социальной правовой защиты военнослужащих и членов их семей» [10]. Данные законы были приняты высшим законодательным органом страны и содействовали в регулировании военной службы, в деятельности Министерства обороны и других силовых структур республики.

Таким образом, Закон «Об обороне» определил основы и организацию обороны Республики Таджикистан, полномочия органов государственной власти и органов местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций, должностных лиц и граждан в области обороны.

Правовые основы, назначение, задачи, состав, принципы организации и функционирования Вооруженных Сил Республики Таджикистан определено в принятом Законе «О Вооруженных Силах Республики Таджикистан». Согласно статье 2 данного закона задачами Вооруженных Сил Республики Таджикистан являются:

- отражение агрессии и нанесение агрессору поражения;
- вооруженное прикрытие государственной границы;
- охрана воздушного пространства государства;
- организация и ведение территориальной обороны;
- участие в отражении вооруженной агрессии на другое государство или выполнение миротворческих миссий, вытекающих из международных обязательств.

Закон Республики Таджикистан «О всеобщей воинской обязанности и военной службе», регулирует общественные отношения, связанные с исполнением гражданами РТ всеобщей воинской обязанности и военной службе, устанавливает организационные и правовые основы воинского учета, подготовки, призыва и поступления граждан на военную службу, порядок прохождения военной службы и увольнения с нее, учета запаса ВС РТ и органов безопасности, полномочия органов государственной власти, местных исполнительных органов государственной власти в этой сфере.

Для законодательного определения статуса и социальной защищенности военнослужащих, установления прав, свобод, обязанностей и ответственности военнослужащих при исполнении воинского долга и правовой и социальной защиты военнослужащих, граждан, уволенных с военной службы и членов их семей был принят Закон «О статусе, гарантиях социальной, правовой защиты военнослужащих и членов их семей».

Учитывая происходящее в Таджикистане вооруженное противостояние и участие в нем военнослужащих Вооруженных Сил, 29 июня 1993 года Совет министров РТ принял Постановление «О социальной защите лиц, участвовавших в

вооруженных действиях (конфликтах) по защите конституционного строя Республики Таджикистан и пострадавших в результате этих конфликтов, а также потерявших кормильца членов семьи указанных лиц». В данном нормативном акте законодательства предусмотрены определенные льготы для лиц, участвовавших в составе военизированных формирований в вооруженных действиях (конфликтах) по защите конституционного строя Республики Таджикистан [11].

28 декабря 1993 года был принят Закон Республики Таджикистан «О безопасности», который определил правовые основы обеспечения безопасности человека и гражданина, общества и государства. Закон регулирует систему обеспечения безопасности, ее функции, цели и основные направления, устанавливает полномочия Президента Республики Таджикистан, органов государственной власти, органов самоуправления поселков и сел и организаций, независимо от их организационно-правовой формы в области обеспечения безопасности. Статья 21 данного Закона обязала все государственные органы, органы самоуправления поселков и сел, организаций, должностных лиц и граждан оказывать содействие по:

- укреплению обороноспособности страны;
- поддержанию и повышению уровня боеспособности Вооруженных Сил Республики Таджикистан;
- сохранению мобилизационных мощностей и мобилизационных резервов (ресурсов) [12].

Одним из важнейших событий общественно-политической жизни прошедшего периода государственной независимости страны является принятие 6 ноября 1994 года путем всенародного референдума первой Конституции Республики Таджикистан. «...С принятием этого судьбоносного документа Таджикистан вступил на качественно новый, с присущими ему особенностями путь развития своей государственности», отмечал Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в своем выступлении 6 ноября 1997 года, по случаю третьей годовщины Конституции Республики Таджикистан [13, с.170].

Статья 43 (пункт 1) Конституции Республики Таджикистан определяет принципиальные задачи Вооруженных Сил: «Защита Родины, охрана интересов государства, укрепление его независимости, безопасности и оборонной мощи священный долг гражданина». В статье 69 определены полномочия Президента Республики Таджикистан – согласно пункту 20 Президент Республики Таджикистан «Является Верховным Главнокомандующим Вооруженными Силами Таджикистана». Согласно пункту 22 он «Использует Вооруженные Силы Республики Таджикистана за ее пределами для выполнения международных обязательств Таджикистана с согласия совместного заседания Маджиси милли и Маджлиси намояндагон» [14].

11 декабря 1999 года был принят Закон Республики Таджикистан «О мобилизационной подготовке и мобилизации». Закон регулирует общественные отношения в области мобилизационной подготовки и мобилизации в республике, устанавливает основные принципы, порядок, полномочия, обязанности и ответственность государственных органов, органов самоуправления поселков и сел, организаций, независимо от органов организационно-правовой формы должностных лиц и граждан государства в этой области. Согласно статье 2 основными принципами мобилизационной подготовки и мобилизации являются: законность; уважение прав и свобод человека и гражданина; централизованное руководство; заблаговременность, плановость и контроль; комплексность и взаимосогласованность [15].

В своем выступлении по случаю пятой годовщины создания Вооруженных Сил Республики Таджикистан 23 февраля 1998 года, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон отмечал «...еще один вопрос, который мне хотелось бы затронуть, пользуясь случаем, связан с тем, что соответствующие органы и, прежде всего, Министерство обороны, должны, наконец, разработать Военную доктрину Республики Таджикистан, поскольку время принятия этого судьбоносного документа давно уже назрело. Напоминаю, что наша Военная доктрина должна основываться на принципах защиты территориальной целостности страны, невмешательства в дела других государств, уважения и соблюдения общепринятых международных правовых норм в военной области» [13, с.238].

3 октября 2005 года Постановлением Маджлиси Намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан была утверждена «Военная доктрина Республики Таджикистан», которая представляет собой совокупность официальных взглядов (установок), определяющих военно-политических, военно-стратегических и военно-экономических основ обеспечения военной безопасности Республики Таджикистана. В Военную доктрину отражено: задачи государства в области обороны, предназначение и задачи Вооруженных Сил; оборонное строительство и строительства Вооруженных Сил Республики Таджикистан; подготовка Вооруженных Сил и других воинских формирования РТ к отражению агрессии [16].

Отметим, что с момента принятия военной доктрины и вышеуказанных законов произошли значительные изменения в политической обстановке, страны, регионе и в государственном и военном строительстве республики в том числе и в структуре Вооруженных Сил Республики Таджикистан.

Таким образом исходя из анализа процесса формирования нормативно-правовой базы Вооруженных Сил Республики Таджикистан можно сделать вывод, что необходимая нормативная правовая база Вооруженных Сил Республики Таджикистан было разработана исходя из военно политических, военно-стратегических и военно-экономических возможностей Республики Таджикистан. В большинство нормативных актов, по истечению времени, были внесены изменения и дополнения. Реализации нормативных актов во многом зависит от контроля, финансирования, обеспечения необходимыми ресурсами. По нашему мнению есть необходимость внесения изменений и корректировок в Военную доктрину Республики Таджикистан, в связи с учетом изменившегося характера современных войн и военных конфликтов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Масов Р.М. История таджикского народа. Том VI.– Душанбе, «Дониш», 2011. – 742 с.
2. Абдурашитов Ф.М. Становление и развитие Вооруженных Сил независимого Таджикистана. Душанбе. – 2017. – 144 с.
3. Архив Генеральный штаб ВС РТ 1992 года. Ф. 3. – Оп. 2. – Д. - 1.
4. Рахмонов Эмомали. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Том I. – Душанбе: «Ирфон», 2006. – 480 с.
5. Равшанзод М. Гражданское противостояние и миротворческий процесс в Республике Таджикистан в 90-е годы XX века: дис. к.и.н. – Душанбе, 2019. – 281 с.
6. Хайруллоев Ш. 15 лет Министерства обороны Республики Таджикистан. Душанбе, 2008. – 228 с.
7. Закон Республики Таджикистан «Об обороне» от 25 июня 1993 года / Ведомости Верховного Совета Республики Таджикистан. 1993, №14. – с. 283-285.
8. Закон Республики Таджикистан «О Вооруженных Силах Республики Таджикистан» от 25 июня 1993 года / Ведомости Верховного Совета Республики Таджикистан. 1993, №14. – с. 285-287.

9. Закон Республики Таджикистан «О воинской обязанности и военной службе» от 25 июня 1993 года / Ведомости Верховного Совета Республики Таджикистан. 1993, №14. – с. 287-289.
10. Закон Республики Таджикистан «О статусе, гарантиях социальной и правовой защиты военнослужащих и членов их семей» / Садои мардум. 1993, 29 август.
11. Постановление Совет Министров Республики Таджикистан от 29 июня 1993 года. №312, Душанбе.
12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» / Ахбори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1994, №3-4.
13. Рахмонов Эмомали. Независимость Таджикистана и возрождение нации. Том II. – Душанбе: «Ирфон», 2006. – 424 с.
14. Конституция Республики Таджикистан. – Душанбе: Ирфон, 1994. – 58 с.
15. Закон Республики Таджикистан «О мобилизационной подготовки и мобилизации» Ведомости Верховного Совета Республики Таджикистан. 1999, №12, – с. 31.
16. Военная доктрина Республики Таджикистан. Решение Сессии Верховного Совета Республики Таджикистан от 03 октября 2005 года №103 / газета «Хомии Ватан», 03.02.2006. №3 (154.).

FORMATION OF THE REGULATORY AND LEGAL BASIS OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

The article shows the historical analysis of the creation of a regulatory framework in the military sphere the Republic of Tajikistan. The basic principles of the formation of the regulatory and legal framework for the development of the Armed Forces of the Republic of Tajikistan have been clarified. According to the legal acts, the significance, role, tasks and place of the Armed Forces of the Republic of Tajikistan in ensuring military security in the overall system of national security of the country are substantiated.

Key words: Armed Forces of the Republic of Tajikistan, legal framework, legislation of the Republic of Tajikistan, construction of the Armed Forces of the Republic of Tajikistan.

***Е.Т.МЫРЗАХМЕТ¹,
М.К.МАДЕЛБЕК¹***

*Радиоэлектроника және байланыс әскери инженерлік институты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші – полковник А.В. ЛАДЫГИН

*Радиоэлектроника және байланыс әскери инженерлік институты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК САЛАСЫНДАҒЫ БІЛІМ

Мақалада ұлттық қауіпсіздіктің білім беру, технология, ғылым саласында қамтамасыз етілуі қарастырылады. Білім алушының оқу пәнімен өзара қарым қатынасы талданады. Ұлттық қауіпсіздік саласындағы оқу процесін ұйымдастыру ережелері мен оларды қолдану шарттары келтірілген. Сондай-ақ, білім беру мен ғылымның ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде зор үлесін қосатындығы көрсетілген.

Кілт сөздер: ұлттық қауіпсіздік, білім беру, маңызды бағыттарды жүзеге асыру, қарым-қатынас, оқушы, ғылыми-техникалық саясат.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Қазақстан тәуелсіздік пен егемендікке қол жеткізген күннен бастап, Батыс пен Шығысты байланыстыратын көпір болу, әлемдік тәртіптің барлық негізгі іс-әрекеттерінде өзін белсенді түрде көрсету жөніндегі тарихи миссиясын жүзеге асырды. Соңғы екі жылдың өзінде еліміз бірден үш маңызды халықаралық ұйымның – ШЫҰ, ИЫҰ және ЕҚЫҰ-ның төрағасы болды. Бұл Қазақстанның биік беделі мен салмақтылығын, оның Көшбасшысының әлемдік аренадағы ықпалын көрсетеді. Кеңестік дәуірдің тоталитарлық мұрасы мен қиялынан ада еліміздің инновациялық дамуының ерекшелігі де осында.

Көреген саясаткер бола отырып, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев еліміздің геосаяси кеңістігіндегі болжамды болашағының сұлбаларын «Біздің басты мақсатымыз – 2050 жылға қарай әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру. Біздің жетістіктеріміз бен қазақстандық даму моделіміз жаңа саяси бағыттың негізіне айналуы тиіс. Қазақстан-2050 Стратегиясы – бұл жаңа кезеңдегі Қазақстан-2030 Стратегиясының үйлесімді дамуы. Бұл біз кіміз, қайда бара жатырмыз және 2050 жылға қарай қайда болғымыз келеді деген сұрақтарға жауап. Өскелең ұрпақтың қызығатынына сенімдімін» -, деп белгілеген. [1]

Қазақстанның қазіргі білім беру жүйесі дәстүрлі оқыту әдістерінен алшақтап, инновациялық және зерттеу парадигмаларына көшуіне байланысты ізденіс режимінде. Осыған байланысты жалпы жастарда және оның ішінде студенттік ортада білім беру үдерістері туралы қалыптасқан стереотиптердің бұзылуы байқалады. Экономикадағы нарықтық қатынастардың, индивидуализмнің, жастар субмәдениетінің, жастардың идеологиясызданған санасы мен психикасына оккультизм-мистикалық секталар мен топтар арқылы діни экстремизмнің әсері және жаһанданудың басқа деструктивті факторлары тудырған деструктивті тенденциялар дами бастады. тәрбие мен білім беру процестеріне елеулі әсер етеді. Бұл қауіптер қоғамымызда суицид, лаңкестік көріністер мен экстремистік шабуылдар, халықтың нашақорлық қауіпін туғызды. Мұның бәрі жастар мен студенттер арасындағы жаппай девианттық мінез-құлыққа толы. Бұл жоғарыда аталған тәуекелдер Қазақстан қоғамы үшін болжамды қауіптер мен қауіпсіздік сын-қатерлері емес, әбден шынайы болып отыр. Демек, білім берудегі инновациялық жолдар мен тәсілдер арқылы ғана студент жастарға тиімді ықпал етуге болады, ал білім тұтастай алғанда Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігінің маңызды факторына айналады. Қарқынды әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында, қазіргі өмірдің өсу қарқыны мен талаптары, өткір әлеуметтік-экономикалық күйзеліс пен отбасындағы дағдарыстық жағдайлар ата-ананың да, баланың да төтеп бере алмайтын қарындай өсіп келеді. Депрессия, айналадағы шындықты пессимистік қабылдау, өмірден қатты түңілу, психологиялық ыңғайсыздық сезімі және тұлғааралық қарым-қатынастардың дисгармониясы, өкінішке орай, мәселелерді шешудің ең қысқа жолы ретінде суицидтік аффектке әкеледі. Кейбір адамдар өзін-өзі өлтіруді осы жағдайдан шығудың ең жақсы жолы ретінде қабылдайды. Бұл мәселе Қазақстан үшін де өзекті болып отыр, өйткені жыл сайын өз-өзіне қол жұмсауға әрекеттенетін балалар мен жасөспірімдер көбейіп келеді. Суицидтік көріністер, әдетте, жастардың психикасы әлі нығаймаған, өмірлік тәжірибесі мен иммунитеті қалыптаспаған балалық және жасөспірімдік кезеңге тән. Бұл проблема қоғам дамуының деструктивті факторларының біріне айналуға, өйткені ол жеткіншектерді тәрбиелеу мен оқыту үдерістеріне кері әсерін тигізіп, білім беру жүйесін әлсіретіп, Қазақстанның әлсіреуіне алып келеді.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметі бойынша, Қазақстан кәмелетке толмағандар арасындағы суицид бойынша бірінші орындардың бірін алады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының болжамынша, 2020 жылға қарай суицидтердің саны 50%-ға артып, 1,5 миллионға жуық адамды құрауы мүмкін. Бұл

жан түршігерлік сандар «Қазақстан қыздары: өмір сүру құқығы» тақырыбында өткен жиында айтылды.[2]

Діни экстремизм бүгінгі таңда Қазақстанға үлкен қауіп төндіріп отыр, оның жемісі соңғы кездері еліміздің әртүрлі аймақтарында лаңкестік әрекеттердің көбеюі. Діни экстремизмнің пайда болу факторларының ішінде әлеуметтік әділеттіліктің кең таралуын, сыбайлас жемқорлықты, ел халқының өмір сүру деңгейінің төмендігін және кедейшілікті атап өтуге болады. Діни экстремизмнің пайда болуына ықпал ететін себептер ретінде шетелдік миссионерлердің қызметі, Қазақстандағы дінаралық қақтығыстарды шешудің құқықтық аспектілерінің жоқтығы, биліктің толық әрекетсіздігі көрсетілген. Азаматтардың догманың экстремистік түрлеріне тартылуының маңызды факторы халықтың діни сауатсыздығы болып табылады.[3]

2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Мемлекет экстремизм мен радикализмнің жолын кесу керек, олар қайдан шыққанына қарамастан. Біз әлеуметтік, этникалық және діни қайшылықтар мен қақтығыстарды еңсерудің жаңа сенімді тетіктерін қалыптастыруға тиіспіз. Дәстүрлі емес секталар мен күмәнді жалған діни ағымдардың қызметін қатаң түрде жолын кесу қажет. Біз қоғамда, әсіресе жастар арасында діни экстремизмнің алдын алуды күшейтуіміз керек». [4]

Ғылыми-білім беру парадигмаларына сүйене отырып, жастар мен студенттерді отансүйгіштік пен діни төзімділік рухында тәрбиелеу – қазақ қоғамының, білім беру жүйесінің ең маңызды міндеті. Осыған орай, 2012 жылдың 15 қарашасында Қазақстан Республикасы Дін істері агенттігінің Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігімен бірлесе ұйымдастыруымен Астана қаласында Қазақстан дінтанушылардың II форумы өтті. Оған қазақстандық белгілі дінтанушылар, теологтар, «Дінтану негіздері» пәнінің оқытушылары, діни бірлестіктер мен қоғамдық ұйымдардың, БАҚ өкілдері қатысты.[5]

Осылайша, біз бұл шағын мақалада еліміздің білім беру саласының дамуына кері әсерін тигізетін, олардың ең жоғары деңгейде шешімін табуын талап ететін кейбір деструктивті мәселелерге тоқталуға тырыстық. Атап айтқанда, жастар арасындағы суицидтік көріністер, исламшылдардың экстремистік шабуылдары ұлт генофондына аса теріс әсер етіп, қоғамның салауатты негіздеріне нұқсан келтіріп, ішкі саяси жағдай мен тұрақтылыққа психологиялық әсер етуде, қорытындылай келгенде Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігін бұзуда.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» 14 декабря 2012 года. URL: www.akorda.kz.

2. Дюркгейм Э. Самоубийство (социологический этюд). - М.: Мысль, 1994. - с. 286.

3. Антитеррор - это не только силовые акции. Казахстанская правда. 28 июня 2012 г. URL: www.nomad.su

4. Религиозная грамотность - залог безопасности общества. Казахстанская правда. 16 ноября 2012 г. URL: www.uars.info

EDUCATION IN NATIONAL SECURITY

The article discusses the provision of national security in the field of sciences, technologies and education. The interaction of the student with the subject is analyzed. The rules for organizing the educational process in the field of national security are given.

Key words: National security, education, implementation of priority areas, interaction, student.

Т.Т. НАСИПХАН

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: Globus12345678@mail.ru*

*научный руководитель – лейтенант А.К. АКШОЛАКОВА
Пограничной академии Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, преподаватель 14 специальной кафедры,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: Globus12345678@mail.ru*

ОБЩЕСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ОДНА ИЗ СОСТАВЛЯЮЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В данной статье рассмотрены основные положения и требования к национальной безопасности Республики Казахстан в контексте общественной безопасности в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан. Раскрыты определения национальной безопасности, обеспечение, виды, структура национальной безопасности, деятельность компетентных органов государственной власти в обеспечении национальной безопасности. Акцентировано внимание на основные приоритеты укрепления национальной безопасности в соответствии со Стратегией национальной безопасности Республики Казахстан на 2021-2025 годы.

Ключевые слова: национальная безопасность, общественная безопасность, виды национальной безопасности, обеспечение национальной безопасности, структура понятия общественная безопасность.

Обеспечение национальной безопасности - актуальная задача любого государства. Как показывает мировая практика, чем успешнее развивается страна, тем более защищенными чувствуют себя ее граждане.

В соответствии с законом Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» национальная безопасность Республики Казахстан (далее – национальная безопасность) – состояние защищенности национальных интересов Республики Казахстан от реальных и потенциальных угроз, обеспечивающее динамическое развитие человека и гражданина, общества и государства.

Обеспечение национальной безопасности Республики Казахстан (далее – обеспечение национальной безопасности) – деятельность субъектов национальной безопасности, направленная на защиту национальных интересов от реальных и потенциальных угроз. [1, с.1,2].

Видами национальной безопасности являются: общественная безопасность, военная безопасность, политическая безопасность, экономическая безопасность, информационная безопасность, экологическая безопасность.

Обеспечение национальной безопасности осуществляется государственными органами в пределах установленной законодательством Республики Казахстан компетенции: органы национальной безопасности, уполномоченный орган в сфере внешней разведки, Служба государственной охраны Республики Казахстан, уполномоченный орган по делам государственной службы, органы внутренних дел, Министерство обороны, уполномоченный орган по противодействию коррупции, уполномоченный орган в сфере внешней политики, уполномоченный орган в области связи, уполномоченный орган в области информации, уполномоченный

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

орган в сфере информатизации и другими государственными органами Республики Казахстан в пределах своей компетенции.

Рассмотрим один из видов национальной безопасности, как общественная безопасность – состояние защищенности жизни, здоровья и благополучия граждан, духовно-нравственных ценностей казахстанского общества и системы социального обеспечения от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается целостность общества и его стабильность. [1, с.3,10].

Исходя из системности предлагаемого определения, в качестве объекта безопасности может рассматриваться как общество в целом, так и отдельные сферы его жизнедеятельности: политическая, военная, демографическая, экономическая, культурная, научно-техническая, информационная и т. д. При этом признак содержания конкретной деятельности может быть использован для выделения отдельных видов общественной безопасности. (Рисунок 1).

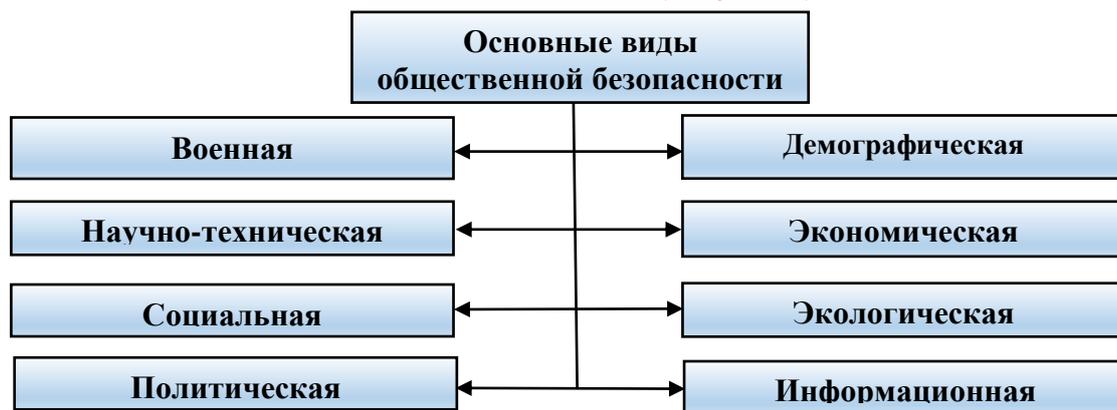

Рис.1 – Виды общественной безопасности по содержанию

Очевидно, что различные виды общественной безопасности взаимосвязаны и не могут обеспечиваться друг без друга. Для обеспечения, к примеру, военной безопасности необходимо наличие соответствующего научно-технического и экономического потенциала. Демографическая безопасность в определенной степени зависит от реальных доходов населения и, соответственно, от уровня развития экономики. В свою очередь, для обеспечения экономической безопасности необходимо наличие в достаточном количестве квалифицированных трудовых ресурсов, которые являются производными от предшествующих демографических ситуаций. Аналогичные связи существуют между другими видами безопасности.

При рассмотрении структуры понятия «общественная безопасность» необходимо выделять в качестве его составляющих наличие объекта, подвергающегося опасности, и наличие факторов, угрожающих безопасности объекта. Кроме того, поскольку процессы, связанные с обеспечением безопасности, по своей сути, являются управленческими, то необходимо также наличие субъекта, обеспечивающего безопасность. (Рисунок 2) [3, с.1].

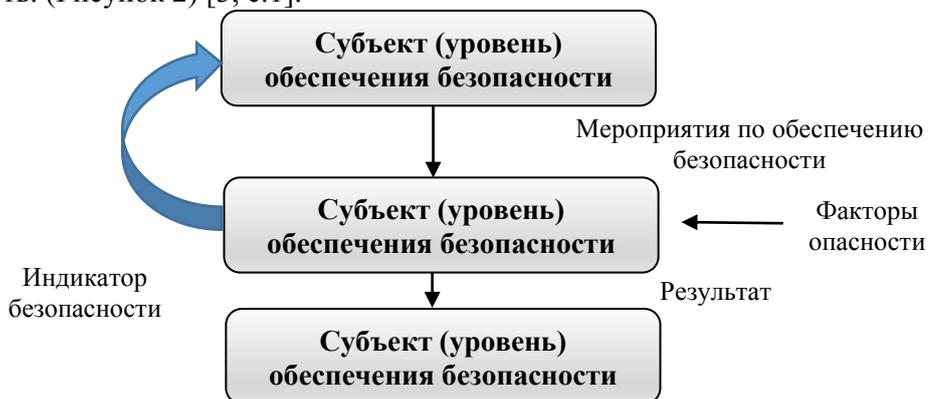

Рис.2 – Схема обеспечения общественной безопасности

Общественная безопасность обеспечивается решениями и действиями государственных органов, организаций, должностных лиц и граждан, направленными на:

- укрепление гарантий обеспечения личной безопасности граждан, их прав и свобод;
 - формирование государственной идеологии, основанной на казахстанском патриотизме, межнациональном и межконфессиональном согласии;
 - укрепление единства народа Казахстана и толерантности в обществе;
 - поддержку естественного прироста населения и обеспечение принятия своевременных мер по противодействию кризисным демографическим процессам;
 - усиление борьбы с преступностью, в том числе с ее организованными формами, коррупцией, терроризмом и экстремизмом;
 - сдерживание роста безработицы и падения уровня жизни населения;
 - предупреждение немедицинского употребления психоактивных веществ, а также других социальных факторов, угрожающих здоровью и нравственности населения, генофонду народа Казахстана;
 - воспрепятствование снижению интеллектуального потенциала страны;
 - обеспечение сохранения исторических, традиционных, духовных и культурных ценностей казахстанского общества;
 - противодействие незаконной миграции.
- Не допускается принятие решений и совершение действий заведомо способных привести к:
- нарушению единства народа Казахстана и ухудшению состояния межэтнических и межконфессиональных отношений;
 - нарушению общественного согласия;
 - незаконному вмешательству общественных и религиозных объединений в дела государства и государства в дела общественных и религиозных объединений;
 - росту преступности и правонарушений;
 - снижению уровня и качества образования и медицинского обеспечения;
 - утрате объектов историко-культурного наследия;
 - необоснованному ограничению прав и свобод человека и гражданина.

Не допускается въезд в Республику Казахстан иностранных граждан и лиц без гражданства, имеющих особо опасные и карантинные инфекционные заболевания, создающие реальную угрозу здоровью общества.

Иностранные граждане и лица без гражданства, находящиеся на территории Республики Казахстан и имеющие инфекционные заболевания, представляющие угрозу здоровью общества, подлежат выдворению за пределы страны. [1, с.19-20].

В Стратегии национальной безопасности Республики Казахстан на 2021-2025 годы определены основные приоритеты укрепления национальной безопасности.

Во главу угла поставлена безопасность граждан, общества и государства. Стратегия акцентирует внимание на обеспечении безопасности в сфере человеческого капитала – в первую очередь, сохранении и преумножении интеллектуального потенциала нации. В число базовых факторов нацбезопасности включено развитие общественного здравоохранения наряду с комплексной работой по обеспечению биологической безопасности.

Данное направление также охватывает повышение эффективности работы правоохранительных органов и судебной системы, защиту населения от всех видов правонарушений.

Существенно скорректированы задачи экономической безопасности. Ее обеспечение зависит от перехода к модели роста, устойчивой к внешним шокам,

стимулирующей производительность и повышение уровня технологической сложности, создающей постоянные высокопроизводительные рабочие места и условия для повышения доходов населения.

В частности, актуальными направлениями выступают продовольственная безопасность, стабильность финансовой системы, минимизация рисков в транспортно-транзитной сфере.

Обеспечение обороноспособности, продвижение национальных интересов на международной арене входят в число традиционных направлений нацбезопасности. Вместе с тем их содержание претерпело серьезные изменения, отражая новые региональные и глобальные вызовы, в том числе гибридные и асимметричные.

По каждому приоритетному направлению выработаны превентивные механизмы и конкретные меры по предотвращению угроз. Они будут реализованы через План действий по управления рисками национальной безопасности, а также войдут в национальные проекты и другие документы системы государственного планирования. [2, с.1].

Обеспечение национальной безопасности является обязательным не только для всех государственных органов и должностных лиц государства в соответствии с полномочиями, установленными законодательством, а также долгом и обязанностью каждого гражданина Республики Казахстан в целях защиты национальных интересов и целостности государственного суверенитета.

Национальная безопасность обеспечивается проведением единой государственной политики во всех сферах жизнедеятельности, системой мер экономического, политического и организационного характера, адекватных угрозе жизненно важным интересам личности, общества и государства.

Политика национальной безопасности осуществляется на принципах строгой законности; соблюдения баланса интересов личности, общества и государства, за национальную безопасность и интегрированности с международными системами коллективной безопасности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV. «О национальной безопасности Республики Казахстан».
2. Стратегия национальной безопасности Республики Казахстан на 2021-2025 годы.
3. Общественная безопасность, понятие, правовые основы обеспечения безопасности. URL: <https://studbooks.net/> (дата обращения 11.10.2022).

PUBLIC SAFETY AS ONE OF THE COMPONENTS OF THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

This article discusses the main provisions and requirements for the national security of the Republic of Kazakhstan in the context of public security in accordance with the current legislation of the Republic of Kazakhstan. The definitions of national security, the provision, types, structure of national security, the activities of the competent state authorities in ensuring national security are disclosed. Attention is focused on the main priorities of strengthening national security in accordance with the National Security Strategy of the Republic of Kazakhstan for 2021-2025.

Key words: national security, public security, types of national security, ensuring national security, the structure of the concept of public security.

Т.Б. НОГАЙБЕКОВ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара академиясы,
оқытушы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ӘСЕР ЕТЕТІН МӘН-ЖАЙЛАР

Берілген мақалада Қазақстан Республикасының қоғамдық қауіпсіздігіне әсер ететін мән-жайлар және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шаралары қарастырылған.

Кілт сөздер: қоғамдық қауіпсіздік, қоғамдық қауіп-қатер, қалмыс, бандитизм.

Қалыптасқан жаһандық тепе-теңдік ондаған жылдар бойы бұзылды. Қазіргі уақытта әлемде күштер мен мүдделердің жаңа тепе-теңдігі біртіндеп қалыптасуда, бұл тек батыс елдерінде ғана емес, сонымен бірге Орталық Азия елдерінде де байқалады. Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан алдында күтпеген жерден қауіпсіздік саласындағы ірі проблемалық блоктардың тұтас кешені өсті, олар дереу шешуді талап етті. Сондықтан, осы кезеңдегі мемлекет саясатының басым бағыттарының бірі қауіпсіздікті қамтамасыз ету болды. Қалыптасқан ішкі және сыртқы жағдайға барабар ұлттық қауіпсіздіктің қазіргі заманғы жүйесі Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде орнығуы үшін қажетті шарт болды. Егемендік алғаннан кейін Қазақстан шұғыл шешуді талап ететін және кейіннен мемлекеттің ұлттық қауіпсіздік жүйесі деп аталатын өмірлік маңызды мәселелер кешенін бөліп көрсетті.

Олар қоғамға қауіпті әрекет жасайды. Басқа адамдарды қылмысқа итермелейді немесе өзі байқамай адамды қылмыскер етіп тәрбиелеуі мүмкін. Біздің міндетіміз бұған жол бермеу, құқық бұзушылықтың алдын алу, адамды өркениеті қоғамның баласы етіп тәрбиелеу. Бұл мақсатқа жету үшін көптеген салалар өз үлестерін қосады. Соның ішіндегі саяси, әлеуметтік, экономикалық, құқықтық салаларды атап өтуге болады. Адамдарға қарсы қылмыстарды зерттегенде ең алдымен олардың алдын алу, мұндай қылмыстарды болдырмау жолдарын қарастырған дұрыс. Ал, қылмыс жасап қойса оны қылмыстық заңдармен дұрыс саралап, әділ жаза тағайындау аса маңызды. Ол үшін қоғамға қарсы қылмыстардың қатарына қандай іс-әрекеттер жататындығын, олардың құрамын, белгілерін білуіміз қажет. Оларды басқа қоғамға қауіпті іс-әрекеттерден айырып дұрыс саралау керек. Осыларды толық саралап болғаннан кейін ғана олармен күресудің жолдарын, тиімді тәсілдерін және алдын алу шараларын ойластырып, қарастыруға болады.

Еліміздің тәуелсіз, демократиялық, құқықтық мемлекет болып жарияланғанына отыз жыл болды. Осы жылдар ішінде көптеген іс тындырылғаны мәлім. 1997 жылы шілде айының он алдыншы жұлдызында Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексі қабылданып, ол 1998 жылдың бірінші қаңтарынан бастап заңды күшіне енеді.

Қоғамдық қауіпсіздікке қарсы қылмыстар қоғамдық тыныштық жағдайын, әлеуметтік құрылымдардың қалыпты қызмет атқаруын, түрлі жұмыстар жүргізу кезінде немесе қоғамдық заттарды қолдану кезінде жеке бастың, қоғамның немесе мемлекеттің мүдделерін қауіпсіздігін қамтамасыз етуші қоғамдық қатынастарға елеулі зиян келтіруші немесе мұндай зиян келтіру қаупін тудырушы, қылмыстық заңға көзделген қоғамдық қауіпті әрекеттен тұрады.

Қарастырылушы қылмыстарды тікелей объектілерге байланысты төмендегідей топтарға бөлуге болады:

1. Қоғамдық қауіпсіздікке қарсы қылмыстар. Қылмыстардың аталған тобы қоғамдық өмірдің кез келген бөлігінде жасалып, тұтас қоғам өмірінің қалыпты,

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

қауіпсіз жайын сақтау саласындағы ең маңызды мүдделерді қозғауы мүмкін. Олардың қатарына Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 233-243 баптарымен көзделген қылмыстық әрекеттер жатады.

2. Түрлі жұмыстар жүргізу кезінде қауіпсіздік ережелерін бұзумен байланысты қылмыстар. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 244-246 баптарымен өзделген қылмыстар құрайды.

3. Жалпыға бірдей қауіпті заттарды қолдану ережелерін бұзумен байланысты қылмыстар. Бұл топқа Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 247-256 баптарымен көзделген әрекеттер кіреді.

4. Қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар. Қоғамдық тәртіп-қылмыстың объектісі ретінде қоғамдық тыныштықты азаматтардың еңбектенуі, демалуы, тұрмысы үшін, сонмен қатар, кәсіпорындардың, мекемелермен ұйымдардың жұмысы үшін қалыпты жағдай қамтамасыз ете алатын қоғамдық қатынастар жүйесінен тұрады. Бұл топтағы қылмыстарға Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 257-258 баптарымен көрсетілген әрекеттер жатады.

Қазіргі кезде қоғамымызға залалын тигізетін терроризм және діни экстремизмнен басқа тағыда бір мәселе бұл БАНДИТИЗМ. Бандитизм-аса қауіпті қылмыстардың бірі. Бұл қылмыстар жылма-жыл өріс алып, көбеюде, оның қоғамға аса қауіптілігі сол, банды құрылымы жөнінен тұрақты, қаруланған топ бола тұрып, аса ауыр қылмыстарды жасайды.

Қылмыстық тікелей объектісі-қоғамдық қауіпсіздік. Қосымша тікелей объектісі - адамдардың өмірі, денсаулығы, меншігі, сондайақ басқада мүдделер. Объективті жағынан бандитизм бірнеше әрекеттердің жиынтығы бойынша сипатталады:

1. Азаматтарға немесе ұйымдарға шабуыл жасау мақсатында тұрақты қарулы топ құру.

2. Орындай топты басқару.

3. Тұрақты қарулы топқа қатысу.

4. Бандалық топқа кіретін адамдардың біреуінің болсада қарулануы.

Қаруланған банда деп екі немесе оданда көп адамдардың алдын ала келісіліп азаматтарға немесе ұйымдарға бір немесе бірнеше шабуыл жасау мақсатында құрылған қаруланған тұрақты топты айтамыз.

Қоғамға келетін қауіп қатер көбінесе қазіргі жастардың жаппай тәртіпсіздігінен туындайды. Мемлекет қоғамдық тәртіпті сақтауға, адамдардың тыныштығын, олардың заңды мүдделері мен құқықтарының бұзылмауына ерекше мән береді.

Жаппай тәртіпсіздік үкімет және басқару органдарының, көлік, байланыстың қалыпты қызметі тоқтатылуы, мүлік жойылуы немесе бүлдірілуі, азаматтардың құқықтыры мен мүдделеріне елеулі зиян келтірілуі мүмкін, адамдардың үлкен тобы жасайтын қоғамдық қауіпсіздікті бұзудан тұрады. Қылмыстың объектісі қоғамдық қауіпсіздік. Қылмыстың объективті жағы күш қолдану мен, қиратумен, өртеумен, атыс қаруын, жарылғыш заттарды немесе жару қондырғыларын қолданумен, сондай ақ олардың өкімет өкіліне қарулы қарсылық көрсетумен ұласқан жаппай тәртіпсіздікті ұйымдастыруымен сипатталады.

Жаппай тәртіпсіздікті ұйымдастыру күш қолдану, қирату, өртеу, атыс қаруын, жарылғыш заттарды немесе жару қондырғыларын қолдану, сондай ақ өкімет өкілетіне қарумен қарсылық көрсету үшін топты біріктіруге немесе оны басқаруға бағытталған әрекеттерді жасау білдіреді. Жаппай тәртіпсіздікке қатысушылардың бойында өкімет өкілдерінің талаптарына белсене бағынбау.

Қылмыстың бірінші белгісі – оның қоғамға қауіптілігі. Қоғамға қауіптілік-қылмыстың заңмен қорғалған қоғамдық қарымқатынасқа нақты қауіптілік тудыратын немесе зиянын тигізетін қылмыстың объективті белгісі. Қоғамға қа-

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

үіптілік тек қылмысқа ғана қатысты деп айтуға болмайды. Адамның, оның құқықтары мен бостандығын ең жоғары әлеуметтік құндылық деп тану адамдардың қауіпсіз тіршілігін, қоғамдық және мемлекеттік құрылымдардың қалыпты қызмет атқаруын қамтамасыз ете алатын, тиісті әлеуметтік жағдайлар құрылуына байланысты. Әрине, қылмыс жасау үшін арнайы ұйымдастыру даярлық әрекеттерін орындап, тұрақты қылмыстық топ құрып мемлекеттің мүлкін талан-таражға салу әрекеттерінің сонау 70-80 жылдары да бой көрсеткендігін сол тұста еңбек еткен аға-буын тергеушілер, судьялар жақсы біледі.

Заң террорлық әрекетке адамдардың қаза болуы, елеулі мүліктік зиян келтіру не қоғамға қауіпті басқа зардаптардың болу қаупін төндіретін жарылыс жасауды, егер осы іс-әрекеттер қоғамдық қауіпсіздікті бұзу, халықты қорқыту не мемлекеттік ықпал ету мақсатында жасап, сондай-ақ аталған іс-әрекеттерді дәл осы мақсатта жасау мен қорқытуды іске асыру – деген Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 233-бабы осындай анықтама береді.

Соңғы уақыттарда әлемнің түрлі елдерінде болып жатқан жан түршігерлік сан-қилы оқиғалар көп мемлекеттер үшін терроршылдық аса күрделі проблемаларға айналып отырғандығын көрсетсе керек. Замана дерті саналатын осынау қоғамдық, қауіпті көріністің кең етек алуы, өрттеу қаулап баражатқаны мемлекет аралық және ішкі саяси, әлеуметтік-экономикалық, тарихи, ұлттық, діни т.б факторлардың үлкен қайшылықтарға ұрынуымен түсіндірілмен. Мамандардың пікірлеріне сүйенсек, бұл қайшылықтар алдағы онжылдықта әрменғарай өрши түспек екен. Демек, терроршылдықта арта түседі деген сөз. Әрі мұндай әрекеттерден бірде-бір мемлекет тысқары қалуы мүмкін емес.

Сараптау қорытындысынан байқағанымыздай қазіргі терроршылдық, негізінен саяси-діни бағытта өрбіп отыр. Әсіресе, діни экстремисттік акциялар үлкен қауіп төндіруде.

Республикамызда әлеуметтік-саяси ахуалдың тұрақсыздануына ықпал ететін негізгі факторлардың бірі-криминогендік жағдайдың асқынуы. Соңғы кездері қылмыстың ұйымдасқан түрлері көбейе түсуде. Тапсырыс бойынша кісі өлтіру, жарылғыш заттарды қолдану әрекеттері жиілеп кетті. Кепілдікке кісілерді алып, ақша талап ету немесе басқадай шарттар қою фактілері қарсы күрес туралы» Заңын айтуға болады. Аталмыш заң терроршылдыққа қарсы күрестің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін, мемлекеттік органдардың және меншік нысандарына қарамастан ұйымдастардың қызмет тәртібін сондай ақ азаматтардың терроршылдыққа қарсы күресті жүзеге асыруға байланысты құқықтарын, міндетерін кепілдіктерін белгілейді.

Қорыта айтқанда, қазіргі заманның жастарының ой өрістерінің олардың қалыптасқан теріс ойларына әсер ететін негіз ол, шет елге еліктеу, оларға ұқсауға тырысу, көптеген зорлық-зомбылықты насихаттайтын компьютерлік ойындар, ұялы телефоннан және басқада ақпарат көздерінен келетін теріс насихаттар біздің келешегімізге, қоғамымызға көп нұқсан келтірмек. Олардан тиімді құтылудың бірден бір жолы ол дәл қазіргі сәттен бастап өзіміздің салт-дәстүрімізді, дінімізді, тарихымызды терең түсіну, оны қастерлеу. Қазақстан аумағында қоғамға қатері төніп тұрған іс-қимылдардың туындау белгілірінің бары рас, ендеше бұл проблемаға көз жұма қарауға болмас. Оның жолын кесу үшін құр сөзбен түйіндегенше, іс-әрекет жасағанымыз абзал.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының «Ұлттық Қауіпсіздік туралы» 2012 жылғы 06-шы қаңтар.
2. 1999-2005 жылы қабылданған «Ұлттық қауіпсіздік стратегиясы».
3. 1995 жылғы 31-ші тамызда қабылданған «Қазақстан Республикасының Конституциясы» 1-ші бабы.

4. Заң және заман журналы №1. 2000 жыл.
5. Егеменді Қазақстан. 31 қазан 2001 жыл.
6. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім. Дәнекер. 2003 жыл.
7. 3-ші тарау. Қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстардың түрлері және олардың ерекшеліктері. 2006 жыл.

CIRCUMSTANCES AFFECTING PUBLIC UNREST

The article provides information on public safety of the Republic Kazakhstan, circumstances affecting and ensuring public safety measures are provided.

Key words: public safety, public danger, kalmys banditry.

Е. НҰРЖАНҰЛЫ

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
2 курс курсанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекші – Р.М. НАУРЫЗБАЕВА

*Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
9 арнайы кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ШЕКАРАНЫ КҮЗЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУДІ ЖОСПАРЛАУ

Мақалада бір шекаралық жағдайдың математикалық моделі қарастырылады. Қарастырылып отырған жағдайдың математикалық моделінің оңтайлы шешімін табу үшін сызықтық бағдарламалау әдісі қолданылды. Табылған оңтайлы шешім талданып, осы жағдайдағы шекара заставасының бастығының іс-әрекетіне қажетті орынды ұсыныстар жасалды. Бұл есептеулерді EXCEL бағдарламасы арқылы күзетілетін аумақтың жоспарын диагностикалау үшін шекара қызметкерінің жұмысында қолдануға да болады.

Кілт сөздер: мемлекеттік шекара, шекара наряды, математикалық модель, оңтайлы жоспар, шекара заставасы, потенциалдар.

Әскери істердегі туындайтын мәселердегі математиканың қолданыстарын қарастыру ұсыныстары жасалғанда, есептеп отырғанда уақыттан ұтыламыз деген пікірлерді жиі естуге болады. Ия, әрине айтылған қарсы пікірді түсінуге болады. Кім жау келгенде қолына қалам алып есептейді, әрине бұл ақылға сымайтын іс. Бірақ, шекара заставаларының орналасуы және күзетілетін нысандардың орны күнде өзгеріп жатпайды. Сондықтан, шекараның бұзылуы мүмкін тұстарына және шекара заставаларының, ерекше мәні бар нысандардың орналасу орындарына байланысты пайда болатын жағдайларды талдап, оның моделін құрып, шешімін алдын-ала іздестіруге болады. Бір сөзбен айтқанда, алдын-ала шекарада түрлі туындайтын мүмкін жағдайларға байланысты күзетуді жоспарлау қажет.

Математиканы болашақ мамандықта қолдану қазіргі заманның өте өзекті талабы. Математикадан алған теориялық білімдерін практикада қолдана білу офицердің мәдени даму деңгейін бағалау критерийі бола алады.

Мысалы, математикалық әдістерді және, атап айтқанда, сызықтық бағдарламалауды қолдану әскери мәселелерді шешуді оңтайландыруға, яғни жұмыс күші мен ресурстарды ең аз жұмсай отырып, максималды экономикалық және әскери-техникалық нәтиже беретін жоспарлау нұсқаларын табуға мүмкіндік берді.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Сызықтық бағдарламалау өндірістік және әскери мәселелерді шешу үшін қолданылатын операцияларды зерттеудің ең кең таралған математикалық әдістерінің бірі. Бұл әдісте қандайда бір шектеулерді қанағаттандыратын сызықтық функцияның максимумы немесе минимумы іздестіріледі.

Шекарада туындауы мүмкін келесі бір жағдайды қарастырайық.

Шекара заставасының А учаскесінде ізестіру жүргізу үшін 1,2,3 шекара заставаларының күші мен құралдарымен мемлекеттік шекараны қамтитын, елді мекенге шығатын жерлерді және темір торабын және электр станциясын жабатын, сондай-ақ бір іздеу тобын шекара бұзушының ықтимал қозғалысы бағытында мемлекеттік шекараны бұзған жерден тылға қарай жылжитын топтар жіберілуі қажет.

1-ші, 2-ші, 3-ші шекара заставаларына тиісінше 20, 20, 10 шекаралық нарядтар бөлінген. Мемлекеттік шекараны қамту қажеттілігіне – 15, елді мекенді қорғауға – 10, темір жолды жабуға – 9, іздестіру тобына – 7, электр станциясын күзетуге – 9 шекаралық нарядтар қажет.

Ең қысқа мерзімде жүзеге асырылатын шекаралық жасақтарды орналастырудың оңтайлы жоспарын жасаңыз. Әрбір шекара заставасынан қажетті бағыттарға дейін орналастыруға қажет уақыты кестеде келтірілген.

Кестеде **B₁**- мемлекеттік шекараны, **B₂**-жергілікті тұрғындарды, **B₃**- темір жол бағыттары, **B₄**-іздестіру тобы, **B₅**-электр станциясы белгіленген.

	B₁ м. ш.	B₂ -ж.т.	B₃ -т.ж.	B₄ -і.т.	B₅ -э.с	Нарядтар саны
A₁ -1-ші ШЗ	9	7	5	4	3	20
A₂ -2-ші ШЗ	5	2	1	3	6	20
A₃ -3-ші ШЗ	4	2	1	3	5	10
Нысандарды күзетуге қажетті нарядтар саны	15	10	9	7	9	

Шешімі: Есептің моделі төменгідей:

$$\left\{ \begin{array}{l} 9x_{11} + 7x_{12} + 5x_{13} + 4x_{14} + 3x_{15} = 20 \\ 5x_{21} + 2x_{22} + x_{23} + 3x_{24} + 6x_{25} = 20 \\ 4x_{31} + 2x_{32} + x_{33} + 3x_{34} + 5x_{35} = 10 \\ 9x_{11} + 5x_{21} + 4x_{31} = 15 \\ 7x_{12} + 2x_{22} + 2x_{32} = 10 \\ 5x_{13} + x_{23} + x_{33} = 9 \\ 4x_{14} + 3x_{24} + 3x_{34} = 7 \\ 3x_{13} + 6x_{23} + 5x_{33} = 9 \end{array} \right.$$

$$F(x) = 9x_{11} + 7x_{12} + 5x_{13} + 4x_{14} + 3x_{15} + 5x_{21} + 2x_{22} + x_{23} + 3x_{24} + 6x_{25} + 4x_{31} + 2x_{32} + x_{33} + 3x_{34} + 5x_{35} \rightarrow \min$$

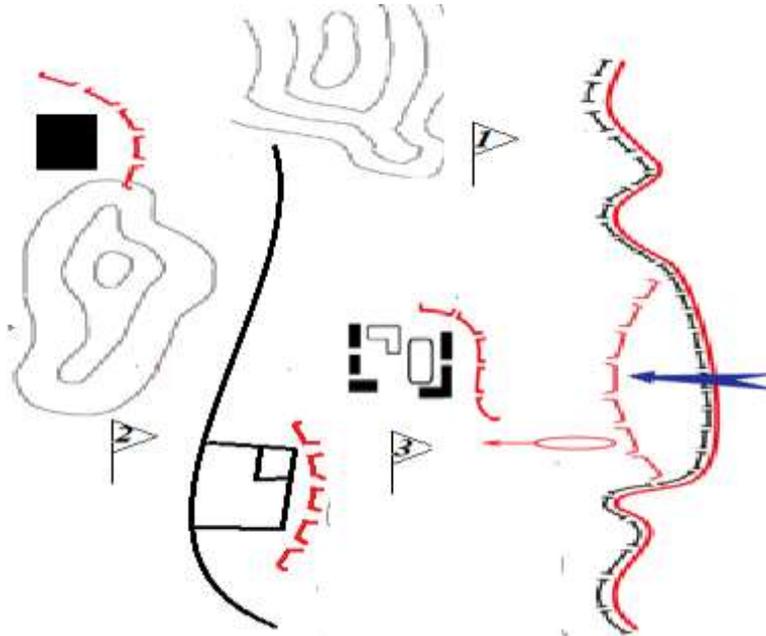
Бұл есепті сызықтық программалаудың көлік есебіне жатады. Есепті шешілу мүмкіндігінің қажетті және жеткілікті шартын тексерейік. Бұл сұраныс пен қордың теңдігі [1, 70 б.].

$$\sum a_i = 20 + 20 + 10 = 50, \tag{1}$$

$$\sum b_j = 15 + 10 + 9 + 7 + 9 = 50.$$

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Сондықтан, қарастырылып отырған есеп көлік есебінің жабық моделіне жатады, ал есептің геометриялық түсіндірмесі (1-сурет).

1 сурет. Есептің геометриялық түсіндірмесі.

Тиімді жоспарды табу үшін есептің математикалық моделін кесте түрінде құрамыз. (1-кесте).

Кесте 1. Заставадағы нысандар саны мен күзету қажеттілігі

Заставалардағы нарядтар саны	Нысандардағы қажеттілік түрлері				
	$B_1(15)$	$B_2(10)$	$B_3(9)$	$B_4(7)$	$B_5(9)$
$A_1(20)$	9	7	5	4	3
$A_2(20)$	5	2	1	3	6
$A_3(10)$	4	2	1	3	5

Бірінші кезекте таяныш шешімді іздеу үшін ең аз элемент әдісін қолданамыз [2, 115 б.]. Әдістің мәні мынада: барлық кететін уақыттың ішінен *ең кішісі* таңдалып, оған сәйкес ұяшыққа a_i немесе b_j сандарының ең кішісі орналастырылады. Содан кейін, не қорлары толығымен пайдаланылған жеткізушіге сәйкес келетін жол, немесе қажеттіліктері толығымен қанағаттандырылған тұтынушыға сәйкес келетін баған одан әрі қарастырылмайды.

Кестесінің қалған бөлігінен ең аз уақыт қайтадан таңдалады және қорларды бөлу процесі барлық қорлар бөлінгенге және сұраныстар қанағаттандырылғанға дейін жалғасады.

Торларға күзетті қамтамасыз ететін наряд сандарын жазу үшін, торлардағы уақыт бірліктерін тордың сол жақ бұрышына жазып отырамыз. Әуелі жоспардың бірінші жатық жолы толтырылады. Бұл жерде уақыт ең аз бағыт бойымен жүреміз, ол A_1B_5 . Бұл бағытта c_{15} элементі 1-ші заставаының B_5 нысанына жетуге кететін уақытын білдіреді. Оны қамтамасыз ету үшін A_1 заставаысындағы 20 нарядтың 9-ы ғана пайдаланылады, онда B_5 қанағаттанғаннан кейін сұраныс жоқ дегенді білдіріп

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

оның қасына 0 жазамызда, ал A_1 базада 11 ракета қалады. Осы A_1B_5 бағытындағы келесі ең аз $c_{14} = 4$ саны B_4 нысанына жетуге кететін аз уақыт, сондықтан A_1 базадағы 7 нарядты пайдаланамыз, онда B_4 нысаны қанағаттандырылғанын білдіру үшін қасына 0 санын жазамыз. Бірінші базадағы қалған ракета B_3 нысанын күзетуге жетпегендіктен қасына жойылуға тағы 5 ракета керек деп жақшада көрсетеміз, ал бірінші заставада нарядтар қалмағанын көрсету үшін A_1 -дің қасына және B_1 және B_2 нысандарының астына бірінші жатық жолға 0 санын жазамыз. Ал B_4 және B_5 нысандары қанағаттандырылғандықтан, осы нысандар тұрған тік жолдарына да 0 санын жазамыз (2-кесте).

Кесте 2. Бірінші заставадағы нарядтарды тиімді пайдалану

Базалар	Нысандар түрлері				
	$B_1(15)$	$B_2(10)$	$B_3(5)$	0	0
$A_1(0)$	9 0	7 0	5 4	4 7	3 9
$A_2(20)$				3 0	6 0
$A_3(10)$				3 0	5 0

A_1 базасындағы ракеталар біткендіктен 2-ші жатық жолға көшеміз. 2-ші жатық жолда ең аз $c_{23} = 1$ саны есептің шартындағы B_3 нысанына жету үшін кететін аз уақыт, оны күзету үшін 5 наряд керек, оны пайдаланғаннан кейін сұраныс жоқ деп жанына 0-ді жазамыз, ал A_2 заставада 15 наряд қалды деп жақшаға жазамыз.

Келесі A_2 заставада осы 2-ші жатық жолдағы ең аз уақытты көрсететін элемент $c_{22} = 2$ саны B_2 нысанына жету уақыты. Оның күзетін қанағаттандыруға 10 ракета керек, сондықтан A_2 заставада 10 нарядты пайдаланып, сұраныс жоқ деп қасына жақшаға 0 санын жазамыз. A_2 базасында қалған ең соңғы 5 нарядты B_1 нысанын күзетуге жұмсаймыз, бірақ ол түгел қанағаттанбайды, тағы наряд керектігін білдіретін жақшаға 10 санын жазамыз.

Бізде A_2 заставадағы нарядтар бітті, онда кестеге A_2 қасына 0 санын жазамыз. B_2, B_3 нысандары қанағаттандықтан, осы нысандар тұрған тік жолдар мен үшінші жатық жолмен қиылысуына 0 санын жазамыз.

Соңғы қалған үшінші базадағы ракеталар тек B_1 базасын жоюға жұмсалады (3-кесте).

Кесте 3. Екінші және үшінші заставалардағы нарядтарды тиімді пайдалану

Базалар	Нысандар түрлері				
	$B_1(10)$	$B_2(0)$	$B_3(0)$	$B_4(0)$	$B_5(0)$
$A_1(0)$	9 0	7 0	5 4	4 7	3 9
$A_2(0)$	5 5	2 10	1 5	3 0	6 0
$A_3(0)$	4 10	2 0	1 0	3 0	5 0

Осылайша транспорт есебінің алғашқы таяныш шешімі немесе нысандарды жою жоспары жасалынды. Бұл шешім (1) шартты қанағаттандырады:

$$x_{11} = 0; x_{12} = 0; x_{13} = 4; x_{14} = 7; x_{15} = 9; x_{21} = 5; x_{22} = 10; x_{23} = 5; \\ x_{24} = 0; x_{25} = 0; x_{31} = 10; x_{32} = 0; x_{33} = 0; x_{34} = 0; x_{35} = 0.$$

Бұл жоспар жүзеге асырылғанда жұмсалынатын ең аз уақыт мына түрде анықталады:

$$W = 5 \cdot 4 + 4 \cdot 7 + 3 \cdot 9 + 5 \cdot 5 + 2 \cdot 10 + 1 \cdot 5 + 4 \cdot 10 = 165.$$

Алынған жоспардың оңтайлылық шартын тексерейік. Ол үшін келесі амалдар орындалады:

а) Жабдықтаушылар потенциалдары (заставалар) U_1, U_2, \dots, U_n мен жүк алушылар потенциалдары (нысандарды күзетуге қажеттілік) V_1, V_2, \dots, V_n деген параметрлер енгізіледі. Олардың мәндері әзірше белгісіз. Бұл мәндерді табу үшін ең кіші элементті таңдау тәсілі бойынша анықталған жоспардың кестесіндегі толтырылған торкөздер үшін белгісіз потенциалдарды $U_i \geq 0$ және $V_j \geq 0$ анықтауға арналған теңдеулер жүйесі алынады: $U_i + V_j = C_{ij}$, мұндағы $i=1, 2, 3$ және $j=1, 2, 3, 4$. Ашып жазайық:

$$U_1 + V_3 = 5, U_1 + V_4 = 4, U_1 + V_5 = 3, U_2 + V_1 = 5, U_2 + V_2 = 2, \\ U_2 + V_3 = 1, U_3 + V_1 = 4.$$

Мұнда белгісіздер саны жүйедегі теңдеулер санынан бірге артық. Сондықтан потенциалдардың кез-келгенінің біріне кез-келген сан мәні беріледі, ал қалғандарының мәндері теңдеулер жүйесін шешу арқылы анықталады. Есептеуді жеңілдету үшін бірінші $U_1 = 0$ деп аламыз. Қалған белгісіздердің мәндері келесі түрде анықталады:

$$U_1 = 0, V_3 = 5, V_4 = 4, V_5 = 3, U_2 = -4, V_2 = 6, V_1 = 9, \\ U_3 = -5.$$

ә) Потенциалдардың мәндерін таптық, енді оңтайлылық шартын тексерейік. Ол үшін кестедегі толтырылмаған торкөздерде ($x_{ij}=0$) келесі шарттардың орындалуы тексеріледі: $U_i + V_j - C_{ij} < 0$, мұндағы $i=1, 2, 3$ және $j=1, 2, 3, 4$. Ашып жазайық.

$$U_1 + V_1 - 9 = 0, U_1 + V_2 - 7 = -1, U_2 + V_4 - 3 = -3, \\ U_2 + V_5 - 6 = -7, U_3 + V_2 - 2 = -1, U_3 + V_3 - 1 = -1, \\ U_3 + V_4 - 3 = -4, U_3 + V_5 - 5 = -7.$$

Ең кіші элементті таңдау тәсілі бойынша анықталған шешім оңтайлы, себебі соңғы өрнектерінің ішінде оң мәндер жоқ, яғни оңтайлылық шарты орындалып тұр.

Оңтайлы жоспарды талдау келесідегідей:

1-ші ПЗ-дан 9 нарядты электр станциясын күзетуге, 7 нарядты тылға бағытталған іздестіру тобына, 4 нарядтарды темір жол торабына;

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

2-ші ПЗ-дан 5 нарядтарды шекараны қамтуға, 10 нарядтарды жергілікті тұрғындарға, 5 нарядтарды темір жол торабына;

3-ші ПЗ-дан 10 нарядтарды шекараны қамтуға жіберу керек.

Сонымен, біз шекарада пайда болған жағдайдың моделін жасап және оның оңтайлы шешімін табуға потенциалдар әдісін пайдалануға болатынын көрдік. Застава бастығы, есепті дәл оқиға үстінде шығармаса да, өтіп кеткен оқиғаларды немесе алда болатын мүмкін оқиғаларды талдап, өз шешімін тексеріп отыруына болады. Бұдан шекара бастығының тәжірибесі шыңдалып, өзінің жіберген қателерін қайталамауға мүмкіндік туындайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Е.С. Венцель Исследование операций: Задачи, приципы, методология. Учеб. пособия для студентов вузов. - 2-е изд. стер.-М.:Высшая школа, 2001, -208 с.

2. А.Д. Плотников Математическое программирование: экспрес курс, Мн.:Новое знание, 2006.-171 с.

PLANNING TO SOLVE BORDER SURVEILLANCE PROBLEMS

The article views a mathematical model of one border situation. To find the optimal decision of the mathematical model of the situation, the method of linear programming is used. The analysis of the decision and the development of recommendations for the reasonable behavior of the chief of the border post in this situation was carried out. These calculations can be used in the work of a border guard officer to diagnose the plan of a protected area using the EXCEL program.

Key words: state border, border patrol, mathematical model, optimal plan, border post, potentials.

Е.М. ОМАРБЕКОВ

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: globus12345678@mail.ru*

*научный руководитель – лейтенант А.К. АКШОЛАКОВА
Пограничной академии Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан,
преподаватель 14 специальной кафедры,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: Globus12345678@mail.ru*

**К ВОПРОСУ О КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

В данной статье рассматриваются вопросы безопасного развития государства в контексте национальной безопасности Республики Казахстан. Раскрыты основополагающие критерии концепции национальной безопасности. Вопросы обеспечения национальной безопасности стали одной из самых актуальных проблем современного Казахстана. Раскрывается роль современного Казахстана в деле обеспечения общеазиатской безопасности

Ключевые слова: безопасность, концепция национальной безопасности, виды национальной безопасности, структура, критерии, приоритеты.

**На современном этапе проблемам устойчивого и безопасного развития государства стало уделяться первостепенное внимание. Это объясняется, во-
THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR**

первых, тем, что драматические события первой половины XXI в. выявили глубокие и трудноразрешимые противоречия в историческом развитии всего человечества; во-вторых, обострением условий жизнедеятельности людей в эпоху наступления эры высоких технологий; в-третьих, усложнением проблем социального регулирования.

«Поскольку XXI столетие будет, видимо, периодом глубоких общественных преобразований разного рода, важнейшее значение имеют постановка фактора безопасности во главу угла общественных модернизаций глобального, регионального и национального масштабов, утверждение безопасности в качестве первейшего принципа формирования и реализации внешней и внутренней политики, проектирования и конструирования международных и внутригосударственных структур и отношений» [1; с.12].

При общем признании важности проблем безопасности, и принятии основополагающих принципов теории безопасности, в ходе дискуссий формировались различные определения национальной безопасности, разные средства оценки и нейтрализации угроз безопасности. Отличия между ними касались и взглядов на роль государства и общества в системе национальной безопасности страны. Одни придавали приоритет безопасности личности и общества, другие уделяли первостепенное внимание безопасности государства.

Третьи стремились обеспечить баланс между интересами общества и государства в сфере безопасности. Данные дискуссии продолжаются и сегодня и, как нам кажется, будут длиться еще долго. Но в современный период национальная безопасность государства не исчерпывается лишь сугубо военными аспектами, на первый план выдвигаются невоенные факторы национальной безопасности, на сегодняшний день можно насчитать не менее десятка составляющих этой проблемы: политическую, экономическую, финансовую, технологическую, продовольственную, экологическую, включая ядерную энергетику, этническую, культурную, информационную и т.д.

Понятие безопасности интерпретируется отечественными и зарубежными учеными по-разному. По мнению М.У.Спанова и Г.К. Ахметжановой, «...безопасность понимается как состояние защищенности от внутренних и внешних угроз». [2; с.2].

Основополагающим критерием любой концепции национальной безопасности является безопасность личности, поэтому к основным объектам национальной безопасности, прежде всего, относятся: личность, ее права и свободы; общество - его материальные и духовные ценности; государство - его конституционный строй, независимость и территориальная целостность. Следует отметить, что в процессе становления гражданского общества и правового государства, с демократизацией и гуманизацией всех сфер жизни, наблюдается утверждение приоритета интересов личности и общества, которые в недалеком прошлом были подчинены интересам государства. К жизненно важным интересам личности в научной литературе относят: признание в качестве высших ценностей достоинства человека, человеческой жизни и здоровья людей; реальное обеспечение конституционных прав и свобод человека; равные права на духовное и интеллектуальное развитие; надежная защита личной и имущественной безопасности; обеспечение государством достойного и гарантированного минимума материальных условий; создание благоприятной экологической обстановки [3; с.26].

Следовательно, соотношение свободы отдельного человека с безопасностью государства – одна из центральных проблем в исследовании вопросов национальной безопасности. Суть этой проблемы заключается в том, как сочетать обеспечение безопасности и свободы отдельного человека с безопасностью общества и государства, как избежать, тем самым, социальных конфликтов, потому что это является необходимым условием формирования гражданского общества и правового

государства. Условия для развития гражданского общества тесно связаны с характером официальной политики государства в области безопасности. Эта политика может противодействовать развитию гражданского общества, воспринимая его как угрозу безопасности государства.

Первым, кто более или менее четко сформулировал концепцию национальной безопасности, был У. Липпман. «Нация, - писал он, - находится в состоянии безопасности, когда ей не приходится приносить в жертву свои законные интересы с целью избежать войны и когда оно в состоянии защитить при необходимости эти интересы путем войны». [4; с.19].

Но она может допускать и даже стимулировать его развитие, видеть в нем самостоятельный объект безопасности, равноценный государству, относиться к нему как к партнеру в деле обеспечения национальной безопасности. По классификации ООН в перечне основных угроз безопасности человека в государстве принята следующая структура национальной безопасности:

- продовольственная безопасность;
- безопасность для здоровья;
- экономическая безопасность;
- экологическая безопасность;
- личная безопасность;
- общественная безопасность;
- политическая безопасность [5; с.25].

В последнее время в силу понятных причин исследованиям в области проблем устойчивого и безопасного развития государства и общества уделяется достаточно серьезное внимание, так же и в науке постсоветского пространства.

В условиях системного экономического кризиса, охватившего все государства СНГ, появления совершенно новых угроз независимости молодых суверенных государств, связанных с терроризмом и экстремизмом, внимание ученых к таким жизненно важным вопросам, как национальная безопасность значительно возросло. Не обошли данные тенденции и Казахстан. Последние десятилетия принесли республике не только радость от обретенного суверенитета, но и поставили на повестку дня важнейшую задачу – необходимость обеспечения национальной безопасности молодого государства и реализации его стратегических интересов.

Проблема обеспечения безопасности республики, как независимого государства, возникла после обретения государственного суверенитета. Предстояло ответить на вопрос как обеспечить безопасность страны, располагавшей огромной территорией с весьма протяженными границами и зажатой между двумя ядерными державами. Если к этому добавить и обладание обширными природными ресурсами, интерес к которым проявляют гораздо более многочисленные соседи, то становится ясным, в какой сложной ситуации оказался суверенный Казахстан. В первые годы независимости Казахстану нужно было решать жизненно важные задачи: обеспечить военную, политическую, экономическую и экологическую безопасности.

Основными приоритетами обеспечения национальной безопасности РК в тот период являлись: утверждение себя на международной арене, укрепление государственных границ, обеспечение территориальной целостности, подъем социально-экономических показателей. Для Казахстана, вступившего в качественно новый этап конституционного, политического, правового и экономического развития, обеспечение национальной безопасности является важнейшим условием дальнейшего устойчивого развития.

Формирование и реализация стратегии национальной безопасности, как свидетельствует мировой опыт, является неотъемлемым атрибутом любого суверенного государства. При этом, в зависимости от уровня развития страны, ее места в мировой политике и экономике, цели и задачи стратегии национальной

безопасности могут существенно отличаться. Однако общей остается нацеленность на обеспечение защиты национальных интересов страны от возможного воздействия различных факторов - политического, военного, экономического, экологического. В послании Президента РК народу «Казахстан-2030», среди семи долгосрочных целей под номером один обозначена национальная безопасность.

Существующие геополитические факторы играют большую роль в обеспечении национальной безопасности, появлении реальных и потенциальных внешних и внутренних угроз, определяют потенциал страны, а также от них зависят возможности Казахстана в отстаивании своих национальных интересов. В качестве таких геополитических факторов в Казахстане рассматриваются: географический; политический; экономический; военный; социальный; экологический [6; с.35].

Вопросы обеспечения национальной безопасности стали одной из самых актуальных проблем современного Казахстана. Обострение текущей внутриполитической ситуации и геополитической обстановки в регионе вынуждает экспертов искать новые подходы в предупреждении конфликтов и нейтрализации различных угроз. Усилиями государственных органов, неправительственных организаций и отдельных исследователей в Казахстане стала развиваться широкая дискуссия по вопросам безопасности. В республике проводится значительное число конференций и семинаров, растет число работ и публикаций по данной проблеме. В обсуждение этой проблематики все активнее включаются политические партии и движения, в программных документах которых, как правило, уделяется значительное внимание проблемам безопасности страны. Одновременно с общественно-политическими дискуссиями в Казахстане шла выработка государственной концепции национальной безопасности страны. В результате этой работы появились официальные документы, в которых были разработаны вопросы национальной стратегии Казахстана после развала Союза ССР и последующего обретения государственного суверенитета. Официальный подход казахстанских властей к проблемам безопасности был представлен в Послании Президента страны народу Казахстана "Казахстан – 2030.

Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев" (октябрь 1997 г.) и, наконец, в Законе РК «О национальной безопасности Республики Казахстан», принятом 26 июня 1998 года. Появление этих документов ознаменовало завершение важного этапа в формировании и развитии политики национальной безопасности в период становления государственной независимости. Их содержание позволяет судить о характере официальной политики национальной безопасности с точки зрения условий для развития гражданского общества в республике. В этих документах общество признается самостоятельным объектом безопасности, определяются интересы общества и личности в области безопасности, характеризуются угрозы этим интересам и намечаются способы противодействия им, утверждается идея взаимозависимости безопасности государства и общества и, соответственно, предполагается взаимодействие государства и общества в сфере безопасности.

Весь исторический опыт развития человеческой цивилизации убедительно показывает, что безопасность и благосостояние граждан любого государства зависит, в первую очередь, от степени безопасности государства, в котором он живет. При этом, как указано в Послании Президента страны народу Казахстана, очень важно, чтобы эту простую истину осознавал каждый, ведь «когда обеспечена наша коллективная безопасность, каждый человек выигрывает гораздо больше, чем когда удовлетворены только его личные интересы, а безопасность общества находится на грани риска. Как бы ни был удачлив отдельный гражданин, он все равно беззащитен, если подвергается опасности его страна» [7; с.4].

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Считается, что Казахстан находится в настоящее время в благоприятных внешнеполитических условиях. Республика Казахстан получила гарантии безопасности от всех ядерных держав. Является участником военно-политического блока ОДКБ, развивает отношения с европейскими и азиатскими странами.

Самой реалистичной оказалась инициатива РК по созыву СВМДА. Являясь инициатором этого Совещания, Казахстан может влиять на страны Азии в деле обеспечения общеазиатской безопасности.

Поэтому Казахстану нужно продолжать политику многовекторной дипломатии, лавируя между интересами мировых держав, активизируя свою деятельность во всех направлениях интеграции, тем самым, укрепляя свою национальную безопасность.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Серебряников В. В. Безопасность РФ на фоне глобальной безопасности // Проблемы глобальной безопасности. М., 1995. С. 380.
2. Спанов М.У., Ахметжанова Г.К. Вызовы социальной безопасности Казахстана // Саясат. 1999. №6 (49) С.32.
3. Национальная безопасность Казахстана: иерархия угроз. / Под общей редакцией Е. Т. Карина. Алматы: Центрально-азиатское агентство политических исследований, 2000 г. С. 24 – 57.
4. Бакаев Л. Национальная безопасность Казахстана. - Астана, 2000. - 230 с.
5. Отчет по человеческому развитию/ООН - Нью-Йорк: Оксфорд, 1994 - С. 24.
6. Махмудов А., Спанов М. Пределы национальной безопасности // Деловая неделя. - 1998. - № 44. - С. 13.
7. Послание Президента страны народу Казахстана. Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев // Казахстанская правда, 11 октября 1997 г.

**ON THE ISSUE OF THE CONCEPT OF NATIONAL SECURITY
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

This article discusses the issues of the safe development of the state in the context of the national security of the Republic of Kazakhstan. The fundamental criteria of the national security concept are revealed. The issues of ensuring national security have become one of the most pressing problems of modern Kazakhstan. The role of modern Kazakhstan in ensuring pan-Asian security is revealed.

Key words: security, national security concept, types of national security, structure, criteria, priorities.

**Ш.А. ОНГАРБЕКОВ¹,
К.Ж.АБЕУОВ¹,
Д.Г.МАТАЕВ¹**

¹*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Елбасы,
Республика Казахстан, город Астана*

**АНАЛИЗ ПРОВЕДЕНИЯ МОБИЛИЗАЦИИ АРМЕНИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА В
ПЕРИОД КАРАБАХСКОГО КОНФЛИКТА**

Политическая и демографическая история Нагорного Карабаха является предметом ожесточенных споров. Большинство этнического армянского населения региона претендует на доминирующее историческое присутствие в Нагорном Карабахе. Прошедший в сентябре-ноябре 2020 г. вооруженный конфликт в Нагорном Карабахе стал самым продолжительным (44 дня) и кровопролитным в

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

регионе за период после завершения Карабахской войны в 1994 году. Ни один вооруженный конфликт не проходит без выполнения мобилизационных мероприятий, формы и методы проведения которых непрерывно совершенствуются.

Ключевые слова: Нагорный Карабах, мобилизация, Армения, Азербайджан, конфликт

Актуальность темы исследования связана с тем, что политическая и демографическая история Нагорного Карабаха является предметом ожесточенных споров. Большинство этнического армянского населения региона претендует на доминирующее историческое присутствие в Нагорном Карабахе.

Цель исследования – обосновать суть и развитие карабахского конфликта, провести анализ проведения мобилизации Армении и Азербайджана в период карабахского конфликта.

Для решения задачи использован комплекс методологических подходов к исследованию.

Толковый словарь Ожегова [1]:

Мобилизация – это приведение кого-чего-нибудь в состояние, обеспечивающее успешное выполнение какой-нибудь задачи.

Мобилизация – это перевод вооруженных сил из мирного состояния в полную боевую готовность; призыв военнообязанных запаса в армию во время войны; перевод на военное положение экономики и государственных институтов страны.

Ефремова Т.Ф. Толковый словарь русского языка [2].

Мобилизация – это перевод вооруженных сил государства из мирного состояния в полную боевую готовность; призыв на действительную военную службу военнообязанных запаса нескольких возрастов.

Мобилизация – это перевод всех отраслей народного хозяйства на военное положение.

Мобилизация – это призыв, привлечение кого-либо к успешному выполнению чего-либо.

Мобилизация – это приведение кого-либо, чего-либо в активное состояние, обеспечивающее успешное выполнение какой-либо задачи.

Краткий словарь оперативно-тактических и общевоенных терминов трактует это понятие как комплекс мероприятий, государства по приведению в активное состояние, сосредоточению и напряжению имеющихся ресурсов, сил и средств для достижения целей войны, а также по переводу вооруженных сил на военное положение с их развертыванием до уровня, установленного на военное время, реорганизация экономики, органов управления и других институтов государства. Может быть общей и частичной, проводиться скрытно и открыто, последовательно или одновременно [3].

Главные составные части мобилизации: войсковая мобилизация (отмобилизование ВС и гражданской обороны), экономическая мобилизация (перевод на работу по планам военного времени промышленности, сельского хозяйства, энергетики, транспорта и других сфер экономики), реорганизация органов военного управления и научных учреждений с переводом их на военный режим работы [3].

Азербайджан и Армения расположены в регионе Южного Кавказа вместе с соседней Грузией. Южный Кавказ - это регион между Черным и Каспийским морями, который отделен от России Большим Кавказским хребтом, а также граничит с Ираном и Турцией. Азербайджанцы и армяне исторически смешивались, но имеют различную этническую и религиозную идентичность (азербайджанцы в основном

мусульмане, армяне в основном христиане), и в прошлом они вели ожесточенные конфликты.

Политическая и демографическая история Нагорного Карабаха является предметом ожесточенных споров. Большинство этнического армянского населения региона претендует на доминирующее историческое присутствие в Нагорном Карабахе. Во второй половине 18-го века регион стал центром более крупного Карабахского ханства, полунезависимого тюркского (раннеазербайджанского) княжества, формально подчиненного Ирану, прежде чем оно было завоевано Российской империей в начале 19-го века. К 1832 году, по словам одного исследователя региона, армяне «составляли подавляющее большинство населения» на высокогорной территории Нагорного Карабаха и составляли около трети населения на большей территории, которая ранее была частью бывшего Карабахского ханства [4].

В чем суть карабахского конфликта?

Азербайджанцы и армяне боролись за контроль над Нагорным Карабахом и другими территориями в течение короткого периода независимости после большевистской революции 1917 года в России. Азербайджан и Армения были включены в состав СССР в 1920-1922 годах в качестве составных республик. Несмотря на возражения армянских большевиков, Нагорный Карабах был передан Советскому Азербайджану в 1921 году и был официально создан и демаркирован в 1923 году. В составе СССР до 1991 года Нагорный Карабах официально был автономной областью в составе Советского Азербайджана. Согласно переписи 1989 года, население региона составляло 189 000 человек (77% армян, 22% азербайджанцев) [4].

Руководство АзССР обвиняли в сохранении экономической отсталости региона, пренебрежении развитием прав, культуры и идентичности армянского меньшинства в Азербайджане, создании искусственных преград для культурных связей между Нагорным Карабахом и Арменией.

Для содействия мирным переговорам между Азербайджаном и Арменией несколько стран под эгидой Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) в 1994 году учредили Минскую группу, сопредседателями которой выступили Соединенные Штаты, Франция и Россия. С 2007 года сопредседатели Минской группы выстраивают свои усилия по урегулированию на основе шести «Основных принципов мирного урегулирования Нагорно-Карабахского конфликта» (также известных как Мадридские принципы) [5]. Принципы заключаются в следующем:

1. Возвращение территорий, окружающих Нагорный Карабах, под контроль Азербайджана.
2. Временный статус Нагорного Карабаха, обеспечивающий гарантии безопасности и самоуправления.
3. Коридор, соединяющий Армению с Нагорным Карабахом.
4. Будущее определение окончательного правового статуса Нагорного Карабаха путем юридически обязательного волеизъявления народа.
5. Право всех внутренне перемещенных лиц и беженцев на возвращение в свои прежние места проживания.
6. Международные гарантии безопасности, которые включали бы миротворческую операцию.

Армения и Азербайджан вели переговоры на основе этих принципов, но они достигли незначительного прогресса в урегулировании. Лидеры Армении и Нагорного Карабаха стремились достичь урегулирования путем переговоров, которое обеспечило бы отделение Нагорного Карабаха от Азербайджана, будь то в качестве независимого государства или объединенного с Арменией. Они

рассматривали территории вокруг Нагорного Карабаха, оккупированные армянскими/нагорно-карабахскими силами, как буферную зону и разменную монету для переговоров об окончательном статусе Нагорного Карабаха. В последние годы многие армяне высказались в поддержку постоянного сохранения этих территорий, на которых, по оценкам, поселились 17 000 из 147 000 жителей Нагорного Карабаха. [5]

Азербайджанские лидеры настаивали на суверенитете и территориальной целостности Азербайджана, а также на праве азербайджанцев вернуться в свои дома. Они также заявили, что Азербайджан готов применить силу для возвращения территорий, если этого не удастся достичь путем переговоров. Хотя власти Азербайджана заявляли о суверенитете как над Нагорным Карабахом, так и над прилегающими регионами, они подчеркивали важность первого возвращения прилегающих территорий Азербайджану и иногда предлагали отложить решение вопроса о политическом статусе Нагорного Карабаха.

С момента прекращения огня в 1994 году до 2016 года, по оценкам наблюдателей, десятки военнослужащих и гражданских лиц с обеих сторон ежегодно погибали вдоль разделительной «линии соприкосновения», протяженностью более 150 миль, а также вдоль армяно-азербайджанской границы. В апреле 2016 года в течение трех дней произошел серьезный виток боевых действий; в результате боевых действий, по сообщениям, погибло по меньшей мере 200 человек, а Азербайджан получил контроль над двумя стратегическими высотами на ранее удерживаемой Арменией территории. Российское посредничество помогло заключить новое соглашение о прекращении огня. [5]

В 2018 году смена правительства в Армении дала толчок новым усилиям по урегулированию давно тлеющего конфликта. Премьер-министр Армении Никол Пашинян стал первым за 20 лет лидером Армении, который не является уроженцем Нагорного Карабаха. После того, как Пашинян пришел к власти в качестве главы народно-демократического движения, некоторые наблюдатели надеялись, что Армению и Азербайджан можно будет побудить к новым усилиям по урегулированию конфликта или, по крайней мере, к снижению напряженности. Соединенные Штаты, Россия и Франция, как сопредседатели Минской группы, выразили новый интерес к взаимодействию и приветствовали готовность обоих правительств принять «конкретные меры для подготовки населения к миру». Наблюдатели отметили снижение числа нарушений режима прекращения огня и жертв, а Армения и Азербайджан, как сообщается, заменили вооруженные силы гражданскими силами безопасности вдоль частей своей международной границы. Однако многие наблюдатели скептически относились к тому, что новые усилия по урегулированию конфликта могут увенчаться успехом. [5]

Как и большинство армянских политиков, Пашинян выразил твердую поддержку отделению Нагорного Карабаха от Азербайджана. На следующий день после того, как он стал премьер-министром, Пашинян посетил Нагорный Карабах и призвал к вовлечению местных властей в мирные переговоры. В августе 2019 года Пашинян посетил Нагорный Карабах, где заявил, что регион «является Арменией - и точка». Правительство Азербайджана заявило, что будет отстаивать свои претензии на регион, и отклонило предложение Армении включить власти Нагорного Карабаха в переговоры. [5]

В марте 2019 года Пашинян и президент Азербайджана Ильхам Алиев провели официальную встречу при содействии сопредседателей Минской группы. В совместном заявлении, опубликованном министрами иностранных дел Армении и Азербайджана и главами делегаций сопредседателей Минской группы (далее - сопредседатели Минской группы), говорится, что президенты обменялись мнениями по нескольким ключевым вопросам процесса урегулирования и идеями по существу

и подтвердили приверженность укреплению режима прекращения огня и совершенствование механизма прямого общения. [5]

На встрече в сентябре 2019 года с министрами иностранных дел Армении и Азербайджана сопредседатели Минской группы «отметили положительные результаты усилий сторон по минимизации насилия в летний период, включая использование существующих прямых линий связи». Минские сопредседатели «призвали стороны свести к минимуму использование риторики, которая носит подстрекательский характер или предрешает исход переговоров». [5]

В декабре 2019 года минские сопредседатели «положительно отметили относительно низкий уровень насилия вдоль линии соприкосновения и международной границы и воздали должное сторонам за полное использование прямых каналов связи между ними для снижения риска эскалации». Однако, несмотря на ожидания, напряженность в отношениях между Азербайджаном и Арменией обострилась в 2020 году, что привело к короткой пограничной стычке в июле и к осенней войне, которая застала многих наблюдателей врасплох. [5]

27 сентября 2020 года вспыхнули новые крупные боевые действия между азербайджанскими и армянскими/нагорно-карабахскими силами, защищающими Нагорный Карабах.

В предыдущие месяцы политическая напряженность между Арменией и Азербайджаном усилилась. В период с 12 по 16 июля 2020 года Армения и Азербайджан обменялись артиллерийским огнем вдоль своей границы, примерно в 185 милях к северу от Нагорного Карабаха. Хотя неясно, что именно спровоцировало июльский конфликт, некоторые аналитики считают, что события отразили непреднамеренную эскалацию, а не преднамеренные действия. Конфликт официально привел к гибели по меньшей мере 17 военнослужащих (12 азербайджанцев, 5 армян) и 1 гражданского лица Азербайджана [10].

Столкновения в июле 2020 года привели к росту разговоров о войне в Азербайджане и решительном сопротивлении в Армении.

В Азербайджане десятки тысяч протестующих призвали правительство отреагировать с большей силой; после того, как некоторые протестующие временно оккупировали парламент Азербайджана, протесты были насильственно разогнаны. 16 июля президент Азербайджана Алиев раскритиковал министра иностранных дел Эльмара Мамедъярова, давнего участника переговоров по конфликту, за предполагаемую пассивность и заменил его тогдашним министром образования Джейхуном Байрамовым, начинающим дипломатом.

В Армении премьер-министр Пашинян призвал к дальнейшему укреплению «общей системы безопасности» Армении и Нагорного Карабаха и заявил, что «азербайджанский миф о том, что его армия может победить армянскую армию, и поэтому Армения и Арцах должны пойти на уступки, развеялся».

После столкновений в июле 2020 года напряженность в отношениях между Арменией и Азербайджаном сохранялась. В июле азербайджанские официальные лица начали критиковать российские военно-транспортные рейсы в Армению, которые, как они утверждали, были поставками оружия. Российские власти опровергли эти обвинения, утверждая, что рейсы из России перевозили строительное оборудование для российской военной базы в Армении. В августе Азербайджан провел крупномасштабные военные учения с Турцией, которая выразила решительную поддержку Азербайджану во время июльских столкновений. По сообщениям, Турция также продала Азербайджану военную технику на сумму более 120 миллионов долларов за первые девять месяцев 2020 года. В августе и сентябре Азербайджан и Армения обвинили друг друга в провоцировании различных трансграничных инцидентов [10].

По данным сайта <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/azerbaijan-declares-partial-military-mobilization/1988133> в Азербайджане объявлена частичная военная мобилизация. Указ президента был издан после того, как армянские силы обстреляли мирные населенные пункты Азербайджана и военные позиции [6]. Согласно решению, принятому на второй день столкновений, Государственная мобилизационная и военная служба Азербайджана проведет мероприятия, связанные с призывом граждан на военную службу и военными перевозками.

БАКУ, 27 сентября (Рейтер) - Армия Азербайджана заявила в воскресенье, что нет необходимости в тотальной военной мобилизации из-за обострения напряженности в отношениях с Арменией из-за Нагорного Карабаха, поскольку ее армия полностью укомплектована [7].

Сайт <https://tolonews.com/world-166622> повествует о том, что нагорный Карабах объявляет военное положение и тотальную мобилизацию [8].

Сайт https://www.voanews.com/a/south-central-asia_martial-law-total-mobilization-armenia-azerbaijan-after-clashes-over-nagorno/6196423.html также подтверждает «Армения и Азербайджан объявили военное положение и мобилизацию войск в воскресенье на фоне боевых действий из-за Нагорного Карабаха, спорного анклава, в основном принадлежащего этническим армянам, в Азербайджане» [9].

С 15 сентября 2020 года Армения начала сборы резервистов со сроком 3 месяца. В ответ 22 сентября 2020 года президент Азербайджана И. Алиев объявил срочные сборы военнослужащих запаса. За один день были привлечены около 10 тыс. человек. Тем самым, стороны провели подготовительные мероприятия для начала активных боевых действий.

По заявлению первого замначальника Госслужбы по мобилизации и призыву на военную службу Азербайджана генерал-майора З. Абдуллаева – «В соответствии с планом частичной мобилизации для комплектации армии Азербайджана были привлечены военнообязанные первой очереди – солдаты, матросы, сержанты, прапорщики и мичманы до 35 лет, офицеры в соответствии с воинскими званиями до 50 и выше лет».

Не исключено, что военно-политическим руководством Азербайджана изначально делалась определенная ставка на турецких инструкторов и военнослужащих.

По некоторым сведениям, ряд узких специальностей занимали военнослужащие ВС Турции. В частности, управление разведывательно-ударными БПЛА «Байрактар» осуществляли именно турецкие специалисты. Кроме того, в составе отрядов СпН ВС АР также присутствовали военнослужащие ВС Турции.

Еще в августе 2020 года на территории Нахичеванской Автономной Республики (экслав Азербайджана) прошли двусторонние военные учения армий Азербайджана и Турции. По завершении учений, около 5 тыс. турецких военнослужащих с техникой остались на территории Азербайджана.

Утром, 27 сентября, Азербайджан начал интенсивный артобстрел населённых пунктов в Нагорном Карабахе, в том числе и Степанакерта, перейдя в наступление вдоль всей линии соприкосновения.

28 сентября 2020 года парламент Азербайджана принял постановление о вводе в стране военного положения и объявления частичной мобилизации.

С целью комплектации азербайджанской армии офицерами младшего командного состава, с 28 по 29 сентября 2020 года около 400 курсантов 4-го курса Азербайджанского высшего военного училища (г. Баку, АВВУ), которым досрочно были присвоены воинские звания «лейтенант», были направлены в зону боевых действий. Основную часть военнослужащих составили выпускники факультетов Сухопутных войск и ВВС.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Для оказания поддержки армии Азербайджана военнотружашие запаса направили обращение в адрес главы государства и выразили готовность призваться в армейские ряды. Среди них имелись генералы, занимавшие в свое время высшие руководящие должности в министерстве обороны.

Учитывая боевой опыт и навыки офицеров, оборонное ведомство Азербайджана приняло решение о создании при ГШ ВС специальной группы, которая оказывала практическую помощь при планировании операций в зоне Нагорного Карабаха.

Военные комиссариаты Азербайджана осуществляли призыв мужского населения. При мобилизации приоритет отдавался добровольцам, выходцам из малообеспеченных и многодетных семей, представителям этнической группы – «талыши». С целью стимулирования их участия в боевых действиях осуществлялись денежные выплаты в размере до 4 тыс. манат (2,3 тыс. долл.) и предоставлялись кредитные амнистии.

27 сентября 2020 года правительство Армении и руководство непризнанной Нагорно-Карабахской Республики ввели режим военного положения с объявлением общей мобилизации, в рамках которой проводились следующие мероприятия:

- объявлена всеобщая мобилизация лиц старше 18 лет;
- объявлен мобилизационный призыв офицеров, прапорщиков и рядовых запаса в возрасте до 55 лет;
- введен план применения ВС Армении;
- вооруженные силы, другие войска, силы органов гражданской обороны и МЧС перешли на штаты военного времени;
- работа госструктур и органов местного самоуправления переведены на военный режим работы;
- привлечены транспортные средства органов, имеющих военно-транспортные обязательства, в соответствии с нуждами ВС Армении;
- в Ереванском международном аэропорту из-за массового оттока населения организована служба контроля за убывающими за пределы страны людьми, с целью выявления и недопущения убийства лиц мужского пола старше 18 лет;
- в г. Ереван внештатные сотрудники военкоматов осуществляли реквизицию у населения рабочих микроавтобусов, на которых осуществлялась отправка добровольцев в Карабах.

Вместе с тем, необходимо отметить, что на фоне больших потерь в живой силе и военной технике, среди личного состава вооруженных формирований Нагорного Карабаха проявились случаи малодушия и массовое дезертирство, отмечались факты уклонения от мобилизации. ВС Армении также испытывали проблемы с комплектованием строевых частей.

В этой связи, армянской стороной проводились мероприятия по восполнению личным составом передовых подразделений. Так, армянские офицеры и курсанты, проходивших обучение в иностранных ВУЗах были отозваны в страну для укомплектования армейских соединений и частей.

Кроме того, министерством обороны непризнанной Нагорно-Карабахской Республики был сформирован добровольческий отряд из числа женщин (около 100 чел.), обученных снайперскому делу.

В октябре 2020 года глава непризнанной Нагорно-Карабахской Республики А. Арутюнян внес дополнения в «Закон об обороне», которые регламентирует участие на добровольной основе ополченцев (резервистов) в вооруженной обороне Нагорного Карабаха. В рамках этого закона, были созданы добровольческие формирования, состоящие из боевиков-представителей езидской курдской общины Армении, а также отряды армянских диаспор в Греции, Ливане, Сирии и ОАЭ.

Многие наблюдатели считают, что война осенью 2020 года началась как азербайджанское наступление с целью отвоевать по крайней мере некоторые территории, потерянные Азербайджаном армянским/нагорно-карабахским силам в начале 1990-х годов. Официальные лица Азербайджана первоначально заявили, что наступление началось в ответ на обстрел со стороны Армении/Нагорного Карабаха, хотя неясно, какие существуют доказательства для этого утверждения. В течение шести недель вооруженные силы Азербайджана постепенно совершали набеги на позиции Армении/Нагорного Карабаха на территориях, окружающих Нагорный Карабах, и, в конечном счете, в самом Нагорном Карабахе.

По мнению многих региональных наблюдателей, война продемонстрировала качественное военное преимущество Азербайджана над Арменией, отчасти благодаря масштабному наращиванию военной мощи за последнее десятилетие. Закупки передовых систем вооружения улучшили возможности Азербайджана в области разведки и нанесения высокоточных ударов, что, возможно, способствовало росту доверия к азербайджанским военным. Во время войны Азербайджан в значительной степени полагался на использование беспилотных летательных аппаратов, в том числе оборудования, закупленного в Турции и Израиле, для выявления, нацеливания и атаки армянских оборонительных позиций и бронетанковых подразделений. Противовоздушная оборона в Нагорном Карабахе в основном состояла из старых советских или российских систем, которые были в значительной степени неэффективны против новых азербайджанских беспилотников. Армянские/нагорно-карабахские силы понесли большие потери в бронетехнике и не смогли скоординировать резервы для начала контратак против азербайджанских сил. Тем не менее, они смогли отразить первоначальные азербайджанские наступления в горной местности в северной части Нагорного Карабаха.

В течение октября 2020 года азербайджанские механизированные подразделения добились значительного прогресса в южных низменностях между Нагорным Карабахом (в основном горная территория) и Ираном. Азербайджанские войска захватили территорию в районах Физули, Джебраил и Зангилан и в конечном итоге обеспечили безопасность всей границы Азербайджана с Ираном. Сообщалось также о боевых действиях в южной части Нагорного Карабаха, вокруг города Гадрут. Затем азербайджанские войска попытались захватить Лачин, город, стратегически расположенный вдоль дороги, соединяющей Армению со Степанакертом, городским центром Нагорного Карабаха. После ожесточенных боев армянские контратаки и артиллерия отбили азербайджанские подразделения [11].

Потерпев неудачу в захвате Лачина, Азербайджан сосредоточился на захвате Шуши. В дополнение к своему историческому и культурному значению, Шуша имеет стратегическое значение из-за своего положения на шоссе, связывающем Армению с Нагорным Карабахом, и с видом на большую часть региона, включая Степанакерт. Используя общевойсковой подход, который включал спецназ и легкую пехоту, при поддержке бронетанковых подразделений и высокоточной артиллерии и ударов беспилотников, азербайджанские силы продвинулись в окружающие ущелья и горы. Несмотря на ожесточенное сопротивление армян/Нагорного Карабаха, Азербайджан захватил Шушу примерно 8 ноября 2020 года [11].

Захват Шуши ослабил военную позицию Армении/Нагорного Карабаха и поставил под угрозу безопасность населения Нагорного Карабаха. По состоянию на 2 ноября 2020 года армянские официальные лица сообщили, что 90 000 человек (из примерно 147 000) покинули Нагорный Карабах. Во время боев за Шушу на видеозаписи якобы было видно интенсивное движение гражданских транспортных средств, выезжающих из Нагорного Карабаха в Армению. К началу декабря 2020 года, согласно сообщениям, более 25 000 человек вернулись в свои дома в Нагорном

Карабахе. Кроме того, азербайджанские официальные лица сообщили, что около 40 000 азербайджанцев, проживающих вблизи зоны конфликта, были временно перемещены во время войны [11].

Средства массовой информации и неправительственные организации сообщили об обстрелах населенных пунктов в Нагорном Карабахе (включая Степанакерт) и районов Азербайджана за пределами зоны конфликта (включая города Гянджа и Барда), в результате которых погибли по меньшей мере десятки мирных жителей. Армяне и наблюдатели сообщали о случаях убийств гражданского населения азербайджанскими войсками, когда они захватывали территорию в пределах Нагорного Карабаха, и с обеих сторон появлялись сообщения об убийстве заключенных. В декабре 2020 года власти Азербайджана арестовали четырех солдат по подозрению в “недопустимых” военных преступлениях и заявили, что “лица, совершившие аналогичные нарушения, будут привлечены к ответственности.” Основываясь на официальных заявлениях и отчетах, война 2020 года привела к гибели более 6000 человек в боевых действиях (около 3360 армян и 2820 азербайджанцев) и более 150 гражданских лиц [11].

9 ноября 2020 года президент Азербайджана Алиев, премьер-министр Армении Пашинян и президент России Путин выступили с совместным заявлением, которое, по сообщениям ряда СМИ, было названо соглашением о прекращении огня или мирным соглашением.

Что касается контроля над территорией, в соглашении говорится, что противостоящие вооруженные силы должны оставаться на своих нынешних позициях, а российские миротворцы должны быть развернуты вдоль линии соприкосновения. На практике это положение позволило Азербайджану сохранить свои завоевания военного времени как вокруг Нагорного Карабаха, так и внутри него. Кроме того, соглашение требовало, чтобы армянские/нагорно-карабахские силы были выведены с дополнительных территорий, окружающих Нагорный Карабах (в частности, Кяльбаджарский, Лачинский и Агдамский районы). Вывод армянских войск из этих регионов сопровождался отъездом десятков тысяч этнических армян из давних поселений в южной части Нагорного Карабаха, а также с территорий за пределами региона, на которых армяне поселились после окончания войны в 1990-х годах. По сообщениям, армянские мирные жители разрушили дома и другие сооружения, чтобы не допустить их попадания под контроль Азербайджана.

В декларации прямо не говорится о политическом статусе Нагорного Карабаха или его официальных границах. Некоторые наблюдатели утверждают, что декларация повторяет, по крайней мере, некоторые из давних базовых принципов, которые в течение многих лет составляли основу переговоров между Азербайджаном и Арменией при содействии Минской группы. Другие элементы этих принципов не были воспроизведены. Фундаментальным аспектом основных принципов является то, что они рассматриваются как единый пакет, включающий соглашение о «будущем определении окончательного правового статуса Нагорного Карабаха и гарантии безопасности и самоуправления региона»; эти последние пункты не являются элементами соглашения от 9 ноября 2020 года, соглашение. Кроме того, основные принципы предполагали международную миротворческую миссию, а не исключительно российскую.

Согласно соглашению от 9 ноября 2020 года, Россия, как сообщается, направила в зону конфликта по меньшей мере 1 960 солдат, 90 бронетранспортеров и 380 транспортных средств и специального оборудования в составе миротворческого контингента. Говорят, что эти силы принадлежат к 15-й отдельной мотострелковой бригаде России, которая является назначенным миротворческим подразделением России. Россия размещает наблюдательные посты вдоль линии прекращения огня и в Лачинском коридоре для наблюдения за перемирием, обеспечения безопасности

жителей и обеспечения безопасности транзита между Арменией и Нагорным Карабахом. Российские миротворцы также взяли под охрану несколько исторических армянских церквей и других культурных центров. Соглашение предусматривает создание миротворческого центра в Азербайджане (за пределами зоны конфликта) для контроля за соблюдением режима прекращения огня; согласно сообщениям, центр будет укомплектован совместно российскими и турецкими силами. Кроме того, пограничные войска Федеральной службы безопасности (ФСБ) России должны гарантировать свободное передвижение между Азербайджаном и его эксклавом Нахичевань, расположенным к западу от Армении, хотя неизвестно, когда это положение вступит в силу [11].

После прекращения огня поступали сообщения о периодических столкновениях между азербайджанскими и армянскими/нагорно-карабахскими силами. Эти столкновения привели к некоторым жертвам и задержанию военнослужащих. Стороны также провели обмен пленными.

Соглашение о прекращении огня привело к политическим беспорядкам в Армении. Объявляя о соглашении, премьер-министр Армении Пашинян сказал, что это было «невыразимо болезненно для меня лично и для нашего народа», но решение было основано на «глубоком анализе военной ситуации и оценке людей, которые лучше всех знают ситуацию». «Пашинян сказал, что, хотя «это не победа,... это должно стать началом эры нашего национального объединения и возрождения». Лидер Нагорно-Карабахского региона Араик Арутюнян подтвердил свое согласие на соглашение.

После объявления соглашения от 9 ноября 2020 года протестующие в Армении атаковали правительственные здания и временно оккупировали парламент Армении. Сообщается, что председателя парламента Арарата Мирзояна вытащили из его машины и избили, что привело к его госпитализации (два человека были арестованы и обвинены в нападении). Протестующие и оппозиционные политики требовали отставки Пашиняна.

14 ноября 2020 года бывший глава Службы национальной безопасности Армении (в настоящее время оппозиционный политик) был арестован «по подозрению в узурпации власти и подготовке убийства» Пашиняна. Министры иностранных дел, обороны и экономики Армении подали в отставку. Президент Армении Армен Саркисян призвал правительство назначить досрочные выборы (президентство в Армении - это в основном церемониальная должность). Протесты с требованием отставки Пашиняна и новых выборов продолжались до декабря 2020 года.

В Азербайджане поддержка военной операции и правительства Азербайджана была высокой, а ее результаты вызвали массовые празднования. Подписав соглашение от 9 ноября 2020 года, президент Азербайджана Алиев назвал его «нашей славной победой» и сказал: «30-летнему страданию нашего народа придет конец». После войны некоторые дебаты в Азербайджане были сосредоточены на вопросе о том, преждевременно ли вооруженные силы Азербайджана прекратили свое наступление.

Семьи, перемещенные с территорий в Нагорном Карабахе и вокруг него в 1990-х годах, могут иметь возможность вернуться домой. Массовое возвращение азербайджанцев, вероятно, потребует крупных инвестиций. Города и поселения в зоне конфликта находятся в различных разрушенных или аварийных состояниях, а мины и неразорвавшиеся боеприпасы создают опасность для возвращения.

Анализ мобилизационной подготовки и проведения мобилизации противоборствующих сторон в Нагорно-Карабахском конфликте показал, что Армения и Азербайджан являются наследниками «Советской школы», их мобилизационная подготовка и проводимые мероприятия имеют схожести.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Ереван не смог выполнить задачу по поставке в вооруженные силы людских и транспортных ресурсов в необходимом объеме из-за больших потерь в живой силе, нежелания большей части населения участвовать в конфликте.

Азербайджанская Республика выполнила поставленные задачи, проведя подготовку мероприятий заблаговременно, создав необходимый военный потенциал государства, заручившись поддержкой населения, одобряющих политику руководства страны.

Справочно: 21 сентября 2020 года в Азербайджане после перестрелки на границе с Арменией начался внезапный призыв военнослужащих запаса, которых сразу же отправили на учения. Также военные начали реквизировать и ставить на учет находящиеся в частной собственности пикапы.

Вооруженный конфликт в Нагорном Карабахе еще раз подтвердил, что без заранее спланированной мобилизационной подготовки проведенной в мирное время, провести мобилизационное развертывание вооруженных сил в установленные сроки не представляется возможным.

Мобилизация должна проводится за очень короткие сроки, что должно обеспечиваться своевременным принятием мер по увеличению численности войск на наиболее опасных направлениях, а также защите стратегических объектов и коммуникаций государства.

Для этого необходимо:

1. Проводить доподготовку и переподготовку военнообязанных на воинских сборах приписанных в воинские части и учреждения на соответствующем вооружении и технике, с увеличением количества призыва военнообязанных.

2. Укомплектовать соответствующим вооружением и военной техникой воинские части сокращенного состава (резерва) и вновь формируемые подразделений до полной штатной численности военного времени.

Таким образом, осенью 2020 года шестинедельная война коренным образом изменила динамику многолетнего конфликта между Азербайджаном и Арменией из-за спорного региона Нагорного Карабаха (также известного по-армянски как Арцах) и прилегающих территорий, признанных на международном уровне частью Азербайджана. Многие наблюдатели считают, что война осенью 2020 года началась как азербайджанское наступление, с целью отвоевать, по крайней мере, некоторые территории, потерянные Азербайджаном армянским/нагорно-карабахским силам в начале 1990-х годов, после распада Союза Советских Социалистических Республик (СССР, частью которого были и Азербайджан, и Армения).

В ходе боевых действий с сентября по ноябрь 2020 года азербайджанские войска захватили территорию, в конечном итоге включив стратегически расположенный город Шуша (по-армянски Шуши), путем нескольких наступлений. Готовый атаковать городской центр Нагорного Карабаха Степанакерт (по-азербайджански Ханкенди), Азербайджан прекратил наступательные операции после того, как Армения согласилась на соглашение о прекращении огня при посредничестве Российской Федерации. Соглашение обязывало армянские/нагорно-карабахские силы уйти с дополнительных территорий, которые они контролировали с 1990-х годов, и ввело около 2000 российских военнослужащих в зону конфликта в качестве миротворческих сил.

Война осенью 2020 года была коротким, но жестоким конфликтом, который в конечном итоге не разрешил спорный политический статус Нагорного Карабаха. Однако локальные и региональные последствия войны продолжают проявляться. Конфликт привел к гибели по меньшей мере нескольких тысяч вооруженных людей с каждой стороны и десятков гражданских лиц. Азербайджан вернул территории, которые были потеряны для него более четверти века, и правительство Азербайджана пообещало сделать инвестиции, необходимые для того, чтобы сотни

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

тысяч азербайджанцев, перемещенных в 1990-х годах, могли вернуться в регион. Армяне в Нагорном Карабахе обрели новое чувство незащищенности, смягченное присутствием российских войск, и многие остаются перемещенными лицами. Между Азербайджаном и Арменией существует новый баланс сил, а региональные державы, Россия и Турция, усилили свое влияние.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Толковый словарь Ожегова. <https://slovarozhegova.ru/>.
2. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь русского языка. <https://www.efremova.info/>.
3. Краткий словарь оперативно-тактических и общевоевых терминов. <https://artlineschool.ru/chto-takoe-mobilizaciya-znachenie-slova-mobilizaciya-kratkii.html>
4. George A. Bournoutian, trans., Two Chronicles on the History of Karabagh (Costa Mesa, CA: Mazda Publishers, 2004), p. 24 (n. 1).
5. Азербайджан и Армения: Нагорно-Карабахский конфликт. <https://sgp.fas.org/crs/row/R46651.pdf>.
6. В Азербайджане объявлена частичная военная мобилизация. <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/azerbaijan-declares-partial-military-mobilization/1988133>.
7. Азербайджан заявляет об отсутствии необходимости в военной мобилизации из-за Нагорного Карабаха https://finance.yahoo.com/news/azerbaijan-says-no-military-mobilization-093528930.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xiLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAD5mt8HbrUuJqbBOR14y3TLdu7CrV9tc-nELDMoE4QPhLdWiFtA_6CBftceM6eG0OZJvCxBhLFZ6osfVFHsO9ZfqNZHevq1X0nkq_XBR24mSq7jps46b9ICp7D4bDtPl6ixj6IP6tdpLdoI1tl1oichpyCHNb2Aj2Vb9VOdxgUFz.
8. Нагорный Карабах объявляет военное положение и тотальную мобилизацию. <https://tolonews.com/world-166622>.
9. Военное положение и тотальная мобилизация в Армении и Азербайджане после столкновений из-за нагорно-карабахского анклава. https://www.voanews.com/a/south-central-asia_martial-law-total-mobilization-armenia-azerbaijan-after-clashes-over-nagorno/6196423.html.
10. Avet Demourian, “Armenia-Azerbaijan Border Fighting Escalates; 16 Killed,” Washington Post, July 17, 2020.
11. Avet Demourian, “Armenia: Tens of Thousands Rally to Demand PM’s Resignation,” December 5, 2020; APA.az, “Azerbaijani MoD: 2,823 Servicemen Martyred in Patriotic War Buried,” December 28, 2020; PanArmenian.net, “Armenia: Bodies of 3,360 Soldiers Killed in Karabakh War Examined So Far,” January 5, 2021.

ANALYSIS OF THE MOBILIZATION OF ARMENIA AND AZERBAIJAN DURING THE KARABAKH CONFLICT

The political and demographic history of Nagorno-Karabakh is the subject of fierce disputes. The majority of the ethnic Armenian population of the region claims a dominant historical presence in Nagorno-Karabakh. The armed conflict in Nagorno-Karabakh, which took place in September-November 2020, became the longest (44 days) and bloodiest in the region since the end of the Karabakh war in 1994. No armed conflict passes without the implementation of mobilization measures, the forms and methods of which are continuously being improved.

Key words: Nagorno-Karabakh, mobilization, Armenia, Azerbaijan, conflict

А. ОРЫМБЕК

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, курсант
Республика Казахстан, город Алматы*

*научный руководитель – подполковник М.К. САДУАКАСОВ,
Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан,
старший преподаватель специальной кафедры 3 факультета,
магистр юридических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: 1977_max@mail.ru*

КИБЕРАТАКИ КАК УГРОЗА ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Статья посвящена видам кибератак и угроз, а также сферы которые наиболее часто подвергаются кибератакам в Казахстане. На современном этапе кибератаку следует квалифицировать не только как преступление против информационной безопасности, но и как угрозу национальной безопасности государства. Рассматриваются характер угроз, проводится анализ их воздействия и авторы предлагают защитные механизмы, которые позволят обнаружить атаку и предотвратить ее или смягчить последствия.

Ключевые слова: кибератака, национальная безопасность, информационная безопасность, утечка информации, защита информации.

В Глобальном индексе кибербезопасности (Global Cybersecurity Index) Казахстан стремительно улучшает свою позицию. Так, в последнем отчете Казахстан поднялся сразу на 42 пункта - до 40-го места. В рейтинге прошлого года страна занимала 82-е место.

Со второй половины сентября 2022 года Казахстан стал подвергаться масштабным кибератакам. Из-за действий хакеров по всей стране начались сбои с интернетом, прекращали работу сайты госуслуг и задерживались авиарейсы. Власти связывают действия хакеров с предстоящими внеочередными выборами президента страны. Однако ряд экспертов считает, что Казахстан начали атаковать после того, как в страну стали в больших количествах прибывать российские беженцы. «Медиазона» разобралась, насколько сильно пострадало казахстанское интернет-пространство от кибератак и как устроена киберзащита страны. [1]

25 сентября компания «Казахтелеком» зафиксировала массированные DDoS-атаки на ряд сайтов казахстанских информационных ресурсов. Наблюдались сбои в работе таких СМИ как *newtimes.kz*, *toppress.kz*, казахоязычного сайта *sn.kz* и радио «Азаттык». Позднее о трудностях с доступом сообщили еще два издания: информагентство КазТАГ и западно-казахстанское издание «Мой Город». Страницы сайтов загружались либо очень медленно, либо вовсе не открывались. При этом посетить их удавалось только через VPN. [1,2]

Начались сбои и в работе местных интернет-операторов. 28 сентября казахстанцы жаловались на проблемы с соединением у *Tele2*, *Kcell* и *Beeline*. Сообщения поступали практически из всех регионов страны. Операторы утверждали, что «проблема глобальная, но не с их стороны». Из-за отсутствия интернет-соединения произошла задержка рейсов в аэропортах Алматы и Атырау. Также не работали сайты госуслуг.

Как устроена кибербезопасность в Казахстане.

В Казахстане существует два регулятора, которые занимаются обеспечением кибербезопасности — Комитет информационной безопасности (КИБ) и Государственная техническая служба (ГТС).

КИБ находится в структуре Министерства цифрового развития и аэрокосмической промышленности и занимается защитой казахстанцев от киберугроз: отвечает за информационную безопасность, поддержку высокого уровня защищенности государственных электронных баз данных и систем. Предотвращение кибератак и борьба с ними строится в том числе и в рамках программы «Киберщит Казахстана», которая рассчитана до 2022 года включительно.

ГТС со своей стороны отвечает за информатизацию и обеспечение информационной безопасности. Сперва организация занималась обслуживанием сайтов электронного правительства, сбором и хранением информации с госресурсов, мониторингом работы серверов по стране, а также отвечала за телерадиовещание. Однако в конце 2017 года ГТС была передана в ведение КНБ и начала заниматься предотвращением угроз компьютерной безопасности.

Указывая на проблемы, которые переживает казахстанский киберсектор, глава ЦАРКА подчеркнул, что в стране необходимо создать отдельное агентство по кибербезопасности, которое смогло бы работать автономно от остальных госструктур. «Переживать подобные атаки с каждым разом будет все сложнее, поскольку Казахстан движется в сторону цифровизации. В самом печальном варианте это приведет к масштабному блэкауту, который повлияет на экономику страны и обрушит систему электронного правительства.

Сколько персональных данных «утекло» в РК за последние два года.

Об этом говорится в отчете по утечкам конфиденциальной информации InfoWatch 18 декабря 2020 [1]

За 2018-2020 год Республике Казахстан «утекло» более 11 млн записей персональных данных и платежной информации, говорится в отчете по утечкам конфиденциальной информации InfoWatch.

Об этом свидетельствуют выявленные за исследуемый период утечки информации ограниченного доступа из коммерческих компаний, некоммерческих организаций, государственных органов и других организаций Казахстана. Всего на основе изучения открытых источников зарегистрировано 24 случая компрометации различных типов конфиденциальных данных. [2]

Согласно исследованию, доля утечек, произошедших по вине внешних злоумышленников, составляет 27,3%. Как отмечают в Центре анализа и реагирования кибератак (ЦАРКА), почти 90% компаний являются уязвимыми перед киберпреступностью. [2]

Соответственно, 72,7% от общего количества инцидентов спровоцированы действиями внутренних нарушителей. За всеми этими утечками стоят действия персонала – умышленные или случайные, вызванные человеческим фактором. Как в Казахстане, так и в России внутренний вектор воздействия на информационные активы организаций остается стабильно высоким.

Государственные программы, направленные на защиту от кибератак, являются положительным примером реализации единого подхода к обеспечению информационной безопасности каждого гражданина и страны в целом. Однако, как показывает исследование, не стоит забывать об опасности, исходящей от сотрудников организаций. Как умышленные, так и случайные действия персонала и привилегированных пользователей могут привести к серьезным последствиям. Средствам защиты от вторжений должны сопутствовать комплексы предотвращения утечек информации по вине пользователей. Это подразумевает контроль всех основных каналов обмена информацией и обеспечение защиты хранилищ. Также компаниям требуются системы управления доступом и инструменты анализа

информационных потоков, развернутые, в том числе с целью выявления аномалий в поведении сотрудников».

Отраслевое распределение утечек конфиденциальной информации демонстрирует доминирующую долю инцидентов, произошедших в госсекторе Казахстана - на органы власти и государственные организации пришлось 50% всех зарегистрированных в республике утечек. Примерно 91% всех утечек связаны с компрометацией персональных данных, оставшиеся 9% относятся к случаям разглашения государственной тайны.

В результате крупнейшей утечки, произошедшей в июле 2019 года, были скомпрометированы данные 11 млн граждан Казахстана. Комитет по информационной безопасности Министерства цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан, инициировал расследование инцидента. Судя по опубликованной в сети Интернет базе данных, содержащей персональные данные избирателей страны, она «утекла» из Центризбиркома. [3]

Основным каналом утечек является Сеть – на нее пришлось 81% случаев. При этом растет количество утечек через сервисы мгновенных сообщений это характерно как для Казахстана, так и для России. Доля скомпрометированных конфиденциальных данных через бумажные документы, напротив, снижается. В 2018-2020 годах она составила 4,8%. Интересно, что в публичном информационном поле Казахстана отсутствуют сообщения о «сливе» данных через электронную почту. Вероятно, этот канал неплохо контролируется многими компаниями.

В заключение авторы исследования отмечают, что, помимо обеспечения безопасности хранилищ многих видов конфиденциальных данных во всех отраслях, следует обратить отдельное внимание на промышленные предприятия страны. С учетом развития автоматизации промышленности Казахстана в ближайшие годы все острее будут возникать проблемы защиты подключенных к Сети систем управления производством. От государства и бизнеса потребуются особые подходы для защиты коммерческих секретов и ноу-хау предприятий от внешних злоумышленников и инсайдеров.

Какие сферы в Казахстане чаще подвергаются хакерской атаке

По последним данным ЦАРКА каждый месяц публикует утечки данных.

«К примеру, несколько лет назад были взломаны сайты Минобороны, Министерства иностранных дел, аэропорта столицы. Взломы происходят. Здесь нужно понимать, что для хакеров есть такое понятие, что «не взламываемой системы не бывает». На самом деле хакеры могут взломать и Пентагон. Всегда найдется тот, кто взламывает. Но другой вопрос заключается в том, что у нас нет определенного регламента своевременно действовать. Бывают случаи, когда один из госсайтов был взломан и две-три недели заражал пользователей. При этом никто не понес ответственности», - сказал Олжас Сатиев корреспонденту агентства в рамках прошедшего в Нур-Султане форума «Digital Bridge». [3]

При этом, он ответил, почему же хакеры намереваются взламывать системы и красть персональные данные.

«Есть ряд факторов. Один из них – это мошенничество. К примеру, хакер собирает персональные данные, ваш адрес проживания, банковские данные и может позвонить и представиться сотрудником банка или с госоргана, при этом развести вас и получить ваши деньги. Хакеры аккумулируют биг-дату, чтобы воздействовать на человека. Собирая информацию о человеке, хакер может сформировать его профиль. Одним словом, сейчас время больших данных и на рынке все данные очень хорошо стоят», - отметил президент ЦАРКА.

По его словам, в Казахстане наблюдается рост хакерских атак.

«Потому что, у нас идет бурный рост цифровизации. Люди начали активно пользоваться электронной коммерцией, все расплачиваются картой на онлайн-площадках. Это же привлекает зарубежных хакеров, при этом, в Казахстане уровень кибергигиены не так сильно развит. Недавно мы расследовали атаку на HomeBank. Наши специалисты помогли банку получить доступ в хакерской системе. В данном случае хакеры взломали интернет-банкинг 1000 человек. Мы очистили базу и предупредили банк. Стоит отметить, что данная атака была со стороны турецких хакеров. Сейчас, хакерские группировки начали интересоваться Казахстаном, так как у нас активно продвигаются цифровые деньги и им это интересно», - проинформировал О. Сатиев. [2]

Он также ответил, какие сферы в Казахстане наиболее подвергаются хакерской атаке. Это финансовая, медицинская сфера, взломы государственных сайтов и подразделений при работе с секретными документами.

Казахстан отразил 250 млн хакерских атак

В Казахстане увеличилось количество DDoS-атак и фишинга

В 2019 году на создание казахстанского «Киберщита» направили 12,8 млн тенге. Об этом LS сообщили в министерстве цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности (МЦРИАП). [2,3]

В ведомстве отметили, что в 2018 году было выделено 6,4 млн тенге, а в 2020 году направят еще 9,6 млн тенге. Всего за три года финансирование составляет 28,8 млн тенге. Средства идут на реализацию Национального координационного центра информационной безопасности.

В текущем году была сформирована нормативно-правовая база в сфере информационной безопасности (ИБ). Также были приняты меры по повышению осведомленности населения. Ежегодно выделяется 500 образовательных грантов по направлению ИБ. Помимо этого, для защиты от внешних и внутренних угроз выданы пять лицензий коммерческим оперативным центрам информационной безопасности и две лицензии частным службам реагирования на инциденты. Это все позволило Казахстану переместиться с 82 места на 40 позицию в Глобальном рейтинге кибербезопасности ООН – сообщили о текущих результатах в министерстве.

В ведомстве также озвучили статистику КНБ по кибератакам за последние три года. Например, количество ботнетов в Казахстане снизилось с 23 тыс. в 2017 году до 14,4 тыс. в сентябре 2019 года. Взломы сократились с 660 случаев до 170 случаев.

Вместе с тем увеличилось количество DDoS-атак и фишинга. Если в 2017 году было выявлено всего 170 случаев фишинга, то за девять месяцев текущего года их число достигло 800. Количество DDoS-атак выросло с 36 случаев до 170.

В основном, кибератаки направлены на объекты, которые имеют уязвимость в защите информационной безопасности. Что касается стран, из которых ведутся взломы, то определить сложно, так как хакер может находиться в одном государстве, а осуществлять атаку с другого государства. Однако, если исходить из статистики, то наибольшее количество кибератак наблюдается из США, Нидерландов, России, Китая, Франции, Гонконга, Сингапура, Германии, Исландии, Великобритании, Италии, Канады, Эстонии, Панамы, Южной Кореи, – сообщили в МЦРИАП. [2,3]

В министерстве добавили, что всего центром информационной безопасности было зарегистрировано и отражено 252 млн инцидентов.

При использовании материалов LS в любых целях, кроме личных, гиперссылка на web-site LSM.kz обязательна

Количество кибератак увеличилось в Казахстане

В январе 2021 года в Казахстане было совершено чуть более трех тысяч кибератак - в 2,8 раза больше по сравнению с январем прошлого года. При этом

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

годом ранее количество кибератак показывало спад на 30,5 процента, передает Tengrinews.kz со ссылкой на Ranking.kz. (рис.1)

Отметим, что в Казахстане реализуется государственная программа «Цифровой Казахстан», где одним из целевых индикаторов является повышение уровня цифровой грамотности населения за период с 2018 по 2022 годы с 77 до 83 процентов. [1,2]

Рис.1. Статистика информационной безопасности с 2017-2021 гг.

- 2019 году фактический уровень цифровой грамотности населения составил 82,1 процента при плановом 78,5 в процента. Казахстан занимает 40-е место в рейтинге ООН по уровню кибербезопасности, при этом уровень осведомленности населения об угрозах кибербезопасности составил лишь 63 процента, по данным primeminister.kz.

Из более чем трех тысяч кибератак в январе 2021 года 2,7 тысячи приходится на ботнеты - заражение компьютеров через вредоносное программное обеспечение (ПО) для дальнейшего их использования злоумышленниками без ведома их владельцев. Количество инцидентов-ботнетов за год выросло в 3,2 раза.

Инцидентов, при которых фиксировалось отсутствие доступа к интернет-ресурсам, было зафиксировано 176 - на 69,2 процента больше, чем годом ранее. Количество кибератак, связанных с кражей персональных данных казахстанцев, то есть случаев фишинга, осталось без изменений: 43 инцидента. Число инцидентов, связанных с вредоносным ПО, за год выросло с 37 до 38. (рис.2) [3]

В то же время, по данным интерактивной карты киберугроз АО «Лаборатория Касперского», за последний месяц в Казахстане количество заражений, обнаруженных при автоматической проверке (On-Access Scan), в среднем в неделю составило чуть более 222 тысяч.

Рис.2. Сравнительная диаграмма кибератак за 2020 и 2021 года

On-Access Scan - это автоматическая проверка, которая показывает поток данных по вредоносным программам, обнаруженным во время открытия, копирования, запуска или сохранения файлов. [3]

Отметим, что Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности объявляет о приеме предложений в законопроект по усилению защиты персональных данных. Предложения можно отправить до 15 марта текущего года.

AutoKrypt - мощная и надежная программа для шифрования данных в автоматическом режиме, позволяет шифровать и дешифровать папки и файлы по расписанию. AxCrypt - программа для защиты файлов паролем, интегрируется в контекстное меню Windows и позволяет шифровать и расшифровывать выбранные файлы за пару кликов мыши. SecureMyBit - бесплатная программа для шифрования файлов и папок с помощью пароля.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-razvivaetsya-kiberbezopasnost-kazahstana/ranking.kz>.
2. <https://lsm.kz/skol-ko-v-kazahstane-tratyat-na-peredvizhenie-v-rejtinge-kiberbezopasnosti>.

CYBER ATTACKS AS A THREAT TO INFORMATION SECURITY

The article is devoted to the types of cyber attacks and threats, as well as the areas that are most often subjected to cyber attacks in Kazakhstan. At the present stage, a cyber attack should be qualified not only as a crime against information security, but also as a threat to the national security of the state. The nature of threats is considered, their impact is analyzed, and the authors propose protective mechanisms that will allow detecting an attack and preventing it or mitigating its consequences.

Key words: cyberattack, national security, information security, information leakage, information protection.

подполковник Л.У. РАВШАНОВ

начальник Научно-практического и методического центра «Научное исследование» при Центральном военном округе Министерство обороны Республики Узбекистан, доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент, Республика Узбекистан, город Ташкент

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ИМИДЖА КОМАНДИРА

Данная статья посвящена месту психологических знаний в формировании имиджа полководца и предполагает исследование профессиональной, научной, психологической подготовки военнослужащих в системе обороны Республики Узбекистан. Также в содержании статьи через обоснованные источники широко освещаются индивидуальный образ человека, психологический имидж человека, психологические исследования социокультурных функций имиджа.

Ключевые слова: командир, военнослужащий, воинская часть, воинская дисциплина, воинской имидж, психологический образ, социально-психологический имидж, воинская роль, воинское звание, военный профессионал, военный психолог, воинская деятельность, профессиональная преданность.

В современную сложную эпоху, когда нарастают военные конфликты между странами и угрозы их безопасности, повышение управленческих способностей военачальников в системе управления остается одной из актуальных проблем. Поэтому стиль управления военачальником современности, характерологические качества руководителя, требования, предъявляемые к современному военачальнику, социально-психологические аспекты управления, взаимоотношения военачальника и подчиненных военнослужащих, а также реформирование кадрового состава военачальника считаются одной из важнейших задач.

К числу актуальных относятся такие вопросы, как численность и репутация армии государств, современная армия и ее национальный облик, военная деятельность, современный военнослужащий, военно-профессиональные навыки, психологические требования, специфические для командира, психологические аспекты воинской деятельности. научные задачи, ожидающие психологического решения системы обороны страны. С научной точки зрения военная служба считается видом деятельности человека, не только общественно значимой, но и зависящей от особых условий. Защита государства всегда является высшим долгом чести каждого гражданина. А армия всегда рассматривается как часть общества, в своем содержании она отражает все социально-экономические и политические процессы, происходящие в обществе, а также все закономерности международной обстановки.

В мире особое значение придается повышению профессиональной, интеллектуальной и морально-духовной подготовки военнослужащих, изучению их психологического состояния. При определении рейтинга «Самых сильных армий мира» одним из важных направлений является деятельность психологической защиты армии государства и морально-духовная подготовка военнослужащих[1,3]. Кроме того, морально-духовная подготовка военнослужащих, психологические особенности, психологические компоненты, обеспечивающие боевое состояние, и социально-психологические особенности служебно-боевой деятельности определяют необходимость проведения научных исследований по выявлению проблем социально-психологического исследования имидж командира. В связи с этим Президент Республики Узбекистан – Верховный Главнокомандующий Вооружёнными Силами Ш.М.Мирзиёев на расширенном заседании Совета Безопасности 11 января 2018 года «Руководителям

соответствующих министерств и ведомств следует в принципе разработать новые нормативные документы по боевой и психологической подготовке всех категорий военнослужащих» - служит научно-методической основой.

В последующие годы первые научные исследования психологических особенностей личности и личности, психологических факторов, определяющих личностные и профессиональные качества военачальника-полководца, изучение психологических аспектов образа полководца нашли отражение в исследованиях зарубежных психологов, но великий полководец внес неоценимый вклад в мировое военное искусство, а государственный деятель СохибкIRON Амир Темур в своем «Темур тузуклари» признал духовные качества руководителей и чиновников в организации государственного управления и службы, показал что они должны быть строгими, предприимчивыми, чрезвычайно справедливыми, но сострадательными, гуманными, честными и чистыми. Особое внимание он уделял также их происхождению, уму, патриотизму, миролюбию, терпению, справедливости, высокой морали, интеллигентности, умению и качествам компромисса с людьми при выборе и назначении полководцев[2,131]. Это свидетельствует о том, что Амир Темур рационально использовал в своей работе учения социальной психологии, психологии управления, этнопсихологии, психологии оперативной деятельности и профессиональной психодиагностики.

Любая человеческая деятельность имеет свою цель. Боевые действия не освобождаются от этого. Если говорить о причине начала военных действий на государственном уровне, то основной причиной является появление угрозы целостности и безопасности страны. Также содержание таких действий подразумевает проявление деятельности военачальников и командиров при возникновении военных действий. Существует ряд психологических причин командиров в боевых действиях, а именно: потребности, чувства, желания, стремления, интересы, идеалы, убеждения и т.д.

Важнейшими социально-психологическими мотивами командиров в боевых действиях является защита Родины, семьи и близких. По этой причине тысячи людей пожертвовали собой ради общей победы во время Второй мировой войны. Этот мотив социально-психологически таков, что он не возникает у человека от рождения, а формируется в процессе его воспитания и социального развития. Поэтому одной из основных задач каждого командира является воспитание в сознании призывников таких психологических качеств, как патриотизм, национальная гордость, верность Родине.

С.Бурда, исследователь, проводивший научные исследования личности великих военных героев и военнослужащих, считает, что для достижения боевых целей командиры должны учитывать боевую обстановку, учитывать возможные изменения, устранять негативные последствия, обладать высокими знаниями и навыки обращения с оружием для них необходимо иметь высокий уровень боевых навыков и качеств. При выполнении учебных задач каждый командир должен уметь предвидеть возможное направление и результат тактических действий, сопоставлять их с намеченными, следить за обстановкой и рассматривать каждую ситуацию с точки зрения творчества[3,123].

В условиях глобализации появление новых видов оружия приводит к усложнению боевых действий, что в свою очередь предъявляет высокие требования к боеготовности вооруженных сил и профессиональной и морально-психологической подготовке военнослужащих. Поэтому считается необходимым изучение социально-психологических условий определения эффективности и надежности боевых действий у военнослужащих. В результате данные исследования способствуют изучению социально-психологических аспектов боевых действий,

психической готовности военнослужащих, психологических моделей современных боевых действий и т.д.

Военный исследователь генерал-лейтенант В.Серебрянников говорил, что создаваемый государством имидж армии имеет большую социальную силу. Правильное прохождение военной службы поднимает имидж государства, воспитывает уважение к армии и доверие к военнослужащим, обеспечивает сплоченность военнослужащих и граждан, повышает общественное уважение к воинской службе[4,92]. Поэтому важно исследовать образ военнослужащего, в том числе командира, с социально-психологической точки зрения. Ведь сформированность командира с положительным имиджем, в свою очередь, оценивается зрелым формированием имиджа государства и Вооруженных Сил[5,7].

Социально-психологическое исследование имиджа командира с использованием результатов, полученных из «Исследования взрослой личности 16 РФ (вариант А)» Р.Кеттелла, «Диагностика мотивационной структуры личности» В.Мильмана и «Исследование темперамента» Я.Стреляу психологических методик, описывающих образ командира. образ, лидер личности «Положительные психологические качества образа командира»» (рис. 1).

Рисунок 1. Положительные психологические качества имиджа командира

Хотя в нашем исследовании был проведен анализ отдельных факторов, необходимо отразить аспекты этих факторов, обеспечивающие их общую и непротиворечивую сочетаемость, чтобы в полной мере отразить образ полководца. Видно, что при систематизации основных социально-психологических аспектов, характеризующих имидж командира, необходимо определить факторы, отражающие их внутреннюю сочетаемость и взаимосвязь. Результаты факторного анализа позволяют определить положение ведущих факторов, характерных для командира.

Согласно психологической методике Р.Кеттелла «Исследование личности взрослого человека 16 PF (вариант А)», описывающей образ полководца, следующие предприимчивость (А), интеллектуальность (В), эмоциональная устойчивость (С), стремление к лидерству (Е), беззаботность (F), социальная приверженность нормам (G), социальная смелость (H), впечатлительность (I), скептицизм (L), богатое воображение (M), компромисс (N), неугомность (O), чувствительность к новизне (Q₁), независимость (Q₂) на основе количественных и буквальных показателей компонентов личности 20 факторов лидерства, таких как саморегуляция (Q₃), напряженность (Q₄), тревожность (F₁), экстраверсия-интроверсия (F₂), чувствительность (F₃), конформизм (F₄) было разработано следующее методическое обеспечение «Психологического портрета командира»:

“Психологический портрет командира” = 0,722A+0,870F₁-0,735F₊ +0,839I-0,639E+0,697L+0,752Q₄+0,769G-0,711Q₁+0,559Q₂+0,596N+ +0,808F₂+0,772H+0,666M+0,865O+0,515F₄+0,874C+0,517F₃+0,896B.

Таким образом, социально-психологическое исследование имиджа командира включает в себя военный образ, профессиональную компетентность, военный профессионализм, профессиональный имидж, воинской долг, профессиональную зрелость, высокие эмоции личности, дисциплинированность, терпение, мужество, трудолюбие, мужество, боеготовность, психологической, возможно, она может обосновать степень сформированности у командиров ряда положительных психологических качеств, таких как подготовленность, альтруизм (самопожертвование).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. <http://www.globalfirepower.com>. 3 с.
2. Мукумов З., “Темур тузуклари” историко-правовое исследование. Самарканд: СамДУ, 2008. 131 с.
3. Бурда С.М., Престиж военной службы // М:СоТис 1999. 63-69 с.
4. Серебрянников В.В., Социология войны. – М.:Ось, 1998. 92 с.
5. Равшанов Л.У., Психологические аспекты имиджа современного военнослужащего. дисс. Ташкент. 2019. 7 с.

THE PLACE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE FORMATION OF THE COMMANDER

This article is devoted to the place of psychological knowledge in the formation of the image of the commander and involves the study of professional, scientific, psychological training of military personnel in the defense system of the Republic of Uzbekistan. Also in the content of the article, through reasonable sources, the individual image of a person, the psychological image of a person, psychological studies of the socio-cultural functions of the image are widely covered.

Key words: commander, serviceman, military unit, military discipline, military image, psychological image, socio-psychological image, military role, military rank, military professional, military psychologist, military activity, professional devotion.

Ә.Н. САҒЫНДЫҚ

*Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ Ұлттық Техникалық зерттеу университетінің
Әскери Істер институты, студент
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: sagyndykadilhan02@gmail.com*

ғылыми жетекшісі – подполковник А.А. АУБАКИРОВ

*Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ Ұлттық Техникалық зерттеу университетінің
Әскери Істер институты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: a.aubakirov@satbayev.university*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ ЖАНЫНДАҒЫ ӘСКЕРИ КАФЕДРАЛАР ТҮЛЕКТЕРІНІҢ ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ҚОСАТЫН ҮЛЕСІ

Баяндамада ұлттық қауіпсіздікті сақтау үшін не істеу керектігі, және де әскери дайындықтың маңыздылығы айтылған. Әскери доктрина және де әскери кафедраның маңыздылығы мен рөлі туралы сөз қозғалған. Запастағы офицерлердің өмірі және мүмкіндіктері сипатталып, мысал келтірілген. Баяндама мақсаты - ұлттық қауіпсіздік үшін жастардың маңызын көрсету.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Кілт сөздер: Ұлттық қауіпсіздік, әскери доктрина, мобилизациялық резерв, әскери кафедра, Запастағы офицерлер мен запастағы сержанттар бағдарламалары бойынша әскери дайындық қағидалары.

Қазіргі бәсекеге толы заманда бір ғана жоғары біліммен немесе бір ғана саланы меңгерумен біздің жетістікке жетуіміз екіталай. Себебі ғылым мен білім бір орында тұрған жоқ, күннен-күнге көптеген ашылулар мен жаңалықтар болып жатыр. Ғылымнан бөлек халықаралық деңгейдегі тұрақсыздықтарды да ескермей кетуге болмайды. Оған дәлел әлемде болып жатқан қақтығыстар. Сол себепті де біз ғылым-біліммен қатар, ұлттық қауіпсіздігімізді ойлауға міндеттіміз.

Егер де елімізге қандай да бір қауіп төнсе, кім тойтарыс болады? Әрине, Қазақстан Республикасының Қарулы күштері. ҚР Қарулы күштерінің әскери қауіпсіздігі және қорғанысы Әскери доктринаға сәйкес жүргізіледі. ҚР Әскери доктринасы 2017 жылдың 29 қыркүйек күні қабылданған. Ал 2022 жылдың 12 қазан күні президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың шешімімен доктринаға өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Атап айтатын болсақ, Әскери доктринаның 6-тарауы 2-параграф 67-баптың 5-тармағында былай деп көрсетілген: «Жұмылдыру жүргізілген кезде Қарулы Күштерді, басқа да әскерлер мен әскери құралымдарды жасақтау үшін әскери-есептік мамандықтар бойынша азаматтарды даярлау»[1;4б.]. Осы тармаққа сәйкес әскери-есептік мамандықтар бойынша азаматтарды жоғары оқу орындары жанындағы әскери кафедралар дайындайды. Сонымен қатар Әскери доктринаның 6-тарауы 65-бабының 4-тармағында былай айтылған: «Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беретін ұйымдар жанындағы әскери кафедралардың құрамы мен құрылымын оңтайландыру, оларда әскери оқытылған резервтің қажетті санын даярлау»[1;4б.]. Осы талапты жүзеге асыру үшін біздің Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық-зерттеу университетінің Әскери істер институтында әскери-есептік мамандықтар бойынша дайындаумен қатар, тұрақты түрде оңтайландыру жұмыстары жүргізіледі. Мен, болашақ запастағы офицер ретінде осы конференцияға қызығушылық танытып, аз болса да өз үлесімді қосуды жөн көрдім.

Бүгінгі күнде Қазақстан Республикасында жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру мекемелерінің жанындағы Әскери кафедралар саны 37-ге тең. Соның ішіне ҚазҰТЗУ жанындағы «Әскери істер институты» кіреді.

Әскери істер институтының тарихына тоқталсақ, дүниежүзілік тарихта 18 ғасырдың басында азаматтық жоғарғы мектеп мүмкіндігі мен әскери дайындық бірікті, және әскерден тыс әскери дайындау жүйесі құрыла бастады. 19 ғасырдан бастап әскери кафедра деген ұғым пайда болды.

Осылай 1926 жылы Кеңес Одағында екі әскери кафедра: Мәскеу мемлекеттік университеті мен Мәскеу жоғары техникалық училищесінде құрылды.

Өткен ғасырдың 30-жылдарының аяғында Қазақ кен металлургия институтының (ҚКМИ) комсомолдары жалпыға ортақ отаншылдық рухымен қамтылды. Олар институттағы студенттер мен оқытушыларды жалпы бәләм беру деңгейінде студенттер мен оқытушыларды әскери істері негізіне оқыту жүйесінің орнына орнықты әскери дайындық енгізілгенін табанды түрде талап етті. Институт студенттеріне оң әсер берген оқытушылар – азамат соғысына қатысқандар, ұзақ уақыт бойы осы жалпы білім беру жүйедегі әскери іс сабағын оқыған үлкен жолдастары болды. Осы сұрақты шешу жолында нақты қолдау мен көмек көрсеткендер: ҚКМИ директоры С.Б.Базарбаев жетекшілігімен институт басшылығы, сондай-ақ партиялық және комсомолдық ұйымдар болды. Озық жастардың батыл да табанды әрекеттері табысты аяқталды. 1940 жылдың басында ҚКМИ басшылығының және комсомолдарының сұранысы қанағаттанды[2;4б.].

Осылайша, 1940 жылы Қазақ кен металлургия институты жанындағы әскери кафедра пайда болды.

Осы уақытта Кеңес Одағы территориясына 2-ші дүниежүзілік соғыс келіп жетті. Соғыс жылдары институт қысқартылған құраммен өзінің міндеттерін өзінің міндеттеріне орындауды жалғастыра берді. Осындай қысқартылған құрамдағы әскери істер кафедрасы «Майдан үшін!», «Жеңіс үшін!» - ұранымен жұмыс істеді. ҚКМИ әскери істері кафедрасының түлектері өзінің оқу орнының намысын Ұлы Отан соғысында жоғары ұстады. Түлектеріміздің алтауы – Мұса Баймұханов, Максис Герасимович Губанов, Владимир Алеекеевич Засядько, Николай Данилович Маркелов, Алексей Георгиевич Торопкин. Николай Иванович Яценко жасаған ерліктері үшін Кеңес Одағының Батырлары атағын алды.[2;46.]

Егеменді мемлекетіміз – Қазақстан Республикасы және оның Қарулы Күштерінің құрылуына байланысты Қазақ ұлттық техникалық университеті әскери кафедрасы ұжымының алдына ерекше жауапты тапсырма қойылды.

Кеңестер Одағы ыдыраған соң мемлекеттің Қарулы Күштері үшін офицерлік мамандарды дайындаудың бірыңғай жүйесі де ыдырады. Шындық былай болды, Қазақстан Республикасы армиясының артиллерия бөлімшелеріне, әуе шабуылына қарсы қорғаныс әскеріне офицер кадрларын және ракеталық-артиллериялық қару-жарақ қызметінің мамандарын дайындайтын жалғыз жоғары оқу орны Қазақ ұлттық техникалық университетінің әскери кафедрасы болды[2;46.]. Сол жылдардағы Әскери кафедраның түлектері арасында Қазақстан Республикасының Қарулы күштерінің құрлық әскерлерінің бас қолбасшының атыс жою жөніндегі орынбасары генерал-майор Жоламанов Асқар Ахметович, Қазақстан Республикасының төтенше жағдайлар министрлігінің экс-министрі Божко Владимир Карпович және де басқа да жоғары лауазымды офицерлер бар.

Қазіргі кезде айтатын болсақ, біз, Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ Ұлттық техникалық зерттеу университеті студенттері Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрінің 2020 жылғы 24 шілдедегі № 375 бұйрығымен бекітілген «запастағы офицерлер мен запастағы сержанттар бағдарламалары бойынша әскери дайындық қағидалары» негізінде, аптасына бір рет «әскери күн» әдісімен «әскери дайындықтан» өтудеміз. Әскери дайындықтан өту барысында жоғарыда айтылған қағидаға сәйкес теориялық біліммен қатар, тәжірибелік жұмыстар қатар жүргізіледі. Оқу бағдарламасы заманауи талаптарға сай компьютерлік графика, интерактивті тақта және т.б. қолдану арқылы жүзеге асырылады. Әрбір келген күні жаңа ақпарат алып, әскери білімімізді шыңдау үстіндеміз. Және де ең бастысы – теориялық алған білімді тәжірибе жүзінде толықтырып отырамыз. Оған біздің «Әскери істер» институтының оқу-материалдық базасы толықтай мүмкіндік береді.

Студенттердің оқу-жаттығу жиыны (кәсіби практикасы) әскери дайындықтың соңғы кезеңі болып табылады[3;46]. Оқу-жаттығу жиыны (кәсіби практика) студенттерді іс жүзінде оқыту және олардың әскери дайындықтың теориялық курсы зерделеу кезінде меңгерген командалық, әдістемелік дағдыларын жетілдіру мақсатында Құрлық әскерлерінің әскери институтының «Әлі» оқу орталығының материалдық-техникалық базасын пайдалана отырып жүргізіледі.

Қазіргі таңда ұлттық қауіпсіздік өте маңызды мәселе болып табылады, сондықтан әскери дайындықтың маңызы одан әрі арта түседі. Себебі, әлемде болып жатқан саяси, экономикалық жағдайларға байланысты біз де келеңсіз жағдайлардың алдын алуымыз тиіс. Мысалға, стратегиялық серіктесіміз Ресей Федерациясындағы жағдайға қарайтын болсақ, қазіргі уақытта запастағы офицерлерді жаппай жұмылдыру жұмыстары жүргізілуде. Сол себепті, білім-ғылым жағынан үздік болумен қатар, әскери дайындықты да меңгеруді жөн көреміз. Қазақстанның болашағы біздің, яғни жастардың қолында!

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 29 қыркүйектегі №554 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының ӘСКЕРИ ДОКТРИНАСЫ
2. Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТУ Әскери кафедрасы: Тұлғалар мен деректер. Алматы қаласы, 2009 жыл.
3. Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 2020 жылғы 24 шілдедегі № 375 бұйрығы «Запастағы офицерлер мен запастағы сержанттар бағдарламалары бойынша әскери дайындық қағидалары».

CONTRIBUTION OF GRADUATES OF A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION OF THE MILITARY DEPARTMENT TO NATIONAL SECURITY.

The report provides information about what is required to be done to ensure national security, the importance of military training, discussed military doctrine, the importance and role of the military department. The life and opportunities of reserve officers are described and illustrated. The purpose of the report is to highlight the importance of youth for national security.

Key words: Principles of military training to ensure national security, military doctrine, mobilization reserve, military department, reserve officer and sergeant programs.

полковник Ж.Т. САРЖИГИТОВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Елбасы,*

*доцент кафедры тылового обеспечения факультета тылового и технического
обеспечения, магистр военного дела и безопасности,
Республика Казахстан, город Астана*

**ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Современное казахстанское общество требует от человека не только политехнизма знаний, высокого культурного уровня, глубокой специализации в различных областях науки и техники, но и умения жить, сосуществовать в обществе. Основными параметрами личностного развития ребенка можно считать его ориентацию на общечеловеческие ценности, гуманизм, интеллигентность, креативность, активность, чувство собственного достоинства, независимость в суждениях. Уровень развития этих качеств можно рассматривать как показатели сформированности социальной компетентности и социального становления личности.

Будущее любой страны определяет молодое поколение, и в большинстве государств молодежная политика является главным направлением инвестиций, ведь оно имеет решающее значение в создании устойчивого общества в будущем.

Ключевые слова: Образование, международное сообщество, национальная безопасность, безопасность государства.

Сегодня в мире проживает больше молодых людей в возрасте от 10 до 24 лет, чем когда бы то ни было за всю историю человечества, это чуть меньше 1,8 млрд человек. К тому же в некоторых регионах мира растет не только численность молодежи, но и ее доля в населении. В некоторых странах молодежь составляет более трети населения. А на Азиатско-Тихоокеанский регион, включая страны Центральной Азии, приходится более 60% молодых людей в мире.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

В последние годы резко возросло число призывов осуществлять инвестиции в молодежь. Между тем все больше стран признают, что политика, помогающая молодым людям раскрыть свой потенциал, может также помочь обеспечить экономическое развитие. Лидеры и правительства государств начинают воспринимать инвестиции в молодежь не просто как действия по удовлетворению потребностей молодых людей, но и как необходимое условие обеспечения устойчивого развития страны.

Появление беспрецедентно большого молодежного населения может оказать огромное влияние на любую страну. Будет ли это влияние носить положительный или отрицательный характер, зависит в основном от того, насколько хорошо правительство реагирует на нужды молодежи и позволяет ей вносить полноценный и конструктивный вклад в жизнь общества и развитие экономики. Правительства могут рассматривать растущее число молодых людей как проблему, когорту, которая будет требовать свою долю и без того истощенных ресурсов, или как возможность и ресурс для развития.

При наличии должной политики и инвестиций, а также при вовлечении молодых людей в развитие собственного потенциала крупнейшее в истории человечества поколение молодежи может в предстоящее десятилетие выдвинуть из своих рядов генераторов решений проблем, творцов, предпринимателей, сторонников преобразований и лидеров.

Сегодня во многих странах существует разрыв между заявлениями о необходимости инвестировать в молодежь и участием молодых людей в планировании, разработке и осуществлении государственной политики.

Импульс, возникаемый при обсуждении проблем молодежи, создает возможность дальнейшей интеграции молодых людей в процессы управления и развития регионов и стран. Однако важно, чтобы эти возможности действительно были предоставлены, а не остались просто намерениями.

Такие выражения, как «инвестиции в молодежь», могут порождать впечатление, будто молодое поколение является лишь пассивным получателем инвестиций. Такая точка зрения ошибочна, поскольку молодые люди могут и должны быть незаменимыми партнерами в процессе развития. Практика ведущих молодежных организаций показывает, что при наличии надлежащей поддержки молодые люди могут решать проблемы и предлагать инновационные решения, выходя за рамки шаблона и находя новые или более эффективные способы достижения результата.

В Казахстане, молодое поколение, будучи наиболее активной частью населения, является важным фактором повышения национальной конкурентоспособности.

Согласно официальной статистике сегодня в Казахстане численность молодежи в возрасте 14-29 лет составляет порядка 4 млн человек, из которых в городской местности проживает - 2,3 млн, сельской - 1,7 млн человек. Количество занятого населения в возрасте 15-28 лет в Казахстане по итогам 2 квартала 2018 года составляет 2038,8 тыс. человек. Уровень молодежной безработицы – 3,9%.

В целях содействия трудоустройству молодежи и повышения доступности образования в нашей стране реализуется ряд молодежных программ и проектов. Среди них – международная стипендия Президента РК «Болашак», программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства. Хорошо зарекомендовали себя и такие проекты, как «Жасыл ел», «С дипломом - в село!», «Мәңгілік ел жастары – индустрияға» - «Серпің», «Түлектер тактасы», «Молодёжный кадровый резерв».

В нашей стране эффективно действуют 549 молодёжных организаций, 10 из которых имеют статус республиканского значения. Таким образом, сегодня

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

молодёжное движение Казахстана имеет, с одной стороны, твердую нормативно-правовую базу, а с другой - возможность участвовать в работе разного рода организаций и объединений, занимающихся самым широким спектром вопросов жизни общества. В лице современного казахстанского нового поколения сформировался абсолютно новый культурный тип, с ценностными установками на достижение успеха и рациональным экономическим поведением.

Для того чтобы объяснить связь между образованием и безопасностью государства, необходимо обратиться к определению понятия «образование».

«Под образованием ... понимается целенаправленный процесс воспитания и обучения в интересах человека, общества, государства, сопровождающийся констатацией достижения гражданином (обучающимся) установленных государством образовательных уровней (образовательных цензов)». В данном определении важно выделить цель образования как процесса обучения и воспитания, а именно его реализацию «в интересах человека, общества, государства». Очевидно, что в указанной цели четко прослеживается связь между образованием и интересами государства. Из этого можно сделать вывод, что от содержания образования будет зависеть стабильность и безопасность государства.

Для пояснения данной позиции, приведем определение из Большой советской энциклопедии: «Образование - это процесс и результат усвоения систематизированных знаний, умений и навыков.

В процессе образования происходит передача от поколения к поколению знания всех тех духовных богатств, которые выработало человечество, усвоение результатов...»[2]. Второе предложение этого определения раскрывает содержание образования, определяя его как передачу «от поколения к поколению знания всех тех духовных богатств, которые выработало человечество».

Рассмотрим применение данного положения на уровне государства.

В условиях перехода на новую модель образования и усиления роли воспитания в образовательном процессе правомерно рассмотреть вопрос о переориентации содержания воспитания. Поскольку сегодня в образовательном процессе большое внимание уделяется духовно-нравственному развитию личности, то именно воспитание нравственности и формирование духовности становится стержнем всего воспитательного процесса.

Содержание воспитания определяется его целями и задачами, которые закономерно зависят от содержания и направленности общественного развития и призвано обеспечить становление личности человека на основе усвоения системы гуманистических ценностей, развития всех ее сущностных сфер. Сегодня целесообразно определить такие характерные составляющие воспитания, как вовлечение обучающихся в разнообразную творческую деятельность, в ходе которой осуществляется воспитание и развитие личности: познавательная, ценностно-ориентировочная, художественная, общественная, трудовая, спортивная, свободное общение.

Вместе с тем в рамках социально-ролевого подхода к воспитанию человек является компонентом множества социальных систем: семьи, коллектива, профессиональной группы, этноса, общества и др.

Поэтому содержание воспитания соотносится с системой ценностных отношений: к себе, к своей семье, к школе, к окружающим людям, к Родине, к планете Земля, а также с системой социальных ролей: Человек, Сын (дочь), Брат (сестра), Внук (внучка), Родственник, Учащийся (студент), Член коллектива, команды, Лидер, Хозяин, Горожанин (сельчанин), Сосед, Член объединения, группы, этноса, Друг, Товарищ, Правозащитник, Патриот, Гражданин, Защитник, Хранитель и творец национальной культуры, Труженик, Гражданин мира, Миротворец, Эколог[6].

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

В процессе воспитания и обучения происходит передача от старшего поколения младшему культуры, традиций, языка, религиозных и иных убеждений, национальных особенностей и т.п., т.е. всего того, что определяет и влияет на сложившуюся систему ценностей в конкретном обществе.

Содержание же системы ценностей, существующей в обществе и воспринятой в рамках образовательного процесса, является определяющим для национальной безопасности государства, поскольку именно система ценностей лежит в основе и служит критерием определения каждым человеком своего отношения к другим людям, обществу и государству в целом.

В этой связи интересен пример Древней Римской империи, в которой главным «богом» было именно государство. Власть не передавалась по наследству, но, как свидетельствуют многочисленные источники, каждый приходящий правитель строил свою политику, исходя, прежде всего, из блага для государства. Такой подход был результатом усвоенной системы ценностей в конкретном обществе.

Первыми и главными воспитателями являются родители, поскольку передача системы ценностей начинается именно в семье, а продолжается и закрепляется в образовательных учреждениях. Данное положение нашло отражение в разных международно-правовых актах. Например, в Конвенции о правах ребенка 1989 г. установлено, что «родители или в соответствующих случаях законные опекуны несут основную ответственность за воспитание и развитие ребенка» (п. 1 ст. 18).

Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ) в одном из своих решений отметил, что воспитание детей является целым процессом, при котором в любом обществе взрослые пытаются передать свои убеждения, культуру и другие ценности молодежи, в то время как обучение или преподавание относится, главным образом, к передаче знаний и к интеллектуальному развитию[3].

В свете вышесказанного образование правильнее было бы определить как «целенаправленный процесс воспитания и обучения, реализуемый в семье и в системе образовательных организаций (дошкольных, общих средних, средних специальных, высших, послевузовских и иных), а также совокупность приобретенных знаний, умений и навыков в определенном объеме и содержании».

Важно отметить, что ни один международно-правовой документ не содержит определения термина «образование». Международно-правовые документы, как правило, закрепляют и раскрывают содержание только права на образование. Думается, что это связано, в том числе, со сложностью выработки единого определения термина «образование» для различных культур [4].

Как пишут профессора и, «если взять любую страну мира (Израиль, Франция, Испания, Германия, Италия и мн. др.), то доминирующая по численности нация характеризуется в культурном отношении связью с определенной религиозной традицией. Отрицать, что русская национально-культурная идентичность связана с православным христианством, это то же самое, что отрицать связь современной идентичности населения Израиля с иудаизмом, этнокультурной идентичности большинства населения США с протестантизмом»[5].

В свою очередь, правильно сформированное мировоззрение и самосознание больших и малых народов, живущих на территории одного государства, ведет к взаимному уважению культур, традиций, веротерпимости, и, как следствие, к миру и спокойствию в обществе и государстве. Это и есть основная цель образования в контексте национальной безопасности.

Поскольку международное сообщество – это совокупность отдельных государств, то наличие мира и спокойствия на национальном уровне является залогом поддержания международного мира и безопасности.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Исходя из вышесказанного, роль государства является предельно важной в его влиянии на законодательном уровне на систему ценностей, складывающуюся в обществе.

Что касается роли родителей, то, как было сказано выше, они «несут основную ответственность за воспитание и развитие ребенка». Именно по этой причине государство обязано обеспечить родителям все необходимые условия для реализации своей роли в воспитании детей.

Следовательно, очень важно, чтобы образование, как процесс обучения и воспитания, включало не только конкретные знания, но и духовно-нравственные ценности, передача которых происходит, в первую очередь, в семье. Именно поэтому так необходимо со стороны государства гарантировать уважение права родителей на воспитание детей согласно их внутренним убеждениям, в основе которых лежат те абсолютные и неизменные общечеловеческие ценности, являющиеся благом для самих детей и общества, в котором они живут. Поскольку эти ценности не могут быть воспитаны вне соответствующей религии, истории, культуры, традиций, то государство для поддержания внутренней и международной безопасности обязано обеспечивать возможность для их изучения с целью воспитания не только образованных, но и духовно-нравственных граждан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Постиндустриальное образование. М., 2008. С. 132.
2. Большая советская энциклопедия. URL:<http://www.rubricon.com/qe.asp?qttype=4&qall=0&aid={B4AD1E17-5B64416699C39851C979511E}&ii=1&id=1&fstring1=%u043E%u0431%u0440%u0430%u0437%u043E%u0432%u0430%u043D%u0438%u0435&rq=1&onlyname=checked&newwind=&psize=10&pn=1&selw=checked> (дата обращения 23 октября 2022 г.).
3. Case of Campbell and Cosans v. the United Kingdom (7511/76; 7743/76). Judgment of the European Court of Human Rights. A48. 25.02.1982. URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Campbell&sessionid=62716295&skin=hudoc-en> (дата обращения 23 октября 2022 г.).
4. Подробнее об определении термина «образование» см.: Семенова на образование в международном праве // Международное право. 2010. №3 (43). С. 35-45.
5. Кузнецов дискуссия о религиозном образовании в светской школе: ложь, подмены, агрессивная ксенофобия. Правовой анализ. М., 2005. С. 13.
6. Концепция воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан от 08.12.2020 года.

EDUCATION AS A FACTOR OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Modern Kazakh society requires from a person not only knowledge of the polytechnic, a high cultural level, deep specialization in various fields of science and technology, but also the ability to live, to coexist in society. The main parameters of a child's personal development can be considered his orientation towards universal values, humanism, intelligence, creativity, activity, self-esteem, independence in judgments. The level of development of these qualities can be considered as indicators of the formation of social competence and social formation of personality.

The future of any country is determined by the younger generation, and in most countries youth policy is the main direction of investment, because it is crucial in creating a sustainable society in the future.

Keywords: Education, international community, national security, state security.

А.Б. СМАГУЛОВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Елбасы, магистрант,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: Ozdov-90@bk.ru*

научный руководитель – подполковник А.Т. КУДАЙБЕРГЕНОВ

*Национальный университет обороны имени Первого Президента
Республики Казахстан – Елбасы,
преподаватель кафедры безопасности информационных систем,
Республика Казахстан, город Астана*

**НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА
В КОНТЕКСТЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОТИВОБОРСТВА**

В статье представлены проблемы обеспечения национальной безопасности Казахстана в контексте информационного противоборства. Рассмотрены современные аспекты обеспечения информационной безопасности Вооруженных Сил Республики Казахстан (ВС РК). При этом угрозы для государства, общества и человека также находятся в постоянном изменении, адекватном развитию общества и государства. Мировые тенденции сигнализируют о возникновении новых форматов угроз для национальной безопасности Казахстана в XXI в.

Ключевые слова: информация, информационные противоборство, информационная безопасность, киберпреступления.

Проблема информационной безопасности Республики Казахстан на сегодняшний день стала стратегической проблемой, которая включает в себя комплексные понятия – «международная безопасность» и «национальная безопасность». Информационная безопасность включает в себя три составляющие: требования, политику и механизмы. Требования характеризуют цели защиты. Они могут отвечать на такой вопрос как: «Что вы хотите от вашей безопасности?». Политика характеризует значение защиты. Это значение должно отвечать на вопрос: «Какие мероприятия должны быть осуществлены в достижении поставленных целей?» [1]. Механизмы безопасности должны предопределять ее политику. Таким образом, категория национальной безопасности стала некоторым симбиозом экономической, политической, военной и других элементов безопасности.

В настоящее время информационные технологии активно используются ВС РК. Это способствует повышению уровня информированности командиров и штабов о положении дел в подчиненных войсках, а также повышению качества принимаемых решений по вопросам управления войсками.

Следовательно, в обеспечении информационной безопасности Вооруженных сил, других войск и воинских формирований важнейшим приоритетом является защита от проникновения в свои компьютерные сети, максимальное снижение информационного ущерба от использования перспективных сетевых технологий противником.

В [2] четко определены угрозы стране в информационной сфере, к числу которых относятся:

– нарушение целостности (искажение, подмена, уничтожение) информационных, программных и других ресурсов, а также фальсификация (подделка) документов;

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- нарушение работоспособности (дезорганизация работы) информационных систем и сетей связи, блокирование информации,
- нарушение технологических процессов, срыв своевременного решения задач;
- киберпреступления с целью установления информационного доминирования;
- информационно-разведывательные операции;
- радиоэлектронная борьба с целью подавления (вывода из строя) технических средств связи и передачи данных.

Эти угрозы получили свою реализацию в активном и постоянно разрастающемся информационном противоборстве между отдельными странами, альянсами государств (в том числе военно-политических), а также между странами и террористическими организациями, которые в будущем вполне могут вылиться в глобальную информационную войну.

В этой связи, основными направлениями обеспечения информационной безопасности в ВС РК являются следующие: постоянный анализ (мониторинг) и выявление угроз информационной безопасности, их источников, определение соответствующих практических задач; совершенствование средств защиты информации от несанкционированного доступа, развитие защищенных систем связи и управления; проведение сертификации программного обеспечения, пакетов прикладных программ и средств защиты информации.

Объектами защиты от киберугроз в ВС РК должны быть:

- 1) информационные системы и инфраструктура пунктов боевого управления, органов военного управления, соединений, воинских частей;
- 2) информационная инфраструктура, включающая системы обработки и анализа информации, технические и программные средства ее обработки, передачи и отображения;
- 3) информационные вычислительные сети общего пользования – международные сети передачи данных, а также внутригосударственные информационные сети, сети связи, имеющие выход в Интернет;

Кроме того, требуется решение вопросов совершенствования системы по подготовке кадров в области информационного противоборства, в том числе обеспечения информационной безопасности и защиты государственных секретов. Для этой цели необходимо использовать возможности осуществляемой в рамках ОДКБ совместной подготовки военных кадров, а также потенциал ведущих военных и гражданских вузов Казахстана.

Таким образом, в век всеобщей информатизации появляются новые возможности, как в науке и технике, так и в ведении борьбы между государствами. В свете последних тенденций особое значение приобретает информационное противоборство, что требует повышенного внимания к обеспечению психологической составляющей информационной безопасности, а значит и подготовке личного состава.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Информационная безопасность. Комитет национальной безопасности Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <http://www.knb.kz/>. 30.10.2022.
2. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан».

STATE NATIONAL SECURITY IN INFORMATION CONFRONTATION CONTEXT

The article presents the problems of ensuring the national security of Kazakhstan in the context of information confrontation. Modern aspects of ensuring information security of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan (AF RK) are considered. At the same time, threats to the state, society and a person are also in constant change, adequate to the development of society and the state. World trends signal the emergence of new formats of threats to the national security of Kazakhstan in the 21st century.

Key words: information, information confrontation, information security, cybercrime.

А.А. ШАЯХМЕТОВ

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, докторант 2 факультета (оперативно-тактический),
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель - В.В. ВАЩЕНКО

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, профессор 1 специальной кафедры, кандидат военных наук*

УЧАСТИЕ МЕСТНОГО НАСЕЛЕНИЯ В ОХРАНЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЫ ПРИ ОПЕРАТИВНО-ВОЙСКОВОМ ВИДЕ, КАК СЛОЖИВШАЯСЯ НЕОБХОДИМОСТЬ

В статье изложены материалы, раскрывающие компоненты системы охраны Государственной границы Республики Казахстан. Понятие пограничного нигилизма, который представляет собой отрицание или недооценку пограничных институтов государства, а также значение охраны Государственной границы для жизни местного населения и общества в целом. Совершенствование работы по привлечению местного населения к охране Государственной границы, формирование позитивного отношения местного населения к пограничникам и их служебной деятельности.

Ключевые слова: охрана Государственной границы, местное население приграничья, пограничный нигилизм, компоненты системы национальной безопасности, условия и факторы, проблемные вопросы.

Роль Пограничной службы Комитета национальной безопасности Республики Казахстан (далее Пограничная служба) невозможно переоценить. Надежная охрана рубежей Родины – залог территориальной целостности Республики Казахстан, ее социально-экономического, культурного и политического развития, безопасности.

Проведение реформы ведомства – требование времени, и обусловлено оно в первую очередь необходимостью построения новой системы защиты национальных интересов нашего государства.

В рамках реформы, создана современная структура Пограничной службы, полностью интегрированной в систему Комитета национальной безопасности, выстроена система управления по территориальному принципу, отлажен механизм всестороннего обеспечения.

Переход от регионального к территориальному принципу управления позволил в результате сокращения руководящих и обеспечивающих звеньев максимально усилить непосредственно охрану Государственной границы Республики Казахстан (далее Государственная граница), как подразделений, ранее известных застав, комендатур, так и пунктов пропуска.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Порядок войсковой охраны Государственной границы долгое время оставался неизменным, что требовало постоянного задействования большого количества людских ресурсов с привлечением техники, служебных животных, морских судов и авиации.

Организованный трансграничный характер угроз пограничной безопасности требует дальнейшего развития и принятия за основу оперативно-войскового вида охраны Государственной границы, акцентирую – с активным использованием новых, современных технических средств [1].

На современном этапе, с развитием технического прогресса, разработкой новых теоретических и практических концепций системы охраны Государственной границы, она (система) приобрела сложную, многокомпонентную форму. В ее составе тесно интегрирован войсковой, технический и оперативный компонент.

При этом нужно четко понимать, что успех зависит от комплексного использования всех перечисленных системных составляющих. Недопустимо уделять внимание только одному направлению, игнорируя остальные.

Многокомпонентность системы охраны Государственной границы приобретает особую актуальность ввиду того, что в настоящее время органы Пограничной службы осуществляют охрану довольно продолжительного участка Государственной границы. При этом имеющиеся войсковые силы и средства не всегда позволяют в полном объеме обеспечить необходимое присутствие пограничных подразделений на различных участках и направлениях.

Для решения данной проблемы в целях компенсации недостатка войскового компонента здесь включается компонент оперативный, а именно работа с местным населением в интересах оперативного обеспечения охраны границы.

Охрана Государственной границы как компонент национальной безопасности относится к числу важнейших вопросов государственной политики и является одной из главных задач государства, гарантирующих его стабильное и устойчивое развитие. Для ее реализации в Республике Казахстан создана целостная система, главным субъектом которой являются не только органы Пограничной службы страны, но и сами граждане. Участие местного населения приграничных районов в охране Государственной границы – историческая традиция и общемировая практика. И можно с уверенностью утверждать, что без понимания населением важности охраны границ своей Родины реальное обеспечение национальной безопасности невозможно.

О тесном сотрудничестве Пограничной службы с местным населением, пожалуй, можно говорить только начиная с советского периода. Именно в это время сформировались устойчивые традиции участия граждан в охране Государственной границы, оказания помощи ее стражам. Фактически работа с местным населением была в центре внимания пограничных войск. Без активного участия гражданских лиц невозможно было достигнуть такого уровня охраны Государственной границы, при котором бы соблюдался принцип: «Советская граница – священна и неприкосновенна». Он был закреплен в приказе НКВД «О мероприятиях по улучшению охраны Государственной границы» от 25 февраля 1946 года. В документе также отмечалось: «Всякий нарушитель границы, прорвавшийся на территорию СССР, должен быть во что бы то ни стало разыскан и задержан. Преследование прорвавшихся нарушителей границы вести неотступно с напряжением всех сил и средств до полного задержания и ликвидации» [2].

Местное население, проживающее на приграничных территориях, становится мощным инструментом по противодействию правонарушений на Государственной границе. При правильно поставленной работе с местным населением на участках ответственности подразделений можно достигнуть необходимой плотности оперативного прикрывания различных направлений, в том числе не упреждаемых или неконтролируемых при реагировании войсковым компонентом (участки, находящиеся за пределами пограничной зоны).

Впервые в нормотворческой практике Республики Казахстан Закон Республики Казахстан «О Государственной границе Республики Казахстан» обозначил в качестве субъекта обеспечения охраны границы самого человека – жителя нашего государства как гражданина. Статья 76 Закона РК определяет: «Граждане Республики Казахстан могут на добровольных началах участвовать в охране Государственной границы Республики Казахстан в составе добровольных дружин по охране границы, а также в качестве внештатных сотрудников Пограничной службы и в иных формах» [3].

О повышении внимания со стороны государства к проблеме пограничной безопасности говорит и тот факт, что 27 августа 2013 года утверждено Постановление Правительства РК «Об утверждении Правил привлечения граждан к защите Государственной границы Республики Казахстан в пределах пограничного пространства от 27 августа 2013 года № 866, которое определяет правила и порядок привлечения граждан к защите Государственной границы [4].

Согласно данным департамента статистики, на начало 2022 года в Казахстане насчитывалось 19,65 млн. человек. Более 30% проживает в административных районах, непосредственно прилегающих к границам: России - 12%, Узбекистана - 8%, Киргизии - 6%, Китая - 5,5% и Туркмении - 0,2%, т.е. почти 6 млн. человек, из них в пограничных районах с Россией – 1,9 млн. чел., Узбекистана – 1,2 млн. чел., Киргизии – 948 тыс. чел., Китая – 870 тыс. чел., Туркмении – 32 тыс. чел., причем социально активное население пограничных районов Республики Казахстан составляет 1 млн. человек, которое является огромным потенциалом для привлечения их к охране Государственной границы.

Человек является огромным потенциалом для привлечения к охране Государственной границы, в том числе и к негласным формам сотрудничества, которые открывают новые перспективы в оперативной работе на участках большой протяженности.

Наиболее распространенными формами участия граждан в охране Государственной границы и в пограничном пространстве являются: индивидуальное участие; внештатное сотрудничество с органами Пограничной службы; членство в добровольных дружинах.

Вместе с тем возникает необходимость определить роль и место местного населения в охране Государственной границы. Функции защиты интересов личности, общества и государства на границе и её охрана законодательством Республики Казахстан возложены на подразделения Пограничной службы, роль местного населения заключается в оказании помощи пограничникам, контроле и поддержании правопорядка в сфере охраны Государственной границы в пограничном пространстве. Следовательно, она может рассматриваться как усиливающая, увеличивающая возможности сил и средств Пограничной службы и повышающая надежность охраны Государственной границы.

Однако, как показывает практика, местное население не всегда участвует в решении задач охраны Государственной границы.

Все участки местности вблизи Государственной границы активно использовались в хозяйственных и бытовых целях. Местное население по обе стороны Государственной границы имели родственные, хозяйственные и иные связи, более того, административные границы проходили в отдельных случаях посередине населенных пунктов. Дипломатические, юридические и иные процедуры изменения статуса административных границ в Государственные, не изменили, за относительно короткий срок, менталитет местного населения. В этой связи в этих районах сложился такой феномен, как **пограничный нигилизм**.

Пограничный нигилизм представляет собой отрицание или недооценку пограничных институтов государства, а также значение охраны Государственной границы для жизни местного населения и общества в целом. Он заключается в игнорировании законов и других нормативных правовых актов государства, связанных с защитой и охраной Государственной границы, что может приводить, а иногда и приводит к противоправным действиям, а в отдельных случаях и противодействию уполномоченным органам в осуществлении, в

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

пределах своей компетенции, политических, правовых, организационных, экономических, пограничных, военных и иных мер [5].

С одной стороны, местные жители, располагая сведениями о каком-либо деянии, в том числе о совершающемся (подготавливаемом) правонарушении или визуально воспринимая такое деяние, не реагируют на него, ввиду неспособности распознать признаки противоправной деятельности.

С другой стороны – жители населенных пунктов, располагающихся в пограничной зоне (полосе), физически не в состоянии воспринимать и, как следствие, своевременно информировать подразделения органов Пограничной службы о тех или иных событиях (даже в случае осведомленности о соответствующих признаках).

В первом случае возможными причинами «бездействия» местных жителей могут выступать:

несвоевременное доведение до местных жителей признаков противоправной деятельности, наиболее характерных для данных участков местности;

снижение наступательности в работе с местным населением;

непонимание роли работы с местным населением в общей системе охраны Государственной границы со стороны должностных лиц ее организующих, что ведет перевод данного вида деятельности на «второй план».

Во втором случае основными факторами могут являться:

активность местных жителей напрямую зависит от времени года (вегетационного периода возделываемых сельскохозяйственных культур);

основная масса местных жителей, проживающих на участке ответственности подразделений – люди пожилого возраста, что затрудняет восприятие ими различных событий;

с наступлением темного времени суток жители приграничных населенных пунктов, как правило, не покидают своих жилищ.

Также из факторов, оказывающих существенное влияние на все вышеперечисленные причины, нельзя исключать плотность расположения населенных пунктов в пограничной зоне (полосе), а также численность их заселения.

Отмечаются проблемы привлечения местного населения к охране границы, с которыми сталкиваются территориальные и структурные подразделения Пограничной службы при оперативно-войсковом виде – это:

- отсутствие пограничного менталитета у местного населения;

- недостаточный уровень патриотизма среди местного населения;

- незнание законодательств Республики Казахстан о Государственной границе Республики Казахстан;

- непонимание частью местного населения государственной важности охраны и защиты Государственной границы;

- негативное отношение местного населения к установлению режима границы и действиям Пограничной службы по охране Государственной границы.

Сегодня привлечение местного населения к охране границы осуществляется на добровольных началах, но как показывает практика без материальной стимуляции, в период рыночных отношений, никто и ничего не будет делать.

При изучении подходов к работе с местным населением приграничья пограничными ведомствами стран как ближнего, так и дальнего зарубежья, а также работы казахстанских военных ученых по вопросам привлечения местного населения к охране границы. Везде, как передовой опыт работы с местным населением приграничья, рассматривается его материальная, в тех или иных формах, стимуляция (заинтересованность), при оказании содействия пограничникам.

Для того чтобы жители приграничных населенных пунктов умели распознавать (выявлять) признаки противоправной деятельности, а также своевременно информировать об их обнаружении, подразделениям органов Пограничной службы необходимо вести

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

постоянную разъяснительную работу по доведению таких признаков, руководствуясь соответствующими моделями. Данную работу целесообразно проводить со всеми категориями граждан, особое внимание уделяя лицам, осуществляющим хозяйственную и иную деятельность в пределах пограничной зоны (полосы), в том числе временную.

Таким образом, участие местного населения приграничных районов и общественности в охране Государственной границы является исторической традицией и общемировой практикой. Без понимания населением важности надежной охраны Государственной границы реальное обеспечение национальной безопасности невозможно. Следовательно, работа по формированию позитивного общественного мнения к пограничному ведомству должна рассматриваться как одна из приоритетных задач государства.

Очевидно, что организация и проведение работы с местным населением требуют новых подходов. Пока же в данном направлении деятельности Пограничной службы существуют определенные особенности, поиск решения которых необходимо осуществлять на научной основе.

В современных условиях одним из путей совершенствования работы в интересах обеспечения пограничной безопасности представляется изучение общественного мнения населения о деятельности органов Пограничной службы. Полученные срезы общественного мнения по результатам исследования ценностных установок, ориентаций, стереотипов и настроений жителей приграничья будут учитываться при выборе необходимых форм и способов работы с населением, позволят на научной основе совершенствовать работу по привлечению местного населения к охране Государственной границы, формировать позитивное отношение жителей к пограничникам и их служебной деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Выступление Директора пограничной службы КНБ РК <https://www.kazpravda.kz/interviews/view/ohrana-rubezhei-v-novih-usloviyah>.
2. Боярский В.И., Линия Зырянова. Когда граница была на замке. Страницы истории. / Боярский В.И. – М.: Издательский дом «Красная звезда», 2008. – 320 с.
3. Закон Республики Казахстан «О Государственной границы Республики Казахстан от 16 января 2013 года, <https://adilet.zan.kz>».
4. Постановление Правительства РК «Об утверждении Правил привлечения граждан к защите Государственной границы Республики Казахстан в пределах пограничного пространства от 27 августа 2013 года № 866».
5. Адаутов А.Ю., статья «Пограничный нигилизм и его влияние на защиту и охрану Государственной границы».

LOCAL POPULATION PARTICIPATION IN THE STATE BORDER PROTECTION IN THE OPERATIONAL WAX FORM, AS ESTABLISHED NECESSEITY

The article presents materials that reveal the components of the system of protection of the State border of the Republic of Kazakhstan. The concept of border nihilism, which is a denial or underestimation of the state`s border institutions, as well as the importance of protecting the State Border for the life of the local population and society as a whole, improving the work of involving the local population in the protection of the State Border, forming a positive attitude of the local population to border guards and their official activities.

Key words: protection of the State border, local population borderlands, border nihilism, national security component, conditions and factors, problematic issues.

СЕКЦИЯ 2

**Жаратылстану ғылымдар
Естественные науки
Natural sciences**

подполковник Ш.М. КУРБАНОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
старший преподаватель кафедры тыла,
Республика Казахстан, город Алматы*

подполковник А.Е. ЖАКИН

*Академия Национальной гвардии Республики Казахстан,
преподаватель кафедры технического и тылового обеспечения,
Республика Казахстан, город Петропавл*

И.Э. АБАКИРОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы*

**ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ И КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ
БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ – СЛУЖБ ТЫЛА**

В данном докладе раскрываются приоритетные направления повышения эффективности и качества подготовки специалистов служб тыла.

Ключевые слова: тыловое обеспечение, военное образование, военные специалисты.

Сегодня Вооруженные Силы (ВС) Казахстана находятся в стадии преобразований. Их необходимость вызвана коренными изменениями в социально-политическом устройстве государства, военно-стратегической обстановке, а также между задачами, стоящими перед военной организацией и экономическими возможностями государства.

Проводимые в ВС РК преобразования вызывают и переосмысление задач, стоящих перед системой военного образования, влекущих за собой изменения требований к качеству подготовки военных специалистов. В условиях широкой вариативности действующих программ, все более актуальной становится задача повышения эффективности такой подготовки.

Военное образование является неотъемлемой частью системы подготовки офицерских кадров для ВС РК и функционирует согласно действующему законодательству.

В рамках государственного образовательного стандарта (ГОС) третьего поколения и квалификационных требований (КТ), реализуется компетентно - деятельностный подход. С их внедрением действительно ценным стало не знание, а фактически освоенные компетенции, т. е. компетентность: знания, умения и навыки реально делать что-то – «знание как». Знания сегодня должны стать производительными, т. е. конкретно-ситуационными.

В современном мире с его инновационными технологиями и информатизацией всех сфер жизнедеятельности, движение вперед возможно лишь при наличии компетентных специалистов обладающих большим творческим потенциалом, способных ориентироваться в сложной обстановке, самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозировать возможные последствия, обладающих развитым чувством ответственности. Поэтому

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

образование в союзе с наукой становится все более мощной движущей силой, а система подготовки военных специалистов одним из факторов обеспечения национальной безопасности государства.

Главная задача состоит в том, чтобы готовить специалистов служб тыла, которые бы отвечали требованиям государственных образовательных стандартов, соответствовали квалификационным требованиям, а также могли умело выполнять сложные в профессиональном плане задачи в войсках, как в мирное время, так и в условиях боевой обстановки.

В процессе освоения образовательных программ у обучающихся формируются компетенции определенного уровня и объема, позволяющие вести профессиональную деятельность в сфере организации тылового обеспечения войск (сил). При этом понятие компетенций включает в себя не только знания, умения и навыки, но и личностные качества, широкий кругозор и социализацию обучающихся. Т.е. он должен не просто уметь воспроизвести нужную информацию, но и творчески мыслить и быть готовым к действию в конкретных условиях обстановки. При таком подходе к процессу обучения выпускник будет способен правильно проанализировать конкретную ситуацию и найти верное решение.

В институте имеется необходимый научно-педагогический потенциал, сложившиеся традиции обучения и воспитания военных кадров, качественная учебно-материальная база.

Но как говорят – нет предела совершенству. Поэтому приоритетными направлениями повышения эффективности и качества подготовки специалистов служб тылового обеспечения на наш взгляд являются:

1. Повышение мотивации и интереса обучающихся к изучению военно-специальных дисциплин.

Целями данного направления являются:

- заинтересовать обучающихся;
- увлечь их новым или интересным материалом;
- заинтриговать и пробудить любопытство к актуальным проблемам или вопросам;
- найти контакт и развить творчество, оригинальный подход к решению конкретных проблем или ситуаций.

Главное – заинтересовать обучающегося. Сделать так, чтобы ему захотелось не просто выучить законспектированный материал, с целью не получить неудовлетворительную оценку на следующем занятии. А, разобраться в проблеме, самостоятельно найти пути ее решения, используя при этом дополнительные источники. Во всех случаях, когда обучающиеся показывают только заученные знания, а их действия носят репродуктивный характер, нельзя считать, что цель образования полностью достигнута.

Практический опыт убеждает, что в целях повышения эффективности образовательных услуг и качества преподавания, необходимо учитывать также индивидуальные особенности и способности обучающихся.

Как показывает практика, следует развивать эти способности путем индивидуального подхода к обучающимся и рационального распределения заданий. Поэтому неизменно возрастает роль преподавателя в процессе обучения, задача которого состоит в том, чтобы дать курсантам систематизированные, углубленные теоретические знания, а также привить практические навыки и умения организации профессиональной деятельности.

Современная роль преподавателя, активно использующего инновационные педагогические образовательные технологии, заключается в том, что он одновременно выступает в качестве:

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- организатора работы обучающихся на аудиторных занятиях;
- преподавателя, объясняющего материал;
- наблюдателя, осуществляющего мониторинг успеваемости обучающихся;
- наставника (куратора);
- консультанта и советника, помогающего в выполнении заданий и самостоятельных работ;
- эксперта, проводящего мониторинг уровня знаний и подготовленности курсантов.

В настоящее время, на первый план выходит обучение системе способов деятельности, а не заученный набор фактов. Таким образом, одна из основных задач преподавателя ВИСВ на наш взгляд – научить применять полученные знания в дальнейшей деятельности выпускника. Вооруженным силам необходимы специалисты, имеющие устойчивую внутреннюю мотивацию к постоянному обновлению знаний, потребность в самосовершенствовании и самообразовании, обладающие творческим мышлением, готовые в период службы достойно занимать вышестоящие должности.

И здесь хотелось бы перейти к рассмотрению следующего направления.

1. Широкое использование в образовательном процессе инновационных технологий обучения, активных и интерактивных форм проведения занятий.

Обмен опытом с профессиональными педагогами и лучшими методистами института, активно использующих инновационные методы обучения в ВИСВ, позволил выделить наиболее эффективные и уже апробированные образовательные технологии, предусматривающие обучение курсантов различным видам деятельности:

- научно-исследовательская (участие в научно-практических конференциях, олимпиадах, научно-исследовательских группах);
- экспериментальная (занятия в лабораториях);
- практическая (производственная, войсковая практика и войсковая стажировка);
- творческая (разработка курсовых проектов, участие в различных конкурсах) и др.

Активное обучение представляет собой такие формы проведения занятий, которые побуждают к активной мыслительной и практической деятельности, т. е. когда активен не только преподаватель, но и обучающиеся. Применение различных методов и методик проведения занятий, дает положительный эффект и поднимает качество усвоения материала на новый уровень.

Так, при проведении групповых упражнений по комплексным задачам, преподаватели кафедры тыла, в ходе занятий по уяснению задачи и оценке обстановки используют элементы командно-штабной военной игры. Курсанты разбиваются на группы в составе заместителя командира по тылу, начальников служб тыла и командира батальона материального обеспечения. Таких групп во взводе – несколько, т. е. налицо еще и элемент соревновательности. Кроме того, обучающиеся учатся работать в команде: подают предложения, разрабатывают распоряжения и ставят задачи подчиненным. Этот и другие примеры наглядно показывают, как можно обычное занятие провести в атмосфере, приближенной к будущей реальной профессиональной деятельности курсантов.

Однако хочется отметить, что применение данных методик не следует возводить в ранг самоцели. Это, прежде всего, средства решения образовательных задач. Поэтому их следует использовать с учетом специфики каждой учебной дисциплины.

2. Интеграция условий работы преподавателя и обучения курсантов в систему электронных и дистанционных ресурсов.

Основными характеристиками электронной образовательной среды являются ее интегративность, гибкость и высокотехнологичность. Сегодня в мире существует множество программных разработок в этой сфере.

Кроме того, целесообразно применение мультимедийных учебных ресурсов, разрабатываемых преподавателями либо с помощью специальных программ-конструкторов, либо более сложных средств разработки программного обеспечения.

В сфере информатизации научной деятельности преподавателей и обучающихся можно отметить следующие направления:

- информатизация библиотеки института;
- доступ к научным сервисам и базам данных, размещенным в сети Интернет;
- доступ к электронным библиотекам других ВУЗов, банкам научных данных и др.

Внедрение дистанционных образовательных технологий на базе различных электронных информационных ресурсов учебного назначения, в конечном счете, позволит значительно повысить производительность труда профессорско-преподавательского состава, эффективность аудиторной и самостоятельной работы обучающихся, а также значительно сократит бумажный документооборот.

Любые инновации в этом направлении, должны иметь под собой прочную основу, которую составляют не только достаточная техническая и технологическая база ВУЗа, но и развитая информационная культура преподавателей и обучающихся.

3. Организация информационного взаимодействия с органами управления материальным обеспечением, а также действующими начальниками служб тыла соединений (частей) в целях передачи реального практического опыта работы в войсках.

Постоянное развитие и совершенствование учебно-материальной базы.

Для подготовки специалистов тыла в институте необходимо дооборудовать учебно-материальную базу, включающая в себя:

- лекционные аудитории, оборудованные комплектами интерактивных ТСО;
- специализированные классы;
- стационарные лаборатории;
- тренажеры;
- учебные места для проведения практических занятий на полевой и приказарменной базе.

Развитие и совершенствование учебно-материальной базы напрямую зависит от финансирования. В этой связи хотелось бы отметить направления, по которым целесообразно ее развивать:

- оснащение всех аудиторий института, где проводятся занятия с курсантами, необходимыми современными техническими средствами обучения;
- обеспечение кафедр новым лабораторным оборудованием;
- поставка в институт новых образцов военной и специальной техники, а также тренажеров к ней.

Активизация научной работы преподавательского состава, написание учебников, учебных пособий, монографий и статей по актуальным проблемам тылового обеспечения войск.

Важными условиями обеспечения эффективности подготовки военных кадров являются:

- научный подход к организации и планированию учебно-воспитательного процесса;

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- тщательная разработка учебных планов и программ;
- своевременное обновление библиотечного фонда;
- научная организация практики, войсковой стажировки и всех видов занятий.

В институте накоплен определенный опыт научной ориентации учебно-воспитательного процесса. Продолжается поиск путей дальнейшего повышения эффективности подготовки курсантов. Немаловажное значение имеют комплексные научные исследования в области совершенствования форм и методов обучения, а также оптимизации затрат на подготовку военных кадров.

В заключении следует отметить, что в настоящее время от нашего института требуется выпускник – хороший организатор, способный быстро адаптироваться к изменяющимся условиям, умеющий самостоятельно осваивать новую технику и оборудование, коммуникабельный, способный выполнять поставленные задачи в условиях как мирного, так и военного времени, умеющий принимать порой нестандартные решения в условиях быстроменяющейся обстановки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон РК «Об образовании» (№ 318-III от 27.07.2007 г.).
2. Приказ МО РК от 20.01.2016 г. № 30 «Правила деятельности военных учебных заведений, подведомственных Министерству обороны Республики Казахстан».
3. Материалы научно-методической конференции: Основные направления развития и совершенствования системы подготовки специалистов материально-технического обеспечения. г. Алматы – 2014 год -36 с.

IMPROVING THE EFFICIENCY AND QUALITY OF TRAINING OF FUTURE HOME FRONT OFFICERS

This report reveals the priority areas for improving the efficiency and quality of training of specialists of the rear services.

Keywords: logistics, military education, military specialists.

полковник А.Х. АКИМКУЛОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
доцент кафедры огневой подготовки, магистр военного дела и безопасности,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail A.Akimkulov@mail.ru*

ОГНЕВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ НОВОГО ВЕКА

В данной статье рассматривается основное внимание уделяется не только пониманию основ огнестрельного оружия XXI века, но и актуальности их правильной классификации. Поскольку не все виды оружия одинаковы, государства, как правило, регулируют вопросы по разработке новых видов оружия и классифицируют его в зависимости от сферы их законного оборота. Понимание классификации и характеристик огнестрельного оружия, например, типа, моделей, характеристик и номенклатуры этого оружия и его боеприпасов, поможет нашим обучающимся лучше понять темы.

Ключевые слова: боевой эффективности, стреловидный, пластик, безгильзовый патрон, двухкалиберный.

Начало XXI века не ознаменовалось в армиях мира появлением «бластеров», «скорчеров» и «гремучек», как предсказывали фантасты. Военные вошли в новый

век с вполне «классическим» оружием и обширными планами по созданию нового точного и мощного вооружения.

Они хорошо знают, какие виды оружия им сегодня необходимы, но, оказывается, далеко не все инновации можно воплотить в железе даже с использованием суперсовременных технологий.

Влияние концепций и военных технологий на развитие вооруженных сил тезис о возрождении соперничества великих держав, приступили к перестройке своих вооруженных сил под эту задачу. Они должны быть готовыми к войне включая космос и киберпространство. С этой целью инвестируя в будущее, которая стала ориентиром в деле совершенствования видов вооруженных сил способный с высокой эффективностью вести операции на глобальном и тактическом уровне.

Как нам известно, основу Сухопутных войск наших вооруженных сил и армий мира составляет, пехотинцы (мотострелки), способная вести боевые действия в пешем порядке и с использованием бронетехники.

Одним из ведущих подходов в строительстве вооруженных сил является интенсивное развитие и широкое применение новых военных технологий в интересах реализации концепции «сетцентрических войн будущего».

В соответствии с ней происходит всесторонняя технологизация процессов всех сфер военных действий и деятельности органов военного управления.

Для достижения поставленной цели исследования проводилось с использованием общенаучных методов – анализа и синтеза, сравнения и обобщения.

Патрон будущего

Качественное усиление боевой эффективности стрелкового оружия предполагает не только повышение вероятности поражения цели с первого выстрела или очереди, но и возможность ведения интенсивного огня. Здесь главными факторами являются как меткость стрельбы и поражающее действие снаряда, так и емкость магазина. При этом размеры и масса оружия должны оставаться в определенных границах, особенно с учетом действий в стесненных условиях и расширения номенклатуры экипировки бойца.

Возможности оружия во многом определяются патроном. Оценить некоторые направления проводимых исследований можно на примере образцов, представленных в 1989 году на американский конкурс ACR - «перспективная боевая винтовка».

Ожидалось, что это не просто увеличит скорострельность, но и позволит выпустить очередь за один выстрел - до того, как ствол оружия изменит свое положение [1]. На деле, однако, сравнительно легкие пули давали и худшую кучность, и недостаточное поражающее действие (в СССР двухпульные 12,7-мм патроны применяли только для пулеметов на вертолетах).

Стреловидные оперенные пули привлекали конструкторов давно, а успех таких артиллерийских снарядов с отделяемым поддоном лишь усиливал этот интерес. Испытывая малое сопротивление воздуха, стреловидная пуля имеет настильную (пологую) траекторию и долетает до цели значительно быстрее обычной пули. Высокая скорость позволяет ей уверенно пробивать бронезилеты и наносить тяжелые повреждения.

Пока патроны со стреловидными пулями не доведены до совершенства - не удастся обеспечить правильное ведение «стрелы» по каналу ствола и симметричное отделение поддона в воздухе. В результате не обеспечиваются нужные точность и кучность стрельбы [2]. Но работы продолжаются, и данный вид пуль скоро вполне может стать серийным.

Не прекращаются пока и попытки перехода к пластмассовым гильзам в боевых патронах. Внедрению пластика мешает огромное давление пороховых газов в канале ствола боевого нарезного оружия.

Но почему бы вовсе не отказаться от гильзы? Полтора века назад именно введение унитарного патрона с металлической гильзой стало основой для развития стрелкового оружия. Но металлическая гильза заметно увеличивает массу и стоимость патрона, требует наличия в оружии механизма экстракции (извлечения и удаления) стреляной гильзы. Согласно статистике, именно с извлечением гильзы связано большинство задержек и отказов, возникающих при стрельбе. Необходимые для ее удаления вырезы повышают вероятность засорения механизмов. Неудивительно, что уже более 40 лет идут работы над безгильзовыми патронами, в которых пуля располагается в прессованной пороховой шашке или, наоборот, порох размещается внутри пули. Работы над безгильзовыми патронами велись в Австрии, Бельгии, ФРГ, США, СССР (еще в 1965 году С.Г. Симонов разработал автомат АО-31 для испытаний такого 7,62-мм патрона), но без видимого успеха.

Дальше всех продвинулась в этом вопросе германская фирма «Хеклер унд Кох», создавшая вместе с «Динамит-Нобель» новый комплекс «патрон-оружие», получивший обозначение G11. После долгих доработок патрон принял вид восьмигранной пороховой шашки, покрытой сгорающим лаком, в которую утоплена пуля и вложен капсюль. Надо сказать, немцы постарались по максимуму использовать преимущества безгильзового патрона.

Разрабатывая и испытывая подобные модели, конструкторы долго боролись со склонностью безгильзового патрона самовоспламеняться при попадании в нагретый стрельбой патронник. На «гражданском» рынке такие боеприпасы имеют крайне ограниченное применение и используются только в однозарядных образцах из-за опасности самопроизвольного выстрела. За четверть века работы над проектом неоднократно заявлялось, что G11 вот-вот поступит на вооружение [3]. В начале 1990-х годов она дошла до войсковых испытаний в бундесвере, один из ее вариантов испытывался по программе ACR. Но программа ACR, как известно, окончилась ничем, да и германский бундесвер этой винтовки не получил - прежде всего из-за высокой стоимости и сложности в эксплуатации.

Смещенный импульс

Основой развития военного стрелкового оружия пока остаются патроны «классического» типа, что, впрочем, не отменяет их дальнейшей модернизации. Примером достижений в этом направлении являются советские автоматы, созданные по теме «Абакан».

В конце 1970-х годов Главное ракетно-артиллерийское управление выдвинуло требование повысить эффективность стрельбы из автомата в 1,5-2 раза по сравнению с АК-74.

Всего было представлено двенадцать проектов, разработанных десятью конструкторскими коллективами из Тулы, Ижевска, Коврова, Климовска. В 1984 году девять опытных образцов прошли испытания. При таком разнообразии конструкций использовалось всего три схемы автоматики: «классическая» с газовым двигателем, «сбалансированная» и «со смещенным импульсом отдачи». Причем выбор схемы не определялся принадлежностью к той или иной «фирме». Тульское ЦКИБ СОО, например, привезло автоматы и с «классической», и со «сбалансированной» схемами, а «Ижмаш» представил образцы во всех трех группах. Вперед вышли автоматы туляка И.Я. Стечкина и ижевца Г.Н. Никонова - оба «со смещенным импульсом». В 1991 году автомат АСМ Никонова прошел войсковые испытания в Таманской дивизии. По кучности стрельбы очередями он превышал АК-74 в 4-13 раз. Главное - улучшилась кучность стрельбы из неустойчивых положений (стоя и «от бедра»). У автоматов Калашникова именно она вызывает нарекания. В среднем эффективность стрельбы увеличивалась в 1,6 раза. И в 1996 году на вооружение приняли 5,45-мм автомат Никонова (АН-94).

Автомат успевает сделать два выстрела со сверхвысоким темпом 1 800 выстр./мин., прежде чем агрегат придет в крайнее заднее положение. Стрелок воспринимает импульс отдачи в конце очереди, и две пули успевают покинуть ствол, еще не сместившийся от линии бросания. Из-за этого схему называют еще «схемой с накоплением импульса отдачи» [4]. «Накопленный» удвоенный импульс смягчается амортизатором.

«Смещенный импульс», амортизатор, фиксированные очереди, удлиненная прицельная линия, замена прорези прицела диоптром, комплексное дульное устройство - все это способствует повышению меткости стрельбы. Той же цели служит крепление для оптического, коллиматорного и ночного прицелов.

Сбалансированная автоматика

На этом фоне сохраняют хорошие шансы на будущее другие новые схемы. Впрочем, новые они, скорее, по времени реализации.

Как известно, главные причины потери точности стрельбы в автоматическом оружии - изменения направления ствола после каждого выстрела из-за действия отдачи и ряда ударов, воспринимаемых оружием и стрелком.

Поршни рамы и балансира, входящие в газовую камеру сзади и спереди, под давлением пороховых газов начинают одновременно двигаться в противоположных направлениях с равными скоростями. В результате их импульсы движения компенсируют друг друга, стрелок воспринимает только импульс выстрела, и смещение автомата оказывается меньше.

Много лет пробивает себе путь к солдату и оригинальная схема с полусвободным затвором, разработанная А.Ф. Барышевым для целого комплекса стрелкового оружия - от 5,45-мм автомата до 12,7-мм автоматической винтовки и 30 мм ручного автоматического гранатомета. Движение деталей рассчитано в ней так, чтобы, обеспечив достаточное позднее отпирание канала ствола после выстрела, максимально снизить действие отдачи на оружие и стрелка.

Пуля плюс граната

На сегодняшний момент наиболее перспективным оружием считается автоматно-гранатометный комплекс, сочетающий «пулевой» ствол с гранатометом, стреляющим прежде всего осколочной гранатой. На этом направлении американцы решили достичь «превосходящей огневой мощи» за счет «безусловного технологического превосходства» (что обеспечило бы длительный перевес и в военных конфликтах, и на рынках оружия). «Двухкалиберным» оружием - сочетанием малокалиберного «пулевого» и крупнокалиберного «осколочного» стволов - они занимались еще в годы Вьетнамской войны по проекту SPIW (так и не давшему практического выхода). Теперь они решили соединить старую идею с цифровыми технологиями.

«Двухкалиберное» индивидуальное оружие должно заменить сразу карабин, штурмовую винтовку, подствольный гранатомет и ручной пулемет. Его проект получил обозначение XM29 OICW.

Цифровой баллистический вычислитель выдает информацию для взрывателя и вводит ее в память пули с помощью индукционной катушки прямо в канале гранатного ствола [5]. «Прицельный модуль» вычисляет время полета снаряда, обеспечивая точное определение дальности с помощью лазерного дальномера, имеет дневной и ночной прицельные каналы.

Разработка всех элементов подобного комплекса не под силу одной компании - создание оружия стало делом объединений. В проект XM29 OICW включились международные «команды». Первую возглавила AAI, а вошли в нее американские «Хьюз Эйркрафт», «Дайна Ист», «Олин» и германская «Динамит-Нобель». Вторую команду, возглавляемую американской «Эллиант Тексистемз», составили

швейцарская «Контраверс», германские «Хеклер унд Кох» и та же «Динамит-Нобель».

Реализуемость такого оружия сегодня практически доказана, но сама программа далеко не безупречна. Надежность работы такого комплекса, миниатюризированного до размеров индивидуального оружия, в полевых условиях вызывает сомнения, а лазерный дальномер на индивидуальном оружии дает высокую вероятность ошибочных измерений. Да и управление оружием с целым рядом переключателей в стрессовых условиях далеко не каждому по силам. Проект OICW выглядит практичнее «бластеров» или «скорчеров», но, похоже, получается не намного дешевле их. Создается впечатление, что его многочисленные «технологии» имеют одну цель - выбить побольше денег из заказчика.

Нестареющая «классика»

Вполне привычные «классические» схемы оружия, достигшие высокой степени совершенства, как и привычные боеприпасы, не собираются сдавать позиций. Американцы, например, обеспокоившись высокой стоимостью и длительностью разработки проекта XM29, «дополнили» его проектом XM8 - речь идет, по сути, о новой штурмовой винтовке под тот же 5,56-мм патрон НАТО. Вышедшее вперед в этом проекте американское отделение «Хеклер унд Кох» не мудрствуя лукаво представило германскую винтовку G36, модифицированную и получившую более «эргономичный» дизайн. Качественно новых узлов эта винтовка не имеет, достаточно удачно соединив уже опробованные решения. Заказчика, уставшего от не слишком надежной M16A2, это вполне устраивает. Ведь до чего доходило - в Кувейте и Ираке на ствол M16 солдаты надевали презервативы из комплекта снаряжения бойца - поскольку американская винтовка страшно боится пыли [6]. Опыт агрессии в Ираке заставил заговорить о срочной замене M16A2 новым оружием.

Опыт использования G11 в ФРГ и AN-94 в России заставил ряд специалистов усомниться в необходимости усложнения оружия ради погони за кучностью. Войска по-прежнему предпочитают оружие компактное, простое и надежное.

Цифровые технологии

Независимо от того, удадутся или нет амбициозные проекты вроде OICW или OCSW, цифровые технологии уже пришли в стрелковое оружие. Нелишенная остроумия конструкция испытывалась, например, в США в рамках программы «Лэнд Уорриор» - EMD (комплексная программа разработки вооружения и экипировки для сухопутных войск). Двухканальный электронно-оптический прицел соединили кабелем с микромонитором на каске. Стрелок теперь видит изображение в прицеле при любом положении оружия. Очередной, теперь «высокотехнологичный», способ повысить эффективность стрельбы навскидку, позволить стрелять из-за укрытия или наблюдать за обстановкой, не подставляя под пули противника свою голову. Насколько полезны такие приспособления, покажет лишь боевой опыт [7].

Ракеты в кобуре и «жидкий порох»

Вот уже добрых семь веков основой действия огнестрельного оружия является метание снаряда давлением газов, образующихся при сгорании заряда твердого пороха в канале ствола. Но все это время изобретателей не покидала мысль изменить сам принцип «бросания», заменив, например, пулю ракетой.

Реактивные пули разрабатывались еще в годы Второй мировой войны в Германии. Однако подлинный интерес теме придала «ракетомания», охватившая многие страны в 50- 60-е годы XX века.

Оружие «жироджет» и 13-мм реактивная «пуля» к нему

Примером может служить оружие «жироджет», созданное в США Р.Мэйнхардтом и А.Бэйлом в 1965 году. «Пуля» представляла собой миниатюрный

турбореактивный снаряд - пороховые газы двигателя, выходя через наклонные сопла в донце пули, придавали ей не только движение вперед, но и вращение с большой скоростью (откуда и название гуго - «вращающийся», jet - «реактивный»). «Пусковой установкой» служил легкий 13-мм пистолет с магазином на 6 «пульракет» или принципиально не отличавшийся от него карабин. Несмотря на все ухищрения, реактивные пули давали намного худшую кучность, чем пули обычного нарезного оружия, ведь и неуправляемые реактивные снаряды всегда менее точны, чем снаряды нарезной артиллерии. Практически полное отсутствие отдачи не улучшало меткость «жироджета». Французские конструкторы в своих образцах реактивного оружия пытались компенсировать этот недостаток «залповым» пуском микроракет из одного «патрона», но и они не добились успеха [8].

Но в начале 1970-х годов их практически повсеместно свернули.

Миф о «несмертельном» оружии

Вопрос о внедрении гуманного «неубивающего оружия будущего» обсуждается уже не один год. Однако такое явление, как война, «гуманизации» не поддается. Можно вспомнить ситуацию столетней давности, когда тоже немало говорилось о «гуманной» и «цивилизованной» войне. А сразу за этим последовали войны, неслыханные по масштабам жертв и разрушений.

Комплекты «несмертельного» («нелетального») оружия действительно поступают на вооружение армий, но связано это не с каким-то «новым характером военных операций», а с возможным привлечением войск к полицейским операциям. Средства несмертельного поражения, часто именуемые «спецсредствами», применяются полицейскими и контртеррористическими формированиями давно, и арсенал их постоянно расширяется. Главное их назначение - остановить или обезвредить противника, не нанося ему опасных для жизни и здоровья повреждений. Человек, как известно, достаточно уязвим, и его можно обезвредить различными способами - механическим, химическим, тепловым, электрическим и электромагнитным воздействиями. У каждого поражающего фактора есть определенный уровень или порог, после которого результаты его воздействия становятся реально ощутимыми, и порог, за которым они уже необратимы. Между этими границами и действует «несмертельное» оружие [9].

Но когда к «новому поколению пехотного оружия» относят «ручные смолометы», «СВЧ-парализаторы», «электризованные» пули или винтовочные свето-шумовые гранаты - это либо незлонамеренное заблуждение (когда всякое «оружие» воспринимают как «военное»), либо специальная пропаганда. И цель ее - с одной стороны, сформировать «общественное мнение» о возможности «минимизации» потерь среди гражданского населения в современных боевых операциях, а с другой - оправдать траты средств налогоплательщиков на слабо контролируемые проекты.

Таким образом, на базе применения новейших технологий за последние десятилетия было создано немало новых образцов вооружения и стрелкового оружия, которые благодаря своим боевым свойствам наложили определенный отпечаток на характер вооруженной борьбы, но сказать о том, что он полностью изменился, нельзя.

Ни одна из компаний зарубежных стран, с кем бы наши специалисты не вели переговоры, передавать свои технологии не планирует и не собирается ввиду того, что мы представляем из себя рынок с небольшим объемом потребности в подобной вооружении и стрелкового оружия. И, что естественно, отечественные специалисты пришли к выводу, что производство боевых модулей надо развивать непосредственно в Казахстане, и быть независимыми от зарубежных поставок.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Современные тенденции развития боеприпасов специального назначения к стрелковому огнестрельному оружию. Волгоград - 2016г.
2. www.strelyai-pravilno.ru. Современные боеприпасы к стрелковому оружию. Дата обращения 19.10.2022г.
3. Основные сведения об огнестрельном оружии и боеприпасах, ООН, Вена, 2019г., 2-3 стр., 17-20 стр.
4. Федоссов С. 100 лучших «стволов», Издательство Яуза пресс, 2016г.
5. Слипченко В.И. Войны шестого поколения. Оружие и военное искусство будущего. - М., 2018г.
6. Бондаренко В.В. Тенденции и направления развития высокоточного оружия // Вестник Военной академии Республики Беларусь. – 2017г.
7. Филатов Т., Якубсон С, Беглова П. Развитие подвижных наземных комплексов оптико - электронных средств разведки за рубежом // Зарубежное военное обозрение – 2017г.
8. Аганов А. Боевые машины для разведывательных подразделений и сил специального назначения армий зарубежных стран//Зарубежное военное обозрение. – 2019г.
9. Казахстанский веб-ресурс inforvburo.kz. Дата обращения 27.10.2022г.

FIRE TENDENCIES OF NEW CENTURE

In this article translated the main attention is to cussed not oney to understanding of the bases of weapons of XXI century, also for urgency of it is correct classification. Because not only all types of weapons are similar that states as a rule regulate the issues by the development new types of weapons and classify them in depending on its sphere and legal usage. The understanding of classification and characteristics of weapons, for example, type, model, characteristics and legends of its weapon as well as its ratio can help to our learners to understand the theme better.

Key words: training effects, weaponsly, pastic, double calibre.

М.П.АКОПЯН

*Военно-авиационного университета им. маршала А. Ханферянца
(Министерство обороны Республики Армения),
старший преподаватель кафедры физико математических предметов,
кандидат технических наук
e-mail: marianna_hakobyan@bk.ru*

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВЫБРОСОВ ВОЗДУШНО-ВОДЯНОГО ПОТОКА ИЗ НАКЛОННОГО КРАЯ ТРУБЫ

В статье рассматривается явление скопленного воздуха в трубе выброса в атмосферу. Путем анализа дифференциального уравнения движения жидкости перед скопленным воздухом установлено, что скорость потока на выходном сечении стремится к бесконечности. Поскольку скорость истечения должна быть конечной, предполагается, что истечение воздушной массы производится не из выходного сечения трубы, а из сечения на некотором расстоянии X_x от ее конца. Получена зависимость для определения скорости выброса. Для оценки величины X_x были проведены лабораторные испытания. Величина X_x оценивалась по измеренной величине дальности, определенной в их результате. Из анализа исследования установлено, что расстояние аэрируемой массы больше, чем неаэрируемой. Отношение скоростей, полученное для модели испытательного прибора, значительно меньше, чем такое же значение для реальной конструкции.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Ключевые слова: самотечный водовод, воздушное скапление, пузырьки, аэрированный поток, сифонный участок.

В гористой местности трассы трубопроводов в вертикальной плоскости самотечных водоводов имеют многочисленные сифонные участки, в которых во время эксплуатации образуются воздушные скопления.

Причины возникновения воздушных скоплений в сифонных зонах трубопровода и их влияние на гидравлический режим теоретически и экспериментально изучались многими исследователями. Наиболее подробно исследованием причин поступления воздуха в трубопровод занимались В.С.Дикаревский [1], Chanson Н.[2], А.Я.Маркаряна [3]. Менее изучено явление, известное как «воздушный выстрел» из концевой сечению трубопровода аэрированной жидкости, переносимое потоком жидкости. Это явление возникает практически во всех трубопроводах, работающих под давлением, в основном, при резком изменении гидравлического режима. В момент открытия вентиля в квартире, когда произошел перерыв в подаче воды, из-за которого трубопровод был заполнен воздухом, выброс воздуха проявляется скоростными струями кондиционированных водяных струй, что похоже на чихание со своим характерным шумом.

За счет воздействия воздушного потока на раковину создается достаточно большое усилие. Это явление наиболее опасно в самотечных водопроводах и напорных трубопроводах насосных станций, в результате чего происходят разрушения и разрывы труб в основных сооружениях (первой степени Мхчанской и Сараланджской насосных станций, самотечного водопровода Гермон-Елпин Республики Армения). Выброс воздушного скопления наблюдался также в напорном туннеле Татевской ГЭС(РА). Вырез туннеля закрылся в результате избыточного выхода из граничного выхода, а при выпуске накопленного в туннеле воздуха из входного выреза произошло обрушение металлоконструкций портала туннеля.

Задача теоретического исследования явления истечения воздушной струи из конца трубы сводится к определению двух физических величин: это скорость истечения и сила, действующая струей на неподвижное препятствие. Теоретическое определение этих физических величин, в частности воздействия, выхлопной массы на неподвижное препятствие, невозможно, так как не известна концентрация выхлопной аэрируемой двухфазной массы. Поэтому изучение данного явления следует проводить экспериментально.

2. Структура и описание испытательного устройства

В лаборатории гидравлических исследований Национального университета Армении по строительству и Архитектуры (НУАСА) было построено и установлено (рис. 1), и схема которого представлена на рис. 2.

Рис.1. Испытательное устройство для исследования явления воздушных выбросов

Испытательное устройство (рис.2.) состоит из стеклянной прозрачной трубы (1) с внутренним диаметром $D = 32$ мм, впускного обратного клапана (2), обратного клапана (3), опорожняющего петлевого клапана (4), выпускного петлевого клапана (5), гибкой муфты для обеспечения наклона трубы (7) и насоса (8). Испытательное устройство питается из резервуара большого объема воды.

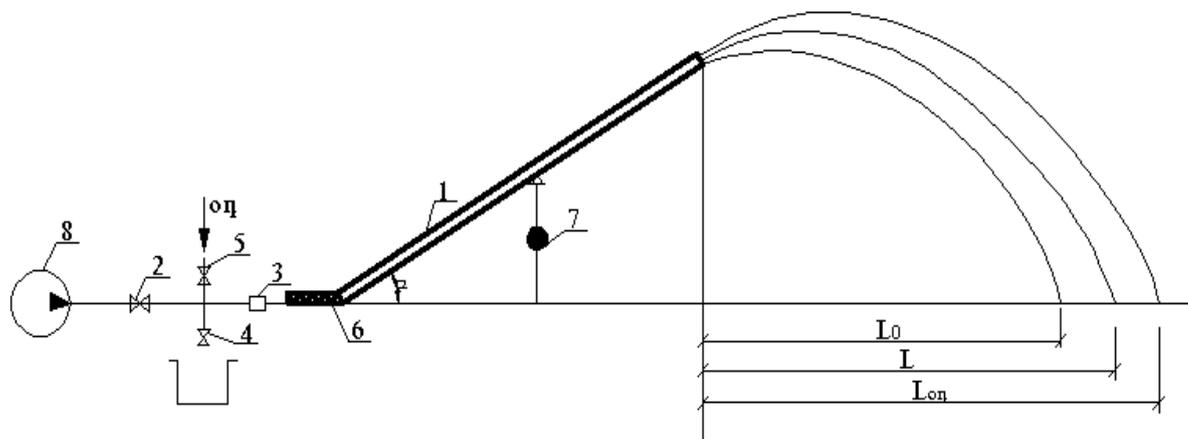

Рис. 2. Схема испытательного устройства

3.Последовательность эксперимента и полученные результаты.

Эксперимент проводится следующим образом: стеклянной трубке 1 придают любой наклон $i_0 = \sin \alpha$ и при полном открытии впускного клапана измеряют расход воды Q и расстояние выброса струи L_0 (рис. 2). Необходимо определить расстояние выброса струи L в среде без сопротивления и сравнить его с измеренным расстоянием L_0 . Средняя скорость движения воды в выходном сечении трубы составит [4] $V = \frac{Q}{A}$.

Поскольку движение струи свободное, параметрические уравнения движения будут иметь вид

$$x = Vt \cos \alpha, \quad y = \frac{gt^2}{2} - Vt \sin \alpha, \quad (1)$$

а уравнение траектории центральной частицы струи-

$$y = \frac{g x^2}{2V^2 \cos^2 \alpha} - x \operatorname{tg} \alpha. \quad (2)$$

Когда $y = h$, $x = L$, то

$$L = \frac{V}{g} \cos \alpha \left(V \sin \alpha + \sqrt{V^2 \sin^2 \alpha + 2gh} \right); \quad (3)$$

Очевидно, что величина $L_0/L = k$ будет характеризовать влияние атмосферного воздуха на дальность выброса струи.

Результаты экспериментов представлены в таблице.

Дифференциальное уравнение движения столба жидкости перед скоплением воздуха [5,6] (в направлении движения) представляется в следующем виде:

$$\frac{dV}{dt} = \frac{g i_0}{A} \frac{p_0 W_0}{x \left[p_0 + \rho g x \left(i_0 + \frac{Q^2}{K^2} \right) \right]}, \quad (4)$$

где p_0 и W_0 — начальное абсолютное давление и объем воздушного скопления соответственно, K — пропускная способность трубы, x — длина столба жидкости от выходного среза трубы до воздушного скопления.

Из дифференциального уравнения (4) следует, что при $x \rightarrow 0$, $dV/dt \rightarrow \infty$, следовательно $V \rightarrow \infty$, т. е. скопление воздуха выбрасывается из конца трубы с бесконечно большой скоростью.

Таблица
Величины относительных расстояний дальности струй

α_0	h см	Q см ³ /с	V см/с	$L_{\dot{u}^1}$ см	L_0 см	L см	$L_{\dot{u}^1} / L_0$	$k = L_0 / L$
11	54	1739	554	285	243	248	1,17	0,97
19	92	1636	521	350	300	316	1,17	0,95
22	105	1600	510	385	318	330	1,21	0,96
24	114	1563	498	410	322	333	1,27	0,97
30	141	1538	490	450	355	357	1,27	0,99
45	199	1481	472	480	365	353	1,31	0,97
60	243	1429	455	460	272	274	1,69	0,99

В действительности, скорость выброса воды является конечной величиной. Это обстоятельство наводит на мысль о том, что полет воздушно-жидкостной массы начинается с разреза на некотором расстоянии от конца трубы (рис. 3).

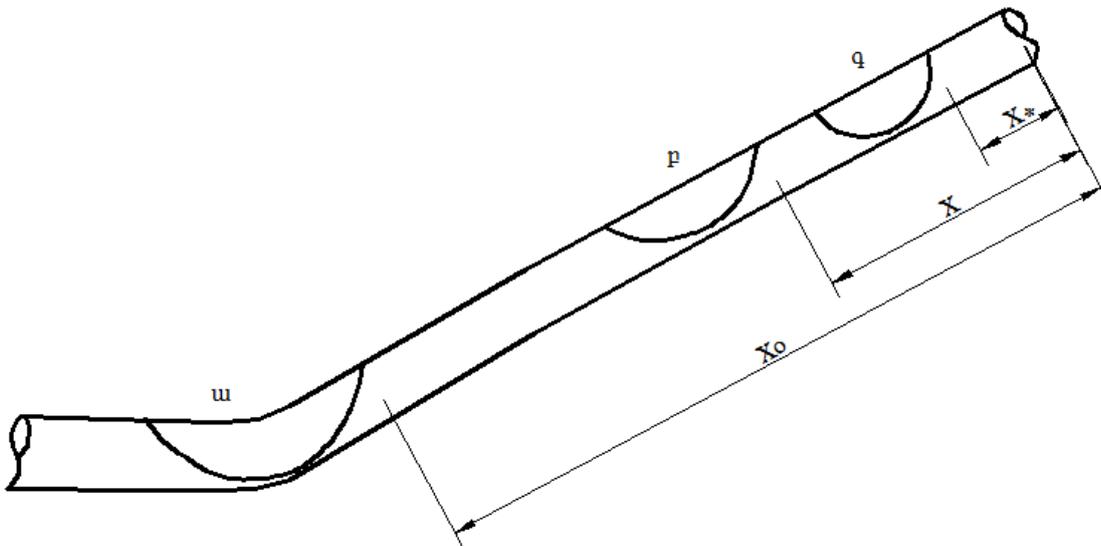

Рис. 3. Место накопления воздуха по времени

Найдем функцию $V(x)$ в интервале $[x_0, x_*]$. Так как $dx = -Vdt$, то (4) принимает следующий вид дифференциального уравнения с разделяющимися переменными:

$$VdV = -\frac{b}{c} \frac{dx}{\left(x + \frac{p_0}{2c}\right)^2 - \left(\frac{p_0}{2c}\right)^2}, \quad (5)$$

где

$$b = p_0 W_0 \frac{i_0 g}{A}. \quad (6)$$

Сделаем замену переменной

$$x + \frac{p_0}{2c} = u \text{ и назначим } \frac{p_0}{2c} = a : \quad (7)$$

тогда дифференциальное уравнение (5) примет следующий вид

$$v dv = -\frac{b}{c} \frac{du}{u^2 - a^2} \quad (8)$$

Интегрируя (9) при следующих граничных условиях:

$$u = u_0, v = 0, \quad (9)$$

получим

$$V^2 = \frac{b}{ca} \ln \left| \frac{(u_0 - a)(u + a)}{(u_0 + a)(u - a)} \right|. \quad (10)$$

Вставка значений констант из заданий (6) и (7).

$$V = \sqrt{\frac{2g i_0 W_0}{A}} \sqrt{\ln \frac{x_0 \left(x + \frac{p_0}{\rho g (i_0 + Q^2 / K^2)} \right)}{x \left(x_0 + \frac{p_0}{\rho g (i_0 + Q^2 / K^2)} \right)}} : \quad (11)$$

Первый корень правой части (11) имеет метрику скорости

$$\sqrt{\frac{2g i_0 W_0}{A}} = V_0, \quad (12)$$

следовательно-

$$V = V_0 \sqrt{\ln \frac{x_0(x+j)}{x(x_0+j)}}, \quad \left(j = \frac{p_0}{\rho g (i_0 + Q^2 / K^2)} \right). \quad (13)$$

Согласно приведенному выше принятию, если в (13) подставить $x = x_*$, то получим скорость выброса V_* :

$$V_* = V_0 \sqrt{\ln \frac{x_0(x_* + j)}{x_*(x_0 + j)}} : \quad (14)$$

Из анализа приведенного исследования установлено, что расстояние аэрируемой массы больше, чем неаэрируемой. Явление выбросов воздушно-водяного потока особенно опасно при эксплуатации трубопровода, что может привести к потере прочности и стойкости головных сооружений трубопровода. На нагнетательном трубопроводе оборудованном обратными клапанами при включении насоса необходима включить дополнительные мероприятия, а также предусмотреть в бассейне откачки гасящий колодец необходимой глубины для гашения энергосбрасываемой аэрируемой массы.

Скорость истечения аэрируемой массы воздуха, отбираемого из концевых сечений насосных станций, в десятки раз превышает скорость чистого течения. Аэрируемая масса выбрасывается из сечения трубы на некотором расстоянии от ее конца вырезанный из разреза за рапом, в верхней части которого виден преобладающий состав воздуха.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Дикаревский В.С. Удаление воздушных скоплений из трубопроводов текущей жидкостью // Вопросы строительства и эксплуатации железных дорог: Сб. трудов ЛИИЖТа. -Л., 1958. -Вып.158. -С. 47-54.

2. Chanson H. and Brattberg T, 2000 Experimental study of the air-water shear flow in a hydraulic Flow, vol 26 (2000) pp 583-607
3. Маркарян А.Я., Григорян М.А. Гидравлический удар в трубопроводе с воздушной камерой // Промышленность Армении. -1973. -№6. -С.42-44.
4. Штеренлихт Д.В. Гидравлика: учебник для вузов. – 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Колос, 2004. – 656 с.
5. Маркарян А.Я., Акопян М.П., Выброс воздушного скопления из напорных трубопроводов//Известия ЕрГУАС 2010. –N15/1-С.83-90
6. Акопян М.П. Условие равновесия воздушного скопления, критическая скорость // Сборник научных трудов ЕГУАС. –Ереван: Изд-во ЕГУАС, 2013. - N2(49). -С. 144-150.

EXPERIMENTAL STUDY OF AIR-WATER FLOW EMISSIONS FROM AN INCLINED PIPE EDGE

The article deals with the phenomenon of accumulated air in the exhaust pipe into the atmosphere. By analyzing the differential equation of fluid motion in front of the accumulated air, it was found that the flow velocity at the outlet section tends to infinity. Since the velocity of the outflow must be finite, it is assumed that the outflow of the air mass is produced not from the outlet section of the pipe, but from the section at a certain distance X_x from its end. A dependence is obtained for determining the ejection velocity. Laboratory tests were carried out to evaluate the value of X_x . The value of X_x was estimated from the measured value of the range determined in their result. From the analysis of the study, it was found that the distance of the aerated mass is greater than that of the non-aerated one. The speed ratio obtained for the model tester is significantly less than the same value for the real structure.

Keywords: gravity conduit, air accumulation, bubbles, air-water flow, siphon area.

А.А. АЛИМХАНОВ¹,
Ж.Ж. АХМЕТОВА¹

¹Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, магистрант
e-mail: adil.alimkhanov@gmail.com

DATA MINING ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, КОРПОРАТИВТІК ЖЕЛІГЕ ЕНУДІ АНЫҚТАУ ЖҮЙЕЛЕРІ

Осы мақалада автор корпоративтік желіге басып кіруді анықтау міндеті қаралды. Интрузияны анықтау жүйесінің негізгі компоненттері бөлініп, олардың функциялары сипатталған. Ақпараттық қауіпсіздіктің бұзылуын анықтаудың әртүрлі тәсілдеріне талдау жасалды. Осы мақсатта шабуылдарды анықтаудың негізгі әдістері сипатталған, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері көрсетілген. Үлгілі интрузияға байланысты жағдайларды анықтаудың тиімділігін арттыру үшін деректерді өндірудің заманауи технологияларын қолдану қажет екендігі көрсетілген.

Сондықтан шабуылдарды анықтау жүйелерінде қолдану үшін Data Mining технологияларының ерекшеліктері зерттелді, салыстырмалы талдау нәтижелері бойынша шабуылдарды анықтау үшін гибридті құралдар ұсынылды. Қарастырылып отырған тапсырма үшін ең перспективалы нейро-бұлыңғыр әдістерді қолдану болып табылады. Желіге кіруді анықтау үшін нейро-бұлыңғыр жүйенің архитектурасы ұсынылған.

Кілт сөздер: ақпараттық қауіпсіздік, интрузиялар, корпоративтік желі, деректерді өндіру, нейро-бұлыңғыр жүйе.

Корпоративтік желіні қорғау жүйелері оның ішкі ресурстарына сырттан рұқсатсыз кіруді пассивті бұғаттауды ғана емес, сонымен қатар Табысты шабуылдарды анықтауды, ақпараттық қауіпсіздікке (ауіп-кәтерлердің туындау себептерін талдауды және мүмкіндігінше оларды автоматты режимде жоюды қамтамасыз етуі тиіс. Ықтимал шабуылға байланысты жағдайларды анықтаудың тиімділігін арттыру үшін деректерді өндірудің заманауи технологияларын – Data Mining технологияларын қолдану ұсынылады. Интрузияны анықтау жүйесінің негізгі компоненттері.

Интрузияларды анықтау процесі корпоративтік желіде болып жатқан күдікті әрекеттерді бағалау процесі болып табылады. Басқаша айтқанда, интрузияны анықтау-бұл есептеу немесе желілік ресурстарға бағытталған күдікті әрекеттерді анықтау және оларға жауап беру процесі. Интрузияларды анықтау жүйелерінің негізгі міндеті корпоративтік желінің АҚ қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды автоматтандыру және ақпаратты қорғау саласындағы маман емес адамдар үшін АҚ функцияларының «ашықтығын» қамтамасыз ету болып табылады. Сондықтан, үкі-бұл корпоративтік желінің (қорғалған компьютерлік жүйенің) әртүрлі нүктелерінен ақпарат жинайтын және бұл ақпаратты тек қана емес, сонымен қатар нақты Қорғаныс бұзылыстарын (шабуылдарды) анықтау үшін талдайтын жүйелер.

Ақпаратты жинаудың ішкі жүйесі қорғалатын жүйенің жұмысы туралы деректерді жинақтайды. Ақпаратты жинау үшін дербес сенсорлық модульдер қолданылады. Қолданылатын сенсорлардың саны әртүрлі және қорғалатын жүйенің ерекшелігіне байланысты. Талдау (анықтау) ішкі жүйесі қорғалған жүйеге шабуылдар мен шабуылдарды іздейді. Ол құрылымдық жағынан бір немесе одан да көп талдау модульдерінен-анализаторлардан тұрады. Әрбір анализатор белгілі бір түрдегі шабуылдарды немесе шабуылдарды іздейді. Анализаторға арналған кіріс-бұл ақпаратты жинаудың ішкі жүйесінен немесе басқа анализатордан алынған ақпарат. Ішкі жүйе жұмысының нәтижесі қорғалатын жүйенің жай-күйі және басқа да қажетті ақпарат туралы индикация түрінде ұсынылады. Басқару модулі үкі компоненттерін басқаруға, сондай-ақ қорғалатын жүйенің күйін бақылауға мүмкіндік береді [1,2].

Жауап беру модулі шабуыл фактісі анықталған жағдайда алдын-ала анықталған әрекеттерді орындауға арналған. Интрузияны анықтаудың негізгі әдістеріне сипаттама. Үкілердің ең күрделі компоненттерінің бірі-қорғалатын корпоративтік желінің қауіпсіздігі іс жүзінде оның қасиеттеріне байланысты болатын талдаудың (қауіпсіздіктің бұзылуын анықтау) ішкі жүйесі. Бұл ішкі жүйенің тиімділігі негізінен қорғалатын жүйенің күйі туралы деректерді талдаудың қолданылатын әдісінің мүмкіндіктерімен анықталады [4,5]. Сондықтан АҚ бұзылыстарын анықтаудың ең көп таралған әдістері зерттелді

Жақында үкі ақ бұзушылықтарын анықтау міндеттерін қамтитын нашар құрылымдалған және нашар ресімделген міндеттерді шешуге мүмкіндік беретін деректерді өндіру технологияларын (Data Mining) қолдана бастады. Деректерді өндірудің негізгі мақсаттары-жинақталған ақпараттағы Функционалды және логикалық заңдылықтарды іздеу, табылған ауытқуларды түсіндіретін және/немесе кейбір процестердің дамуын болжайтын модельдер мен ережелерді құру, сондай-ақ корреляция, тенденциялар және өзара байланыстар түрінде жасырын білімді табу. талдаушы өздігінен анықтай алмайды және жалпылай алмайды. Data Mining технологиялары, деректерді өңдеудің дәстүрлі әдістерінен айырмашылығы, бақыланатын процестердің жай-күйін бағалауды тиімдірек орындауға, маңызды өзгерістердің себептерін анықтауға және саралауға, процестердің дамуын болжауға және олардың салдарын болжай отырып, ықтимал шешім нұсқаларын дайындау бойынша ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді [6].

Үкі-де Data Mining технологияларын қолдану АҚ саласындағы мамандардың кәсіби тәжірибесін есепке алуға, белгісіздік жағдайында шешім қабылдауға, жаңа

қауіптер немесе олардың модификациялары пайда болған кезде оларды бейімдеуге ықпал етеді [7, 8].

Осы мақсатта сараптамалық жүйелер, бұлыңғыр логика, жасанды нейрондық желілер жиі қолданылады. Шабуылдарды анықтауға арналған Data Mining технологиясының ерекшеліктері. Сараптамалық жүйеде сарапшы мамандардың білімі қиын жағдайларда шешім қабылдауға мүмкіндік беретін ережелер жиынтығы түрінде ресімделеді. Сарапшылардың білімін білім базасы түрінде құрылымдаумен талдаушы (білім инженері) айналысады. Ережеге негізделген сараптамалық жүйе білім базасынан, логикалық қорытынды механизмінен, нәтижелерді түсіндіру блогынан және пайдаланушы интерфейсінен тұрады.

Есептерді шешу білім базасында сақталған білім негізінде логикалық тұжырымдардың көмегімен жүзеге асырылады. ЭС-дегі білім if (шарт) then (салдары) түрінің ережелері жүйесі түрінде ұйымдастырылған. Логикалық қорытынды жүйесі нақты оқиға туралы және білім қорында сақталған және интрузиялардың болуын сипаттайтын анықтамалық жағдай туралы деректерді салыстырады және осы мәліметтер сәйкес келген жағдайда берілген әрекеттер орындалады. ЭС жұмысының нәтижелері пайдаланушыға диалогтық интерфейс арқылы қол жетімді, бұл сізге осы нәтижеге әкелген жүйенің логикалық «пайымдауларының» барысымен танысуға мүмкіндік береді. ES қолдану шабуылдарды анықтаудың кең таралған әдісі болып табылады, онда шабуылдар туралы ақпарат ережелер түрінде тұжырымдалады. Бұл ережелер, мысалы, әрекеттер тізбегі немесе қолтаңба түрінде жазылуы мүмкін.

Осы ережелердің кез келгенін орындау кезінде рұқсат етілмеген қызметтің болуы туралы шешім қабылданады [3]. Бұл тәсілдің маңызды артықшылығы-жалған дабылдардың мүлдем болмауы. Сараптама жүйесінің дерекқорында (ДБ) бүгінгі күнге дейін белгілі шабуылдардың көпшілігінің сценарийлері болуы керек. Өзекті болып қалу үшін сараптамалық жүйелер ДБ-ны үнемі жаңартып отыруды талап етеді, өйткені қазірдің өзінде белгілі шабуылдың шамалы өзгеруі шабуылдарды анықтау жүйесінің жұмысына үлкен кедергі болуы мүмкін. Тағы бір тәсіл-логикалық тұжырымдарда белгісіздік ұғымын қолдануға мүмкіндік беретін анық емес логиканы қолдану. Бұлыңғыр логика ережелерді аяқталмаған,»бұлыңғыр « режимде сипаттауға мүмкіндік береді, бұл шабуыл ықтималдығын болжайтын оқиғалар туралы білім мен салмаққа негізделген. Нәтижесінде параметрлердің нақты мәндерімен емес, олардың сапалық сипаттамаларымен жұмыс істеуге болады.

Егер білім бұлыңғыр жиынтықтар мен бұлыңғыр қатынастардың көмегімен ұсынылса, онда бұлыңғыр ортада логикалық тұжырымдарды жүзеге асыру үшін ережелер жиынтығын қолдану қажет. Сондықтан бұлыңғыр логика жүйелерінің келесі негізгі ерекшеліктері бар: - шешім қабылдау ережелері логикалық қорытынды механизмі арқылы жүзеге асырылатын «IF THEN ...» типті шартты мәлімдемелер болып табылады – бір нақты жалпыланған ереженің орнына бұлыңғыр логика әрбір жергілікті деректер жиынтығы үшін, әрбір реттелетін шама үшін, әрбір мақсат үшін көптеген жеке ережелермен жұмыс істейді басқарма; - «IF THEN ...» сияқты ережелер шешімді таңдау мәселелерін пайдаланушымен диалог режимінде итеративті түрде шешуге мүмкіндік береді, бұл осы процестің тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Жүйеде анық емес шығару ережелерін өңдеу процесі төрт кезеңнен тұрады:

- 1) ережелердің сол жақ бөліктерінің ақиқат дәрежесін есептеу («IF» және «THEN» арасында) - Шығыс ережелерінің сол жағында көрсетілген анық емес ішкі жиындарға кіріс мәндерінің тиесілік дәрежесін анықтау;
- 2) бірінші кезеңде алынған ақиқат мәндеріне сәйкес шығару ережелерінің оң жағында («содан кейін») көрсетілген анық емес ішкі жиындарды өзгерту;
- 3) модификацияланған ішкі жиындардың бірігуі (суперпозициясы);

4) суперпозиция нәтижесінің скаляризациясы – бұлыңғыр ішкі жиындардан скалярлық мәндерге өту.

Бұлыңғыр логиканың негізгі артықшылықтарына мыналар жатады [9]:

– бұлыңғыр кіріс деректерімен жұмыс істеу мүмкіндігі;

– бағалау және салыстыру критерийлерін анық емес ресімдеу мүмкіндігі;

– кіріс деректерін де, Шығыс нәтижелерін де сапалы бағалау мүмкіндігі;

– күрделі динамикалық жүйелерді жылдам модельдеу және оларды берілген дәлдік дәрежесімен салыстырмалы талдау мүмкіндігі.

Бұлыңғыр жүйелердің кемшілігі-кіріс айнымалыларының ұлғаюымен есептеулердің күрделілігі экспоненциалды түрде артады, нәтижесінде ережелер базасы артады, бұл оны қабылдаудың қиындауына әкеледі. Егер шешім аймағының құрылымы алдын-ала белгісіз болса және шешім аймағының жеке нүктелері ғана белгілі болса, онда ақпаратты интеллектуалды өңдеу үшін жасанды нейрон болып табылатын нейрондық желілерді қолданған жөн.

Функционалды түрде оны мамандандырылған процессор элементі немесе жады бар сызықтық емес динамикалық ақпараттық элемент ретінде ұсынуға болады. Әрбір осындай элемент (немесе түйін) басқа элементтердің үлкен санымен байланысты.

Сигмоидтық функция әлсіз сигналдарды күшейту қасиетіне ие және үлкен сигналдардың қанығуына жол бермейді, өйткені олар сигмоидтың жұмсақ көлбеуі бар аргумент аймақтарына сәйкес келеді. Нейро тәрізді функционалды элемент (нейропроцессор) жасанды нейрондық желінің (ins) негізгі процессорлық элементі болып табылады.

Шын мәнінде, ins – бұл адаптивті жүйе, оның өмірлік циклі екі тәуелсіз фазадан тұрады-желіні оқыту фазасы және желінің жұмыс фазасы. Желі сынақ мысалдарында түрлендіруді дұрыс орындаған кезде және одан әрі оқыту реттелетін салмақ коэффициенттерінде айтарлықтай өзгеріс тудырмаса, оқыту аяқталды деп саналады. Әрі қарай, желі оқыту процесінде қалыптасқан сызықтық емес процесс моделіне негізделген бұрын белгісіз деректерді түрлендіруді жүзеге асырады [9].

Үкілерде нейрондық желілерді қолдану эксперименттік деректердің шектеулі саны үшін қолда бар ақпаратты барынша пайдалануға мүмкіндік береді. Егер инсульт шабуылдарды анықтаудың жеке жүйесі болса, онда ол трафикті өңдейді және ондағы теріс пайдалану туралы ақпаратты талдайды. Шабуылды көрсететін кез-келген жағдай АҚ әкімшісіне жіберіледі немесе шабуылдарға автоматты жауап беру модулі қолданылады. Қиянатты анықтаудағы инсульттің маңызды артықшылығы-олардың қасақана шабуылдардың сипаттамаларын «зерттеу» және ұқсас емес элементтерді анықтау қабілеті

бұрын желіде байқалған. Шабуылдар туралы жіктеу қорытындыларын қалыптастыру процесін зерттеуге мүмкіндік бермейтін нейрондық желілердің кемшілігі-бұл ins ақпараттық өрісіндегі білімнің толық «ашық» көрінісі және олардың жұмыс нәтижелерін қалыптастыру процесінің анықчевидстігі. Деректерді өндіру тәсілдерін салыстырмалы талдау олардың әрқайсысының күшті және әлсіз жақтары бар екенін көрсетеді. Бұл кестеде көрсетілген. 2, онда ұпайлар көрсетілген: 1-нашар, 2-қанағаттанарлық, 3-жақсы.

Сараптамалық жүйелерді, бұлыңғыр жүйелерді және нейрондық желілерді салыстыру интрузивті талдаудың ішкі жүйесінде ins-ті сараптамалық жүйелермен немесе бұлыңғыр логика тәсілімен біріктірген жөн деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Сондықтан шабуылдарды анықтау жүйелерінде ins қолданудың келесі нұсқаларын бөліп көрсетуге болады:

1) ES-ге тән жалған позитивтер санын азайту үшін қолданыстағы сараптамалық жүйелердің нейрондық желісін толықтыру;

2) нейро-интрузияларды анықтаудың бұлыңғыр әдістері. Нейрондық сараптамалық жүйе негізінен ЭС-ге ұқсас ұйымдастырылған.

Алайда, нейро-сараптамалық жүйенің білім базасы нейрондық желі түрінде ұйымдастырылған, онда білім түсініксіз адаптивті таратылған ақпараттық өріс түрінде ұсынылған.

Егер оқытылған ИНС жаңа шабуылдарды анықтау мүмкіндігіне ие болса, онда сараптамалық жүйені де жаңарту керек. Әйтпесе, жаңа шабуылдарды ЕС елемейді, оның бұрынғы ережелері бұл қауіпті сипаттамайды. Білімнің нейрондық базасын пайдалану ережелерге негізделген сараптамалық жүйелердің негізгі кемшіліктерінің бірін – дұрыс емес ақпаратпен жұмыс істей алмауды жоюға мүмкіндік береді.

Шабуылдарды анықтаудың анағұрлым перспективалы тәсілі нейрондық желілер мен бұлыңғыр логиканың мүмкіндіктерін біріктіру болып табылады, өйткені бұлыңғыр *ins* АҚ сарапшыларының тәжірибесіне негізделген *ins* және бұлыңғыр логиканың артықшылықтарын біріктіреді. Бұл *ins*-тің екі негізгі «мөлдірлігін» өтей отырып, нейрондық желілерді жақсы толықтыратын анық емес логика: интеллектуалды жүйенің нәтижелері туралы білім мен түсініктемелерді ұсынуда.

Бұлыңғыр СС қауіп-қатерлерді сәйкестендірудің, пайдаланушылардың мінез-құлқын жүйеде бар үлгілермен салыстырудың жеке міндеттерін ғана емес, сонымен қатар қауіптер өзгерген кезде автоматты түрде жаңа ережелерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Нейро-бұл желіге енуді анықтауға арналған бұлыңғыр жүйе. Үкі-де бұлыңғыр нейрондық желілерді қолдану мыналарды қамтамасыз етеді: функционалдық тұрақтылық; қауіптерді жіктеу мүмкіндігі; анық емес предикаттық ережелер жүйесі түріндегі «қауіп – қорғаныс механизмдерінің» сәйкестігін сипаттау; ақпаратты қорғаудың нейро-бұлыңғыр жүйелерінің (анық емес ережелер жүйесі) бейімделуі. Нейро-бұлыңғыр жүйенің архитектурасы ақпаратты қорғау саласындағы сарапшылардың біліміне негізделген бұлыңғыр ережелерді қолданатындықтан, оқыту үшін мұғаліммен оқыту әдісін таңдаған жөн, мысалы, орташа квадраттық катені азайту әдісі [9].

Оның артықшылығы-кең қолдану мүмкіндігі және математикалық қарапайымдылық. Нейрондарды белсендіру функциялары ретінде сигмоидты таңдаған жөн, ал тиістілік функциялары ретінде, мысалы, *Z* және *S*-тәрізді функцияларды таңдауға болады. Бұлыңғыр инсульт жаттығулары тек байланыстардың салмағын реттеуге мүмкіндік бермейді (яғни. жекелеген анық емес ережелердің дұрыстығын түзету), сонымен қатар тұтастай алғанда бұлыңғыр ережелер жүйесінің сәйкессіздігін жою. Осы пәндік сала бойынша априорлық ақпарат болмаған жағдайда, бірақ оқыту үлгісінің жеткілікті көлемімен нейро-бұлыңғыр желі автоматты түрде оқу үлгісінің деректерінде жасырылған заңдылықтарды бұлыңғыр логикалық қорытынды ережелерінің жүйесіне айналдырады.

Осылайша, нейро-бұлыңғыр жүйені қолдану үкі модульдерінің бірін құрудың ең жақсы нұсқасы болып табылады, ол ақпарат жинаудың ішкі жүйесінен алынған деректерді талдайды және шабуылдың немесе шабуылдың бар екендігін растайтын рұқсат етілмеген әрекеттердің табылғандығы туралы хабарлайды. Қорытынды. Корпоративтік желіге енуді анықтау мәселесін шешу үшін қолданыстағы тәсілдерге талдау жасалды.

Шабуылдарды анықтау құралдарын әзірлеудегі перспективалық бағыт Data Mining технологияларын пайдалану болып табылады. Бұлыңғыр логикалық жүйелер негізгі «жоқ- ашықтық» интеллектуалды жүйенің білімін ұсынуда және нәтижелерін түсіндіруде, содан кейін үкілерде ақпаратты талдау модулін құру үшін нейро-бұлыңғыр жүйе ұсынылады. Сонымен қатар, корпоративті желіге шабуылдарды анықтаудың нейрондық құралдарының құрамына бұлыңғыр логиканы қосу АҚ

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

сарапшыларының априорлық тәжірибесін ескеруге, нейрондық желілерге тән ақпаратты бұлыңғыр ұсынуды жүзеге асыруға, толық емес және толық емес мәліметтерден білім алуға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Шаньгин В.Ф. Информационная безопасность компьютерных систем и сетей. Москва, ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2008, 416 с.
2. Мельников В.В. Защита информации в компьютерных системах. Москва, Финансы и статистика, 1997, 368 с.
3. Allen J., Christie A., Fithen W. et al. State of Practice of intrusion detection technologies. Technical Report CMU/SEI-99-TR-028. Carnegie Mellon Software Engineering Institute, 2000.
4. Лукацкий А.В. Обнаружение атак. 2-е изд. СПб.; БХВ-Петербург, 2003, 596 с.
5. Булдакова Т.И., Миков Д.А. Метод повышения адекватности оценок информационных рисков. Инженерный журнал: наука и инновации, 2012, вып. 3. URL: <http://engjournal.ru/catalog/it/security/127.html>
6. Булдакова Т.И., Джалолов А.Ш. Анализ информационных процессов и выбор технологий обработки и защиты данных в ситуационных центрах. Научно-техническая информация. Серия 1, 2012, № 6, с. 16–22.
7. Нестерук Ф.Г., Осовецкий Л.Г., Нестерук Г.Ф., Воскресенский С.И. К моделированию адаптивной системы информационной безопасности. Перспективные информационные технологии и интеллектуальные системы, 2004, № 4, с. 25–31.
8. Negnevitsky M. Artificial intelligence: a guide to intelligent systems. 2nd edition. Harlow, England: Addison-Wesley, 2005, 415 p.
9. Круглов В.В., Дли М.И., Голунов Р.Ю. Нечеткая логика и искусственные нейронные сети. Москва, Физматлит, 2001, 224 с.

DETECTION SYSTEMS SELECTION OF DATA MINING TECHNOLOGIES FOR ACCESS TO THE CORPORATE NETWORK

In this article, the author considered the problem of intrusion detection in a corporate network. The main components of an intrusion detection system are highlighted and their functions are described. The various methods of detecting information security breaches are analyzed. For this purpose, the basic methods of attack detection are described, their advantages and disadvantages are specified. The need to use modern data mining technologies to improve the detection of situations involving possible intrusion is shown.

Therefore, the features of Data Mining technologies for use in attack detection systems were studied, based on the results of comparative analysis hybrid attack detection tools were proposed. The most promising for the task under consideration is the use of neuro-fuzzy methods. The architecture of a neuro-fuzzy network intrusion detection system is presented.

Key words: information security, intrusions, corporate network, data mining, neuro-fuzzy system.

**М. АЛМАСҰЛЫ¹,
С. МУХЛИС¹**

*¹Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель – служащая С.Н. ТРУХАН

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
старший преподаватель кафедры естественно-научных дисциплин
e-mail: Svetnic_tru@mail.ru*

ЗНАНИЯ – ОСНОВА И ГАРАНТ БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ ОФИЦЕРА

В статье рассмотрены актуальные вопросы обучения молодежи как будущее нации в современных условиях перехода на трехязычие.

Ключевые слова: Образование, знание, система образования, трехязычие, информационно-коммуникационные технологии.

Будущее нации напрямую зависит от сегодняшней молодёжи. В её руках – бережное сохранение традиций, культуры и искусства, оставленных нашими предками. Именно представители молодого поколения являются преемниками этого бесценного достояния и продолжателями благих дел, направленных на дальнейшее процветание страны.

В современном мире все очень стремительно меняется. Все вокруг нас движется без устали в каком-то безумном темпе, жизнь освещается миллионами ярких красок, и единственный способ оставаться в седле - двигаться так же быстро, как и всё вокруг тебя.

В этом мире побеждает сильнейший, законы природы продолжают играть важную роль в жизни всего живого. Но сегодня недостаточно быть только сильнее: в 21 веке жизнь - это бесконечная конкуренция, и, чтобы вырваться вперёд, нужно быть умнее, смелее и успешнее.

Очевидно, что в современном, высококонкурентном мире успех никому не гарантирован по праву рождения. Он требует постоянной работы, прежде всего над собой, своими компетенциями. Образование – это, конечно, важно. Но это всего лишь стартовая линия движения вперед. Учиться нужно всю жизнь, никогда не останавливайтесь. Каждое новое достижение – это новая точка отсчёта. Потенциал человека безграничен. Радует, что молодёжь Казахстана имеет четкую гражданскую позицию по основным вопросам развития государства, открыто её выражает сказал президент РК Касым-Жомарт Токаев.

Ещё в минувшем столетии светила русской литературы, называли людей, обладающих знаниями, «движителями прогресса, бесстрашными родителями Истории и элитой общества».

Современная казахстанская система образования началась с присоединения Казахстана к Болонскому процессу, который выделил проблему создания европейского региона высшего образования в качестве ключевого момента для развития мобильности граждан, их востребованности и глобального развития континента. Подписание Болонского договора поставило Казахстан перед необходимостью существенного реформирования высшего образования. Казахстан усиленно внедряет в свое образовательное пространство кредитную технологию обучения.

Сегодня, когда образование стало общедоступным, начали стираться границы между странами и даже континентами, на плечи будущих поколений ложится все более тяжкий груз. Образованность - это гарант признания на мировой арене, ведь

ОБРАЗОВАННОЕ ПОКОЛЕНИЕ – ГАРАНТ СТАБИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

знания - это огромная сила, разрушающая рамки. Эта сила способна расширять горизонты, разрушать стереотипы и создавать что-то абсолютное новое, революционно-прекрасное. Люди, обладающие знаниями, никогда не остаются в тени, они развиваются сами и развивают все вокруг себя.

Глава государства сказал: «Занять место в передовой группе, сохраняя прежнюю модель сознания и мышления, невозможно». Он подчеркивает необходимость обеспечить качественно новый уровень подготовки казахстанских специалистов, «адаптированных к глобальной конкуренции в сфере знания». То есть, в понимании нашего президента всеобщий культ знания – это не что-то абстрактное, это не декларация, а вполне конкретный набор мер и инструментов, позволяющих за короткое время изменить ситуацию в образовании. Цель также четко обозначена – это развитие не просто высококлассных специалистов в своей сфере, но и гармоничных личностей, хорошо понимающих современность и будущее, открытых ко всему новому, готовых к переменам, способных всегда эффективно учиться и перенимать лучший опыт. – «Госорганы должны уделить большое внимание ряду задач, направленных на поддержку молодёжи. Я считаю, что в первую очередь нужна новая комплексная программа по молодёжной политике. В ней должны быть всесторонне учтены современные глобальные тенденции и потребности молодёжи. Общая концепция по молодёжной политике была разработана 20 лет назад. В настоящее время в этой сфере очень много программ различного направления. Поэтому нужен комплексный подход к молодёжной политике».

Логика подсказывает, что стержневую роль здесь играет знание. Именно образованные нации продемонстрировали человечеству удивительные примеры экономического прорыва. Такие нации отличает консолидированность и понимание общих целей, их сложно сбить с пути какими-то деструктивными идеологиями. История показала, что только невежественные люди могут оказаться подвержены влиянию каких-либо «тёмных» учений или течений. Всеобщая образованность защищает от этого. Она позволяет не только отдельным людям, но и всей нации быть конкурентоспособными и занимать достойные места в экономической иерархии.

Трёхязычие –создает большие возможности для обмена информацией и получения образования на мировом уровне.

Вы спросите что нам это даст и какие есть плюсы в этом решении?

Ответ очень простой но в тоже время масштабный. Будет снят или по крайней меры преодолен языковой барьер между Европой и Казахстаном. В наше время это большой плюс так как большинство стран мира разговаривают на английском языке. И исходя из этого все знание мира печатаются на английском языке и эти же знание станут доступными для жителей нашего государства.

Студенты, владеющие английским языком, не будут испытывать трудности в обмене опытом и совершенствовании знаний с зарубежными коллегами.

В современном мире знание иностранных языков открывает многие возможности касательно инновации и интеграции.

Студенты, которые владеют иностранными языками, могут обучаться и получать образование в лучших высших заведениях разных стран мира, а также владение иностранным языком даёт возможность получить практический опыт в развитых странах планеты.

- будет снят языковой барьер;
- развитие страны выйдет на новый уровень;
- наше поколение будет всестороннее развитым;
- усвоение информации для школьников и студентов станет легче или по крайней мере легко доступным, чем в настоящее время;
- изменится формат обучение и подачи информации;

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

- ключевые параметры современного образования будут модернизированы.

Введение английского языка в систему обучения конечно же дает огромные возможности для обучающихся: сбор, обработка, хранение, обмен информацией, а также получение высшего образования за рубежом. Но также необходимо учитывать и тех обучающихся, которые получают образование в аулах, малых городах, которые не то чтобы не хотят, не могут обучаться английскому языку в связи с множеством проблем: нехватки преподавателей английского языка и т.д. Что делать им? Многие из них не знают русского, некоторые казахского языка, а перед ними стоит задача обучаться, например, дисциплине Информационно-коммуникационные технологии на английском языке. Появляется еще одна проблема – не знание информационно-коммуникационных технологий, не умение применять новые информационные технологии в своей служебной деятельности, да в прочем и в своей повседневной жизни тоже. А это очень обидно.

Основная задача преподавателя в высших учебных заведениях – дать современное, качественное образование, которое соответствует современным требованиям.

Говоря о стремлении к знаниям, президент заявил, что будущее за цифровыми технологиями и инновациями. Он подчеркнул, что молодые казахстанцы ставят перед собой большие амбициозные планы.

Совмещать знания по информационно-коммуникационным технологиям и английский язык, еще рановато, но необходимо стремиться к этому.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. З.Карабаева, А.Маулен, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Образование и конкурентоспособная молодежь, г. Алматы
2. Государственное профессиональное образовательное учреждение, Прокопьевский транспортный техникум, Образование молодежи – будущее нашей страны, Прокопьевск, 2018 г.
3. <http://lawinrussia.ru/content/obrazovanie-molodyozhi> - formirovanie-budushchego-nacii

KNOWLEDGE IS THE BASIS AND GUARANTOR OF THE FUTURE PROFESSION OF AN OFFICER

The article deals with topical issues of teaching young people as the future of the nation in the modern conditions of transition to trilingualism.

Key words: Education, knowledge, education system, trilingualism, information and communication technologies.

М.Д. АМАНДЫҚОВА

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
магистрант,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: moldirduisenova039@mail.ru*

ғылыми жетекші- А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
п.ғ.к., профессор
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

СТАНДАРТТЫ ЕМЕС ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ

Қазіргі қоғам әр түрлі күрделілік дәрежесіндегі міндеттерді үздіксіз алға қояды және шешеді, адам қызметінің техникалық, мәдени, әлеуметтік-экономикалық салаларында үнемі жаңа жаңалықтарды талап етеді. Соған орай проблемаларды анықтау және шешу, сыни ойлау, жаңа өнімдерді (интеллектуалды, материалдық, мәдени-эстетикалық) құру мүмкіндігі қажет, сонымен қатар оқыту керек, бұл педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, іс жүзінде оқытудың эвристикалық әдістері арқылы жүзеге асырылады. Мақалада физика сабақтарында оқушылардың шығармашылық ойлауын қалыптастыру мәселесін стандартты емес есептерді шешу арқылы қарастырады. Мақаланың мақсаты- физика сабақтарында стандартты емес есептерді шешу арқылы мұғалімнің оқушылардың эвристикалық ойлауын дамытуға және қалыптастыруға дайындығының мазмұнын ашу.

Кілт сөздер: шешімдер, стандартты емес есептер, логикалық ойлау, шығармашылық міндеттер, физиканы оқыту, танымдық іс-әрекет, дағдылар.

Ғылым мен өндірістің дамуына, ақпарат көлемінің өсуіне, жаңа технологиялардың енгізілуіне байланысты қазіргі мектепке қойылатын талаптар артып келеді. Негізгі міндеттердің бірі-жаңа өмір жағдайларына бейімделген сауатты, шығармашылық ойлайтын адамды тәрбиелеу, ол оқытудың заманауи технологияларын және қазіргі сабаққа қойылатын талаптарға негізделген, онда мұғалім оқушының жеке басын дамыту үшін барлық мүмкіндіктерді түбегейлі пайдаланады. Қызметті ұйымдастырушыдан көмекшіге, кеңесшіге және т. б. оқушылардың өздері топтық, жұптық және жеке жұмыста білім алады. Пайдаланылған стратегиялар тек оқыту мәселелеріне ғана емес, сонымен бірге қарастырылып жатқан физикалық құбылыстардың мазмұны мен бағытына қатысты, бірақ әр оқушымен жеке кері байланысты қамтиды. Оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға ықпал ететін физикада оқуға жоғары талаптар қойылады. Физиканы оқыту үшін ерекше қабілеттер қажет деген пікір бар [1]. Бірақ физиканы оқыту тәжірибесін талдау оқушының физикалық білімді саналы түрде меңгеруі үшін қалыпты орташа қабілеттер жеткілікті екенін көрсетеді. Кейде олар физикадағы заңдылықтарды қарапайым есте сақтауға негізделген деп ойлайды. Жақсы есте сақтау қажет, бірақ әр түрлі есептерді шығаруды ең ұтымды жолдарын табу және көрнекі бейнелерді пайдалану мүмкіндігі әлдеқайда маңызды. Логикалық, негізделген және дәйекті ойлау қабілетін дамыту әсіресе құнды. Барлық осы қабілеттер физиканы оқыту барысында, стандартты емес есептерді шешу арқылы немесе әртүрлі дерек көздерінде көрсетілген — эвристикалық, шығармашылық, іздеу, проблемалық, логикалық деп аталатындықтан дамиды. Жалпы мағынада, есептер белгілі бір мәліметтерге сәйкес осы әрекеттерді жасаудың ережелеріне

сәйкес қандайда бір әрекеттерді (есептеулер, элементтердің қозғалысы, қорытындылар) сақтауды қажет ететін тапсырма ретінде түсіндіріледі. Сабақтарда сапалық есептерді шешуге үлкен орын беріледі. Ойлауды, есте сақтауды дамыту арқылы оқушылардың қабілеттерін ашу бойынша жұмыс жасай отырып, мен оқушылар алған білімдерін іс жүзінде әрдайым қолдана бермейтініне, оқылған материалды күнделікті өмірмен байланыстыра алмайтындығына, жаңа ақпаратты нақты өмірмен байланыстыра алмайтындығына назар аудардым. Физика сабақтарындағы есептерді шешу оқу үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады, өйткені ол физикалық ұғымдарды қалыптастыруға және байытуға мүмкіндік береді, оқушылардың физикалық ойлауын, білімді практикада қолдану дағдыларын дамытады. Менің зерттеуімнің тақырыбы «стандартты емес есептерді шығаруда оқушылардың сыни ойлауын дамыту» - бұл білімді тексеру және жүйелеу тәсілі және қайталауды жүргізуге, білімді кеңейтуге және тереңдетуге мүмкіндік береді.

Іс-әрекетте зерттеу жүргізу үшін мен 8-сыныпты таңдадым. Физика сабақтарында мен таңдаған сыныптағы оқушылар тест тапсырмалары мен зертханалық жұмыстарды орындауға деген ынтасы мен қызығушылығы өте жақсы, бірақ сонымен бірге проблемалық есептерді шешу қиынға соғады. Осы сыныпта өткізілген есеп шығару сабақтарында тақырыбы " Жылу мөлшері. Меншікті жылу сыйымдылық " алған болатынымын, өйткені бұл тақырыптар оқушылар үшін қол жетімді емес, бірақ сонымен бірге қызықты. Мен осы тақырыптарды оқу үдерісі кезінде оқушылар оларды шешудің әдістерін қолдана отырып, көп деңгейлі есептерді шешудің жолдарын өз бетінше табуды үйрене бастады. Осы тақырыптағы есептерді графикалық (кұру әдісімен), аналитикалық (формуларды қолдана отырып) және эксперименттік (зертханалық жұмыстарды жүргізу кезінде) шешуге болады. Оқушылар есептерді шешудің осы әдістерін қолдана отырып, есептерді шешу тек формуларды қолданумен ғана шектелмейді деп тұжырым жасады. Ал, мен бақылаушы рөлінде болдым және есеп шығару кезінде оқушылар проблемаларды өз бетінше табуды үйрену үшін оларды бағыттап отырдым. Стандартты емес есептерді шешу мақсатында, миға шабуыл сияқты сыни ойлау әдістерін қолдандым, Блум таксономиясы бойынша сұрақтар, "Инсерт" стратегиясы (мәселенің шешімін талдау үшін), есептерді шешудің алгоритмін құру бойынша кластерлер пайдаланылған болатын. Оқушылармен бірге бағалау критерийлері әзірленді. Өткізілген әр сабақта оқушылар өз жұмысын да, сыныптастарының жұмысын да осы критерийлер бойынша бағалауға қатысты.

Зерттеу нәтижесінде оқушылар үшін құрылымдық мәселелерді шешу қиын болып қала берді, көбінесе олар проблемалық есептерді шешудің бір жолын қарастырады, негізінен дайын формуларды қолдану дағдылары бәсеңсіді, бірақ аз уақыт өткендіктен болашақта бұл мәселе шешіледі деп ойлаймын.

Стандартты емес есептерді шешудің жалпы жолдары жоқ. Дегенмен, А.Алтынбеков, Г.Махмедханова, А.Тусюбжанов сияқты ғалымдар мен әдіскер мұғалімдер стандартты емес тапсырмаларды шешуде басшылыққа алуға болатын бірқатар ұсыныстарды атап өтті [2.3]. Бұл ұсыныстар әдетте эвристикалық ережелер деп аталады. Грек тілінен алынған "эвристика" сөзі "шындықты табу өнері" деп аударылады. Физикалық ережелерден айырмашылығы, эвристика қосымша ұсыныстар болып табылады, оларды орындау мәселені шешуге әкелуі мүмкін немесе әкелмеуі мүмкін.

Кез — келген атиптік тапсырманы шешу әрекеті әдетте екі дәйекті әрекетке дейін азаяды—бұл атиптік есепті типке түрлендіру және атиптік есепті бірнеше ішкі тапсырмаларға бөлу. Бөлу және модельдеуді жеңілдету үшін оқушыларды шығармашылық тапсырмаларды орындаған кезде бірден қосымша модельдер — схемалар, сызбалар, графиктер, кестелер құруға дағдыландырған жөн. Бұл өзара қарым — қатынаста дерексіз және нақты ойлауды дамытуға көмектеседі, өйткені

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

тапсырма моделі шамалар арасындағы байланысты нақты көрсетуге мүмкіндік береді, сонымен бірге мәтінде сипатталған сюжеттік және тақырыптық бөлшектерді абстракциялауға ықпал етеді. Атиптік тапсырманы типтік бірыңғай ережелерге келтіру үшін ешқандай ереже жоқ. Дегенмен, мәселені талдайтын болсақ, онда шешімдер табылған барлық әдістерді, есептер қандай жолдармен шешілгенін ескере отырып, түрлендірудегі дағдылардың дамитынын біле аламыз.

Біздер қарастырған мәселе, осы зерттеудің нәтижесінде жаңа емес, ол өздігінен пайда болған жоқ, ол бүкіл оқу үдерісінде бар. Мен оған оқушылардың стандартты емес есептерді шешуге деген қызығушылығы пайда болуы үшін жаңа көзқараспен қарағым келді, және біздің ойымызша, бұл бізге белгілі бір дәрежеде қолжетімді болды. Бұрын біз сабақта көбінесе тапсырмаларды жеке немесе жұпта шешетін едік, бірақ мен есептерді шешуде топтық форманы қолданбағанмын. Сондай-ақ, сабақта қолданылған стратегиялар оқушыларға проблемаларды қарастырғанда өз ойларын еркін айтуға, шешімнің әр кезеңін талдауға мүмкіндік берді, бұл жалпы алғанда оң нәтиже берді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Оқыту әдістерін оқу үрдісінде қолдану 24.12.2018 ж. № 2506-р.
2. Эвристикалық тәсілмен стандартты емес есептерді шешу 17 желтоқсан 2010 г. № 1897/ А.Алтынбеков, Г.Махмедханова.
3. Методика преподавания физики в средней школе: Общая методика. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. 2104 «Физика» и 2105 «Физика»/ А.Алтынбеков, А.Тусюбжанов и др.; Сост.Р. С. Черкасов, А.А. Столяр. — М.: Просвещение, 2015. — 336 с.
4. Механизм творчества решения нестандартных задач [Электронный ресурс]: учебное пособие/В.В. Дрозина, В.Л. Дильман. —2-е изд. (эл.). —М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. —255 с.: ил. — (Математическое мышление).
5. Фридман, Л.М., Турецкий Е.Н. Как научиться решать задачи. Книга для учащихся старших классов средней школы. — 3-е изд., доп. — М.: Просвещение, 1989. — 192 с.

DEVELOPING STUDENTS' CRITICAL THINKING IN SOLVING NON-STANDARD PROBLEMS

Modern society continuously sets and solves problems of varying degrees of complexity, constantly requires new discoveries in technical, cultural, socio-economic spheres of human activity. In this regard, it is necessary to identify and solve problems, critical thinking, the ability to create new products (intellectual, material, cultural and aesthetic), and learning, which, as pedagogical practice shows, in practice is implemented through heuristic teaching methods. This article deals with the problem of shaping pupils' creative thinking at physics lessons by solving non-standard tasks. The aim of the article is to reveal the content of teacher training for the development and formation of heuristic thinking of students through solving non-standard tasks at physics lessons.

Key words: solutions, non-standard tasks, logical thinking, creative tasks, teaching physics, cognitive activities, skills.

Н. АСҚАР

*Бауыржан Момышұлы атындағы Алматы республикалық «Жас ұлан» мектебі,
тәрбиеленуші,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: aikyn19.05@gmail.com*

ғылыми жетекшісі - Н. ОМИРОВА

*Бауыржан Момышұлы атындағы Алматы республикалық «Жас ұлан» мектебі,
география пәні мұғалімі, география магистрі,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: nazerke18.01@mail.ru*

МҰЗДЫҚТАР ЕРУІНІҢ ЭКОЖҮЙЕГЕ ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ МЕН САЛДАРЫ

Мұздықтардың еруі-климаттың өзгеруінің салдарының бірі. Жердің орташа температурасы 15 °C - ге жетті және бұл 3 миллион жылдағы ең жоғары көрсеткіш. Күн сайын 1 миллион тоннадан астам мұз ериді мұның бәрі дауыл, су тасқыны, қалалар мен елдердің су тасқыны, ауыл шаруашылығының күрт құлдырауы және басқа да экономикалық шығындарға толы. Гляциологтар "мұздық мәселесімен" айналысады. Олар мұздықтардың ерекшеліктерін және олардың еруіне немесе қатып қалуына әкелетін процестерді зерттейді.

Кілт сөздер: гляциология, галамдық жылыну, экожүйе, шөлейттену.

БҰҰ сарапшылары әлемнің көптеген елдері үшін климаттық өзгерістердің ауыр зардаптарының бірі ауыз судың жетіспеушілігі болуы мүмкін деп болжайды. Орталық Азияда, Жерорта теңізінде, Австралияда, Оңтүстік Африкада құрғақ климатпен ерекшеленетін жағдай, оның ішінде жауын-шашынның азаюына байланысты нашарлауы мүмкін. Мұздықтардың еруі және жаһандық жылыну, ДДСҰ өкілдерінің айтуынша, су тасқынының көбеюіне, қауіпті аурулардың таралуына, сондай-ақ Орта Азия елдерінде өнімділіктің төмендеуіне әсер етеді. Сарапшылардың айтуынша, бүгінде ел аумағының 75% - ы экологиялық тұрақсыздық қаупіне ұшырайды. Климаттың құрғақшылығының артуына байланысты шөлдердің ауданы солтүстікке қарай 300-400 км-ге жылжиды деп күтілуде.[1,12] Климаттық жағдайлардың өзгеруі су ресурстарының кейінгі тапшылығына айтарлықтай әсер етеді. Айта кетейік, соңғы 50 жылда Іле Алатауының солтүстік беткейіндегі мұздықтардың ауданы 41% - ға қысқарды. Мұздықтар-климаттық өзгерістердің өте жарқын индикаторы және су ресурстарын қалыптастырудың негізгі көздерінің бірі – еріген мұздық сулардың үлесі жылдық жиынтықтың 25% - на дейін және жазғы кезеңде өзен ағынының 40-50% - на дейін келеді. География институтында Гляциологиялық зерттеулер 1938 жылдан бері жүргізіліп келеді. Өткен ғасырдың 50-жылдарының соңында Тұйықсу мұздығында гляциологиялық стационар құрылды, содан бері оның базасында жыл бойы үздіксіз бақылаулар жүргізілуде. Ғылым үшін қиын 90 - шы жылдары стационарда гляциологтар іс жүзінде ынта-жігермен жұмыс істеді. Қазір Тұйықсу мұздығы посткеңестік кеңістікте ғана емес, әлемде де ең көп зерттелгендердің бірі екендігі жиі айтылады. 1955 жылдан бастап Тұйықсу мұздығында масса балансының мониторингі жүргізілуде. Мұздықтардың азаюы олардың климаттық өзгерістерге реакциясы болып табылады. [2,43]

Қазақстандық гляциологтар мұздық ресурстарының ықтимал өзгерістерінің болжамын әзірледі. Егер климаттың өзгеруінің қазіргі тенденциялары болашақта жалғаса берсе, 2070-2100 жылдарға қарай мұздықтардың көпшілігі жойылады. 2100 жылға қарай Қазақстанда өткен ғасырдың 50-жылдарында тіркелген мұздықтардың 20% - дан аспайтын бөлігі қалады.

Сондай — ақ, тауларда мәңгі тоң жиі кездеседі, оны қазір көпжылдық деп атайды (мәңгілік ештеңе жоқ) және ол да кішірейеді-ол ағынға түседі. Нәтижесінде мұздықтар ағынды суларға аз су береді, ал көмілген, жасырын мұздар көбірек су береді. Гляциология зертханасының ғылыми жетекшісі академик Игорь Северский мұны өтемақы механизмі деп атады. Бұл қорлар, тіпті мұздықтар толығымен жойылып кетсе де, біраз уақытқа дейін мұздықтар берген қоспаны ағызып жібереді. Бірақ бұл да мәңгілікке жетпейді, ерте ме, кеш пе және бұл ресурс аяқталады. Климаттық және антропогендік факторларға байланысты жоғарыда аталған қауіп-қатерлер іске асырылған жағдайда, Қазақстанда су 2030 жылға қарай жетіспеуі мүмкін, дейді ғалымдар. Нобель сыйлығының лауреаты Квон Чунг Қазақстанның климаттың өзгеруінен өңірдің басқа елдеріне қарағанда көбірек зардап шегетінін мәлімдеп, оған дайындалу керектігін ескертті. Орта Азияның да зардап шегетін елдер қатарына таулы елдер Қырғызстан мен Тәжікстан да кіреді, өйткені оларды таулар «тамақтандырады»: "егер мұздықтар болмаса, онда жайылым минус және электр энергиясы минус. Біздің проблемамыз-шөлейттену көбейеді. Оңтүстікте сел және су тасқыны оқиғалары көбірек болады. Егер солтүстікке қарай жүрсек, әсіресе Орталық Қазақстанда шөлейттенуді көреміз. Құрғақ аймақ Климаттық аймақтармен бірге қозғалады. Оптимистік сценарийлер бойынша да біз дәнді дақылдардың өнімділігін жоғалтамыз, сәйкесінше, бұған жол бермеу үшін біз климаттың өзгеруі кезінде қоршаған ортаға әсерін азайтуға, суды үнемдейтін технологияларды дұрыс пайдалануға мүмкіндік беретін жаңа технологияларды енгізуіміз керек. Сонымен қатар, климаттың өзгеруі Қазақстанның таулы аймақтарындағы температураның жоғарылауына әсер етеді, бұл мұздықтардың еруінің күшеюіне әкеледі. Іле Алатауының мұздық жүйелерінің көпшілігі ғасырдың соңына қарай толығымен тозуы мүмкін деген болжамдар бар. [3,191]

Бұл жазда қоректенетін көптеген тау өзендерінде, соның ішінде мұздықтардың еруі арқылы, болашақта қар еріген кезде су тек қыста болады дегенді білдіреді. Жазда су тапшылығы болады, ең алдымен егіндер суару үшін. Таулы өзендердің аз суы әсіресе өткен жылдың маусым айында Түрген, Шарын, Есік және Талғар сияқты дауылды өзендер бұлақтарға айналған кезде байқалады. Сонымен қатар, Балқаш көліндегі су деңгейі де, Қапшағай су қоймасының толуы да тәуелді Алматы облысының Іле бас су артериясындағы су деңгейі де айтарлықтай төмендеді. Сонымен қатар, таулы аймақтарда температура көтерілген кезде таулы жерлерде қар жауады, сәйкесінше қардың жиналу аймағы азаяды. Қар жауу кезеңі де қысқарады. Бұл мұздықтар мен таулы аймақтардың экожүйесі үшін жағымсыз фактор.

Кейбір бағалаулар бойынша таулы аймақтардың өсімдік жамылғысы өзгеріп жатыр. Бұл құрғақ климат, онда нашар өсімдіктер жоғары аймақтарды алады. Содан кейін жапырақты ағаштар өсетін аймақ көтеріледі. Олар өз кезегінде қылқан жапырақты ағаштарды жоғары ығыстырады. Бірақ жоғарылаған сайын қылқан жапырақты ормандардың өсіне топырақ құнарсыздығы кедергі болады.

Қазақстан үшін мұздықтар - тұщы су қоймалары. Бүгінгі таңда тұщы су қоры небәрі 35 млн текше шақырымды немесе жалпы санының 2,5% - ы құрайды. Мұздықтарда барлық тұщы судың төрттен үш бөлігі шоғырланған, қалғаны өзендер, көлдер, жер асты сулары. Іле Алатауында мұздану алаңы 287 шаршы шақырымды құрайды. Бұл біздің барлық өзендеріміз: Қарғалы, Қаскелең, Ақсай, Шамалған, үлкен және Кіші Алматы, Талғар, Есік және Түрген өзендері бастау алатын мұздықтар. Алайда, ғарыштық суреттерде мұзданудың 40 пайызға қысқарғанын және қазір 172 шаршы шақырымды құрайтынын көруге болады. Мұздықтардың жылдық орташа қысқаруы 0,8% құрайды-бұл үлкен көрсеткіш. Жоңғар Алатауының мұздықтарында да осындай көрініс байқалады. Аумақтың 75% - ға жуығы экологиялық тұрақсыздықтың жоғары қаупіне ұшырайды, ал шөлейттену ел

аумағының 70% - на әсер етуі мүмкін, бұл өнімділіктің төмендеу факторларының біріне айналады. [4,78-83]

Мұздықтардың еруі-климаттың өзгеруінің салдарының бірі. Жердің орташа температурасы 15 °С - ге жетті және бұл 3 миллион жылдағы ең жоғары көрсеткіш. Күн сайын 1 миллион тоннадан астам мұз ериді мұның бәрі дауыл, су тасқыны, қалалар мен елдердің су тасқыны, ауыл шаруашылығының күрт құлдырауы және басқа да экономикалық шығындарға толы. Гляциологтар "мұздық мәселесімен" айналысады. Олар мұздықтардың ерекшеліктерін және олардың еруіне немесе қатып қалуына әкелетін процестерді зерттейді.

Ауа температурасының одан әрі көтерілуі мұздықтардың еру процесін күшейтеді, бұл жауын - шашынның азаюымен және суды тұтынудың өсуімен бірге орта және ұзақ мерзімді перспективада аймақтағы шиеленісті жағдайды күшейтеді. Мұздықтардағы су қоры азайған сайын жазғы кезеңнің (шілде – қыркүйек) ағыны азаяды. Мұзданудың деградациясының қалыптасқан тенденциясын ескере отырып, гляциологтар ХХІ ғасырдың аяғында мұздықтар толығымен жойылады деп есептеді. Тәжікстандық мамандардың болжамынша, 2025 жылға дейін мыңдаған ұсақ мұздықтар жойылып, мұздану алаңы 20% - ға, мұз қоры 25% - ға азаяды. Қысқа мерзімді болжам шеңберінде мұздықтардың еруі есебінен өзендердің сулылығы ұлғаяды, бұл, атап айтқанда, су тасқыны құбылыстары мен селдердің күшеюіне әкеледі. Су ресурстарының біркелкі бөлінбеуі олардың өсіп келе жатқан шектеулері аясында қатты танылады, содан кейін мемлекетаралық текетірес күшейе түседі. Әрине, бұл мәселеде" майдан сызығы " су тапшылығы жоғары елдер мен су тапшылығы төмен елдер арасында немесе гидроэнергетика елдері мен суармалы егіншілік елдері арасында өтеді. Мұздықтардың қарқынды еруі планетаның (және Қазақстанның) экологиясы мен экономикасына үлкен қауіп төндіреді. Жердің қазіргі мұздануын болып жатқан жаһандық өзгерістердің ең сезімтал көрсеткіштерінің бірі деп санауға болады. 1950 жылдардан бастап солтүстік жарты шарда теңіз мұзының ауданы шамамен 10-15%-ға қысқарды, ал қалыңдығы 40% - ға қысқарды. Арктика және Антарктика ғылыми-зерттеу институтының (Санкт-Петербург) болжамдары бойынша, 30 жылдан кейін Солтүстік Мұзды мұхит жылы мезгілде мұз астынан толығымен ашылады. Гималай мұзының қалыңдығы жылына 10-15 м жылдамдықпен төмендейді. Осындай еру қарқынымен Қытайдағы мұздықтардың үштен екісі 2060 жылға қарай жоғалады, ал 2100-ге қарай барлық мұздықтар біржола ериді. Халық тығыз қоныстанған таулы және тау бөктеріндегі аумақтар үшін қар көшкіні, су тасқыны немесе, керісінше, өзендердің толықтығының төмендеуі, нәтижесінде Тұщы су қорларының азаюы ерекше қауіп төндіреді. [4,117-118]

Қазақстандағы климаттық өзгерістердің салдарының бірі ауыз су тапшылығы болуы мүмкін. Құрғақ климаты бар аймақтарда (Орталық Азия, Жерорта теңізі, Оңтүстік Африка, Австралия және т.б.) жауын-шашынның азаюына байланысты жағдай одан әрі нашарлауы мүмкін. Тұщы судың жетіспеушілігі адамдардың денсаулығы мен ауыл шаруашылығының дамуына әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар су ресурстарына қол жеткізу үшін саяси келіспеушіліктер мен қақтығыстар қаупін арттырады.

Климаттың өзгеруі жағдайында Қазақстан халқы мен өнеркәсібінің, сондай-ақ көршілес Орталық Азия мен ҚХР елдерінің мұқтаждықтарын қамтамасыз ету үшін суға қажеттілік артатын болады. Қазақстанның осы елдерге су тәуелділігі шамамен 50% құрайды. Мұздықтардың деградациясы нәтижесінде тау өзендерінің жылдық ағыны айтарлықтай төмендейді. Іле Алатауының солтүстік беткейі үшін ағын жылына 163 млн текше метрге немесе шамамен 12% - ға қысқарады. . Климаттың жаһандық жылынуына байланысты Қазақстан мұздықтарының еруі жергілікті және халықаралық сарапшылар арасында үлкен алаңдаушылық туғызады. Биыл олар осы тақырыпта бірнеше кездесу өткізді. Иә, ауа температурасының көтерілуі жалғасуда

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

және біздің аймақта орналасу ерекшелігіне байланысты-барлық Дүниежүзілік мұхиттардан алыс орналасқан деп есептеледі. Климаттық деректер өте өзгермелі, мұздықтар 2100 жылға қарай жоғалады, ал 2050 жылға қарай жоғалады деген болжамдар бар. Бұл бізге қалай әсер етеді? 40-50 жылдан кейін бұл аймақ жансыз шөлге айналуы мүмкін және суды үнемдеу технологиясы көмектеспейді-топырақты қанша су құйсаңыз да, ол әлі де буланып кетеді, Жақында геологтар Ыстықкөлдегі Тянь - Шань тауларында зерттеулер жүргізіп, өсімдіктердің түрлік құрамы өзгереді, бұл жайылымдардың өнімділігіне әсер етеді және мал шаруашылығының өнімділігі осыған байланысты деген қорытындыға келді. Біз әрекет етуіміз керек деп айтамыз, бірақ кешігіп келеміз! Экожүйелер өте күрделі және әрқайсысының өзіндік бейімделу әлеуеті мен мүмкіндіктері бар. Мұздықтардың қарқынды еруі нәтижесінде таулы өзендердегі судың құрамы артады делік, мұндай үрдіс 2025 жылға дейін болады. Содан кейін бәрі ерігенде не болады? Судың күрт төмендеуі. Біреу айтады – бар көлемнің 10-30 пайызы. Сонымен қатар, аймақтағы халық саны бір уақытта өсуде, сәйкесінше сумен жабдықтау, ауыл шаруашылығы қажеттілігі артып келеді және бұл қайшылар басылған кезде не болады? Содан кейін экологиялық босқындар, су үшін соғыстар басталады. Мен жақында Ресейдегі ғарыштық зерттеулер институтының бір ғалымымен, NASA-ның ғарыштық түсірілім бойынша үлкен маманымен кездестім, сондықтан ол бүгінде Жер бетінде үшеуі көрінетінін айтты Біз жаңа су жасай алмаймыз, бірақ оның ұтымсыз пайдаланылуын азайта аламыз, ХХ ғасырдың ортасынан бастап 2015 жылға қарай Алматы облысының оңтүстігі мен шығысында шоғырланған Қазақстан тауларындағы мұздықтардың саны 2 793-тен 2 054-ке дейін, яғни 1/4-тен астамға азайғанын сипаттайды. Олардың ауданы шамамен 713 шаршы шақырымға азайып, көлемі 30,7 шаршы шақырымға азайды. Жалпы алғанда, мұздық жүйелер климаттың өзгеруіне синхронды реакциямен сипатталады-яғни еру барлық жерде жүреді. Евгений Ғасырдың ортасына қарай мұздану алаңы 200 шаршы шақырымға дейін қысқарады, ал 2090 жылға қарай мұздықтар іс жүзінде жоғалады, Мұздықтар жойылған кезде 3000 метрден астам биіктікте жауын-шашын әлі де қар түрінде болады. [6,68-79]. Сонымен қатар, егер қазіргі жаһандық жылыну жалғасатын болса, онда физиканың барлық заңдарына сәйкес жауын-шашын көбейіп, қар одан да көп болады. Мұнда бастысы-өзен ағынының жылдық таралуы өзгереді. Егер қазір, мысалы, таулы өзендердегі ағынның максимумы шілде – тамыз айларында болса, онда мұздықтар болмаған кезде – мамыр – маусым айларында болады, яғни ауыл шаруашылығы өндірушілері бейімделуге мәжбүр болады. Сондай-ақ, мұздықтар шегініп бара жатқанда, олар өте жақсы бассейндер қалдырады, бұл жерлерде бөгеттер салу керек және суды ұстап тұру керек, содан кейін жазда егістіктерді суару үшін рұқсат беру керек. Сонымен қатар, қарды одан әрі көбейту және тіпті мұздықтарды қорғау үшін тауларда жасанды жауын-шашынның басқа әдістері бар. Қалай болғанда да, сарапшылар суды тек фермерлерге ғана емес, қарапайым азаматтарға да бағалауды және үнемдеуді үйренудің уақыты келді деп келіседі.

Зерттеулер көрсеткендей, ұқсас процестер планетаның барлық мұздықтарында жүреді. Олар жұқа және кішірейеді, көбісі жоғалып кетті. Жаһандық еру теңіз деңгейін көтереді, гидроэнергетика өндірісіне әсер етеді және су тасқынына әкеледі. Өзен арналары өзгеріп, бүкіл экожүйелер қайта құрылуда. Қазақстанға келетін болсақ, мұздықтардың еруі тұщы су қорларының азаюына қауіп төндіреді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Второе Национальное Сообщение Республики Казахстан Конференции Сторон Рамочной конвенции ООН об изменении климата, Министерство охраны окружающей среды Республики Казахстан. – Астана, 2009

2. Материалы Международного Семинара «Оценка снежно-ледовых и водных ресурсов Азии» Алматы, Казахстан 28-30 ноября 2006
3. Кіші Алматы мұздықтары // Казак Совет энциклопедиясы. - Алматы, 1975.
4. Атлас снежно-ледовых ресурсов мира // Вестник КазГУ Сер. географическая. - 1998. - № 7
5. Изменения ледникового стока в условиях деградации оледенения // Материалы гляциологических исследований. - М., 1999. - Выл. 87.
6. Динамика современного оледенения бассейна р. Казан, Джунгарский Алатау // Вестник КазГУ Сер. географическая. - 2000. - №2(11). - С.3-9 /
7. Топонимика ледников Казахстана // География в школах и вузах Казахстана. - 2005. - №6(8). - С. 4-9.
8. Іле Алатауының шындары мен асуларының топонимикасы // КазУУ хабаршысы. География сер. - 2006. - №2 (23). - С.3-9

EFFECTS AND CONSEQUENCES OF GLACIER MELTING ON THE ECOSYSTEM

The melting of glaciers is one of the consequences of climate change. The average temperature of the Earth has reached 15 °C and this is the highest in 3 million years. More than 1 million tons of ice melts every day, all this is fraught with hurricanes, floods, floods in cities and countries, a sharp decline in agriculture and other economic losses. Glaciologists are engaged in the "glacial problem". They investigate the features of glaciers and the processes that lead to their melting or freezing.

Key words: glaciology, global warming, ecosystem, desertification.

Г.А. ӘМЕТОВА

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг Университеті,
2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: kawoninow91@mail.ru*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг Университеті,
п.ғ.к., профессор,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

ОРТА МЕКТЕПТЕГІ ФИЗИКА КУРСЫ БОЙЫНША ҮЙДЕ ЖАСАЛАТЫН ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР

Мақалада мектептегі физика курсының оқытуда үйде зертханалық жұмыстарын қолданудың орындылығының теориялық негіздемесі келтірілген. Физика пәнін бірінші кезеңде орта мектепте оқыту процесінде үйде зертханалық жұмыстарды қолдану мүмкіндігі өте орынды екенін оқушыларға жеткізе білу. Үйде зертханалық жұмыстарды жүргізу жасөспірім кезіндегі балалардың психологиялық дамуына да байланыстылығын айқындау.

Кілт сөздер: физикалық эксперимент, үй тапсырмасы, өзіндік-қызметі.

Қазіргі білім берудің мәні мен мақсаты — адамның жалпы қабілеттерін және оның білім беру объектілері арқылы қызмет етудің әмбебап тәсілдерін дамыту. Мектептегі оқушылардың қызметін ұйымдастырушы ретіндегі мұғалімнің рөлі барған сайын маңызды бола түсуде.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Осыған байланысты оқушылардың өзіндік жұмысы, әсіресе танымның эксперименттік әдісімен байланысты ерекше өзекті болып табылады.

Шынында да, физикалық эксперименттің рөлін бағаламауға болмайды, өйткені оның көмегімен оқушылар өздерінің зерттеушілік дағдыларды дамытады: олар эксперименттің мақсаттарын анықтауға, мәселелерді қоюға және олардың шешімдеріне қол жеткізуге, болжамдар жасауға және оларды дәлелдеуге немесе жоққа шығаруға үйренеді, сонымен қатар олар ғылыми тұрғыдан құбылыстарды байқауға және негіздеуге үйренеді. оқушыларға өмірде нақты не болып жатқанын түсіндіруге көмектеседі.

Физика пәнін бірінші кезеңде орта мектепте оқыту процесінде үйде зертханалық жұмыстарды қолдану мүмкіндігі өте орынды. Бұл әсіресе физика пәнін оқытуға арналған мектеп бағдарламасындағы сағаттардың қысқару жағдайында орынды, ал материалдың көлемі азаймайды. Яғни мұғалімдер аз уақыт ішінде бұрынғыдай білім беруі керек. Өкінішке орай, көбінесе практик мұғалімдер эксперименттік бөлімді қысқартады.

Қазіргі мектепте бар физикалық эксперименттер демонстрациялық эксперимент, фронтальды зертханалық жұмыстар және физикалық практикум болып бөлінеді [1]. Тек кейбір әдіскерлер үйдегі тәжірибелік жұмыстарды бөлек топқа бөледі. Біз физиканы оқытудың алғашқы жылдарында үй зертханалық жұмыстарын жүргізу қажет деп санаймыз.

Үйдегі эксперименттік жұмыстар - бұл үйде, мектептен тыс оқушылар жұмыс барысын мұғалімнің тікелей бақылауынсыз жүзеге асыратын қарапайым тәуелсіз тәжірибе. Осы түрдегі жұмыстардың міндеттері-табиғатта және үйде физикалық құбылыстарды байқау, күнделікті өмірде қолданылатын өлшеу құралдарын қолдана отырып өлшеу, эксперимент пен физиканы зерттеуге қызығушылықты қалыптастыру. Жұмыстың бұл түрін студенттер өздері жасаған құрылғылардың көмегімен, тұрмыстық заттардың көмегімен немесе өнеркәсіп шығаратын құрылғылардың көмегімен жасай алады.

Үй эксперименті мектеп тәжірибелерінің жүйесіне толықтай енеді, ал жұмыстың бұл түрінің ерекше құндылығы оны зерттелетін пәнге — физикаға қызығушылықты арттыратын өзіндік жұмыс жүйесіне жатқызуға болатындығында.

Қарапайым оңай шешілетін тапсырмалар қойылған кезде, тақырыпты зерттеудің бастапқы деңгейлерінде тәуелсіз жұмыстарға дағдылану керек, оларды біртіндеп қиындату керек.

Жұмыстың бұл түрі жеке, тіпті бір зертханалық жұмыс бүкіл сыныпқа берілсе де, студенттер бұл жұмысты мұғалім мен сыныптастары жоқ үйде жасауы керек.

Үйдегі зертханалық жұмыстың ерекшелігі-мұғалім тапсырмаларды құрастыру кезінде әр түрлі студенттердің тапсырмаларды әртүрлі жылдамдықпен толтыратындығын ескермеуі керек. Бұл барлық оқушыларға бірдей тапсырмалар беруге мүмкіндік береді.

Үйдегі эксперимент қазіргі уақытта зерттелетін тақырыпқа сәйкес үй тапсырмасы түрінде жүргізілуі керек немесе белгілі бір тақырыпты немесе бөлімді зерттегеннен кейін бақылау ретінде қызмет етуі керек.

Зертханалық үй тапсырмасын мұғалім бере алады:

- 1) тақырыпты зерделеу барысында;
- 2) тақырыпты зерделеу соңында;
- 3) есептерді шеше білуді емес, теорияны білуді және оны практикада қолдана білуді тексеруді талап ететін тақырыптар бойынша бақылау жұмысы ретінде, бұл ретте теориялық бөлік жұмыс сипаттамасынан алынып тасталуы тиіс;
- 4) бүкіл сыныпқа бір эксперимент берілген кезде;
- 5) әр оқушыға немесе студенттер тобына әртүрлі тәжірибелер берілген кезде әр түрлі болады.

Жұмысты жүргізу кезінде студенттер экспериментті жүргізіп, сипаттап қана қоймай, сонымен қатар осы тақырып бойынша алған біліміне сүйене отырып қорытынды жасауы керек. Егер студенттер Материалды дұрыс игерсе, онда олар байқалған құбылыстан қорытынды жасау қиын болмайды.

Үйдегі зертханалық жұмыстарды жұмыстарға бөлуге болады[2]:

- негізгі қызмет түрі-айналамыздағы құбылыстарды бақылау;
- күнделікті өмірде қолданылатын құралдардың көмегімен өлшеу жүргізу қажет;
- оқушылар өз қолдарымен жасауы тиіс аспаптардың көмегімен өлшеулер жүргізу қажет.

Үйдегі эксперимент табиғатта да зерттелуі мүмкін. Бұл жағдайда студенттерге белгілі бір жағдайлар жасау, белгілі бір уақыт аралығында не болып жатқанын бақылау және осы уақыттың соңында көргендері туралы қорытынды жасау ұсынылады.

Үйдегі зертханалық жұмысты орындаудағы өзіндік жұмыстың рөлі өте үлкен. Олар оқушылардың пәнге деген қызығушылығының пайда болуына ықпал етеді, бұл бұрын айтылғандай маңызды. Сондықтан мұғалім оқу жоспарларын жасау кезінде жұмыстың осы түріне көп көңіл бөлуі керек, мұнда өзі-тұрақты жұмыс үнемі қосылуы керек [3]. Өздік жұмыс студенттердің проблемаларын ешкімнің көмегінсіз шеше алатындығын қалыптастырады, бұл олардың кейінгі өмірінде мүмкін.

Үйдегі зертханалық жұмыстар ерекше талаптарға сәйкес келуі керек. Оқушылардың үйде өткізуі үшін таңдалған барлық тәжірибелер студенттерге ешқандай зиян тигізбеуі керек, сондықтан басты талаптардың бірі-қауіпсіздік. Үйдегі зертханалық жұмыстарда жоғары қауіпті көздер қолданылмауы керек. Белгілі объектілермен жұмыс істеген жағдайда зертханалық жұмыстың сипаттамасында ол тек ата-аналардың қатысуымен жүргізілуі керек екенін көрсету қажет.

Өйткені зертханалық жұмыстар үйде жүргізіледі, олар қандай да бір күрделі жабдықта орындалмауы керек, бірақ әр үйде бар заттардың көмегімен, яғни студент ешқандай материалдық шығындарды көтермеуі керек.

Үйдегі зертханалық жұмысты орындау оңай болуы керек, бірақ ол үлкен теориялық жүктемені көтереді. Зертханалық жұмыстың сипаттамасы тек кезең - кезеңімен ғана емес, сонымен бірге студенттерге көрген құбылысты түсіндіруге ғана емес, сонымен бірге зерттелген материалды басып алуға ықпал ететін теорияны да қамтуы керек.

Жұмысты орындау туралы есептер жазбаша түрде ресімделуі керек. Мұғалім студенттермен алдын - ала есеп беру туралы сөйлесуі керек, мысалы, ол студенттерден алдыңғы зертханалық жұмыстарды орындау кезінде жасайтын осындай дизайнды талап етуі мүмкін. Есептердің бұл түрі мұғалімге әр оқушының жұмысын бағалауға көмектеседі. Жұмыстың нәтижелерін мұғалім мен сынып талқылауы керек, бұл студенттерге орындау кезінде дұрыс емес мәселелерді түсінуге көмектеседі.

Осылайша, мұғалім үйдегі зертханалық жұмыстар үшін таңдаған эксперименттер келесі талаптарға сай болуы керек [4]:

1. Қауіпсіздік.
2. Орындау қарапайымдылығы.
3. Материалдық шығындардың болмауы.
4. Жұмыстар бойынша есептер.
5. Нәтижелерді талқылау.

Қорыта келе үйде зертханалық жұмыстарды жүргізу жасөспірім кезіндегі балалардың психологиялық дамуына да байланысты. Дәстүрлі жіктеуге сәйкес жасөспірім кезеңі-бұл 11-12 жастан 14-16 жасқа дейінгі өмір кезеңі. Бұл кезең ең

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

қысқа, бірақ дәл осы кезеңде адам өзінің дамуында үлкен серпіліс жасайды. Дәл осы кезеңде ол жеке тұлғаға айналады [5].

Сондай-ақ, осы жаста жоғары психикалық функциялардың дамуын ескеру қажет, атап айтқанда: есте сақтау, зейін, қабылдау және ойлау. Бұл функциялардың дамуы көбінесе оқу мотивациясына байланысты. Жасөспірім кезінде теориялық ойлау басым болады, ол арқылы бала қарым - қатынасты үйренеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Гальперштейн Л. Сәлем, физика! М.: Балалар әдебиеті, 2018г.
2. Ковтунович М. Г. Домашний эксперимент по физике: Пособие для учителя. М.: Гуманитар, 2020г.
3. Перельман Я. И. Занимательная физика. М.: Наука, 2021г.
4. Бектұрған Н. Құрал-жабдықтарсыз тәжірибелер. М.: Балалар әдебиеті 2021г.
5. Тарасов О. М. Лабораторные работы по физике с вопросами и заданиями. М: Форум-Инфра, 2011.
6. Усова А. В., Вологодская З. А. Самостоятельная работа учащихся по физике в средней школе. М: Просвещение, 2019г.

LABORATORY WORK AT HOME ON THE PHYSICS COURSE IN HIGH SCHOOL

The article provides a theoretical justification for the feasibility of using laboratory work at home in teaching a school physics course. To be able to convey to students that in the process of teaching physics at the first stage in high school, the possibility of using laboratory work at home is very appropriate. To determine whether laboratory work at home is also related to the psychological development of children in adolescence.

Key words: physical experiment, homework, self work.

Е.А. БАЙМАН

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: yerzhanbay@gmail.com*

Г.Ж. ТОҚЫМБАЕВА

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: gtokymbaeva@gmail.com*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
п.ғ.к., профессор,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ
ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ
ПАЙДАЛАНУ**

Мақалада оқу процесінің интерактивтілігін қамтамасыз ету үшін электрондық білім беру ресурстарын қолдану мүмкіндіктері мен шарттары қарастырылады. Оқытудың әдістемелік жүйесінің компоненттеріндегі өзгерістер

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

сипатталады. Оқыту сапасын арттыру, жоғарылатуға ықпал ететін электрондық білім беру ресурстарын тарта отырып, сабақтарды сауатты әрі түсінікті құрудың мысалдары келтіріледі.

Кілт сөздер: ақпараттық-білім беру ортасы, оқыту нысандары, оқыту әдістері, Оқыту құралдары, электрондық білім беру ресурстары.

Біздің қоғамда болып жатқан өзгерістер ақпараттық қоғамға көшуге, әлемдік білім беру жүйесіне интеграциялануға, білім беру үдерісіне жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізуге байланысты қазақи білім беруді жаңартудың алғышарттарын жасады. Мемлекеттік білім беру жүйесін модернизациялау тұжырымдамасында [1] мектептің білім беру жүйесіне қойылатын әлеуметтік талаптар көрсетілген. Атап айтқанда, дамушы қоғамға өз бетінше жауапты шешімдер қабылдай алатын, олардың ықтимал салдарын болжай алатын, ынтымақтастыққа қабілетті, ұтқыр, елдің тағдыры, бәсекеге қабілеттілігі және жоғары білімнің әлеуметтік рөлін жүзеге асыру үшін дамыған жауапкершілік сезімі бар білімді, іскер мамандар қажет.

Оқытудың нысандары мен әдістері қайта қаралған жағдайда ғана жаңа талаптарға сәйкес келуге болады. Білім беру қызметтері нарығының дамуы мен ақпараттық технологиялар дәуірінің талаптары жағдайында оқыту заманауи, инновациялық, интерактивті модельге көшуі керек. Бұл ретте білім алушылардың қойылған міндеттерді өз бетінше шешуі кезінде кәсіби құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін қолдану неғұрлым орынды болып табылады.

Заманауи білім беру жүйесінің интерактивтілігін қамтамасыз етудің перспективалық бағыттарының бірі салыстырмалы түрде жаңа дидактикалық құралдарды – электрондық білім беру ресурстарын қолдану болып табылады. Осы саладағы психологиялық-педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, білім беру үдерісінде электронды білім беру ресурстарын қолдану мұғалімге білім беруді дараландыру мен ақпараттандырудың инновациялық идеялары мен бағыттарын іс жүзінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді, мысалы, оқушылардың жеке білім беру траекторияларын құру, оқу үдерісіне құзыреттілік тәсіл ұстанымдарын енгізу, оқушылардың өзіндік белсенділігін арттыру және т.б. [2]

Электрондық білім беру ресурстары оқыту құралы болып табылады және оның сапасын арттыру құралы ретінде әрекет етеді. Оқу құралдарының өзгеруі, сонымен қатар білім беру ортасының кез-келген буынының өзгеруі сөзсіз осы жүйенің қайта құрылуына әкеледі: оқу материалының мазмұны, оқытудың формалары мен әдістері, сондай-ақ білім беру үдерісі субъектілерінің қызметі өзгереді.

Оқытудың ұйымдастырушылық формаларына қатысты жаңашылдықтар сынып-сабақ жүйесінің абсолютті басымдығын біртіндеп алып тастауға және ғылыми-зерттеу жұмысы, қашықтықтан олимпиада, бейнедәріс, вебинар, қашықтықтан кеңес беру, оқу презентациясы, интеллект-карта құрастыру, дөңгелек үстел (пікірталас, пікірсайыс), ми шабуылы (brain storm, public storm) сияқты оқыту нысандарын ұйымдастыруға байланысты. немесе миға шабуыл), іскерлік және рөлдік ойындар, case-study (нақты жағдайларды талдау, ситуациялық талдау), мастер-класс және т. б.

Алайда, электронды білім беру ресурстарын енгізу оқыту әдістеріне үлкен әсер етеді. Қазір дәстүрлі әдістерді ақпараттық технологиялар құралдарының қатысуынсыз жүзеге асыруды елестету қиын. Мысалы, түсіндірме және иллюстрациялық әдіс бүгінде демонстрациялық бағдарламалық құралдар мен ақпараттық-іздеу жүйелерімен белсенді қолдау көрсетеді. Қазіргі заманғы технологиялар пайда болғанға дейін пайда болған Жоба әдісі қазіргі уақытта

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

көптеген жүйелік, қолданбалы және арнаулы бағдарламалар арқылы жүзеге асырылады. Бірақ электронды білім беру ресурстарының оқыту әдістеріне әсері соншалықты, олардың қазіргі мағынасында кейбір әдістер (мысалы, бағдарламаланған, модельдеу) енді, ақпараттық технологиялар құралдарынсыз жүзеге асырыла алмайды.

Сонымен қатар, оқыту үдерісіне ақпараттық технологиялар құралдарын енгізу оқытудың бірқатар жаңа әдістерін өмірге әкелді, олардың ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады: ассоциативті әдіс, бұрмалау әдісі, прецеденттер әдісі, компьютерлік оқытуды модельдеу, реификациялау әдісі және т.б.

Ассоциативті әдіс гипермәтін және гипермедиа негізінде ақпараттық оқыту ортасын құруға негізделген, бұл оқу материалын мұғалімнің (немесе оқу бағдарламасының) белгілі бір тізбегінде емес, өз бірлестіктерін, бейімділіктері мен басымдықтарын басшылыққа ала отырып, еркін оқуға мүмкіндік береді.

Фальсификация немесе мәжбүрлі болжам әдісі к. Поппер тұжырымдамасын қалыптастыруда жүзеге асырумен байланысты. Осы әдіске сәйкес білім алушы оны белгілі бір болжамдар, гипотезалар, оның ішінде бастапқы теорияны жоққа шығаруға мәжбүр ететін жағдайға қойылады. Осыдан кейін оқыту жүйесі оған болжамдарды растайтын немесе жоққа шығаратын ақпаратты ұсынады, бұл зерттеудің одан әрі дамуына мүмкіндік береді. Егер кезекті тексеру нәтижесінде жалғандық (теріске шығару) анықталса, онда зерттеуші өз теориясынан бас тартып, келесісін әзірлеуі керек. К. Поппердің пікірінше, ғылыми теориялардың өзгеруінде қатенің оң рөлі жатыр. [3]

Прецеденттер әдісі психологиялық негізге ие, өйткені прецеденттік ойлау – бұл алдыңғы жағдайлар немесе жағдайлар (прецеденттер) туралы білімді қолданатын табиғи ойлау процесі. Жаңа мәселені қарастырған кезде ұқсас прецедент аналог ретінде ізделеді, содан кейін іс шешімін қолдануға тырысады, мүмкін оны өзгерген жағдайға бейімдейді.

Компьютерлік оқытуды модельдеу-бұл оқушылардың ойлауын қалыптастыруда айтарлықтай әлеуетке ие оқытудың өте маңызды әдісі. Оның артықшылықтары даусыз: компьютерлік модельдерді зерттеу оңай және ыңғайлы, өйткені олар нақты эксперименттер қиын болған немесе болжанбайтын нәтиже бере алатын жағдайларда есептеу эксперименттерін жүргізуге мүмкіндік береді. Компьютерлік модельдердің қисындылығы мен формализациясы зерттелетін объектінің қасиеттерін анықтайтын негізгі факторларды анықтауға, процестің заңдылықтарын ашуға, модельденген жүйенің оның параметрлері мен бастапқы жағдайларының өзгеруіне, реакциясын зерттеуге мүмкіндік береді.

Реификация әдісі (ағылш. reification-материалдандыру) білімді кодификацияланған және бейресми білімге бөлу принципіне негізделген. Кодификацияланған білім қағаз және электрондық тасығыштарда (оқулықтар мен электрондық білім беру ресурстарында) формализацияланған және тіркелген. Оларды оңай сақтауға, көшіруге және таратуға болады. Бейресми білімнің құрамына өз саласындағы мамандардың шеберлігі, тәжірибесі мен түйсігі құпиялары кіреді. Кодификацияланғаннан айырмашылығы, бейресми білім адамнан бөлінбейді, ресімделмеген және жеке тәжірибеде, кәсіби қызмет процесінде жинақталады. Мұндай білім әлеуметтік өзара іс-қимыл барысында тікелей жеке қатынастар арқылы ғана берілуі мүмкін.

Осылайша, оқу үдерісіне жаңа – электронды – оқыту құралдарын енгізу электронды білім беру ресурстарын оқытудың басқа (дәстүрлі немесе инновациялық) құралдарымен дұрыс үйлестіруді көздейтін, оларды сауатты пайдалану жағдайында ғана сапалы жаңа білім беру нәтижелеріне қол жеткізу міндетін шешуге ықпал етеді деп айтуымызға болады.

Сонымен, егер шартты түрде сабақты 3 бөлікке бөлсек: мотивация (шақыру) кезеңі, жаңа материалды зерттеу (түсіну) кезеңі және бекіту (рефлексия) кезеңі, онда оқытудың формаларын, әдістері мен құралдарын келесі бөлу орынды болады. Бірінші кезең тақырыпқа деген қызығушылықты оятады, оны өзекті және шығармашылық-ізденіс тұрғысынан зерттеуді орнатады, сұрақтарға итермелейді, бар білімдерін жаңартады және тақырыпты әрі қарай зерттеу процесін құрылымдайды. Бұл кезеңде оқушылардың фронтальды, диалогтық және топтық жұмысы ең тиімді болып табылады, өйткені дәл осы әдістер оларды оқу үдерісіне тез қосуға, танымдық қызығушылықты оятуға және олардың ақыл-ой белсенділігін жандандыруға мүмкіндік береді. Мұнда зерттелетін тақырыпқа эпиграфты талқылау (немесе ойлап табу), оқушылардың өмірлік тәжірибесін тарту, сабақтың тақырыбына байланысты оларда пайда болатын сөздердің, фамилиялардың, терминдердің ассоциативті қатарын құру, зерттелетін материал бойынша проблемалық мәселелерді тұжырымдау және т. б. сияқты педагогикалық әдістерді қолдануға болады. Жұмыстың осы кезеңінің қорытындысы оқушылардың сабақ тақырыбының негізгі аспектілері туралы қалыптасқан бастапқы түсінігі, сондай-ақ одан әрі оқу барысында жауап алу қажет сұрақтардың (проблемалардың) белгіленген шеңбері болуы тиіс.

Егер сабақтың басында қолданылатын электрондық білім беру ресурстары туралы айтатын болсақ, онда бұл жерде, мысалы, оқушылармен фронтальды жұмыс кезінде, сондай-ақ кез-келген басқа оқу жағдайлары кезінде тапсырманың көрінісін суреттеуге арналған шағын компьютерлік презентация немесе бейнефильм орынды болады.

Сабақтың екінші кезеңі-түсіну кезеңі-жаңа ақпаратты өз білімімен (идеяларымен) байланыстыруды, жаңа ақпаратты белсенді тәсілдермен алуды, Жаңа семантикалық және логикалық байланыстар орнатуды қамтиды. Дәл осы жерде электронды білім беру ресурстарын пайдалану әсіресе тиімді болуы мүмкін, өйткені оларда зерттелетін мәселелер бойынша қажетті ақпарат болуы мүмкін. Бұл электронды оқулықпен, оқу презентациясымен немесе оқу бағдарламасымен жұмыс болуы мүмкін. Тиісті электронды білім беру ресурстарын мұғалім алдын-ала таңдап, психологиялық-педагогикалық, әдістемелік, эргономикалық сипаттағы талаптарды барынша қанағаттандыруы керек екенін атап өткен жөн.

Сонымен қатар, электронды ресурстармен тәуелсіз жұмыс, егер ол қарастырылатын мәселелерді жұптарда, шағын топтарда немесе фронтальды түрде талқылаумен аяқталса, тиімдірек болады. Бұл ретте оқушылар бастапқы кезеңде қойылған проблемалық сұрақтарға жауаптарды графикалық түрде (кластерлер, схемалар, кестелер) немесе мәтіндік нысанда (тезистер, эсселер, екі бөлімді күнделік, мәтінді белгілеу) ресімдей алады. Егер мұндай тапсырмаларды орындау пайдаланылған электрондық ресурста қарастырылса, жақсы, егер жоқ болса, дәстүрлі құралдар да қолайлы (қағаз, ноутбук, тақта). Ең бастысы, түсіну кезеңі стандартты тестпен шектелмейді, ол, әдетте, дамыған EOR-дің көпшілігінде кез-келген тақырыпты аяқтайды, бірақ интерактивті педагогикалық технологияларды оқытудың тиімді әдістері мен формаларын қолданады.

Рефлексия кезеңінде алынған ақпаратты жан-жақты түсіну және жалпылау, материалды зерттеудің бүкіл процесін талдау, зерттелетін материалға деген өзіндік көзқарасты дамыту және оны қайтадан проблемалы ету (жаңа «қиындық») қажет. Бұл кезеңде инновациялық технологиялардың педагогикалық әдістерін (синквейн, дайджест, сабақ тақырыбы туралы бастапқы идеяның өзгерістерін талдау, "үш П" технологиясы, жеке рефлексия және т.б.) жүзеге асыру ұсынылады. Сондай-ақ, зерттелген материалды жалпылау үшін электронды білім беру ресурстарын қолдануға болады (жоспар құру, түйіндеме, оларды кейіннен көрсетілген педагогикалық әдістермен пайдалану үшін реферат дайындау. [4]

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Осылайша ұйымдастырылған сабақ, бір жағынан, электронды білім беру ресурстарын пайдалану арқылы оқушының интеллектісін дамытуға, білімді өз бетінше алуға және ұсынуға, ақпаратпен жұмыс істеудің жалпы білім беру дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Екінші жағынан, электронды білім беру ресурстарын заманауи интерактивті білім беру технологияларына қосу Оқу үдерісінде қолданылатын зияткерлік әдістер мен ұйымдастырушылық формалардың ауқымын едәуір кеңейтуге мүмкіндік береді. Бұл комбинация білімді игеру және дағдыларды қалыптастыру үдерісін тиімдірек етеді және нәтижесінде оқушылардың білім беру деңгейінің жоғарылауына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, білім беру мекемелерінің түлектерін даярлау сапасының артуы оқытудың инновациялық формалары мен әдістерімен үйлесімде электронды білім беру ресурстарын кешенді қолданумен байланысты деп айта аламыз. Оқытудың әдістемелік жүйесінің барлық компоненттерін тиісті түзетуді көздейтін электронды білім беру ресурстарын сауатты пайдалану, біздің ойымызша, заманауи білім беру мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін тұтас білім беру траекториясын қалыптастыруға көмектеседі.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. Концепция модернизации казахского образования на период до 2020 года.
2. Токбергенова У. Использование дидактических возможностей электронных ресурсов для повышения качества образования // Информатика и образование. – 2018. – № 6. – С. 43–48.
3. Акитай Б.Е. Инновационные технологии профессионального образования: компетентность, самостоятельность, творчество. – 2019.
4. Жүсіпкалиева Г.К. Образование в эпоху новых информационных технологий. – 2017.

THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF STUDENTS' KNOWLEDGE

The article discusses the possibilities and conditions for using electronic educational resources to ensure the interactivity of the educational process. Changes in the components of the methodological system of training are characterized. Examples of competent and understandable construction of classes with the involvement of electronic educational resources that contribute to improving, improving the quality of training are given.

Key words: information and educational environment, forms of training, teaching methods, teaching aids, electronic educational resources.

Р.Е. БАЙМУХАНБЕТ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: baimuxambet@g.mail.ru*

научный руководитель – подполковник К.А. ДЖАКАНОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
преподаватель кафедры артиллерии,
Республика Казахстан, город Алматы*

ОРГАНИЗАЦИЯ И ПРОВЕДЕНИЕ ТРЕНИРОВКИ ПО СТРЕЛЬБЕ И УПРАВЛЕНИЮ ОГНЕМ

Статья предназначена для курсантов, обучающихся по образовательной программе «Управление ракетными войсками и артиллерией», а также для офицеров-артиллеристов, находящихся на должностях командира (начальника штаба) дивизиона, командира батареи и старшего офицера батареи. Статья содержит рекомендации по подготовке и проведению тренировок, по руководству выполнением огневых задач, по проведению их разбора и оценки согласно Курса подготовки артиллерии 2016 года.

Ключевые слова: огневая задача, тренировка, координаты, огневая позиция, постановка огневых задач, цель, разбор.

Точный и своевременный огонь является результатом коллективного труда всего личного состава артиллерийского подразделения. Однако решающая роль при этом принадлежит командиру. Успех в бою в значительной мере определяется степенью подготовки офицера - артиллериста. А в основе этой подготовки лежат тренировки по стрельбе и управлению огнем. Тщательная подготовка тренировок и умелое их проведение позволяют вырабатывать определенную систему и твердые практические навыки в проведении мероприятий подготовки стрельбы и управления огнем и в выполнении огневых задач.

Курсантам, обучающимся по образовательной программе «Управление ракетными войсками и артиллерией» в учебной программе дисциплины Стрельба и управление огнем [1], а также офицерам и сержантам кафедры артиллерии в системе профессиональной подготовки предусмотрены тренировки по стрельбе и управлению огнем (СУО) [2].

Тренировки являются важнейшим видом практических занятий. Они проводятся с целью приобретения, совершенствования и поддержания на необходимом уровне навыков и умений обучаемых:

- а) в выполнении мероприятий по подготовке СУО;
- б) в выполнении огневых задач.
- в) в методической подготовке по руководству выполнением огневых задач, проведению их разбора и оценки [10; с.2].

Сущность тренировок - целенаправленное многократное повторение обучаемыми приемов и действий при проведении ими мероприятий по подготовке стрельбы и управления огнем, выполнении различных огневых задач или их элементов.

Тренировки в выполнении огневой задачи в целом проводятся на тренажере Малый артиллерийский полигона компьютерной имитации (МАКИ - 2005), и на местности с использованием средств имитации артиллерийской стрельбы.

МАКИ - 2005 предназначен для обучения и тренировки по Тактической подготовке и Стрельбе и управлению огнем артиллерии с закрытых огневых

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

позиций с лазерной и звуковой имитацией тактической обстановки, целей, выстрелов и разрывов своих снарядов и имитацией деятельности подразделений артиллерийской разведки, управляемый с помощью распределенной локально-вычислительной компьютерной сети.

МАКИ - 2005 позволяет выполнять “днём” и “ночью” следующие огневые задачи согласно курса подготовки артиллерии 2016 г. (КПА-2016):

- №3 - с пристрелкой любым способом (дивизионом - подручной и каждой);
- №4 - контроль стрельбы на поражение любым способом;
- №5 - колонна, отдельная наблюдаемая движущаяся группа мотопехоты, НЗО;
- №6 - репер действительный и фиктивный (любым способом) наземный и воздушный;
- №7 - освещение, ослепление, распространение агитационного материала [3].

Подготовка тренировки по СУО на МАКИ – 2005 с курсантами (офицерами, сержантами) проводится заблаговременно и включает:

- разработку документов для проведения тренировки;
- подготовку руководителя;
- подготовку обучающихся;
- подготовку учебно-материального обеспечения.

Для проведения тренировки разрабатываются:

- план проведения тренировки;
- задание на подготовку к тренировке.

План проведения тренировки разрабатывается текстуально с приложением карты (схемы) и, как правило, включает:

- тему, место и время тренировки;
- учебные цели;
- краткую тактическую обстановку;
- координаты огневых позиций (ОП), командно-наблюдательных пунктов (КНП) (постов и позиций средств артиллерийской разведки), дирекционный угол основного направления стрельбы;
- сведения о проведении мероприятий по подготовке стрельбы и управления огнем;
- рассчитанные поправки на отклонение условий стрельбы от табличных;
- огневые задачи, последовательность их выполнения и распределение учебного времени;
- данные для отработки каждого элемента тренировки (контрольные данные, необходимые команды, распоряжения, вводные, нормативы для оценки и т. п.).

На карту (схему) наносятся тактическая обстановка, ОП, КНП (посты, позиции средств артиллерийской разведки), цели и другие данные. План составляется настолько подробно, чтобы при необходимости тренировку по этому плану мог бы провести любой другой офицер. Это требование вызвано тем, что в ходе повседневной деятельности офицер, который составил план, зачастую не сможет сам провести тренировку. В этом случае подробным планом может воспользоваться его заместитель.

План проведения тренировки утверждается непосредственным начальником руководителя тренировки.

Задание обучающимся на подготовку к тренировке объявляться устно или выдаваться в письменном виде за 2-3 дня до тренировки. В нем обычно указывается:

- общая тактическая обстановка;
- справочные данные (координаты элементов боевого порядка, ориентиров, постов и позиций подразделений артиллерийской разведки, метеорологические и баллистические условия стрельбы, обеспеченность боеприпасами, позывные радиостанций и должностных лиц и т.п.);

- что исполнить при подготовке к тренировке;
- перечень необходимой экипировки [4].

Тренировка проводится как военная игра. Задача руководителя состоит в создании для обучаемых таких условий, чтобы они действовали КАК В БОЮ: получали информацию, оценивали ее и принимали решение, представляли доклады старшим начальникам, командовали, корректировали огонь, т.е. управляли подчиненными подразделениями при выполнении огневых задач в условиях возможно более близких к условиям реального боя. В ходе выполнения огневой задачи руководитель не учит и не рассказывает, не показывает и не поправляет обучаемых.

Для того, чтобы выполнялись эти требования следует руководствоваться следующими рекомендациями.

1. Чтобы обучаемый выполнял функции должностного предназначения САМОСТОЯТЕЛЬНО, КАК В БОЮ, он “вводится в обстановку. Это позволяет ему действовать не как обучаемому, а как командиру подразделения.

2. Руководитель тренировки при выполнении огневой задачи выступает в роли телефониста, поддерживающего связь со старшим артиллерийским начальником и командиром общевойсковой подразделения. В некоторых случаях руководитель занятия выступает и в роли разведчика (дальномерщика) и как телефонист, поддерживающий связь с огневыми и разведывательными подразделениями.

3. Вся необходимая информация передается с использованием средств связи или ее имитации, а также в виде докладов должностных лиц, находящихся на КНП. Для этого руководитель заранее разрабатывает вводные и в нужное время вручает их должностным лицам, назначенным на время выполнения огневой задачи.

4. На макете местности тренажера МАКИ – 2005 руководитель обозначает положение и действия противника, своих подразделений, с помощью лазерной и звуковой имитации цели и разрывов снарядов обучаемый наблюдает результаты своей стрельбы. Если имевшиеся средства имитации не позволяют этого сделать, то нужная информация в виде докладов передается через соответствующих должностных лиц [3; с.3].

5. Чем меньше замечен на тренировке ее руководитель (как преподаватель, как обучающий), тем выше его методическое мастерство.

6. Руководитель тренировки лично ведет запись стрельбы, наблюдает разрывы, определяет отклонения и рассчитывает корректуры, готовит следующие команды, отмечает ошибки выполняющего огневую задачу.

7. Задача руководителя тренировки состоит в создании такой обстановки в ходе выполнения огневой задачи и реакции на действия выполняющего огневую задачу, чтобы выявить наиболее слабые места в подготовке обучаемого по СУО, проверить усвоение наиболее сложных элементов, присущих данной стрельбе [5].

На тренировке по СУО следует придерживаться принципа: **выполняет задачу один, тренируются все.**

В начале тренировки руководитель предупреждает обучаемых о том, что каждый из них, независимо от того какую должность он будет исполнять, должен быть готов провести разбор и оценить выполнение огневой задачи;

в ходе тренировки руководитель следит за работой обучаемых;

после выполнения огневой задачи он проверяет у обучаемых качество записи стрельбы;

руководитель тренировки стимулирует активную работу обучаемых, применяя специальные методические приемы при подготовке разбора выполнения огневой задачи;

после окончания разбора и оценки выполнения огневой задачи руководитель тренировки подводит итог ее отработки, при этом отмечает и оценивает работу всех обучаемых в ходе выполнения огневой задачи и при подготовке ее разбора [4; с.69].

Подготовка разбора выполнения огневой задачи.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Этот элемент занятия направлен на то, чтобы каждый обучаемый мог уяснить: как действовал выполняющий огневую задачу, какие ошибки он допустил и по какой причине. При подготовке разбора каждый обучаемый готовится к его проведению. Этот элемент позволяет руководителю тренировки оценить работу всех обучаемых, стимулировать их активную работу на последующих занятиях, самому качественно подготовиться к разбору. Последовательность работы следующая:

1. Объявить, что выполнение огневой задачи закончено и построить обучаемых.
2. Проверить полноту и качество записи стрельбы у должностных лиц и у всех обучаемых.

3. Предложить обучаемым вскрыть ошибки в ходе выполнения огневой задачи и задать вопросы выполняющему огневую задачу по обоснованию тех или иных команд. Если ряд ошибок оказались не замеченными обучаемыми, руководитель акцентирует на них внимание.

4. При необходимости руководитель тренировки требует от выполняющего огневую задачу теоретически обосновать команды [5; с.17].

5. Старший оператор (операторы) подготавливают данные для разбора и оценки выполнения огневой задачи, оформляют и выводят на принтер карточки оценки выполнения огневой задачи и бланки записи стрельбы

6. Ставит задачу на подготовку обучаемых к проведению разбора. При подготовке к проведению разбора обучаемые должны самостоятельно сделать вывод: выполнена или нет огневая задача. При этом оценивается (ст. 173 КПА-2016):

- соответствие назначенных для выполнения огневой задачи подразделений и их огневых возможностей характеру цели и задаче стрельбы;

- правильность назначения снаряда, взрывателя, заряда, расхода снарядов и способа обстрела цели, порядка выполнения огневой задачи;

- закончена пристрелка цели или создание (пристрелка) репера, нет ли перерасхода боевых снарядов на пристрелку;

- результаты стрельбы на поражение;

- соблюдение мер безопасности [4; с.69].

При анализе решения, хода пристрелки и стрельбы на поражение выявляются ошибки (ст. 179 КПА-2016):

- в выборе цели и в определении задачи стрельбы;

- в назначении вида снаряда и типа взрывателя, установки взрывателя, заряда и вида траектории;

- в выборе способа определения установок для стрельбы на поражение;

- в назначении расхода снарядов, способа обстрела цели и порядка выполнения огневой задачи;

- в определении корректур в ходе пристрелки и стрельбы на поражение.

Определяются оценки за решение командира и его выполнение в ходе стрельбы, время выполнения огневой задачи и точность огня. Только после этого обучаемые будут готовы к проведению разбора.

Для того чтобы стимулировать активную работу всех обучаемых, а главное - для совершенствования методических навыков, руководитель тренировки практикует назначение для проведения разбора одного из обучаемых. Это делается не на каждой тренировке, но достаточно часто.

После окончания разбора и оценки выполнения задачи, проведенными обучаемым, руководитель тренировки утверждает оценку и оценивает качество проведенного разбора. Если разбор обучаемым был проведен неправильно или недостаточно поучительно, то руководитель тренировки проводит его сам.

Разбор и оценка выполнения огневой задачи представляют собой самостоятельный элемент занятия. Они проводятся для того, чтобы все обучаемые глубоко уяснили, как была выполнена данная огневая задача и как следовало бы ее выполнять.

Разбор должен обеспечить надежное усвоение положений Правил стрельбы и управления огнем, относящихся к выполняемой задаче, а также совершенствование методических знаний и навыков обучаемых по его проведению.

Требования, предъявляемые к разбору выполнения огневой задачи.

Практика доказывает, что для достижения целей разбора необходимо выполнять ряд требований [5; с.19].

а) **Разбор должен быть поучительным.** При анализе решения, команд и действий выполняющего огневую задачу необходимо показывать стремление не к шаблонному, а творческому выполнению рекомендаций Правил стрельбы. При наличии ошибок ни в коем случае не ограничиваться только их констатацией, т.к. констатация ошибки в чистом виде, без должного ее анализа, не позволяет обучаемым глубже усваивать положения Правил стрельбы и управления огнем.

Необходимо указать причину появления ошибки, ее последствия в данной стрельбе и возможные последствия такой ошибки в реальном бою.

б) **Чтобы разбор был убедительным, обоснованным** руководитель стрельбы должен умело ссылаться на соответствующие положения руководящих документов, тщательно рассчитывать контрольные данные и корректуры.

в) **Разбор должен быть интересным, запоминающимся.** Для этого надо приводить примеры из практики, делать сравнения, сопоставления действий, а речь должна быть не монотонной, а живой и образной с некоторой долей юмора.

г) **Целесообразно разбор выполнению огневой задачи проводить в виде монолога.** В ходе его проведения обучаемым не разрешают задавать вопросы, перебивать. Руководитель занятия не должен в ходе разбора “спотыкаться”, допускать паузы, связанные с поиском недостающих данных, необходимых для его проведения. Разбор - это яркая, живая, образная речь.

При проведении разбора целесообразно вывести выполняющего огневую задачу из строя. Это дисциплинирует обучаемых и подчеркивает важность разбора.

Содержание разбора и оценки выполнения огневой задачи.

1. Название и содержание огневой задачи. Вывод, выполнена ли огневая задача или нет;

2. Анализ влияния результатов выполнения огневой задачи на действия общевойсковых подразделений, насколько она способствовала решению ими боевых задач;

3. Качество решения, принятого на выполнение огневой задачи (верно ли выполняющий огневую задачу выбрал цель, средства для выполнения задачи, вид траектории, снаряд, заряд, взрыватель, способ определения установок для пристрелки и стрельбы на поражение, порядок выполнения огневой задачи и т.д.);

4. Своевременность и правильность постановки задач разведывательным и огневым подразделениям;

5. Ход пристрелки и стрельбы на поражение. Анализ каждой команды (умение наблюдать и оценивать разрывы, правильности и точность вводимых корректур, соблюдение правил пристрелки и стрельбы на поражение);

6. Умение применять ПС и УО для ускорения выполнения огневой задачи;

Время, затраченное на выполнение огневой задачи (рабочее время);

Точность огня;

Выводы:

Степень подготовленности выполняющего огневую задачу;

Умение руководить подчиненными и подразделениями;

Умение поддерживать непрерывное взаимодействие с общевойсковыми подразделениями, представлять соответствующие доклады командирам и начальникам (артиллерийскому и общевойсковому);

Знание Правил стрельбы и управления огнем, Уставов, наставлений и руководств;

Общая оценка и указания по устранению недостатков.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Подведение итога выполнения огневой задачи.

Поскольку главной целью тренировки является не выполнение одним офицером огневой задачи, а отработка ее ВСЕМИ обучаемыми, то руководитель тренировки после оценки выполнения огневой задачи подводит общий итог:

- анализирует, разбирает работу в ходе тренировки КАЖДОГО обучаемого, оценивает его работу;
 - делает, при необходимости, пояснения по особенностям выполнения данной задачи в других условиях, отличающихся от рассмотренных;
 - дает задание на самостоятельную работу по закреплению знаний по данной задаче.
- Обычно для этого рекомендуется разработать формализованный бланк ее выполнения или же вариант этого бланка руководитель тренировки вручает одному из офицеров [5; с.20-22].

Таким образом, по результатам выполнения одним курсантам (офицерам, сержантам) огневой задачи на тренировке, все обучаемые должны быть подготовлены к выполнению зачетной огневой задачи в отработанных условиях.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Рабочий учебный план учебной дисциплины «Стрельба и управление огнем», Алматы-2022 г.
2. Программа профессиональной подготовки кафедры артиллерии на 2022-2023 учебный год, Алматы 2022 г.
3. Техническое описание и руководство по эксплуатации МАКИ-2005, Актобе – 2005.
4. Курс подготовки артиллерии. Астана 2016 г, с. 178.
5. Н.Н. Ильинский, Учебно-методическое пособие по проведению тренировки по стрельбе и управлению огнем, МВАА 2001 г.

**ORGANIZATION AND CONDUCT OF TRAINING
SHOOTING AND FIRE CONTROL**

The article is intended for cadets studying under the educational program "Missile Troops and Artillery Management", as well as for artillery officers who are in the positions of division commander (chief of Staff), battery commander and senior battery officer. The article contains recommendations on the preparation and conduct of training, on the management of the execution of fire tasks, on their analysis and evaluation according to the Artillery Training Course of 2016.

Key words: fire task, training, coordinates, firing position, setting fire tasks, goal, analysis.

Д.Ж.БАҚЫТОВ

Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
2 курс курсанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: raa8080@mail.ru

ғылыми жетекшісі - Р.М. НАУРЫЗБАЕВА

Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясы,
тоғызыншы кафедрасының профессоры, п.ғ.к.,
қауымдастырылған профессор (доцент),
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
e-mail: rita.dali@mail.ru

ШЕКАРАДА ӘРБІР ЖАҒДАЙ МАҢЫЗДЫ

Мақалада шекарадағы бір жағдайдың теориялық-ойын моделі қарастырылды. Бұл үшін ойын теориясы қолданылды. Ойындар теориясы - стратегияны таңдау туралы ғылым. Ал ойын – талас-тартысты сипаттайтын математикалық модель. Ойынның төлем матрицасы құрастырылып, оның орнықты нүктесі жоқ екені анықталды. Сондықтан да, есеп аралас стратегияларда EXCEL бағдарламасында шешіліп, шешімі талданып, қарастырылып отырған жағдайға байланысты шекарашылардың іс-әрекетіне нұсқау берілді.

Кілт сөздер: шекара, шекарашы, стратегия, ойын, төлем матрицасы, ойын бағасы.

Өткен кезеңде де, қазірде Мемлекеттік Шекараны күзету мәселесі өзектілігін жойған жоқ. Себебі, екі елдің достығы әр мемлекеттің ішкі саясатына, әлеуметтік жағдайына және мемлекет басшысына және т.б. себептерге тығыз байланысты. Кешегі дос ел, дос халық бүгін жау болып жататыны тарихтан белгілі. Сондықтан да, Шекараны күзетуге қатысты мәселенің ешбіреуіне жеңіл-желпі қарауға болмайды, яғни Шекара төңірегіндегі әрбір жағдай маңызды.

Бүгін біз шекарадағы келесі жағдайға тоқталамыз.

Мемлекеттік Шекарадағы бір аумақты 4 шекарашы күзетіп тұр. Ол жерден 3 шекара бұзушы өтпекші. Олар 4 бағытта қозғалады. Егер белгілі бір бағытта шекарашылардан саны көп болса немесе мүлдем шекарашыны кезіктірмесе, онда шекараны бұза алады, ал басқа жағдайда ұсталады. Шекарашылар 4 стратегияны пайдаланады: А₁-әр бағытта бір-бірден шекарашы тұрады; А₂-1- бағытқа 2 шекарашы , 2-ші және 3-ші бағытқа 1-ден шекарашы, ал 4-ші бағытқа ешкімді қоймайды; А₃-3 шекарашы тек 1 бағытта және 1 шекарашы өзі ғана қозғалады. А₄-4 шекарашы тек 1 бағытта болады.

Шекара бұзушы 3 стратегияны пайдаланады: В₁-әр бағытта бір-бірден шекарашы тұрады және бір бағыт бос болады; А₂-1- бағытқа 2 шекарашы , 2-ші бағытқа 1 шекарашы, ал 3-ші және 4-ші бағытқа ешкімді қоймайды; В₃-барлық шекарашыларды тек 1 бағытқа ғана қояды.

Осы ойынның төлем матрицасын құрып, ойын бағасы мен шекарашылардың тиімді стратегиясын табу керек.

Шешімі. Төлем матрицасының элементтері a_{ij} деп А_i және В_j стратегияларындағы ұтыс көлемін айтамыз.

А₁ және В₁ стратегиялары үшін a_{11} -ді есептейік.

1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1

0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II
 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II
 0 II 0 I 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I
 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II I I 0 II
 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II
 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0 I II I 0
 0 II 0 I 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II 0 0 I 0 II
 I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I I II 0 I
 0 II 0 I 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

Бұл стратегияларда шекара бұзылмау ықтималдығы: $P = \frac{24}{144} = \frac{1}{6} = a_{22}$.

A₂ және B₃ стратегиялары үшін a₂₃-ді есептейік.

II I I 0 II I 0 I II 0 I I I II I 0 0 II I I 0 I II I
 III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 III III 0 0 0 0 III 0 0

0 I I II I II 0 I I I II 0 I I 0 II I 0 I II I 0 II I
 0 0 III 0 0 0 0 III III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 III

.....

т.с.с

Бұл стратегияларда шекара бұзылмау ықтималдығы: $P = \frac{0}{12} = 0 = a_{23}$.

A₃ және B₁ стратегиялары үшін a₃₁-де есептейік. Бұл стратегия үшін де

$P = \frac{0}{12} = a_{31} = 0$.

A₃ және B₂ стратегиялары үшін a₃₂-ді есептейік.

III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0
 II I 0 0 II 0 I 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 II I 0 0 I II
 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 II I I 0
 0 II 0 I 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0
 II I 0 0 II 0 I 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 II I 0 0 I II
 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0 III 0 I 0
 0 II 0 I 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

III 0 0 1 III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I
 II I 0 0 II 0 1 0 II 0 0 I 0 I II 0 0 I 0 II 0 0 II I 0 0 I II
 III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I III 0 0 I
 0 II 0 I 0 II I 0 I II 0 0 I 0 II 0 I 0 0 II

ISBN 978 – 601 – 269 – 146 - 7

0 0 I III 0 0 I III 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I 0 0 III I
 0 0 III 0 0 0 0 III III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III

Бұл стратегияларда шекара бұзылмау ықтималдығы: $P = \frac{12}{48} = \frac{1}{4} = a_{33}$.

Дәл осылайша төлем матрицасының қалған элементтерін есептейміз.
 А₄ және В₃ стратегиялары үшін а₄₄-ді есептейік.

III 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0
 III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 III 0 III 0 0 0 III 0 0
 0 III 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 III 0
 0 0 III 0 0 0 III 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 III
 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 0 III 0 0 0 III
 III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III 0 0 0 0 III

Бұл стратегияларда шекара бұзылмау ықтималдығы: $P = \frac{4}{16} = \frac{1}{4} = a_{43}$.

Ал қалған a_{41} және a_{42} элементтері 0-ге тең. Төлем матрицасының элементтерін түгелімен есептелінді. Ол төмендегідей:

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{6} & 0 \\ 0 & \frac{1}{12} & \frac{1}{3} \\ 0 & 0 & \frac{1}{4} \end{pmatrix}$$

Шекарашылардың А₄ стратегиясы А₃қарағанда бәсеңдеу, сондықтан оны қарастырмаймыз. Ойынның төменгі және жоғарғы бағасын табайық.

$B_i \backslash A_i$	B_1	B_2	B_3	α_i
A_1	1	0	0	0
A_2	0,25	0,17	0	0
A_3	0	0,083	0,33	0
β_j	1	0,17	0,33	

Ойынның төменгі бағасы: $\alpha = \max\{0; 0; 0; 0\} = 0$, ал жоғарғы бағасы: $\beta = \min\{1; 0,17; 0,33\} = 0,17$.

Ендеше, ойынның орнықты нүктесі жоқ, яғни $\alpha \neq \beta$, ал ұтыс:
 $0 \leq v \leq 0,17$

аралығында жатады. Олай болса, ойынның шешімін аралас стратегиядан іздейміз. А ойыншының тиімді стратегиялары $\{p_1, p_2, p_3, 0\}$ және В ойыншының 3 белсенді стратегияларын пайдаланып, ойынның орташа ұтысын жазамыз [1],[2].

$$\begin{cases} p_1 + 0,25p_2 \geq v, \\ 0,17p_2 + 0,083p_3 \geq v \\ 0,083p_3 \geq v \\ p_1 + p_2 + p_3 = 1, \end{cases}$$

мұндағы v - ойын бағасы. Осы жүйенің әрбір тендеуіндің екі жағында ойын бағасына бөліп, сызықтық программалау есебін аламыз.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

$$\begin{cases} 0,94x_1 + 0,84x_2 + 0,64x_3 \geq 1 \\ 0,4x_2 + 0,6x_3 + 0,78x_4 \geq 1 \end{cases}$$

шарттарды қанағаттандыратын келесі

$$\frac{1}{v} = x_1 + x_2 + x_3 \text{ немесе } v = \frac{1}{x_1 + x_2 + x_3},$$

мұндағы

$$x_1 = \frac{p_1}{v}, x_2 = \frac{p_2}{v}, x_3 = \frac{p_3}{v}.$$

ойын бағасын бірінші ойыншы үшін іздеп жатқандықтан, ойын бағасының максимумын іздестіреміз, ол

$$x_1 + x_2 + x_3 \rightarrow \min$$

болғанда жүзеге асады.

Бұл сызықтық програмалаудың қосалқы есебі. Оның шешімін EXSEL программасында оңай табуға болады. Ол үшін A1, A2, A3 ұяшықтарын x_1, x_2, x_3 айнымалылары үшін қалдырып, B1 ұяшығына $= a1 + a2 + a3$ мақсатты функцияны тереміз (1-сурет).

	A	B	C
1		=A1+A2+A3	
2			
3			

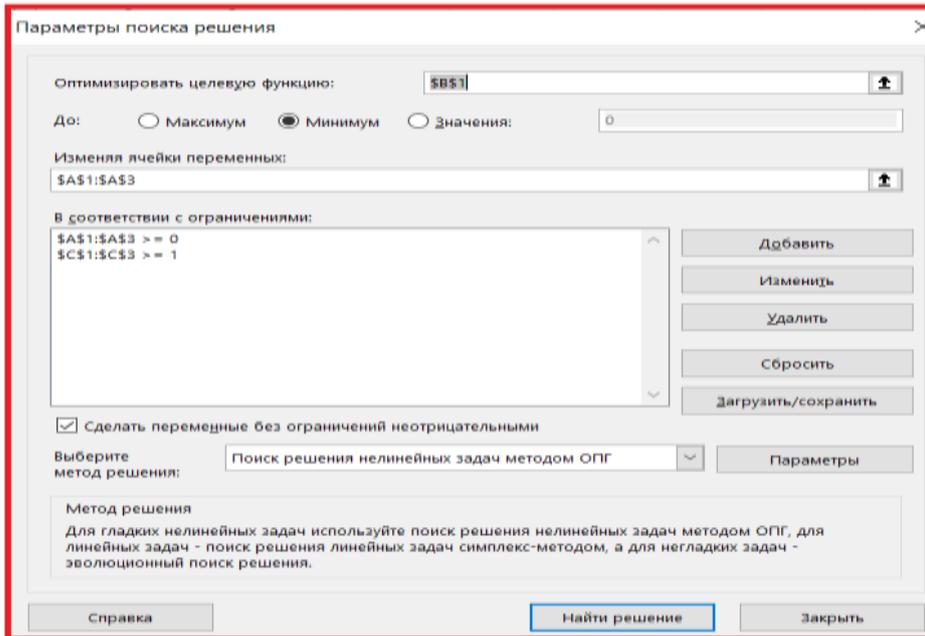
Сур.1

Ал C1, C2, C3 ұяшықтарына жүйедегі шектеулердің сол жағын жазамыз (2 сурет).

	A	B	C	D
1			0	=A1+0,25*A2+0*A3
2			0	=0*A1+0,17*A2+0,083*A3
3				

Сур.2

Шешімнің сценарийін құрайық. «Данные» терезесінде «поиск решения» сілтемесіне кіріп, есептің сценарийін жазамыз (5-сурет).

Сур.3

Одан кейін «Найти решение» батырмасын басып x_1, x_2, x_3 Мәндерін аламыз (4-сурет).

	A	B	C
1	0	7,433155	1,100713
2	4,402852		1
3	3,030303		1

Сур.4

D1 ұяшығына $=a/7,433155$ формуласын жазып және оны D3-ке созсақ оңтайлы аралас стратегияның ықтималдығы табылады (5-сурет).

	A	B	C	D
1	0	7,433155	1,100713	0
2	4,402852		1	0,592326
3	3,030303		1	0,407674

Сур.5

C5 ұяшығына $=1/b1$ формуласын жазып, ойын бағасы $v = 0,13$ -ке тең екенін аламыз.

Сонымен шекарашылардың тиімді аралас стратегиясының жиіліктерін таптық.

$$\left\{ \begin{matrix} A_1 & A_2 & A_3 & A_4 \\ 0 & 0,6 & 0,4 & 0 \end{matrix} \right\}$$

Шешімге қарап, шекарашылар 2-ші және 3-ші стратегияларын алма кезек пайдаланғанда шекара бұзушыларды 0,13 ықтималдықпен ғана ұстап алады. Байқап отырсақ, шекарашылар егер осы жағдайға түсетін болса, қосымша күш қажет екенін байқаймыз. Себебі шекара бұзушылардың шекараны бұзу мүмкіндігі жоғары болып тұр. Сондықтан шекара бастығының осы мәселені шешу үшін нарядтағы шекарашылар санын көбейтуіне тура келеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Вентцель. Е.С. Исследование операций. –М. Высшая школа. 2001, – 208 с.
- 2 Шумов В.В., Введение в общую погранометрику.-М., Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2011.-240 с.

ANY SITUATION IS IMPORTANT ON THE BORDER

The article views a theoretic-game model of one situation on the border. For this, the methods of game theory are used. Game theory is the science of strategy selection. The payment matrix of the game has been built and it has been established that it does not have a balance point. Therefore, the game is solved in mixed strategies using EXCEL program, and an analysis of the solution and instructions are given for the actions of the border guards depending on the situation.

Key words: border, border guard, strategy, game, payment matrix, game price

Н. БЕРДІШ

*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты,
курсант,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

ғылыми жетекшісі - Ж.М. РАХМЕТОВА

*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты,
тәрбие және идеологиялық жұмыстар кафедрасының аға оқытушысы*

БІЛІМДІ ҰРПАҚ ЕЛДІҢ БОЛАШАҒЫ

Бұл баяндамада автор білім саласы, оның ішінде сапалы білім берудің өзекті мәселелерін қозғап өткен және де пандемия кезінде қашықтан оқытудың нәтижесі ұлттық телекоммуникация желілерінің тиімділігі төмен екенін көрсеткен. Білім беру жүйесіне жігерлі әрі білікті мамандар қажеттілігі көрсетілген. АҚШ, Ұлыбритания, Франция, Жапония сияқты әлемдегі дамыған елдердің білім саласында оқытудың инновациялық әдістерімен қатар түрлі технологияларын пайдалануды ұсынған.

Кілт сөздер: білім, инклюзивті, білім жүйесі, ғылым, ақпараттық технологиялар, инновация, ұлттық телекоммуникация.

Біздің білім беру жүйеміз қолжетімді әрі инклюзивті болуға тиіс. Адамның ұлы қазынасы - білім. Ол атадан балаға жеткен. Кітап – адамзаттың ақыл -ойының жемісі, тарихтың алтын қазынасы. Кітап дегеніміз - ұрпақтың-ұрпаққа қалдырған рухани өсиеті. Ақыл - ой тәрбиесі, жастарға білім берудің негізгі құралы болып саналады. Ақыл халық пен елдің өркендеуіне зор үлес қосады. Осыған орай Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылдың 1 қыркүйегіндегі Қазақ халқына арналған жолдауында білім саласы жайлы, оның ішінде сапалы білім беру жайлы өзекті мәселелерді қозғап өтті. [1]

Пандемия кезінде қашықтан оқытудың нәтижесі ұлттық телекоммуникация желілерінің тиімділігі төмен екенін көрсетті. Мұндай ахуал негізгі, қарапайым білімнің өзін меңгере алмаған оқушылардың саны артуына әкеп соқты.

Тағы бір мәселе, нағыз қиындық осы деуге болады, балалар оқуын тастап кетіп жатыр. Өйткені білім алуды қажет деп санамайтын болды.

Сонымен бірге, жағымды жаңалығымыз да бар. Биыл бірнеше оқушы халықаралық пән олимпиадаларының жеңімпаздары мен жүлдегерлері атанды.

Білім беру сапасын жақсарту

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

Дарынды балаларға жан-жақты қолдау көрсету қажет. Біз оларға жоғары оқу орнына түсу үшін конкурстан тыс гранттар береміз. Бір реттік ақшалай сыйақы да төлейміз.

Тұрмысы төмен отбасында өсіп жатқан балаларға орта білім берудің жалпыға міндетті стандарты аясында қолдау көрсету айрықша маңызды.

Мұғалімдерді қазіргідей 5 жылда емес, 3 жылда бір рет қайта даярлықтан өткізуіміз керек деп санаймын. Өйткені олар шәкіртінің бойына жаңа білім сіңіре алатындай нағыз ағартушы болуға тиіс.

Білім беру жүйесіне жігерлі әрі білікті мамандар қажет.

Орта білім беру жүйесіндегі өткір проблеманың бірі – мектептердегі орын тапшылығы. 225 мың оқушыға орын жетіспейді.

Шұғыл шара қабылдасак, 2025 жылға қарай орын тапшылығы 1 миллионға жетеді.

2025 жылға дейін кемінде 800 мектеп салу туралы тапсырма берген болатынмын. Бүгін оның санын бір мыңға жеткізуді міндеттеймін.

Жалпы, еліміздің білім беру және ғылым саласының алдында кезек күттірмес ауқымды міндет тұр. Бұл – уақыт талабына сай болумен қатар, әрқашан бір адым алда жүріп, тың жаңалықтар ұсына білу деген сөз.

Білім сапасының өзгерісі

Әлемде болып жатқан өзгермелі жағдайлар білім беру жүйесіне де әсерін тигізіп отырғаны белгілі. Елімізде жүргізіліп жатқан білім беру жүйесі әлемдік білім кеңістігімен ықпалдасуға бағдарланған. Білім – қоғамды әлеуметтік, мәдени-ғылыми прогреспен қамтамасыз ететін ғажайып құбылыс, адам үшін де, қоғам үшін де ең жоғары құндылық. Оның ең негізгі қызметі – адамның менталитетін, адамгершілігін, шығармашылық қабілетін қалыптастыру, дамыту.

Әлемдік білім кеңістігіндегі жалпы білім берудің басымдылық мақсаты- өзгермелі өмір жағдайына тез бейімделетін, өз жолын дұрыс таңдай білетін, оң шешім қабылдай алатын тұлға дайындау болып отыр.

АҚШ, Ұлыбритания, Франция, Жапония сияқты әлемдегі дамыған елдерді мысалға алсақ, республикамыздың ғылыми жетістіктер мен жаңалықтары жағынан артта қалғандығын байқаймыз. Сонымен қатар, біздің өмір сүріп жатқан кезеңіміз – ақпараттық технологиялар кезеңі, соған байланысты адамдардың қоғам, табиғат және ғылым салаларында жеткен жетістіктеріне байланысты оқу үдерісінің мазмұны мен оқытудың әдіс-тәсілдері жаңартуды қажет етеді. Сондықтан басқа мемлекеттермен қатар біздің мемлекетіміздің білім саласы да оқытудың инновациялық әдістерімен қатар түрлі технологияларды пайдалануда.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңында» [2] көрсетілген білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық, ғаламдық коммуникациялық желілерге шығуды көздейді. Бұл міндеттерді жүзеге асыру барысында білім ордаларында жаңа педагогикалық технологияларды пайдаланудың негізгі мақсатын айқындап алуда және оқытудың тиімділігін, сапасын көтеруде. Осыған байланысты еліміздің орта мектебін әдіснамалық құрылымдық және мазмұндық тұрғыдан түгелдей қайта құру ұсынылуда.

Әлемдік тұлғалардың өз білімдерімен елінің дамуына үлес қосқандарға тоқталар болсақ:

Тадаши Янай-жапондық Uniqlo күнделікті киім брендінің негізін қалаған миллиардер кәсіпкер. Бүгінгі таңда сауда желісі бүкіл әлемде кең таралған және миллиардтаған айналымы бар.

Тадаши Янай 1949 жылы Жапонияның Убе қаласында ерлер киімі дүкенінің иесінің отбасында дүниеге келген. Болашақ кәсіпкер өз қаласындағы мектепті

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

бітіріп, Жапониядағы Васеда университетіне саясаттану және экономика факультетін оқып тәмамдаған.

Ол осы кәсіп арқылы Жапония қазынасына салық төлеу арқылы эконмикасына және елдің атын танытуда көптеген пайдасын тигізіп жатыр.

Билл Гейтс – АҚШ кәсіпкері әрі қоғам қайраткері, бағдарламалық қамсыздандыру саласының әлемдік көшбасшысы болып табылатын Microsoft Corporation компаниясының негізін қалаушысы.

Билл әлемдегі екінші бай адам. Ол Гарварт университетіне түсіп, оны толықтай оқып бітіре алмаған. Бірақ Билл өз оқыған университетінің дамуы үшін үнемі қаржыландырып отырады.

Билл Гейтс АҚШ экономикасына білімі арқылы пайда әкелушілердің бірі болды.

Білім саласына үлкен үлестер қосқан қазақтан шыққан белгілі тұлғаларға тоқталар болсақ, соның бірі Асқар Серкұлұлы Жұмаділдаев (25 ақпан 1956 жылы, Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті) – белгілі қазақстандық ғалым және қоғам қайраткері, физика-математика ғылымдарының докторы (1988), профессор (1990), Қазақстан ҰҒА-ның академигі, 12-шақырылған Қазақ КСР Жоғары Кеңесінің және 13-шақырылған Қазақстан Республикасы Жоғары Кеңесінің депутаты. [3]

Білім саласына қосқан үлесі:

Оның білім саласындағы физика-математикаға қосқан үлесі мол. Жұмаділдаевтың негізгі ғылыми-зерттеу еңбектері Ли алгебрасының когомология теориясына арналған

Ол оң сипаттамалы Ли алгебрасының когомологиялары мен деформацияларын және олардың қолданын зерттеген. Векторлық өріс алгебрасының бөлшектенбейтін кеңеюін есептеген. Ассоциативті емес алгебраның тепе-теңдіктерін тапты.

Мемлекет дамуына қосқан үлестері:

Қазақстан Тәуелсіздігі декларациясын, Қазақстан Тәуелсіздігі туралы Заңды, Қазақстанның тұңғыш Конституциясын, тұңғыш мемлекеттік рәміздерді қабылдаған депутаттардың бірі;

«Болашақ» бағдарламасы туралы Президентке ұсыныс айтқан;

Қазақстан Конституциясында Қазақстан Президенті қазақ тілін жетік меңгеру керек деген ұсынысты алғашқы рет енгізген.

Қорытындылай келе, жоғарыда келтірілген тұжырым Қазақстанда білім беру саласына өзгеріс қажет екенін анық көрсетеді. Технология, коммуникация мен ғылым салалардағы мұндай елеулі өзгерістер әлемдік экономикаға айтарлықтай ықпал ете отырып, 21 ғасырда табысты болу үшін әрбір азаматқа қажетті білім мен дағдыларды алға тартады. Білім беру бағдарламасының мазмұны, педагогикалық тәсілдер және бағалау тәсілдері бір мақсатқа жұмылдырылуы тиіс. бұл жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша менің көкейге түйгенім: алдымызға бір мақсат қоя отырып, сол мақсатқа жету жолында шәкірттердің жүрегіне жол тауып, әрекеттендіре білу шеберлігіне жетсек, егемен елдің ұл -қыздары білімді де білікті болып шықпақ. Соның арқасында біз бәсекеге қабілетті, іргесі мықты ел боламыз. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі.

ПАЙДАЛЫНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың Қазақстан хақына Жолдауы «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам.» 2022 ж. 1.09. Астана
2. «Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 ж. 27.07. №319 Заңы.
3. [www//ru.wikipedia.org/wiki/Джумадильдаев_Асқар_Серкулович](http://ru.wikipedia.org/wiki/Джумадильдаев_Асқар_Серкулович)

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

THE EDUCATED GENERATION IS THE FUTURE OF THE COUNTRY

In this report the author touches on current problems in the field of education, including quality education, as well as the low efficiency of national telecommunications based on the results of distance learning during the pandemic. The author shows that the education system needs qualified specialists. Recommends the use of various technologies, including innovative ones, which are used in the education systems of such developed countries as the USA, Great Britain, France and Japan.

Key words: knowledge, inclusive, education system, the science, information technology, innovation, national telecommunications

Д.Н. БОЛДАНОВА

*Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
магистрант,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: d.baldanova24@gmail.com*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
п.ғ.к., профессор
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

НЕГІЗГІ МЕКТЕПТЕ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ҚОЛДАНУ

Бұл мақалада білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын қолданудағы маңызы, әдістемелік ерекшеліктердің сипаттамасы, электронды оқыту жүйесі жобасы аясында жасалған ЦБР мазмұны мен құрылымын талдау қарастырылған. Сонымен қатар, ЦБР-ге қойылатын талаптар, қағидалар, топтамалардың мазмұны, және оны қолданудың әдістері көрсетілген.

Кілт сөздер: цифрлық білім беру ресурсы, электрондық оқыту жүйесі, электронды оқулық, ақпараттық технология.

Физика сабағында цифрлық білім беру ресурстарын пайдаланудың тиімділігі білімалушылардың еркін ойлауына мүмкіндік береді, дүниетанымын дамытады, шығармашылық белсенділігін арттырады, ұжымдық іс әрекетке тәрбиелейді, жан жақты ізденушілігін арттырады. Білімалушыларды ұқыптылыққа, нақтылыққа, берілген тапсырмалардың нәтижелі орындалуына, басты мәселеге назар аударуға, дұрыс шешім қабылдай алуға тәрбиелейді.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламаларында білім беру жүйесі алдында білім беру үдерісінің барлық қатысушыларын білім беру ұйымдарында электрондық оқыту жүйесін (бұдан әрі — ЭОЖ) қолдану арқылы үздік білім беру ресурстары мен платформаларын, технологиялармен бірдей қамту тапсырмасы қойылған. Елімізде ақпараттық технологиялар мемлекеттік басқару саласында ширек ғасырдан бері табыспен қолданылып келеді. Қазіргі таңда мемлекет ұсынатын қызметтердің көпшілігі электрондық тәсілмен көрсетіледі. Бұл орайда шалғай өңірлерге де тарала бастаған электронды үкімет — e-gov желісінің рөлін атап өту керек. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты биылғы Елбасы Жолдауы мен «Рухани жаңғыру» бағдарламасына сәйкес цифрлық ресурстарды ұлғайтуда үстіміздегі жылы білім берудің ақпараттық жүйелерін мемлекеттік

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

органдар желісімен біріктіру қолға алынып жатыр. Білім және ғылым мемлекетіміздің әлеуметтік-экономикалық күш-қуаты өркендеуінің негізгі қозғаушы күші болып табылады. Білім саласын дамыту инновацияны ендіруге септігін тигізіп, жастарды қазіргі еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуға қажетті керекті білімдер мен дағдылармен қамтамасыз етеді. Ernst&Young халықаралық компаниясының зерттеу мәліметі бойынша мемлекеттің білім мен экономикасының арасында тікелей байланыс байқалады. Мәселен, бастауыш білім берумен қамтылуды 1 пайызға арттыру мемлекеттің жалпы ішкі өнімін 0,35 пайызға көтереді. Жоғарғы сыныптарды оқыту мерзімін бір жылға көбейту мемлекеттің жалпы ішкі өнімін 0,44 пайызға арттырады. Ұзақтығы 10 жылға созылатын білім берудің стратегиялық бағдарламаларын іске асыру мемлекеттің ішкі жалпы өнімін 5 пайызға көбейтеді. Бұл ретте орташа баллдан 5 балл жоғары алған мемлекет еңбек өнімділігін 2,5 пайызға және жалпы ішкі өнімді адам басына шаққанда 1,5 пайызға арттыра алады [1,2].

Физика – бұл ерекше пән. Олар жарқын, эмоционалды, үлкен иллюстрациялық материалдарды бейне сүйемелдеулерді қажет етеді. Мұның бәрін мультимедиялық мүмкіндіктері бар компьютерлік техника қамтамасыз ете алады. Презентацияны жаңа материалды түсіндіруде, білімді бекіту кезінде және шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде қолдануға болады. Презентацияға қажет ақпараттың барлығын енгізуге болады: суреттер, схемалар, тесттер, бейнелер және т.б. Басқа ресурстармен салыстырғанда презентацияны әмбебап деп санауға болады.

Сабақтарда электрондық білім беру ресурстарын пайдаланудың негізгі бағыттары:

- Көрнекі ақпарат (көрнекі, көрнекі материал)
- Интерактивті демонстрациялық материал (тірек сызбалар, кестелер, ұғымдар)
- Тренажер
- Оқушылардың дағдыларын бақылау
- Оқушылардың өзіндік ізденіс, шығармашылық жұмысы.

Осы стандарт бойынша цифрлық білім ресурстары — бұл білімдік процесс субъектілерінің интерактивтік қашықтықтан өзара әрекеттестік ретінде электрондық оқытудың ақпарат қатынастық білімдік ортасының жинағын құруды қамтамасыз ететін электрондық тасуыштардағы дидактикалық материалдар деп анықталған. [3]

Стандарттағы жалпы талаптар:

– Қазақстандық білім беру мазмұнын анықтайтын мемлекеттік құжаттарға сәйкестігі;

- Оқыту процесінің заңдылықтары мен қағидаларын есепке алу;
- Пән саласы білімдеріндегі педагогика ғылымының жетістіктерін есепке алу;
- ЦБР-дың мазмұны ұлттық дәстүрлер ескеріліп дайындалынады.

Цифрлық білім ресурстарға қойылатын жалпы педагогикалық талаптар:

Ғылымилық қағида бойынша:

- оқу материалының мазмұнын баяндаудың ғылыми дұрыстығы;
- пайдаланылатын терминологиялардың қазіргі заманғы түсіндірмелерге сәйкестігі;

– оқу материалын баяндау түсінікті, нақты, толық және қайшылықсыз болуы тиіс.

Түсініктілік қағидасы:

- оқу материалын оқушылардың нақты жас ерекшеліктеріне бейімді түрде ұсыну.

– оқушыларда парасаттық, адамгершілік, физикалық артық жүктемелердің болмауы.

Көрнекілік қағидасы бойынша:

– Оқу материалын қабылдауға және қайта өңдеуге сезім мүшелерін мақсатқа лайықты қатыстыру;

– Оқу материалын барынша көрінерлік ету.

Жүйелілік қағидасы бойынша:

ЦБР-дың оқу процесінің белгілі бір құрылымдық құрамдас бөлігіне сәйкестігі: құлшыныстық-мақсаттық; мағналы мазмұндық; операциялық іс әрекеттік немесе бағалаушылық нәтижелік.

Саналылық қағидасы мен интерактивтік бойынша:

– пайдаланушылар үшін оқу міндеттерінің айқын қойылымы.

– оқушылар мүддесіне тірек және ілім түрткілерін қалыптастыру.

– оқушылардың белсенді ақыл-ой іс-әрекетін ұйымдастыру.

– шынайы уақыт режимінде өзара әрекеттестікті және кері байланыстарды ұйымдастыру.

Теорияның практикамен байланыс қағидасы бойынша:

– Оқу материалының практикалық бағдарланғыштығы.

– ЦБР-дың қоғам мен экономиканың қазіргі заманғы даму процесіне бағдарлануы. [3,4]

Аталған педагогикалық талаптардан басқа Интерфейстің бір түрлілігі, яғни жазбалар, анықтамалар жүйесі, ЦБР әр түрлі құрамдас бөліктерін айқын ажыратуды қамтамасыз ететін бір типті таңбашаларды (икондарды) және басқа арнайы символдарды пайдалану, пайдаланылатын түстердің тұрақтылығы, фонға қатысы бойынша кескін қанықтылығының ұтымдылығы; орнықты көру бірлестігіне түстердің сәйкестігі, бір экранда толқын ұзындықтары әр түрлі төрттен артық түстерді пайдаланудың мүмкін еместігі және т. б. дизайн-эргономикалық талаптарда қарастырылады. Сондай-ақ, стандартта ЦБР-ға қойылатын техникалық талаптар, декларация құрылымы мен ресурстың сипаттамасы және де ресурстардың рұқсат етілген форматтары да берілген. [5]

Оқу үдерісінде ЦБР тиімді пайдалану үшін, алдымен ЦБР топтамасымен танысып, ондағы қажетті ресурсты таңдай білген жөн. Біздің елімізде ең ауқымды ЦБР топтамасы Ақпараттандырудың Ұлттық орталығының www.nci.kz сайтында орналасқан.

ЦБР топтамасы қарастыратын негізгі мәселелер— мұғалімге сабақты даярлау барысында көмектесу; сабақ барысындағы көмек; оқушыларға үй тапсырмасын орындауда көмектесу. [6]

Мұғалімге сабаққа даярлық барысында көмектесу:

– жекеленген сандық объектілерден сабақты құрастыру және моделдеу;

– пән туралы білімді тереңдетуге арналған қосымша және анықтамалық кең көлемді ақпараттың болуы;

– ЦБР топтамасында ақпаратты тиімді іздестіру;

– бақылау және өзіндік жұмыстарды даярлау;

– шығармашылық тапсырмаларды даярлау;

– цифрлық объектілермен байланысты сабақ жоспарларын даярлау;

– Интернет арқылы басқа мұғалімдер қызметтерінің нәтижелерімен алмасу.

Сабақ барысындағы көмек:

– мультимедиялық проектор арқылы даярланған цифрлық объектілерді демонстрациялау;

– лабораториялық жұмыстарда виртуальды лабораториялар мен интерактивті моделдерді қолдану;

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- оқушыларды компьютерлік тестілеу және білімдерін бағалауға көмектесу;
- сабақта оқушылардың ЦБР-мен жеке зерттеушілік және шығармашылық жұмыстары; Оқушыларға үй тапсырмасын орындауда көмектесу:
 - материалды жаңаша көрсету арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру;
 - оқушылардың өздеріне ыңғайлы кез келген уақытта өзін-өзі автоматты бақылауы;
 - Баяндамалар, презентациялар, рефераттар және тағы сол сияқтыларды даярлауға үшін қажетті объектілердің үлкен қоры;
 - Энциклопедиялық сипаттағы қосымша ақпараттарды тез арада алу мүмкіндігі;
 - Пәндік виртуалды ортада оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту;
 - Оқушының пәнді оқуын өзіне ыңғайлы темпте және материалды игеруді өзінің жеке қабылдау ерекшелігіне байланысты таңдалған деңгейде ұйымдастыруына көмектесу;
 - Оқушыларды заманауи ақпараттық технологияларға үйрету, АТ меңгерудегі талпыныстарын және олармен үнемі жұмыс істеуді қалыптастыру. [6]

ЦБР топтамасының мазмұны:

Ақпаратты алу блогы: ғылыми-танымал мақалалар, қайнар көздерінің мәтіндері, оқулықтардың үзінділері, иллюстрациялар, анимациялар, басқа да мультимедия компоненттері, мультимедиялық сабақ-презентациялар.

Виртуальды галерея: бейнеүзінділер, анимациялар, нақты және синтездік бейнелер. Дыбыстық объектілер.

Виртуальды лаборатория: интербелсенді модельдер, интербелсенді анимациялар, виртуальды лаборатория.

Анықтамалық материалдар: графиктер мен диаграммалар, ғалымдардың өмірбаяндары, түйіндемелері бар Интернет-сілтемелер.

Терминдер, анықтамалар және заңдардың сөздігі.

Аттестация: сұрақтар мен есептердің жиынтығы, зерттеушілік іс-әрекетке арналған тапсырмалар.

ЦБР жиынтығында шартты түрде мынадай блоктарды атап көрсетуге болады: интербелсенді компоненттер; демонстрациялық графика; мәтіндер; мұғалімге арналған материалдар.

Білім беру үдерісінде ЦБР-ды қолданудың негізгі әдістері:

Біріншіден, жаңа материалды түсіндіргенде немесе жаңа сабақты бекіткенде қолдану әдісі. Бұл жағдайда анимациялық, бейне үзінділер, дыбыстық файлдар, графикалық кескіндерді көрсету сияқты ЦБР-ды пайдаланған дұрыс. [7]

Екіншіден, оқушының өзіндік оқу іс-әрекетін ұйымдастырғанда. Бұл жағдайда оқу комплексінің барлық материалдары пайдалы болуы мүмкін.

Үшіншіден, ЦБР-ды әртүрлі бақылауларды (кіріс, ағымдық, кесінді, қорытынды) ұйымдастырғанда. Мұнда бақылау-диагностикасы оқушылардың компьютерлік тестіленуі. Төртіншіден, мультимедиялық құралдарды пайдалану арқылы ЦБР-ды нақты бір пән не бағыт бойынша топтастыруға мүмкіндік беретін әдіс.

Бесіншіден, ЦБР-ды лабораториялық жұмыстарды орындау кезінде. Мұндай ЦБР –дың артықшылығы қолдануы өте үлкен және қымбат тұратын құрылғылардан тұратын оқу кластары мен лабораторияларды алмастыруға мүмкіндік береді.

Алтыншыдан, жаратылыстану ғылыми циклінің пәндері мен информатика және АКТ үшін интерактивті ЦБР-ды жаттықтырушы ретінде қолдану әдісін айтуға болады.

Жетіншіден, оқушыларға мұғалімнің қатысуынсыз өздеріне ыңғайлы уақытта, өз темпінде теориялық материалдармен танысуға, лабораториялық жұмыстар мен

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

тестік тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беретін қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру әдісін айтуға болады.

Сабақта АКТ-ны қолдану қажет, себебі:

-сабақта топтық және өз бетімен жұмысты тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді;

-оқушылардың практикалық біліктері мен дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді;

-оқу процесінде оқушылардың жеке жұмыс жасауына мүмкіндік береді;

-сабаққа деген қызығушылықты арттырады;

-оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады;

-оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытады;

-сабақты жаңартады.

Физика сабағында цифрлық білім беру ресурстарын пайдаланудың ерекшелігі-бұл білімалушыларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына мүмкіндік береді. Ол үшін оқытушы өткізетін сабағында білімалушының сабаққа деген қызығушылығын арттырып, бүгінгі заман талабына сай білім беруі керек. Бұл оқытушыдан шығармашылық ізденісті талап етеді.[8]

Цифрлық трансформациялау идеясын әлемдік тренд деуге болады. Цифрлық технологиялар көптеген елдердің экономикасын дамытуда маңызды рөлге ие. ХХІ ғасыр – ақпараттандыру ғасыры екені белгілі. Ақпараттандыру технологиясы дамыған заманда мемлекетіміздің болашағы – жас ұрпаққа заман талабына сай білім беріп, жан-жақты дамуына ықпал ету мұғалімнен шығармашылық ізденісті, үлкен сұранысты талап етеді. Компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі оқушының жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырып, оларды жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға итеріп, нәтижесінде – өздерінің кәсіби потенциалдарының қалыптасуына жол ашады. Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғам аймағындағы оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайды.[9]

Сандық білім ресурсы мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, яғни сабақ мазмұнын ақпараттық коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялық мүмкіндіктерімен толықтыруға, оқушылардың назарын аса маңызды оқу тақырыптарына аударуға, қажет болған жағдайда оқушылардың назарын зерделенген көріністердің ерекшеліктеріне шоғырландыруға, оны көрнекі түрде көрсетуге, сабақтың мазмұнын қоғамда болып жатқан өзгерістермен, өмірлік тәжірибелермен, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарымен және т. б. құбылыстармен байланыстыруын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Менің ойымша цифрлық технологиялар қазіргі уақытта мұғалімдерге көп көмегін тигізуде. Мұғалімдер сабақтың әр бөлімінде қолдана алады. Физика сабақтарында және сабақтан тыс іс-әрекетте ақпараттық технологияларды қолдану мұғалімнің де, оқушылардың да шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтетінін, пәнге деген қызығушылықты арттыратынын, оқушылардың пән бойынша өте маңызды тақырыптарды игеруін ынталандыратынын көрсетеді, нәтижесінде бұл оқу процесінің қарқындылығының артуына әкеледі.

Жаңа мемлекеттік бағдарламаға сәйкес негізгі міндеттер айқындалды: қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру; жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту; ғылымның ел экономикасына қосар үлесінің артуы. Қазіргі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі дамыған цифрлық инфрақұрылым болып табылады. Сондықтан білім беру ұйымдарында ІТ-инфрақұрылымды, цифрлық білім беру ресурстарын, ашық онлайн-курстардың желілері мен платформаларын дамыту, мемлекеттік көрсетілетін

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

қызметтерді автоматтандыру қажет. Мектеп бойынша білім беруді цифрландыруды жүзеге асырудың жоспары әзірленіп, ауқымды жұмыстар атқарылуда, инфрақұрылымы дамуда.

«Цифрлы Қазақстан» бағдарламасының шешуші мақсаты инновациялық экономиканы қалыптастыру, 2050 жылға қарай бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына қосылу және қоғам мен өндірісті жаңарту екені белгілі. Білім саласындағы цифрландырудың ең басты міндеті білім беру сапасын арттыру, яғни халықаралық дейгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде «жасанды интеллект» және «ауқымды деректер» жасау саласында бәсекеге қабілетті Ел жастарын дайындау. Қазақстан цифрлы болашаққа қарышты да нық қадам басуы үшін қызмет жасау біздің басты міндетіміз деп білеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz).
2. АҚ «Білім беруді ақпараттандырудың ұлттық орталығы» (www.nci.kz).
3. Білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық кадрлары біліктілігін арттыратын республикалық институт (www.rpkso.kz).
4. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 3-е изд., доп. -М.: ИИО РАО, 2010. - 356с.
5. Савелова Е. В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. –М.: Университетская книга, 2008. -224с.
6. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық-білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері //Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. -Шымкент-Москва, 2009. — Т. III. — Б. 174–178.
7. Гильфанова Ю.И. Цифровые технологии на уроках физики и информатики - Учебно-методическое пособие. Чебоксары, 2020 г.
8. Башарұлы Р., Шүйіншина., Сейфоллина К. Физика. Алматы: Атамұра, 2018.
9. Тарасова Л.И., Гришин М.Ю. Применение цифровых образовательных ресурсов на уроках физики. Вестник Марийского государственного университета, 2009.

THE USE OF DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES IN THE PROCESS OF TEACHING PHYSICS IN PRIMARY SCHOOL

This article discusses the importance of using digital educational resources in the educational process, a description of methodological features, an analysis of the content and structure of the CBR developed within the framework of the e-Learning System project. In addition, the requirements for the CBR, the principles, the content of the packages, and the methods of its application are indicated.

Key words: digital educational resource, e-learning system, electronic textbook, information technology.

М.Г. ГАЛЫМОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
курсант 3 взвода 3 роты
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: asilovabdykul@gmail.com*

научный руководитель – подполковник А.С. АСИЛОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
преподаватель кафедры технического обеспечения, эксплуатации и ремонта,
Республика Казахстан, город Алматы*

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ЗАНЯТИЙ С КУРСАНТАМИ ПО ДИСЦИПЛИНАМ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье рассматриваются особенности организации и проведения занятий с курсантами по дисциплинам технического обеспечения с возможностью использования средств наглядности, акцентируется внимание на наглядно-образной памяти и особенностях ее развития в ходе подготовки курсантов.

Ключевые слова: техническое обеспечение, военная педагогика.

Раскрывая суть принципа наглядности, военная педагогика исходит из того, что началом всякого познания является «живое созерцание», то есть ощущения и восприятия. На их основе у курсантов возникают конкретные образы и представления изучаемых предметов, явлений и процессов. Эти образы и представления осмысливаются, анализируются, обобщаются. Следовательно, наглядность в обучении предполагает неразрывную связь, постоянное взаимодействие живого восприятия и абстрактного мышления, конкретного и общего. Эта связь сложна и противоречива. Поэтому при изучении учебных вопросов, тем и дисциплин используются разнообразные наглядные пособия и технические средства обучения.

Различны также и формы сочетания слова преподавателя и средств наглядности [1]. Известно, что в познании объективного мира участвуют все органы чувств человека, значит, и наглядность обучения предполагает опору не только на зрение, но и другие органы чувств обучаемых. Эта мысль обстоятельно раскрыта в трудах выдающихся педагогов прошлого и подтверждена экспериментальными исследованиями в наши дни [2]. Вместе с тем именно память и мышление играют самую активную роль в усвоении материала [3].

Память значительно расширяет познавательные способности курсанта, создаёт предпосылки развития его как личности, обогащает его профессиональным опытом. По функциональным признакам различают четыре типа памяти: наглядно-образную (запечатление и воспроизведение образов, предметов и их свойств); эмоциональную (запоминание и воспроизведение чувств); двигательную (запоминание и воспроизведение движения); словесно-логическую. Все типы памяти взаимосвязаны и дополняют друг друга.

В контексте данной статьи остановимся подробнее на особенностях организации и проведения занятий с курсантами по дисциплинам технического обеспечения, а именно на наглядно-образной памяти. Она формируется с помощью зрительных и слуховых анализаторов.

Как известно, зрительный анализатор имеет в несколько раз большую, чем у слухового, пропускную и разрешающую способность. Он может извлекать наибольшую информацию из сигнала. Зрительные представления очень устойчивы и поэтому имеют большое значение для усвоения учебного материала. Учитывая это,

преподаватели часто пользуются схемами, макетами и другими наглядными пособиями [4].

В состав наглядно-образной памяти входят слуховые представления. К примеру, представления звука танкового мотора, работающего двигателя ракеты, радиосигнала, гула артиллерийской канонады и др. Эти образы важны для изучения техники, тактики и технического обеспечения. Иногда слуховые представления играют решающую роль в овладении профессиональными навыками (например, для радистов).

Очень важно, чтобы курсанты на занятиях постоянно совершенствовали свою наглядно-образную память. Особенности этого типа памяти в полной мере учитываются при организации учебных занятий. Так, главным назначением средств наглядности в образовательном процессе военного вуза является формирование у курсантов объективных и конкретных представлений о характере современной войны и боя, раскрытие их закономерностей, принципов действия нового оружия и военной техники, боевых возможностей, путей достижения высокой боевой готовности и др.

Применение средств наглядности активизирует деятельность курсантов, развивает у них способность связывать теорию с практикой, формирует внимательность, аккуратность и техническую культуру, повышает интерес к изучению дисциплин технического обеспечения [5].

При обучении курсантов используются различные виды наглядности: натуральная или естественная (боевое и учебное оружие, техника, учебные поля, полигоны, танкодромы, автодромы и т.д.); изобразительная (средства имитации, объёмные, плоскостные, графические, экранные средства, фотографии, звукозаписывающие и звуковоспроизводящие средства); речевая (яркие описания конкретных фактов и событий); практический показ действий. В качестве средств наглядности используются также тренажёры и контрольно-измерительные приборы [6].

К основным видам учебных занятий, применяемым в процессе изучения дисциплин технического обеспечения в военно-учебных заведениях, относятся: лекции; семинары; групповые занятия и упражнения; практические занятия; тактико-специальные учения (занятия); самостоятельные занятия и др.

В ходе изучения дисциплин технического обеспечения лекции, как правило, читаются не по всему, а лишь по основам организации технического обеспечения [7]. Ведущим методом в лекции выступает устное изложение её содержания преподавателем в строго логической последовательности. Оно обычно сопровождается демонстрацией схем, плакатов, фрагментов кинофильмов, показом моделей, приборов и макетов, т.е. средств наглядности. Так как в аудитории невозможно непосредственно воспринимать боевую обстановку познавать всю сложность динамических процессов здесь приходится только на основе представлений.

Более образно представить процессы боевой обстановки обучаемым помогают наглядные средства. На подобных занятиях важно уметь быстро чертить схемы, делать зарисовки. Это позволяет курсанту рассматривать явления с опорой на материализованные объекты. Большое значение имеют примеры из боевой практики войск.

Содержание лекции увлекает курсантов свежестью материала, соответствующего последним достижениям в области военной науки и техники. Однако, для курсантов чрезвычайно важно твёрдо усвоить уже известные, всесторонне обоснованные, но самые существенные вопросы организации технического обеспечения. Они изложены в соответствующих боевых уставах,

наставлениях, учебниках, учебных пособиях, которые в первую очередь излагает преподаватель в ходе лекционного занятия.

Доходчивость лекции достигается конкретностью содержания материала, выразительностью речи педагога, широким использованием различных наглядных пособий (карт, схем, плакатов) и технических средств обучения (компьютера, диафильмов, диапозитивов, кинофильмов). Бывают случаи, когда на лекции по дисциплинам технического обеспечения вывешивается слишком много схем. Это не приносит пользы, а лишь отвлекает курсантов от усвоения излагаемого материала.

Работа с наглядной информацией способствует и равномерному распределению нагрузки на различные типы памяти, в то время как преобладание только устной информации утомляет слуховую память. Наглядная информация снижает эти отрицательные явления.

При вычерчивании чертежей и схем на лекции преподаватель добивается, чтобы курсанты приобретали навык работы в темпе лектора. Положительные результаты даёт также практика выдачи обучаемым перед лекцией готовых чертежей, схем и рисунков, которые затем по мере изложения материала прилагаются к конспекту. Такая отработка лекции повышает умственную активность курсантов, способствует лучшему усвоению материала, а впоследствии облегчает и подготовку к зачетам и экзаменам.

Основы теоретических знаний, полученные на лекции, курсанты расширяют, углубляют и закрепляют на других видах занятий, важнейшим из которых является семинар [8]. Он проводится по наиболее сложным вопросам, темам, разделам. Например, в дисциплине Техническое обеспечение содержанием темы семинара могут быть вопросы, составляющие основы того или иного вида технического обеспечения, их организации и ведения.

На семинарах курсанты учатся свободно излагать научно-теоретические положения, отстаивать своё мнение, развивают самостоятельность мышления. Для обсуждения на семинарах выносятся наиболее сложные и важные вопросы темы. Выступления и доклады курсантов обычно сопровождаются иллюстрацией различных наглядных пособий. На семинаре, как и на лекции по дисциплинам технического обеспечения, главная роль принадлежит наглядному раскрытию изучаемых вопросов, что позволяет аргументировано и доказательно показать владение фактическим материалом.

Кроме того, в процессе подготовки к семинару по дисциплинам технического обеспечения полезно самостоятельно строить графики, составлять принципиальные и структурные схемы, производить анализ и обобщение данных. Это даёт возможность глубже вникнуть в сущность сложных процессов. Подготовка к семинару только в том случае будет эффективной, если курсант в ходе неё выделяет смысловые опорные пункты.

В принципе, опорным пунктом может быть любая фраза, которую курсант отмечает про себя. При этом надо добиваться, чтобы эта разбивка сопровождалась выделением основного, существенного и в наглядной форме. Ошибка курсантов заключается в том, что выделенные ими моменты и понятия не отражают содержания изучаемого вопроса.

Как известно, в подготовке выпускников военных вузов ведущее место занимают групповые занятия и упражнения, практические занятия и тренировки. На них расширяются и закрепляются знания, полученные на лекциях и семинарах, вырабатываются и совершенствуются навыки и умения. По каждой учебной дисциплине технического обеспечения разрабатывается тематика групповых занятий. В соответствии с учебной программой определяется конкретное содержание, учебные вопросы темы и время на их изучение.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Важное условие успешного проведения групповых занятий - хорошее оснащение классов и лабораторий действующими образцами и макетами, узлами и агрегатами техники и вооружения, то есть средствами наглядности. Кроме того, групповые упражнения, проводимые на местности, позволяют курсантам приобрести навыки топографического, тактического и других видов ориентирования. Они проводятся и со средствами связи, особенно при отработке вопросов управления техническим обеспечением. Такие занятия непосредственно реализуют принцип наглядности.

В целом, групповые упражнения по вопросам технического обеспечения выражают направленность подготовки курсантов к их дальнейшей военно-профессиональной деятельности. Групповые упражнения составляют необходимое звено для перехода к практическим занятиям. Они обычно проводятся на соответствующей технике, а их содержание в основном определяется спецификой тактико-специальной подготовки в различных родах войск. В ходе этих занятий воплощается принцип наглядности. Подобные занятия вырабатывают веру в боевые возможности оружия и техники, формируют способности к их применению в боевых условиях.

Важную роль в профессиональной подготовке курсантов играют тактико-специальные учения (занятия) [9]. Тактико-специальные занятия являются основой практического обучения курсантов на местности организации технического обеспечения и управлению им. Как правило, они проводятся после теоретического изучения вопросов на лекциях, семинарах, групповых занятиях и приобретения курсантами первичных навыков в организации боя и управлении небольшими подразделениями на групповых упражнениях.

На этих занятиях курсанты обычно действуют в должности заместителя командира батальона по материально-техническому обеспечению. Их цель - привить курсантам необходимые навыки и умения в организации и управлении техническим обеспечением в бою. В военно-учебных заведениях сложилась система подготовки и проведения тактико-специальных занятий, которая наиболее эффективно позволяет реализовать принцип наглядности.

Так, в ходе подготовки определяется район занятий, материально-техническое обеспечение, состав имитационных средств и др. Кроме того, каждый тактический эпизод отрабатывается последовательно, в строгом логическом порядке, в соответствии с замыслом и созданной тактической обстановкой, во времени и темпе, присущих характеру изучаемого вида боевых действий, что так же позволяет эффективнее задействовать наглядно-образную память курсантов. Главное внимание при этом обращается на то, чтобы курсанты своевременно реагировали на все изменения обстановки, принимали обоснованные решения, быстро доводили задачи до подчиненных.

Более высокой ступенью тактико-специальной подготовки курсантов являются тактико-специальные учения. Их цель - совершенствование профессиональной подготовки курсантов в различных видах боя, в условиях, приближённых к боевым. Учения проводятся по темам, охватывающим несколько видов боевых действий, на незнакомой местности, непрерывно днём и ночью в течение нескольких суток. Они могут быть односторонними или двусторонними, с боевой стрельбой и без неё.

На односторонних учениях противоположную сторону обязательно обозначают комплектами мишенного оборудования или специально выделенными подразделениями, действующими в соответствии с требованиями тактики армии потенциального противника. Необходимо отметить и то, что в современных условиях всё большую роль приобретают самостоятельные занятия по дисциплинам

технического обеспечения. Без них невозможно глубоко изучить объёмный и сложный материал этих учебных дисциплин.

В военно-учебных заведениях на самостоятельные занятия приходится значительная часть общего бюджета времени. Их организации, улучшению условий проведения (обеспечению помещениями, литературой, наглядными пособиями, техникой и оборудованием) уделяют всё больше внимания командование военно-учебных заведений, кафедр, а также и профессорско-преподавательский состав. Эффективность самостоятельных занятий зависит от чёткости их планирования, систематичности проведения, контроля и обеспечения необходимыми учебными материалами.

Планирование занятий ведётся с учётом специфики тактико-специальной подготовки курсантов в различных военных вузах. Её планированию предшествует: сбор, обработка и уточнение сведений о времени, расходуемом курсантами на самостоятельные занятия по каждой дисциплине технического обеспечения; определение влияния затрат времени на оценку знаний курсантов по конкретным дисциплинам; распределение бюджета времени самостоятельных занятий между изучаемыми дисциплинами.

В общем объёме самостоятельных занятий курсантов значительное место занимает подготовка к групповым упражнениям и тактико-специальным занятиям. Эти занятия требуют особого внимания преподавателей, которые уясняют, насколько твёрдо курсанты знают задание, следят за своевременностью получения ими необходимых материалов (заданий, карт, приборов) и рекомендованной литературы. Роль педагога заключается в том, чтобы помочь курсантам разобраться во всей сложности и противоречивости обстановки по техническому обеспечению современного боя, научить рассматривать её в диалектической взаимосвязи и взаимообусловленности.

В современном общевойсковом бою, например, участвуют различные рода войск и специальные войска. Поэтому, готовясь к тактико-специальным занятиям, курсанты изучают тактику, организацию технического обеспечения, организацию и боевые возможности всех родов войск-своих и противника, участвующих в бою. Без этого нельзя принять обоснованное решение, организовать техническое обеспечение боя, определить задачи подразделениям технического обеспечения. В целом, основные виды учебных занятий сложились на основе практических нужд тактико-специальной подготовки курсантов.

Применяемые в тесном сочетании и взаимосвязи, с использованием всего арсенала средств наглядности, они обеспечивают формирование у курсантов глубоких научно-теоретических знаний, практических навыков и умений, высоких моральнопсихологических качеств.

В практике преподавания дисциплин технического обеспечения в военных вузах характер, содержание, конструктивные особенности и методика применения средств наглядности непрерывно изменяются в зависимости от задач и содержания обучения, уровня общего развития курсантов, технических и экономических возможностей для изготовления наглядных пособий.

Натуральная или естественная наглядность в сочетании со средствами имитации играет большую роль в изучении конкретных образцов оружия и боевой техники, в создании на учениях и полевых занятиях обстановки, приближённой к боевой. При этом важно, чтобы курсанты не просто наблюдали эту обстановку, но и активно действовали в ней.

Современные средства наглядности позволяют имитировать поле боя, действия противника, его огневые средства, звуки, присущие современному бою, выход из строя боевой техники, действия личного состава в различных ситуациях и др. Всё это позволяет моделировать и отрабатывать сложные учебно-боевые задачи.

Таким образом, повышение требований к тактико-специальной подготовке будущих офицерских кадров вызывает необходимость постоянно совершенствовать методику использования средств наглядности во всём образовательном процессе военно-учебного заведения. Это касается, прежде всего, основных видов учебных занятий.

Педагогические коллективы военных вузов много работают над улучшением методик использования средств наглядности, над оптимальным соотношением их в ходе различных видов занятий. Всё шире развёртываются научные исследования, направленные на поиск, обоснование и практическую проверку новых эффективных средств наглядности, используемых в процессе преподавания дисциплин технического обеспечения. Решение всех этих вопросов коллективами военно-учебных заведений будет содействовать дальнейшему повышению уровня тактико-специальной подготовки по вопросам технического обеспечения будущих офицерских кадров.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Образцов П.И. Информационно-технологическое обеспечение учебного процесса в системе профессиональной подготовки военных специалистов: Дис. д-ра пед. наук. - М.: АФПС, 2000. - С. 3435.

2. Однокопытный В.Н. Совершенствование комплексного применения современных технических средств обучения в военно-специальной подготовке слушателей (курсантов) вузов инженерных войск: Дис... канд. пед. наук. - М., 2002. - С. 42-43.

3. Рокосуев В.М. Система подготовки курсантов по тактике в высших военных командных училищах (институтах): Дис. канд.воен. наук. - М., 2004. -С. 49-51.

4. Бабанский Ю.К. Взаимосвязь закономерностей, принципов обучения и способов оптимизации // Советская педагогика. - 1982. - № 11. - С. 21.

5. Лебедев С.И. Направления развития системы подготовки слушателей и курсантов по тактике в вузах Сухопутных войск: Дис. канд. воен. наук. - М., 2005. - С. 48.

6. Онуфрийчук В.А. Интенсификация процессаобучения курсантов тактике с использованием компьютерных технологий и индивидуальных особенностей обучающихся: Дис... канд.воен. наук. - М., 2006. - С. 39.

7. Карманов Л.А. Актуальные проблемы совершенствования системы военного образования, повышения качества подготовки офицерских кадров // Военное образование. - 1997. - № 2. - С. 915.

8. Аксёнов К.В. Организация военно-профессиональной подготовки общевойсковых офицеров в вузе командного профиля: Дис... д-ра пед. наук. - СПб., 2002. - С. 36.

9. Давыдов В.П., Рахимов О.Х.-А. Теоретические и методические основы моделирования процесса профессиональной подготовки специалиста // Инновации в образовании. - 2002. - № 2. - С. 77.

FEATURES OF THE ORGANIZATION AND CONDUCT OF CLASSES WITH CADETS IN TECHNICAL SUPPORT DISCIPLINES

The article discusses the features of organizing and conducting classes with cadets in the disciplines of technical support with the possibility of using visual-figurative memory and the peculiarities of its development in the course of training cadets.

Keywords: logistics, military pedagogy

А.Б. ҒАБИТОВА

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, магистрант,
Қазақстан Республикасы, Астана қаласы
e-mail: akapon@mail.ru*

ғылыми жетекші – К.М. САГИНДЫКОВ

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, т.ғ.к., доцент,
Қазақстан Республикасы, Астана қаласы
e-mail: ksagin@mail.ru*

КОМПЬЮТЕРЛІК ИНЦИДЕНТТЕРДІ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Нақты деректерге, киберқылмыс жағдайларына және қылмысты тергеуге қатысу тәжірибесіне сүйене отырып, бұл мақалада жаңа киберқылмыстардың ерекшеліктері мен тенденциялары талданады, киберқылмыстың алдын алу және бақылау талаптары туралы айтылады, сондай-ақ киберқылмыстарды тергеудің проблемалары көрсетіледі. Тергеу бөлімі заттай дәлелдемелерден электрондық дәлелдемелерге дейін тергеу және дәлелдемелерді жинау мүмкіндігін жақсартуы керек. Электрондық дәлелдемелерді жинау процесінде назар аудару қажет кейбір мәселелер бар. Киберқылмыс болған жерді қорғау, сайтты зерттеу және киберқылмыс істерін тергеуде онлайн бақылау әдістері мен әдістерімен танысады. Электрондық дәлелдемелерді алудың негізгі принциптері түсіндіріледі. Киберқылмыстарды тергеу процесі жетілдірілді. Киберқылмыстарды тергеу және дәлелдемелерді жинау моделі құрастырылды.

Кілт сөздер: ақпараттық қауіпсіздік, киберқылмыс, цифрлық талдау, іздестіру дәлелдері, тергеушілер, компьютерлік жүйелер.

Компьютерлік қылмыстар барған сайын еселене түскендіктен, ол әлемнің көптеген елдерінде киберполицияға елеулі түрде қарсы тұрады. Соңғы үш жылдағы ірі киберқылмыстық жағдайларды зерттеуге және автордың қылмысты тергеуге қатысу тәжірибесіне сәйкес киберқылмыстың келесі сегіз маңызды сипаттамасы барған сайын ерекшеленетінін анықтауға болады: қылмыстық процестер, қылмыстық әдістерді модернизациялау, қылмыстық ұйымдардың барлауы, қылмыстық субъектілердің, шектелмеген қылмыстық топтар мен аймақтардың жасаруы, қылмыстардың ауыр зардаптары, тергеу мен дәлелдемелерді жинаудағы қиындықтар. Киберқылмыстың сипаттамалары киберқылмыстық істерді дәстүрлі қылмыстық істерден құқық қолдану негіздері, анықтаманы табу, тергеуді жүргізу, орнында анықтау және қорғау, дәлелдемелерді жинау және бекіту, дәлелдемелерді талдау және соттық сәйкестендіру және сот ісін жүргізу рәсімдері бойынша айқын ерекшеленеді.

Желіні анықтау технологиясы әлемдегі шекаралық және жаңа кәсіби технология болып табылады. Онда тергеушілердің кәсіби біліміне, практикалық тәжірибесіне және жан-жақты сапасына жоғары талаптар қойылады. Тергеушілер информатика мен технологияның берік негізін қажет етеді, желілік технологияның дамуын қадағалап отырады, білім құрылымын уақтылы жаңартып, жетілдіреді, сонымен қатар тергеу мен практикаға бірнеше рет қатысуы, нақты жауынгерлік тәжірибені үнемі байытып отыруы керек. технология мен тактиканың деңгейі. Сондықтан киберқылмыстық істердің сипаттамалары мен заңдылықтарымен үйлестіру, тергеу әдістері мен әдістерін қорытындылау және жетілдіру мұндай істерді анықтаудың кілті болып табылады.

Оқиға болған жерді қорғаудың сапасы қылмыстық дәлелдемелерді жинауға, қылмыс фактісін анықтауға, кейін дер кезінде ашуға үлкен әсер етеді.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Киберқылмыс дәстүрлі қылмыстардың уақыты мен кеңістігінен үлкенірек. Кейде ол географиялық шектеулерден босатылуы мүмкін, тіпті шекарадан тыс жасалуы мүмкін. Оқиға орнын анықтау қиын. Оның үстіне, қылмыстық мақсат материалдық емес электрондық деректер болғандықтан, компьютерлік жүйенің, әсіресе желілік жүйенің құрылымы күрделі, ал криминалистикалық жұмысы техникалық жағынан күшті және абайсызда әрекет ету дәлелдемелердің жойылуына әкелуі мүмкін.

Киберқылмыс болған жерді тергеу – бұл сот органы істің мән-жайын түсіну және тиісті дәлелдемелерді жинау үшін заңға сәйкес қылмыс болған жерді бақылайтын, тексеретін және тексеретін қызмет. Киберқылмыс орындарын зерттеудің жалпы әдістері:

1) Істі зерделеу, учаскені бақылау және тексеру, зерттеу алаңы мен көлемін анықтау.

2) Сайттың ортасына және істің мән-жайына сәйкес сауалнама ретін анықтау. Жалпы алғанда, компьютер периферияны зерттеу үшін орталық ретінде пайдаланылады. Үлкенірек сайттар үшін фрагментация, сегменттеу, стратификация және бөлу әдістерін бір уақытта орындауға болады.

3) Түпнұсқа көріністі «түзету» үшін фото, бейнежазба, сызу, транскрипт және т.б. арқылы жазып алыңыз, суреттеу үшін масштаб пен диаграмманы пайдаланыңыз. Монитор экранындағы ұшқыр бейнелер мен мәтіндер үшін дәлелдерді алу үшін фото және бейне әдісін қолдану қажет.

4) Егжей-тегжейлі тергеу және әртүрлі дәлелдемелерді жинау. Компьютерлік ақпараттың жойылмауын қамтамасыз ету мақсатында қылмысқа қатысты қылмыстардың күдікті іздері саусақ ізі, аяқ іздері, құрал таңбалары, сия, май, шаң, кір, шаш, талшықтар және т.б. Қылмыстық ақпаратты қамтуы мүмкін мобильді қатты дискілер, USB флэш-дискілері, магниттік таспалар, магниттік дискілер, оптикалық дискілер, ұялы телефондар және т.б. Егер жоба бас тартқысы келмесе, оны көшіруге болады және жәбірленуші көшірмені пайдаланады. Тергеуші дәлелдеуге қойылатын талап болып табылатын түпнұсқаға назар аударуы керек.

Интернеттегі қылмыстық әрекеттерді тергеу әдетте интернетке кіру IP мекенжайлары, Интернетке кіру тіркелгілері және Интернетке кіру арқылы жүзеге асырылады. Желіге ену жағдайлары үшін, егер күшті шабуылды анықтау жүйесі (IDS) орнатылған болса, пайдаланушы Unix жүйесін немесе Windows жүйесін орнатқанына қарамастан, енуді болдырмау және қадағалау өте тиімді. IDS жүйесі күтпеген оқиғаны анықтаған кезде, яғни желілік жүйеге шабуыл жасалды деген күдік болса, оны уақытында тексеріп, бағалау қажет.

Күдікті жағдайларды табу және талдау кезінде жүйелік құрылғы файлының соңғы өзгерту күнін тексеру керек және «құпия сөз» немесе «su» екілік файлының бұзылғанын тексереміз. Пайдаланушы каталогындағы жүйелік басқару файлының көшірмесін тексереміз. UNIX жүйелері үшін «find» пәрменін іске қосыңыз және пайдаланушы бөліміндегі «password» немесе «su» екілік файлын тексереміз. Мұндай файлдарды тапсақ, оларға тиесілі пайдаланушыларды, файлдардың өлшемін және өзгерту күнін жазып алып, оларды /shin немесе /usr/sbin астындағы құралдармен салыстырамыз. Құпия сөз және пайдаланушы авторизациясы файлдарындағы соңғы өзгерістерді тексеріп, әдеттен тыс толықтырулар немесе жоюлар бар-жоғын және пайдаланушы тобының немесе пайдаланушы идентификаторының нөмірі өзгертілгенін тексереміз. Ерекшеліктері бар немесе жоқ әрекеттер үшін орындалу кестесін сканерлейміз. Күдікті процесті тапсақ процессордың иесіне, өлшеміне және уақытына назар аударамыз және файлдар мен құбырлар сияқты процесте қазіргі уақытта пайдаланылып жатқан ресурстарды анықтауға тырысамыз. Хосттағы барлық ашық TCP/UDP қызмет порттарын сканерлейміз. Желі демонының трояндық атқа зиянкес қосылғанын тексереміз. Жоғарыда көрсетілген тексеру жұмысының барысы

мен мазмұнын сөзбен, соның ішінде күнін, хост атауын, пайдаланушы атын және қатысқан басқа адамдардың атын жазамыз.

Киберқылмыстарды тергеудің бүкіл процесі, соның ішінде скрининг, жасырын тергеу, оқиға орнында тергеу, қамауға алу, сот талқылауы, соттық анықтау, сотта қарау және беру киберқылмыстарды тергеу қызметінің соңы ретінде жүзеге асырылады. Жалпы әдістерге мыналар жатады: жағдайға қатысты анықтамаларды алу әдістері, жағдайларды талдау және сипаттау әдістері, істердегі серпілістерді табу әдістері, деректер ақпаратының санаттары мен статистикалық әдістері, жағдайға қатысты анықтамалар үшін корреляциялық талдау әдістері. Бұл жұмыс орнында қорғауға, сайтты зерттеуге, электронды дәлелдемелерді жинауға және киберқылмыс істерін алуға бағытталған.

Электрондық дәлелдемелердің негізгі тасымалдаушысы компьютерлік тасымалдаушыларда болғандықтан, компьютерлік медианы талдау деп те аталатын компьютерлік дәлелдемелерді алу компьютерлер мен ақпараттық жүйелерден құнды деректерді табу процесі болып табылады. Компьютерлік дәлелдемелерді алу принципі:

- 1) Деректердің түпнұсқалығын сақтау.
- 2) Дәлелдемелердің үздіксіздігін қамтамасыз ету.
- 3) Талдау және жеткізу кезінде деректердің тұтастығын сақтау.
- 4) Сот сараптамасы процесін аккредиттеу.
- 5) Дәлелдемелерді жинаудың уақтылығы.

Киберқылмыстарды тергеу және дәлелдемелерді жинау моделін құру күшті жасырумен және виртуалды шындықпен сипатталады. Дәстүрлі қылмыстарды тергеу әдістерінен басқа, тергеу тергеу идеяларын өзгертуі, жаңа тергеу әдістерін зерттеуі және желіге негізделген жаңа тергеу шараларын қабылдауы керек. Көпөлшемді криминалистикалық үлгі (MDFM) криминалистикалық процестің уақыт бойынша тереңдеуін көрсетеді. Кез келген уақытта сандық криминалистика нақты криминалистикалық процеске сәйкес кез келген түйіннің күйіне оралуы мүмкін. Деректер мен білім базасы негізгі күйде болатын деңгейдің үш бөлігі, дәлелдемелерді алу негізгі жұмыс болып табылады және ең жоғары нүктеде қадағалау механизмі арқылы өтеді, бұл дәлелдер тізбегінің тұтастығын қамтамасыз етеді және дәлелдемелерді айтарлықтай жақсартады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Weibing Wang, Hao Qin. Application of network packet catching and analysis technology in the investigation of network crimes [J]. Journal of people's public security university of China: natural science edition
2. Shisheng Yang. Countermeasures and Suggestions for the difficulty in investigation and evidence collection of network crime cases [J]. Employee legal world: under,2014,0(9):38-38.
3. Ting Chen, Yongzhao xie. Evidence collection, review difficulties and countermeasures of electronic data in cybercrime cases [J]. Journal of public security: journal of zhejiang police college,2016,0(3):31-35
4. Corey Vicka, Peterman Charles, Shearins Sybil, Greenberg ichael s., Van Bokkelen James. Network Forensics Analys IEEE Computer Society, 6(6): 60-66
5. Statistical report on the development of Internet in China (the 40th) August 4, 2017, page 2-3, Beijing, China Internet network information center (CNNIC)
6. Yonghao Mai, Guozi Sun, Rongsheng Xu, Shijian Dai. Computer forensics and judicial expertise [M]. Beijing: tsinghua university press,2009:281.
7. Linsong Qian, Bo Long, Yonghao Mai. Research on the influence and countermeasures of CSDN user information leakage event [J]. China information security,2012,25(1):78-80

8. Xiaosheng Tan. Security and risk analysis under the situation of "Internet +" [J]. China information security, 2015, 66(6):49-51

METHODS OF INVESTIGATION OF COMPUTER INCIDENT

Based on the actual data, cases of cyber crimes and the author's experience of attending crime investigation, this article analyzes the characteristics and tendency of new cybercrimes, talks about the requirements of cybercrime prevention and control, and shows us the problems of cybercrime investigation for obtaining evidence. The investigation department should improve the ability to investigate and collect evidence from the material evidence to the electronic evidence. There are some problems that must be paid attention in the process of electronic evidence collection. The readers will get to know the techniques and methods of cybercrime scene protection, site investigation and online tracking in the investigation of cybercrime cases. The basic principles of extracting electronic evidence are expounded. The cybercrime investigation process is refined. The model of cybercrime investigation and evidence collection is constructed.

Keywords: information security, cybercrime, digital analysis, trace evidence, investigators, computer systems.

Д.Н. ДАРКУЛОВ¹, С.Ю. ЛИ¹

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи, курсанты,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: viires01@mail.ru*

научный руководитель – подполковник А.Т.ЗЛАВДИНОВ

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи,
преподаватель кафедры общевойсковых дисциплин, магистр технических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: A_Zlavdinov@mail.ru*

РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ, ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Социально-экономические изменения и информационное развитие всего мирового сообщества требует пересмотра сформировавшейся традиционной системы образования. Эта тенденция проявляется в виде противоречий между необходимостью освоения человеком новых сфер знаний и трудностями их освоения в полном объеме. В связи с этим актуальными являются вопросы развития отечественного образования в условиях интеграции в мировое образовательное пространство.

В данной статье рассмотрена создание эффективной системы образования, с использованием новых информационных технологий, обеспечивающих формирование компетентной личности, конкурентоспособного специалиста, умеющего самостоятельно и творчески решать профессиональные задачи, осознавать личностную и общественную значимость.

Ключевые слова: информационные технологии, эффективность образования, компьютерная грамотность, информатизация образования, электронный учебник, электронные книги.

В условиях динамично меняющегося мира, глобальной взаимозависимости и конкуренции, необходимости широкого использования и постоянного развития и усложнения технологий, фундаментальное значение имеет информатизация образования.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

С помощью информатизации предполагается обеспечить существенное продвижение в сторону реализации концепций опережающего образования (включая фундаментализацию образования и внедрение инновационных методик), развивающего образования (включая гуманистическую ориентацию, гибкое обучение, использование креативных технологий) и открытого образования с использованием дистанционного обучения и телекоммуникационных технологий.

В результате будет создана эффективная система образования, обеспечивающая формирование компетентной личности, конкурентоспособного специалиста, умеющего самостоятельно и творчески решать профессиональные задачи, осознавать личностную и общественную значимость.

Пополнение знаний на современном этапе совершенствования информационной техники возможно только в результате разработки новых технологий обучения. Их разработка предусматривает как поиск новых дидактических методов, создание технической базы учебных занятий, так и реализацию инновационных технологий учебного процесса.

В настоящее время делаются первые шаги, разрабатывается методология использования новых информационных технологий (НИТ), создаются и совершенствуются их средства, формируется практика их использования в учебных заведениях. Отчасти это объясняется тем, что необходимые для внедрения НИТ технические и программные средства стали доступны учебным заведениям лишь в последние годы. Некоторые средства НИТ находятся в стадии становления и доступны учреждениям образования лишь для проведения экспериментальной работы (электронная почта, интерактивное видео и т. п.).

Главная отличительная черта НИТ состоит в том, что они предоставляют практически неограниченные возможности для самостоятельной и совместной творческой деятельности преподавателей и обучаемых. Как показывают первые опыты, НИТ малоэффективны при традиционном информационно-объяснительном подходе к обучению. В условиях НИТ меняется позиция педагога в учебном процессе. Из авторитарного носителя истины он превращается в соучастие продуктивной деятельности своих воспитанников. НИТ предполагают качественный сдвиг в отношениях между педагогами и обучаемыми.

Использование новых информационных технологий в образовании предоставляет обучаемым более широкие и доступные пути его получения, повышает эффективность обучения.

Стремительное распространение информационных технологий в различных областях жизнедеятельности человека, в том числе и в системе высшего образования, привело к тому, что эффективность функционирования учреждений или учебных заведений стала во многом определяться уровнем компьютеризации и компетентности персонала в области новых информационных технологий. В настоящее время широкое применение получили такие понятия, как компьютерная грамотность и информационная культура, предполагающие, что в ближайшей перспективе компьютер станет повсеместно использоваться человеком (на работе, в учебном процессе, в быту).

Под компьютерной грамотностью понимают умение находить и воспринимать информацию, применяя компьютерные технологии, создавать объекты и устанавливать связи в гиперсреде, включающей в себя все типы информации и ее носителей; конструировать объекты и действия в реальном мире и его моделях с помощью компьютера. Она является элементом информационной культуры личности, предполагающей способность человека осознавать и осваивать информационную картину мира как систему символов и знаков, прямых и обратных информационных связей и свободно ориентироваться в информационном обществе, адаптироваться к нему.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Анализируя опыт внедрения информационных технологий в Высших учебных заведениях, можно выделить следующие основные направления их применения:

- подготовка учебных материалов, в первую очередь, электронных учебников для самостоятельной работы студентов;

- использование компьютерной техники как средства обучения и контроля в учебном процессе вуза (компьютерные классы, системы интерактивного видео, базы данных по различным дисциплинам и др.).

В связи с развитием информационных технологий в системе образования учащимся предлагаются учебные материалы, выполненные в виде, так называемых, электронных (компьютерных) учебников. При этом основной проблемой является упрощенное или даже ошибочное представление разработчиков о том, каким должен быть электронный учебник. В простейшем случае они дублируют учебную информацию с бумажных носителей, не используя при этом широких возможностей компьютера. Также получило распространение сочетание книги с комплектом дискет: вначале учащийся осваивает теоретический материал по обычной книге, а затем выполняет на компьютере практические задания в репетиционном или контролирующем режиме. Такой программно-методический комплекс не является компьютерным в полном смысле, поэтому его следует называть компьютеризованным учебником.

Электронный (компьютерный) учебник представляет собой обучающую программную систему комплексного назначения, обеспечивающую непрерывность и полноту дидактического цикла: предоставление теоретического материала, организацию тренировочной учебной и информационно-поисковой деятельности, контроль уровня знаний, осуществление интерактивной обратной связи [1].

Наиболее широкое распространение получили две технологии разработки электронного учебника:

1. Технология, базирующаяся на концепции типовых экранов (заставка, регистрация, информационный экран, экран вопросов, экран упражнений);

2. Технология, основанная на применении метода теоретических образов, как наглядно-образного представления семантики вербализованных форм научных знаний (понятий, законов, теорий).

Технология, базирующаяся на концепции типовых экранов, не обеспечивает целостного восприятия учебной информации учащимися из-за ее фрагментарного представления. Названный недостаток преодолевается посредством применения метода теоретических образов, позволяющего развернуть и обобщить необходимую информацию по мере поступления запроса учащегося.

Наряду с электронными учебниками, воспроизводящими полный дидактический цикл, применяются программные системы, охватывающие отдельные фрагменты дидактического цикла: энциклопедические, информационные и экзаменующие электронные книги. Энциклопедические электронные книги содержат большой объем информации по определенной тематике, представленной в виде статей, расположенных по тематическому принципу. Информационные электронные книги содержат не столь обширную информацию, однако она носит более целенаправленный характер. Информационные электронные книги обычно используются в реальном учебном процессе в качестве дополнительного справочного пособия. Экзаменующие электронные книги содержат блок вопросов (задач), модуль тестирования и экспертную систему для анализа и оценки ответов [2].

Совершенствование электронных учебников должно основываться на использовании таких современных технологий, как мультимедиа, «виртуальная реальность», среда «микромир» и др., которые с успехом могут применяться не

только при самостоятельной работе студентов с электронным учебником, но и в ходе очных занятий.

Мультимедиа-технология, обеспечивающая работу с неподвижным изображением, видеоизображением, анимацией; текстом и звуком. Информация, полученная с помощью цифровых фотоаппаратов, сканеров, видеокамер, микрофонов и других внешних источников, после соответствующей обработки и, возможно, с добавлением текста, анимации и спецэффектов записывается в мультимедийный файл. Использование мультимедиа в учебном процессе обеспечивает эффективное протекание перцептивно-мнемонических процессов вследствие оптимального взаимодействия визуальных и аудиоэффектов.

В сочетании с гипертекстом мультимедиа образуют системы гипермедиа (сверхсреда), основанные на методе дискретного представления информации на узлах, соединяемых при помощи ссылок.

Несмотря на сложности разработки и реализации в учебном процессе (высокая стоимость аппаратного и программного обеспечения), все более широкое распространение получает новая компьютерная технология -«виртуальная реальность», создающая иллюзию непосредственного присутствия в стереоскопически представленном «экранном мире». Внедрение этой технологии в учебный процесс позволит моделировать различные виды деятельности будущего специалиста, особенно если отсутствует необходимое учебное оборудование или необходимо отработать систему действий в аварийных производственных ситуациях.

Среда «микромир» позволяет организовать исследовательскую деятельность студентов на основе компьютерного моделирования. Среда может включать в себя необходимую для исследования информацию; анимационные и видеоролики; аудиосопровождение; электронные таблицы; системы для управления работой реальных стендов, машин, агрегатов при помощи специальных датчиков, сопряженных с компьютером, который обрабатывает полученные данные и представляет их в виде таблиц, диаграмм, графиков. По сути, среда «микромир» создает оптимальные условия для реализации в учебном процессе метода проектов.

Метод проектов, возникший еще в 1920-е гг. и претерпевший множество изменений за свою историю, в настоящее время достаточно широко используется с целью развития познавательных навыков учащихся, их критического мышления, умений самостоятельно конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве. Метод проектов всегда предполагает самостоятельное решение учащимися (индивидуально или коллективно) какой-либо проблемы, предусматривающей использование исследовательских методов, интегрирование знаний и умений из различных областей науки, техники и технологии с целью получения конкретного результата, теоретически и практически значимого.

Значение новых информационных технологий в учебном процессе сложно переоценить: они заключают в себе огромный дидактический потенциал. Безусловно, не следует рассматривать их как альтернативу традиционной системы обучения, поскольку даже самый совершенный компьютер не может заменить собой живое человеческое общение педагога и учащихся. Тем не менее, студент, владеющий информацией и способами ее сбора, преобразования, хранения и передачи, в процессе обучения превращается в активного субъекта педагогического процесса, исследователя, способного самостоятельно ставить и творчески решать широкий круг задач.

Внедрение в учебный процесс различных информационных технологий должно быть научно обоснованным, компьютерные учебные программы и электронные учебники должны проходить экспертизу: на основании оценки

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

экспертами соответствия программной системы ряду критериев выдается сертификат - документ, подтверждающий ее качество, и программа рекомендуется к внедрению. К сожалению, пока еще не сложилось общепринятой системы критериев оценки педагогической целесообразности использования того или иного программного продукта, тем не менее, представляется оптимальной следующая система критериев:

- соответствие дидактическим принципам (научность, доступность, наглядность, активность, систематичность и последовательность, прочность усвоения знаний, единство образовательных, воспитательных и развивающих функции обучения);
- обеспечение интерактивности обучения (вариативность обучающих и контролируемых воздействий, оперативность обратной связи);
- соответствие структуры учебной информации и логики ее представления методическим требованиям к учебному предмету;
- сочетание различных уровней когнитивного процесса: вербально-логического (тексты, формулы), образного (графика, видео, анимация), сенсорно-перцептивного (восприятие информации об изучаемом объекте через органы чувств); оценка соотношения этих уровней;
- обеспечение производительности, безопасности и комфорта пользователей при работе с программой;
- сохранение работоспособности системы при некорректных действиях пользователя;
- универсальность и удобство пользовательского интерфейса;
- отсутствие сбоев в работе системы;
- открытость системы (возможность ее модификации).

Таким образом, создание электронного учебника является сложным, ответственным процессом, требующим профессиональной компетентности создателя в самых различных сферах. В этой связи для создания качественных электронных учебников целесообразно формирование творческих коллективов из числа специалистов разного профиля: педагог-предметник (разработчик общей структуры и содержания курса), ведущий педагог (специалист в области дидактики), психолог (специалист по психологии познавательных процессов и возрастной психологии), инженер по знаниям, программист, специалисты в области эргономики и дизайна[3].

Только комплексный подход к созданию электронных учебников, с одной стороны, позволит достичь действительно высоких результатов в обучении студентов, а с другой - будет способствовать развитию новых информационных технологий в системе образования в целом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Уваров А.Ю. Электронный учебник: территория и практика –М: Издательство УРАО.
2. Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования: Учебное пособие.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие.

DEVELOPMENT OF INFORMATION TECHNOLOGIES, WAYS OF IMPROVEMENT IN THE EDUCATION SYSTEM

Socio-economic changes and information development of the entire world community require a revision of the established traditional education system. This trend manifests itself in the form of contradictions between the need for a person to master new areas of knowledge and the difficulties of mastering them in full. In this regard, the issues

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

of the development of domestic education in the conditions of integration into the world educational space are topical.

This article discusses the creation of an effective education system, using new information technologies that ensure the formation of a competent personality, a competitive specialist who can independently and creatively solve professional problems, realize personal and social significance.

Key words: information technologies, educational efficiency, computer literacy, informatization of education, electronic textbook, electronic books.

Г.Б. ДЖУБАТЫРОВА

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: gulnur.dzhubatyrova@mail.ru*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

**ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫНЫҢ БІЛІМ САПАСЫН
КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ**

Орташа тиімділіктің маңызды көрсеткіштерінің бірі білім беру білім алушылардың оқу жетістіктерінің деңгейі болып табылады, ол мектептегі білім беру қызметінің қалай жұмыс істейтінін, дамитынын, білім алушыларға және олардың нәтижелілігіне әсер ететінін көрсетеді. Сондықтан білім сапасын арттырудағы әлеуеттің деңгейі білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесінің қаншалықты сапалы құрылғанына байланысты. Мемлекет басшысы "100 нақты қадам" Ұлт жоспарында экономикалық өсудің іргелі негізі ретінде ЭЫДҰ елдерінің стандарттары негізінде адами капиталдың сапасын арттыруды атап өтті. Осы бағытты іске асыру білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту үшін стандарттар мен бағалау жүйесін жаңартуды көздейді.

Кілт сөздер: критериалды бағалау, критериалды бағалаудың мақсаты, айқындық және қол жетімділік, үздіксіздік, дамуға бағытталу, критериалды бағалау құрылымы.

ЭЫДҰ есебінде "Ұлттық білім беру саясатына шолу. Қазақстандағы орта білім беру " (2014) сыныбында жүргізілетін бағалаудың сапасын, өзектілігін жақсартуға және мерзімділігін арттыруға бағытталған бірқатар шаралар ұсынылды. Атап айтқанда, критерийлер негізінде бағалау жүйесін енгізу, критерийлерді анықтау жоғары деңгейдегі ойлау дағдыларын бағалау, мұғалімдерді даярлау, білім берудің әр кезеңінің соңында Ұлттық стандартталған тестілеуді өткізу, деректерді тиімді және сенімді жинау жүйесін құру және т. б.

Критериалды бағалау - бұл нақты әзірленген критерийлер негізінде білім алушылардың нақты қол жеткізген оқу нәтижелерін күтілетін оқу нәтижелерімен сәйкестендіру процесі.

Критериалды бағалаудың мақсаты бағалау критерийлері негізінде білім алушылардың оқыту нәтижелері туралы объективті ақпарат алу және оны оқу

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

процесін одан әрі жетілдіру үшін барлық мүдделі қатысушыларға ұсыну болып табылады.

Үздік Қазақстандық және халықаралық тәжірибені біріктіретін критериалды бағалау жүйесі келесі міндеттерді жүзеге асыруға көшуге мүмкіндік береді:

1. Объективті және ашық жүйенің жұмыс істеуі білім беру қызметтерінің сапасын арттыруға ықпал ететін бағалау.

2. Халықаралық тәсілдер мен стандарттарға сәйкес бағалаудың бірыңғай және сапалы тетіктерін қалыптастыру.

3. Бағалау қызметінде мұғалімдердің құзыреттілігін арттыру.

4. Өз бетінше оқу дағдыларын дарыту және білім алушылардың өз оқуы үшін жауапкершілігін арттыру үшін жағдай жасау.

5. Үлгерімі нашар адамдармен жұмысты жетілдіру білім алушылар.

6. Білім алушылардың күтілетін нәтижелерге қол жеткізуін бағалауға мүмкіндік беретін тапсырмалар үлгілерінің банкін, оның ішінде жоғары деңгейдегі дағдыларды (талдау, синтездеу, бағалау) құру.

7. Объективті, үздіксіз және шынайы ақпарат беру:

- білім алушыларға олардың оқу сапасы туралы;
- білім алушылардың үлгерімі туралы мұғалімдерге;
- ата-аналарға оқу нәтижелеріне қол жеткізу дәрежесі туралы;
- басқару органдарына ұсынылатын қызметтердің сапасы туралы білім беру қызметтері.

8. Ақпаратты жинау және ұсыну процестерін оңтайландыру үшін электрондық журналды пайдалану.

9. Әр оқушы деңгейінде, жеке мектепте, ауданның, облыстың барлық мектептерінде және ел деңгейінде тақырыптар мен бөлімдер тұрғысынан оқу бағдарламасын меңгеру мониторингін қолдану.

10. Стандарттарды, оқу бағдарламаларын жақсарту және басқа да басқарушылық шешімдер қабылдау үшін талдау жүргізу.

Бағалау бойынша ұсынымдар қосымша қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмалар жинағында және сыныптар мен сыныптар бөлінісінде жиынтық бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдарда ұсынылған заттарды.

Критериалды бағалау келесі принциптерге негізделеді:

- Оқыту мен бағалаудың өзара байланысы. Бағалау оқытудың ажырамас бөлігі болып табылады және оқу бағдарламасының мақсаттарымен және күтілетін нәтижелермен тікелей байланысты. Демек, іздеу сұрақтарға жауаптар неліктен және қалай оқыту керек, оқушылардың қажеттіліктері қандай және оларға оқу нәтижелеріне қол жеткізуге қалай көмектесу керек, бағалау практикасында жүзеге асыру керек.

- Объективтілік, сенімділік және жарамдылық. Бағалау нақты және сенімді ақпарат береді. Қолданылатын критерийлер мен құралдар оқу мақсаттары мен күтілетін нәтижелерге қол жеткізуді бағалайды деген сенім бар[1].

Кешендегі шынайылық, шынайылық және валидтілік бағалау сапасын анықтайды. Ең маңызды сипаттама бағалаудың дұрыстығын білдіреді, бұл біздің нені өлшейтінімізді және бағалауды қаншалықты дұрыс жүргізетінімізді көрсетеді. Бұл қағидатты іске асыру мыналарды көздейді:

- нені болжайтындығын нақты түсіну және анықтау бағалау;
- бағалау критерийлерін құрастыру және негіздеу;
- тапсырмаларды әзірлеу және рәсімдерді жоспарлау.

Айқындық және қол жетімділік. Бағалау түсінікті және ашық ақпарат береді, білім беру процесіне барлық қатысушылардың тартылуы мен жауапкершілігін арттырады. Бұл принцип бағалаудағы мақсаттар мен рәсімдер түсінікті, нұсқаулар нақты және айқын, нәтижелері болуы керек деп болжайды және қол жетімді. Бағалау

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

процесінде оның орындылығы мен дұрыстығына күмән болмауы керек. Өз кезегінде, білім беру процесіне қатысушылар арасындағы сенім мен өзара іс-қимылға қол жеткізу олардың тартылуын арттырады және оқыту нәтижелеріне оң әсер етеді.

Үздіксіздік. Бағалау үздіксіз болып табылатын білім алушылардың оқу жетістіктерінің прогресін уақтылы және жүйелі түрде қадағалауға мүмкіндік беретін үдеріс. Бағалау процесінің тұрақтылығы қалыптастырушы бағалауға назар аудару, жиынтық бағалау кестесін құру және өзара байланысты негіздейтін балл қою тетіктерін пайдалану арқылы қамтамасыз етіледі процедуралар арасында бірыңғай бағалау жүйесін жасайды.

Дамуға бағытталу. Бағалау бастамашылық және білім беру жүйесінің, мектептің, мұғалімдер мен білім алушылардың даму бағытын айқындайды. Білім алушылардың қандай білімі мен дағдылары бар екендігі туралы ақпаратты жинауға және талдауға негізделген бағалау білім беру процесінде одан әрі қадамдар туралы негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді[2].

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ МАЗМҰНЫ

Критериалды бағалау жүйесінің мазмұны келесі нұсқаулық-әдістемелік құжаттармен ұсынылған:

- Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта);
- Оқу бағдарламасы және оқу жоспары;
- Білім алушылардың білімін бағалау критерийлері;
- Білім алушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалауды жүргізу тәртібі;
- Мұғалімдерге арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық негізгі және жалпы орта мектеп;
- Критериалды бағалауды енгізу бойынша нұсқаулық;
- Құрылымдық бағалау бойынша тапсырмалар жинағы заттар;
- Методические рекомендации по суммативному бағалаудағы өзгерістер пәндер қимасы;
- Кесіндідегі тоқсандық жиынтық бағалаудың спецификациялары заттарды[3].

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ҚҰРЫЛЫМЫ

Оқу жылы ішінде үлгерім және оқудағы прогресс туралы деректерді жинау үшін бағалаудың екі түрі жүзеге асырылады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау жиынтық бағалау, өз кезегінде, бөлім/толассыз тақырып, тоқсан және білім деңгейі үшін жиынтық бағалау рәсімдерін қамтиды.

Бағалау тәсілдері мыналарға байланысты ерекшеленуі мүмкін пән мазмұны және бағалау түрі. Қалыптастырушы бағалау оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады және оны мұғалім тоқсан бойы үнемі жүргізіп отырады. Қалыптастырушы бағалау білім алушы мен мұғалім арасында үздіксіз кері байланысты қамтамасыз етеді. Қалыптастырушы бағалау кезінде білім алушы қателікке және оны түзетуге құқылы. Бұл білім алушының мүмкіндіктерін анықтауға, қиындықтарды анықтауға, үздік нәтижелерге қол жеткізуге көмектесуге, оқу процесін уақтылы түзетуге мүмкіндік береді.

Жиынтық бағалау ұсыну үшін жүргізіледі мұғалімдерге, білім алушыларға және ата-аналарға оқу бағдарламаларының бөлімдерін/толассыз тақырыптарын және белгілі бір оқу кезеңін (тоқсан, триместр, оқу жылы, орта білім деңгейі) аяқтағаннан кейін білім алушылардың үлгерімі туралы балл және баға қоя отырып ақпарат беріледі. Бұл белгілі бір кезеңдегі оқу бағдарламасының мазмұнын меңгеру деңгейін анықтауға және белгілеуге мүмкіндік береді. Тиімді қалыптастырушы және жиынтық бағалау білім алушылардың жетістіктері оқытудың қойылған

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

мақсаттарына қаншалықты сәйкес келетінін көруге мүмкіндік береді. Қалыптастырушы және жиынтық бағалау нәтижелерін мұғалімдер оқу процесін жоспарлау, рефлексия және жақсарту үшін пайдаланады оқытудың өзіндік тәжірибесін.

Қалыптастырушы бағалау білім алушылардың нақты міндеттерді орындауы кезінде кері байланыс беруге немесе сабақтағы әрекеттер. Бөлім / толассыз тақырып үшін жиынтық бағалау процесі нақты бөлімді/толассыз тақырыпты аяқтағаннан кейін білім алушылардың жинақталған білімі мен дағдыларының деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Мақсаты бағалаудың бұл түрі бөлім/өтпелі тақырып тақырыптары бойынша олқылықтарды уақтылы анықтау және жою болып табылады. Тоқсанға жиынтық бағалау және білім деңгейіне жиынтық бағалау игеру деңгейін анықтау үшін жүргізіледі оқу бағдарламалары. Тоқсан ішіндегі және білім беру деңгейі үшін жиынтық бағалаудың мазмұны Күтілетін оқу нәтижелерінен репрезентативті іріктеуді қамтитын болады. Бағалау мақсаттарына сараланған көзқарас бағалау нәтижелерін бақылауға және талдауға мүмкіндік береді рәсімдер. Жағымсыз салдарға жол бермеу керек, яғни бағалау оқудағы дұрыс емес әдеттерге, мысалы, материалды түсінбестен және қолданбай есте сақтау, есте сақтау сияқты дағдыларға әкелмеуі керек.

Жиынтық бағалауда жоғары нәтижелерге қол жеткізу білім алушылар үшін де, мұғалімдер үшін де өте маңызды. Сонымен бірге, оқу процесін тек жиынтық бағалау талаптарына ғана "тарту" және шоғырландыру қаупі бар, бұл оқу бағдарламасының толық көлемін игеруге кедергі келтіруі мүмкін, өйткені кез-келген жиынтық бағалау оқу бағдарламасы мазмұнының бір бөлігін ғана қамтиды. Мұғалім бағалау нәтижелерінің мақсаттары мен қолданылуындағы айырмашылықтарды нақты түсінуі керек. Сыныпта өткізілетін бағалау күнделікті сәтті оқуды қамтамасыз етуі керек. Егер мұндай бағалау тиімді болса, онда оң нәтижелер емтихандарда бұл табиғи нәтиже болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Жоғары сынып мұғалімдеріне арналған критериялды бағалау бойынша нұсқаулық. Астана 2016, оқу-әдістемелік құрал

2. К.С.Құдайбергенова «Құзырлық табиғаты тұлғаның өздік дамуында»- А: «Принт АСС»

3. Көкіжанова Г.К. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау білім сапасын басқарудағы негізгі критерий – Педагогика, 2009 ж.

4. Интернет көзі: https://testcenter.kz/dlya-skachivaniya/%D0%A0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%9A%D0%9E_%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B9%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D0%B8%20%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%B9%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8B.pdf

Д.К. ЕРКМАЛИЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

FLIPPED CLASSROOM ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ҚАНШАЛЫҚТЫ ТИІМДІ?

Бұл мақалада автор «Flipped classroom» технологиясын оқу процесінде қолданудың ерекшеліктерін ашып көрсетеді.

Flipped classroom (төңкерілген оқыту) технологиясын ең алғаш АҚШ-та химия пәнінің мұғалімдері енгізді. Оқыту жүйесі жаңа тақырыпты мұғалім алдын-ала түсіндіріп бейне жазба жазады. YouTube.com сайты ашып жүктей алады. Оқушылар берілген тапсырманы кез-келген жерден, мысалы мектептегі немесе үйіндегі компьютерден, ұялы телефонынан сайтқа кіріп өзінің мұғалімінің жаңа тақырыпты түсіндіргенін тыңдап білім ала алады.

Сабақ уақытында 40 минут уақыттың көп бөлігі жаңа сабақты түсіндіруге кетеді. Сондықтан да, мұғалім үшін тиімділігі уақыттың көбін қолдану, талдау жасауға жоспарлауға болады. Себебі оқушылар теориялық білімі бар болып мектепке келеді. Блум таксономиясы бойынша білу, түсіну оқушыларға үй тапсырмасы ретінде беріліп (бейне жазба), сабақ уақытында қолдану, анализ, синтез және бағалау критерийі бойынша білім алып бағаланады.

Кілт сөздер: төңкерілген сынып, оқыту, бейне материалдар.

Flipped classroom технологиясын интеграция жасап, пәнді қызықтыра оқытуға және дифференциациялауға да болады. [1,414б.] Оқушылар қорытынды бақылау немесе түрлі сынақтардан өткенде күнделікті сабағыңызды бейне жазбаға түсіріп, жүктеп отырсаңыз оқушылар теориялық білімдерін сайттан көру арқылы өзін – өзі дайындай алады. [2,1б.] Барлық тапсырмаларды оқушыларға оқулықтан оқуға берілуі оларды жалықтырады және түсінігі дұрыс қалыптаспайды. Өзінің мұғалімі толық түсіндірген жағдай да тыңдау арқылы оқушыда пәнге деген қызығушылығы артады.

Оқушыларға қол жетімділігі және қайта қарау немесе кез-келген жерінде білім алуға, әр түрлі жағдайлар болып қалған уақытта (мысалы ауырып, сұранып, мектеп өміріне белсенді қатысуға, ғылыми жоба немесе олимпиадаларға қатысқанда) оқушылар программдан қалмауы. [3,108 б.]

1-кесте. Оқушыларға арналған сауалнама нәтижесі.

Сұрақ	Жауап	Дерек
1. Youtube.com сайтына жүктелген бейне сабақтар Сізге қаншалықты теорияны меңгеру тиімді ме?	А. Толықтай келісемін	54,5 %
	Ә. Келісемін	36,3 %
	Б. Келіспеймін	9,1 %
2. YouTube.com сайтынан қандай бейне сабақ әдісі Сізге ұнады?	А. Мұғалім экранда көрініп түсіндіруі	45,4 %
	Ә. Тақтада жазылымы көрініп түсіндіруінің естілу	36,3 %
	Б. Bilimland.kz сайтынан түсіну	9,1 %
3. Бейне сабақтардың өзіңіз үшін алып келер кемшілігі бар ма?	А. Кемшілігі бар	9,1 %
	Ә. Кемшілігі жоқ	63,6 %
	Б. Кей жағдайда болады	27,3 %

Барлық оқушылар сауалнамаға қатысты. Кестеге қарай отырып, 11 оқушының 10-ына видео сабақтар білім алуға пайдасы бар екенін көруге болады. Бейне сабақтар

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

оқушыларға қайта қарау арқылы теориялық білімін нақты түсінуге көмектесті. Бір оқушыға бейне сабақ пайдалы болмады, себебін сұрау барысында интернет желісінің жұмыс жасауы төмен болғандықтан сабаққа келгенде үй тапсырмасын орындай алмай келетіні қиын болды. Ол қиындықты жеңу үшін оқушы мектеп базасында интернет желісінің жақсы жұмыс жасайтын болғандықтан алдын - ала қарап, дайындалып кететіні айтылды. Бейне сабақтың әр түрлі әдісі оқушыларға түсінікті екені көрінді. Бес оқушы мұғалімнің экранға көрініп командалық түсіндіру арқылы өткізгені және төрт оқушы экранда теориялық бөлімінің жазуы нақты көрінуін тандап отыр. екі оқушы презентация немесе bilimland.kz сайты арқылы түсіндірілгенін қалайды. Оқушалардың жауабына көре отырып, бейне сабақтар пайдала екені көрінеді, себебі сауалнамаға толықтай қатысып жауап берілді. Сауалнама қорытындысы бойынша жеті оқушыға бейне сабақтардың теориялық білім алуына кедергі келтірмегені көрінді. Үш оқушыға кей жағдайда кемшілігі бар екенін сауалнама арқылы біліп отырмыз. Себебін сұрау барысында оқушылардың жауабы: «Үй жағдайына байланысты сабақты алдын – ала теориялық бөлімін қарай алмай қалсақ, сабақ өту барысында қатты қиналамыз,» - деп жауап берді. Ал бір оқушыға бейне сабақтың кемшілігі бар: Көп жағдайда теориялық бөлімін түсіну қиындық тудырады, түсіндіріліп жатқан материалға түсінбеген жерін сұрақ қоя алмайсың, сондықтанда, мен үшін түсіну қиын,»-деп жауап берілген болатын.

2-кесте. Ата-аналарға арналған сауалнама нәтижесі.

Сұрақ	Жауап	Дерек
1. Интернет желісі арқылы сабақ беретін мұғалімі бейне сабақты түсіріп сайтқа жібереді,оқушы өзі білім алуны ыңғайлы ма, әлде дәстүрлі түрде мектепте теорияны мұғалім түсіндіріп білім алғаны тиімді ме?	А. Flipped classroom технологиясы	91 %
	Ә. Дәстүрлі түрде	9 %
2. Жаңа тақырыпты YouTube.com сайтынан алдын ала меңгеріп, сабақ уақытында алған білімін практикада қолданылуына уақыты көбірек болады?	А. Келісемін	91 %
	Ә. Келіспеймін	9 %
3.Үйде интернет желісі арқылы Youtube.com сайтынан жаңа сабақты меңгеру дұрыс деп ойлайсыз ба?	А. Иә	55 %
	Ә. Жоқ	9 %
	Б. Білмеймін	36 %
4.Flipped classroom оқыту технологиясын енгізуге қарсылығыңыз бар ма?	А. Жоқ	73 %
	Ә. Иә	18 %
	Б. Білмеймін	9 %

Ата – аналар тарапынан төңкерілген оқыту технологиясын сабақ өткізу процесіне енгізуге көпшілігі қарсылық білдірмеді. Интернет желісі арқылы сабақ беретін мұғалімі бейне сабақты түсіріп сайтқа жіберу,оқушы үшін өзі білім алуы ыңғайлы екені көрінді. Бір ата-анаға дәстүрлі түрде теорияны түсіндіргенін қалады. Жаңа тақырыпты сайтынан алдын ала меңгеріп, сабақ уақытында алған білімін практикада көбірек көңіл бөліп қолдануын, ата-аналардың көпшілігі қолдап отыр. Бір ата-ана келіспейтінін айтып дәстүрлі түрде білім алғанын уақыттың жеткілікті болатынын атап көрсетті. Үйде интернет желісі арқылы YouTube.com сайтынан жаңа сабақты меңгеру дұрыс деп ата-аналардың 55% келісті, 36 % толықтай теориялық білімі жақсы нәтиже көрсететініне сенімсіздікпен қарап білмеймін деп жауап берсе,ал 9 % технологияға қарсы пікір айтылды. Flipped classroom оқыту технологиясын енгізуге бір ата-ананың қарсылығы бар екені көрінді.

Физика пәнінен оқушылардың білім деңгейінің сапасы

Төңкерілген оқыту технологиясы 10 G сыныбына оқытылды. Түсірілген бейне сабақ «Жылу физикасы» тарауынан оқушылардың қай тақырыбын көбірек қаралған санын кестеден көруге болады.

3-кесте. Жылу физикасы тарауын оқушылардың бейне материалды көрген саны.

Тақырып	Дерек
1. Температура	114
2. Молекуланың массасы мен өлшемі	211
3. МКТ негізгі теңдеуі	241
4. Идеал газ	161
5. Изопроцестер	218
6. Ішкі энергия	152
7. Термодинамикадағы жұмыс	59
8. Термодинамиканың заңдары	212
9. Жылу қозғалтқыштар	242

Оқушылардың санын он бір екенін ескере отырып, Жылу қозғалтқыштар және МКТ негіздері тақырыбынан қиындық туғызғаны көруге болады. Күрделі тақырыптарды қайта қарау арқылы тақырыптың теориялық бөлімін өз бетімен түсінді. Ал термодинамикадағы жұмыс тақырыбын жақсы түсінгені кесте арқылы көруге болады.

Қазіргі таңда оқушылардың басым көпшілігі ұялы телефонды ұстап түрлі информациялар алуға әуес. Оқушылардың талғамына байланысты тиімді білім беру жаңа форматта болуы ғажап емес-ті. Теориялық білім жақсы қалыптасқан оқушы да практикаға көңіл бөліп, түрлі зертханалық немесе зерттеушілік жұмыстарды еш кедергісіз жасай біледі. Тиімді оқыту жүйесін зерттей отырып, сабақ беру оқушылардың білім алуға деген құштарлығын арттырады. Төңкерілген оқыту жүйесі оқушылардың теориялық білім алуына тиімді әдіс екені көрінеді. FC оқыту технологиясын пайдалана отырып, жаңа материалды игеру барысында оқушылардың білім сапасын көрсеткіші 69% құрады. Зерттеуді қорытындылай келе, осы технологияның білім сапасын арттыруда тиімділігін бар екені көрінеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Яскевич, С.В. Использование современной образовательной технологии смешанного обучения Flipped Classroom («перевернутый класс») в учреждениях образования С.В.Яскевич, Е.В.Маковская // Актуальные проблемы бизнес-образования: тезисы докладов Междунар.науч.-практ.конф., Минск, апрель 2014 г. – Минск : Изд. центр БГУ, 2014. – с. 414-417.

2. Брайан Беннет. Преподаватель проекта Flipped classroom «Школьники теперь сами отвечают за свое образование» [Электронный ресурс], 2012 г. – Режим доступа: <https://theoryandpractice.ru/posts/4920-brayan-bennet-shkolniki-teper-sami-otvechayut-za-svoe-obrazovanie>

3. Квашнина, Ольга Сергеевна. Анализ педагогической модели "перевернутый класс" в преподавании английского языка как иностранного в техническом вузе [Электронный ресурс] / О. С. Квашнина, Ю. П. Ажель // Alma mater (Вестник высшей школы). — 2016. — № 6. — [с. 108-112].

HOW EFFECTIVE IS IT TO IMPROVE THE QUALITY OF STUDENTS ' KNOWLEDGE THROUGH THE INTRODUCTION OF FLIPPED CLASSROOM LEARNING TECHNOLOGY?

In this article, the author reveals the features of the use of the "Flipped classroom" technology in the educational process.

Flipped classroom technology (inverted learning) was first introduced in the US by chemistry teachers. The training system records a video with the teacher's preliminary

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

interpretation of the new topic. YouTube.com unable to download and open the website. Students can review a given assignment anywhere, for example, from a computer at school or home, from a mobile phone, visiting the site, listening to the explanations of their teacher's new topic.

During the lesson, most of the time is spent 40 minutes explaining the new lesson. Therefore, the effectiveness of the teacher can plan the use of a large amount of time to analyze. Since students have a theoretical education, they come to school. Knowledge of Bloom's taxonomy understanding is given to students as homework (video), evaluated by the criterion of use during class, analysis, synthesis and evaluation.

Key words: flipped classroom, teaching, video materials.

Ж.А.ЖЕТКІНШЕКҚЫЗЫ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
2 курс магистранты
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: akdana.zhetkinshek@mail.ru*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий Технологиялар және Инжиниринг университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

**ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША ФИЗИКА
КУРСЫН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗМЕТІН
АРТТЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН НЕГІЗГІ БАҒЫТТАР**

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы заманауи білім беру жүйесінің негізгі тұстары сипатталған. Білім беру процесінің барлық қатысушыларының үздік білім беру ресурстары мен технологияларына тең қол жеткізуін қамтамасыз ету; жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани жағынан дамыған азаматын қалыптастыру және т.б. қарастырылған.

Кілт сөздер: Қазақстан Республикасы, білім беру жүйесі, мұғалім, физика, жаңа ақпараттық технология.

2019 жылдың қыркүйегінен бастап Қазақстан Республикасының 10 және 11 сыныптарында және төрт пән (физика, химия, биология, информатика) бойынша оқыту ағылшын тілінде жүргізілетін болады. Бұл қадам орта білім беру жүйесіндегі ең күрделі және жауапты өзгерістердің бірі болып табылады.

Оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту мәселесі жаңа мәселе емес, бірақ әлі де өзекті. Физика пәнінің мұғалімі ретінде мен оқушылардың пәнге деген қызығушылығының төмендеу тенденциясын байқаймын. Бұл жағдайдың себептерінің бірі, "барлығы физика ең қызықты ғылымдардың бірі» екендігімен американдық физиктер келіседі. Сонымен қатар, көптеген физика оқулықтарын қызықты деп атауға болмайды. Мұндай оқулықтарда бағдарламаға сәйкес келетін барлық нәрсе көрсетілген. Бұл әдетте физиканың қандай пайдасы бар екенін және оны зерттеудің қаншалықты маңызды екенін түсіндіреді, бірақ олардың физикаға не үшін қызықты екенін түсіну өте сирек. Бірақ мәселенің бұл жағы да назар аударуға тұрарлық".

Сондықтан мен қазіргі таңда "сабақта оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға бағытталған әдістер мен тәсілдер арқылы тұлғаны
THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

қалыптастыру" тақырыбында жұмыс істей бастадым. Менің қызметімнің негізгі міндеттері-оқыту мен тәрбиелеудің бірлігі; баланың жеке басын оқыту, тәрбиелеу және дамыту үшін қолайлы психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау. Жеке тұлғаны тәрбиелеу құралы ретінде оқытудың маңызды факторы оқу процесін ұйымдастыру деп санаймын. Сондықтан белгілі бір қасиеттер мен жеке қасиеттерді өзін-өзі тәрбиелеуге деген ұмтылысты ояту үшін баланың сезіміне, оның қажеттілік-мотивациялық саласына әсер ету қажет.

Нақты түсіну үшін ескі бағдарлама мен жаңартылған мазмұн бағдарламасы бойынша физиканы оқыту әдістемесінің арасындағы айырмашылықты қарастырамыз.

Ескі әдістеме бойынша оқу процесінің басында теориялық материал зерделенді, яғни дәріс оқылды, содан кейін практикалық және зертханалық жұмыстар жүргізілді. [2; 125 б.]

Жаңартылған бағдарлама бойынша физика сабақтарында оқушылар тек эксперименттер жүргізуді ғана емес, сонымен қатар деректерді жинауды, жазуды және талдауды; тәуелділік графиктерін құруды және градиентті табуды; қателерді, оның ішінде Корнфильд әдісі арқылы табуды; эксперимент жүргізуге әсер ететін факторларды анықтауды және оны жақсарту жолдарын ұсынуды үйренеді. Осының арқасында әр оқушы тақырыпты тереңірек түсінуге мүмкіндік алады.

Сурет 1. Сабақ барысында оқушыларды топқа бөліп, жаңартылған білім беру жүйесі бойынша әдіс-тәсілдерді қолдану

Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша физика курсына оқытуда оқушылардың танымдық қызметін арттыруда мынадай негізгі бағыттарды қолдануға болады:

1) Физикалық есептерді шешуге үйрету үшін келесі әдісті қолданамын. Біріншіден, өте қарапайым тапсырманың мысалында оны шешу үшін жасалатын әрекеттерді кезең-кезеңімен егжей-тегжейлі сипаттайды. Әрбір әрекет белгілі бір ретпен орындалатын операцияларға қойылады. Әрекеттер мен операциялар үшін үлгілер және оларды орындаудың ықтимал нұсқалары көрсетіледі. Нәтижесінде міндеттердің белгілі бір түрін шешудің физикалық әдісін қолданудың жалпыланған схемасы жасалады. Содан кейін студенттерге ұқсас тапсырма ұсынылады, оны білім алушылар мәтінде келтірілген сұрақтарға жауап беру арқылы өздері шешеді. Сұрақтар әдісті қолдану схемасына сәйкес жасалады және студенттен іс-әрекеттер мен операциялардың орындалуын ғана емес, сонымен қатар оларды орындау қажеттілігін негіздеуді талап етеді. Келесі жаттығу тапсырмаларын шеше отырып, студент өзгертілген және біртіндеп күрделене түсетін жағдайларда әрекеттерді

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

орындауды үйренеді. Сонымен қатар, ол әлі де бірқатар дәйекті сұрақтарға жауап береді.

Алғашқы жаттығу міндеттері міндетті оқу деңгейіне сәйкес келеді, кейінгі тапсырмалар күрделі болып саналады. Оқушы тапсырмалардың күрделілік деңгейін өз бетінше таңдай алады.

2) Оқытудың тиімді құралы болып табылатын бейне материалдарды қолдану. Мен жаңа материалды оқуға оң эмоционалды ынталандыруды қамтамасыз ететін сабақтың эпиграфы ретінде шағын бейнені қолданамын. Мен мұндай жазба үшін материалды телешоулардан, танымал ғылыми және көркем фильмдерден таңдаймын. Жаңа материалды түсіндіру немесе бекіту кезінде бейнелерді пайдалану студенттер оны белсенді қабылдаған жағдайда ғана тиімді болады. Ол үшін бейнефильмді көрсету процесінде қажет болған жағдайда нақтылау мен нақтылау, фрагментті қайталау, нақтылау сұрақтарын қою керек.

3) оқушылардың даралығын ескере отырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың дербестігі мен бастамаларын тәрбиелеуге физика бойынша зертханалық жұмыстар ықпал етеді. Кейде сыныпта зертханалық жұмысты үйде жасауды ұсынамын, бұл оқушылардың шығармашылық тәуелсіздігін дамытады.

4) оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңызды аспектісі эксперименттік міндеттерді шешу болып табылады. [1; 32 б.]

Жаһандық ақпараттандыру жағдайында біз қарастыратын Ақпараттық технологиялар ерекше орын алады:

білім беру процесінің тиімділігін қамтамасыз ететін оқыту құралы;

жаратылыстану дүниетанымын қалыптастыруға ықпал ететін таным құралы;

ғылыми-техникалық прогрестің жаңа жетістіктеріне бейімделуге қабілетті тұлғаны дамыту құралы;

ой-өрісін кеңейтетін және оқу-танымдық қызметін жетілдіру үшін жаңа мүмкіндіктер ашатын зерттеу объектісі;

оқу міндеттерін шешуді оңтайландыруды қамтамасыз ететін коммуникация құралы.

Мен өз жұмысымда АКТ-ны жаңа материалды түсіндіру, эксперимент жасау, өзіндік жұмысты ұйымдастыру, зертханалық жұмыстарды жүргізу, оқушылардың білімін бақылау және т.б. кезінде қолданамын. Ақпараттық технологияларды қолдану тәжірибесі ІТ ықпал ететін теориялық болжамдарды растады:

аналитикалық қабілеттерді дамыту (ақпараттық модельдерді талдау, салыстыру, жалпылау);

жобалау және жобалау қабілеттерін дамыту;

психикалық функциялардың дамуы (логикалық ойлау, есте сақтау, зейін, қиял, қабылдау және т. б.);

қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;

зерттелетін процестердің ақпараттық модельдерін құру қабілетін дамыту;

қабылданған шешімдердің салдарын алдын ала болжай білу және дұрыс қорытынды жасай білу;

әдістің қолданылуын анықтау;

өзіндік жұмысқа дайындық.

Оқытудың ақпараттық технологияларын қолдана отырып, балалардың пәнге деген қызығушылығы артты, оқушылардың білімін бағалауда объективтілік қамтамасыз етілді, бақылау жұмыстары мен емтихан материалдарын құрастыру процесінің күрделілігі төмендеді.

Физика сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану: оқушылардың ақпараттық-іздігі іс-әрекетінің дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді (белгілі бір мәселені шешу үшін

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

қажетті фактілерді жинай білу, оларды талдау, проблемаларды шешу гипотезаларын ұсыну, қажетті жалпылау жасау, ұқсас немесе балама шешімдермен салыстыру, статистикалық заңдылықтарды құру, негізделген тұжырымдар жасау, алынған нәтижелерді қолдану жаңа мәселелерді анықтауға және шешуге арналған тұжырымдар). [3; 18 б.]

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан мектебі. – №7. – 2007. – 40 б.
2. Тәуелсіздік талаптары контекстіндегі гуманитарлық білім мен тәрбие: ҚР тәуелсіздігінің 20-жылдығына арналған республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары/ Жауапты ред. И.Т. Жұмағалиева. – Ақтау, 2011. – 552 бет
3. Оқыту-тәрбиелеу технологиясы. - №5. – 2008. – 23 б.

THE MAIN DIRECTIONS USED IN IMPROVING THE COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN TEACHING THE COURSE OF PHYSICS UNDER THE UPDATED EDUCATIONAL PROGRAM

This article describes the main points of the modern education system in the Republic of Kazakhstan. Ensuring equal access of all participants in the educational process to the best educational resources and technologies; formation of an intellectually, physically and spiritually developed citizen of the Republic of Kazakhstan in general education schools, etc.

Key words: Republic of Kazakhstan, education system, teacher, physics, new information technology.

А. ЖУМАДИЛОВ

*Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы*

*научный руководитель – подполковник М.К. САДУАКАСОВ
Пограничная академия Комитета национальной безопасности
Республики Казахстан,
старший преподаватель специальной кафедры 3 факультета,
магистр юридических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: 1977_max@mail.ru*

ШИФРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИИ В СРЕДЕ WINDOWS

В статье рассмотрены и изучены методы шифрования средствами WINDOWS. Ключевая проблема развития информационного общества становится формирование информационной культуры пользователей и, прежде всего, повышения уровня их осведомленности в этой сфере. Анализ подходов и опыта решения этой проблемы (в первую очередь зарубежных) составляет предмет настоящей статьи.

Ключевые слова: информация, надежность, шифрование, технологии EFS, Cipher, BitLocker, средства Windows.

В условиях все возрастающей информационной зависимости всех сфер деятельности общества надежность и безотказность информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), качество информации, которой пользуются члены информационного общества, сохранение секретов приобретают

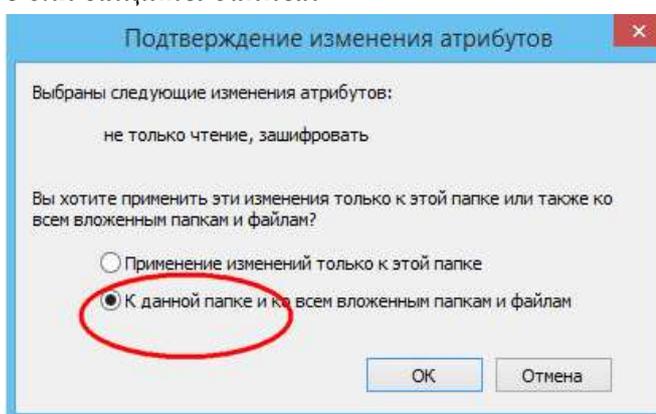
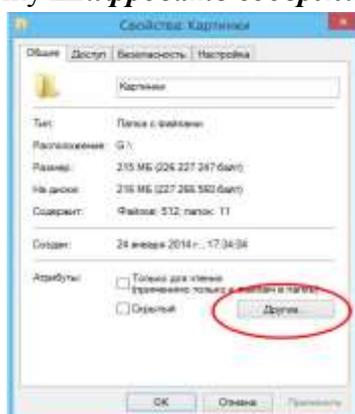
первостепенное значение. Таким образом, одной из самых главных проблем развития информационного общества становится обеспечение информационной безопасности личности, общества и государства. Чтобы успешно противостоять потоку вызовов и угроз, каждому члену информационного общества необходимо обладать определенным минимумом знаний, соответствующей информационной культурой и быть готовым к активной борьбе за чистоту ИКТ от различного рода кибермошенников, киберпреступников, кибертеррористов и просто киберхулиганов. В то же время, как показывают статистика и социологические исследования, при быстро возрастающем уровне использования глобальных информационно-коммуникационных сетей уровень информационной грамотности пользователей и их информационной культуры оказывается крайне низким. Только около 10 процентов пользователей в той или иной степени осведомлены об опасностях, которым они подвергаются, работая в Интернете, или которым они (не желая того) подвергают своих корреспондентов.

Шифрование данных в Windows с помощью технологии EFS

Наверняка на компьютере каждого пользователя найдется парочка папок, содержимое которых явно не предназначается для публичного просмотра. Таковым содержимым может быть что угодно, например, номера банковских карт или личные фотографии, не в этом суть, важно только одно, чтобы бы эти данные были надежно защищены. Использование стандартного пароля Windows не является сколь либо серьезной преградой для взлома, для предотвращения доступа к данным следует использовать шифрование[1].

Более эффективным способом защиты файлов является шифровка с помощью технологии EFS так же известной как Encrypting File System, использующейся в Windows начиная с версии 2000. Шифрование Encrypting File System осуществляется с помощью открытого и закрытого ключей, автоматически генерируемых системой при первом использовании встроенных средств EFS. В процессе шифрования каталога или файла система EFS создает уникальный номер (FEK), который шифруется мастер-ключом [1]. В свою очередь мастер-ключ шифруется пользовательским ключом. Что касается закрытого ключа пользователя, то он также защищается, но на этот раз хэшем пользовательского системного пароля.

Никаких предварительных настроек шифрование с помощью EFS в Windows не требует. Допустим, нам нужно защитить папку с изображениями. В свойствах папки выбираем *Другие* после чего в дополнительных атрибутах устанавливаем галочку *Шифровать содержимое для защиты данных*

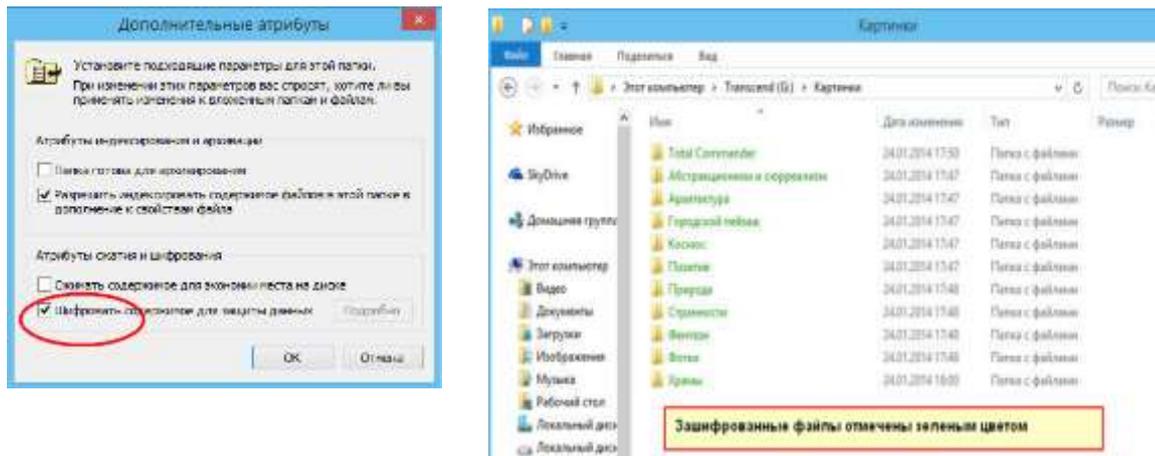

Рис.1. Последовательность диалоговых окон команды шифрования папок

Как зашифровать файлы в командной строке Windows

Шифрование личных данных с помощью сторонних программных продуктов не единственный способ защитить приватную информацию от несанкционированного просмотра. Зашифровать файлы можно и с помощью самой Windows, а если быть точнее — утилиты командной строки **Cipher**. Давайте же узнаем, как работать с этим инструментом. Команда Cipher обладает достаточно большим набором параметров, однако мы рассмотрим только некоторые из них. Это параметры *E*, *D* и *W*.

Ключ E предназначается для шифрования каталогов, **ключ D** — для их дешифровки и **ключ W** — для зачистки свободного дискового пространства.

А теперь представим, что нам нужно зашифровать некий каталог с файлами, лежащий в корне диска *C*. В нашем примере он будет иметь название **MyFoto**. Открываем командную строку, переходим в корень диска *C* и выполняем следующую команду (рис.2): **Cipher /E /A /C:/MyFoto**

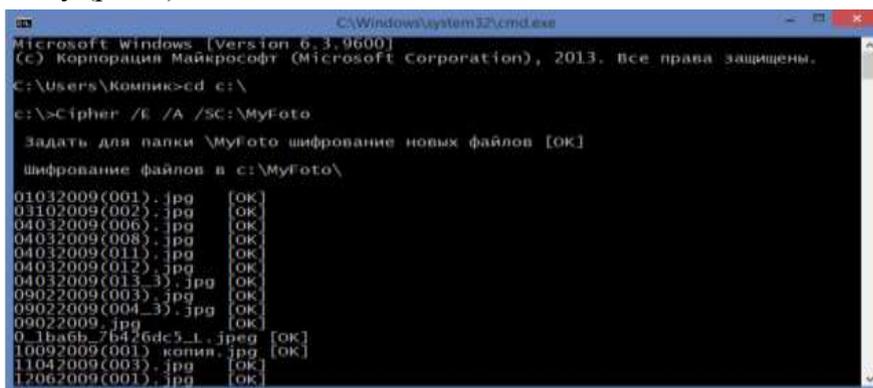

Рис.2. Диалоговое командной строки по шифрованию каталогов и файлов

Каталог и все вложенные объекты будут зашифрованы. Если до этого момента вы еще не сохраняли архивную копию ключа и сертификата шифрования, Windows предложит вам это сделать, запустив специальный пошаговый мастер. Никаких особых настроек вам при этом производить не придётся, разве что установить пользовательский пароль и дать файлу сертификата имя (рис.3).

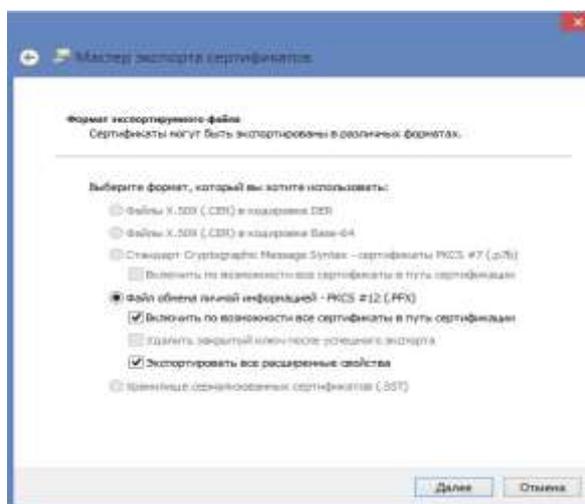

Рис.3. Диалоговое окно мастера экспорта сертификата

Этот сертификат вам понадобится, если вы захотите перенести зашифрованные данные на другой компьютер.

Дешифруются файлы той же командой **Cipher**, но с использованием основного ключа **D** и дополнительного ключа **S** (рис.4):

```
Cipher /D /S:C:/MyFoto
```

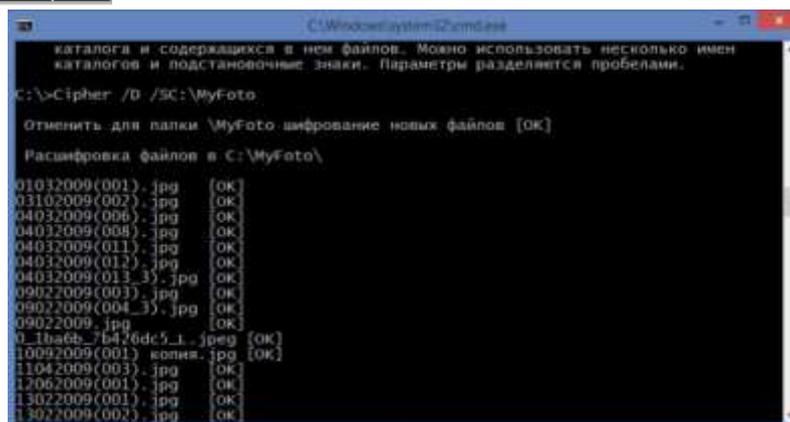

Рис.4. Диалоговое командной строки по дешифрованию каталогов и файлов

Способ защиты, который мы только сейчас описали, имеет один недостаток. Поскольку данный метод шифрования *«привязывается»* к вашей учётной записи, просмотреть зашифрованные файлы сможет любой пользователь, получивший к ней доступ. В остальных случаях они окажутся недоступными.

Шифрование диска BitLocker

Битлокер — BitLocker (полное название BitLockerDrive Encryption) — это технология шифрования диска, встроенная в операционные системы Windows Vista Ultimate/Enterprise, Windows 7 Ultimate, Windows Server 2008 R2, Windows Server 2012 и Windows 8 [2].

В Microsoft Windows 7, 8 появился ряд новых функций, одна из которых— Bitlocker To Go. В сравнении с Windows Vista, функциональность BitLocker значительно расширилась, теперь приложение позволяет шифровать съемные USB-накопители— главный источник утечки данных. BitLocker To Go — технология позволяющая пользователям шифровать данные на съемных носителях, тем самым защищая информацию от краж или публичного разглашения. Главное отличие его от EFS-шифрования заключается в том, что BitLocker To Go шифрует диск целиком, а не отдельные файлы, как его предшественник. При этом поддерживаются алгоритмы шифрования AES 128 и AES 256. Сегодня стоимость аппаратных средств во много

раз меньше, чем стоимость информации, содержащейся на устройстве. Потерянные данные могут привести к потере репутации, потере конкурентоспособности и потенциальным судебным тяжбам.

Во всем мире уже давно вопросы шифрования данных регулируются соответствующими законодательными актами. Так, например, в США, U.S. Government Information Security Reform Act (GISRA) требует шифрование данных для защиты конфиденциальной информации, принадлежащей правительственным органам. В странах ЕС принята директива European Union Data Privacy Directive. Все эти законы предусматривают серьезные штрафы за утрату персональной или корпоративной информации. Как только ваше устройство похищено (утрачено) – ваши данные могут быть утрачены вместе с ним. Для запрета несанкционированного доступа к данным можно использовать шифрование данных.

Согласно отчету, Ponemon Institute ежегодно в больших и средних аэропортах США теряется около 637 000 ноутбуков согласно обзору, ноутбуки, как правило, теряются в контрольных точках безопасности.

Около 10 278 ноутбуков теряются еженедельно в 36 больших американских аэропортах, и 65% из них не возвращаются владельцам. В аэропортах среднего размера регистрируется потеря около 2 000 ноутбуков, и 69% из них не возвращены владельцам. Институт провел опросы в 106 аэропортах 46 государств и опросил 864 человека.

Путешественники не уверены, что им возвратят потерянные ноутбуки. Приблизительно 76% опрошенных рассказали, что у них нет никакой надежды на возвращение потерянного ноутбука, 16% говорят, что они ничего не делали бы, если бы потеряли свой ноутбук. Приблизительно 53% заявили, что ноутбуки содержат конфиденциальную информацию компании, а 65%, не сделали ничего для защиты информации. Что этому противопоставить? Только шифрование данных.

Для шифрования системного раздела необходимо сделать следующее:

1. Пуск – Панель управления – Система и Безопасность – Шифрование диска BitLocker
2. Включить BitLocker на системном разделе (рис5).

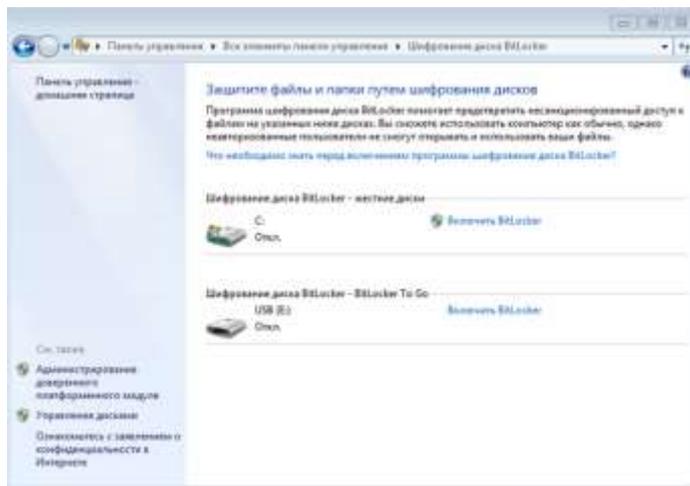

Рис.5. Шифрование диска BitLocker

3. После этого начнется проверка, удовлетворяет ли ваш компьютер системным требованиям.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

4. Если Да, то на следующем шаге начнется подготовка диска, включение TPM и шифрование диска.

5. Если TPM не будет проинициализирован, мастер установки BitLocker потребует вытащить CD, DVD или USB-диск и перезагрузить компьютер для включения TPM.

6. После подтверждения о наличии TPM запустится ОС и произойдет инициализация TPM модуля

После окончания процесса инициализации TPM вы должны выбрать метод хранения пароля восстановления.

7. Существуют следующие способы:

- **Сохранить пароль восстановления на USB-флеш диске**
- **Сохранить пароль восстановления в текстовом файле**
- **Распечатать пароль восстановления**

Шифрование и скорость. Сравнительный тест средств шифрования диска.

Для оценки систем шифрования сравнил производительность при работе с диском, зашифрованным разными средствами. Для оценки производительности я выбрал CrystalDiskMark. Что до тестируемых средств шифрования, то я остановился на таком списке: BitLocker, TrueCrypt, VeraCrypt, CipherShed, Symantec Endpoint Encryption. Систематизируем результаты. Представлена итоговая таблица с результатами (таблица 1).

Таблица 1. Результаты полученных данных по скорости шифрования

Приложение	Seq Q32T1		4K Q32T1		Seq		4K	
	Чтение	Запись	Чтение	Запись	Чтение	Запись	Чтение	Запись
Без шифрования	79.88	80.66	0.679	1.195	79.89	78.43	0.548	1.101
BitLocker	79.65	79.80	0.688	1.226	66.85	77.15	0.534	1.115
TrueCrypt	79.81	80.85	0.551	1.151	79.65	71.51	0.539	1.133
VeraCrypt	79.99	76.56	0.562	1.262	79.89	68.15	0.542	1.154
CipherShed	73.52	77.05	0.551	1.096	74.04	65.84	0.536	1.139
Symantec EE	79.86	80.13	0.686	1.134	38.93	51.80	0.507	1.115

Выводы

Первое место по производительности разделяют TrueCrypt и BitLocker. В третьем тесте скорость чтения у них ниже, чем у VeraCrypt, но зато выше скорость записи, да и посмотри на результаты второго теста.

На втором месте — VeraCrypt, эта программа ненамного медленнее, чем TrueCrypt. Третье место — CipherShed, а четвертое — Symantec Endpoint Encryption, но только из-за провала в третьем тесте. Что до CyberSafe Top Secret, то мы о нем больше говорить не будем.

Заключение

В этой статье мы узнали каким образом можно защитить нашу информацию надежно зашифровать, не прибегая к дорогостоящим программным средствам, а с помощью встроенных средств Windows.

По результатам, американской газеты The Intercept считает, что под Windows программа BitLocker является самым лучшим вариантом для полного шифрования дисков. [4]. Таким образом, изучив все особенности, положительные и отрицательные стороны, принципы и методы работы технологии BitLocker ToGo, можно сказать, что данная программа занимает одну из лидирующих позиций в области защиты данных на съемных накопителях. Приветливый интерфейс, эффективная защита данных, высокий уровень поддержки пользователей, постоянное обновление и усовершенствование механизма шифрования выводят ее на лидирующие позиции.

BitLocker и EFS можно использовать одновременно, поскольку это шифрование на разных уровнях. Можно зашифровать весь диск, а после этого каждый пользователь Windows при желании сможет зашифровать еще и отдельные файлы или папки.

Во многих статьях о шифровании в Windows о EFS вообще не упоминается – BitLocker подается как единственное решение Microsoft для шифрования, и это не случайность. Полнодисковое шифрование BitLocker гораздо лучше EFS, поэтому лучше использовать именно его.

Зачем тогда EFS вообще существует? Одна из причин в том, что это просто более старая функция. BitLocker появился в Windows Vista, а EFS – еще в Windows 2000. Было время, когда BitLocker замедлял работу всей операционной системы, в то время как EFS представляет собой совсем не требовательное решение. Но на современных компьютерах BitLocker никак не влияет на скорость и производительность, что позволяет судить нам так проведенный анализ по криптосистемам шифрования дисков.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ковалев А. И. Защита информации с помощью электронных ключей // Информационные технологии и прикладная математика. - Межвузовский сборник аспирантских и студенческих работ № 5, Арзамас, 2015 г., с. 57.

2. Wikipedia — свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. - Шифрование диска BitLockerToGo // URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/BitLocker> (дата обращения: 14.04.2016).

3. Новиков С. А. Защита данных путем полного шифрования внешних дисков и USB-устройств с помощью технологии BitLocker ToGo // Молодой ученый. — 2016. — №13. — С. 336-338.

4. <https://www.microsoft.com/rus/dino7/feature-bitlocker-to-go.html>.

ENCRYPTION OF INFORMATION IN THE WINDOWS ENVIRONMENT

The article discusses and studies encryption methods using WINDOWS. The key problem in the development of the information society is the formation of the information culture of users and, above all, increasing their level of awareness in this area. An analysis of approaches and experience in solving this problem (primarily foreign ones) is the subject of this article.

Key words: information, reliability, encryption, EFS technologies, Cipher, BitLocker, Windows tools.

Д.К. ЖУМАДУРДЫЕВА

Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,

2 курс магистранты

Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы

e-mail: dinarakayratkyzy@gmail.com

ТӨМЕН ЭНЕРГИЯЛЫ ИНЕРТТІ ГАЗДАР ИОНДАРЫМЕН ПЕРСПЕКТИВТІ НАНОПОРЛЫ МАТЕРИАЛДАРДЫ ФИЗИКАЛЫҚ БҮРКУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада нанопорлы пленкаларды қолдану, олардың диэлектрлік өткізгіштігін анықтау, Зугмунд теориясын пайдаланып жоғары иондар энергиясында әртүрлі материалдардың шашырауы туралы айтылады. Молекулалық динамика әдісімен компьютерлік модельдеуде кездесетін қиындықтары қалай жеңуге болатындығы жайында ақпарат беретін боламыз. Фурьенің спектроскопиялық әдісін қолдану арқылы химиялық құрамын анықтауға тоқталатын боламыз.

Кілт сөздер: нанопорлы пленкалар, молекулалық динамика, иондар.

Қазіргі уақытта аса үлкен интегралды схемаларды (ҮИС) өндіру технологиясын жетілдіру және олардың құрамына кіретін элементтердің мөлшерін азайту қазіргі заманғы микро және наноэлектрониканың өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. ҮИС қабаттарындағы өткізгіш элементтерді оқшаулау үшін ультра төмен диэлектрлік өткізгіштігі бар материалдарды пайдалану олардың жылдамдығын арттыруға, энергия диссипациясын азайтуға мүмкіндік береді. Ең перспективалы- z_u^{\wedge} - матрицаларға негізделген жұқа (200-300 нм дейін) нанопорлы пленкаларды қолдану, олардың диэлектрлік өткізгіштігі кеуектердің кеуектілігі мен радиусымен айтарлықтай анықталады. Алайда, ҮИС өндірісінің көптеген кезеңдерінде мұндай материалдарды плазмалық өңдеу олардың диэлектрлік тұрақтылығының айтарлықтай өсуіне әкелуі мүмкін, өйткені еркін радикалдар бір-бірімен байланысқан кеуектер арқылы төмен-к диэлектриктерге терең еніп, материал ішінде әртүрлі химиялық реакцияларды бастайды және сол арқылы оның тозуын тудырады [1].

Нанопорлы төмен-к пленкаларын атомдық дәлдікпен анизотропты маринадтау үшін электродтар арасындағы потенциалдар айырмашылығына байланысты бірнеше ондаған және жүздеген электронвольт энергиясына жеделдетілетін иондарды қолдану қажет. Иондарға ұқсас әсер материалдың физикалық шашырауын да, оның құрылымының өзгеруін де тудыруы мүмкін, бұл үлгілердің қасиеттеріне әсер етуі мүмкін. Сондықтан плазманың к- диэлектрикке әсерін зерттеу шеңберіндегі маңызды міндет төмен энергия иондарымен сәулелендіру кезінде осындай материалдарда болатын процестердің тетіктерін егжей-тегжейлі зерттеу болып табылады, яғни шамамен жүздеген электронвольттан аспайтын энергия.

Қазіргі уақытта сызықтық каскадтың моделіне негізделген Зигмунд теориясымен жақсы үйлесетін 1 кэВ-тен жоғары иондар энергиясында әртүрлі материалдардың физикалық шашырауы туралы эксперименттік мәліметтердің үлкен көлемі жинақталған [2]. Алайда, шекті бүрку энергиясына жақын энергиялар үшін қолданыстағы эксперименттік деректер өте шашыраңқы және кейбір жағдайларда қайшылықты [3-5], және мұндай процестердің теориялық сипаттамасы да қиын, өйткені сызықтық Каскад моделінде қолданылатын жуықтау иондардың төмен энергияларында орындалмайды [6].

Жоғарыда аталған қиындықтарды молекулалық динамика (МД) әдісімен компьютерлік модельдеу арқылы жеңуге болады, ол қазіргі уақытта әртүрлі материалдардың физикалық бүркуін зерттеудің өте перспективалы және сенімді құралы ретінде қарастырылады. Бұл тәсіл сәулелендірілген нысананың бетінде модификацияланған қабаттың пайда болуы, ұшатын бөлшектердің жинақталуы және кластерлердің пайда болуы сияқты процестердің динамикасын егжей-тегжейлі зерттеу үшін өте маңызды. Иондардың әсерінен нанопорлы материалдарда жүретін процестер бірқатар ерекшеліктерге ие, бірақ оларды МД әдісін қолдана отырып дұрыс сипаттауға болады. Алайда, мұндай процестерді модельдеу үшін оны тікелей қолдану материалдардың наноөлшемді құрылымын көрсететін өте үлкен модельдерді құру қажеттілігіне және, демек, мұндай есептеулердің жоғары ресурстық сыйымдылығына байланысты қиын. Сонымен қатар, кеуектердің кеуектілігі мен мөлшерінің материалдың бүрку қарқындылығына және иондық сәулелену кезінде болатын құрылымдық өзгерістерге әсерін зерттеу төменгі пленкалардың химиялық және физикалық қасиеттерінің өзгеру механизмдерін анықтап, ҮИС өндірісінің технологиялық процесін оңтайландыруға ықпал етуі мүмкін, бұл диссертация тақырыбының өзектілігін растайды.

Төмен-к диэлектриктерін зерттеу әдістері

Материалдарды плазмалық өңдеуден кейін бетінің қажетті морфологиялық сипаттамаларына қол жеткізілгеніне көз жеткізу керек, ал к-диэлектриктері бастапқы химиялық және физикалық қасиеттерін сақтап қалды. Өңдеуден кейін беттің әртүрлі өзгерістерін бағалау үшін сканерлейтін электронды микроскопия (СЭМ) және мөлдір электронды микроскопия (МЭМ) әдістерін қолдануға болады. Алайда, беттік параметрлерді тікелей өлшеу мүмкіндігіне қарамастан (мысалы, уланған жолдардың өлшемдері), ПЭМ және СЭМ қолданған кезде электрондар ағынының зерттелетін үлгі арқылы өтуі оның қасиеттерін өзгерте алады. Осылайша, нанокұрылымды материалдардағы өзгерістерді зерттеу үшін олардың зақымдалуына әкелмейтін басқа әдістерге артықшылық беріледі.

Қазіргі уақытта пленкалардың к-диэлектрик қасиеттерінің өзгеруін диагностикалау үшін инфрақызыл Фурье спектроскопиясы (Fourier transmission infrared spectroscopy, FTIR) әдісі жиі қолданылады, бұл үлгінің химиялық құрамын оның сіңіру спектрінің негізінде анықтауға мүмкіндік береді. Спектрді алу екі кезеңде жүзеге асырылады: алдымен зерттелетін сәулеленудің интерферограммасы жазылады, содан кейін Фурье түрлендіруінің көмегімен зерттелетін үлгінің сіңіру спектрі есептеледі. FTIR әдісімен алынған спектрдің түрі үлгідегі химиялық байланыстардың айналмалы және тербелмелі режимдерімен анықталады. Плазмаға әсер еткенге дейін және одан кейін әртүрлі к-диэлектрик пленкалардың ИҚ өткізу спектрлерін салыстыру қажет. [6]

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Усовершенствованные межсоединения для технологии ULSI. Бакланов М.Р., Хо П.С., Зшех Э. (ред.). 2012. - 596 с.
2. Зигмунд П. Теория распыления. I. Выход при распылении аморфных и поликристаллических мишеней // -1969. - Т. 184. - С. 383-416.
3. Виттма К. Аналитическое описание выходов кремния при распылении, бомбардируемого нормально падающими ионами // 2003. - Т. 68, № 23. - С.-211-215.
4. Залм П.С. Энергетическая зависимость выхода кремния при распылении, бомбардируемого ионами неона, аргона, криптона и ксенона // Физика. - 1983. - Т. 54, № 2. - С. 266-266.
5. Лопаяев Д.В., Рахимова Т.В., Рахимов А.Т. и др. Распыление диоксида кремния и материала с низким содержанием в двухчастотном индуктивном разряде ионами аргона с энергиями от 16 до 200 эВ // Физика. - 2017. - Том 51, № 2. - С. 213
6. Хоссейн М.З., Фрейнд Дж.Б., Джонсон Х.Т. Распределение энергии ионного удара и распыление//. Физика. - 2012. - С. 111.

FEATURES OF PHYSICAL SPRAYING OF PROMISING NANOPORE MATERIALS WITH LOW-ENERGY INERT GAS IONS

The article discusses the use of nonoporous films, the determination of their dielectric conductivity, the scattering of various materials at high ion energies using Zugmund's theory. We will provide information on how to overcome the difficulties encountered in computer modeling by the method of molecular dynamics. We will focus on determining the chemical composition using Fourier's spectroscopic method.

Keywords: Nanopore films, molecular dynamics, ions.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

подполковник А.Т.ЗЛАВДИНОВ

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи, преподаватель
кафедры общевоеенных дисциплин,
магистр технических наук,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: A_Zlavdinov@mail.ru*

Д.А.ЮЛЧИЕВ

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи, старший
преподаватель кафедры общевоеенных дисциплин,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: viires01@mail.ru*

Т.Е. АНЕФИЯЕВ

*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи, старший
преподаватель кафедры общевоеенных дисциплин,
магистр военного дела и безопасности,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail: anefiyayev1465@gmail.com*

**ТРАДИЦИОННОЕ И ИНТЕРАКТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ,
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Социально-экономические изменения и информационное развитие всего мирового сообщества требует пересмотра сформировавшейся традиционной системы образования. Эта тенденция проявляется в виде противоречий между необходимостью освоения человеком новых сфер знаний и трудностями их освоения в полном объеме. В связи с этим актуальными являются вопросы развития отечественного образования в условиях интеграции в мировое образовательное пространство.

В данной статье методом сравнительного анализа рассмотрены положительные и отрицательные стороны традиционных и интерактивных методов обучения. Выявлена и обоснована необходимость интерактивных методов обучения, как способствующих подготовке грамотных специалистов, умеющих самостоятельно повышать свои знания, способных принимать правильные решения в различных ситуациях в своей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: интерактивное обучение, парадигма, мышление, память, наглядность, мотивация учебного труда, компетентность, профессиональная подготовка, воспроизведение знаний.

В педагогической психологии уже более тридцати лет обосновываются и доказываются идеи о неэффективности традиционных методов работы, основанных на ведущей роли преподавателя. Учеными – дидактиками доказано, что без включения в процесс обучения самих обучаемых на паритетных (субъект-субъектных) отношениях гармоничного развития личности не происходит. Опыт Шаталова В.Ф., Шевченко С.Д. и других новаторов в этой области стали уже хрестоматийными [1, с. 27].

В последние десятилетия в мире происходят интенсивные процессы становления новой образовательной парадигмы, идущей на смену классической. При всей сложности этого процесса, начало которому положено еще на рубеже XIX-XX веков, и пестроте современных инноваций отличия классической и новой парадигмы

сводятся, обобщенно говоря, к изменению следующих фундаментальных представлений о человеке и его развитии через образование (см. таблицу 1) [2, с. 35].

Таблица 1 – Взгляды на процессы образования

Классическая парадигма	Новая, неклассическая парадигма
Основная миссия образования: <i>подготовка</i> подрастающего поколения к жизни и труду	Основная миссия образования: обеспечение условий самоопределения и <i>самореализации</i> личности
Человек - <i>простая</i> система	Человек - <i>сложная</i> система
Классическая парадигма	Новая, неклассическая парадигма
Знания - из <i>прошлого</i> («школа памяти»)	Знания - из <i>будущего</i> («школа мышления»)
Образование - <i>передача</i> ученику известных образцов знаний, умений, навыков («образцевание»)	Образование - <i>созидание</i> человеком образа мира в себе самом посредством активного полагания себя в мир предметной, социальной и духовной культуры
Ученик (студент, курсант) - <i>объект</i> педагогического воздействия, <i>обучаемый</i>	Ученик, студент - <i>субъект</i> познавательной деятельности, <i>обучающийся</i>
Субъект-объектные, монологические отношения педагога и <i>обучаемого</i>	Субъект-субъектные, диалогические отношения педагога и <i>обучающегося</i>
«Ответная», <i>репродуктивная</i> , деятельность обучаемого	Активная, <i>творческая</i> деятельность обучающегося

Селевко Г.К. в книге «Современные образовательные технологии», дает развернутую характеристику современному традиционному обучению. Он пишет, что термин «традиционное обучение» подразумевает, прежде всего, классно-урочную организацию обучения, сложившуюся в XVII веке на принципах дидактики, сформулированных Я.А.Коменским, и до сих пор являющуюся преобладающей в школах мира [3, с. 25].

Учебный год, учебный день, расписание уроков, учебные каникулы, перемены, или, точнее, перерывы между уроками - атрибуты классно-урочной системы. Планирование содержания обучения - централизовано. Базисные учебные планы основываются на единых стандартах. Обучение основывается на передаче знаний, умений и навыков, социального опыта от старших поколений – подрастающему (см. рисунок 2).

Рис.2 – Отличительные признаки традиционной классно-урочной технологии

Традиционная технология представляет собой, прежде всего, авторитарную *педагогическую традицию*, ученье весьма слабо связано с внутренней жизнью обучаемого, с его многообразными запросами и потребностями, отсутствуют условия для проявления индивидуальных способностей, творческих проявлений личности.

Авторитаризм процесса обучения проявляется в:

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- регламентации деятельности, принудительности обучающих процедур;
- централизации контроля;
- ориентации на среднего обучаемого.

Характерной чертой традиционного обучения является его обращенность в прошлое, к тем кладовым социального опыта, где хранятся знания, организованные в специфическом виде учебной информации. Отсюда ориентация обучения на запоминание материала (см. рисунок 3).

Рис.3 – Методы усвоения знаний в традиционном обучении

При этом предполагается, что в результате обучения как сугубо индивидуализированного процесса присвоения информации последняя приобретает статус знания.

Информация, знаковая система выступает при этом началом и концом активности обучаемого, а будущее представляется лишь в виде абстрактной перспективы применения знаний. Полезно более строго различать понятия «информация» и «знание». Информация в обучении — это определенная знаковая система (например, текст учебника, речь преподавателя), существующая объективно, вне человека. Тот или иной знак как носитель ситуаций, подобных тем, которые в этой информации отражены. Знания являются подструктурой личности, включающей не только отражение объектов действительности, но и действенное отношение к ним, личностный смысл усвоенного. Несомненным достоинством традиционного обучения является возможность за короткое время передать большой объем информации. При таком обучении обучающиеся усваивают знания в готовом виде без раскрытия путей доказательства их истинности. Кроме того, оно предполагает усвоение и воспроизведение знаний, и их применение в аналогичных ситуациях.

В традиционной системе педагог транслирует уже осмысленную и дифференцированную им самим информацию, определяет навыки, которые необходимо, с его точки зрения, выработать у обучаемых. Задача обучающихся - как можно более полно и точно воспроизвести знания, созданные другими. Полученные в процессе такого обучения знания носят энциклопедичный характер, представляют собой определенный объем информации по различным учебным предметам, который в сознании учащегося существует в виде тематических блоков, не всегда имеющих смысловые связи. Данный способ получения знания лишает обучающегося возможности развития мышления, которое порождается при столкновениях с проблемными ситуациями, с тем неизвестным, которое и содержит параметры будущего, с ситуациями порождения мышления. Вместо целостной картины мира обучаемый получает осколки разбитого "зеркала", собрать которые трудно, если вообще возможно. Отсюда трудности длительной адаптации выпускника школы или вуза к реальной жизни и профессиональной деятельности. По словам М.Планка,

«образованность – это то, что остается у человека, когда все, чему его учили, забыто» [1, с. 32; 4, с. 34].

Среди существенных недостатков этого типа обучения можно назвать его ориентированность в большей степени на память, а не на мышление. Это обучение также мало способствует развитию творческих способностей, самостоятельности, активности. Наиболее типичными заданиями являются следующие: вставь, выдели, подчеркни, запомни, воспроизведи, реши по примеру и т.п. Учебно-познавательный процесс в большей степени носит репродуктивный (воспроизводящий) характер, вследствие чего у обучаемых формируется репродуктивный стиль познавательной деятельности. Поэтому нередко его называют "школой памяти". Как показывает практика, объем сообщаемой информации превышает возможности ее усвоения (противоречие между содержательным и процессуальным компонентами процесса обучения). Кроме того, отсутствует возможность приспособить темп обучения к различным индивидуально-психологическим особенностям обучаемого (противоречие между фронтальным обучением и индивидуальным характером усвоения знаний). Необходимо отметить и некоторые особенности формирования и развития мотивации учения при таком типе обучения. Традиционное обучение ставит перед собой цель: передача кадетам и усвоение ими как можно большего объема знаний.

А.А.Вербицкий в работе «Новая образовательная парадигма и контекстное обучение» раскрывает психологические основы традиционного обучения. Он пишет: «Психологической основой усвоения знаний в этой системе послужили представления об ассоциациях как универсальном механизме формирования содержания психического под влиянием восприятия внешних воздействий» [3, с. 24]. Учение об ассоциациях получило позже естественнонаучное подкрепление в теории условных рефлексов И.М. Сеченова- И.П. Павлова [1, с. 32]. Ассоциативно-рефлекторная теория и лежит в основе *объяснительно-иллюстративного или традиционного типа* обучения с его известными принципами наглядности, от простого к сложному, последовательности и систематичности изложения содержания, прочности усвоения знаний и др. и с не менее известными "максимами": "повторение - мать учения", "новое - это хорошо забытое старое", "в мышлении нет ничего, чего раньше не было в восприятии" и т.п. Функции преподавателя и обучаемого в традиционной парадигме ясны и воспроизводимы, ограничен круг включаемых при этом в работу психических функций обучаемого. Обобщенно технологию традиционного обучения, не предусматривающую работу на уровне мышления и личности обучающегося, можно представить в следующем виде (см. таблицу 2).

Таблица 1 – Технология традиционного обучения

Функции преподавателя	Функции обучаемого	Психические процессы обучаемого
Предъявление информации	Восприятие и запоминание информации	Внимание, восприятие, память
Закрепление информации	Повторение, отработка	Внимание, память, движение
Контроль	Актуализация усвоенного	Внимание, память, движение

В сложившемся "абстрактном методе школы", как и при догматическом типе, осуществляется прямое управление деятельностью учащегося или студента, "передача» информации от преподавателя к обучающемуся; последний по-прежнему выступает объектом управляющих воздействий педагога. Но в отличие от догматического типа обучения учитель не просто требует запоминать учебный материал, а убеждает в привлекательности целей обучения, объясняет логику

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

преподносимого знания, иллюстрирует или доказывает его истинность и практическую полезность.

По содержанию цели, традиционные обучения ориентированы преимущественно на усвоение знаний умений и навыков, а не на развитие личности. Процесс обучения как деятельность в традиционном обучении характеризуется *отсутствием самостоятельности*, слабой мотивацией учебного труда обучаемого. Таким образом, по своему характеру цели традиционного обучения представляет воспитание личности с заданными свойствами.

К традиционным технологиям относят и лекционно-семинарско-зачетную систему (форму) обучения: сначала учебный материал преподносится классу лекционным методом, а затем прорабатывается (усваивается, применяется) на семинарских, практических и лабораторных занятиях, и результаты усвоения проверяются в форме зачетов [5, с. 35-39].

Таблица 3 – Положительные и отрицательные стороны традиционного обучения

Положительные стороны	Отрицательные стороны
Систематический характер обучения	Шаблонное построение, однообразие
Упорядоченная, логически правильная подача учебного материала	Нерациональное распределение времени урока
Организационная четкость	На уроке обеспечивается лишь первоначальная ориентировка в материале, а достижение высоких уровней перекладывается на домашние задания
Постоянное эмоциональное воздействие личности преподавателя	Учащиеся изолируются от общения друг с другом
Оптимальные затраты ресурсов при массовом обучении	Отсутствие самостоятельности
	Пассивность или видимость активности учащихся
	Слабая речевая деятельность (среднее время говорения обучаемого 2 минуты в день)
	Слабая обратная связь. Усредненный подход
	Отсутствие индивидуального обучения

В современной педагогической науке и в мировом образовании, на всех его уровнях представлен широкий спектр инноваций – проблемных имитационных, исследовательских, игровых, компьютерных, проективных, контекстных и других моделей обучения. Используются разнообразные формы совместной, групповой учебной деятельности, организация диалогического общения и взаимодействия субъектов образовательного процесса и т.п. Пока они не делают погоды в массовом образовании по причинам своего несопоставимо меньшего по сравнению с традиционной системой обучения теоретико-методического «обустройства» и недостаточной технологичности некоторых из них. Но эти модели являются несомненным свидетельством размывания устоев классической и постепенного становления в ее «теле» новой образовательной парадигмы.

В противовес традиционному обучению в педагогической теории и практике существует более прогрессивные педагогические технологии. Это относится и к интерактивной технологии. Например, Г.К. Селевко относит к педагогической технологии и интерактивное обучение [3, с. 89].

Интерактивные технологии. Б. Шоу сказал: «Если у каждого из двух собеседников будет по яблоку, и они обменяются ими, то ничего не изменится. Но если собеседники обменяются идеями, то у каждого их станет в два раза больше» [1, с. 29].

В педагогической практике давно применяется термин «активные методы и формы обучения». Он объединяет группу педагогических технологий, достигающих высокого уровня субъектной активности учебной деятельности обучаемых. В последнее время получил распространение еще один термин – «интерактивное обучение». Термин «interactive learning» (англ.) обозначает обучение, основанное на активном взаимодействии с субъектом обучения (ведущим, учителем, тренером, руководителем). По существу, оно представляет один из вариантов (моделей) коммуникативных технологий (их классификационные параметры совпадают).

Иначе говоря, интерактивное обучение – это обучение с хорошо организованной обратной связью субъектов и объектов обучения, с двусторонним обменом информацией между ними. Интерактивные технологии по В.В. Гузееву – это вид информационного обмена учащихся с окружающей информационной средой. Можно выделить три режима информационного обмена [6, с. 49].

Пассивный метод – это форма взаимодействия преподавателя и обучаемого, при которой преподаватель является основным действующим лицом и управляющим ходом занятия, а обучаемые выступают в роли пассивных слушателей, подчиненных директивам преподавателя. Связь преподавателя с обучаемыми на занятиях осуществляется посредством опросов, самостоятельных, контрольных работ, тестов и т. д. С точки зрения современных педагогических технологий и эффективности усвоения обучаемыми учебного материала пассивный метод является малоэффективным, но, несмотря на это, он имеет и некоторые плюсы. Это относительно легкая подготовка к занятию со стороны преподавателя и возможность преподнести сравнительно большее количество учебного материала в ограниченных временных рамках занятия. Как правило, применяется при традиционном обучении (см. рисунок 4).

Активный метод – предполагает взаимодействие обучаемых и преподавателя, при котором они взаимодействуют друг с другом в ходе занятия. Здесь обучаемые не пассивные слушатели, а активные участники, которые находятся на равных правах (см. рисунок 5).

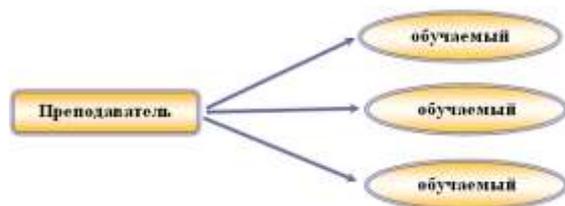

Рис. 4 – Пассивный метод

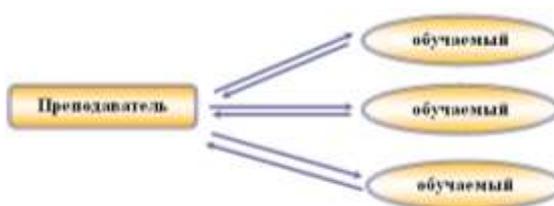

Рис.5 – Активный метод

Интерактивный метод – означает взаимодействовать, находиться в режиме беседы, диалога с кем-либо. Другими словами, в отличие от активных методов, интерактивные ориентированы на более широкое взаимодействие обучаемых с преподавателем, друг с другом через содержание изучаемого предмета, решаемых задач. В случае интерактивных методов взаимодействие обучаемых и преподавателя всегда строится на основе какого-либо содержания, какой-либо деятельности или ее предмета (см. рисунок 6).

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

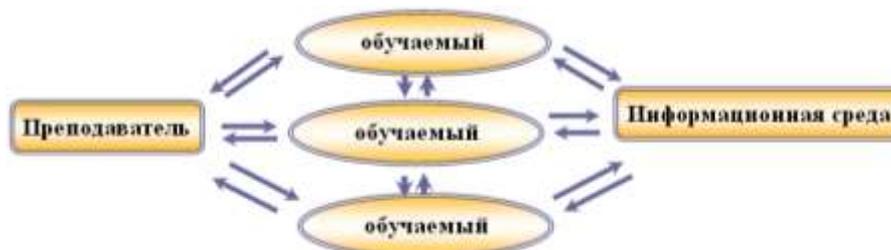

Рис.6 – Интерактивный метод

Интерактивными технологиями являются такие, в которых обучаемый выступает в постоянно флуктуирующих субъектно-объектных отношениях относительно обучающей системы, периодически становясь её автономным активным элементом.

Интерактивные технологии основаны на прямом взаимодействии учащихся (обучаемых) с учебным окружением (см. таблицу 4).

Таблица 4 – Положительные и отрицательные стороны интерактивного обучения

Положительные стороны	Отрицательные стороны
Интенсификация процесса освоения, усвоения и творческого применения знаний при решении практических задач за счет более активного включения обучающихся в процесс не только получения, но и непосредственного использования знаний.	Различия в восприятии, из-за которых может изменяться смысл в процессах понимания информации.
Повышает мотивацию и вовлеченность участников в решении обсуждаемых проблем, что дает эмоциональный толчок к последующей поисковой познавательной активности участников, побуждая их к конкретным действиям.	Первоначально сформулированная тема может оказаться рассмотренной поверхностно при недостаточном уровне подготовленности обучающихся.
Обеспечивает не только повышение уровня знаний, умений и навыков способов деятельности и коммуникации, но и раскрытие новых возможностей обучающихся, необходимых для формирования и раскрытия компетентностей через включение в осознанную индивидуальную и коллективную деятельность для накопления опыта.	Различия в организационном статусе между ведущим (руководителем) и учащимся (подчиненным)
Активизация всех индивидуальных умственных процессов обучающихся	Чрезмерное увлечение педагогами интерактивными методами (это инструмент, а не развлечение обучаемых).
Активизация и индивидуальных умственных процессов обучающихся, возбуждение внутреннего диалога у учащегося, обеспечение понимания информации, являющейся предметом обмена.	Требуется большое количество времени на подготовку и проведению занятия.
Достижение двухсторонней связи (обмена информацией) учащего и учащегося.	Сложность индивидуального оценивания обучаемого.
Соединение теории и практики	Трудности установления дисциплины и ее поддержания
Индивидуализация педагогического взаимодействия	
Вывод учащегося на позицию субъекта обучения	
Широкие возможности для творчества.	
Прочность усвоения материала	

Учебное окружение, или учебная среда, выступает как реальность, в которой учащийся находит для себя область осваиваемого опыта, причем речь идет не просто о подключении эмпирических наблюдений, жизненных впечатлений учащегося в

качестве вспомогательного материала или иллюстративного дополнения. Опыт учащегося служит центральным активатором учебного познания.

В традиционном обучении ведущий (учитель, тренер) выполняет роль «фильтра», пропускающего через себя учебную информацию, в интерактивном – роль помощника в работе, одного из факторов, активизирующих взаимонаправленные потоки информации. По сравнению с традиционным, в интерактивных моделях обучения меняется и взаимодействие с ведущим его активность уступает место активности учащихся, задача ведущего – создать условия для их инициативы (см. таблицу 5).

В интерактивной технологии учащиеся выступают полноправными участниками, их опыт важен не менее, чем опыт ведущего, который не столько дает готовые знания, сколько побуждает учащихся к самостоятельному поиску. Учитель (ведущий, тренер) выступает в интерактивных технологиях в нескольких основных ролях. В каждой из них он организует взаимодействие участников с той или иной областью информационной среды.

Таблица 5 – Сравнительная характеристика традиционного и интерактивного обучения

Критерии характеристики	Особенности технологии обучения	
	Традиционная	Интерактивная
Место и роль преподавателя в учебном процессе	Субъект, определяющий все аспекты учебного процесса	Субъект, который инициирует процесс обучения и стимулирует превращение студентов в активных субъектов учебного процесса
Тип информационной коммуникации	Управляемая преподавателем информация	Многоканальная система, которая генерирует информацию между преподавателем и обучаемыми, а также обеспечивает информационное взаимодействие между ними
Методы управления процессом обучения	Тоталитарное или авторитарное управления	Демократическое управление
Уровень творчества	Творчество присуща преподавателю, студенту предлагается уже готовая информация	Творчество преподавателя становится все более разнообразной, а деятельность студентов имеет ярко выраженный творческий характер
Проблемность процесса обучения	В лучшем случае имеет место описание проблем или проблемных ситуаций	Обучение происходит в основном на примерах и в условиях проблемных ситуаций, способствует формированию умений их определения и решения
Уровень контроля за процессом обучения	Формальные, не индивидуализированы формы контроля. Жесткий контроль	Гибкие индивидуализированные формы контроля, обучения обучаемых самоконтролю и рефлексии
Результат обучения	Совокупность знаний	Совокупность знаний, практических умений и навыков, способность к их творческому использованию в профессиональной деятельности

В роли консультанта учитель обращается к профессиональному опыту участников, помогает искать решения уже поставленных задач, самостоятельно ставить новые и т.д. В ряде интерактивных технологий ведущему не обязательно быть специалистом по данному предмету (более того, собственное мнение может даже помешать нейтральности обмена информацией!).

К недостаткам фасилитаторской роли относятся большие затраты труда учителя при подготовке, сложность точного планирования результатов, высокие энергозатраты ведущего.

Мы живем в информационном обществе, и преподаватель не является единственным источником знаний, как это было в недавнем прошлом. Следовательно, и поменялась его роль: из передатчика знаний он должен стать организатором учебно-познавательного процесса.

Интерактивные технологии обучения — это такая организация процесса обучения, в котором невозможно неучастие обучаемого в коллективном, взаимодополняющим, основанным на взаимодействии всех его участников процесса обучающего познания.

Интерактивное обучение – это обучение, погруженное в общение. При этом «погруженное» не означает «замещенное». Оно видоизменяет формы с транслирующих на диалоговые, т.е. включающие в себя обмен информацией, основанной на взаимопонимании и взаимодействии. По сравнению с традиционным, в интерактивных моделях обучения меняется и взаимодействие с ведущим: его активность уступает место активности учащихся, задача ведущего - создать условия для их инициативы.

Неотъемлемыми компонентами процесса обучения остаются такие свойства как память и внимание обучающихся. В настоящее время можно отнести неоспоримый факт снижения таких важных для учения психологических качеств.

Налицо общее снижение памяти у современных детей и юношей. Как говорят психологи, это влияние современных информационных технологий. Зачем запоминать, когда в любое время можно найти нужную информацию в интернете, или зачем запоминать правила арифметических вычислений, когда можно воспользоваться калькулятором.

Большой поток неконтролируемых впечатлений и информации о разнообразных предметах и явлениях окружающего мира буквально переполняет каналы восприятия молодежи, вызывая такие же неконтролируемые желания. Современный молодой человек просто не в силах сосредоточиться на чем-то одном. Его внимание пытается объять необъятное. Видимо, общество массовой культуры и потребления формируют свой тип личности, где главное – это получить сиюминутное удовольствие. Любой опытный педагог скажет, что современные школьники и студенты не могут долго концентрировать свое внимание на чем-то одном, учителю необходимо постоянно активизировать внимание, используя разнообразные методы аудиовизуального характера. Итак, можно сделать вывод о слабой контролируемости органов чувств, ухудшающейся памяти и рассеянном внимании подрастающего поколения.

Известный психолог П.Гальперин доказал, что процесс формирования понятий, образов и действий – это сложное и многоплановое явление, которое должно быть специально организовано по определенному плану, который был назван «Поэтапным формированием умственных действий» [7, с.5].

Автор концепции модульного обучения М. Жанпеисова утверждает, что для того чтобы знания стали частью личности необходимо повторить их не менее семи раз в различных усложняющихся смысловых контекстах [8, с.7]. Тем самым подтверждая теорию П.Гальперина.

В настоящее время, поступающие абитуриенты в военно-учебные заведения нашей страны обладают низким уровнем познавательных возможностей, слабой полиязыковой подготовкой, отсутствием навыков самоорганизации, слабой памятью и не развитым мышлением.

Возникает вопрос, как в этих условиях вести работу по повышению качества обучения? Выход один: надо отходить от традиционных методов обучения и переходить на методики, эффективность которых доказана временем.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Оборин Д.Л. Особенности интерактивного обучения в системе военного образования (на примере Кадетского корпуса): дис. ... магистра военного дела и безопасности. – Астана, 2016. – С. 27-42.
2. Вербицкий А.А. Основные противоречия на пути становления новой образовательной парадигмы // Теория инновационной и экспериментальной деятельности. – 2011. – №3. – С. 35-40.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. М.: Народное образование. 1998 –256 с.
4. Столяренко Л.Д. Педагогика в вопросах и ответах: учебное пособие / Л.Д. Столяренко. – М.: Проспект, 2016. – 160 с.
5. Вербицкий А.А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение. Монография. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. –75 с.
6. Гузев В.В. К формализации дидактики: системный классификатор организационных форм обучения (уроков) // Школьные технологии. –2002. - №4. – С. 49-58.
7. Гальперин П. Я. Лекции по психологии / Под ред. и с предисл. А.И.Подольского. М.: Издательство Книжный дом Университет (КДУ), 2002. –260 с.
8. Жанпеисова М.М. Модульная технология обучения как средство развития ученика/ ред. Н.М.Байганина. –Алматы, 2001. –115 с.

TRADITIONAL AND INTERACTIVE LEARNING, COMPARATIVE ANALYSIS

Socio-economic changes and information development of the entire world community require a revision of the established traditional education system. This trend is manifested in the form of contradictions between the need for human development of new areas of knowledge and the difficulties of their development in full. In this regard, the issues of development of domestic education in the context of integration into the world educational space are relevant.

In this article the positive and negative sides of traditional and interactive teaching methods are considered by the method of comparative analysis. Identified and justified the need for interactive teaching methods as contributing to the training of competent professionals who are able to independently improve their knowledge, able to make the right decisions in different situations in their professional activities.

Key words: interactive learning, paradigm, thinking, memory, visibility, motivation of educational work, competence, training, reproduction of knowledge.

Г.С. ИСЕМБАЙ

*Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инженеринг университеті,
магистрант,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: isembay@mail.ru*

ғылыми жетекшісі – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инженеринг университеті,
п.ғ.к, профессор,
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

ФИЗИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бұл мақалада физикалық есептерді шығару арқылы оқушылардың интеллектуалдық дағдыларын қалыптастыру әдістемесі сипатталған. Жалпы білім беретін мектепте физиканы оқыту әдістемесіндегі өзекті мәселелердің бірі - оқушыларды физикалық есептерді шешуге үйрету. Физика пәні бойынша дидактикалық тапсырмалардың жақсы дамыған, бірақ дәстүрлі әдістеме мектеп оқушыларына қойылатын заманауи талаптарға бейімделуде және жаңа білім беру процесінде оқушының интеллектуалдық дағды ерекшеліктерін есепке алу қажет.

Кілт сөздер: интеллектуалдық дағды, оқыту әдісі, физикалық тапсырма, компьютерлік технологиялар, физикалық есептерді жіктеу.

Мұғалім үшін оқыту мен тәрбиелеудің тұлғалық-бағдарлық мәселелері, оқушы деңгейіндегі тапсырмалар жасақтап, оны жүзеге асыру әдістері, оқушының интеллектуалдық дағдысын қалыптасытуға бағытталған жаңартылған білім беру бағдарламаны, педагогикалық технологияларды таңдау тәсілдері жұмыстың өзектілігі болып табылады. Бұл мақсаттың тиімділігі – осы физика пәнін басқаша қырынан үңілуге және жақсартуға, оқытудың жаңа тиімді және ұтымды әдістерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Жаңа бағдарлама негізінде осы әдістерді жүзеге асыру арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға және білім деңгейлерін жаңа деңгейге көтеруге болады.

Ғылым мен техникалық прогрестің бүкіл әлемдік деңгейде ғарыштап алға басуы, сондай-ақ қоғамдағы соңғы өзгерістер барлық елдерде де білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізуді қажет етті. Соның нәтижесінде Қазақстан Республикасында «Жаңартылған білім беру бағдарламасы» дүниеге келді. Мектеп құрылымының өзгерісі оның қызметі оқу – тәрбие мақсатын, сондай-ақ білім мазмұнын өмір талабына сай жаңадан жасауға итермелейді. Осы мақсатта орта мектеп мәселелеріне байланысты бірқатар тұжырымдамалар жарық көрді. Сондай тұжырымдамалардың қатарында білім мазмұнын жаңартудың әртүрлі ғылыми-әдіснамалық пайымдаулары да бар.

Физикалық есептерді шығару арқылы оқушылардың интеллектуалдық дағдыларын қалыптастыруы үшін:

1. Физика пәнінің негізгі заңдарын теориялық және практикалық есептерді шығаруға пайдалануды меңгеру;
2. Оқушылардың негізгі заңдары мен құбылыстарды айқын түсінуі, физикалық шамаларын математикалық әдістермен өрнектей білуі;
3. Зертханалық жұмыс жасау және есеп шығару барысында анықтамалар мен кестелерді пайдалана білуі және қосымша қажетті мағлұматтарды таба білуі;

4. Оқушылардың деңгейін ескере отырып, тиімді оқытудың жолдарын анықтау;

5. Оқушылардың жаңартылған бағдарлама негізінде құрылған тақырыптарды практикада қолдана білуі және жоспарлай алуы тиіс.[1; 34б]

Осы әдістемелерді басшылыққа ала отырып, оқушылардың интеллектуалдық дағды қабілеттерін дамыту - өз бетінше білім алу, оларды бейтаныс немесе стандартты емес жағдайларда қолдану мүмкіндігі пән бойынша сыныптан тыс жұмыстарға да бағынады. Физикалық үйірмелер, факультативтер, арнайы курстар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын тудырады, оқушылардың ой-өрісін дамытуға, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дарытуға ықпал етеді. Оларды пәндік апта аясында өткізілетін іс-шараларда да толықтыруға мүмкіндік береді. Мысалы: физикалық кештер, оқушылар арасында қызықты тәжірибелер, сахналанған ертегілер, викториналар, түрлі дидактикалық ойындар: «Не? Қайда? Қашан?» және т.б. Бұл іс-шараларды дайындауға үлгерімі төмен оқушылардың қатысуға мүмкіндігі болады. Мұнда олардың көркемдік, музыкалық қабілеттері толығымен көрінеді, тапқырлық, логикалық ойлау қабілеттері дамиды.

Сыныптардағы практикалық тұрғыдан тірек конспектілер, физикалық диктанттар, сонымен қатар оқушылармен әңгімелер өткізіп, анкета, тесттік, бақылау жұмыстарын жүргізу, әртүрлі тәсілдер түрлерін пайдаланып өткізілген сабақтың тиімділігіне көз жеткізуге болады. Әсіресе соңғы кезде оқыту әдістемесіне енгізіле бастаған оқытудың жаңа әдістері сергіту сәті, кейс стади, онлайн платформалар, STEM- оқыту, Рост-It «жапсырмалар», бағалау критерийлері, дескриптор, интеллектуалдық дағдыларын қалыптастыру, рефлексия әдістерін пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білім сапасын жетілдіретін ең тиімді әдіс болып отыр.

Физикалық есептерді шығару арқылы оқушылардың интеллектуалдық дағдыларын қалыптастыра оқыту әдісінің артықшылықтары:

- есеп шығару кезінде қосымша тірек ретінде формулаларды, кестелерді пайдалануға болады;
- зертханалық жұмысты орындау кезінде сипаттама беру және байланысты екенін іс-жүзінде көрсету үшін тиімді;
- оқушылардың логикалық ойлау деңгейін жақсартады және пәнге деген қызығушылығын арттырады;
- жалпы орта мектептердің деңгейін көтереді;
- қазіргі заманғы технологиямен ұштастыра және оны басқа пәндермен байланыстыра отырып, білім деңгейін көтеруге болады.

Физикалық тапсырма - бұл оқушылардың физикалық есептер шығаруда жеке қабілетін, логикалық ойлауын дамытады. [2; 24б]

1 кесте. Физикалық тапсырма құрылымы.

Физикалық тапсырма мыналардан тұрады:		
Тапсырма не туралы айтылады, соны мұқият оқу қажет.	Тапсырма шарттары, сандық және сапалық сипаты	Қойылған сұраққа, жауап беру талап етіледі.

Осылайша, физикалық тапсырмаларды шешу оқушылардың интеллектуалдық дағдысы мен ақыл-ойының қалыптасуын арттырады. Физикалық есептерді шешуге оқытудың алгоритмдік әдісі, ақыл-ой әрекеттері бойынша кезең-кезеңмен қалыптасу теориясын қолдану және психологиялық ерекшеліктерді қолдана отырып ескеру қажет. Физикалық тапсырмаларды шешу үшін оқушының деңгейіне қарай физикалық есептерді жіктеу қажеттілігі туады.

2 кесте. Физикалық есептерді жіктеу.

Осы технологияны пайдалану кезінде білімді түзету және оларды деңгейлік саралау принципін іске асырамын, бұл оқушыларға білім беру стандартын игеріп қана қоймай, одан да жоғары деңгейге көтерілуге мүмкіндік береді. Әр сабақта материалды игеру үшін 3 деңгей қажет: репродуктивті, конструктивті және шығармашылық. Оқу және сабақтан тыс іс-әрекетте ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, тәрбиелік-білім беру іс-әрекетімді кеңейтемін. Заманауи білім беру технологияларын қолдану оқу процесін ұтымды ұйымдастыруға, жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді: проблемалық оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, ғылыми-зерттеу және жобалау қызметі, шығармашылық міндеттерді шешу.

Физика сабақтарында компьютерлік технологиялар мыналарды қамтиды:

- оқу материалын оқу кезінде мультимедиа-технологияларды пайдалану;
- оқушылар мен педагогтердің күнделікті оқу жұмысының құралы ретінде компьютерлерді қарқынды пайдалану;
- физиканы оқыту мазмұнының өзгеруі;
- физиканың басқа оқу пәндерімен пәнаралық байланысын жүзеге асыру;
- оқу телекоммуникациялық жобаларын орындау барысында оқушылардың өзіндік іздестіру және зерттеу жұмыстарының әдістерін әзірлеу;
- оқушыларды проблемаларды ұжымдық шешу әдісімен оқыту;
- интернетті пайдалана отырып, зерттелетін материал шеңберінде ақпаратты іздеу және өңдеу;
- есептерді шешу үшін электрондық кестелерді пайдалану;
- виртуалды практикумдар мен зертханалық жұмыстар жүргізу.

Мұғалімдерді оқытудың жаңа мазмұнымен, жаңа әдістерімен және ұйымдастырушылық нысандарымен жұмыс істеуге дайындау. [3;368б]

Мектепте компьютерлермен жабдықталуы сабақтарда компьютерлік технологияларды қолдануға мүмкіндік береді. Оқушылардың білімін диагностикалау әдісі, оқыту құралы, ақпарат көзі (оқушылар интернетті пайдаланады), оқыту құралы ретінде қолданылады. Қазір сирек кездесетін физика сабағы компьютерсіз жасалады, өйткені бұл теледидар, магнитофон, эксперименттік қондырғы, анықтамалық кітап, тапсырмалар кітабы және білімді бақылау құралы. Ақпараттық технологиялар сабақтың ақпараттылығын, оқытудың тиімділігін арттырады, сабаққа динамизм мен мәнерлілік береді. Орташа алғанда, есту органдарының көмегімен ақпараттың тек 15% - ы, көру органдарының көмегімен 25% - ы сіңірілетіні белгілі. Егер сіз қабылдау органдарына аралас әсер етсеңіз, ақпараттың шамамен 65% - ы игеріледі. Ақпараттық технологияларды қолданудың арқасында сабақта бейнефильмдердің

үзінділерін, сирек кездесетін фотосуреттерді, графиктерді, формулаларды, зерттелетін процестер мен құбылыстардың анимациясын, техникалық құрылғылар мен эксперименттік қондырғылардың жұмысын көрсетуге, музыка мен сөйлеуді тыңдауға, интерактивті дәрістерге жүгінуге болады. Компьютердің көмегімен тікелей байқауға болмайтын құбылыстар мен эксперименттерді, мысалы, жұлдыздардың эволюциясын, ядролық түрлендірулерді, электронды орбиталардың квантталуын және т. б. көрсетуге болады. Виртуалды зертхана жұмыстарын онлайн платформаларды (Bilimland.kz, phet.colorado.edu) қолдану арқылы орындауға болады. Компьютерлік модельдер дәстүрлі сабаққа оңай енеді және оқу іс-әрекетінің жаңа түрлерін ұйымдастыруға, зияткерлік қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқу процесіне жаңа білім беру технологияларын енгізу оқыту әдістемесін өзгертеді, дәстүрлі әдістермен қатар физикалық процестерді модельдеуді, анимацияларды, жеке компьютерді қолдануға мүмкіндік береді, бұл сабақтарда субъект деңгейінде көрнекі бейнелер жасауға, пәнаралық білім интеграциясына, оқушылардың оқу қызметін белсендіре отырып, зияткерлік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі таңда адамға ақыл-ойды дамыту тұрғысынан жоғары талаптар қояды. Бірақ білім мен дағды адамның зияткерлік деңгейін анықтап қана қоймайды – адамның өзіне қажетті ақпаратты алу, оны өз қажеттіліктеріне сәйкес шығармашылықпен өңдеу мүмкіндігіде маңызды болып табылады. Адамның кез-келген іс-әрекеттегі жетістігі оның қабілеттерімен және жеке қасиеттерімен анықталады. Зияткерлік белсенділік пен шығармашылық – бір-бірімен тығыз байланыста болатын процестер. Ал интеллектуалдық дағды жеке ақыл-ой тәжірибесін ұйымдастырудың бір түрі. Сабақ барысында оқушылардың физикалық есептерді шығаруда қабылдауға және түсінуге мүмкіндік береді. Бұл мүмкіндіктерді дамыту адамның проблемалар мен қарама-қайшылықтарды түсіну, тәжірибеге жаңа нәрсе әкелу, түпнұсқа идеяларды қалыптастырады.[4; 272б]

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Пилюгина С. А. Интернеттегі жобалық қызмет әдісі және оның даму мүмкіндіктері. - Мектеп технологиялары. №2. 2002.-34б
2. Гальперин П. Я. Баланың интеллектуалды дамуын зерттеу // психология мәселелері. – 1969. – N1. – 24б.
3. Мектепте физиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі: жалпы сұрақтар: оқу. пособие для студ. жоғ. пед. оқу. орындарының / С. Е. Каменецкий, Н.С.Пурышева, Н.Е.Важеевская және т. б.; ред. С. Е. Каменецкого, Н.С.Пурышевой. – М. "Академия" орталығы, 2000. – 368б.
4. Холодный М. А. Интеллект психологиясы. Зерттеу парадокстары-Санкт-Петербург.: Петр, 2002. – 272б.

FORMATION OF STUDENTS ' INTELLECTUAL SKILLS BY SOLVING PHYSICAL PROBLEMS

This article describes the methodology for the formation of intellectual skills of students by solving physical problems. One of the pressing problems in the methodology of teaching physics in a comprehensive school is teaching students to solve physical problems. A well-developed, but traditional methodology of didactic tasks in physics is being adapted to modern requirements for schoolchildren, and in the process of new education it is necessary to take into account the peculiarities of the student's intellectual skills.

Key words: intellectual skill, teaching method, physical task, computer technology, classification of physical problems.

Ж.Ю. КАМОЛОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова, курсант,
Республика Казахстан, город Алматы*

научный руководитель - полковник А.Х. АКИМКУЛОВ

*Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова,
доцент кафедры огневой подготовки,
магистр военно-административного управления,
Республика Казахстан, город Алматы
e-mail A.Akimkulov@mail.ru*

**СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ
И УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА**

В современном мире особое значение приобрело информационное воздействие на общество и каждого человека. Развитие цифровых технологий и влияния информационного воздействия создало новую среду противостояния – информационную. Необходимо на системной основе проводить работу по формированию умений и навыков, обеспечивающих готовность личного состава к воздействию по средствам информационного противоборства.

Ключевые слова: информационное противоборство, общественное мнение, морально-психологическая подготовка.

Учитывая развития нашего государства, а именно в образовательной сфере, на сегодняшний день мы должны придерживаться новых стандартов обучения и обновления самой системы армии, и государства, так как современные вооруженные конфликты показывают что нам необходимо повышать национальную безопасность страны, особенно после того что случилось на «январских событиях» 2022 года, это событие послужило нам большим уроком которое показало на то что нам необходимо усилить нашу национальную безопасность, пополнением высококвалифицированных, подготовленных и обученных кадров.

Технические средства обучения, называемыми дидактическими средствами, служат для решения определенных задач обучения – предъявления и доведения до учащихся информации, выработки у них умений и навыков овладения этой информацией, использования полученных знаний при решении практических задач. Контроль обучения и управление познавательной деятельностью учащихся.

Актуальность темы исследования обусловлена важностью всестороннего изучения проблем национальной безопасности и необходимостью формирования действенных механизмов ее обеспечения в настоящее время, поскольку человечество вступает в 21 столетие в условиях коренной ломки прежней системы миропорядка и нарастания противоречивых тенденций в международных отношениях.

Потребность в защите от нежелательных внешних воздействий и радикальных внутренних изменений, иначе говоря, потребность в безопасности - это базовая, основополагающая потребность, как жизни отдельного человека, семьи, так и различных объединений людей, включая общество и государство. В условиях формирования новой системы международных отношений сфера безопасного существования настолько сузилась, что постоянное и массовое неудовлетворение этой потребности оказывает негативное воздействие на развитие и функционирование отдельных граждан, семей, организаций, государства и общества в целом, усугубляя кризисное состояние всех сфер его жизнедеятельности.

Обеспечение национальной безопасности определяет развитие политики, экономики, культуры, всех, без исключения, сфер жизнедеятельности государства.

Национальная безопасность государства представляет собой сложную и многоплановую конструкцию. Будучи многофакторной и взаимообусловленной системой, национальная безопасность одновременно составляет основу для формирования всех входящих в ее структуру элементов:

- военной;
- политической;
- экономической;
- технологической;
- продовольственной;
- экологической безопасности и др.

Национальная безопасность - это состояние, при котором обеспечивается устранение или нейтрализация угроз коренным национально-государственным интересам и существованию страны, возникающих в различных сферах и областях жизнедеятельности общества в силу внутренних или внешних причин. Как свидетельствует мировой опыт, формирование и реализация стратегии национальной безопасности является неотъемлемым атрибутом любого суверенного государства. При этом в зависимости от уровня развития страны, ее места в мировой политике и экономике, цели и задачи стратегии и политики национальной безопасности могут существенно различаться.

В стратегии «Казахстан-2030» национальная безопасность объявлена приоритетом №1 [1]. Реалии современности таковы, что проблемы обеспечения национальной безопасности становятся актуальными для всех без исключения государств мира. Только надежная, эффективная система обеспечения национальной безопасности может служить гарантом суверенитета и независимости страны, ее стабильного и устойчивого социально-экономического развития.

Концепция Национальной безопасности РК

В Законе Республики Казахстан "О национальной безопасности Республики Казахстан" от 26 июня 1998 года также имеются определения концепции национальной безопасности и национальной безопасности: концепция национальной безопасности - официально принятая система взглядов и мер по обеспечению защиты конституционных прав личности и граждан, ценностей казахстанского общества, основополагающих государственных институтов.

Под национальной безопасностью РК понимается состояние защищенности национальных интересов страны от реальных и потенциальных угроз. Закон "О национальной безопасности РК" от 26 июня 1998 года. Национальная безопасность: итоги десятилетия.

Доктрина национальной безопасности - совокупность руководящих политических принципов государства, положенных в основу самосохранения, самопроизводства и самосовершенствования народов страны. Также заострен внимание на том, что для обеспечения своей независимости мы должны сильным государством и иметь надежные и дружественные отношения с соседями. Он также отдает приоритет государственной безопасности в первую очередь, сказав, что от коллективной безопасности каждый человек выигрывает значительно больше, чем когда удовлетворены его личные интересы, а безопасность общества находится на грани риска.

В Стратегии Развития Казахстана 2030, в разделе, посвященном национальной безопасности говорится, что мы должны развивать у всех граждан Казахстана чувства патриотизма и любви к своей стране. В Послании Президента народу Казахстана есть такие слова:

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

"У всех граждан Казахстана должно развиваться чувство патриотизма и любви к своей стране".

Стратегия национальной безопасности - выбранный с учетом складывающейся ситуации наиболее рациональный способ действий руководства Республики по поддержанию требуемой жизнестойкости нации. В сферу данного краткосрочного документа должно относиться разъяснение позиции государства по вопросам, связанным с:

- уточнением требующих парирования вызовов и угроз нации;
- определения адекватных им сил и средств;
- организацией всестороннего обеспечения осуществляемых с их помощью действий.

"Приоритетность безопасности очевидна: если страна не сохранит ее, у нас попросту не будет возможности говорить о планах устойчивого развития".

После обретения независимости и вслед за дипломатическим признанием Казахстана крайне важная задача состояла в том, чтобы концептуально определиться с приоритетными направлениями внешней политики. Какую международную политику будет проводить Казахстан - этот вопрос волновал многие государства, которые понимали, что ситуация в центральноазиатском регионе будет во многом зависеть от внешнеполитического курса нашего государства [2].

Как соотносить потенциал Казахстана и его внешнеполитические акции? В чем суть отечественной дипломатии, и каковы ее основные направления? Как Казахстан должен подходить к решению проблем международной безопасности, включая ядерный потенциал, размещенный на территории нашего государства? Как обеспечить дипломатическими средствами безопасность государства?

Эти и другие вопросы, по словам государственного секретаря министра иностранных дел Токаева К.К. висели "дамокловым мечом" над разработчиками концепции внешней политики. Но в тоже время было ясное осознание четкой расстановки приоритетов, которые точно отражали бы насущные потребности и стратегические интересы Казахстана.

Тон разработке концепции задал сам первый Президент. В своей фундаментальной работе "Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства" Н.Назарбаев определил ориентиры международного курса государства.

"Прежде всего, мы декларируем миролюбивую направленность своей политики и заявляем, что не имеем территориальных притязаний ни к одному государству мира. Осознавая свою ответственность и понимая, что любой военный конфликт может привести к катастрофическим последствиям:

признаем сохранение мира в качестве приоритетной цели государственной политики Казахстана;

отвергаем войну или угрозу военной силой как средство достижения политических, экономических и иных целей;

придерживаемся принципов нерушимости сложившихся границ, невмешательства во внутренние дела других государств".

Президент указал на приоритет внешнеполитической деятельности в обеспечении национальной безопасности. "Специфика геополитического положения и этнодемографического состава, уровень развития экономики и военного строительства Казахстана делают доминирующими в обеспечении безопасности не военные, а политические средства с опорой, прежде всего на собственные силы и разумную, взвешенную дипломатию". При этом система безопасности Казахстана должна выступать составной частью региональной и планетарной системы безопасности".

Мы должны также, рассмотреть национальные интересы Республики Казахстан. В законе Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» в статье № 4 перечисляются национальные интересы Республики Казахстан:

1. обеспечение прав и свобод человека и гражданина;
2. сохранение общественного согласия и политической стабильности в стране;
3. экономическое развитие на благо всего народа Казахстана;
4. воспитание казахстанского патриотизма и укрепление единства народа Казахстана;
5. сохранение и приумножение материальных и духовных ценностей казахстанского общества;
6. незыблемость конституционного строя Республики Казахстан, в том числе государственной независимости, унитарного устройства президентской формы правления, целостности, неприкосновенности государственной границы и неотчуждаемости территории страны;
7. устойчивое функционирование государственных институтов, укрепление и повышение эффективности их деятельности;
8. обеспечение оснащенности и боевой готовности Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований Республики Казахстан;
9. безусловное исполнение законов и поддержание порядка;
10. развитие международного сотрудничества на основе партнерства.

Безопасность Республики Казахстан базируется на стратегии, учитывающей приоритеты и общие задачи политики в этой области и реализуемой через достижение целей безопасности. В 1999 году была принята Стратегия национальной безопасности на 1999-2005 годы. Это стало важным этапом в формировании действенной системы безопасности в нашей стране, работа по обеспечению безопасности страны приняла, более системный характер. В данном документе безопасность страны рассматривается в рамках шести основных сфер: внешняя безопасность, военная, экономическая, социально-политическая, экологическая, информационная безопасность.

Стратегия позволила комплексно рассматривать вопросы по безопасности и расширить понимание безопасности. Таким сферам безопасности, как информационная, экологическая, экономическая, социальная до 1999 года уделялось недостаточно внимания. Стратегия впервые констатировала, что при определенном негативном развитии все вышеперечисленные проблемы могут перейти в разряд угроз национальной безопасности.

В Стратегии были выделены наиболее значимые угрозы нашей безопасности в среднесрочной перспективе. Это, в частности, очаги локальных конфликтов вблизи границ Казахстана, распространение экстремизма и терроризма, оружия массового поражения, прежде всего в азиатском регионе, снижение уровня боеспособности Вооруженных Сил, технологическое отставание страны, диспропорции в экономике, дефицит водных ресурсов, несанкционированный доступ к электронным базам и банкам данных и т.д. [3].

При разработке Стратегии были использованы опыт зарубежных стран, современные методики прогноза, выявления и оценки потенциала угроз национальной безопасности. Стратегия является программным документом, на основе которого принимаются меры по защите национальных интересов страны, осуществляется координация деятельности всех государственных органов и организаций в предотвращении и нейтрализации угроз национальной безопасности.

Анализируя политику других стран в области безопасности, следует учитывать, что официальная государственная доктрина может отличаться от ее

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

реального содержания. Этот тезис особенно важен для обеспечения безопасности Казахстана. Подобные расхождения между официальной концепцией и реальной политикой обнаруживаются при внимательном анализе других документов в сфере безопасности, внешней политики стратегических интересов России. Суть большинства рекомендаций этих неофициальных, но влияющих на принятие Москвой политических решений, документов сводится к тому, что Россия должна отстаивать свои интересы и свою безопасность в ущерб суверенитету и безопасности остальных членов Содружества. К сожалению, при проектировании концепции национальной безопасности РК данный фактор следует рассматривать как долгосрочный.

Работа над концепцией внешней политики Казахстана шла постоянно на протяжении десяти лет. Концепция внешней политики утверждалась на Совете Безопасности дважды: в 1995 и 2000 годах.

Концепция рассматривалась дважды по причине смены международной ситуации, геополитического окружения, по причине наступления глобализации. На данный момент, имеется четко обозначенная концепция национальной безопасности, в которой говорится, что единственный и самый разумный шаг в отстаивании национальных интересов - разумная многовекторная дипломатия. Укрепление связей в первую очередь с Россией, Китаем, Центральноазиатскими государствами, а также с США, международными институтами и форумами; освоение богатых природных ресурсов и развитие патриотизма и любви к своей стране.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Арын. Р. З. Национальные интересы и национальная безопасность Казахстана.// Евразийское Сообщество. - 1998.- № 2.
2. Бакаев Л. Национальная безопасность Казахстана. - Астана, 2000.
3. Назарбаев Н.А. Казахстан - 2030. Послание Президента страны народу Казахстана. - Алматы: Билим, 1997.

**MODERN DEVELOPMENT OF THE TECHNICAL BASE
AND EDUCATIONAL MATERIAL**

In the modern world, information influence on society and each person has acquired particular importance. The development of the digital technologies and the impact of the information influence has created a new environment of confrontation – information. It is necessary to systematically carry out work on the formation of skills and abilities that ensure readiness of personnel to influence be means of information warfare.

Ключевые слова: информационное противоборство, общественное мнение, морально-психологическая подготовка.

М.А. КЕРЕКОВА

*Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
2 курс магистранты
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: mkerekova@mail.ru*

ғылыми жетекші – А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
п.ғ.к., профессор
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

**STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА
БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ИНЖЕНЕРЛІК – ТЕХНИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ**

Бүгінгі таңда STEM мамандары-әлемдік еңбек нарығындағы ең сұранысқа ие адамдар. АҚШ-тың еңбек статистикасы бюросының сарапшыларының болжамы бойынша, алдағы он жылда stem кадрларына деген қажеттілік басқа мамандықтардан 76% - ға асып түседі. Тек Американдық нарық үшін шамамен 10 миллион адам қажет болады, ал оқыту қарқынының өсуіне қарамастан кадрлар тапшылығы сақталады. Stem технологиясының кемшіліктері мен артықшылықтарын біле отырып, қазіргі дамыған заманда индустрияның дамуына қосатын үлесін арттыру алғышарттары көрсетілген.

Кілт сөздер: STEM, IT-мамандар, нанотехнология, ғылым, технология, инженерия, математика.

STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) білім — бұл жаратылыстану ғылымдары мен инженерлік пәндерді бір жүйеге біріктіретін модель.

Оның негізінде интегративті тәсіл бар: биология, физика, химия және математика жеке-жеке оқытылмайды, бірақ нақты технологиялық есептерді шешу үшін бір-бірімен байланысты. Бұл тәсіл ғылым мен технологияның бір саласы тұрғысынан емес, проблемаларды тұтастай қарастыруға үйретеді.

STEM — дің екінші іргетасы-оқушылардың ғылыми жұмыстарының жобалық формасы. Оқушылар болашақ мамандығына барынша жақын тәжірибе алады. Сонымен бірге олар өздерінің "икемді" дағдыларын дамыта отырып, командада күрделі технологиялық жобамен жұмыс істейді.

STEM білім беру университеттен шыққаннан кейін бірден технологиялық компанияларда толыққанды жұмыс істеу үшін құнды кадрларды дайындауға көмектеседі.

STEM қысқартуын АҚШ Ұлттық ғылыми Қорының қызметкерлері 2001 жылы жаңа білім беру парадигмасын белгілеу үшін енгізді. Оның көмегімен олар Америка Құрама Штаттарын ғылым мен өнеркәсіпті дамыту үшін жоғары білікті мамандармен қамтамасыз етуді жоспарлады [2].

Инженерлік-техникалық білім беру немесе STEM-білім беру тақырыбы онжылдықта өте өзекті болды, STEM-ді бөлек пәндерден таңдау курсы ретінде жүргізуге болады. Қазіргі таңда технология сабағында ұлдар мен қыздар жұмыс жасайды. Бірақ ол жеткіліксіз. STEM арқылы оқушы не үйренеді:

Мотивация алады.

Теорияға деген қызығушылығы артады, оның маңызын түсінеді.

Сабаққа деген қызығушылығы артады.

- Жоба жасай алады.

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

- Идея ойлап табады алады.
- Жан- жақты болады.
- Дарынды оқушы анықталады.
- Бәсекеге қабілетті болады.
- Сын тұрғысынан ойлай алады.
- Жаңа жоба жасай алу арқылы, Қазақстанға өз пайдасын тигізетін азамат болады.

Көркем еңбек сабағын жан-жақты түсіндіріп, сабақта алған білімін өмірде қолдана алу үшін 7 сыныптарда «Тігін бұйымдарының сызбасын құрастыру және модельдеу» бойынша тақырып өтеміз. Сол сабақта, SAPR грация-330 бағдарламасы арқылы жүзеге асыру бала үшін тиімді деп ойлаймын. Жалпы бұл бағдарламада дизайн, құрастыру және модельдеу, үлгілерді орналастыру, қажетті материал шығынын есептеу.

1. STEM-білім беру қарқынды қаржыландыру аймағына айналуға: әр түрлі коммерциялық емес ұйымдардың өсіп келе жатқан саны мектептерге технологиялық бағытталған жобаларды жүзеге асыру үшін гранттар береді.

2. Сонымен қатар, STEM-бұл кәсіби даму мүмкіндіктерінің кең таңдауы (пайдалану тиімділігі, сондықтан STEM пәндерін оқыту технологияларын енгізу үшін жалпыұлттық науқан елде қарқын алуға).

3. Беру оқушыларға қатынау технологиялары. Бүгінгі таңда әлем барлық компьютерлік желілерге енген кезде, балалар сандық мазмұнды жасайды, оны бөліседі және оны бұрын-соңды болмаған масштабта тұтынады. Олар веб-сайттарды іске қосады, телефондарға фильмдер түсіреді және ойындарды өздері жасайды[1].

4. STEM технологиясы мектеп оқушыларына белсенді болуға мүмкіндік беретін оқу ортасын құруды білдіреді. Үшін бірде-бір болды, олар тартылған өзінің оқуы. Нәтижесі болып табылады, бұл оқушыларға жақсы есте сақтау үйренгендерін, олар процесіне тартылған, ал жоқ болғандықтан пассивті болып шықты.

5. STEM технологиялары оқушылардан сыни тұрғыдан ойлау, командада да, өз бетінше жұмыс істеу қабілеттерін талап етеді.

Қазіргі уақытта әлемде төртінші технологиялық революция жүріп жатыр: ақпараттың қарқынды ағындары, жоғары технологиялық инновациялар мен әзірлемелер біздің өміріміздің барлық салаларын өзгертеді. Қоғамның сұраныстары, жеке тұлғаның мүдделері де өзгеруде.

Робототехника, құрастыру, бағдарламалау, модельдеу, 3D-жобалау және т.б. – міне, енді бүкіл әлемнің қазіргі оқушыларын қызықтыратын нәрсе осы. Осы мүдделерді іске асыру үшін күрделі Дағдылар мен құзыреттер қажет. Білу және білу ғана емес, сонымен қатар зерттеу және ойлап табу маңызды. Ғылым, математика, технология және инженерия сияқты негізгі академиялық салаларда бір уақытта Даму қажет, оларды бір сөзбен біріктіруге болады – STEM (science, technology, engineering and mathematics).

1. Қарым-қатынас дағдыларының, әсіресе вокалдық дағдылардың әлсіздігі. STEAM-да инженерлер формулаларға, теңдеулерге, құрғақ кітап тілін қолдануға болатын материалдар құрылымына көп көңіл бөледі.

2. Инженерлер негізінен STEAM-қа назар аударғандықтан, олар өздерінің шығармашылық қабілеттерін жоғалтуы мүмкін. Көптеген өнертабыстар мен инновациялар жоқ және "ақылға сыймайтын" нәрселер туралы ойлаудың басында пайда болды.

3. Операциялық жүйелер мен техниканы жақсы меңгерген инженерлер әдеттегі "күнделікті мәселелерді" шешуде қиындық тудыруы мүмкін.

4. Мұғалімдердің тар мамандануы айқын, нәтижесінде оқушылардың білімі фрагменттелген болады. Мұндай бағытты іске асыруға қосымша кәсіби даярлықтан

өткен және жаратылыстану-ғылыми оқу пәндері мен технологиялардың бірыңғай жүйесінде жұмыс істеуге дайын мұғалімдер ғана қабілетті.

STEM технологиясын енгізу шарттары: Дарынды балаларды іздеу, қолдау және қолдаудың кең жүйесін құру қажет. Әрбір жалпы білім беретін мектепте ерекше дарынды балаларды анықтау үшін шығармашылық ортаны дамыту қажет. Жоғары сынып оқушыларына тұрғылықты жеріне қарамастан, бейінді оқыту бағдарламаларын меңгеруге мүмкіндік беретін сырттай, күндізгі-сырттай және қашықтықтан оқыту мектептерінде оқу мүмкіндігін беру қажет. Сонымен бірге, қалыптасқан дарынды балаларды қолдау жүйесін дамыту қажет. Бұл, ең алдымен, тәулік бойы білім беру мекемелері. Физика-математика мектептері мен дарынды балаларға арналған интернаттар қызметінің тәжірибесін тарату керек. Дарынды балалармен жұмыс экономикалық тұрғыдан орынды болуы керек. Оқушы жоғары нәтижелерге қол жеткізген мұғалім айтарлықтай ынталандыру төлемдерін алуы керек. Отандық мұғалімдерді қолдаудың моральдық және материалдық ынталандыру жүйесін енгізу қажет. Ең бастысы-мұғалім мамандығына жас талантты адамдарды тарту [3].

STEM-білім беруде шығармашылық және көркемдік пәндерді (өнеркәсіптік дизайн, сәулет және индустриялық эстетика және т.б.) қамтитын креативті бағыт белсенді дамуда. Себебі тек ғылымға негізделген болашақ ешкімді қуанта алмайды. Бірақ ғылым мен өнердің синтезін жүзеге асыратын болашақ бізді қазірдің өзінде толғандырады. Сондықтан бүгінгі күннің өзінде жақындап келе жатқан болашақтың ең жақсы өкілдерін қалай тәрбиелеу керектігін ойлау керек.

Жақын болашақта әлемде: IT-мамандар, бағдарламашылар, инженерлер, жоғары технологиялық өндіріс мамандары және т. б. күрт жетіспейтін болады. Алыс болашақта тіпті елестету қиын мамандықтар пайда болады, олардың барлығы жаратылыстану ғылымдарымен түйіскен технологиямен және жоғары технологиялық өндіріспен байланысты болады. Әсіресе, био - және нанотехнологиялар мамандары сұранысқа ие болады. Біз қазірдің өзінде оқушыларымызды осыған дайындауымыз керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Акушева Н. Г. **Развитие функциональной грамотности чтения** / Н. Г. Акушев, М. Б. Лойк, Л. А. Скороделова // Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития: сборник материалов XVII Международной научно-практической конференции. – 2020. – с. 49-51.
2. Игнатъева Е. Ю. **Метапредметный потенциал учебного текста: актуализация в основной школе** / Е. Ю. Игнатъева, С. В. Дмитриева // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2020. - №1 (94). – с. 162-172.
3. Царегородцева Е. А. **Формирование когнитивного опыта как основы функциональной грамотности младших школьников** / Е. А. Царегородцева // Детство, открытое миру: сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – 2020. – с. 95-98.

STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ИНЖЕНЕРЛІК – ТЕХНИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Today STEM specialists are the most demanded people in the global labor market. According to forecasts of experts from the US Bureau of Labor Statistics, in the next ten years, the need for stem personnel will exceed other professions by 76%. For the American market alone, about 10 million people will be needed, and despite the increase in the pace of training, the shortage of personnel will remain. Knowing the disadvantages and advantages of Stem technology, the prerequisites for increasing its contribution to the development of industry in the modern advanced age are outlined.

Key words: STEM, IT specialists, nanotechnology, science, technology, engineering, mathematics.

**А.К. КОЧЕШКОВ¹,
С.В. БОНДАРЕНКО¹,
М.К. ТУСУПБЕКОВ¹**

¹*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
кандидат технических наук, магистрант,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: andrew_978@list.ru, bondr88_88@mail.ru, mona.21@mail.ru*

научный руководитель – полковник А.К. КОЧЕШКОВ
*Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
заместитель начальника кафедры информационной безопасности,
кандидат технических наук,
Республика Казахстан, город Астана
e-mail: andrew_978@list.ru*

УГРОЗЫ В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ ПО ОПЫТУ ВОЕННЫХ КОНФЛИКТОВ ПОСЛЕДНИХ ЛЕТ И СПОСОБЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ИМ

В настоящее время актуальным остается вопрос обеспечения информационной безопасности государства в информационном пространстве, связанной, прежде всего, с массовым развитием информационных технологий.

В данной статье речь пойдет о существующих угрозах в информационном пространстве (по опыту военных конфликтов последних лет) и способах обеспечения информационной безопасности в Вооруженных Силах Республики Казахстан.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационное пространство, угрозы информационной безопасности, военный (вооруженный) конфликт, военная доктрина, нарушители, хакер, хактивисты.

С развитием информационных технологий изменился подход к ведению современных военных и вооруженных конфликтов, а именно использования информационного пространства в качестве еще одной площадки для ведения борьбы. Опыт современных войн показывает, что для достижения целей войны, важным элементом подготовительных мероприятий становится завоевание превосходства в информационном пространстве.

Учитывая складывающуюся тенденцию, Указом Президента нашей страны в октябре текущего года внесены необходимые изменения в Военную доктрину Республики Казахстан [1]. Внесенными изменениями и дополнениями расширяются сферы ведения военных действий, в том числе и в информационном пространстве. На современном этапе развития нашего государства важно обеспечить защиту информационных систем военной организации государства от внутренних и внешних воздействий (кибератак) (рисунок 1).

В нашей стране информационная безопасность рассматривается в двух взаимосвязанных аспектах – техническом и социальном, при этом они настолько связаны между собой, что зачастую у людей возникает ошибочное мнение о правильном выборе способа защиты информационных ресурсов в каждом

конкретном случае. Поэтому, для более ясного представления порядка обеспечения информационной безопасности со стороны технического аспекта предлагается рассмотреть существующие угрозы в информационном пространстве и способы противодействия им, анализируя вооруженные (военные) конфликты последних лет.

Рис.1.

На сегодняшний момент в мире задокументировано более 200 различных угроз информационной безопасности и 43 243 уязвимостей для различных информационных систем [2]. Обобщив угрозы по видам и объектам воздействия все угрозы можно представить в форме, представленной в таблице 1.

Анализ современных военных конфликтов показал, что все угрозы информационной безопасности были реализованы в виде кибератак и направлены на:

- отказ в обслуживании;
- хищение информации;
- несанкционированную модификацию данных;
- удаление информационных ресурсов;
- распространение противоправной информации.

На начальном этапе практически всех современных конфликтов противоборствующими сторонами предпринимаются меры для максимального ограничения доступа к информационным ресурсам. Это могут быть как физическое нарушение целостности телекоммуникационных кабелей, так и стандартные распределённые атаки типа «Отказ в обслуживании».

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

Таблица 1 Виды угроз безопасности информации

Виды угроз безопасности информации	Объекты воздействия											
	Автоматизированное рабочее место	Сервер	Периферийное оборудование	Устройство хранения данных	Устройство интернета вещей	Активное сетевое оборудование	Обеспечивающие системы	Телефония (VoIP, GSM)	Средства защиты информации	Мобильное устройство	Информация (данные), содержащаяся в системах и сетях	Физическая линия связи
Утечка информации	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Несанкционированный доступ к информационным ресурсам	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Несанкционированная модификация данных	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Несанкционированная подмена данных	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Удаление информационных ресурсов	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-	+
Отказ в обслуживании	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+
Ненадлежащее (нецелевое) использование вычислительных ресурсов СВТ	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	-
Нарушение функционирования (работоспособности) компонентов ИС	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+
Получение информационных ресурсов из недостоверного или скомпрометированного источника	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Распространение противоправной информации	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-
Несанкционированный массовый сбор информации	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-

Для реализации распределённой атаки типа «Отказ в обслуживании» использовались заранее подготовленные «зомби-сети». С целью воздействия на отдельные высокопроизводительные информационные ресурсы, отдельные хакерские группировки объединяли свои усилия, в результате чего формировалась единая «зомби-сеть» под общим управлением. Данное решение в разы увеличивало

эффективность атаки. Итог такого воздействия – недоступность информационного ресурса.

Нарушение доступности информации для одной из сторон конфликта иногда реализуются и со стороны государственных структур стран, которые сторонами конфликта не являются. Профильными специалистами отмечается причастность США, которая не являлась стороной конфликта, к отключению Сирии от глобальной сети Интернет в ноябре 2012 года, в результате чего вся страна не имела доступа к глобальной сети в течение двух дней. Причиной стали действия АНБ США, при которых использовались «закладки», внедренные в программное обеспечение оборудования маршрутизации крупнейшего национального оператора связи Сирии. Это, является одним из наглядных примеров иностранного вмешательства в национальные доменные зоны и атаки на кибер-инфраструктуру.

Для реализации возможностей по дистанционному уничтожению информации в телекоммуникационное оборудование внедряются аппаратные или аппаратно-программные «закладки», позволяющие при наступлении определенных событий – удалённая команда, временная метка и т.п., которая запустит или переведет этот модуль во внештатный режим работы, чем выведет из строя атакуемое средство. Внедрение аппаратно-программных «закладок» осуществляется заранее, в ходе производства на предприятиях производителя телекоммуникационного оборудования, с блокированием возможностей обновления программного обеспечения. Данные мероприятия осуществляются не только с ведома, но и при активной поддержке правительственных организаций стран-производителей, которые, так или иначе, поддерживают одну из противоборствующих сторон конфликтов.

Кибератаки, целью которых является хищение информации, осуществляются в том числе с использованием фишинговых электронных писем, направленные против правительства, военных и различных организаций. В частности, в ходе конфликта на Украине пророссийскими хакерами с использованием фишинга получен доступ к конфиденциальной информации и учетным данным пользователей из украинского правительства и средств массовой информации. Дальнейшее развитие атаки позволило хакерским группировкам получить доступ к системам нескольких украинских организаций, как в государственном, так и в финансовом секторах, что позволило реализовать такую атаку как «навязывание информации», выполнить ряд заранее подготовленных психологических операций, когда по украинскому телеканалу было передано ложное сообщение, в котором утверждалось, что президент Украины призвал население сдаться. Многие сайты государственных структур подверглись модификации и искажению информации (дефейсу), когда на центральной странице веб-сайтов размещались различные пропагандистские материалы в интересах противоборствующей стороны.

Хакерскими группировками осуществляется «взлом» информационных сетей силовых структур Украины, результатом которых является получение доступа к критичной и секретной информации. По результатам подобных кибератак в глобальной сети появились лица сотрудников разведки Украины, а также различные документы о деятельности ЦИПСО ВСУ и документы, компрометирующие взаимодействие Украины с другими странами.

В целях реализации указанных угроз в вооруженных конфликтах отмечается значительное увеличение активности со стороны хакеров и хактивистов, как самих противоборствующих сторон, так и их «союзников» в киберпространстве, которые могут заранее обозначать свою позицию или примкнуть к той или иной стороне конфликта в последующем. В ходе вооружённого конфликта на Украине противостояние хакерских группировок носит нескрываемый характер. Каждая из более-менее известных хакерских группировок публично заявила о приверженности

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

той или другой стороне конфликта. Всего с начала конфликта в публичном поле себя проявили около 114-ти хакерских группировок. В настоящее время известно о 72-х активных хакерских группировках, 45 из них проукраинских, 25 пророссийских и две – не обозначили публично свою приверженность к одной из сторон конфликта (таблица 2) [3].

Таблица 2 Список хакерских группировок, участвующих в кибервойне между Россией и Украиной

GROUP	SUPPORTS	TYPE	COMMS	LOC	GROUP	SUPPORTS	TYPE	COMMS	LOC
Anonymous Associated					GhostClan	Ukraine	DDoS/Hack	Telegram	UNK
BlackHawks	Ukraine	DDoS/Hack	Twitter	Georgia	Hydra UG	Ukraine	Radio	Twitter	UNK
LiteMods	Ukraine	Psyops/DDoS	Twitter	UNK	SecJuice	Ukraine	OSINT/Psyop	Twitter	UNK
SHDWSec	Ukraine	Hackivism	Twitter	UNK	Ring3API	Ukraine	Hack	Twitter	Ukraine
N3UR0515	Ukraine	DDoS	Twitter	UNK	Belarusian Cyber-Partisans	Ukraine	Ransomware	Twitter	Belarus
PuckArks	Ukraine	Psyops	Twitter	UNK	NB65	Ukraine	Ransomware	Twitter	UNK
YourAnonNews	Ukraine	Psyops	Twitter	UNK	Monarch Turkish Hacktivists	Ukraine	Defacement	UNK	Turkey
DeepNetAnon	Ukraine	Radio/hack	Twitter	UNK	The Connections	Ukraine	UNK	Twitter	UNK
Anonymous Younes	Ukraine	DDoS/Hack	Twitter	UNK	Rabbit Two	Ukraine	Hack/DDoS	Twitter	UNK
0xAnonLeet	Ukraine	DDoS/hack	Twitter	UNK	SecDet	Ukraine	Hack	Twitter	US
AnonGh0st	Ukraine	DDoS/Hack	Twitter	UNK	BeeHive Cybersecurity	Ukraine	Phishing/hack	Twitter	UNK
Anonymous Romania	Ukraine	DDoS/Hack	Twitter	Romania	Cyber_legion_hackers	Ukraine	Deface/DDoS	Twitter	UNK
Shadow_Xor	Ukraine	Databreach	Twitter	UNK	Stand for Ukraine	Ukraine	Hack/DDoS	UNK	Ukraine
PuckArks	Ukraine	Defacement	Twitter	UNK	Bandera Hackers	Ukraine	Hack/DDoS	Twitter	UNK
Squad303	Ukraine	DDoS/SMS	Twitter	Poland	HackenClub	Ukraine	DDoS/hack	Twitter	Ukraine
Synthnt	Ukraine	Ransomware	Twitter	UNK	WORF NEW	Ukraine	Psyops	Twitter	UNK
GhostSec	Ukraine	Hack	Telegram	UNK	Nybbas NEW	Ukraine	DDoS	Twitter	UNK
DDoS Secrets	Ukraine	Databreach	Twitter	UNK	UIA - Operation Iron Fall NEW	Ukraine	Hack/DDoS	Twitter	UNK
v0g3lSec	Ukraine	Hack	Twitter	UNK	Pro-Russia Groups				
Anonymous News	Ukraine	DDoS	Twitter	UNK	RedBanditsRU	Russia	Hack	Twitter	Russia
DoomSec	Ukraine	DDoS/Hack	Twitter	UNK	Stormous Ransomware	Russia	Ransomware	Telegram	UNK
CyberNinja Security Team	Ukraine	Hack	Twitter	UNK	Hydra	Russia	Dox/DDoS	Twitter	Russia
HAL9000	Ukraine	Hack/DDoS	Twitter	UNK	RaHDit	Russia	Hack	UNK	Russia
RedCult	Ukraine	Hack/DDoS	Twitter	UNK	Xaknet	Russia	Hack	Telegram	Russia
Nation-State					Killnet	Russia	Hack/DDoS	Telegram	Russia
GhostWriter UNC1151	Russia	Hack	UNK	Belarus	404 Cyber Defense	Russia	DDoS	Twitter	UNK
SandWorm	Russia	Hack/Wiper	UNK	Russia	punisher_346	Russia	PsyOps	Twitter	UNK
Gamaredon	Russia	Hack/Wiper	UNK	Russia	Lorec53	Russia	Hack	UNK	Russia
DEV-0586 APT	Russia	Hack/Wiper	UNK	Russia	DDoS Hactivist Team	Russia	DDoS	Telegram	Russia
DEV-0665 APT	Russia	Hack/Wiper	UNK	Russia	cyberwar_world	Russia	Hack/ddos	Telegram	Russia
FancyBear APT	Russia	Hack/Wiper	UNK	Russia	Zsecnet	Russia	Hack/DDoS	Telegram	Russia
IT Army of Ukraine	Ukraine	DDoS	Telegram	Ukraine	DivisionZ	Russia	Hack/DDoS	Telegram	Russia
Internet Forces of Ukraine	Ukraine	Psyops	UNK	Ukraine	RussiaV2022 NEW	Russia	DDoS/psyops	Telegram	Russia
MustangPanda APT	UNK	Hack	UNK	China	ZOV cyber army NEW	Russia	Hack/Psyops	Telegram	Russia
Curious George APT	UNK	Hack	UNK	China	Cyber Front Z NEW	Russia	Hack/Psyops	Telegram	Russia
Pro-Ukraine Groups					Info & Coordination centre NEW	Russia	Psyops/DDoS	Telegram	Russia
IT Army of Ukraine Pysops	Ukraine	Psyops	Twitter	Ukraine	Info Front VoZzdie NEW	Russia	Psyops/DDoS	Telegram	Russia
KelvinSecurity Hacking Team	Ukraine	Hack	Twitter	UNK	Cyber Army of Russia NEW	Russia	DDoS/psyops	Telegram	Russia
GNG	Ukraine	DDoS	Twitter	Georgia	Legion Russia NEW	Russia	DDoS	Telegram	Russia

В основе успешного противодействия существующим угрозам лежит комплексное использование всех имеющихся способов защиты. Проанализировав актуальные угрозы информационной безопасности, предлагается оптимальный вариант использования следующих способов защиты (таблица 3).

Подводя итог можно сделать следующие выводы:

Из всего значительного перечня угроз можно вычлениить наиболее вероятные или точнее более характерные в ходе возникновения и реализации вооружённых конфликтов последних лет.

Таблица 3 Способы защиты объектов информационной инфраструктуры

Способы защиты объектов информационной инфраструктуры	Виды угроз безопасности информации				
	Утечка информации	Несанкционированная модификация данных	Удаление информационных ресурсов	Отказ в обслуживании	Распространение противоправной информации
Антивирусная защита	+	+	+	+	+
Аудит безопасности	+	-	-	+	-
Защита информационной (автоматизированной) системы и ее компонентов	+	-	-	+	-
Защита машинных носителей информации	+	+	+	-	-
Защита технических средств и систем	+	-	+	-	-
Идентификация и аутентификация	+	+	+	-	+
Реагирование на компьютерные инциденты	+	+	+	+	+
Информирование и обучение персонала	+	+	+	+	+
Управление обновлениями программного обеспечения	+	-	-	-	-
Планирование мероприятий по обеспечению безопасности	+	+	+	+	+
Предотвращение вторжений (компьютерных атак)	+	-	-	+	-
Управление доступом	+	-	-	-	+

Во-первых, это угрозы связанные с нарушением доступности информации, в том числе и за счёт её уничтожения.

Непосредственным источником угроз могут являться санкционированные аппаратно-программные средства, используемые в сетях телекоммуникаций, информационных системах, АСУ и т.п., когда атаке подвергаются государственные и ведомственные информационно-коммуникационные сети за счёт непосредственного воздействия на средства связи и их программное обеспечение с применением аппаратных, аппаратно-программных и программных «закладок». Эффективно противодействовать данным угрозам можно только используя отечественные аппаратные и программные средства информационно-коммуникационных сетей.

Серьёзной угрозой доступности и целостности информации является физический вывод из строя информационно-коммуникационных сетей и центров обработки данных. Для обеспечения доступности информации и оперативного восстановления к информационным ресурсам необходимо применять резервирование и заранее формировать так называемые «тёплые» и «горячие» площадки информационно-коммуникационной инфраструктуры.

Всегда актуальны угрозы, связанные с незаконным внедрением нелегального и вредоносного программного обеспечения. Противодействовать данным угрозам можно двумя способами: внедрением повсеместно программ антивирусной защиты и своевременным и регулятивным обновлением антивирусных баз, а также

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

повышением информированности личного состава в области информационной безопасности (т.н. кибергигиены).

Таким образом, можно и нужно сделать соответствующие выводы и провести необходимые корректировки в подготовке личного состава киберподразделений и оснащённости телекоммуникационным оборудованием с целью недопущения нарушения конфиденциальности, целостности и доступности информации, циркулирующей в информационно-коммуникационной инфраструктуре Министерства обороны Республики Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Указ Президента Республики Казахстан от 12 октября 2022 года № 1045 «О внесении изменений и дополнений в Указ Президента Республики Казахстан от 29 сентября 2017 года № 554 «Об утверждении Военной доктрины Республики Казахстан». [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200001045#z6> (дата доступа 27.10.2022)
2. Банк данных угроз безопасности информации. [Электронный ресурс]. – URL: <https://bdu.fstec.ru> (дата доступа 27.10.2022)
3. Обновленный список хакерских группировок, участвующих в кибервойне между Россией и Украиной. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.securitylab.ru> (дата доступа 25.10.2022)

THREATS IN THE INFORMATION SPACE BASED ON THE EXPERIENCE OF MILITARY CONFLICTS IN RECENT YEARS AND WAYS TO COUNTER THEM

Currently, the issue of ensuring the information security of the state in the information space remains relevant. This is primarily due to the massive development of information technology.

This article will focus on the existing threats in the information space (based on the experience of military conflicts in recent years) and ways to ensure information security in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan.

Key words: information security, information space, threats to information security, military (armed) conflict, military doctrine, violators, hacker, hacktivists.

M.K. KOSHANOVA

*Caspian State University of Technology and Engineering named after Sh. Esenova
The Republic of Kazakhstan, Aktau city
e-mail: merumi98@mail.ru*

scientific adviser – A.B. TURKMENBAEV

*Caspian State University of Technology and Engineering named after Sh. Esenova,
professor
The Republic of Kazakhstan, Aktau city*

WAYS OF ARRANGING NON-TRADITIONAL LESSONS OF PHYSICS

The purpose of teaching a child is to enable him to develop further without the help of a teacher.

E. Hubbard

At the beginning of a teacher's activity, the main goal is to increase the quantity and quality by simply transferring them from teacher to student. The student must learn what is well explained to him. In non-traditional educational activities, the main goal is the development of the abilities of students and teachers, the systematization of knowledge.

THE EDUCATED GENERATION IS THE STATE STABLE DEVELOPMENT GUARANTOR

This increases the quantity and quality of knowledge, but the main thing is that this happens in the process of developing abilities. Pupils need to be taught knowledge of experience, this task is well solved by examples of conducting non-traditional lessons.

Let us recall the interest with which a child goes to school for the first time, because there are many new, interesting and unusual things waiting for him. But time passes, and interest in learning disappears. Uninteresting, repetitive lessons, built according to the same scheme, repeated every day, quickly get bored.

Why is this happening? In modern didactics, the focus is on problems related to the content of training and its methods, and the organization of the cognitive activity of students is given much less attention, this is the reason for the teacher's inability to organize the activities of students in the classroom.

We need to look for new methods and means of learning, combining ideas of high mutual demands and respect, based on the increased autonomy of children. Starting with a questioning.

Questionnaire for students

I. What should be done to develop interest in physics?

1. Do you like physics?

2. If so, why? (If not, why?):

interesting or not;

many experiences or few;

the teacher explains good or bad;

difficult or easy.

3. Do you want to attend electives? Physical circle?

4. Do you want to take part in extracurricular work in physics?

5. Does physics help you in life? In what?

II. Why I find it difficult to solve problems in physics?

1. I do not have sufficient mathematical training and find it difficult to calculate.

2. I find it difficult to analyze the condition of the problem, to grasp the meaning of the processes and phenomena described in it.

3. I do not know what patterns, formulas should be used when solving problems.

4. I do not know how to make drawings, graphs and figuratively present the condition of the problem.

5. Difficult to do a unit check.

Questionnaire may be anonymous.

It helps to more clearly design and conduct lessons while maintaining student interest in the subject. Special attention is paid to the revitalization of all students, including the weak, "indifferent", "difficult", so that everyone is interested and included in one form or another in active work.

Methods of conducting non-standard physics lessons (experience in teaching practice)

Introducing the concept of various physical quantities (for example, time, resistance, etc.), I drew the attention of students to the history of the development of metrology and invite students to learn more about all sorts of measurement methods in popular science literature. When using entertaining material, I always take into account the age characteristics of students and the level of their intellectual development. In any case, such material should not be too light.

During teaching practice I taught at 7-8 class in physics. For example, lesson competition on the topic "Amazing Electricity."

Theme of the lesson:

Repeating-systematizing lesson-competition on the topic "Amazing electricity"

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

The purpose of the lesson: in an unconventional, entertaining way to repeat the main program material, to develop the cognitive activity and creativity of students, their ingenuity, observation and sense of humor, to expand the technical outlook.

Developmental tasks: to develop and consolidate the skills of solving experimental, computational and qualitative problems, to develop students' oral speech, to learn to apply knowledge in a new situation; to learn to correctly explain the physical phenomena taking place, to form the skills of collective work in combination with the independent activities of students.

The task of the teacher in the classroom: the creation of conditions for the activity of students, the development of their individuality; developing student research competence; increasing their interest in the subject.

Epigraph:

Science deeper to comprehend strive.

Knowledge of the eternal thirst.

Only the first knowledge will flash your light

You learn: there is no limit to knowledge. (Firdausi)

Organizational moment (before the lesson):

1. the choice of the jury.
2. division of students in the class into 2 teams, the choice of the name of the team, the captain.
3. presentation

Conducting lessons:

1st Warm up Contest

Teams must answer the questions offered to them and, having completed the tasks, get two password words, which will become words of promise for further success. (Answers are submitted to the jury.)

2nd competition "Tasks"

1 student is invited from the team at will, who need to solve design problems of historical content.

3rd competition "Connoisseurs of Physics"

First, a report prepared earlier by the student is read out on the theme "Effect of electric current on the human body" (see "Entertaining Evenings on Physics in Secondary School", p. 103). After this, the quiz "Electric current and human safety" is held. The quiz questions are written on bright, multi-colored daisy petals and are offered to the teams to choose from.

4th Search contest

The teams received an assignment in advance - to find interesting facts related to the topic "Electricity" in magazines and books, and to prepare small messages. The floor is given to representatives from teams.

5th Contest "Crossword Lovers":

Task: leaflets of crossword puzzles and texts to them are given. It is necessary to guess a crossword puzzle for 3 minutes. Variants of answers are submitted to the jury. I give an example of a crossword puzzle that was used in the lesson.

6th contest "What does it mean?"

On the table, different equipment for the demonstration of experiences. Representatives from teams must show the experience they have prepared, and the opposing team must explain what they have seen. Considered wit and originality of answers.

7th contest "People of Science"

Invited one at a time from the team to complete the task;

The task of the participant: to name the scientist, whose last name consists of 5 letters:

8th “Physical Relay” competition

This competition is held in two stages. The purpose of the competition is to test students' knowledge of formulas.

Stage 1: one participant invited from the team who were given the task; At the same time, the 2nd stage of the competition is called “Decision”, in which the team captains receive tasks. Preparation time for answers is 5 minutes. Answers are given to the jury.

The highest level of development of creative abilities is achieved when problem situations are systematically organized in the learning process. As a result of solving problems, students make discoveries for themselves, find an explanation for a new phenomenon for them, think about finding out its nature, discover new methods for measuring physical quantities, establish new connections between phenomena, find new solutions to the problem, change the design of devices, create new devices and installations that allow control of technological processes. It is obvious that creative abilities develop in the activity that they exercise. Therefore, it is necessary to create an integral set of scientific situations at each stage of knowledge. Given this, I prefer to conduct non-standard physics lessons.

REFERENCES:

1. Shuyushbayeva N.N, Bilyalova S.S. “Non-traditional lessons in physics” Kokshetau, - 2011. -124p.
2. I.L.Yufanova “Entertaining Evenings on Physics in Secondary School” -1990. - 103p.

Н.Н. КУЗЕМБАЕВА

*Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
магистрант
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
e-mail: 92_nurdana@mail.ru*

ғылыми жетекші- А.Б. ТУРКМЕНБАЕВ

*Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы
E-mail: olimpiada_kguti@mail.ru*

**CLIL ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ
ҚОЛДАНУДЫҢ ТИПТЕРІ МЕН МОДЕЛЬДЕРІ**

Мақалада CLIL пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту технологиясы туралы айтылған. Ағылшын тілі қазіргі заман талабы болғандықтан оқу процесі кезінде ағылшын тілін кіріктіріп оқыту жайлы айтылған. CLIL педагогикалық технологиясының типтері мен модельдері келтірілген.

Кілт сөздер: кіріктірілген, ағылшын, жаратылыстану, технология, CLIL, пәндік-тілдік, көп тілді оқыту, факультативті оқыту.

CLIL - бұл жалпылама термин, оқытудың көптеген әдістері мен технологияларын қамтиды. CLIL программасын құру кезінде әр мұғалім CLIL моделін таңдайды.

CLIL моделін таңдауға ықпал ететін факторлар: [2]

БІЛІМДІ ҰРПАҚ – ЕЛ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ КЕПІЛІ

1. Оқытушының мүмкіндіктері: CLIL жоспарлау және енгізу мұғалімнің қаншалықты тәжірибелі екеніне, оның қалай жұмыс істейтініне байланысты: жеке немесе топта.

2. Тілді меңгеру деңгейі.

3. Уақыт, CLIL бойынша оқуға бөлінген уақыт.

4. Пәндік мазмұн мен лингвистикалық компонентті біріктіру жолдары осы екі компоненттің модельді жүзеге асыру барысында қалай меңгеретінін шешуге әсер етеді.

5. Бағдарламадан тыс\сыныптан тыс қызмет дәрежесі: CLIL курсының білім алушылардың сыныптан тыс жұмысымен байланысы басқа мектептердің\елдердің оқушыларымен қарым-қатынасты және басқа білім беру мекемелерінің (соның ішінде шетелдік) оқытушыларымен ынтымақтастықты білдіреді.

6. Бағалау жүйесі: оқу нәтижелерін бағалау, тек пәндік мазмұнға немесе лингвистикалық компонентке немесе екеуіне де бағытталған бағалау. К.Бентли [1] CLIL-дің негізгі түрлерін келтіреді (1-кесте). Олардың негізінде әр түрлі оқыту модельдері қалыптасады.

1-кесте. CLIL типтері

Soft CLIL (жеңіл)	CLIL типтері	Бөлінген уақыт шамамен	Контекст
↑ ↓	Лингвистикалық бағдарланған	45 минут (аптасына бір рет)	Кейбір оқу тақырыптары шет тілі сабақтарының шеңберінде оқытылады
	Пәнге бағытталған (бірнеше пән блоктарын қосу)	Токсанда 15 сағат	Мектептер мен мұғалімдер шет тілінде оқытылатын белгілі бір пәндерді таңдайды
Hard CLIL (күрделі)		Бағдарламаның 50%-ы	Пәндер бағдарламасының жартысына жуығы шет тілінде оқытылады. Пәндік мазмұны білім алушылар үшін қазірдің өзінде белгілі немесе мүлдем жаңа болуы мүмкін.

Д. Койл, Ф. Худ, Д. Марш [2] CLIL технологиясы бойынша оқыту модельдерін екі деңгейге бөліп қарастырады:

1. *Оқыту толығымен оқытылатын тілде (extensive instructions through the vehicular language).*

Бұл модельде тіл ана тілін қолданбай-ақ тақырыптар мен материалдарды ұсыну, жалпылау және қайталау үшін қолданылады. Мазмұнға, тілге және танымдық іс-әрекетке нақты шоғырлану байқалады. Пәндік мазмұн шет тілінде оқытылады, бұл жағдайда скаффолдинг -зерттелетін тақырыпқа байланысты жаңа сөздерді, сөз тіркестерін, грамматикалық функциялар мен құрылымдарды зерттеу түрінде кеңінен қолданылады. Бұл модельде бағдарламаны жоспарлау кезінде пән мұғалімі мен шет тілі мұғалімінің бірлескен жұмысы жиі байқалады. Бұл қарастырылған модель тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар лингвистикалық білімді жетілдіруде мақсат қоюды және оған қол жеткізуді қамтиды. Бұл жағдайда мазмұн оқушылардың, оқытушылардың, мектептің қажеттіліктеріне байланысты әр түрлі болуы мүмкін. [3]

2. *Ішінара оқытылатын тілде оқыту(partial instruction through the vehicular language).*

Бұл модельде оқытылатын тілде оқытылатын пәндік мазмұн бүкіл CLIL бағдарламасының 5%-дан азын құрайды. Бұл модельде пән мұғалімдері немесе шет

тілдерінің мұғалімдері бөлек немесе бірлесіп ұйымдастыратын жоба әдісі жиі қолданылады.

Зерттелетін және ана тілін қолдану кезектесіп отырады. Бір тіл ақпаратты жалпылау үшін, екіншісі сабақ жүргізу үшін қолданылуы мүмкін, яғни оқу процесіне қатысушылар бір тілден екінші тілге ауыса алады. Бұл сабақ процесінде және жалпы бағдарламада қалай жоспарланғанына байланысты. Мысалы оқушылар жаңа ақпаратты жақсы меңгеру және бекіту үшін үй тапсырмасын ана тілінде орындай алады. Жауап беру үшін білім алушы ең қолайлы деп санайтын тілді қолдана алады. [4]

Осылайша, оқытушылардың өздері де, білім беру мекемелері де бағдарламаларды өзгерте алады және CLIL оқыту модельдерін дербес дамыта алады.

Д. Койл, Ф. Худ, Д. Марш [2] CLIL екі тілді оқыту технологиясын қолдана отырып, келесі типтік модельдерді ажыратады:

Модель 1: **Көп тілді оқыту** – бірнеше жылдар бойы CLIL бағдарламасында қолданылады:

- білім алушылар оқуды жалғастырмас бұрын немесе жұмысты бастамас бұрын шет тілдерін меңгеруді жетілдіреді;
- CLIL бағдарламалары халықаралық студенттерді тартады, өйткені интернационалдандыру жоғары оқу орындарын дамытудың басты мақсаты болып табылады.

Модель 2: **CLIL факультативті оқыту ретінде**- тілді оқыту CALP және HOT дамыту мақсатында арнайы пәндермен қатар жүріп жатыр;

- кафедралар құру арқылы кәсіби тілді үйрену тілдік курстар өтетін факультеттерде (физика, математика, химия және т.б. пәндердің дайындық бағыты бойынша) шет тілі бағдарламаларын толықтырады;
- білім алушылар пәнді меңгеріп, дайындық бағыты шеңберінде шет тілін меңгеру деңгейін көтереді.

Модель 3: **Тіл үйренуді қамтитын пәндік курстар** – бұл шет тілін оқытуды қамтитын әр түрлі пәндерді оқыту курстары. Оқытуды пән оқытушылары мен шет тілдерінің оқытушылары жүргізеді:

- кәсіптік шет тілі саласында білімі төмен білім алушылар оқу процесінде қолдау мен көмек ала алады;
- әдетте білім алушылар пәндік және тілдік білімдері мен дағдыларының әр түрлі деңгейіне ие, сондықтан курстар оларды біркелі жетілдіруге арналған.

Бірінші модель кейбір жоғары оқу орындарында қолданылады (мысалы, шет тілдік құзыреттілікті дамыту деңгейі жоғары студенттер басым болатын экономикалық факультеттер). Бірінші және екінші модельдерді жүзеге асыру оңай болғандықтан кеңінен таралған.

CLIL бағдарламаларының басқа да түрлері бар. Мысалы жеке кәсіптік курстар және жұмыс процесінің бөлігі ретінде біліктілікті арттыру курстары.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Bentley K. The TKT Course: CLIL module. Cambridge: CUP, 2011.
2. Coyle D., Hood Ph., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
3. Baker C., Jones S. P. Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education. Clevedon: Multilingual Matters, 1998.
4. Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Clevedon: Multilingual Matters, 1996.

**TYPES AND MODELS OF THE USE OF PEDAGOGICAL CLIL
TECHNOLOGIES IN THE PRACTICE OF EDUCATIONAL PROCESS**

The article discusses the technology of integrated subject-language learning CLIL. Since the English language is a modern requirement, it is said about the integrated teaching of the English language during the educational process. The types and models of CLIL pedagogical technology are given.

Keywords: integrated, English, technology subject-language, CLIL, multilingual education, optional training

СОДЕРЖАНИЕ

ИБАТУЛИН Б.Ш.	
Алғы сөз.....	3
СӘБИТОВА А.Ә.	
Құттықтау сөз.....	5
АЙТҚАЛИ Т.	
Қазақ тілі	6
ЖҰЛДЫЗБАЙ Н.	
Сағадат Нұрмағамбетовтің ұлт ұландарының қалыптасуына қосқан үлесі.....	7
МУРЗАКАНОВ С.А.	
Білімді ұрпақ пен тәуелсіздік сабақтастығы.....	12
SHERMATOV F.T.	
Theoretical foundations of educating youth in a patriotic spirit and their problems.....	16
ШЫНЫБЕКҰЛЫ Н.	
Креативные способности курсантов – как гарант образованного поколения.....	19

СЕКЦИЯ 1

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК NATIONAL SECURITY

НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ

АБДУЛЛАЕВ Р.Н.	
Проблемы военно-технической политики в новой геополитической ситуации.....	22
АБИШЕВ А.А., МАХАНОВ М.С., СМАГУЛОВ А.Б.	
Обеспечение информационной безопасности страны как гарант стабильного развития.....	27
АДИЛБЕКОВ Т.Т., МУХАМЕТЖАНОВ Д.Н.	
Актуальность формирования перечня угроз безопасности информационным системам объектов информатизации Вооруженных Сил Республики Казахстан.....	29
АЙНАКУЛОВ Ж.Ж.	
Методы и гис-технологии поиска и обнаружения антропогенных и техногенных изменений территорий на основе аэро и космических изображений для охраны государственной границы.....	32
АЙРИЯН Р.А.	
Social unity as a factor of national and state security.....	37
АЙТАҚЫНОВА Ү.Қ.	
Түркия әскерінің қызметі мен әскери шені.....	40
АЙТЖАН Е.С.	
Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің қазіргі кезеңдегі мәселелері.....	44
АКОПЯН Э.А.	
Перспективы развития коллективной безопасности государств СНГ.....	48
АСАИНОВ А.Н.	
Білімді ұрпақ – еліміздің дамуы жолында ұлттық қауіпсіздік тұрақтылығының кепілі.....	51
АСЛАНЯН М.А.	
О некоторых вопросах информационной безопасности государств во время войны и способах его обеспечения.....	54

АСЫЛХАНОВ С.К.	
Обеспечение информационной безопасности как элемент устойчивого развития государства.....	56
АУБАКИРОВ Н.А., МАТАЕВ Д.Г., АБЕУОВ К.Ж.	
Особенности комплектования соединений, частей и подразделений территориальной обороны транспортными средствами.....	58
ӘМІРЖАН К.С.	
Рельсотронның әуе қорғанысында қолданылуы.....	64
БАҚЫТЖАНҰЛЫ А.	
Ақпараттық қауіпсіздік және кибер соғыс	71
АХМЕД А.Е.	
Халықаралық әйелдер құқықтарын қорғаудың негізгі мәселелері.....	74
АЯТХАНОВ А.Е.	
Қазақ тілін коммуникацияда қолданудың негізгі мәселелері	77
БАҒДАТҰЛЫ А.	
жастар – ертеңгі елдің тірегі.....	80
ӘТЕКЕ Е.Б.	
Көшпелілердің әскери өнері және жыраулардың батырлықты дәріптеу идеологиясы.....	83
БЕКТАЙ Б.А.	
Экономикалық қауіпсіздік.....	86
БЕЛЯЛОВ Р.Д., БЕЛЯЛОВА Д.Р.	
Морально-психологическое обеспечение служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Республики Казахстан, как мощный фактор формирования высоких морально-боевых и психологических качеств защитников Отечества	91
БЕРИКОВ Д.	
Медийная и информационная грамотность молодого поколения Республики Казахстан.....	96
ВАСЕНКОВ Д.А.	
Образованное поколение – гарант стабильного развития страны.....	101
ЖОЛДЫБЕКОВ А.Д.	
Некоторые особенности ведения боевых действий в горной местности.....	103
ЗАДЕРИЙ Д.Р.	
Образованное поколение – гарант стабильного развития страны. «Мягкая сила» как один из инструментов политики государства в образовательной сфере.....	107
БИСЕНОВ М.Д., КЕНЖЕБАЕВ А.Е.	
Ведение разведки БПЛА SKAI LARK 1 LEX. Ведение разведки ночью. Прием и учет разведывательных данных.	111
КОШЕЛЕВ В.В.	
Роль IT-специалистов в процессах автоматизации контроля допуска к государственным секретам в Вооруженных Силах Республики Казахстан	115
ҚОНЫСБЕК С.Ш.	
Модель национальной безопасности Республики Казахстан.....	119
КСЕНОФОНТОВ В.А.	
Знание технологий военного насилия как фактор национальной безопасности.....	124
ЛЕВЧУК Н.Н., МУРАВЬЕВ Д.Ф.	
Киберпространство как среда военного противоборства: подходы в контексте концепции информационной безопасности Республики Беларусь.....	131

МАТАЕВ Д.Г., АУБАКИРОВ Н.А., МУХАТОВ Т.А.	
Применение современных передовых технологий в области образования при формировании компетенции боевого слаживания у будущих офицеров Вооруженных Сил Республики Казахстан.....	137
МАТАЕВ Д.Г., ОНГАРБЕКОВ Ш.А., АБЕУОВ К.Ж.	
Исторические примеры слаженности действий во время боевых действий, техногенных катастроф, чрезвычайных ситуаций.....	143
МАШРАПОВА М.М.	
Уголовная ответственность за жестокое обращение с животными.....	154
МОЛДАБАЕВ Т.М.	
Предпосылки обострения информационного противоборства на современном этапе.....	158
МУКАШЕВ А.Б.	
История создания службы военных сообщений Вооруженных Сил РК.....	162
МУХАТОВ Т.А., МАТАЕВ Д.Г., АУБАКИРОВ Н.А.	
Мобилизационная подготовка ПС КНБ РК.....	167
МУХАМЕДЖАНОВА С.Ш., АКОБИРЗОДА Д.А.	
Формирование нормативно-правовой базы Вооруженных Сил Республики Таджикистан.....	173
МЫРЗАХМЕТ Е.Т., МАДЕЛБЕК М.К.	
Ұлттық қауіпсіздік саласындағы білім.....	178
НАСИПХАН Т.Т.	
Общественная безопасность как одна из составляющих национальной безопасности Республики Казахстан.....	181
НОГАЙБЕКОВ Т.Б.	
Қоғамдық қауіпсіздікке әсер ететін мән-жайлар.....	185
НҮРЖАНҰЛЫ Е.	
Шекараны күзету мәселелерін шешуді жоспарлау.....	188
ОМАРБЕКОВ Е.М.	
К вопросу о концепции национальной безопасности РК.....	193
ОНГАРБЕКОВ Ш.А., АБЕУОВ К.Ж., МАТАЕВ Д.Г.	
Анализ проведения мобилизации Армении и Азербайджана в период Карабахского конфликта.....	197
ОРЫМБЕК А.	
Кибератаки как угроза информационной безопасности.....	209
РАВШАНОВ Л.У.	
Роль психологических знаний в формировании имиджа командира.....	215
САҒЫНДЫҚ Ә.Н.	
Жоғары оқу орындары жанындағы әскери кафедралар түлектерінің ұлттық қауіпсіздікке қосатын үлесі.....	218
САРЖИГИТОВ Ж.Т.	
Образование как фактор национальной безопасности Республики Казахстан.....	221
А.Б. СМАГУЛОВ	
Национальная безопасность государства в контексте информационного противоборства.....	226
А.А. ШАЯХМЕТОВ	
Участие местного населения в охране государственной границы при оперативно-войсковом виде, как сложившаяся необходимость.....	228

СЕКЦИЯ 2
Жаратылстану ғылымдар
Естественные науки
Natural sciences

КУРБАНОВ Ш.М., ЖАКИН А.Е., АБАКИРОВ И.Э. Повышение эффективности и качества подготовки будущих офицеров – служб тыла.....	233
А.Х. АКИМКУЛОВ Огневые тенденции нового века.....	237
М.П.АКОПЯН Экспериментальное исследование выбросов воздушно-водяного потока из наклонного края трубы.....	243
АЛИМХАНОВ А.А., АХМЕТОВА Ж.Ж. Data mining технологиясын қолдана отырып, корпоративтік желіге енуді анықтау жүйелері.....	248
АЛМАСҰЛЫ М., МУХЛИС С. Знания – основа и гарант будущей профессии офицера.....	254
АМАНДЫҚОВА М.Д. Стандартты емес есептерді шығаруда оқушылардың сыни ойлауын дамыту.....	257
АСҚАР Н. Мұздықтар еруінің экожүйеге тигізетін әсері мен салдары.....	260
ӘМЕТОВА Г.А. Орта мектептегі физика курсы бойынша үйде жасалатын зертханалық жұмыстар.....	264
БАЙМАН Е.А., ТОҚЫМБАЕВА Г.Ж. Оқушылардың білім сапасын арттыру құралы ретінде оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.....	267
БАЙМУХАНБЕТ Р.Е. Организация и проведение тренировки по стрельбе и управлению огнем	272
БАҚЫТОВ Д.Ж. Шекарада әрбір жағдай маңызды.....	278
БЕРДІШ Н. Білімді ұрпақ елдің болашағы.....	285
БОЛДАНОВА Д.Н. Негізгі мектепте физиканы оқыту үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын қолдану.....	288
ГАЛЫМОВ М.Г. Особенности организации и проведения занятий с курсантами по дисциплинам технического обеспечения.....	294
А.Б. ҒАБИТОВА Компьютерлік инциденттерді зерттеу әдістері.....	300
ДАРКУЛОВ Д.Н., ЛИ С.Ю. Развитие информационных технологий, пути совершенствования в системе образования.....	303
ДЖУБАТЫРОВА Г.Б. Физиканы оқыту үдерісінде оқушының білім сапасын критериалды бағалау технологиясы арқылы жетілдіру.....	308
ЕРКМАЛИЕВ Д.К. Flipped classroom оқыту технологиясын енгізу арқылы оқушылардың білім сапасын арттыру қаншалықты тиімді?.....	312

ЖЕТКІНШЕКҚЫЗЫ Ж.А.	
Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша физика курсының оқытуда оқушылардың танымдық қызметін арттыруда қолданылатын негізгі бағыттар.....	315
ЖУМАДИЛОВ А.	
Шифрование информации в среде windows.....	318
ЖУМАДУРДЫЕВА Д.К.	
Төмен энергиялы инертті газдар иондарымен перспективті нанопорлы материалдарды физикалық бүрку ерекшеліктері.....	324
ЗЛАВИНОВ А.Т., ЮЛЧИЕВ Д.А., АНЕФИЯЕВ Т.Е.	
Традиционное и интерактивное обучение, сравнительный анализ.....	327
ИСЕМБАЙ Г.С.	
Физикалық есептерді шығару арқылы оқушылардың интеллектуалдық дағдыларын қалыптастыру.....	337
КАМОЛОВ Ж.Ю.	
Современное развитие технической базы и учебного материала.....	341
М.А. КЕРЕКОВА	
Stem технологиясы жалпы білім беру ұйымдарында білім алушылардың инженерлік – техникалық дамуының негізгі факторы ретінде.....	346
КОЧЕШКОВ А.К., БОНДАРЕНКО С.В., ТУСУПБЕКОВ М.К.	
Угрозы в информационном пространстве по опыту военных конфликтов последних лет и способы противодействия им	349
М.К. KOSHANOVA	
Ways of arranging non-traditional lessons of physics.....	355
Н.Н. КУЗЕМБАЕВА	
CLIL педагогикалық технологиясын білім беру жүйесінде қолданудың типтері мен модельдері.....	358